Fiul Omului

Cartea principală a părintelui Alexander Men este povestea vieții pământești a lui Iisus Hristos

Cartea își propune să recreeze în mod clar și veridic epoca evanghelică, să transmită cititorului imaginea lui Isus din Nazaret așa cum îl vedeau contemporanii săi. Biografia lui Hristos se bazează pe Evanghelii, pe cele mai bune comentarii la acestea, precum și pe alte surse literare indicate în bibliografie (675 de titluri).

Cartea este însoțită de anexe bogate care vă vor ajuta să vă familiarizați mai profund cu istoria Evangheliilor și cu istoria cercetării acestora.

Ediția cadou reproduce ciclul complet de picturi de V. D. Polenov „Viața lui Hristos” (bazat pe un album din biblioteca Părintelui Alexander Men, probabil publicat la Praga în 1912)

1997 — 496 p., il.

- De la autor
- Prolog
- Partea întâi.
- Partea a doua.
- Partea a treia.
- Partea a patra.
- APLICAȚII
- NOTE
- BIBLIOGRAFIE
- GLOSAR DE TERMENI
- CRONOLOGIE
- Polenov V.D.

În memoria iubitoare a mamei mele

În memoria iubitoare a mamei mele

Elena Semenovna Men - mama părintelui Alexandru

De la autor

De ce au fost scrise aceste pagini? Sunt ele necesare dacă s-au spus deja atât de multe despre Fondatorul creștinismului?

Orice carte nouă pe tema Evangheliei poate ridica astfel de întrebări. Mai mult, este evident că nicio lucrare dedicată vieții și învățăturilor lui Iisus Hristos nu poate înlocui sursa sa originală. „Există o carte", scria Pușkin cu puțin timp înainte de moartea sa, „în care fiecare cuvânt este interpretat, explicat, predicat în toate colțurile pământului, aplicat tuturor circumstanțelor posibile ale vieții... Această carte se numește Evanghelia și farmecul ei mereu nou este așa, încât dacă noi, sătui de lume sau asupriți de deznădejde, o deschidem din greșeală, nu mai suntem capabili să rezistăm dulcei sale pasiuni și să ne cufundăm spiritual în elocvența ei divină." [1] Într-adevăr, cine, în afară de evangheliști, a fost capabil să facă față acestei sarcini grandioase de a surprinde imaginea lui Iisus din Nazaret, folosind mijloace surprinzător de puține?

Așadar, dacă vrem să cunoaștem adevărul despre Hristos, trebuie să-l căutăm mai întâi în Evanghelie.

Însă cei care o iau în considerare pentru prima dată pot întâmpina anumite dificultăți. La urma urmei, autorii Noului Testament sunt separați de noi de aproape două mii de ani. Nu este ușor pentru o persoană modernă să înțeleagă multe dintre aluziile, expresiile și uneori chiar cursul gândurilor lor, ceea ce necesită comentarii care să ofere cheia Evangheliei.

Studiul scrierilor Noului Testament a devenit de mult timp o știință. Sute de interpreți - teologi, istorici, filologi - au depus o muncă considerabilă pentru analiza și compararea textelor, pentru clarificarea sensului lor. Ei cercetează cu minuțiozitate fiecare capitol și fiecare verset al Evangheliei.

Valoarea acestor lucrări analitice este incontestabilă. Ele au ajutat la clarificarea multor detalii importante. Cu toate acestea, autorii lor au urmat o metodă care a lăsat adesea esențialul în plan secund. Amploarele digresiuni critice asupra lui Matei, Marcu, Luca și Ioan aproape l-au ascuns pe Hristos însuși. Însă

evangheliștii au căutat să ne transmită exact mesajul Fiului Omului, Care este alfa și omega creștinismului; fără El, acesta își pierde sufletul, pur și simplu nu există.

De aceea, în ultimul secol și jumătate, în istoriografia evanghelică, alături de analiza teologică și literară, s-a început utilizarea metodei generalizării și sintezei. Autorii care au urmat această cale au dorit, bazându-se pe datele criticii textuale, să recreeze o imagine completă a vieții pământești a lui Hristos.

Unul dintre primii care au folosit această abordare a fost faimosul predicator rus, Arhiepiscopul Inocențiu de Herson (Borisov). Eseurile sale au fost publicate în 1828 sub titlul „Ultimele zile ale vieții pământești a lui Iisus Hristos". Cartea a trecut de atunci prin numeroase ediții și continuă să fie foarte populară. Cu toate acestea, ea acoperă doar evenimentele din Săptămâna Mare.

Rămâne de regretat faptul că încercarea de a realiza o astfel de „biografie" a lui Hristos, scrisă sub forma unei narațiuni coerente, a fost întreprinsă pentru prima dată de un autor necreștin. Vorbim despre Ernest Renan, istoric și gânditor francez, a cărui carte „Viața lui Isus" a apărut în 1863.

În ea, autorul a reușit să picteze o panoramă vie și veridică a erei Evangheliei și să-l înfățișeze pe Însuși Fondatorul Creștinismului cu o vivacitate neobișnuită, deși, fiind un sceptic-pozitivist prin viziune asupra lumii, Renan i-a distorsionat semnificativ imaginea.

Succesul cărții „Viețile lui Isus" a fost facilitat în mare măsură de faptul că misterul central al Evangheliei, misterul divinității-umane, se pierduse practic în conștiința creștină. Acest lucru a dus în mod firesc la o reacție, a cărei expresie a fost Renan. La scurt timp după publicarea cărții sale, compatriotul lui Renan, pastorul Edmond Pressanse, a scris: „Umanitatea lui Hristos a fost foarte adesea sacrificată Divinității Sale, uitând că aceasta din urmă este inseparabilă în El de prima și că Hristos... nu este Dumnezeu ascuns sub masca omului, ci Dumnezeu a făcut om, Fiul lui Dumnezeu, umilit și profanat, pentru a folosi limbajul îndrăzneț al Apostolului Pavel, Hristos, care de fapt s-a subordonat condițiilor vieții pământești... Hristos ne-a fost prezentat foarte adesea ca o dogmă abstractă și, prin urmare, s-au repezit la extrema opusă." [2]

Atât admiratorii, cât și adversarii lui Renan au fost la început mai interesați de opiniile sale filozofice; când interesul pentru acestea s-a răcit, iar pasiunile care se aprinseseră în jurul Vieții lui Isus au început să se potolească, meritele metodei folosite în carte au devenit clar evidente. [3]

Un incident tipic a fost relatat despre Vladimir Soloviov. Odată, în timp ce discuta cu procurorul-șef al Sinodului, K. P. Pobedonostsev, un om extrem de conservator, filosoful i-a cerut permisiunea de a publica „Viața lui Iisus” în limba rusă, furnizându-i note critice.

„E de la dumneavoastră?”, s-a indignat procurorul-șef. „Ce v-a trecut prin cap?”

„Dar în sfârșit trebuie să le spunem oamenilor despre Hristos”, a răspuns Soloviov zâmbind.

El însuși avea o atitudine negativă față de Renan, dar dorea să sublinieze că, de regulă, lucrările teologice ale criticilor și interpreților nu îi apropiau pe oameni mult de Hristosul Evangheliei, ci chiar îi îndepărtau de El. În acest sens, Renan putea câștiga împotriva contextului lor.

Nu este surprinzător faptul că, după cărțile arhiepiscopului Inocențiu de Herson și ale lui Renan, au început să apară altele, scrise în același gen, iar numărul lor a crescut cu fiecare deceniu. Adesea, însă, rezultatele au fost controversate și contradictorii. Unii voiau să vadă în nazarinean doar un reformator al iudaismului, alții - ultimul dintre profeți; susținătorii violenței Îl înfățișau ca pe un revoluționar, tolstoienii - un învățător al non-rezistenței, ocultiștii - un „inițiat” al ordinii ezoterice, iar dușmanii fundamentelor sociale tradiționale - un luptător împotriva rutinei. „Există ceva emoționant”, notează celebrul istoric Adolf Harnack, „în această dorință a fiecăruia de a se apropia de acest Iisus Hristos din perspectiva personalității și intereselor sale și de a se regăsi în El sau de a primi cel puțin o oarecare parte din El.” [4] Pe de altă parte, astfel de încercări au dezvăluit îngustitudinea minții oamenilor care încercau să rezolve „enigma lui Iisus” bazându-se doar pe propriile lor opinii, uneori foarte unilaterale.

Între timp, personalitatea lui Hristos este inepuizabilă, depășește toate măsurătorile obișnuite; de aceea, fiecare epocă și fiecare persoană poate găsi în El ceva nou și apropiat. Istoria artei, în special, mărturisește acest lucru. Dacă comparăm o frescă din catacombele Romei sau o icoană rusească antică cu imaginea lui Hristos de El Greco sau de modernistul Chagall, vom vedea cu ușurință cât de diferit a fost refractată imaginea Sa de-a lungul secolelor.

Cum putem verifica și corecta aceste interpretări în pictură, știință și literatură?

Singurul criteriu aici este însăși Evanghelia, pe care se bazează toate încercările de a-l înfățișa pe Fiul Omului.

Este adevărat, unii istorici susțin că Evangheliile sunt prea laconice pentru a oferi material pentru o „biografie” a lui Isus. Într-adevăr, multe fapte sunt omise, iar o

serie de detalii specifice rămân neclare, dar un cercetător imparțial va găsi în ele toate cele mai importante caracteristici ale vieții și învățăturilor lui Hristos. Mai mult, lipsa surselor nu împiedică de obicei crearea de biografii ale unor oameni mari despre care s-au păstrat date mult mai puțin fiabile. [5]

Există, de asemenea, teologi care resping posibilitatea de a prezenta istoria Evangheliilor doar pe motiv că Noul Testament nu este o „poveste obiectivă", ci o predică despre mântuire și Mântuitorul lumii. Dar chiar dacă Evangheliile au apărut ca cărți bisericești, cărți liturgice, conținând vestea bună a credinței, acest lucru nu exclude deloc valoarea lor istorică. Nu fiind create de cronicari sau istorici, ele conțin totuși dovezi care au ajuns la noi din primul secol al Bisericii, când martorii oculari ai lucrării pământești a lui Isus erau încă în viață.

Narațiunile evangheliștilor sunt confirmate și completate de autori antici și evrei, precum și de descoperirile arheologilor moderni. Toate acestea ne permit să considerăm sarcina biografilor lui Iisus Hristos ca fiind pe deplin fezabilă.

Desigur, aspectul pur istoric nu poate fi principalul lucru în „biografia" Sa.

Fiul Omului nu aparține doar trecutului. Astăzi, ca și atunci când trăia pe pământ, El este iubit, se crede în El și se luptă împotriva Lui.

Totuși, nu trebuie să uităm că drumul lui Hristos a trecut printre oamenii unui anumit timp, că cuvântul Său li s-a adresat în primul rând lor. Sfântul Ioan Gură de Aur a recomandat, atunci când citim Evanghelia, să ne imaginăm situația specifică care a servit drept fundal evenimentelor sacre. Acum putem urma acest sfat cu mai mult succes decât în zilele lui Gură de Aur însuși, deoarece avem informații mai detaliate despre Iudeea din secolul I.

A-l vedea pe Isus din Nazaret așa cum L-au văzut contemporanii Săi este una dintre principalele sarcini ale unei cărți despre El, dacă este construită pe principiul sintezei istorico-literare. Printre autorii creștini ghidați de acest principiu, cei mai faimoși au fost Frederick Farrar, Conningham Geikie, Alfred Edersheim, Henri Didon, François Mauriac, Dmitry Merezhkovsky, Henri Daniel-Rops, Fulton Oursler, Arthur Nissin. Dar, din moment ce toți au scris pentru Occident, apariția unei alte cărți de acest trend, orientată către cititorul rus, poate fi justificată.

În lucrare, autorul nu și-a stabilit obiective de cercetare, ci s-a străduit doar să realizeze ceea ce Vl. Soloviev a vorbit într-o conversație cu Pobedonostsev -

să *povestească pur și simplu despre Hristos* . Să povestească pe baza Evangheliilor, a celor mai bune comentarii la adresa acestora, precum și a altor surse. [6] În lucrare, au fost luate în considerare cele mai importante rezultate ale criticii moderne a Noului Testament, ținând cont însă de faptul că aceasta însăși necesită o abordare critică.

Această carte este destinată în primul rând celor care au citit Evanghelia pentru prima dată sau chiar nu sunt complet familiarizați cu ea [*Având în vedere acest lucru, la sfârșitul cărții este prezentat un glosar de termeni*]. Prin urmare, povestea începe cu evenimente exterioare, abordând treptat teme mai profunde și mai complexe.

Totuși, cititorul sofisticat poate găsi aici și ceva nou pentru el însuși, deși doar secțiunea referitoare la „teoria mitului” și originea Evangheliilor i se adresează direct.

Autorul speră că această carte va fi de interes și pentru necredincioși. Oricine ar trebui să aibă o idee despre Fondatorul unei religii care a devenit parte integrantă a culturii mondiale.

Citând Noul Testament, autorul a trebuit să abandoneze traducerea sinodală utilizată în mod obișnuit. Meritele sale sunt incontestabile, dar, realizată acum mai bine de un secol și jumătate, este depășită atât din punct de vedere științific, cât și literar. Prin urmare, cartea folosește (cu unele modificări) o nouă traducere, realizată la Paris sub conducerea arhiepiscopului Cassian. [7]

Referințele sunt furnizate doar în cazurile cele mai necesare. Cei care doresc să își aprofundeze cunoștințele în acest domeniu pot consulta lucrările enumerate în bibliografie.

Dacă eseul oferit îl ajută pe cititor să înțeleagă mai bine Evanghelia, stârnește interesul față de ea sau pur și simplu îl pune pe gânduri, scopul autorului va fi atins.

Inițial, cartea a fost publicată în capitole separate în „Jurnalul Patriarhiei Moscovei” și „Vestalul Bisericii” (Bulgaria); a fost publicată în întregime de editura „Viața cu Dumnezeu”, care a făcut atât de mult pentru cooperarea ecumenică a creștinilor. Autorul a decis să pregătească o nouă versiune revizuită la cererea prietenilor și, de asemenea, ținând cont de răspunsurile și dorințele cititorilor. Autorul nu își poate exprima recunoștința față de persoanele care au ajutat la lucrare în alt mod decât prin amintirea rugătoare a muncii lor altruiste.

Prolog

În primăvara anului 63 î.Hr., coloane de soldați romani au apărut pe drumurile Palestinei. În spatele lor, caravanele scârțâiau, armele grele de asediu bubuiau, armurile legionarilor sclipeau în nori de praf, iar steagurile de luptă fluturau.

Armata era comandată de comandantul Gnaeus Pompey, în vârstă de patruzeci și trei de ani. Visând în secret la dominația mondială, îi plăcea să se îmbrace în toga unui arbitru internațional și spunea că venise în Siria nu pentru a acapara posesiuni străine, ci ca apărător al ordinii și eliberator. În acești ani, a atins apogeul gloriei sale și a fost înconjurat de dragostea militarilor. Faptul că Pompey s-a ocupat de pirați - acel flagel al navigatorilor - și a finalizat victorios campania împotriva lui Mitridate din Pont și a lui Tigran Armeanul, i-a întărit poziția atât la Roma, cât și în afara ei.

Pompei a găsit Orientul Apropiat într-o stare de război între regii și conducătorii locali. Prin urmare, s-a grăbit să stabilească pacea acolo, distribuind titluri și coroane și, în același timp, a declarat întreaga coastă siriană provincie a Romei.

Acest moment a coincis cu o luptă încăpățânată pentru tronul Ierusalimului între doi frați pretendenți la tron, Aristobul și Hircan. Aceștia s-au îndreptat către Pompei cu o cerere de a-și rezolva disputa. Dar, în timp ce negocierile se prelungeau la Damasc, Aristobul s-a răzgândit brusc și a refuzat ajutorul romanilor. Aflând despre acest lucru, Pompei, furios, a pornit rapid spre Ierusalim...

Palestina, sau Țara lui Israel, prin care mărșăluiau acum cohortele și unde glasul lui Hristos avea să se audă o sută de ani mai târziu, este situată la răscrucea dintre Europa, Asia și Africa, ceea ce a transformat-o într-un constant măr al discordiei. Mulți cuceritori au invadat teritoriul său de-a lungul secolelor, deși nu a fost niciodată faimoasă pentru fertilitatea sau bogăția sa naturală deosebită.

Această mică fâșie de pământ, care se întinde de-a lungul malurilor Iordanului și ale Mării Moarte, include tot felul de nuanțe de climă și relief. Nu degeaba este numită țara contrastelor. Zăpada veșnică se întinde pe vârfurile munților israelieni; iarna, zăpada cade adesea chiar și în sud, iar în unele locuri vara căldura atinge intensități aproape tropicale. Palmieri și rodii, smochini și chiparoși se învecinează cu desișuri de aluni și salcii; câmpiile verzi alternează cu creste stâncoase goale.

În vremurile străvechi, cea mai înfloritoare regiune era districtul nordic - *Galileea* , situat la vest de Lacul Kinneret (Genezaret), care uneori era numit Marea Galileii. Mulți străini locuiau printre populația acestei zone, motiv pentru care era numită

„Galileea păgână”. Dinspre sud, este învecinată cu regiunea *Samariei* . La un moment dat, împreună cu Galileea, a format Regatul de Nord al lui Israel, distrus în 722 î.Hr. de către asirieni. Cuceritorii i-au luat captivi pe locuitorii orașelor, iar în locul lor au relocat oameni din Mesopotamia și Siria. Coloniștii s-au amestecat cu israeliții și le-au adoptat credința, păstrându-și în același timp vechile obiceiuri. Evreii au refuzat să-i recunoască pe acești *samariteni* drept frați, considerându-i semi-păgâni, ceea ce a dus la conflicte menționate în Evanghelii. Câteva sute de samariteni trăiesc și astăzi în Israel. La fel ca strămoșii lor, ei venerează Muntele Garizim, unde se afla odinioară templul lor, ca fiind sacru.

Partea de sud a țării, sau Iudeea propriu-zisă [*romanii numeau toată Palestina Iudeea*], este exact opusul celei de nord. Neprimitoare și sterpă, seamănă cu un deșert muntos cu oaze. Clima sa aspră, dar sănătoasă, i-a călit pe evrei, transformându-i într-un popor rezistent, străin de efeminare.

Ultima oprire pe ruta romană spre Ierusalim, păstrând încă farmecul Nordului fertil, a fost Ierihonul; acesta era faimos pentru izvoarele sale vindecătoare și plantațiile de palmieri. Acolo și-a întins Pompei tabăra și de acolo și-a condus soldații spre zidurile capitalei evreiești.

Ierusalimul, care supraviețuise cincisprezece secole de glorie și decădere, devenise de mult un oraș legendar. Era situat pe un munte și era o fortăreață puternică. Vederea zidurilor sale l-a derutat pe Pompei, care știa câte ceva despre asedii. Cu toate acestea, a fost ajutat de discordia care făcea ravagii în oraș. Aristobul s-a predat milei romanilor, iar grupul fratelui său, Hyrcanus, le-a deschis porțile. Doar cei care nu voiau să suporte prezența străinilor s-au închis în citadela templului, gata să lupte până la moarte.

Asediul a durat trei luni, până când romanii, cu mare dificultate, au distrus unul dintre turnuri. Când au năvălit în incinta Templului, au fost uimiți să vadă că preoții continuau să îndeplinească slujba. Pe tot parcursul apărării disperate, clerul nu a părăsit altarul și a pierit împreună cu apărătorii templului.

Profitând de dreptul său de învingător, Pompei a vrut să inspecteze faimosul Templu, inclusiv *Debir* , Sfânta Sfintelor, un loc în care putea intra doar marele preot și chiar și atunci doar o dată pe an.

Romanul a fost împins să treacă pragul interzis de o curiozitate irepresibilă: la urma urmei, existau zvonuri atât de fantastice despre religia iudaică. Unii spuneau că în Debir se afla o imagine de aur a unui cap de măgar, alții susțineau

că acolo se ascundea un om sortit măcelului. Ce se ascundea cu adevărat în ea? Ce fel de surprize nu le-a adus misteriosul Orient oamenilor din Occident!

Într-o tăcere apăsătoare, cortina a fost trasă la o parte... Și ce s-a întâmplat? Uimirea lui Pompei și a ofițerilor săi nu a cunoscut limite. Se așteptau să vadă ceva extraordinar, cel puțin o imagine - frumoasă sau respingătoare. Dar era gol. Invizibilul sălășluia acolo...

Cu un sentiment ciudat, amestecat cu o frică superstițioasă, romanii au părăsit Templul fără să atingă nimic. Dar probabil că ar fi fost și mai surprinși dacă ar fi aflat că soarta i-a adus față în față cu o religie destinată să devină leagănul unei învățături ce avea să cucerească Orientul și Occidentul, Elada de marmură albă și Roma lor natală.

Cum se deosebea această religie de altele?

Răspunsul la această întrebare poate fi găsit doar pornind de departe.

Chiar și atunci când lumina rațiunii a aprins pentru prima dată în om, acesta a simțit realitatea unei anumite Puteri Superioare care cuprindea universul. Era natural ca vânătorii primitivi să o identifice cu ceea ce numim astăzi natură. Prin urmare, peste tot - în nori și stele, în râuri și ființe vii - oamenii căutau prezența Divinului.

La început, de regulă, acest lucru a dus la idolatrie grosolană, la deificarea obiectelor și fenomenelor individuale. Mai târziu, în India, Grecia și China, cultul naturii a dat naștere credinței că lumea vizibilă este singura realitate adevărată. Dar această viziune era în contradicție cu experiența spirituală umană universală și nu a primit o recunoaștere largă.

Dimpotrivă, odată cu apariția maturității religioase și filozofice a culturilor, s-a întărit convingerea că Realitatea supremă este fundamental diferită de tot ceea ce este particular și limitat. Ultimul cuvânt al gândirii precreștine a fost doctrina Divinității, a cărei ființă ascunsă, insondabilă este dincolo de vizibil. Oricare ar fi numele Lui - Cer, Tată, Destin - profunzimea Lui nu poate fi cunoscută de niciun muritor. Această idee nu numai că a izvorât din experiențele misticilor, dar avea și o bază logică. Cu adevărat - ce minte este capabilă să înțeleagă Însuși Infinitul?..

Totuși, misteriosul impuls ascendent nu s-a estompat în om. El a încercat mereu să depășească distanța care îl desparte de Rai, să-și conecteze viața cu o altă

lume. Drept urmare, au continuat să existe două credințe strâns legate: credința în Incomprehensibil și credința în zeitățile elementare. Acestea din urmă păreau a fi mai aproape de om și era posibil să intri în contact direct cu ele. Se credea că există tehnici magice secrete cu care oamenii puteau influența demonii și spiritele. O astfel de viziune utilitară a rămas dominantă timp de mii de ani.

Politeismul și *magia* au încercat în zadar să umple golul care separă pământul de cer.

Această dualitate a fost eliminată pentru prima dată în Revelația biblică. Aceasta învăța despre Dumnezeu ca fiind „sfânt", adică incomparabil cu creația și, în același timp, despre om ca fiind „chipul și asemănarea" Său. Legătura misterioasă dintre Duhul infinit și duhul finit face posibil, conform Bibliei, *Legământul* dintre ei.

Legământul, sau Uniunea, este calea către unitatea omului nu cu zeii, ci cu cel mai înalt Principiu, existent deasupra Universului.

Este demn de remarcat faptul că religia Legământului a fost profesată de un popor care nu a creat o civilizație puternică, nu s-a remarcat politic și a obținut independența națională doar pentru o scurtă perioadă. Cu toate acestea, a reușit să-și ducă loialitatea față de Dumnezeu de-a lungul lungilor secole ale istoriei sale dureros de dificile.

Strămoșii acestui popor au cutreierat între Siria și Egipt din timpuri imemoriale. Tradiția a păstrat memoria conducătorului tribal al evreilor, *Avraam* (cca. 1900 î.Hr.), al cărui nume este asociat cu începutul religiei Vechiului Testament. Prima sa poruncă indica importanța acțiunilor umane înaintea Cerului. „Eu sunt Dumnezeul Atotputernic; umblați înaintea Mea și fiți fără prihană". Lui Avraam i s-a promis că prin urmașii săi „toate semințiile și popoarele pământului vor fi binecuvântate", deși a rămas un mister ce va însemna această binecuvântare. [1]

În secolul al XVII-lea î.Hr., evreii, mânați de foame, au migrat spre estul Deltei Nilului, unde au căzut treptat sub stăpânirea despotică a faraonilor. Credința lui Avraam a fost aproape uitată.

În jurul anului 1230, un grup de clanuri evreiești numite „Fiii lui Israel" sau, pe scurt, *Israel* , au fost unite *de Moise* , marele lor profet și legiuitor. El i-a adus pe oameni înapoi la „Dumnezeul părinților", „Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov"

și i-a condus afară din „casa robiei”. În memoria „exodului” și a eliberării, Moise a instituit sărbătoarea Paștelui.

Ascunși în deșertul Sinai, israeliții au locuit o vreme în vecinătatea Muntelui sacru Sinai și a oazei Kadesh, unde profetul a proclamat solemn fundamentele religiei Legământului.

Moise a poruncit poporului să onoreze un singur Dumnezeu, Domnul și Creatorul lumii, Care este *Yahweh* , Cel Existent, Cel Care posedă ființa, fiind El Însuși mai presus de tot ce este senzual. [2] Profetul a interzis venerarea oricăror zei naturali sau chiar realizarea de imagini ale lui Yahweh Însuși. Singurul semn al prezenței Sale printre credincioși era arca, un ladă mare decorată cu figuri de creaturi înaripate - heruvimi. [3]

Era montat pe stâlpi lungi și purtat în fața războinicilor în timpul luptei.

Moise a învățat că, prin voința lui Iehova, Israel trebuia să devină instrumentul Său *ales* , „o națiune sfântă și un regat de preoți”, adică o comunitate de oameni meniți să-I slujească adevăratului Dumnezeu.

Cultul israeliților nomazi era scutit de abundența de ceremonii caracteristice tuturor religiilor antice. [4] Învățătura profetului este formulată pe scurt în *Decalog* , cele zece porunci, care au fost înscrise pe două lespezi de piatră. Esența lor se reducea la fidelitatea față de Domnul Eliberatorul, precum și la standardele morale de bază: cinstește-ți tatăl și mama, să nu ucizi, să nu furi, să nu comiți adulter, să nu defăimezi, să nu pizmuiești. Dintre obiceiurile cultice, Decalogul menționează doar unul - legea zilei de Sabat dedicată lui Dumnezeu.

Pe lângă Cele Zece Porunci, rugăciunea de mărturisire datează probabil din aceeași epocă, începând cu cuvintele: „Ascultă, Israele! Iahve este Dumnezeul nostru, Iahve este unul singur. Să-L iubești pe Iahve, Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta!” [5]

Simplitatea maiestuoasă a credinței mozaice și a poruncilor sale, care sunt încă atât de greu de urmat, a marcat o schimbare radicală în conștiința religioasă. Nu este surprinzător că Moise a trăit tragedia unui profet neînțeles.

Biblia ne spune cât de greu le-a fost foștilor sclavi să învețe lecțiile învățătorului lor, cum s-au răzvrătit împotriva lui, cât de puternică era puterea superstițiilor obișnuite asupra lor. Dar profetul nu s-a retras nici măcar atunci când i s-a părut că problema era pierdută. Și eforturile sale nu au fost în zadar. Religia Legământului a devenit acea rădăcină puternică din care au crescut tăria spirituală și unitatea poporului.

Chiar și în timpul lui Moise, israeliții au început să pătrundă în *Canaan* , așa cum se numea atunci Palestina, iar după moartea sa, majoritatea au traversat râul Iordan și au cucerit țara. Visul multor generații s-a împlinit: să trăiască în „țara lui Avraam”.

Tribul evreiesc s-a stabilit în sudul muntos, iar celelalte triburi în nord. Dar curând s-a dovedit că copiii deșertului s-au trezit în poziția de învingători care au trebuit să se supună culturii celor învinși. Civilizația canaanită, înrudită cu cea feniciană, era foarte dezvoltată la acea vreme. Cu toate acestea, cultele canaanite au continuat să-și păstreze caracterul fanatic străvechi. Practicau sacrificiile umane, uciderea rituală a copiilor și prostituția în temple. Festivalurile fertilității canaanite erau însoțite de rituri senzuale și orgii.

Sub influența oamenilor printre care trebuia să trăiască, Israelul a început să-și piardă rapid identitatea spirituală. Cultul lui Baal și al altor zei agricoli din Canaan a intrat în liniște în viața țăranilor evrei. După cum spune Biblia, „copiii lui Israel s-au îndepărtat de Iahve, Dumnezeul lor”.

În jurul anului 1100, războinici din Insulele Egee au debarcat pe coasta canaanită. Aceștia erau filistenii, un popor care stăpânise deja secretul topirii fierului. Ei au stabilit rapid puterea asupra țării, iar de la ei a primit mai târziu numele grecesc - Palestina. Israeliții și canaaniții, care aveau doar arme de bronz, nu au putut rezista cuceritorilor.

A trecut aproape o jumătate de secol până când jugul străinilor a fost înțeles ca o pedeapsă cerească pentru apostazie. Și atunci au apărut predicatorii, care chemau la întoarcerea la credința părinților. Ei au trezit forțele poporului și au condus revolta împotriva filistenilor.

Războiul a durat mult timp și s-a încheiat cu victorie. Drept urmare, s-a format un regat evreiesc independent. În jurul anului 1000, sub regele *David,* acesta a unit mai multe triburi înrudite și și-a extins granițele „de la Nil până la Eufrat”. David a făcut din fortăreața canaanită Ierusalim capitala sa religioasă și politică, unde a mutat arca. Profetul Natan i-a prezis regelui că devotamentul său față de credință va fi răsplătit: unul dintre descendenții lui David va deveni fondatorul unui regat veșnic. [6]

Conform obiceiului oriental, când o persoană era proclamată monarh, preotul turna o cupă de untdelemn pe capul său. Untdelemnul, uleiul de măsline, era considerat un simbol al puterii. Ritualul „ungerii” amintea că puterea era acordată de Dumnezeu, al cărui Duh urma să locuiască de acum înainte asupra Alesului. Prin urmare, fiecare conducător al lui Israel (și uneori un profet) era numit Cel

Uns, *Mesia* sau, în greacă, Hristos. Cu toate acestea, în timp, acest titlu a început să fie atribuit doar marelui Rege al viitorului.

Pentru israeliți, promisiunea lui Mesia era contopită cu o speranță comună pentru împlinirea planurilor necunoscute ale lui Dumnezeu. Această speranță fusese mult timp o trăsătură caracteristică a Vechiului Testament. Își făcuse originea în zilele lui Avraam; apoi „țara făgăduită" arătată de Moise a devenit scopul dorit; și, în final, profeția lui Natan a dat o nouă direcție aspirațiilor poporului.

Nu trebuie să credem însă că viața spirituală a lui Israel a rămas neîncetat în acea vreme. Fiecare capitol al istoriei biblice conține pagini dramatice care povestesc despre lupte și ispite, căderi și apostazie. Slăbiciunea și patimile, pofta de culte străine și calculele politicienilor au zdruncinat credința de mai multe ori.

După David, contactele cu Fenicia și Egiptul au întărit din nou influența păgânismului. Deși Templul construit de regele Solomon nu avea nicio imagine a lui Dumnezeu (adică legământul mozaic a fost respectat), lângă el erau amplasate temple păgâne. Când, în 922, regatul s-a împărțit în Nord și Sud, Israel și Iudeea, amenințarea idolatriei a devenit și mai reală. Altare și dumbrăvi sacre au fost ridicate peste tot în cinstea lui Baal și Astartee, și părea că încă un pas și păgânismul va fi recunoscut ca a doua religie oficială a Israelului.

Criza spirituală a fost însoțită de o criză socială. Autocrația monarhilor, care și-au extins din ce în ce mai mult privilegiile, creșterea inegalității proprietății, lipsa drepturilor și ruina țăranilor, taxele uriașe, pătrunderea luxului fenician în țară - toate acestea nu puteau să nu-i îngrijoreze pe oamenii care credeau în misiunea Israelului și erau îngroziți de declinul său. Ochii lor erau îndreptați spre idealurile Sinaiului, spre credința pură a antichității patriarhale.

Dintre acești opozanți au venit *profeții* , mesagerii lui Dumnezeu, chemând oamenii să se trezească din somn.

De obicei, predicau în templu. Fără a avea intenția de a crea o nouă religie, profeții au vrut să reînvie și să purifice cea moștenită din vremea lui Moise. [7] Profeții au refuzat să lingușească mulțimea în numele unui patriotism înțeles greșit și, fără ezitare, au început să reevalueze întreaga structură a vieții naționale.

Activitatea profeților a coincis cu epoca în care majoritatea țărilor civilizate au intrat într-o perioadă de revoluții religioase. A fost un punct de cotitură istoric care poate fi comparat doar cu apariția creștinismului. Vechea viziune asupra lumii, care plasa ritualul, vraja și magia în centru, a început să se clatine. Peste tot, din China până în Italia, au apărut învățători ai lumii care au încercat să găsească noi răspunsuri la întrebările arzătoare ale vieții și credinței. Autorii Upanișadelor, Buddha, Mahavira, Lao Tzu, Confucius, Zarathustra și filosofii greci sunt cei care au modelat spiritual lumea în care a venit Isus din Nazaret. Ei au fost precursorii Săi, dar în sensul strict al cuvântului, doar profeții israelieni pot fi numiți așa.

Au multe în comun cu marii înțelepți ai Orientului și Occidentului. Asemenea pustnicilor din India, ei știau că Dumnezeu, ca sursă absolută a existenței, depășește tot ce este pământesc; asemenea reformatorului persan Zarathustra, ei credeau în El ca Lumina și Binele perfect; asemenea lui Heraclit, ei contemplau în El o forță dinamică, „înflăcărată"; asemenea lui Anaxagora și Platon, ei vorbeau despre El ca Rațiunea sau Înțelepciunea universală. Dar, în același timp, profeții erau departe de a considera această viață, asemenea lui Buddha, ca fiind rea, o ceață împovărătoare; spre deosebire de metafizicienii din Elada, ei nu învățau că Creatorul și lumea sunt un întreg inseparabil.

Ei știau că Dumnezeu, oricât de mare ar fi, este legat prin legături de iubire de creația Sa, că omul este alesul Său, căruia El i se descoperă.

Cel mai de neînțeles lucru despre profeți este misterul inspirației lor. Ei nu au construit ipoteze, nu au creat sisteme speculative; Dumnezeu și- a proclamat *direct* voința prin intermediul lor. Discursul profeților începea de obicei cu cuvintele: „Așa vorbește Yahweh". Duhul Domnului i-a luat în stăpânire cu o forță copleșitoare, iar oamenii le-au ascultat vocea ca și cum ar fi fost vocea Cerului. Această minune i-a uimit pe profeți înșiși. Uneori le era chiar greu să înțeleagă cu mintea lor tot ce li s-a revelat.

Profeții se recunoșteau în mod clar ca instrumente, vestitori și mesageri ai Celui Preaînalt. Dar, în același timp, nu erau precum profeții păgâni, precum Pitia, care vorbeau într-o stare de transă inconștientă. În experiența văzătorilor biblici, spiritul uman iluminat stătea în fața Ființei, dezvăluindu-se ca Persoană. Dumnezeu vorbea lumii și aștepta răspunsul acesteia. Astfel, în profeți, s-a realizat unitatea creaturii cu Creatorul, s-a realizat Legământul, care a stat la baza credinței lui Israel.

Profeții nu numai că au experimentat o întâlnire cu Dumnezeu în adâncul ființei lor, dar au văzut mâna Lui în viața națiunilor. Aceasta a fost o revelație unică printre alte religii. „Legea eternă pe care grecii o vedeau în dezvoltarea și mișcarea ordonată a materiei”, scrie gânditorul englez Christopher Dawson, „a fost realizată pentru evrei în vicisitudinile istoriei umane. În timp ce filosofii din India și Grecia reflectau asupra naturii iluzorii sau eternității proceselor cosmice, profeții lui Israel afirmau scopul moral al istoriei și explicau evenimentele trecătoare ale timpului lor în relația lor cu voința divină.” [8]

Observând ritmurile neschimbate ale naturii: răsăriturile și apusurile de soare, schimbarea anotimpurilor și mișcarea planetelor - majoritatea filozofilor antici au ajuns la ideea naturii ciclice a existenței. Totul, credeau ei, se desfășoară într-un cerc, tot ce s-a întâmplat o dată se va întâmpla din nou și nimic nu poate fi schimbat fundamental. Născându-se, murind și înviind din nou, Universul și omul sunt condamnați la un ciclu etern. Spre deosebire de această viziune, Biblia ne învață despre creație, care este îndreptată în sus, spre perfecțiune. Și, deși forțele răului cresc simultan cu binele, ele vor fi în cele din urmă învinse, iar o cale liberă către Împărăția lui Dumnezeu se va deschide lumii. Cu alte cuvinte, profeții au fost primii cărora li s-a revelat *direcția și sensul istoriei* .

Datorită profeților, învățătura lui Moise a căpătat trăsăturile *unei religii mondiale* [*adică o religie universală, spre deosebire de vechile culte pur naționale*]. Potrivit lui Pascal, singura expresie a credinței biblice „trebuie să fie iubirea față de Dumnezeu, iar Dumnezeu condamnă orice altceva”. [9] Această iubire necesita nu atât ceremonii bisericești, cât umanitate, bunătate și adevăr. De aceea, ideea de justiție socială a ocupat un loc atât de important în predicarea profeților.

Indiferent cât de diferiți erau învățătorii lui Israel în ceea ce privește caracterul, temperamentul și statutul lor social, toți erau uniți de atitudinea lor intransigentă față de apostați, tirani și ipocriți care sperau să-L „împace” pe Creator cu daruri și sacrificii.

Iată-l pe înflăcăratul *Ilie* (cca. 850 î.Hr.), apărătorul celor persecutați și deposedați, care fără ezitare aruncă ocara în fața regelui însuși.

Iată-l pe păstorul *Amos* (cca. 770), un om al poporului, care nici măcar nu vrea să se numească profet; dar nu poate rămâne tăcut când Domnul îi poruncește să treacă prin cetăți și să vestească Ziua Judecății. Să nu nădăjduiască israeliții în propria lor alegere. Numai cei care urmează legea adevărului lui Dumnezeu vor fi vrednici de ea.

Nu sunt ei ca fiii etiopienilor?

„Pentru Mine, fiii lui Israel?”, zice Domnul.

Nu am scos eu pe Israel din Egipt,

precum filistenii din Creta

și sirienii de la Cirus? [10]

Iată-l pe levitul *Osea* (cca. 750), deplângând degenerarea spirituală a Regatului de Nord. El proclamă că dragostea dintre oameni este mai prețioasă pentru Dumnezeu decât toate ritualurile pompoase. „Îmi doresc milă, nu jertfă”, spune Domnul prin profet. [11]

Iată-l pe *Isaia* , un ierusalimean de viță nobilă, consilier influent al regelui (cca. 730). El nu poate fi înșelat de splendoarea ostentativă a curții și nici nu se bucură de mulțimile din curtea Casei Domnului. Nicio tămâie sau rugăciune nu pot înlocui puritatea inimii și faptele drepte.

> „La ce-Mi trebuie Mie mulțimea jertfelor voastre?”, zice DOMNUL…
> Când veniți înaintea Mea,
> cine vă cere aceasta?
> Nu mai călcați în curțile Mele
> și nu mai aduceți daruri de prisos…
> Depărtați-vă răutatea dinaintea ochilor Mei,
> nu mai faceți răul,
> învățați să faceți binele,
> căutați dreptatea, opriți pe cel care violează,
> apărați orfanul, apărați văduva.” [12]

Profeții sunt adesea numiți utopiști sociali. Dar, de fapt, ei nu au propus nicio reformă politică. Dacă Platon a dezvoltat un proiect al unui regim cu comunitate

de proprietăți și control guvernamental asupra tuturor sferelor vieții, iar filosoful Iambul a visat la Orașul Soarelui, unde toți ar fi egali, atunci profeții au pus credința și sarcinile morale ale omului pe primul loc. Ei știau că schimbările exterioare nu sunt suficiente, că armonia în lume este posibilă doar ca urmare a armoniei dintre voința lui Dumnezeu și voința oamenilor.

Dar tocmai de aceea profeții nu aveau de gând să suporte relele societății. Protestul lor pasional era dictat de credința lor în destinul înalt al omului. Ei vorbeau despre „Ziua Domnului", când domnia răului printre oameni se va sfârși. Viziunea spirituală a lui Isaia a fost prezentată cu apariția Celui Uns, prin Care Cel Fiind își va stabili Împărăția. Atunci toate națiunile vor cunoaște adevărul etern, vor abandona idolii și faptele criminale. Dumnezeu va „șterge orice lacrimă", iar Edenul se va întoarce pe pământ. [13]. Profetul *Ieremia* (cca. 630) a legat sfârșitul lumii vechi de *Noul Testament* , care nu va mai fi înscris pe table de piatră, ci în sufletele oamenilor. [14]

Aspirațiile escatologice ale profeților le-au ascuțit simțul responsabilității față de poporul lor. I s-a dat o revelație și, prin urmare, păcatele sale sunt de două ori mai grave. I s-a încredințat misiunea de a conduce omenirea către Dumnezeu, dar dacă cei aleși se dovedesc nevrednici, acoperământul ceresc îi va părăsi. Păgâni vor veni din țări îndepărtate pentru a distruge regatele Israelului și Iudeii.

Predicțiile sumbre s-au adeverit curând. În 772, monarhia nordică a evreilor a fost ștearsă de pe fața pământului de către Asiria, iar în 586, regele caldeean Nebucadnețar al II-lea a luat cu asalt Ierusalimul, a incendiat templul și a alungat cea mai mare parte a evreilor în Babilon.

Se părea că o astfel de catastrofă ar putea duce la dispariția completă a Israelului și a religiei sale. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Aluatul profeților era atât de puternic încât, chiar și departe de patria lor, evreii au continuat să se considere poporul lui Dumnezeu. Încercarea le-a adâncit sentimentul de pocăință și, de atunci, ispitele păgâne au încetat să-i mai atragă ca înainte. Profeții care au trăit printre exilați - *Ezechiel* (cca. 580) și *Isaia al II-lea* (cca. 550) - au continuat lucrarea predecesorilor lor. [14] Au predicat în case de rugăciune, au ținut discuții, au scris cărți. Sub influența lor

Iudaismul s-a transformat treptat într-o comunitate unită - Biserica Vechiului Testament.

O jumătate de secol mai târziu, „captivitatea de pe malurile Babilonului" a luat sfârșit, Caldeea a fost cucerită de perși. În 538, regele Cirus, fondatorul celei mai

mari puteri din Orient, le-a permis tuturor străinilor relocați în Babilon să se întoarcă în patria lor. Inspirați de discursurile predicatorilor, mulți evrei s-au îndreptat spre țara părinților lor. Dar visele îndrăznețe ale entuziaștilor care își imaginau că zilele lui Mesia vor veni imediat au fost spulberate de o realitate inestetică. În locul fostului Israel, s-a format un mic principat, subordonat Persiei, care includea doar Ierusalimul și suburbiile sale. Fortăreața lui David zăcea în ruine, noii sosiți sufereau de lipsuri.

Timpul profeților trecuse; acum era necesar să învățăm să trăim după preceptele lor, dar nimeni nu mai avea puterea, energia sau încrederea în viitor. Când preotul Ezra a sosit din Babilon în jurul anului 400, a găsit un templu care fusese cumva reconstruit și oamenii într-o stare de apatie completă.

Ezra a adus cu el textul complet al Legii lui Dumnezeu, numită *Tora* , sau Cele Cinci Cărți ale lui Moise. Tora a pornit de la Cele Zece Porunci și a fost completată de-a lungul secolelor. Preoții au scris tradițiile orale și statutele din vremea lui Moise și au inclus, de asemenea, reguli liturgice în carte. De acum înainte, aceasta urma să servească drept cod religios, moral și civil al Israelului.

Temându-se de influența vecinilor lor păgâni, Ezra și succesorii săi, *scribii*

Ei plănuiau să-i separe pe evrei de restul lumii. Respectarea strictă a Sabatului, a interdicțiilor alimentare și a altor obiceiuri aveau un singur scop - protejarea Comunității.

La prima vedere, se pare că avocații au îngropat moștenirea profeților sub o grămadă de reglementări mărunte. Cu toate acestea, după cum a arătat timpul, măsurile lor drastice de segregare au fost justificate. Datorită armurii lor puternice, religia Bibliei a ieșit nevătămată din bătălia care a avut loc în Palestina sub regele grec *Antioh Epifanes* [15]

Grecia încetase de mult să mai fie o insulă a democrației la acea vreme. Fusese distrusă de luptele dintre partide, războaie și conflicte. Peste tot, oamenii gravitau spre un guvern centralizat puternic. Așadar, atunci când Alexandru cel Mare s-a proclamat monarh în secolul al IV-lea î.Hr., el nu a făcut decât să aducă la o concluzie logică un proces care începuse cu o sută de ani mai devreme.

Pentru a da puterii regale cea mai înaltă autoritate, Alexandru s-a clasat printre zei. Succesorii săi au făcut același lucru, iar printre ei s-a numărat și Antioh Epifanes (175-163). Acest rege, care se imagina serios un supraom, a vrut să unească popoarele sub controlul său, sădind printre ele o singură civilizație a elenismului, stilul, gusturile, religia sa. Întreprinderea lui Antioh nu a întâmpinat

nicăieri obstacole și doar credința lui Israel a devenit piatra de care s-a împiedicat.

Clerul de rând, scribii și poporul i-au opus inițial doar rezistență pasivă, dar când regele a profanat Templul ridicând acolo un altar dedicat lui Zeus și a început să introducă politeismul prin teroare, a izbucnit o rebeliune împotriva lui. Aceasta s-a transformat rapid într-un război de eliberare, condus de Iuda Macabeul, un general *hasmonean* .

În anii de luptă, un cuvânt profetic s-a auzit din nou. Un văzător necunoscut, ascuns sub numele de Daniel, a scris o carte în care a denunțat tirania și persecuția religioasă. Autorul a înfățișat marile puteri ca pe niște bestii lacome și a prezis că va veni ceasul când un Eliberator va apărea din ceruri și va pune capăt imperiilor prădătoare. Spre deosebire de monștrii care personificau regatele acestei lumi, Mesia, potrivit lui Daniel, va fi ca un om, *„Fiul Omului* ”. [16] Acest contrast indică răsturnarea radicală care așteaptă lumea.

Valul de inspirație a făcut minuni. Macabeul a aplicat armatei lui Antioh o serie de lovituri dureroase, a eliberat Ierusalimul de dușmanii săi și a alungat din Templu „urâciunea”, așa cum numeau evreii altarul păgân. Când Macabeul a murit în luptă, frații săi i-au continuat munca. În 140, Simon Hasmoneanul a fost încoronat rege și mare preot. Israelul a obținut independența și s-a întors la granițele pe care le avea sub Solomon.

Comunitățile din afara țării au devenit, de asemenea, mai puternice. Aceste „biserici ale dispersării” au servit drept legătură între Iudeea și restul lumii. Prin eforturile lor, Biblia a fost tradusă pentru prima dată în greacă. La momentul nașterii lui Hristos, din cele 4 milioane de evrei, aproape 3 milioane locuiau în țări străine. Mai târziu, existența centrelor lor dispersate avea să se dovedească de mare folos apostolilor creștinismului.

Dinastia hasmoneană, însă, nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor poporului. Noii regi s-au transformat curând în despoți obișnuiți care nu doreau să țină cont de Legea lui Dumnezeu. Acțiunile arbitrare ale autorităților i-au înstrăinat pe zeloții credinței de casa domnitoare. Mai mult, doar descendenții lui David erau considerați în mod tradițional monarhi legitimi. Din această cauză, hasmoneanii erau pur și simplu tolerați ca conducători temporari.

Sufletul opoziției față de curte a fost un grup de oameni pioși numiți „cei separați” sau *farisei* . La început, aceștia au încercat să răstoarne dinastia, dar în 88 rebeliunea lor a fost înăbușită fără milă. Sute de farisei au fost răstigniți de țarul Alexandru Ianneus.

După moartea lui Ianneus, poziția fariseilor s-a consolidat. Dar treptat, aceștia s-au retras din politică, dedicându-se în întregime activității religioase. Mulți dintre farisei au devenit interpreți ai Legii și învățători, rabini. În școli și sinagogi, au desfășurat o muncă dificilă, dar necesară: au întărit temeliile credinței și moralității în oameni. Devotament neclintit față de Dumnezeu, temelii familiale puternice, umanitate, dragoste de libertate și dreptate - toate acestea au fost insuflate în oameni de cei mai buni reprezentanți ai fariseismului, printre care s-a remarcat blândul înțelept *Hillel* , care a ajuns la Ierusalim în jurul anului 40 î.Hr. În opinia sa, esența Legii este conținută în regula de aur: să nu faci altora ceea ce nu-ți dorești ție însuți [17], iar Hillel considera orice altceva doar un „comentariu”.

În legalism exista o altă tendință. Liderul său era rivalul lui Hillel, *Șamai* . În timp ce primul îi converti de bunăvoie pe străini la credință, cel de-al doilea îi alunga cu dispreț. Șamai acorda o mare importanță așa-numitelor „tradiții ale bătrânilor”. Discipolii săi au multiplicat numărul prescripțiilor rituale și le plăcea să-și etaleze evlavia.

Fariseii erau foarte respectați de popor. Cu toate acestea, *saducheii* , aristocrația sacerdotală asociată cu curtea, le erau ostili și nu le împărtășeau opiniile. Spre deosebire de farisei, saducheii credeau că moartea era sfârșitul a tot pentru o persoană. Ei recunoșteau doar Pentateuhul și considerau scrierile profeților ca fiind secundare. [18] Acești oameni bogați și aroganți nu aveau prea multă încredere în predicțiile despre Mesia și se concentrau doar pe politica pământească.

În paralel cu frăția fariseică, în Palestina a apărut în jurul anului 160 un ordin semi-monastic de „Fii ai Luminii” sau *esenieni* . [19] Nevrând să aibă nimic de-a face cu lumea păcătoasă, esenienii au ales o viață solitară în deșert. În jurul anului 140, conducătorul lor, pe care îl numeau *Învățătorul Dreptății* , a fondat o colonie pe țărmurile Mării Moarte, la Qumran. Acolo, departe de agitație, esenienii lucrau împreună, petrecându-și timpul liber cu mese ritualice, rugăciuni și citind Biblia. Tot felul de visători, precum și oameni dezamăgiți și obosiți de viață, se adunau în comunitățile lor, care numărau până la 4.000 de oameni (un număr semnificativ pentru o țară mică). Majoritatea esenienilor erau celibatari, deși unii mențineau un stil de viață familial.

Încrezători în iminenta apariție a lui Hristos, „Fiii Luminii” s-au pregătit să-l întâmpine sosirea cu demnitate. Nu aveau nicio îndoială că în Ziua Judecății, toți, în afară de ei, vor pieri.

Atacurile sectarilor împotriva Casei Hasmoneene au dus la persecutarea Învățătorului Dreptății. Admiratorii săi au spus că, drept pedeapsă pentru aceasta, monarhia ar trebui să sufere pedepse aspre.

Profeția esenienilor s-a adeverit la o jumătate de secol după moartea conducătorului lor. În anul 63, Palestina a fost ocupată de trupele lui Pompei. Acesta a anexat-o la imperiu și l-a lăsat pe Hircan al II-lea doar cu o umbră de putere supremă. Iar în anul 40, Senatul roman a acordat titlul de rege al Iudeii liderului militar idumean *Irod* , care, după un război civil de trei ani, a urcat pe tronul lui David.

Între timp, evreii din „dispersie” au continuat să asimileze activ elemente ale culturii grecești. Cei mai educați dintre ei au căutat să reconcilieze filosofia antică cu Biblia. *Filon din Alexandria* , un contemporan al lui Irod, a făcut în mod special mult în această direcție. El a propovăduit despre Puterea divină, pe care, urmând înțelepții Eladei, a numit-o *Logos* , Cuvântul.

Misterul Divinității, spunea Filon, este imens și inexprimabil, dar atunci când își manifestă puterea și bunătatea, acționează prin Cuvânt. Prin Cuvânt, Ființa creează și susține Universul, în el se revelează muritorilor. Ideea lui Filon despre Logos ca mediator între Creator și cosmos a ajutat mai târziu la expunerea Evangheliei în limbajul filosofilor. [20]

Apropierea evreilor de lumea elenistică a dus la interesul multor păgâni față de religia lor. Respingerea idolatriei, moralitatea sănătoasă și sentimentul religios viu al evreilor le-au adus primii convertiți. Cuvintele profeților despre popoarele care vor veni la Dumnezeul adevărului, bunătății și dreptății au început în sfârșit să se adeverească. În unele locuri, cuvântul „evreu” a început să capete un sens religios.

În secolul al II-lea și mai ales în primul secol î.Hr., *proseliții* , adică oamenii care s-au convertit la iudaism, au apărut în număr mare în diferite părți ale Imperiului Roman. Unii dintre ei au fost convertiți sub influența cărților scrise în numele clarvăzătoarei grecești *Sibile* . Acest nume era un pseudonim folosit de misionarii evrei din Egipt. Aceștia preziceau distrugerea lumii pentru că aceasta se predase puterii idolilor și despoților. Vestea se ducea din gură în gură că Cineva va veni din Iudeea, destinat să devină conducătorul națiunilor.

Dar, în realitate, dominația mondială era din ce în ce mai concentrată în mâinile romanilor.

Transformarea Romei într-un imperiu începuse deja în jurul anului 200 î.Hr., după victoria asupra principalului său rival, Cartagina. Cu toate acestea, puterea militară s-a dovedit a fi dăunătoare sistemului republican din Italia. Prea multe teritorii trebuiau ținute sub control, iar armata devenise prea influentă pentru ca elementele democratice ale guvernării să supraviețuiască. Prin promisiuni, constrângeri și mituire, dictatorii au redus în liniște la zero majoritatea libertăților politice. Republica a fost strangulată, iar Roma naviga cu toată forța spre tirania personală.

După războaiele civile și teroarea sângeroasă din anii 30 î.Hr., nepotul lui Iulius Caesar, *Octavianus Augustus,* a instaurat destul de ușor regimul autocratic. Potrivit lui Tacit, Augustus, „numindu-se consul și presupunând că se mulțumește cu puterea tribuniciană de a proteja drepturile poporului, a cucerit mai întâi soldații cu generozitatea sa, mulțimea cu împărțirea pâinii și pe toată lumea împreună cu dulcele binecuvântări ale păcii, apoi, câștigând treptat putere, a început să înlocuiască senatul, magistrații și legile.” [21]

Iulius Cezar interzisese deja toate sindicatele și organizațiile, chiar și pe cele mai inofensive, în timp ce regimul lui Augustus a făcut din supravegherea constantă a cetățenilor un principiu. Jucând rolul democratului, Octavian a urmărit cu atenție orice posibilă sursă de nemulțumire. O rețea extinsă de spioni a servit bine acestui scop.

Cu toate acestea, mulți credeau că absolutismul era un preț rezonabil de plătit pentru calm, stabilitate și pace internațională pe termen lung. „Epoca lui Augustus” a fost numită cea mai bună perioadă a Romei, epoca de aur a culturii sale. Sub Augustus, Capitoliul se înălța cu mândrie deasupra lumii, inspirând respect și frică. Vulturul roman și-a întins aripile de la Atlantic la Orientul Mijlociu și de la Marea Britanie la țărmurile africane. Orașul pe șapte coline se transforma într-un centru unde „toate drumurile duceau”.

Tehnologia militară strălucită, organizarea și disciplina le-au adus romanilor poziția de stăpâni ai Mediteranei. Oficialii guvernamentali au exportat nenumărate bogății din țările cucerite. Acestea au venit la Roma din toate părțile: sclavi, fildeș și animale pentru circ din Numidia, marmură din Grecia, pâine din Egipt, sticlă și purpură din Fenicia. Caravanele comerciale au adus covoare, țesături și bijuterii din Babilon, Arabia, India și chiar China. Capitala a fost reconstruită. Se spunea că Caesar a acceptat-o în cărămidă și a lăsat-o în marmură.

Autostrăzi excelente legau Roma de periferie; comerțul și contactele dintre provincii au fost reînviate. Egalitatea juridică a tuturor celor care deveneau „cetățeni romani” a contribuit la apropierea popoarelor din Orient și Occident. Se părea că visul filosofilor stoici despre un singur stat, unde fiecare persoană este cetățean al Universului, era aproape de a se realiza.

Nu este surprinzător faptul că poeții de la curte l-au preamărit pe Augustus și nu au făcut rabat la panegirice. Caesar însuși i-a încurajat pe lingușitori și i-a susținut autoritatea prin toate mijloacele. În acest scop, încetul cu încetul, pornind din provinciile estice, a început să fie creat un cult al împăratului. Curând, templele lui Augustus funcționau deja în tot statul; îi cântau laude, era proclamat „părintele patriei”, „soteros” - salvatorul națiunilor.

Spectacolul unui imperiu în ascensiune, condus de un zeu uman, i-a uimit pe contemporani. Oamenii au început să vorbească despre un „regat indestructibil” stabilit timp de secole. Cu toate acestea, popoarele cucerite nu au vrut să accepte această perspectivă. La sfârșitul domniei lui August, au început tulburări în multe provincii, unde Roma era considerată un sclav. Evreii credeau că această Fiară apocaliptică va cădea sub sabia lui Mesia.

Cuceririle nu au salvat Roma de conflicte interne grave. Proprietățile funciare și finanțele erau din ce în ce mai concentrate în mâinile oligarhiei. Țăranii ruinați ai Italiei s-au adunat la Roma, unde s-au hrănit cu munci mărunte și pomană guvernamentală. Războaie lungi au inundat literalmente capitala cu sclavi (erau aproximativ un milion). Sclavii s-au răzvrătit de multe ori, încercând să se întoarcă în țările lor natale, dar aceste încercări s-au încheiat invariabil cu represalii. Astfel, după înfrângerea gladiatorilor lui Spartacus, șase mii de neascultători au fost răstigniți de-a lungul drumului de la Capua la Roma.

Criza spirituală nu era mai puțin profundă. Credințele și miturile antice au început să provoace ridiculizare în rândul multora. Religia își pierdea semnificația, transformându-se într-o parte integrantă a îndatoririlor civile. Cicero spunea că cultul oficial era necesar doar pentru a menține ordinea în rândul maselor.

Au existat și oameni care erau gata să meargă mult mai departe. Poetul Lucrețiu vedea religia pur și simplu ca pe o iluzie dăunătoare. În cartea sa Despre natura lucrurilor, el a înviat *materialismul* vechilor filozofi greci Democrit și Epicur. Conform doctrinei lor, Universul nu este altceva decât o formațiune aleatorie generată de dansul atomilor. Mai devreme sau mai târziu, va pieri. Lucrețiu vedea deja peste tot simptome ale unei toamne globale, prefigurând sfârșitul și

dezintegrarea lumii. Astfel de idei erau răspândite nu numai în Occident, ci și în India și China.

Totuși, însăși natura spiritului uman nu-i permitea să se împace prea ușor cu nonsensurile. Chiar pierzându-și încrederea în toate, oamenii nu voiau să accepte viața ca pe o stropire aleatorie de materie, urmată de întuneric.

Prin urmare, după ce s-au familiarizat cu religiile Orientului, romanii au apelat cu nerăbdare la ele. A început adevărata cucerire a Occidentului de către cultele străine. Oamenii au început să se roage zeiței egiptene Isis din Britania până în Balcani, au fost construite sinagogi evreiești la Roma, temple dedicate zeiței mamă frigiene Cybele, zeului persan Mithra. Predicatorii stradali proclamau adevărurile aduse de pe malurile Gangelor, din Partia și Asia Centrală. Misterele grecești au fost reînviate, promițând participanților lor nemurirea și cunoașterea lumilor superioare. Învățăturile oculte, astrologia, magia și ghicitul și-au găsit adepți în toate clasele societății. Urmărirea miraculosului a dat naștere superstiției și șarlatanismului.

Văzând aceasta, oamenii sceptici erau gata să renunțe la speranța de a dezlega sensul vieții. În opinia lor, nu exista niciun răspuns la întrebarea „ce este adevărul?”. Într-un cuvânt, în mintea oamenilor domnea o confuzie completă. Căutări mistice și lipsă de spiritualitate, sete de puritate și decădere morală puteau fi întâlnite într-o singură familie. Adesea, tatăl se retrăgea într-un dispreț stoic față de vanitatea lumii, mama participa la ceremoniile nocturne ale sectanților, iar fiul inventa noi tipuri de plăceri și emoții.

Omul stătea la răscruce și auzea voci care îl chemau din toate părțile: fii indiferent față de necazurile și bucuriile vieții, cufundă-te în contemplare calmă - spuneau budiștii și stoicii; trăiește conform naturii, ca toate creaturile - învățau cinicii și epicurienii; fericirea în cunoaștere și reflecție - le obiectau filozofii naturii; purifică-te cu ritualuri secrete și vei găsi nemurirea - asigurau învățătorii misterelor; rămâi credincios unicului Dumnezeu și respectă legea Lui - proclama religia lui Israel; iar vulturul roman, căutând prada, zbura deasupra acestui vârtej al spiritului, unde, ca în haosul primordial, se amestecau principiile opuse.

Din când în când, speranța renaștea că va apărea cineva care va scoate lumea din labirint. Poetul Virgil a prezis nașterea unui bebeluș care va începe o nouă eră saturniană. Budiștii îl așteptau pe Buddha Maitreya, hindușii următoarea încarnare a zeului Vishnu, perșii pe Mântuitorul Saoshyant, evreii pe Mesia…

În Palestina, atmosfera așteptărilor mistice se îngroșa cu fiecare an care trecea. Se spera ca profetul Ilie să apară din ceruri în orice moment și să-l ungă pe Mesagerul lui Dumnezeu. Mulți credeau că El va fi un mare războinic care va

zdrobi regatele păgâne. Alții credeau în triumful final al binelui asupra răului, al luminii asupra întunericului, al nemuririi asupra morții și credeau că „ *Dumnezeu își va vizita* poporul”. [23]

În sfârșit, când totul părea epuizat, zorii s-au ivrit peste orizontul întunecat al istoriei. În al douăzecilea an al domniei lui August, în micul sat Nazaret, Fecioara din Galileea a auzit vestea: „Vei naște un Fiu și-I vei pune numele ISUS. El va fi mare și va fi numit Fiul Celui Preaînalt și Domnul Îi va da tronul tatălui Său David; și va domni peste casa lui Iacov în veac și Împărăția Lui nu va avea sfârșit.”

Partea întâi.

DE LA BETLEEM LA CAPERNAUM

Capitolul unu.

„ÎN ZILELE REGELUI IROD”

4 î.Hr.

Să ne transferăm acum mental în Iudeea din ultimele luni ale domniei lui Irod.

Locuitorii Ierusalimului, obișnuiți cu faptul că orașul lor era adesea vizitat de pelerini din țări îndepărtate, probabil că nu au acordat atenție caravanei de străini care se deplasa pe străzile sale în iarna anului 750 d.Hr. Dar curând au început să vorbească despre ei, întrucât s-a aflat că călătorii îl căutau pe regele Iudeii, și nu pe Irod, ci pe un altul, recent născut. „Am văzut steaua lui răsărind și am venit să ne închinăm lui”, au explicat ei. S-a dovedit că erau magicieni din răsărit care descoperiseră semnul marelui Domn pe cer. [1] Faptul că veniseră la Ierusalim să-l caute nu putea surprinde pe nimeni. Toată lumea auzise profețiile despre misteriosul Om din Iudeea, Care era destinat să cucerească lumea. [2]

„Unde este Regele iudeilor care s-a născut?”, au întrebat magii, dar în loc să răspundă, oamenii înspăimântați au trecut în grabă. Trebuia să știi câte ceva despre starea lucrurilor din Ierusalim în acea vreme pentru a înțelege cât de provocatoare și nepăsătoare părea această întrebare. Dar călătorii, venind de departe, abia dacă bănuiau greșeala lor. Probabil că erau complet ignoranți în ceea ce privește tot ce se întâmpla în Iudeea sub Irod.

Viața acestui monarh, poreclit Marele de către lingușitorii săi, ar fi putut oferi terenul pentru mai multe tragedii în spiritul lui Macbeth. După ce a preluat puterea cu sprijinul romanilor și împotriva voinței poporului, a încercat în zadar să

câștige popularitate. În cei treizeci și trei de ani ai domniei sale, aparent strălucitoare, ostilitatea față de Irod nu a făcut decât să crească. [3]

Un om crud și ambițios, chinuit constant de pasiuni, Irod era departe de problemele religioase care îi îngrijorau pe evrei la acea vreme. Intrigile palatelor și femeile, războaiele și construcțiile l-au absorbit în întregime. Sub domnia sa, țara și-a recăpătat autonomia. Irod a acoperit-o cu zeci de fortărețe și a ridicat numeroase clădiri în stil occidental în orașe. A fost la fel de zelos în construirea de teatre, hipodromuri, sanctuare în onoarea patronului său Augustus și în repararea Templului din Ierusalim. Este adevărat, acesta din urmă a fost obiectul unei griji speciale din partea regelui. În vanitatea sa, Irod a vrut să-l eclipseze pe anticul Solomon. Era mândru de Templu, în care a investit fonduri enorme și pe care l-a transformat într-una dintre minunile lumii. Cu toate acestea, nici măcar acest lucru nu a putut câștiga încrederea supușilor săi.

Tatăl lui Irod era un demnitar idumean, iar mama sa era de origine biană, așa că nu avea niciun drept legal la coroană. Ca toți uzurpatorii, regele suferea de o suspiciune morbidă și vedea trădare peste tot. Hasmoneii, descendenții dinastiei pe care o răsturnase, erau cele mai mari temeri ale lui Irod; prin urmare, folosea orice scuză pentru a scăpa de ei.

Un rol fatal în soarta regelui l-a jucat faptul că soția sa, Mariamne (se pare, singura creatură pe care o iubea sincer) era o prințesă a familiei hasmoneene. În această frumusețe mândră și curajoasă trăia spiritul războinicilor care luptau pentru independența țării. Nu-și putea ascunde disprețul față de soțul ei, iar mama ei, Alexandra, amestecându-se adesea în viața lor, a stârnit alarma deja suspiciosului Irod.

Când Alexandra, folosindu-se de influența reginei egiptene Cleopatra, i-a obținut fiului ei de șaptesprezece ani titlul de mare preot, aceasta l-a împins, fără să vrea, la moarte. Irod a observat că tânărul devenise popular în Ierusalim și nu a mai suportat acest lucru. În anul 35 î.Hr., în timpul sărbătorilor, fratele Mariamnei s-a înecat noaptea, sub ochii regelui. Moartea sa a fost prezentată ca un accident, dar sora și mama sa știau perfect ce se întâmplase cu adevărat.

În anul 30, poziția lui Irod era mai puternică ca niciodată. După bătălia de la Actium, care i-a adus lui Octavian putere deplină, regele Iudeii a avut un punct de referință politic de încredere. Încrederea și sprijinul lui Augustus au asigurat stabilitatea tronului său. Dar, cu cât afacerile diplomatice ale lui Irod erau mai reușite, cu atât viața devenea mai insuportabilă în propria casă.

Până în anul 29, drama familiei ajunsese la un punct catastrofal. Ura Mariamnei devenise atât de evidentă încât regele o bănuia de implicare în complot. Și într-o

zi, instigat de rudele sale, Irod, într-un acces de furie, a pronunțat o condamnare împotriva celui care îi era cel mai drag. Judecătorii ascultători au fost rapid de acord cu voința regelui.

На казнь Мариамна шла, не прося пощады, и держалась с удивительным достоинством. Мать же в страхе за свою участь публично поносила ее. Эта сцена повергла в содрогание всех свидетелей последних минут царицы.

Irod a supraviețuit cu greu acelei zile fatidice. Când totul s-a terminat, aproape că își pierduse mințile. Era bântuit de imaginea femeii ucise, o striga pe Mariamne pe nume iar și iar, striga să fie adusă la el, bea până își pierdea cunoștința, își petrecea nopțile în orgii, participa la curse nebunești, dar fantomele nu-l părăseau. Sănătatea regelui era atât de afectată încât părea că este în pragul morții.

Cu toate acestea, Irod și-a revenit și a continuat bacanala crimelor cu o energie sporită. A executat-o pe Alexandra, pe soțul surorii sale și pe multe alte rude și curteni.

La început, Irod și-a primit cordial fiii cu Mariamne, Alexandru și Aristobul, care sosiseră de la Roma după o lungă absență, dar curând și aceștia i-au stârnit neîncrederea. Scrisori false, denunțuri, confesiuni extrase sub tortură de la servitori - toate au fost puse în joc într-un joc dezgustător care s-a încheiat cu spânzurarea ambilor prinți în Samaria.

Ultimii ani din viața lui Irod au fost deosebit de întunecați. Deși partidul „herodian” îl vedea ca pe un monarh ideal, aproape un Mesia, el știa că ura oamenilor față de el nu făcuse decât să crească. Aceste sentimente erau susținute în țară de farisei, care boicotau orice inițiativă a regelui. Mulți dintre ei au fost executați pentru că au prezis declinul iminent al domniei criminale.

Este ușor de imaginat confuzia regelui de șaptezeci de ani când a aflat că niște ambasadori din est întrebau în oraș despre „nou-născutul rege al evreilor”. Cine era acest ultim pretendent la tron? Ce forțe se aflau în spatele lui? ... Cel mai neplăcut lucru pentru Irod la această veste era că auzea pentru prima dată despre această ultimă conspirație.

După ce i-a întâlnit pe străini, Irod a aflat că vorbeau aparent despre un Copil, considerat viitorul Mesia. Regele se confruntase cu astfel de încălcări ale puterii sale de mai multe ori și a înțeles că aici erau necesare rapiditate și hotărâre. A început să afle de la preoți unde era așteptată nașterea lui Mesia, iar când

aceștia i-au spus că era Betleem, i-a trimis pe magi acolo, cerându-le să ofere informații detaliate despre nou-apărutul Rege al evreilor. Cel mai puțin lui Irod îi păsa de împlinirea profețiilor biblice. Mintea începoșată a bătrânului făcea planuri pentru un nou masacru.

Betleemul era situat nu departe de capitală. Când străinii au ajuns în oraș, știau de mult despre misteriosul Copil născut într-un adăpost de oi. Păstorii locali - primii care L-au văzut - au povestit despre semnele extraordinare care i-au condus la peșteră.

Dulgherul Iosif și Maria, părinții Pruncului, erau originari din Galileea; ei apăruseră în Betleem cu aproximativ un an și jumătate înainte, în timpul recensământului care se făcuse în legătură cu jurământul depus către August. [4]

Se spunea că atunci când Mama a venit cu Pruncul la Ierusalim pentru a îndeplini ritualurile de purificare și pentru a-și sfinți primul născut, un viitor măreț a fost prezis Fiului Ei. Prevăzătorul bătrân Simeon, luând Pruncul din mâinile tinerei Mame, a mulțumit lui Dumnezeu și a spus că acum poate muri în pace, căci vede Mântuirea pe care Dumnezeu „a pregătit-o spre luminarea neamurilor și slava lui Israel”. Dreptul i-a binecuvântat pe părinții uimiți și a adăugat, întorcându-se către Maria: „Iată, El minte pentru căderea și ridicarea multora în Israel și ca un semn care va fi împotrivit; dar o sabie îți va străpunge sufletul.” [5]

Mulți dintre cei care erau în Templu au auzit despre această profeție. Cei care așteptau „mângâierea lui Israel” au transmis-o din gură în gură. Bineînțeles, a ajuns la Betleem. Prin urmare, magii au putut să-i găsească pe Iosif și Maria fără dificultate. Intrând în casa lor, și-au pus darurile la picioarele Pruncului și, închinându-se Lui, au plecat…

Irod a așteptat vești în zadar: magii au preferat să se întoarcă acasă pe alt drum, ocolind Ierusalimul.

Văzând că planul său eșuase, regele a decis să pună capăt imediat presupusului pericol. Un detașament de soldați a fost trimis la Betleem cu ordin să-i omoare pe toți pruncii de acolo sub doi ani.

Nu se știe în ce măsură a fost executat ordinul. Irod l-a dat, fără îndoială, în secret. Chiar și Iosif Flaviu, care a scris despre acele vremuri, nu menționează tragedia de la Betleem. Cu toate acestea, în ochii lui, acesta era prea nesemnificativ în comparație cu nenumăratele atrocități ale lui Irod.

Fie cum ar fi, Cel pe care îl căutau ucigașii era deja departe de oraș. Familia galileeană a dispărut la scurt timp după plecarea magilor. Iosif știa că era mai înțelept să părăsească complet granițele stăpânirilor lui Irod și s-a dus în Egipt, unul dintre cele mai apropiate centre unde trăiau evreii „împrăștiați”.

Astfel, vedem că, încă din primele zile, lumea L-a întâmpinat pe Mesia cu ură și amenințări. Dar aceasta nu a fost întreaga lume. Cei care au crezut și au așteptat, care au fost curați în inimă și plini de speranță, L-au întâlnit pe Hristos în mod diferit. Păstorii din Betleem, bătrânul Simeon și magii din răsărit L-au recunoscut ca Rege care va veni.

În primăvara aceluiași an, Irod era imobilizat la pat de o boală gravă. Continua să fie chinuit de temeri, asculta din când în când informatori și își schimba testamentul de mai multe ori. Regele era bântuit de gândul că poporul îi aștepta cu nerăbdare sfârșitul. Aflând că niște tineri, incitați de rabini, zdrobiseră un vultur aurit, emblema Romei, pe Templu, a ordonat arestarea și judecarea lor imediată cu toată severitatea. În ciuda bolii sale, Irod a găsit puterea chiar și să asiste la proces. Acuzații au fost condamnați la arși pe rug, ceea ce a provocat o furtună de indignare în Ierusalim.

Regele pe moarte a fost dus la Ierihon, unde s-a încercat vindecarea cu apă. A existat un moment în care durerea aproape l-a determinat pe Irod să se sinucidă; abia au reușit să-l salveze. Zgomotul și strigătele slujitorilor au ajuns până la fiul cel mare al regelui, care era sub pază; acesta a decis că tatăl său murise și i-a cerut temnicerului să-l elibereze. Dar gardianul i-a raportat acest lucru lui Irod, iar acesta, înfuriat, a dat ordin să-l omoare imediat pe prinț. Și cinci zile mai târziu, moartea l-a cuprins pe monarh însuși.

Agonia lui a fost cumplită, a împrăștiat blesteme, a delirat despre noi execuții. Se spune că a ordonat măcelul unui grup de ostatici nobili, pentru ca măcar în acest fel să-i poată priva pe oameni de bucurie și să-i facă să verse lacrimi. Ziua morții lui Irod a devenit mai târziu o sărbătoare națională pentru evrei.

Familia regelui i-a oferit o înmormântare magnifică. Trupul său, îmbrăcat în purpură, a fost purtat pe un sicriu de aur. În spatele lor, însoțiți de gărzi, au venit fiii săi: Arhelau, Antipa, Filip și alții, născuți din numeroasele soții ale lui Irod. Dar înainte ca strigătele bocitorilor plătiți să se fi potolit, a început o luptă pentru putere între moștenitori. [6] Conform testamentului, regiunea Iordanului și Galileea au revenit lui Antipa, ținuturile de la nord de acestea lui Filip, iar tronul Ierusalimului, Iudeea și Samaria lui Arhelau. Cu toate acestea, pentru a confirma împărțirea, a fost necesar să se meargă la Roma. Înainte de plecarea familiei

regale, au izbucnit revolte în oraș; poporul a cerut ca complicii crimelor lui Irod să fie pedepsiți. Arhelau a respins toate petițiile și a plecat, încredințând Ierusalimul comandamentului roman, care a tratat dur rebelii. Cu toate acestea, țara a continuat să clocotească, iar delegații s-au dus la împărat cu o cerere pentru eliminarea completă a dinastiei urâte.

Augustus a aprobat testamentul lui Irod. Fiecare dintre cei trei fii ai săi a primit partea sa din moștenire. Dar Arhelau, contrar așteptărilor sale, s-a întors acasă fără un titlu regal. Cezar i-a dat doar titlul de „etnarh", conducător al poporului, deși i-a promis că îl va face rege mai târziu dacă își dovedește loialitatea față de Senat.

Capitolul doi.

Nazaret

3 î.Hr. – 27 d.Hr.

Când vestea morții lui Irod a ajuns în Egipt, tâmplarul Iosif, sperând că pericolul trecuse, a început să se pregătească pentru întoarcerea acasă. Dar se temea de persecuția din partea lui Arhelau și nu s-a întors la Betleem. A preferat să se mute în nord, în orășelul Nazaret, unde locuise anterior cu Maria.

В те времена Галилея была густонаселенной областью, а географическое положение делало ее открытой всем ветрам мира. «Тут были вблизи Финикия, Сирия, Аравия, Вавилон и Египет. Острова язычников и все славные страны Европы были почти видны за блестящими водами Западного моря. Знамена Рима развевались на равнине… Фараоны и Птолемеи, эмиры и арсакиды, судьи и консулы — все боролись за обладание этой прекрасной областью. Здесь блестели копья амалекитян, тряслась земля под колесницами Сезостриса, по ней шли македонские фаланги, здесь слышались удары широких римских мечей, здесь предназначено было раздаваться крикам крестоносцев, греметь артиллерии Англии и Франции. Казалось, что на этой равнине Изреэль приходили в столкновение Европа и Азия, иудейство и язычество, варварство и цивилизация, Ветхий и Новый Завет, история прошлого и надежды будущего». [1]

Cu toate acestea, Nazaretul însuși se afla separat de aceste mari drumuri istorice; în epoca Evangheliei era considerat un sat izolat. Exista chiar și o zicală: „Poate ieși ceva bun din Nazaret?" Și, ca și cum ar fi vrut să respingă toate evaluările umane, acest sat sărac a devenit „patria" lui Hristos; cea mai mare parte a vieții Sale și-a petrecut-o acolo. Timp de aproape 30 de ani, El a umblat

pe străzile sale stâncoase și a urcat pe cărările dealurilor din jur. Puțini știau locul real al nașterii Sale, dar chiar și cei care au auzit despre el L-au numit *Hanozri* , Nazarineanul.

Dacă ne-am putea afla în Nazaret în acei ani, am vedea vreo sută de case albe cu acoperișuri plate, împrăștiate pe un munte încadrat de podgorii și plantații de măslini. De pe înălțimile line, se deschide o panoramă pitorească, asupra căreia privirea lui Isus s-a oprit probabil de mai multe ori: lanțuri muntoase albastre, văi verzi, lanuri semănate.

Multe s-au schimbat de atunci, dar natura Galileii a rămas aproape aceeași ca acum două mii de ani. Călătorii susțin în unanimitate că Nazaretul și împrejurimile sale sunt un colț unic al Țării Sfinte, numit „trandafirul de munte” și „paradisul pământesc”. Aerul la înălțimi este curat și transparent. După ploile de iarnă, pantele Nazaretului se transformă într-o grădină; sunt acoperite cu o varietate de flori de cele mai delicate nuanțe: crini, lalele de munte, anemone. Iisus iubea florile. El a spus că nici măcar bijuteriile regelui Solomon nu puteau fi comparate cu ele.

Primăvara, câmpiile Nazaretului răsună de trilurile ciocârliilor, gânguritul turturelelor se aude de departe, iar stoluri de pelicani roz plutesc în albastrul dens al cerului. Păsările, asemenea florilor, deveneau în cuvântările lui Hristos o imagine a unui suflet care și-a pus nădejdea în Dumnezeu. Le cita ca exemplu pentru oamenii vanitoși și prea preocupați.

Galileenii erau oameni sănătoși, puternici și spontani, iar majoritatea se ocupau de agricultură. Cultivau viță-de-vie, smochini și măslini, îngrijeau capre și oi pe pajiști și lucrau câmpurile. Dimineața, femeile din Nazaret mergeau cu ulcioare la izvor, care încă alimentează zona cu apă. Și Fecioara Maria mergea la el. Fântâna îi poartă și acum numele.

Cum a trăit ea în Nazaret? Cum a trăit Isus? Legendele apocrife spun multe detalii despre acești ani. Dar nu le putem considera demne de încredere, fie și numai pentru că sunt în contradicție puternică cu spiritul Evangheliei. [2] Matei și Luca, atingând această perioadă din viața lui Hristos, au preferat un laconism reținut și au vorbit doar despre ceea ce le era bine cunoscut.

Doar două fapte relatate de apocrife par credibile. Acestea susțin că Iosif a murit când Isus avea nouăsprezece ani. [3] Legendele, însă, tind de obicei să citeze

numere simbolice *[această includea 3, 7, 12, 40]* . Isus a fost numit „Fiul Mariei” în timpul slujirii sale publice, ceea ce înseamnă că Iosif nu mai era în viață. Conform unei alte legende, Isus, în adolescență, păștea oile. [4] Intonațiile care pătrund în parabolele sale despre păstori confirmă indirect acest lucru. În orice caz, tinerii din Nazaret vedeau constant oameni păzindu-și cu grijă turmele.

El a văzut, de asemenea, viticultori legand vița de vie, semănători în câmpurile de primăvară, secerători cu secere tăind spice de grâu. Mai târziu, toate aceste imagini au servit drept imagini pentru pildele Sale. Ne duc în lumea satului liniștit din Galileea care L-a înconjurat pe Isus încă din tinerețe.

Sâmbăta, familia lui Iosif venea la casa de rugăciune din Nazaret, la sinagogă, unde oamenii ascultau Sfintele Scripturi și discursurile învățătorilor. Cititorul recita laudele, iar toți cei prezenți îi făceau ecou. Lui Isus îi plăceau aceste expresii de credință sinceră, iar mai târziu, în predicile Sale, se vor auzi ecouri ale rugăciunilor pe care le auzise în Nazaret din tinerețe. [5]

Dar ar fi greșit să zugrăvim viața în Galileea ca pe o idilă senină. Pasiunile erau covârșitoare acolo, iar oamenii visau la libertate. Oamenii erau supuși unei opresiuni duble și chiar triple: vameșii le smulgeau taxe imperiale, Ierusalimul își lua zeciuiala, iar proprietarii locali de pământuri îi asupreau pe țărani. Oamenii, însă, credeau că dreptatea va triumfa mai devreme sau mai târziu. Cărțile profeților, care erau citite în sinagogi, și scrierile apocaliptice care circulau, inspirau speranța pentru sfârșitul iminent al lumii vechi.

Când Irod a murit, o revoltă a cuprins Galileea. Aceasta a fost condusă de Iuda Gaulonitul, liderul *zeloților* sau „zeloților”. Anarhiști religioși, Iuda și fariseul său Zadoc au respins orice autoritate asupra poporului lui Dumnezeu, cu excepția celei a Creatorului Însuși.

Mulțimi de galileeni disperați, inspirați de ideea teocratică, au format o întreagă armată și au luat cu forța orașul Sepphoris, unde se afla arsenalul. Legionarii lui Quintilius Varus au reușit cu greu să înăbușe rebeliunea. Sute de rebeli au fost răstigniți.

În anul 6, Arhelaus, care moștenise viciile lui Irod, dar nu și calitățile sale de om de stat, a fost detronat și trimis în exil. Marele preot al Ierusalimului a devenit conducătorul teritoriilor sale, iar controlul general asupra regiunii a fost dat procuratorului Coponius. Ca și sub Pompei, regiunea a fost încorporată în provincia siriană a Romei. Antipa și Filip, deși au păstrat conducerea marionetă a tetrarhilor, s-au trezit și mai dependenți de imperiu.

Imediat după depunerea lui Arhelau, guvernatorul Siriei, Quirinius, a început un recensământ în toată Palestina pentru a stabili cuantumul taxelor. Iuda Gaulonitul, profitând de acest lucru, a ridicat din nou Galileea împotriva romanilor, dar a fost ucis curând în luptă. Moartea sa, însă, nu a putut stinge spiritul mesianismului militant. Conducătorul Galileii, Irod Antipa, un om care prețuia pacea sa mai mult decât orice altceva în lume, o pierdea foarte des. De fiecare dată când apărea un nou lider care chema poporul la arme, galileenii se năpusteau imediat după el, sperând că în momentul critic îngerii vor coborî din cer și vor zdrobi odată cu ei vulturul roman. „Acești luptători", scrie Josephus, „nu ar putea fi niciodată reproșați pentru lipsa de curaj". [6] Nu degeaba șaizeci de ani mai târziu, când armata lui Vespasian a mărșăluit prin Galileea, a trebuit să ia cu asalt aproape fiecare sat.

În casa lui Isus trebuie să fi știut despre rebeliunea lui Iuda, întrucât Sepphoris era aproape de Nazaret. Poate că unii dintre partizani au apărut acolo, iar Fiul Mariei i-a văzut. El Însuși va vorbi și despre libertate și despre stăpânirea lui Dumnezeu, dar între El și oamenii care au ales calea violenței se va afla o prăpastie. O revoluție spirituală se pregătea în Nazaret, al cărei sens va rămâne de neînțeles pentru zeloți.

Autorii apocrifelor nu au neglijat descrierea miracolelor cu care se presupune că Iisus i-a uimit pe toți în copilărie. Dar din Evanghelii este clar că în acea vreme El nu a arătat nicio superioritate față de ceilalți oameni și, dimpotrivă, părea să-și ascundă secretul de străini. Doar o dată le-a spus părinților Săi că nu le aparține lor, ci unei alte lumi, superioare. Acest lucru s-a întâmplat în timpul Paștelui, probabil cu puțin timp înainte de răscoala galileeană.

Ca toți evreii devotați, Iosif mergea la Ierusalim în fiecare an pentru sărbătoare. Femeile nu erau obligate să facă pelerinajul, dar Maria, care iubea Templul, vizita întotdeauna orașul sfânt. Când Fiul ei a crescut în Biserică, l-a luat cu ea. [*cf. nota 7*]

În acele vremuri, șiruri colorate de oameni se întindeau de-a lungul drumurilor care duceau spre capitală, iar cântecele de psalmi răsunau peste văi. Mii de pelerini soseau la Ierusalim, iar gărzile aveau dificultăți în a menține ordinea. Piața din fața Templului era plină de mulțimi de oameni, se aduceau încontinuu jertfe, iar seara, familiile se adunau în casele lor pentru o masă festivă.

După ce s-au terminat sărbătorile, Iosif și Maria au pornit la drumul lor de întoarcere. Călătoreau cu rudele și vecinii lor și, prin urmare, la început nu s-au îngrijorat că Isus nu era cu ei. Când și-au dat seama că El rămăsese în cetate,

ei, copleșiți de confuzie, s-au grăbit spre Ierusalim. Era o perioadă de neliniște, iar inima Mariei era strânsă de frică.

Nu a fost ușor să-L găsești pe Fiul în orașul aglomerat. Iosif și Maria au mers mult timp pe străzi până au ajuns la una dintre galeriile care înconjurau Templul. Rabinii și scribii își petreceau de obicei timpul acolo în discuții teologice și interpretând Legea. Printre ei Mama l-a văzut pe Isus. El stătea, ascultând discursurile învățaților și punându-le întrebări. Experții în Scriptură au fost uimiți de „rațiunea și răspunsurile" tânărului galileean necunoscut, care nu studiase în școlile lor…

„Copilul meu", a strigat Maria, „de ce ne-ai făcut una ca asta? Iată că tatăl tău și cu mine te căutăm cu durere."

„De ce M-ați căutat?", le-a răspuns Isus. „Nu știați că trebuie să fiu în stăpânirea Tatălui Meu?"

Deodată, părea să devină distant și misterios, iar cuvintele Sale i-au derutat pe părinți. Nu au înțeles ce voia să spună. Dar Isus s-a ridicat imediat și i-a urmat. Pentru o dată, o rază de lumină nepământeană a țâșnit de după un nor și a dispărut. El era din nou un Copil obișnuit, ca ceilalți copii.

După evenimentul din Ierusalim, Isus, potrivit evanghelistului, a trăit „în supunere" față de părinții săi, „crescând în înțelepciune, în statură și în har înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor". Maria „păstra în inima ei" acest prim semn al împlinirii profeției. [71]

Isus nu a studiat la o școală teologică precum colegii săi care aveau o vocație religioasă. A devenit tâmplar și zidar, iar după moartea lui Iosif, a hrănit-o pe mama sa cu lucrul mâinilor sale [cuvântul τέκτων înseamnă atât tâmplar, cât și zidar. Cf. abundența de imagini împrumutate din munca unui constructor în discursurile și parabolele lui Hristos (Matei 7:21; 16:18; 21:42; Luca 14:28; Ioan 2:19)].

Evanghelistul Luca spune că cei din jurul său îl iubeau pe Isus; dar pentru ei El era doar un băiat de la țară, deși poate puțin ciudat, adesea cufundat în propriile gânduri, necunoscut nimănui. Cunoscându-L îndeaproape, întâlnindu-L pe Isus aproape în fiecare zi, locuitorii din Nazaret nu au observat nimic supranatural la

El. Când a început să predice Împărăția lui Dumnezeu, i-a luat prin surprindere și i-a cufundat într-o uimire sinceră. Se pare că nu avea prieteni de încredere printre conaționalii săi. Niciunul dintre ei, cu excepția a două sau trei femei, nu L-a urmat pe Isus.

Necredința nazarinenilor l-a uimit pe Însuși Hristos. [8] Potrivit spuselor Sale, ei au confirmat proverbul: „Niciun profet nu este profet în patria lui".

Maria și Fiul ei aveau multe rude în oraș: sora Mariei cu familia ei și verii lui Isus. [9] Cu toate acestea, majoritatea acestor oameni au rămas distanți spiritual de El. Mica lor lume se limita la strada, casa și locul de muncă. Mai târziu, când au aflat despre predicile și faptele lui Isus în Capernaum, frații Lui s-au alarmat și au decis că înnebunise.

Singurătatea spirituală a lui Isus se reflectă și în cuvintele Sale, care nu sunt consemnate în Evanghelie: „Cei care sunt aproape de Mine nu M-au înțeles". [10] Singura ființă apropiată rămasă de El a fost Mama Sa.

Evangheliștii spun puțin despre Ea; dar chiar dacă nu ar fi spus niciun cuvânt despre Maria, acest lucru nu ar fi diminuat măreția Mamei lui Mesia. El a crescut sub ochii Ei, Ea l-a dat primele lecții materne, Ea a fost singura martoră a minunii care se petrecea în El.

Mariei i s-a revelat că Fiul ei era Unsul Domnului, dar ne este greu acum să înțelegem câtă putere spirituală a fost necesară pentru a menține credința în aceasta; la urma urmei, privim lucrurile dintr-o perspectivă diferită. Dacă ne imaginăm viața de zi cu zi din Nazaret, putem ghici că între Buna Vestire și Înviere, Maria a trecut printr-un lung drum al încercărilor.

François Mauriac, un observator pasionat al sufletului omenesc, a încercat să vadă această cale. „Copilul devenea tânăr, bărbat matur. Nu era măreț, nu era numit Fiul Celui Preaînalt; nu avea un tron, ci doar un scăunel lângă foc într-o colibă săracă. Mama s-ar fi putut îndoi, dar iată mărturia lui Luca: «Maria păstra toate lucrurile în inima ei»... Păstra profețiile în inima ei și nu spunea nimănui despre ele, poate nici măcar Fiului ei." [11]

Formarea oricărei personalități, mai ales a uneia extraordinare, este întotdeauna un mister, iar noi suntem cu atât mai puțin capabili să pătrundem secretul sufletului lui Isus. Putem ști la ce se gândea El, lucrând într-un mic atelier, pentru ce se ruga? Un singur lucru pare incontestabil: El era liber de conflictele care chinuie o persoană din copilărie; elementele demonice nu aveau nicio putere

asupra Lui. Dacă cunoștea o tragedie interioară, aceasta se năștea doar din singurătate, compasiune, durere din contactul cu lumea răului, și nu din chinurile păcatului și lupta cu instinctele întunecate. Tot ce se știe despre caracterul lui Isus mărturisește acest lucru.

Chiar și un erudit creștin atât de ostil precum David Strauss, după lungi reflecții asupra Evangheliei, a recunoscut că armonia spiritului lui Isus nu era rezultatul unei crize interne, ci rezultatul revelației naturale a forțelor inerente Lui. „Toate personajele", scria Strauss, „purificate prin luptă și șocuri puternice, de exemplu, Pavel, Augustin, Luther, au păstrat urme indelebile ale unei astfel de lupte, imaginea lor respiră ceva sever, ascuțit, sumbru. Nu există nimic asemănător în Isus. El apare imediat înaintea noastră ca o natură perfectă, ascultând doar de propria lege, recunoscându-se și afirmându-se în conștiința sa, neavând nevoie să se transforme și să înceapă o viață nouă." [12]

Nu exista în El niciun simț al păcatului, așa cum este comun oricărui sfânt, niciun simț al defectelor. Chiar dacă era adesea înțeles greșit și singur, acest lucru nu a întunecat luminozitatea spiritului Său; Isus era în permanență cu Cel pe care Îl numea Tatăl Său.

Probabil, în orele sale libere de la serviciu, așa cum mai târziu, în anii de predicare, lui Isus îi plăcea să meargă în locuri retrase, unde în tăcere răsuna în El o voce cerească. Acolo, pe dealurile Nazaretului, se pregătea în liniște viitorul lumii…

Cine ar fi putut ști despre asta pe vremea aceea? Politicienii romani nu bănuiau că va veni ziua în care urmașii lor vor îngenunchea în fața Dulgherului din îndepărtata provincie răsăriteană.

Evenimente mari și mici s-au succedat. Germanii au învins legiunile în Pădurea Teutoburg; rebeliuni au izbucnit una după alta pe Dunăre și Rin, în Galia și Tracia. Augustus, care se considera zeu, a murit, iar sumbru și suspiciosul Tiberius a devenit succesorul său. Ovidiu, Titus Livius și Hillel au murit. S-a născut Pliniu cel Bătrân; filosoful Seneca s-a întors la Roma din Egipt. Un al cincilea procurator, Pontius Pilat, a fost numit în Iudeea.

În Nazaret, totul părea să se desfășoare fără nicio schimbare. Cu toate acestea, lunga perioadă pregătitoare a vieții lui Isus se apropia de sfârșit. Avea în jur de treizeci de ani când, plin de putere spirituală și fizică, aștepta deja doar un semn pentru a arunca primele semințe ale Vestea Bună în lume.

Și semnul a fost dat.

Capitolul trei.

PRECURSOR.

ISUS ÎN DEȘERT

27 de ani.

Într-o zi, un grup de oameni, format din clerici și scribi, a ieșit pe porțile Ierusalimului și a pornit pe drumul care ducea spre malurile Iordanului. Au fost îndemnați să întreprindă călătoria de un zvon despre un tânăr pustnic *pe nume Ioan* . În scurt timp, acesta a devenit cunoscut în toată țara. Ambasada a fost însărcinată să afle care erau pretențiile acestui om, ce învăța și dacă era un periculos scandalagiu pentru popor.

Ioan s-a numit pe sine „glasul celui care strigă” [*adică glasul unui vestitor, al unui mesager*], ceea ce în sine spunea multe.

Acum cinci secole, când zilele exilului s-au încheiat și evreii au putut să se întoarcă din Babilon, marele învățător al credinței, Isaia al II-lea, a compus un imn despre Bobotează. Acesta descrie procesiunea pascală prin deșertul sterp, care înflorește înaintea feței Domnului, transformându-se într-o grădină. În față este un vestitor. El cheamă ca drumul să fie curățat pentru Cel ce merge. [1]

De atunci, speranțele mesianice au fost asociate cu această viziune. Se aștepta ca însuși profetul Ilie să devină precursorul Eliberatorului, care urma să fie trimis din nou pe pământ.

Călugării esenieni care trăiau pe malul Mării Moarte susțineau că ei vor fi cei care vor acționa ca heralzi. [2] Dar ei credeau că lumea era prea adânc cufundată în fărădelegi și că doar „Fiii Luminii” erau vrednici să-l întâlnească pe Mesia. Locuitorii din Qumran se considerau singurii aleși. Istoria lumii, potrivit esenienilor, eșuase și toți, în afară de ei, erau sortiți pieirii. Ei trăiau în spatele zidurilor satelor lor, respectând punctual ritualurile și crezând că numai cu ei se va încheia Noul Legământ, prezis de profetul Ieremia.

Desigur, printre sectari existau oameni îngrijorați de soarta „fiilor întunericului”. Nu toți se puteau bucura de distrugerea lumii sau se puteau împăca calm cu ea. Unul dintre teologii de la Qumran a scris: „Nu urăsc toate națiunile Minciuna?... Nu iese oare glasul Adevărului din gura tuturor națiunilor?” [3] Dar apoi a recunoscut cu amărăciune că, în realitate, nimeni nu urmează adevărul lui

Dumnezeu. Și dacă da, atunci păcătoșii nu au pe ce să se bazeze. Sfinții trebuie să stea în gardă. Ce contează pentru ei dacă cei răi primesc ceea ce merită?...

Predica lui Ioan i-a derutat probabil pe esenieni. Nu aveau nimic de reproșat și cu atât mai puțin îl puteau clasifica pe pustnic printre „fiii întunericului". Ioan ducea o viață ascetică, chiar mai strictă decât qumranițiii. Se îmbrăca într-o cămașă aspră de păstor, făcută din păr de cămilă, își respecta jurămintele de nazireu, adică nu își tundea părul și nu bea vin. Hrana lui consta din lăcuste uscate la soare și miere sălbatică. [4] Totuși, acest pustnic nu împărtășea mulțumirea rece a esenienilor, nu s-a îndepărtat de lume, ci a început să predice „întregului popor al lui Israel".

Ioan provenea dintr-un mediu preoțesc. Și-a pierdut părinții devreme și a fost crescut de străini. Este probabil să fi fost adoptat de nimeni altul decât esenienii, care adesea luau în grijă orfani. [5] Dar când Ioan avea treizeci de ani, Dumnezeu l-a chemat să părăsească deșertul. I s-a revelat că avea misiunea de a deveni „glasul celui care strigă", premergătorul Mântuitorului.

Din deșert, Ioan a venit în Valea Iordanului vecină, unde și-a început predica. „Pocăiți-vă", a spus profetul, „căci Împărăția Cerurilor este aproape!" Cuvintele sale au căzut pe pământ pregătit și au găsit imediat un răspuns larg. Mulțimi de oameni din orașele și satele din jur au venit la râu. Au venit cărturari și soldați, dregători și țărani. Impresia lăsată de discursuri și de însăși apariția profetului a fost enormă. El a vorbit despre Judecata lumii și părea că totul în jurul lui Ioan respira o premoniție a apropierii unor mari evenimente.

Ca simbol al intrării în era mesianică, Ioan a ales ritul scufundării în apele Iordanului, un râu considerat mult timp granița Țării Sfinte. Așa cum apa spală trupul, tot așa pocăința curăță sufletul. Când un păgân se alătura bisericii Vechiului Testament, i se dădea o tevilah, o spălare. [6] Profetul cerea acest lucru de la evrei înșiși ca semn că se născuseră la o viață nouă. De aceea, Ioan a fost numit „Hamatvil", *Botezătorul [cuvântul „tevilah" - în greacă βαπτισμα - înseamnă scufundare, spălare; în rusă este de obicei tradus prin botez]* .

Mulți dintre israeliți s-au simțit ofensați când li s-a cerut să fie botezați, ca și cum ar fi fost neevrei proaspăt convertiți. Nu este apartenența la poporul lui Dumnezeu sfințirea în sine? Dar Botezătorul nu a ezitat să declare că o astfel de părere este o greșeală. Când i-a văzut pe scribi pe țărm, le-a vorbit tăios și sever: „Pui de vipere! Cine v-a avertizat să fugiți de mânia viitoare? Și nu credeți

că puteți zice în mijlocul vostru: «Îl avem pe Avraam ca tată al nostru!» Căci vă spun că Dumnezeu poate să ridice din aceste pietre fii ai lui Avraam." [7] Nu nașterea face pe un fiu al legământului, ci credincioșia față de poruncile Domnului.

Ioan le-a mustrat, de asemenea, frivolitatea celor care credeau că ritul tevilah era suficient pentru iertarea păcatelor. El a cerut o reevaluare a întregii vieți și o pocăință sinceră. Înainte de botez, oamenii „își mărturiseau păcatele". [8] Dar nici măcar acest lucru nu era suficient. Erau necesare rezultate reale ale schimbării interne. „Aduceți", a spus profetul, „ *roade* vrednice de pocăință !... Securea este deja la rădăcina pomilor; de aceea, orice pom care nu aduce roade bune este tăiat și aruncat în foc". [9]

Ce voia Ioan? I-a chemat pe oameni să fugă din lume și să se închidă în zidurile mănăstirilor? Acest lucru ar fi sunat destul de natural venind din partea unui ascet. Dar Botezătorul voia mai mult: ca oamenii să rămână acolo unde erau și să rămână credincioși cuvântului lui Dumnezeu.

Conform lui Josephus Flavius, Ioan i-a învățat pe oameni „să ducă o viață curată, să fie drepți unii cu alții și să fie respectuoși față de Cel Veșnic". [10] Subliniind importanța normelor etice ale Legii, Botezătorul a urmat astfel tradiția profeților antici. Spunând puțin despre ritualuri, el a pus pe primul loc datoria morală a omului: „Cine are două cămăși, să împartă cu săracii, cine are mâncare, să facă la fel". [11] Profetul nu a sugerat ca soldații să-și abandoneze serviciul și a spus că este mai important pentru ei să evite violența și denunțarea. Spre uimirea tuturor, el nici măcar nu a condamnat meșteșugul disprețuit al vameșilor - vameșii, ci le-a cerut doar să nu extorce mai mult decât ar trebui. *[Prin colectarea taxei imperiale, vameșii profitau de obicei pe seama populației.]*

În același timp, Ioan s-a comportat atât de independent în relația cu puterile aflate în putere, încât a stârnit curând nemulțumire. Conform legendei, Botezătorul a vizitat odată Ierusalimul și acolo a vorbit împotriva membrilor Consiliului. Când a fost întrebat cine este și de unde este, Ioan a spus: „Sunt om și am trăit acolo unde m-a călăuzit Duhul lui Dumnezeu, hrănindu-mă cu rădăcini și lăstari de copaci." Când a fost amenințat cu execuția dacă nu încetează să tulbure mulțimea, Ioan a răspuns: „Tu ești cel care trebuie să înceteze să-ți mai faci faptele josnice și să te agați de Domnul Dumnezeul tău." Apoi, un esenian pe nume Simon, care se întâmpla să se afle în adunare, a remarcat cu dispreț: „Citim cărțile sacre zilnic, iar acum ai ieșit din pădure ca o fiară și îndrăznești să ne înveți și să ispitești oamenii cu discursurile tale rebele." [12] După aceasta, Botezătorul nu a mai venit niciodată în capitală.

Ioan locuia de obicei lângă Betania sau Betabara, o traversare a râului, unde îi boteza pe oamenii care veneau la el. [13] Curând s-a format o comunitate în jurul lui, căreia Ioan i-a dat regulile și rugăciunile sale. Cunoaștem doar pe doi dintre ucenicii Botezătorului pe nume - Andrei din Betsaida și tânărul Ioan, fiul lui Zebedeu. Amândoi erau pescari și veneau de pe țărmurile Mării Galileii. [14]

Cum îl priveau ioaniții pe învățător? Cel mai probabil, vedeau în el un profet escatologic a cărui venire era așteptată de mulți. [15] Dar unii erau convinși că însuși Botezătorul era Mesia cel promis.

Influența lui Ioan creștea cu fiecare zi care trecea. În discursurile sale, a început să-l menționeze pe Irod Antipa, care stăpânea regiunea Iordanului. Drept urmare, scrie Flavius, tetrarhul „a început să se teamă că puterea lui Ioan asupra maselor ar putea duce la un fel de dezordine”. [16]

Sinedriul a fost și el alarmat și, din acest motiv, preoți cu autoritate din partea acestuia au fost trimiși la Iordan.

„Cine ești tu? Ești Mesia?”, l-au întrebat ei pe Botezător.

„Eu nu sunt Mesia”, a răspuns el.

- Atunci ce? Ești Ilie?

- Nu sunt Ilie.

— Profet?

- Nu.

„Cine ești atunci tu, ca să ne dai un răspuns celor ce ne-au trimis? Ce zici despre tine însuți?”

— Eu sunt glasul celui ce strigă: „În pustie, neteziți calea Domnului!”, cum a zis prorocul Isaia.

„De ce botezi atunci?”, L-au întrebat ei, „dacă nu ești Mesia, nici Ilie, nici Prorocul?”

Și apoi au auzit un răspuns, plin de smerenie și credință, care definea clar chemarea lui Ioan ca *Înaintemergător* al lui Hristos:

— Eu botez cu apă, dar în mijlocul vostru stă Cel ce voi nu-L cunoașteți, Cel ce vine după mine, Cel ce stă înaintea mea, Căruia eu nu sunt vrednic să-i dezleg cureaua sandalelor… El vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc. Ventura Lui este în mâna Lui, Își va curăți aria, Își va aduna grâul în hambare, iar pleava va arde într-un foc nestins. [17]

Toată lumea a înțeles ce înseamnă asta. Lumea trebuie să treacă prin focul adevărului lui Dumnezeu, iar Ioan este doar vestitorul furtunii purificatoare.

Despre Mesia se vorbea de mult timp, dar numai învățătorul iordanian a anunțat că zilele venirii Sale sosiseră în sfârșit . Ascultându-L pe Înaintemergător, oamenii erau mereu „în așteptare”. Mulți știau că Mântuitorul va rămâne nerecunoscut mult timp, așa că cuvintele lui Ioan: „El stă printre voi” - au făcut inimile să bată mai repede.

Chiar în acel moment, un Om din Nazaret a apărut pe țărm, în mijlocul mulțimii.

Sosirea Sa abia dacă a atras atenția, mai ales că se pregătea să fie botezat de Ioan împreună cu alții. Totuși, când S-a apropiat de apă, toată lumea a fost impresionată de cuvintele ciudate ale profetului către galileean: „ *Eu* am nevoie să fiu botezat de Tine”.

Știa Ioan deja sau abia acum simțea că înaintea lui nu se afla un om obișnuit, ci Cineva mai mare decât el? Răspunsul lui Isus: „Lasă acum, căci așa se cuvine să împlinim toată dreptatea” – nu le-a explicat nimic celor din jur [18]. A vrut El să spună că „noi”, oamenii, trebuie să începem cu pocăința? A vrut El să dea un exemplu? Sau a considerat El botezul ca un act care marca începutul misiunii Sale? În orice caz, aceste cuvinte aveau o anumită semnificație pentru Ioan și el a fost de acord să îndeplinească ritul.

A fost o întâlnire simbolică. Pustnicul în cămașă de păr, cu o față înnegrită de soare și slăbită și o coamă leonină, întruchipa calea spinoasă a religiei precreștine, iar noua Revelație era adusă de un Om care, în exterior, nu părea diferit de niciun om de rând din Galileea.

În acel moment, când Isus stătea în râu și se ruga, s-a întâmplat ceva misterios. Mai târziu, Ioan le-a spus ucenicilor săi: „Am văzut Duhul coborându-se din cer ca un porumbel și rămânând peste El. Și eu nu-L cunoșteam, dar Cel ce m-a trimis să botez cu apă mi-a zis: «Peste cine vei vedea Duhul coborându-se și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează cu Duhul Sfânt.» Și eu am văzut și am mărturisit că El este Fiul lui Dumnezeu” [19]

După botezul său, Isus a părăsit imediat Betania și s-a îndreptat adânc în deșertul de la sud de Iordan. Acolo, în apropierea Mării Moarte, printre dealurile goale și lipsite de viață, unde liniștea era întreruptă doar de strigătul șacalilor și de strigătele păsărilor de pradă, El a petrecut mai mult de o lună în post. Potrivit evangheliștilor, în acele zile, în pragul slujirii Sale, El a fost „ispitit de diavol”.

A avut Isus o viziune, așa cum artiștilor le place de obicei să o înfățișeze, a încercat vreunul dintre locuitorii deșertului să-L inducă în rătăcire sau totul s-a întâmplat în mod invizibil în sufletul lui Hristos? Nimeni nu a putut spune despre asta în afară de Isus Însuși. Dar El le-a spus ucenicilor doar esența a ceea ce se întâmpla. [20] Satana i-a oferit lui Mesia trei dintre propriile sale căi de a cuceri lumea. Prima a fost să atragă masele cu promisiunea binecuvântărilor pământești. Hrănește-i, „preface pietrele în pâine” și ele Te vor urma oriunde, a spus ispititorul. Dar Isus a refuzat să recurgă la o astfel de momeală: „Omul nu trăiește numai cu pâine...”

Altă dată, Nazarineanul stătea pe un munte înalt. La picioarele lui se aflau stânci zimțate ca cenușa, în spatele cărora se puteau ghici „împărățiile acestei lumi”. Undeva departe, legiunile romane invincibile se mișcau, corăbiile navigau pe mare, mulțimi de oameni erau agitați. Ce le conduce, ce domnește peste lume? Nu este oare puterea aurului, puterea sabiei, elementele egoismului, cruzimii și violenței? Cezar comandă națiunilor doar pentru că a recunoscut stăpânirea principiilor întunecate din om. „Îți voi da toată această putere”, a spus Satana, „și slava lor, căci mi-a fost încredințată mie și o dau cui vreau.” Devino asemenea conducătorilor imperiilor și oamenii vor fi la picioarele tale. Zeloții evrei așteptau un astfel de Mesia războinic. Totuși, Isus nu a cedat ispitei sabiei; nu a venit să calce pe urmele sclavilor. „Înapoia Mea, Satano”, a fost răspunsul Lui, „este scris: Să te închini Domnului Dumnezeului tău și numai Lui să-I slujești”.

Din deșert, Isus a plecat la Ierusalim. Dar nici acolo, duhul răului nu L-a părăsit. „Aruncă-te jos”, i-a sugerat El când Hristos stătea pe una dintre platformele înalte ale templului; la urma urmei, mulțimea, văzând un om care a căzut pe pietre și a rămas nevătămat, L-ar considera cu siguranță un mare vrăjitor. Dar calea miracolului strigăt, care a fost urmată atât de falșii mistici, cât și de admiratorii „miracolelor tehnice”, nu a putut fi acceptată de Isus. El va încerca întotdeauna să-Și ascundă puterea, evitând violența spirituală împotriva oamenilor.

Evangheliile spun că Satana cel învins s-a îndepărtat de Hristos „pentru o vreme”. Cu alte cuvinte, ispitele nu s-au limitat la aceste zile critice din viața Lui.

Întorcându-se în Galileea, Isus S-a oprit din nou pentru o vreme în Betania. Când L-a văzut Ioan, le-a spus oamenilor din jurul său: „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii.” [21] Cuvântul „Miel” era o amintire a profeților care au fost persecutați și uciși, iar în Cartea lui Isaia, Mielul era numit Slujitorul Domnului, a cărui suferință avea să fie îndeplinită pentru ispășirea păcatelor omenirii.

Botezătorul și-a repetat mărturia în cercul discipolilor apropiați, după care Andrei și Ioan au început să caute o întâlnire cu Isus. [22] Odată, văzându-L, L-au urmat timid, neștiind cum să înceapă o conversație. Isus S-a întors și a întrebat:

- Ce vrei?

„Rabi, unde locuiești?”, au întrebat ei, puțin nedumeriți.

- Hai să mergem să vedem.

Au venit cu El la casa unde stătea și au rămas cu Isus toată ziua. Nu știm despre ce au vorbit, dar a doua zi, Andrei l-a găsit pe fratele său, Simon, și a spus cu bucurie: „L-am găsit pe Mesia…”

Vestea uimitoare s-a răspândit instantaneu printre galileenii care veniseră la Iordan. Unii au ezitat. Totul era foarte diferit de ceea ce fusese prezis. Unul dintre concetățenii lui Andrei, Natanael, a clătinat din cap neîncrezător: Mesia din Nazaret? Dar ei i-au răspuns simplu: „Du-te și vezi”. Natanael a fost de acord, iar chiar primele cuvinte ale nazarineanului i-au străpuns sufletul. Aluzie, dezvăluind previziunea lui Isus, a risipit toate îndoielile.

„Rabi, Tu ești Fiul lui Dumnezeu, Tu ești Regele lui Israel!”, a exclamat Natanael.

„Adevărat, adevărat vă spun”, le-a răspuns Isus, „că veți vedea cerul deschis și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și coborându-se peste Fiul Omului.”

El nu a rostit cuvântul „Mesia”, dar expresia „Fiul Omului” le-a fost clară; însemna că noul Învățător era Cel pe care toată lumea îl aștepta de mult.

Cel mai probabil, acești oameni simpli au decis că Regele pe care îl găsiseră se ascundea doar pentru moment, dar ceasul avea să vină, iar oameni curajoși se vor aduna în jurul Lui, puterile cerești Îl vor ridica pe tron, iar ei, recunoscându-L pe Hristos, vor dobândi slavă în Împărăția Mesiană...

Așadar, Isus a venit în Nord nu singur, ci însoțit de urmașii săi.

Глава четвертая.

GALILEEA.

PRIMII UCENICI

Primăvara 27

La început ar putea părea că predicarea lui Hristos a fost doar o continuare a misiunii lui Ioan Botezătorul. Amândoi au vorbit despre apropierea Împărăției lui Dumnezeu, amândoi i-au chemat pe oameni la pocăință și au acceptat botezul cu apă ca rit. [1]. Cu toate acestea, unele diferențe dintre cei doi învățători au devenit imediat sesizabile. În timp ce Ioan aștepta ca ascultătorii să se adune în jurul lui, Isus însuși mergea la oameni. El umbla prin orașe și sate; sâmbăta, cuvântul Său se auzea în casele de rugăciune, iar în alte zile - undeva pe un deal sau lângă mare, în aer liber. Uneori, mulțimea era atât de mare încât Isus se urca într-o barcă și de acolo se adresa oamenilor adunați pe țărm.

Locuind în Galileea, Învățătorul Se trezea întotdeauna devreme și adesea întâlnea răsăritul soarelui pe vârfuri singuratice. [2]. Acolo, ucenicii L-au găsit și L-au rugat să-Și continue conversațiile cu cei care veniseră. Ziua lui Isus era plină de muncă intensă: până la întuneric, bolnavii Îl urmau pe urmele Lui, așteptând alinare de bolile lor, credincioșii prindeau cu nerăbdare cuvintele Sale, scepticii puneau întrebări absurde sau intrau în dispute cu El, scribii cereau clarificări asupra pasajelor dificile din Biblie. Uneori, Isus și ucenicii Săi nu aveau timp să mănânce. Cu toate acestea, Evangheliile spun doar de două ori că Învățătorul era foarte obosit. [3] De obicei, însă, Îl vedem neobosit și plin de energie. „Hrana Mea”, spunea El, „este să fac voia Celui ce M-a trimis și să împlinesc lucrarea Lui”.

Nu ar trebui să ne surprindă faptul că nu există imagini ale lui Hristos realizate de contemporanii săi care să se fi păstrat. La urma urmei, nu există portrete fiabile ale lui Buddha, Zoroastru, Pitagora sau ale majorității celorlalți reformatori religioși, iar în Iudeea nu era obișnuit să se înfățișeze oameni deloc.

Primii creștini nu au păstrat amintirea trăsăturilor exterioare ale lui Isus; înfățișarea spirituală a Fiului Omului le era cea mai dragă. „Chiar dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup”, spunea apostolul Pavel, „nu-L mai cunoaștem” [4].

Cele mai vechi fresce în care chipul lui Isus este prezentat așa cum a fost în cele din urmă stabilit în arta bisericească datează din secolul al II-lea sau chiar al III-lea. Este dificil de spus în ce măsură această imagine este legată de tradiția orală. Dar, în orice caz, Învățătorul, care a făcut călătorii lungi sub soarele arzător al Palestinei, ale cărui mâini cunoșteau munca fizică grea, nu semăna cu Hristosul maeștrilor italieni. Nu era îmbrăcat într-o togă antică, ci în hainele simple ale galileenilor - un chiton lung cu dungi și o mantie exterioară; Capul său era probabil întotdeauna acoperit cu o batistă albă cu un bandaj de lână [*vezi anexa „Iconografia lui Hristos și enigma Giulgiului de la Torino”*].

În pictura rusă a secolului al XIX-lea, cea mai autentică înfățișare exterioară a lui Hristos este cea a lui Polenov, însă picturile sale nu transmit puterea spirituală care emana de la Fiul Omului. [5]

Iată ce au surprins evangheliștii. Poveștile lor dezvăluie influența captivantă a lui Isus asupra unei game largi de oameni. El a cucerit inimile viitorilor Săi apostoli aproape instantaneu. Gărzile templului care au fost trimise să-l rețină pe nazarinean nu au putut îndeplini ordinul, zdruncinate de predica Sa. Era ceva la El care îi făcea chiar și pe dușmanii Săi să-I vorbească cu respect. Cărturarii Îl numeau Rabi, Învățător. Apariția lui Isus și puținele cuvinte rostite de ele au stârnit un respect secret la Pilat împotriva voinței sale.

Un mister incitant, o atracție inexplicabilă creau în jurul Lui o atmosferă de iubire, bucurie, credință. Dar adesea ucenicii erau cuprinși de o venerație sacră, aproape de frică, ca și cum ar fi fost din cauza apropierii de Incomprehensibil. În același timp, nu era nimic sacerdotal sau pompos la El. Nu considera sub demnitatea Sa să vină la o nuntă sau să împartă o masă cu vameșii în casa lui Matei, să-l viziteze pe fariseul Simon, pe Lazăr. Cel puțin semăna cu un ascet detașat sau cu un pedant posomorât. Cei ipocriți spuneau despre El: „Iată un om căruia îi place să mănânce și să bea vin.” [6]

Se spune că un călugăr medieval a trecut călare pe lângă un lac pitoresc fără să-l observe. Isus nu este așa. Nici măcar lucrurile mărunte ale vieții nu-I scapă privirii; El se simte ca acasă printre oameni.

Evangheliștii îl înfățișează pe Hristos ca fiind profund uman. Au văzut lacrimi în ochii Lui, L-au văzut jelind, uimindu-se, bucurându-se, îmbrățișând copii, admirând florile. Vorba Lui respiră condescendență față de slăbiciunile umane, dar El nu-Și îndulcește niciodată cerințele. Poate vorbi cu o bunătate tandră și poate fi strict, chiar aspru. Uneori, o ironie amară strălucește în cuvintele Sale („strecoară un țânțar și înghite o cămilă”). De obicei blând și răbdător, Isus este nemilos cu bigoții; El îi alungă pe negustori din templu, îi înfierează pe Irod Antipa și pe învățători, le reproșează ucenicilor lipsa lor de credință. Este calm și

reținut, dar uneori este cuprins de o mânie sfântă. Cu toate acestea, discordia interioară Îi este străină. Isus rămâne întotdeauna El Însuși. Cu excepția câtorva momente tragice, claritatea spiritului nu-L părăsește niciodată pe Hristos. Fiind în mijlocul vieții, El părea simultan să fie într-o altă lume, în unitate cu Tatăl. Cei apropiați au văzut în El un Om Care își dorea un singur lucru: „să facă voia Celui Ce L-a trimis”.

Hristos este departe de exaltarea morbidă, de fanatismul frenetic caracteristic multor asceți și fondatori de religii. Sobrietatea iluminată este una dintre principalele trăsături ale caracterului Său. Când vorbește despre lucruri extraordinare, când îndeamnă la realizări dificile și curaj, o face fără un fals patos și o angoasă. Putea vorbi cu ușurință oamenilor la o fântână sau la o masă festivă și putea rosti, de asemenea, cuvintele care șocau pe toată lumea: „Eu sunt Pâinea Vieții”. Vorbește despre încercări și lupte și aduce lumină peste tot, binecuvântând și transformând viața.

Scriitorii nu au reușit niciodată să creeze o imagine convingătoare a unui erou decât dacă portretul său era umbrit de neajunsuri. Evangheliștii sunt o excepție, și nu pentru că ar fi fost maeștri de neegalat ai cuvintelor, ci pentru că au zugrăvit o Personalitate de neegalat.

Nu putem decât să fim de acord cu Rousseau, care susținea că este imposibil să se inventeze povestea Evangheliei. Potrivit lui Goethe, „toate cele patru Evanghelii sunt autentice, deoarece toate cele patru reflectă înălțimile spirituale a căror sursă a fost persoana lui Hristos și care este mai divină decât orice altceva de pe pământ.” [7]

Spre deosebire de pustnicii din Qumran, Isus nu S-a îndepărtat de lume, nu i-a ascuns comorile spiritului, ci le-a dăruit cu generozitate oamenilor. „Când se aprinde o lampă”, a spus El, „nu o pun sub coș, ci pe sfeșnic și luminează pe toți cei din casă”. [8] Cuvântul lui Dumnezeu trebuie „propovăduit pe acoperișuri” - aceasta este voia Lui.

În acea perioadă, limba ebraică devenise o limbă literară. Pentru conversații, se folosea de obicei dialectul aramaic. Acest dialect îl folosea Hristos când vorbea cu oamenii. Acest lucru este dovedit de cuvintele și expresiile aramaice păstrate în Noul Testament. [9]

În predicile sale, Isus a folosit forme tradiționale de poezie biblică sacră. Adesea, cuvintele sale sunau ca un recitativ maiestuos, amintind de imnurile profeților antici. În plus, el a urmat metodele scribilor: s-a exprimat în aforisme, a pus întrebări și nu a neglijat argumentele logice. Lui Isus i-au plăcut în mod special exemplele din viața de zi cu zi - *parabolele* . Acestea au surprins cel mai pe deplin învățătura sa.

Parabolele erau cunoscute de mult timp în Israel, dar Isus le-a făcut principala modalitate de exprimare a gândurilor Sale. El nu a apelat doar la intelect, ci a căutat să atingă întreaga ființă a omului. Desenând imagini familiare ale naturii și vieții în fața oamenilor, Hristos le permitea adesea ascultătorilor să tragă propriile concluzii din poveștile Sale. Astfel, evitând cuvintele abstracte despre fraternitatea umană, El citează un incident de pe drumul Ierihonului, când un evreu care suferise din mâna tâlharilor a primit ajutor de la un necredincios, un samaritean. Astfel de povești au pătruns în suflet și s-au dovedit mai eficiente decât orice raționament.

Coasta Mării Galileii, unde a venit Isus, a suferit mai târziu mult din cauza războaielor; abia relativ recent această regiune a început să-și recâștige aspectul de odinioară. În vremurile Evangheliilor, Ghenizaretul se distingea, potrivit lui Iosefus, prin „o natură și o frumusețe uimitoare”. [10] Livezi de fructe, palmieri și vii mărgineau apele albastre. Salcâmi, leandri și tufișuri de mirt cu flori albe creșteau în spatele gardurilor. Recolta se culegea pe tot parcursul tuturor lunilor. Lacul producea o captură abundentă. Zi și noapte, suprafața sa era presărată cu bărci de pescuit.

Есть глубокий смысл в том, что проповедь Евангелия оказалась тесно связанной с этой страной. Весть о Царстве Божием впервые прозвучала не в душных, пыльных столицах, а у берегов лазурного озера, среди зеленеющих рощ и холмов, напоминая о том, что красота земли есть отражение вечной красоты Неба.

De-a lungul Ghenizaretului existau o serie de orășele de coastă, dintre care Isus prefera *Capernaumul* . Evangheliștii numesc chiar Capernaumul „cetatea Lui”. Acolo, lângă sinagoga construită de un prozelit roman, El a locuit în casa lui Simon, fratele lui Andrei; de acolo Isus a plecat să predice, îndreptându-se de-a lungul coastei spre Betsaida, Horazin, Magdala, de acolo a mers la sărbătorile din Ierusalim și s-a întors acolo. În Capernaum, oamenii au fost martori la

primele Sale vindecări și au văzut cum a oprit convulsiile unui om posedat cu un singur cuvânt, care striga: „Lasă-ne în pace! Ce avem noi de-a face cu Tine, Isuse din Nazaret? Ai venit să ne pierzi? Știu cine ești, Sfântul lui Dumnezeu!”.

Rudele lui Isus, aflând despre predicile și miracolele Sale, au decis că Fiul „și-a pierdut cumpătul”. S-au grăbit spre Capernaum, dorind să-l ducă pe Isus înapoi la Nazaret cu forța; dar nu au reușit să pătrundă în casă, care era literalmente asediată de oameni.

De atunci încolo, Mariei i-a fost greu să rămână printre nazarineni, care îl considerau pe Isus un nebun. S-a sugerat că s-a mutat pentru o vreme la Cana, unde niște oameni, probabil rude, i-au oferit adăpost. [11]

Într-o zi, când familia lor sărbătorea o nuntă, Isus și ucenicii Săi au fost invitați acolo, iar Mama a putut să-L vadă din nou. [12]

În mijlocul modestei sărbători, spre marea supărare și rușine a gazdelor, vinul s-a terminat. Se pare că toate magazinele se închiseseră deja și nu mai era nimic cu care să-i răsfățăm pe cei adunați. Maria, observând acest lucru, s-a întors către Fiul ei: „Nu au vin”.

La ce fel de ajutor spera ea? Sau aștepta pur și simplu cuvinte de încurajare? Răspunsul lui Isus, rostit ca și cum ar fi oftat, pare și el de neînțeles: „Ce să fac cu voi? Nu Mi-a venit încă ceasul” – cam așa se poate transmite sensul cuvintelor Sale. Cu toate acestea, Maria a înțeles că El era încă gata să ajute cumva și le-a spus slujitorilor: „Faceți ce vă va spune El”. Isus a poruncit să se toarne apă în vase mari de piatră, destinate spălării, și, după ce au scos apă din ele, să fie dusă stăpânului de ospăț. Slujitorii au îndeplinit întocmai ordinul ciudat, iar când stăpânul de ospăț a gustat băutura, el, uimit, i-a spus mirelui: „Vinul bun se servește întotdeauna primul, iar tu l-ai păstrat până acum...”

Astfel, manifestarea puterii lui Hristos asupra naturii a început nu cu semne înspăimântătoare, ci la masa festivă, în sunetele cântecelor de nuntă. El a folosit-o pentru ca ziua bucuriei să nu se întunece, ca din întâmplare. La urma urmei, El a venit să le dea oamenilor bucurie, plenitudine și „abundență” de viață. [13]

Pescarii galileeni au fost profund afectați de cele întâmplate în Cana. Evanghelistul Ioan spune că din acel moment au crezut cu adevărat în Isus. Și când într-o zi, găsindu-i pe țărm, i-a chemat să-L urmeze, și-au lăsat mrejele fără ezitare și de atunci au aparținut în întregime Învățătorului.

Nou formată comunitate, care câțiva ani mai târziu a ajuns să fie numită „nazarineană”, spre deosebire de rânduielile lui Buddha sau ale Sfântului Francisc, nu era cerșetoare. Avea resurse și era chiar capabilă să ofere ajutor săracilor. Banii proveneau de la discipoli și aparțineau întregii frății. Acest principiu a fost adoptat ulterior de Biserica din Ierusalim. [14]

Probabil că toți primii urmași ai lui Isus au fost tineri. Vechiul loc îi aparținea unui pescar din Betsaida – *Simon bar-Iona* [*adică fiul lui Iona (în unele manuscrise „fiul lui Ioan”, Ιωάννου)*]. Numele său se află la începutul fiecărei liste de apostoli. Când Învățătorul îi întreba pe ucenici despre ceva, Simon răspundea de obicei în locul celorlalți. Hristos i-a dat porecla *Chifa* , o piatră, care în greacă sună ca Petru. Isus i-a explicat mai târziu ucenicului său semnificația acestui nume. Temperamentul impulsiv al lui Simon era combinat cu timiditate. Dar el era mai atașat de Învățător decât ceilalți ucenici, iar această dragoste l-a ajutat pe Petru să-și depășească lașitatea caracteristică.

Simon locuia în Capernaum cu fratele său, soția sa și mama acesteia. Isus s-a bucurat de ospitalitatea lor și de corabia lui Petru. Casa lui Simon a devenit casa Lui pentru mult timp.

Petru a fost adus la Învățător de fratele său *Andrei* , despre care știm la fel de puțin pe cât îl știm *pe Iacov* , fiul pescarului Zebedei. Însă celălalt fiu al lui Zebedei, *Ioan* , cel mai tânăr dintre apostoli, este descris mai pe larg în Evanghelii. Probabil că semăna cu mama sa, Salomeea, o femeie energică și sincer religioasă, care mai târziu i s-a alăturat și ea lui Isus. Ascultând predicile Botezătorului, Ioan s-a convins de apropierea Împărăției lui Mesia. Tânărul „neînvățat și simplu”, era însă aparent familiarizat cu învățăturile *esenienilor* , ceea ce i-a adâncit starea de spirit apocaliptică. Voia să vadă în Isus un tunet care să-i lovească pe dușmanii Săi cu fulgere. Ioan și Iacov visau în secret să ocupe primele locuri la tronul lui Hristos. Isus i-a numit pe ambii frați *Benegerez* „fii ai tunetului”. [15] Înfocatul Ioan a devenit ucenicul Său preferat.

В Капернауме у берега находилась таможня. Посетив ее, Иисус встретил там мытаря Левия, по прозвищу *Матфей*, и сказал ему: «Следуй за Мной». Матфей не только сразу же присоединился к назаретскому Учителю, но и привел к Нему других мытарей. Позднее этот человек, вероятно, первым начал записывать слова Христовы. [16]

Pe lângă cei patru pescari din Ghenizaret și Matei, cercul apropiat al adepților lui Isus îi includea pe *Natanael bar Tolomeu* [*în greacă: Bartolomeu*] din Cana, prietenul său *Filip* , un locuitor din Betsaida care vorbea greaca mai bine decât ceilalți, *Simon Zelotul* , care părăsise partidul extremiștilor militanți de dragul lui

Hristos, pescarul *Toma* [*Toma (aramaică) sau Didim (greacă), adică Geamăn, este cel mai probabil o poreclă. Conform tradiției, numele apostolului era Iuda*], precum și pe *Iuda Tadeu* și *Iacob Alfeu* . Toți proveneau din Galileea; doar Iuda bar Simon, originar din orașul Cheriot, era sudist. [17] Isus i-a încredințat acestuia din urmă custodia fondurilor comunității Sale. În acest fel, El a vrut probabil să-și sublinieze încrederea în Iuda.

Numele acestui om a fost mult timp un simbol al josniciei și trădării. Cu toate acestea, este îndoielnic că Hristos a vrut să aducă mai aproape de Sine un monstru moral, o ființă fără speranță morală. Ideile lui Iuda despre lucrarea Învățătorului erau probabil greșite, dar în acest sens nu era mult diferit de Petru și de ceilalți apostoli. Tuturor le-a fost greu să depășească iluziile care erau ferm înrădăcinate în conștiința lor. Mulți ucenici l-au părăsit pe Isus când a devenit clar că El nu era ceea ce își imaginau că este Mesia. Drama lui Iuda a fost legată și de pierderea credinței în Învățător. Dar dezamăgirea a născut în el un sentiment de amărăciune și l-a împins la un pas trădător. Poate că, în acest fel, a vrut să se răzbune pentru planurile sale ambițioase distruse. În orice caz, a crede că Iuda a fost mânat doar de lăcomie înseamnă a simplifica în mod nejustificat tragedia Evangheliei.

Toți evangheliștii susțin că acești oameni pe care Isus i-a adus aproape de Sine L-au înțeles slab la început pe El și scopurile Sale. Uneori, le era greu să înțeleagă chiar și un simplu gând despre Învățător. Acest lucru, desigur, trebuie să-l fi supărat pe Isus, dar El i-a educat cu răbdare pe ucenici și se bucura de fiecare dată când ceva le devenea clar. „Te laud, Tată, Doamne al cerului și al pământului”, a exclamat Isus în astfel de momente, „că ai ascuns aceste lucruri de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor!” [18] Dacă Vestea Bună ar fi fost dată mai întâi „înțelepților”, ar fi existat pericolul ca esența ei să rămână obscură. Așa s-a întâmplat o sută de ani mai târziu, când ocultiștii orientali au acceptat noua credință și au împletit creștinismul cu teosofia gnostică. Evanghelia a fost păstrată în adevărata ei puritate de către oameni simpli, liberi de mândrie și „conducere”, neotrăviți de cazuistică seacă și teorii metafizice, oameni care au contribuit cu un minim din partea lor la învățătura lui Isus. Personalitatea, gândul și voința Domnului erau pentru ei singura și cea mai prețioasă comoară. [19]

Isus a iubit această familie spirituală și a pus legătura Sa cu ea mai presus de relația de sânge. Când, în timpul unei adunări mari de oameni, Învățătorul a fost informat că mama și frații Săi Îl așteptau afară, El a arătat spre ucenici: „Iată mama Mea și frații Mei…”

Treptat, zvonul despre Învățătorul și Vindecătorul galileean s-a răspândit în toată regiunea. Mulțimile îl urmau neîncetat pe Isus. Ori de câte ori se îndepărta să fie singur, ucenicii Îl găseau: „Toată lumea Te caută.” Și apoi Isus s-a dus iar și iar la cei care Îl așteptau.

Dar au existat zile rare, sau mai degrabă ore de pace, în această viață ascetică. Când te gândești la ele, îți imaginezi involuntar o seară pe țărmul Ghenizaretului. Soarele apune în spatele orașului. Silueta masivă a sinagogii se conturează puternic pe fundalul apusului. Vântul mișcă ușor stufurile și crengile copacilor. Spre est, se întind dealuri purpurii. De departe, se aude cântecul pescarilor care se întorc acasă.

Isus stă pe stâncile de pe coastă, cu ochii îndreptați spre suprafața nemișcată a apei. Simon și ceilalți ucenici apar. Se opresc în tăcere, de teamă să nu-l deranjeze pe Învățător. Și El stă nemișcat, cufundat în rugăciune, luminat de lumina liniștită a serii. Oare ucenicii, privindu-l pe Isus în acest moment, înțeleg, ghicesc ei că în El li se va revela Ființa Supremă, cea care creează și mișcă Universul?...

Un scurt amurg sudic, iar acum stelele strălucesc peste mare. Toată lumea merge la casa lui Simon. Camera este luminată de flacăra pâlpâitoare a unei lămpi de lut; Învățătorul și ucenicii sunt adunați la masă. Femeile servesc o cină modestă. Isus spune o rugăciune de mulțumire și frânge pâinea. El vorbește despre Împărăție, pentru care trebuie să părăsești totul cu îndrăzneală și hotărâre; dar cel care „ia plugul și se întoarce” este nepotrivit pentru lucrarea lui Dumnezeu.

Probabil că Simon are multe întrebări, dar este timid, deși este gata să-L urmeze pe Domnul său până la marginile pământului. Ochii lui Ioan strălucesc; îi trec prin minte viziuni ale Judecății universale și imaginea Fiului Omului încoronat cu coroana lui David...

Isus continuă să vorbească.

Se lasă noaptea peste Capernaum.

Capitolul cinci.

VEȘTI BUNE

Învățătura lui Hristos este Vestea Bună sau Veselă. El Însuși a numit-o așa: *Besora* în aramaică, *Evanghelie* în greacă .

El nu a adus lumii nici doctrine filozofice noi, nici proiecte de reformă socială, nici cunoașterea misterelor lumii de dincolo. El a schimbat fundamental însăși atitudinea oamenilor față de Dumnezeu, dezvăluindu-le acea față a Lui care înainte fusese doar vag ghicită. Vestea Bună a lui Isus vorbește despre cea mai înaltă chemare a omului și despre bucuria pe care i-o dă unitatea cu Creatorul.

Nu este ușor să schițăm pe scurt bogăția inepuizabilă a Evangheliei, așa că vom atinge doar punctele principale.

Tatăl Ceresc și Filiația lui Dumnezeu

Vechiul Testament vorbea cel mai des despre relația dintre Dumnezeu și oameni. Evanghelia, însă, pune pe primul loc relația dintre Dumnezeu și suflet.

Predica lui Iisus nu se adresează „maselor”, nu unui mușuroi fără chip, ci individului. Într-o mulțime, nivelul spiritual al oamenilor scade, aceștia se află sub puterea instinctelor de turmă. De aceea, Hristos acordă o asemenea importanță destinelor individuale. În fiecare om există o lume întreagă, infinit de valoroasă în ochii lui Dumnezeu.

Dacă Isus a folosit cuvântul „turmă”, acesta suna foarte diferit față de cum sună astăzi. Pentru ascultătorii săi, era un obiect de iubire și grijă constantă: oile erau considerate aproape ca membri ai familiei. „Bunul păstor”, a spus Isus, „cheamă fiecare oaie pe nume” și este gata „să-și dea viața pentru ele”.

Când cărturarii se întrebau de ce Învățătorul se asociază cu oameni cu reputație îndoielnică, El le-a răspuns cu o parabolă:

„Care om dintre voi, dacă are o sută de oi și pierde una din ele, nu lasă pe cele nouăzeci și nouă în pustie și se duce după cea pierdută, până o găsește? Și, după ce o găsește, o pune pe umeri, bucurându-se. Și, când se întoarce acasă, cheamă pe prietenii și vecinii săi și le zice: «Bucurați-vă împreună cu mine, căci mi-am găsit oaia cea pierdută!» Vă spun că, tot așa, va fi mai multă bucurie în cer pentru un singur păcătos care se pocăiește, decât pentru nouăzeci și nouă de drepți, care n-au nevoie de pocăință. Sau care femeie, dacă are zece drepți și pierde un drep, nu aprinde lampa, nu mătură casa și nu caută cu sârguință până îl găsește? Și, după ce l-a găsit, cheamă pe prietenii și vecinii săi și le zice: «Bucurați-vă împreună cu mine, căci am găsit dreapta pe care o pierdusem!» De aceea, vă spun că este bucurie înaintea îngerilor lui Dumnezeu pentru *un singur păcătos.*

„pocăit.” [1]

Când Isus a vorbit despre Ființă, El s-a referit la „Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov”, adică Dumnezeul revelat în conștiința religioasă a Vechiului Testament; și, la fel ca profeții biblici, Evanghelia lui Hristos nu ne învață atât despre Dumnezeu „în Sine”, cât despre Dumnezeu adresat lumii și omului.

Dintre toate numele cu care este numit Creatorul în Scriptură, Isus a preferat cuvântul *Tată* . În rugăciunile Sale suna ca *Abba* . Așa se adresau copiii taților lor în aramaică.

Această alegere este profund semnificativă. În religiile lumii, Principiul Suprem era adesea numit „Tată”. Dar, de obicei, El era prezentat ca un conducător despotic și puternic. O astfel de viziune, purtând amprenta fricii oamenilor de existență și de conducătorii pământești, a influențat chiar și gândirea Vechiului Testament. Când un evreu pronunța cuvântul „Tată”, acesta era de obicei asociat cu conceptul unui Domn sever și Protector al tuturor oamenilor.

Numai Isus vorbește despre Tatăl, pe care *fiecare* suflet omenesc îl poate găsi dacă dorește. Evanghelia aduce oamenilor darul filiației cu Dumnezeu. Cei care o acceptă vor primi promisiunile lui Hristos. Vor învăța că pot vorbi față în față cu Creatorul Universului, ca și cum ar fi „Abba”, ca și cum ar fi cu un Tată iubitor care așteaptă iubire reciprocă.

Iubirea lui Dumnezeu nu se impune, ci protejează *libertatea* umană . Domnul este ca stăpânul casei, care invită pe toți la ospățul său și pentru care oaspeții sunt o mare bucurie. Hristos a exprimat acest gând și mai clar în parabola fiului rătăcit.

Tânărul și-a cerut partea de moștenire de la tatăl său și a plecat într-o țară străină. Când s-a despărțit de el, tatăl nu a rostit niciun cuvânt de reproș. Nu dorea dragoste forțată și, prin urmare, nu și-a reținut fiul. Când tânărul a risipit tot ce avea și s-a întors ca un cerșetor, sperând să devină cel puțin ultimul slujitor din casă, tatăl nu numai că l-a acceptat, dar a și ținut un ospăț în cinstea întoarcerii fiului risipitor.

Acest lucru a provocat invidie și supărare fratelui mai mare.

„Iată-mă, slujesc ție de atâția ani”, a zis el, „și niciodată nu ți-am călcat porunca și niciodată nu mi-ai dat un ied ca să mă distrez cu prietenii mei. Dar când a venit acest fiu al tău, care ți-a risipit averea cu desfrânate, i-ai tăiat vițelul cel îngrășat.

— Дитя мое, — возразил отец, — ты всегда со мною, и все мое — твое, но надо было возвеселиться и возрадоваться тому, что брат твой этот мертв был и ожил, пропадал и нашелся. [2]

Nu există viață adevărată departe de Dumnezeu; părăsindu-L, omul culege roadele amare ale păcatului, dar Domnul este întotdeauna gata să-l primească pe cel pocăit - acesta este sensul poveștii. Voința cerească din ea este simbolizată nu de un stăpân exigent, de un rege formidabil sau de un judecător strict, ci de un om care respectă libertatea celuilalt, un tată care iubește și iartă. Această imagine corespunde cel mai exact cu revelația lui Dumnezeu din partea lui Hristos. Așa cum tatăl și-a așteptat cu răbdare fiul, stând la prag, tot așa Domnul caută iubirea liberă a omului.

Într-o zi, niște femei au adus copii la Isus ca să-i binecuvânteze. Ucenicii, temându-se să nu-L obosească, nu le-au permis să intre în casă. Dar Învățătorul a zis: „Lăsați copiii să vină și nu-i împiedicați să vină la Mine, căci a unora ca ei este Împărăția Cerurilor.” Și când ucenicii L-au întrebat pe Hristos cine este mai mare în Împărăția lui Dumnezeu, El a chemat un copil, l-a așezat în mijlocul lor și, îmbrățișându-l, a zis: „Adevărat vă spun că, dacă nu vă veți întoarce și nu veți fi ca copiii, nu veți intra în Împărăția Cerurilor.” [3]. Deschiderea și încrederea sufletului unui copil sunt o imagine a *încrederii* unei persoane în Tatăl său Divin [*cuvântul ebraic emuna (credință) în sine nu înseamnă încredere într-un adevăr abstract, ci încredere în Dumnezeu, credincioșie față de El. Din aceeași rădăcină provine cuvântul amin, cu adevărat*]. De aceea, Isus a iubit cuvântul copilăresc „Ava”. „El a trimis”, spune Apostolul. Pavel, „Dumnezeu ne-a dat în inimile noastre Duhul Fiului Său, care strigă: Avva, Tată! Așa că nu mai ești rob, ci fiu.” [4]

Cel care a cunoscut fericirea de a fi fiu al lui Dumnezeu descoperă lumea ca și cum ar fi fost din nou. S-a eliberat din ghearele mortale ale întâmplării. Domnul

este aproape de el și îi cunoaște fiecare pas, „toți perii de pe capul lui sunt numărați”.

Încrederea trebuie să fie nelimitată; ea exclude „slujirea la doi stăpâni”. Dacă o persoană este consumată de goana după vanitate, atunci își dăruiește inima puterii idolului Mamona (așa cum era numită bogăția în aramaică). „Ce folosește omului”, a spus Isus, „să câștige toată lumea și să-și piardă sufletul?” [5]

Predându-se Tatălui, sufletul este copleșit de *grijă* - nu de grija zilnică necesară, ci de o preocupare împovărătoare, obsesivă, care îi începoșează mintea.

Dacă Tatăl are grijă chiar și de păsările mici, dacă a înzestrat florile cu o frumusețe minunată, atunci chiar îi va uita pe copiii Săi? La urma urmei, ei sunt mai prețioși pentru El decât toată creația.

Așadar, nu vă îngrijorați, zicând: „Ce vom mânca?”

sau: „ce ar trebui să bem?” sau: „cu ce ar trebui să ne îmbrăcăm?”

căci toate aceste lucruri le caută păgânii;

Tatăl vostru ceresc știe,

că ai nevoie de toate acestea. [6]

Viața aproape de Tatăl alungă frica și incertitudinea. În rugăciune, copiii lui Dumnezeu Îi dezvăluie gândurile, speranțele și necazurile lor. „Cereți și vi se va da; căutați și veți găsi; bateți și vi se va deschide.” [7]

Dacă, așa cum spune parabola lui Hristos, nici măcar un judecător fără inimă nu a putut refuza o văduvă săracă care l-a rugat cu insistență, atunci îi va refuza un Tată iubitor pe cei care se îndreaptă către El cu o rugăminte? În rugăciune, încrederea că o persoană va fi ascultată este importantă.

> Sau este vreun om între voi
> al cărui fiu ,
> dacă îi cere pâine, să-i dea o piatră?
> Sau, dacă
> îi cere un pește, să-i dea un șarpe?
> Dacă voi, care sunteți răi,
> știți să dați daruri bune copiilor voștri,
> cu cât mai mult Tatăl vostru, care este în ceruri, va
> da lucruri bune celor ce I le cer? [8]

Păgânii credeau că zeii înșiși aveau nevoie de ofrande. Această idee era profund străină Vechiului Testament. Întreaga natură aparține deja Creatorului. Cel mai prețios dar pentru El este inima omului. Ritualurile au sens doar atunci când exprimă dragostea față de Creator. Prin urmare, Isus nu a respins obiceiul de a face jertfe pe altar. El chiar a subliniat că acest lucru nu se poate face fără împăcarea cu fratele. [9] Cu toate acestea, este demn de remarcat faptul că evangheliștii nu spun nicăieri că Hristos Însuși a participat la jertfe. Pentru El, Templul era în primul rând o „casă de rugăciune”.

Но ни храмовое действо, ни даже совместная молитва не могут заменить общения с Богом наедине, сокровенной беседы с Отцом.

Dumnezeu nu are nevoie de tributul cultului formal și nici de o religiozitate respectabilă, supusă obiceiului. Isus avertizează:

> Când vă rugați, nu fiți ca ipocriții,
> cărora le place să se roage în sinagogi
> și să stea în picioare la colțurile ulițelor,
> ca să se arate oamenilor…
> Dar tu, când te rogi,
> intră în odaia ta dinăuntru,
> încuie-ți ușa și
> roagă-te Tatălui tău
> , care este în ascuns.
> Și Tatăl tău, care vede în ascuns,
> îți va răsplăti.
> Și când te rogi, nu vorbi cu vorbe goale, cum fac neamurile;
> căci ei cred că din pricina vorbelor lor îndelungate vor fi ascultați.
> De aceea, nu fiți ca ei,
> căci Tatăl vostru știe
> de ce aveți nevoie. [10]

Dacă cerem ceva de la Dumnezeu, este doar pentru că mărturisim înaintea Lui tot ce avem în inimă.

Isus ne învață să ne rugăm cu cuvinte simple, cu dragoste și încredere:

TATĂL NOSTRU, CARE ești în ceruri, suntem copiii Tăi și patria noastră este cu Tine.

SFINȚEȘTE-SE NUMELE TĂU. Fie ca în noi să fie respect pentru taina Ta sfântă.

Vie Împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pământ. Te așteptăm să domnești peste toată Creația Ta, ca planul Tău să se împlinească și ca numai Tu să devii Regele și Domnul nostru.

Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi. Susține-ne acum, căci avem încredere că Tu vei purta de grijă pentru ziua de mâine.

Și ne iartă nouă datoriile noastre, așa cum și noi iertăm greșitorilor noștri. Datoria filială pe care Ți-o plătim atât de prost este iubire în schimb. Învață-ne să ne iubim și să ne iertăm unii pe alții, așa cum Tu ne iubești și ne ierți.

ȘI NU NE DUCE ÎN ISPITA, CI ELIBEREȘTE-NE DE CEL RĂU. Păzește-ne de răul care vine din afară și de la noi înșine.

CĂCI A TA ESTE ÎMPĂRĂȚIA, PUTEREA ȘI SLAVA ÎN VECI. AMIN. [11]

Rețineți că în această rugăciune nu dorințele omenești sunt cele care primează, ci voia Domnului. Când se îndreaptă către El, oamenii nu ar trebui să caute doar ale lor. Fiul este întotdeauna gata să se bazeze pe Tatăl în orice.

Cuvintele „vie Împărăția Ta” indică faptul că ea nu a venit încă în plinătatea ei. Hristos spune direct că în „acest veac” forțele demonice domină pământul. Satan rămâne până în ziua de azi „prințul acestei lumi”. [12]

Hristos nu a explicat de unde vine răul și, prin urmare, a considerat suficient ceea ce a fost revelat în Vechiul Testament. Omul este chemat nu atât să reflecteze asupra răului, cât să-l combată. În Evanghelie, problema răului este o problemă practică, o sarcină vitală pusă în fața celor care caută să fie de acord cu planul lui Dumnezeu.

Porunca iubirii

Răul cu care omul intră în contact cel mai apropiat trăiește în el însuși: voința de a domina, suprima și violența, pe de o parte, și răzvrătirea oarbă, care caută autoafirmarea și un spațiu nelimitat pentru instincte, pe de altă parte. Acești demoni moțăie în adâncul sufletului, gata să izbucnească în orice moment. Sunt hrăniți de sentimentul propriului „Eu" ca unic centru de valoare. Dizolvarea „Eului" în elementele societății, se pare, limitează rebeliunea individului, dar în același timp nivelează, șterge personalitatea. Calea de ieșire din impas a fost dată de porunca biblică: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți". Aceasta cheamă la o luptă împotriva principiilor egocentrice bestiale, la recunoașterea valorii unui alt „Eu", la o luptă care ar trebui să creeze un om superior, o „nouă creație". Doar iubirea este capabilă să-l învingă pe Satana.

Chiar dacă multe lucruri din lumea din jurul omului și în el însuși se răzvrătesc împotriva poruncii iubirii, oamenii vor găsi puterea de a o împlini în Cel Care este Însuși Iubirea, Care S-a revelat în Evanghelia lui Isus ca un Tată milostiv.

Adevărata credință este inseparabilă de umanitate. Oamenii care uită acest lucru sunt ca niște constructori care au construit o casă fără temelie, chiar pe nisip. O astfel de clădire este sortită să se prăbușească la prima furtună. [13]

Isus a păstrat preceptele Decalogului ca bază a moralității. „Dacă vrei să intri în viață, păzește poruncile", i-a spus El tânărului bogat. De asemenea, a aprobat principiul lui Hillel: „Să nu faci altora ce nu-ți place", dar a dat acestei ziceri o nuanță de mai multă activitate și eficacitate. „În toate lucrurile, faceți-le și voi lor așa cum voiți să vă facă vouă oamenii." [14]

Evanghelia este departe de moralismul negativ, cu schema sa formală a „virtuții" care se reduce la interdicții. Fericitul Augustin a scris: „Iubește-L pe Dumnezeu și apoi fă ce vrei", adică atitudinea față de oameni ar trebui să decurgă organic din credință. Cel care a ajuns să-L cunoască pe Tatăl nu poate să nu iubească creația Sa. Mai mult, Isus spune direct: „Ori de câte ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, cei mai mici, mie mi-ați făcut". El nu va judeca după „convingerile" oamenilor, ci după faptele lor. Cine își slujește aproapele Îi slujește lui Dumnezeu, chiar dacă nu își dă seama.

Și cum ar trebui să se comporte ucenicii lui Hristos când se confruntă cu faptele rele ale altor oameni?

Mulți învățători evrei au vorbit împotriva păcatului de a judeca. [15] Isus aprobă acest lucru din toată inima.

În timp ce aștepți iertarea de la Domnul, trebuie să înveți să te ierți pe tine însuți. Va fi corect ca un om să acționeze atunci când, după ce a primit iertare de la rege pentru o datorie mare, se dovedește a fi el însuși un creditor nemilos și își aruncă tovarășul în închisoarea datornicilor?

Când vedem slăbiciunile aproapelui nostru, nu ar trebui să-l judecăm, ci mai degrabă să-l compătimim, amintindu-ne de propria noastră păcătoșenie. „Nu judecați”, ne avertizează Isus, „ca să nu fiți judecați. Căci cu ce judecată judecați și cu ce măsură măsurați, vi se va măsura. De ce te uiți la paiul din ochiul fratelui tău, și nu bagi bănuială la bârna din ochiul tău?” [16]

Fariseii erau obișnuiți să-i privească de sus pe cei care „nu cunoșteau Legea”. Cuvântul „am-haaretz”, un nemernic de la țară, era sinonim cu o persoană rea. Nu voiau să aibă nimic de-a face cu o astfel de persoană. Nu se puteau ruga cu el, nu se puteau așeza la masă cu el sau chiar să-l hrănească în caz de nevoie. „Un ignorant nu se teme de păcat, un am-haaretz nu poate fi drept”, spuneau învățații. [17] Isus era complet opusul lor în această privință. El prefera să aibă de-a face cu oamenii obișnuiți. Mai mult, toți proscrișii, toți paria societății găseau în El un prieten și un protector. Vameșii, care nu erau recunoscuți ca oameni, și femeile străzii se numărau adesea printre cei care Îl înconjurau. Acest lucru i-a șocat pe scribii respectabili, care se mândreau cu dreptatea lor. Auzindu-le plângerile, Isus a spus: „Nu cei sănătoși au nevoie de doctor, ci cei bolnavi. Duceți-vă și învățați ce înseamnă: «Milă voiesc, nu jertfă». N-am venit să chem pe cei drepți, ci pe cei păcătoși.” [18]

Hristos a pus pocăința sinceră mai presus de mulțumirea de sine a celor care se considerau plăcuți lui Dumnezeu. Odată, a povestit despre doi oameni care se rugau în templu. Unul, un fariseu pios, i-a mulțumit lui Dumnezeu că „nu era ca ceilalți oameni”, postea adesea, făcea donații la Templu și nu era ca „acest vameș”. Dar vameșul a stat la distanță, neîndrăznind să ridice ochii, s-a lovit în piept și a repetat cu căință: „Dumnezeule, ai milă de mine, păcătosul!”. „Vă spun”, a încheiat Isus parabola, „că acesta s-a întors acasă neprihănit, și nu celălalt. Căci oricine se înalță pe sine va fi smerit, iar cine se smerește pe sine va fi înălțat.” [19]

Totuși, pocăința nu ar trebui să se limiteze doar la cuvinte. Nu degeaba Ioan Botezătorul a vorbit despre „roadele pocăinței”. Și din nou, Isus dă un exemplu din viața de zi cu zi: „Un om avea doi copii. S-a dus la primul și i-a zis: «Fiule, du-te și lucrează astăzi în vie». El a răspuns: «Mă duc, domnule». Și nu s-a dus. S-a dus și la al doilea și i-a zis același lucru. Iar el a răspuns: «Nu vreau». Dar după aceea s-a pocăit și s-a dus. Care dintre cei doi a făcut voia tatălui său?” [20]

Când Isus a vizitat casa lui Matei, unde se adunaseră și ceilalți vameși, acest lucru a stârnit o izbucnire de indignare. Învățătorul a fost copleșit de reproșuri. Cum putea El să împartă o masă cu astfel de oameni? Totuși, Isus a reamintit încă o dată că fiecare suflet merită grijă și compasiune. Cei care uită acest lucru sunt ca fratele mai mare din parabola fiului risipitor, care nu s-a bucurat de întoarcerea rătăcitorului.

Apropiindu-i pe păcătoși de Sine, Hristos a vrut să trezească în ei pocăința și setea de viață nouă. Adesea, bunătatea și încrederea Sa au săvârșit adevărate minuni.

Într-o zi, Învățătorul trecea prin Ierihon. La porțile cetății, a fost întâmpinat de o mulțime de oameni. Fiecare voia ca Isus să rămână în casa lui. Unul dintre locuitorii Ierihonului, pe nume Zacheu, „mai-marele vameșilor”, a încercat să se strecoare prin mulțime, sperând să-L zărească măcar o dată pe Învățător, dar statura lui mică l-a împiedicat. Apoi, uitând de decență, a alergat înainte și s-a urcat într-un copac pe lângă care Domnul era pe cale să treacă.

Isus s-a apropiat de locul acela și, ridicând privirea, a văzut un omuleț șezând pe un smochin. „Zachee”, i-a zis Isus deodată, „coboară-te repede, căci astăzi trebuie să te vizitez.”

Cuprins de bucurie, vameșul a alergat acasă să-L întâmpine pe Domnul, iar cei din jurul lui au început să cârteze: „A stat la un om atât de păcătos!”

Dar pasul Învățătorului a avut un efect.

„Doamne”, a zis Zacheu, întâmpinându-L, „jumătate din ce am dau săracilor, iar dacă am extorcat pe cineva cu ceva pe nedrept, îi voi da înapoi împătrit.”

„Acum a venit mântuirea în casa aceasta”, a răspuns Hristos, „pentru că și el este fiu al lui Avraam. Căci Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască ce era pierdut.” [21]

În Capernaum, un fariseu pe nume Simon L-a invitat pe Isus la el acasă. În timpul cinei, o femeie cunoscută în zonă pentru stilul ei de viață desfrânat a intrat în cameră. Ținea în mâini un vas de alabastru cu parfum prețios; stând în tăcere lângă Învățător, a început să plângă, apoi a căzut la picioarele Lui, stropindu-le cu mir și ștergându-le cu părul ei despletit. Auzise ea cuvintele lui Isus despre iertarea păcătoșilor? Voia oare să-I mulțumească pentru mila Sa față de cei căzuți? Dar această scenă a lovit gazda într-un mod neplăcut. „Dacă ar fi profet”, s-a gândit fariseul cu dezgust, „ar ști ce fel de femeie se atinge de El.” Între timp, Isus i-a pătruns gândurile.

- Simon, am ceva să-ți spun.

— Скажи, Учитель.

Un creditor avea doi datornici: unul îi datora cinci sute de denari, iar celălalt cincizeci. Fiindcă nu aveau ce plăti, i-a iertat pe amândoi. Care dintre ei Îl va iubi mai mult?

- Presupun că cel pe care l-a iertat cel mai mult.

„Ai judecat corect”, a răspuns Isus și a explicat de ce a dat această parabolă. El a subliniat diferența dintre Simon, care se considera fără vină și pentru care conversația cu Isus era doar o ocazie de a se certa, și femeia, care era conștientă de căderea ei. Ea s-a îndreptat către Cel care o putea ierta și o putea salva de viața ei anterioară.

Când Hristos i s-a adresat direct desfrânatei cu cuvintele: „Păcatele tale sunt iertate”, toți cei prezenți s-au indignat și mai tare. Profetul cel ciudat le-a pus o nouă ghicitoare. Poate cineva să ierte păcatele în afară de Dumnezeu? De unde a obținut acest nazarinean dreptul să vorbească cu atâta autoritate? [22]

Dar s-ar fi indignat și mai mult dacă l-ar fi auzit pe Isus interpretând poruncile sacre ale Legii.

Vechi și nou

Multe generații de teologi evrei au încercat să determine numărul exact de porunci conținute în Tora, iar unii dintre ei credeau că există porunci care exprimă însăși baza credinței. [23] Prin urmare, unul dintre scribi a decis să afle părerea lui Isus și, astfel, să-și facă o idee clară despre punctele de vedere ale Învățătorului galileean.

„Învățătorule”, a întrebat el, „care poruncă este cea dintâi dintre toate?”

— Iată prima, — a răspuns Hristos, — „Ascultă, Israele! Domnul Dumnezeul nostru este un singur Dumnezeu. Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău, cu tot cugetul tău și cu toată puterea ta.” Și iată a doua: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți.” Nu este altă poruncă mai mare decât acestea. De aceste două porunci se bazează Legea și Prorocii [*„Legea și Prorocii” este un sinonim pentru Vechiul Testament*].

„Foarte bine, Învățătorule”, a fost obligat să fie de acord scribul. „Adevărat, ai spus că El este unul singur și că nu este altul afară de El; și a-L iubi din toată

inima ta, din tot priceperea ta și din toată puterea ta și a-ți iubi aproapele ca pe tine însuți, este mai mult decât toate arderile de tot și decât jertfele.” [24]

Răspunzându-i scribului, Hristos și-a definit atitudinea față de vechea Lege mozaică, iar din cuvintele Sale devine clar de ce a vrut să o păstreze. Când a venit vorba de Scriptură, Isus a vorbit direct:

> Să nu credeți că am venit să stric Legea sau Prorocii;
> n-am venit să stric, ci *să împlinesc* [*Πληρωσαι — a împlini, a desăvârși, a desăvârși, a da plinătate; din πλήρωμα — plinătate. Vezi Anexa 3*].
> Adevărat vă spun că,
> până nu va trece cerul și pământul,
> nu va trece o iotă sau o frântură de slove din Lege,
> până se vor împlini toate lucrurile...
> Dacă neprihănirea voastră nu va întrece
> neprihănirea cărturarilor și a fariseilor,
> nu veți intra în Împărăția cerurilor. [25]

Astfel, Hristos a propovăduit Biblia ca pe o Revelație divină și a recunoscut nevoia unei tradiții bisericești vii care să-i dezvăluie sensul. De aceea, El le-a spus oamenilor despre farisei: „Faceți orice vă spun ei”. Dar dacă scribii adăugau adesea sute de reguli mărunte Legii, atunci Isus a readus Vechiul Testament *la originile sale* , la Cele Zece Porunci de pe Sinai, la adevărata moștenire mozaică păstrată de profeți. Mai mult, El a tratat cu grijă prescripțiile exterioare, nevrând să-i ispitească pe „acești micuți” și să rupă tradiția. „Nimeni”, a remarcat Isus, „care a băut vin vechi nu dorește vin nou, căci zice: cel vechi este mai bun”. [26]

Totuși, în interpretarea Torei, El a mutat centrul de greutate din sfera ceremoniilor în domeniul spiritual și moral. Mai mult, El a aprofundat și a completat cerințele etice ale Legii.

Dacă Legea interzicea crima, atunci Isus cheamă la alungarea urii din inimă - rădăcina crimei. Dacă Legea condamna încălcarea fidelității față de căsătorie,

atunci Isus vorbește despre pericolul sentimentelor vicioase. Dacă Legea cerea respectarea unui jurământ, atunci Isus îl consideră inutil:

Cuvântul tău să fie „da – da”, „nu – nu”,

și orice este mai presus de acestea este de la cel rău. [27]

În codurile păgâne, pedeapsa era adesea mai severă decât crima în sine. Vechiul Testament a pus bazele legii dreptății: „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”. Isus separă legea penală de moralitate, unde se aplică alte principii. Oamenii tind să-și urască dușmanii, dar copiii lui Dumnezeu trebuie să învingă răul cu binele. Ar trebui să lupte împotriva sentimentelor de răzbunare. Mai mult, ar trebui să le dorească binele vinovaților lor. Aceasta este cea mai înaltă ispravă și o manifestare a adevăratei tării spiritului, asemănându-se cu Însuși Creatorul.

> Iubiți pe vrăjmașii voștri
> și rugați-vă pentru cei ce vă prigonesc,
> ca să fiți fii ai Tatălui vostru care este în
> ceruri;
> căci El face să răsară soarele Său peste cei răi și
> peste cei buni
> și dă ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți.
> Căci, dacă iubiți pe cei ce vă iubesc, ce răsplată aveți?
> Nu fac la fel și vameșii?
> Și dacă salutați numai pe frații voștri,
> cu ce altceva mai mult?
> Nu fac la fel și neamurile?
> Fiți, deci, desăvârșiți,
> așa cum și Tatăl vostru care este în ceruri este desăvârșit. [28]

Iată înălțimea uluitoare la care Hristos îl cheamă pe om.

Legea considera „aproapele” doar un membru al tribului și un tovarăș de credință. Dar Hristos nu limitează acest concept la limite atât de înguste. Când un scrib L-a întrebat: „Cine este aproapele meu?”, în loc să răspundă, El a povestit despre un evreu care a căzut odată în mâinile tâlharilor. Slăbit de rănile sale, a rămas întins lângă drum și a văzut cu amărăciune cum preotul și slujitorul templului l-au trecut indiferenti. Cel puțin nu se aștepta la simpatie din partea samariteanului care călărea în spatele lor. Putea fi acest străin și eretic mai bun decât preotul și levitul? Cu toate acestea, S-a oprit și, fără să întrebe nimic, a ajutat victima: i-a bandajat rănile, l-a dus pe catâr la han și i-a plătit în avans.

„Care dintre acești trei”, a întrebat Isus pe scrib, „crezi că a ajuns aproapele celui care a căzut în mâinile tâlharilor?”

„Cel care i-a arătat milă”, nu s-a putut abține să nu recunoască.

- Du-te și fă și tu la fel.

Hristos l-a făcut să ajungă la ideea că orice persoană poate fi „frate” și „aproapele” [29].

Treptat, El i-a obișnuit pe urmașii Săi cu o perspectivă nouă, nefamiliară, asupra păgânilor. Astfel, nu Și-a ascuns bucuria când a aflat despre grecii care căutau să stea de vorbă cu El, iar în ajunul suferinței Sale, Hristos avea să spună că Evanghelia Sa trebuie „propovăduită ca o mărturie tuturor neamurilor”.

Când un ofițer roman din garnizoana Capernaumului I-a cerut lui Isus să-și vindece slujitorul și i-a spus că numai cuvântul Său va fi de ajuns, Hristos a remarcat: „N-am găsit o astfel de credință nici măcar în Israel”, apoi a adăugat: „Vă spun că mulți vor veni de la răsărit și de la apus și vor ședea la masă cu Avraam, Isaac și Iacov în Împărăția cerurilor, dar fiii Împărăției vor fi aruncați în întunericul din afară”. [30] Aceste cuvinte au sunat ca o provocare pentru cei care îi considerau doar pe israeliți vrednici de dragostea lui Dumnezeu.

Respingerea „celor din afară”, indiferent de hainele pe care le poartă, este un instinct pe care oamenii îl depășesc cu cea mai mare dificultate. Evanghelia, însă, cheamă fără echivoc la lupta împotriva exclusivismului național și continuă astfel predicarea lui Amos, Isaia și Ioan Botezătorul.

Punând esența spirituală a Legii pe primul loc, Hristos a readus sensul original al poruncii *Sabatului* .

Un om modern nu poate aprecia întotdeauna semnificația acestei porunci. Obișnuindu-ne cu zilele de odihnă stabilite, uităm ce era Sabatul pentru cei din vechime. Nu permitea grijilor cotidiene să copleșească sufletul, oferind timp pentru rugăciune și reflecție; oferea o pauză de la muncă tuturor: atât celor liberi, cât și celor sclavi, și chiar animalelor domestice.

Totuși, exista și un dezavantaj al acestui fapt. Mulți oameni pioși, deși păstrau sfințenia „zilei a șaptea”, au început să-i acorde o semnificație exagerată.

În timpul Războiului Macabeilor, un grup de rebeli a preferat să moară „fără să arunce cu piatra” decât să lupte în ziua de Sabat și a fost complet exterminat. Apoi, inspiratorul luptei pentru credință, preotul Matatia, a decis să acționeze

diferit. „Să luptăm în ziua de Sabat”, a spus el. Și printre farisei, se auzeau adesea voci de protest împotriva exagerării legilor privind odihna. „Sabatul v-a fost încredințat vouă, nu voi Sabatului”, a spus unul dintre ei. [31] Și totuși, interdicțiile legale au continuat să crească, ascunzând scopul darului binecuvântat al lui Dumnezeu. Pedanții paralizau literalmente viața în ziua de Sabat. Esenienii erau deosebit de zeloși. Ei credeau, de exemplu, că dacă o persoană sau un animal cădea într-o groapă în ziua de Sabat, putea fi scos afară doar a doua zi. [32]

Hristos a văzut în astfel de păreri o denaturare a spiritului poruncii mozaice. „Sabatul a fost făcut *pentru om* și nu omul pentru Sabat”, a spus El.

Într-o sâmbătă, ucenicii lui Isus, fiind flămânzi, au început să smulgă spice de grâu, să le macine și să mănânce boabele. Fariseii considerau aceasta o formă de treierat și au întrebat: „De ce încalcă ucenicii tăi Sabatul?” Atunci Învățătorul le-a amintit că David, când el și armata sa au rămas fără mâncare, a luat pâinea jertfită, care trebuia să fie mâncată doar de preoți. Regele a făcut ceea ce trebuie, deoarece nevoia umană este mai importantă decât interdicțiile rituale. [33]

De mai multe ori Isus a făcut vindecări în ziua de Sabat, iar acest lucru a stârnit proteste din partea învățătorilor legii. Aceștia au început să-L urmărească îndeaproape pentru a-l reproșa public lipsa de respect față de Lege. În zadar a făcut referire la faptul că unele ritualuri importante nu sunt anulate în ziua de Sabat, în zadar le-a explicat că a ajuta oamenii este întotdeauna lucrarea lui Dumnezeu. I-a întrebat pe farisei: „Care dintre voi, al cărui fiu sau bou cade în fântână, nu-l va scoate afară în ziua de Sabat?” [34] Nu au putut găsi obiecții convingătoare, dar au rămas fermi.

Uneori, Isus i-a provocat în mod deliberat pe teologi la o dispută. Un om cu o mână paralizată a venit la sinagogă, sperând să fie vindecat de Învățător. Era zi de sărbătoare, iar zeloții Legii așteptau: ce avea să facă Nazarineanul? El i-a ordonat bolnavului să vină la mijloc și le-a pus celor prezenți o întrebare: „Este îngăduit să faci bine sau rău în ziua de Sabat? Să salvezi o viață sau să pierzi?” „Ei”, scrie evanghelistul Marcu, „au tăcut. Și privind în jur la ei cu o privire mânioasă, întristat de împietrirea inimii lor, i-a zis omului: «Întinde-ți mâna!» Și el a întins-o, și mâna lui s-a vindecat. Fariseii au ieșit afară și îndată, împreună cu irodienii, au dat o poruncă împotriva Lui ca să-L piardă.” [35]

Cea mai mare indignare a fost provocată de cuvintele lui Isus: „Fiul Omului este Domn chiar și al Sabatului”. Din acestea a rezultat că El avea autoritatea de a judeca Legea.

S-ar putea părea că, procedând astfel, Isus a încălcat tradiția Bisericii și a exclus orice posibilitate ca credincioșii să accepte învățătura Sa. De fapt, fundamentele acestei tradiții *nu au fost încălcate* de Hristos. Vechiul Testament a recunoscut autoritatea *Revelației personale* . Toți profeții au învățat tocmai în virtutea acestui dar și misiune excepționale. [36] Venirea erei scribilor nu a însemnat că acțiunea Duhului lui Dumnezeu a încetat. De aceea, Talmudul a acordat o importanță atât de mare opiniilor fiecărui învățător. Adesea, afirmațiile lor au fost plasate la egalitate cu Tora și *chiar deasupra acesteia* . Conform Tosefta [*o colecție antică de interpretări rabinice*], unui rabin i se permitea să anuleze *o parte din* decretele Legii. [37]

Prin urmare, predicarea lui Hristos nu a contrazis principiile învățăturii Vechiului Testament, chiar și atunci când El a insistat direct asupra *respingerii* unora dintre regulile Torei. În special, aceasta se referea la restricțiile rituale privind mâncarea. Aceste legi au fost introduse în timpurile străvechi pentru a separa Biserica Vechiului Testament de necredincioși. Dar, cu fiecare generație, ele au devenit mai complicate, devenind în cele din urmă un sistem de tabuuri dificil de implementat. [38]

Deși împărțirea alimentelor în „curate” și „necurate” provine din Biblie, Isus a declarat-o în mod hotărât depășită. Doar gândurile, motivele și acțiunile oamenilor pot fi „necurate”.

> Ascultați și înțelegeți:
> Nu ce intră în gura omului
> îl spurcă pe om,
> ci ce iese din gură...
> Căci din inimă ies gândurile rele, uciderile,
> adulterele, desfrânările, furtișurile, martorii mincinoase și hulele.
> Acestea sunt cele care spurcă pe om. [39]

Un gând atât de clar exprimat era prea greu de suportat chiar și pentru oamenii cei mai apropiați de Isus. Mulți ani mai târziu, Petru încă se temea să nu încalce legile privind „mâncarea necurată” [40]

Isus a acordat puțină importanță spălării ritualice a mâinilor, considerată obligatorie de evreii devotați. Cât despre post, El nu a vrut ca oamenii să își asume meritul pentru el. În vremurile străvechi, postul era un semn de tristețe, dar în epoca Evangheliei era considerat un semn de evlavie.

Ucenicii Botezătorului au considerat ciudat că Isus nu i-a obligat pe urmașii Săi să postească, așa cum a făcut învățătorul lor. „Pot fiii nunții să postească cât timp este mirele cu ei?”, a obiectat Isus. La urma urmei, asceza este *un mijloc* , nu un scop; scopul este apropierea de Dumnezeu. Cei care sunt aproape de Fiul Omului au atins-o și, prin urmare, nu au nevoie de post. Cu toate acestea, El nu a condamnat asceza și El Însuși a postit când a trăit în deșert. Știa că vor veni zile grele pentru ucenicii Săi, când postul va deveni necesar pentru ei. [41]

Astfel, în interpretarea Vechiului Testament, au ieșit la iveală contururile Noului Testament. În lumina Evangheliei, multe reguli și ritualuri vechi s-au estompat și și-au pierdut sensul. Își trăiau timpul, deși învățătorii s-au opus acestui lucru cu toată puterea, identificând Adevărul cu sistemul religios-național al unui singur popor. „Nimeni”, a spus Isus, „nu pune un petic de pânză nouă la o haină veche. Peticul cusut o va rupe și gaura va fi mai rea. Și nu turnați vin nou în burdufuri vechi, ca să nu se spargă burdufurile și să se scurgă vinul și burdufurile se strică; ci turnați vin nou în burdufuri noi și amândouă se vor păstra.” [42]

Ceea ce era vechi nu este complet abandonat, ci lângă el se construiește o altă clădire, căreia cea dintâi îi servește doar drept vestibul. Isus nu privează religia de formă, ci indică întotdeauna întâietatea iubirii, a credinței și a structurii spirituale interioare.

Mai exista un punct în care Evanghelia contrasta cu Vechiul Testament. Legea recunoștea dreptul soțului de a-și părăsi soția din orice motiv, uneori cel mai banal. Aceasta era o reflectare a legii patriarhale care domnea în Orient. Deși Biblia prețuia foarte mult dragostea și onoarea feminină și înconjura mama cu respect, poziția femeii, conform Legii, diferea puțin de cea acceptată în alte țări. Soțul era numit „baal”, domnul; soția era aproape proprietatea lui, alături de slujitori și bunuri casnice. Aceasta explică paragraful din Lege care îi ușura soțului desfacerea căsătoriei.

Cărturarii, dându-și seama că Isus avea o altă părere despre divorț, L-au angajat într-o discuție. Răspunsul Învățătorului ar fi vizat nu doar Legea, ci și politica, întrucât îl afecta pe tetrarh însuși. Antipa își părăsise soția pentru a se căsători cu Irodiada. Ioan Botezătorul a suferit tocmai pentru că condamnase acțiunea conducătorului.

Isus a respins categoric ideea că Legea mozaică *aproba*

развод. По Его словам, Моисей в данном случае сделал уступку «жестокосердию» людей [*Это очень важное свидетельство, идущее против народного убеждения, будто вся Тора получена Моисеем непосредственно с Неба. См. приложение 3.*].

Isus a subliniat idealul căsătoriei pentru ascultătorii Săi. Căsătoria este instituită de Creator și, contrar credinței populare, nu este doar un serviciu pentru procrearea copiilor. Când „doi devin un singur trup” [*cuvântul „trup” în Biblie se referă de obicei la întreaga persoană*], este un miracol, un dar divin pe care numai oamenii îl posedă. „Ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă.” Unitatea conjugală poate fi distrusă doar prin infidelitate.

Acest principiu părea imposibil chiar și ucenicilor. În acest caz, ar fi mai bine să nu se căsătorească deloc, au decis ei. „Nu toți pot primi acest cuvânt, ci numai cei cărora le este dat”, a răspuns Isus. Asemenea lui Moise, El a văzut imperfecțiunea și slăbiciunea omului, dar nu a intenționat să coboare idealul din acest motiv. A permis și celibatul, pe care îl considera o chemare specială. [43] În același timp, mulți dintre apostolii Săi, în special Petru și Filip, erau căsătoriți. Primii creștini numeau familia „biserica domestică”. Hristos Însuși a respins căsătoria nu pentru a o umili, ci mai presus de toate pentru că aparținea în întregime Tatălui și misiunii Sale. Dragostea Sa a îmbrățișat fiecare persoană.

Hristos a stabilit o nouă atitudine față de femei chiar la începutul lucrării Sale.

În drumul său de la Ierusalim spre Galileea, a trecut prin ținutul samaritenilor. [44] Într-o după-amiază fierbinte, obosit de călătorie, Isus S-a așezat să se odihnească lângă o fântână veche din care locuitorii locului scoteau apă din vremuri imemoriale. Ucenicii L-au părăsit și s-au dus să cumpere mâncare.

În absența lor, o femeie samariteancă s-a apropiat de izvor cu un ulcior. A fost foarte surprinsă când Rătăcitorul i-a cerut să bea. La urma urmei, evreii, la fel ca vechii credincioși de astăzi, considerau inacceptabil să împartă un vas cu necredincioșii. Ca răspuns, Străinul a spus că el însuși îi poate da „apă vie”, după ce o bea, nu va mai simți sete.

Femeia simplă a luat aceste cuvinte ad litteram.

„Domnule”, a zis ea, „dă-mi această apă, ca să nu-mi mai fie sete și să nu mai vin aici să scot apă.”

- Du-te, sună-ți soțul și vino aici.

— Nu am soț.

- Bine ai zis: „N-am soț”, căci cinci soți ai avut, iar cel pe care-l ai acum nu-ți este soțul. Adevărul ai spus.

Femeia samariteancă și-a dat seama că trista poveste a vieții ei fusese dezvăluită Interlocutorului. Imediat i-a venit ideea să-I pună o întrebare despre vechea dispută dintre samariteni și evrei.

— Domnule, văd că ești profet. Părinții noștri s-au închinat lui Dumnezeu pe acest munte și spui că Ierusalimul este locul unde trebuie să se închine [*samaritenii considerau Muntele Garizim, unde au construit Templul în secolul al IV-lea î.Hr., drept locul legitim de închinare, mai degrabă decât Ierusalimul. În 130 î.Hr., a fost distrus de hasmonei*].

— Crede-mă, femeie, că vine ceasul când nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui. Voi vă închinați la ce nu știți, noi ne închinăm la ce știm; căci mântuirea este de la iudei. Dar vine ceasul și acum este, când adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și adevăr, căci Tatăl caută pe aceia care se închină Lui. Dumnezeu este Duh și cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în duh și adevăr.

„Știu că Mesia vine", a răspuns ea. „Când va veni, ne va spune totul."

„Eu sunt cel care vă vorbește", a spus Isus…

În acel moment, ucenicii s-au apropiat de fântână. Au fost uimiți că Învățătorul vorbea cu femeia samariteancă. Ea, entuziasmată, s-a grăbit spre oraș pentru a le spune celorlalți membri ai tribului despre întâlnire.

„Rabi, mănâncă!", au sugerat ucenicii.

- Am mâncare despre care nu știi.

S-au privit unul pe altul. Cine L-ar putea hrăni în acest loc neprimitor? Dar au fost și mai surprinși să afle că nu lor, ci acestei femei simple, o prostituată și o eretică, i-a vorbit El pentru prima dată direct despre Sine însuși ca Mesia și a inițiat-o în esența religiei eterne a spiritului...

Pentru Socrate, femeia era doar o creatură plictisitoare și enervantă, iar Buddha nu le permitea adepților săi să se uite nici măcar la femei. În lumea precreștină, femeile rămâneau cel mai adesea niște sclave tăcute, a căror viață se limita la muncă extenuantă și treburi casnice. Nu este o coincidență faptul că una dintre rugăciunile evreiești conținea cuvintele: „Îți mulțumesc, Doamne, că nu m-ai creat femeie...".

Hristos le redă femeilor demnitatea umană care le-a fost luată și dreptul de a avea nevoi spirituale. De acum înainte, locul lor nu este doar la vatra familiei.

Prin urmare, printre cei mai apropiați urmași ai lui Isus vedem mulți ucenici, majoritatea galileeni. Evangheliile au păstrat numele unora dintre ei: Maria Magdala, pe care Domnul a vindecat-o de „șapte demoni”; mama lui Ioan și Iacov - Salomeea; sora Fecioarei Maria - Maria a lui Cleopa; Susana; Ioana - soția lui Huza, administratorul lui Antipa. [45] Cei mai bogați dintre ei susțineau mica comunitate.

Totuși, Isus nu a vrut ca rolul lor să se limiteze la acest lucru.

Când a vizitat Ierusalimul, S-a apropiat de familia unui anume Eleazar, sau Lazăr, care locuia lângă oraș, în satul Betania, împreună cu surorile sale, Marta și Maria. Învățătorul iubea casa lor, sub acoperișul căreia își găsea adesea odihnă. Odată, când a venit la ei, Marta a început să se agite pentru băuturi răcoritoare, iar Maria s-a așezat la picioarele Învățătorului ca să-I asculte cuvintele. Văzând aceasta, sora cea mare s-a întors către El:

- Domnule, nu vă pasă că sora mea m-a lăsat să slujesc singură? Spune-i să mă ajute.

„Marto, Marto”, I-a răspuns Isus, „te îngrijorezi și te îngrijorezi pentru multe lucruri, dar un singur lucru este necesar. Maria însă a ales partea cea bună, care nu i se va lua.” [46]

Este instructiv faptul că nici măcar adversarii lui Isus, deși L-au văzut înconjurat de femei, nu au îndrăznit să-L calomnieze. Aceasta este una dintre trăsăturile izbitoare ale relatării Evangheliei. „Cel care într-o zi avea să stăpânească vântul și marea”, scrie François Mauriac, „avea puterea să domnească o mare pace în inimi... El a potolit furtunile incipiente ale inimii, căci altfel nu L-ar fi venerat în El pe Fiul lui Dumnezeu, ci un om printre oameni” [47]

Mai târziu, când a venit ceasul încercării, primele femei creștine nu L-au abandonat pe Domnul, precum ceilalți ucenici. Ele se aflau pe Golgota în momentul morții Sale, L-au însoțit pe Învățător la locul de înmormântare și lor li s-a revelat mai întâi misterul pascal…

Евангелие разрушило преграды, издавна разделявшие людей. Тем, кто соблюдал обряды Закона и кто не знал их, иудеям и чужеземцам, мужчинам и женщинам — каждому оно открывало дорогу в Царство Христово, где становилась второстепенной принадлежность к нации, сословию, полу, возрасту. Созерцая это чудо, апостол Павел восклицал: «Здесь нет эллина и иудея, нет обрезания и необрезания, варвара, скифа, раба, свободного, но все и во всех — Христос!» [48]

Viața pământească și viața veșnică

Credința că există o altă viață care continuă după ce corpul se dezintegrează a fost o credință răspândită în rândul oamenilor încă din cele mai vechi timpuri. Gânditori precum Platon și Posidonius au fost primii care au oferit acestei viziuni o justificare filosofică. Ei au susținut că călătoria noastră pământească este doar un preludiu al eternității. Platon a numit chiar capacitatea de a se pregăti pentru moarte principala virtute a unui înțelept. [49]

Religia Vechiului Testament a fost o excepție în acest sens. Multă vreme nu a putut găsi un răspuns la întrebarea despre soarta omului după moarte. Drept urmare, evreii au fost nevoiți să împrumute conceptul de viață de apoi de la alte popoare. Caldeenii și grecii homerici o reprezentau ca pe o regiune subterană unde umbrele morților târau o existență pe jumătate adormită. Urmând acest model, Vechiul Testament a creat ideea de *Șeol* , Lumea de Dincolo. Adevărata „continuare a vieții" a fost văzută în principal la descendenți. [50]

Atâta timp cât individul nu se separase încă de întreg, de trib, omul se putea împăca cu ideea nemuririi ancestrale. Dar odată cu adâncirea conștiinței individuale, aceasta a început să provoace proteste. Strigătul lui Iov este o mărturie uluitoare a crizei religioase prin care a trebuit să treacă Israelul. Cei drepți suferă, iar cei răi triumfă. Unde ar trebui să căutăm adevărul lui Dumnezeu? Numai în lumea cealaltă? Dar Vechiul Testament a evitat această ispită. A abandona credința în dreptatea și bunătatea Celei Existente era, de asemenea, de neconceput. Aceasta înseamnă că voința bună a Creatorului trebuie să fie revelată într-un mod insondabil aici, pe pământ...

Aceasta era starea de spirit a Israelului când, în jurul secolului al IV-lea î.Hr., a auzit pentru prima dată vestea bună a vieții veșnice. Dar nu „nemurirea sufletului" i-a fost revelată, ci renașterea viitoare, *învierea* omului întreg, când atât spiritul, cât și trupul și întreaga creație a lui Dumnezeu vor putea deveni părtași la veșnicie. [51]

Teologii evrei nu s-au obișnuit imediat cu această nouă idee. Autorul Eclesiastului și Isus, fiul lui Sirah, nu au putut să o accepte. Abia în secolul al II-lea î.Hr. a devenit o dogmă a iudaismului, o parte integrantă a tradiției sale bisericești. Cu toate acestea, saducheii au refuzat cu fermitate să-și regândească viziunea asupra vieții de apoi și au păstrat conceptul anterior de Șeol.

Iisus Hristos a confirmat pe deplin credința în învierea morților. Cu toate acestea, arătând constant spre realitatea „veacului viitor” și victoria lui Dumnezeu asupra decăderii, El nu a predicat spiritismul, pentru care viața pământească este o fantomă.

Evanghelia ne învață nu doar despre viața de apoi, ci și despre cum ar trebui să trăim astăzi.

Nemurirea, învierea, Împărăția lui Dumnezeu sunt inseparabile de ceea ce se întâmplă în această lume. Dacă o persoană își neglijează slujirea pământească, aceasta va fi o trădare a chemării sale. Pe de altă parte, cei care își dedică toate puterile doar lucrurilor materiale se vor confrunta cu o catastrofă inevitabilă.

Viața este scurtă. În orice moment putem fi chemați să dăm socoteală. Pentru a ne aminti de acest lucru, Isus a spus parabola bogatului care se gândea doar la a avea mai mult grâu în hambarele sale. Într-un an, într-un an roditor, el plănuia să-și construiască hambare noi, dar apoi i-a sosit ceasul morții și toate eforturile sale s-au dus în zadar. „Așa este”, conchide Isus, „cel care își strânge comori pentru sine și nu se îmbogățește față de Dumnezeu” [52].

Lăcomia, goana după bunuri pământești, îl face pe om imperfect; uitând de comorile nepieritoare ale spiritului, se jefuiește pe sine. Nu există nimic mai cumplit decât această orbire.

> Vai de voi, cei bogați… Vai de voi, cei sătui acum!
> Vai de voi, cei ce râdeți acum! Căci veți plânge și veți tângui…
> Nu vă strângeți comori pe pământ,
> unde le strică molia și dăunătorii
> și unde hoții le sapă și le fură.
> Ci strângeți-vă comori în cer,
> unde nici molia, nici dăunătorii nu le strică
> și unde hoții nu le sapă și nu le fură.
> Căci unde este comoara voastră, acolo va fi și inima voastră. [53]

Hristos a cerut independență interioară față de lucrurile pieritoare. „Adevărul vă face liberi”, a spus El. [54]

Pe vremea profeților, exista un grup de oameni care disprețuiau acapararea și se numeau *„săraci spirituali”* . Nu erau cerșetori în sensul obișnuit al cuvântului, ci oameni drepți care doreau eliberarea de scopurile vanității. [55]

Conform spuselor lui Hristos, ucenicii Săi ar trebui să fie la fel. „Fericiți cei săraci în duh, căci a lor este Împărăția cerurilor.” Ei sunt „săraci” pentru că își dau seama că au nevoie de darurile harului Duhului și sunt plini de speranță pentru a primi aceste daruri.

Într-o zi, un tânăr dintr-o familie nobilă s-a apropiat de Isus și, închinându-se, i-a zis:

- Învățătorule bunule, ce trebuie să fac ca să moștenesc viața veșnică?

„De ce Mă numești bun?”, a spus Isus. „Nimeni nu este bun decât numai Dumnezeu [*Hristos a respins titlul de „bun”, înfrânând respectul excesiv față de tânăr, deoarece în ochii lui El era doar un om*]. Știi poruncile: „Să nu ucizi; să nu comiți adulter; să nu înșeli; cinstește-ți tatăl și mama.”

- Învățătorule, am păstrat toate acestea din tinerețe. Ce altceva îmi lipsește?

Isus s-a uitat atent la tânărul de care S-a îndrăgostit imediat și i-a spus:

„Un lucru îți lipsește. Dacă vrei să fii desăvârșit, du-te, vinde tot ce ai și dă săracilor și vei avea comoară în cer; apoi vino și *urmează-Mie* . ”

Tânărul s-a dovedit a fi foarte bogat, iar abandonarea modului său de viață obișnuit a fost un sacrificiu prea mare pentru el. Apelul l-a luat prin surprindere.

Încercând să-i trezească conștiința, Isus a spus:

— Cum poți spune că ai împlinit Legea și Profeții? La urma urmei, Legea spune: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți”, dar iată mulți dintre frații tăi, copiii lui Avraam, care sunt îmbrăcați în zdrențe și mor de foame, iar casa ta este plină de bogății, din care nu vin ei nimic. [56]

Dar tânărul a plecat, cufundat în gânduri triste.

„Copiilor”, le-a zis Isus ucenicilor după aceea, „cât de greu va fi pentru cei bogați să intre în Împărăția lui Dumnezeu! Mai ușor este să treacă o cămilă prin urechea acului decât să intre un bogat în Împărăția lui Dumnezeu!”

Aceste cuvinte i-au alarmat. La urma urmei, ei înșiși contaseră pe privilegii și recompense la curtea lui Mesia. Petru, spontan, a exprimat îngrijorarea generală. Spre deosebire de tânărul bogat, ei abandonaseră totul și L-au urmat pe Isus. Ce speranță mai puteau avea acum?

Isus a răspuns cu o frază plină de sens și enigmatică: oricine a părăsit mamă, tată, copii, casă pentru El și Evanghelie va găsi în viitor de o sută de ori mai multe „case, mame și frați”...

Hristos i-a cerut tânărului bogat „să renunțe la tot” pentru că intenționa să-l facă apostolul său. Nu a sugerat că alți oameni - fariseul Nicodim, conducătorul sinagogii Iair, Iosif din Arimateea, Ioana, soția lui Huza - trăiesc în sărăcie. Prin urmare, aceasta nu era deloc o condiție necesară pentru mântuire. Cu toate acestea, Isus a vorbit adesea despre pericolul achiziției. El a văzut răul nu în averea în sine, ci în înrobirea inimii.

Ceea ce posedă o persoană, trebuie să folosească pentru a-i ajuta pe ceilalți. „Este mai binecuvântat să dai decât să primești”, a spus Isus. [57] A-ți sluji aproapele aici pe pământ este datoria ucenicului Său. Aceasta subliniază încă o dată natura lumească a eticii Evangheliei. Oamenii vor fi judecați după faptele lor. Domnul îi va întreba mai întâi nu „cum credeți?”, ci cum i-au tratat pe frații lor: i-au hrănit pe cei flămânzi, i-au vizitat pe bolnavi și pe cei aflați în necaz? [58] Pentru Hristos, chestiunea socială este o chestiune morală. De aceea, Apostolii și Părinții Bisericii au protestat atât de ardent împotriva asupririi săracilor. [59] De aceea, în istoria popoarelor creștine, trădarea Evangheliei, îndepărtarea de legămintele ei sub pretextul speranțelor pentru o viață de apoi au primit ulterior o pedeapsă inevitabilă, iar principiile libertății, dreptății și fraternității au fost înscrise pe steaguri ostile Bisericii...

Nu trebuie să ne gândim, totuși, că Hristos a propus un program anume pentru reconstrucția societății. El le-a dat oamenilor libertatea de a crea *ei înșiși* astfel de proiecte , bazându-se pe învățăturile Sale. Prin urmare, când doi frați i-au cerut lui Isus să fie arbitru în împărțirea unei moșteniri, El a obiectat: „Cine m-a pus pe mine judecător sau împărțitor peste voi?” [60]

Cei care cred în El vor putea găsi calea chiar și fără instrucțiuni directe. „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate aceste lucruri vi se vor da pe deasupra.” Din același motiv, Hristos nu a atins problemele politice ale epocii, ci a vorbit despre ceea ce este relevant în orice moment.

Împărăția lui Dumnezeu

Ce este Împărăția lui Dumnezeu, al cărei mesaj ocupă un loc atât de important în predicarea lui Isus?

Susținătorii mesianismului vulgar asociau acest concept cu triumful exterior al Israelului și cu prosperitatea fantastică de pe pământ: soarele își va multiplica lumina, râurile își vor înmulți apa dătătoare de viață, iar roadele vor fi de o mărime extraordinară. Profeții credeau că domnia lui Dumnezeu va alunga tot răul și va transforma Universul. În literatura apocaliptică din ultimele secole î.Hr., ambele puncte de vedere erau împletite. [61] Iar faptul că venirea lui Mesia va marca începutul Împărăției era speranța comună a aproape tuturor evreilor.

Isus vorbește despre Împărăția Cerurilor ca fiind Împărăția Sa. El pune în contrast toate puterile lumii, toate formele Cetății umane, cu stăpânirea Domnului. Împărăția lui Dumnezeu „nu este din lumea aceasta", este mai presus de tot ceea ce este trecător; zdrobind puterea lui Satan, aduce legile Cerului pe pământ.

Această realitate spirituală nu poate fi pusă la egalitate cu nicio fericire pământească. Fericirea pământească este fragilă: este nevoie de puțin pentru a o risipi, ca un vis; dar și ea se întărește și capătă un nou sens în razele bucuriei Evanghelice, care învață neînfricarea, insuflă încredere și speranță.

Chiar și oamenii care par a fi zdrobiți de împrejurările vieții sau de păcatele lor, după ce au depășit ispita prin puterea credinței, vor găsi fericirea în țara făgăduită a Împărăției lui Dumnezeu. Aceasta va fi moștenită de cei împăciuitori și de cei miloși, de cei curați cu inima și de cei persecutați pentru adevăr. Acolo cei îndureraţi vor fi mângâiați, cei „săraci cu duhul" vor fi îmbogățiți, cei însetați de Adevăr vor fi satisfăcuți. [62]

Таким образом, благая весть Христова есть весть о *спасении*, о приобщении мира к божественной жизни как высшей его цели.

Când fariseii, care se gândeau mult la „vremurile din urmă", L-au întrebat pe Isus despre manifestarea Împărăției, El le-a răspuns: „ *Împărăția lui Dumnezeu nu vine cu semne de văzut* , nici nu vor zice: «Iată-o aici» sau «Iată-o acolo». Căci iată, Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru." [63]

Este deja prezent invizibil printre oameni dacă *domnește în sufletele lor.*

Doamne. Celor care intră în ea nu le aduce uitare, ci un sentiment luminos și plin de bucurie al apropierii Tatălui ceresc.

În timp, va veni ziua când Gloria Împărăției se va revela ca fulgerul, care „vine de la răsărit și strălucește până la apus". Vorbind despre aceasta, Isus a recurs uneori la limbajul figurat al cărților apocaliptice, iar unele dintre cuvintele Sale au fost înțelese de ucenici ca însemnând că ziua Gloriei era foarte aproape.

Totuși, mult mai des, Isus a învățat explicit despre apropierea *lungă și treptată* a Împărăției și a comparat-o cu un proces de maturizare. [64]

> Aceasta este Împărăția lui Dumnezeu:
> seamănă cu un om
> care aruncă sămânța în pământ
> și doarme și se trezește noaptea și ziua,
> sămânța încolțește și crește,
> fără să știe el cum.
> Pământul își dă rodul de la sine:
> întâi firul verde, apoi spic,
> apoi bobul întreg în spic.
> Când roadele sunt coapte,
> el pune imediat secera,
> pentru că a venit secerișul...
> Împărăția cerurilor seamănă
> cu un bob de muștar,
> pe care un om l-a luat
> și l-a semănat în ogorul său.
> Și, măcar că este cel mai mic dintre toate semințele,
> totuși, când a crescut, este mai mare decât legumele
> și se face pom,
> așa că vin păsările cerului
> și își fac cuib în ramurile lui.
> Împărăția cerurilor seamănă cu aluatul,
> pe care o femeie l-a luat și l-a ascuns în trei măsuri de făină,
> până când s-a dospit totul. [65]

În lumina acestor parabole, s-ar putea crede că și astăzi istoria creștinismului este, cel mai probabil, abia la început. Două mii de ani nu sunt mai mult decât o clipă pentru realizarea planurilor lui Dumnezeu. Procesul de creștere este lent. Aluatul nu acționează imediat.

Darul raiului nu este dat celor leneși. De aceea, Isus cere luptă neobosită. „Împărăția lui Dumnezeu”, spune El, „este luată cu forța”. [66] Orice lucru semnificativ este rareori realizat fără sacrificiu, fără refuz, fără muncă, iar de dragul Împărăției nicio ispravă nu poate fi considerată excesivă. Omul trebuie să caute, să acționeze, să aleagă.

> Intrați prin poarta cea strâmtă,
> căci largă este poarta și lată este calea
> care duce la pierzare.

и многие идут им.
Ибо узки врата и тесен путь,
ведущий в жизнь,
и немногие находят его. [67]

Tradiția a păstrat și alte cuvinte ale lui Hristos care indică inevitabilitatea alegerii:

Cine este aproape de Mine este aproape de foc,
cine este departe de Mine este departe de Împărăție. [68]

Unirea cu Tatăl transcende toate valorile și idealurile, toate obiectivele sacre și nobile ale umanității. Găsind-o, găsim totul.

Dacă mâna ta te face să smintești,
taie-o.
Mai bine îți este să intri în viață șchiop,
decât să ai amândouă mâinile și să mergi în gheenă,
în focul nestins. [69]
Împărăția cerurilor se aseamănă cu
o comoară ascunsă într-un ogor,
pe care un om a găsit-o și a ascuns-o;
și de bucurie s-a dus și a vândut tot ce avea
și a cumpărat ogorul acela.
Împărăția cerurilor se aseamănă și cu un negustor
care căuta o mărgărită bună.
Când a găsit o mărgărită de mare preț,
s-a dus și a vândut tot ce avea și a cumpărat-o. [70]

„Nu este bine ca omul să fie singur”, ne învață Biblia. Oamenii sunt creați ca ființe care au nevoie unii de alții. Și trebuie să îndeplinească împreună lucrarea lui Dumnezeu. Vechea promisiune era adresată Bisericii Vechiului Testament , adică *Comunității* credincioșilor. Aceasta a fost aleasă să devină „un neam sfânt și o împărăție de preoți”, o frăție de oameni dedicați lui Dumnezeu. Când poporul Legământului s-a dovedit nedemn de această chemare, profeții și-

au pus speranța în cei care au rămas neclintiți, pe care i-au numit „Shear”, *Rămășița* . Dar Isus nu mai vorbește doar despre rămășiță, ci creează, ca să spunem așa, un nou popor al lui Dumnezeu. [71]

Unii teologi și-au exprimat opinia că Hristos nu a intenționat să întemeieze o Biserică și că acest lucru I-a fost atribuit abia mai târziu. Dar există multe în Evanghelii care vorbesc împotriva acestui punct de vedere. Poate fi considerat întâmplător faptul că Isus a ales tocmai doisprezece apostoli? Fără îndoială, el i-a văzut ca un fel de fondatori ai Comunității Noului Testament, așa cum vechiul Israel și-a urmărit originile până la cei doisprezece patriarhi. Hristos vorbește despre tronurile pe care cei doisprezece ucenici ai Săi vor sta „să judece”, adică să conducă Israelul. [72] Este semnificativ faptul că, după trădarea lui Iuda, apostolii au considerat necesar să aleagă pe altul în locul său pentru a menține numărul de doisprezece. Pe lângă ei, Isus a ales șaptezeci de apostoli, iar acest lucru este, de asemenea, semnificativ. Conform tradiției, toate popoarele pământului au fost descendente din șaptezeci de strămoși. [73]

Cuvântul „Biserică” [*în aramaică, Kenalla, în greacă, ἐχχλησία*] a fost rar folosit de Isus, probabil pentru că în acele vremuri era cu siguranță asociată cu Comunitatea Vechiului Testament. Biserica lui Hristos, însă, a pus temelia *unei noi* comunități spirituale, deși construită pe solul Vechiului Testament. Isus îi dă propriile legi, diferite de legile acceptate în Împărățiile pământești („Dar între voi să nu fie așa...”). El o încurajează: „Nu te teme, turmă mică, căci Tatălui vostru i-a plăcut să vă dea Împărăția” [74].

Din pâraie mici, Biserica trebuie să devină un râu larg. „Voi sunteți sarea pământului”, spune Hristos, „voi sunteți lumina lumii. O cetate așezată pe un munte nu poate fi ascunsă” [75].

Prin urmare, prima lucrare a Bisericii lui Hristos este evanghelizarea. Dar în aceasta se va confrunta cu dificultăți considerabile. Robia față de vanitate, ispite, frivolitate și lene sufletească vor contracara creșterea Împărăției. Cu toate acestea, vor exista întotdeauna oameni „însetați și flămânzi de dreptate”. Evangheliștii ar trebui să fie mulțumiți chiar și de cei care îi tratează fără ostilitate. Ar trebui să evite izolarea și mândria sectariană.

Однажды Иоанн Зеведеев сказал Иисусу:

„Învățătorule, am văzut un om care scotea demoni în Numele Tău și l-am oprit, pentru că *nu ne urma* .”

„Nu-l opri”, a răspuns Domnul, „căci un om nu poate face o minune în Numele Meu și apoi să vorbească repede de rău împotriva Mea, căci cine nu este împotriva noastră este pentru noi.” [76]

Mulți oameni, chiar și cei din afara Comunității, nu sunt pierduți pentru Împărăție. „Cine este departe de tine astăzi, va fi aproape mâine.” [77]

Fiul Omului a fost salutat și el în moduri diferite, și totuși „ucenicul nu este mai mare decât Învățătorul”. Nu au fost atât de mulți surzi la chemarea Lui? Dar acest lucru nu L-a oprit. Chiar dacă cei „chemați” în Împărăția lui Dumnezeu au refuzat să vină, El a continuat cu răbdare să-i caute pe cei care Îl urmau.

Odată, când Isus a vizitat un fariseu, unul dintre oaspeți, auzind cuvintele Lui, a exclamat: „Ferice de cel ce va mânca pâine în Împărăția lui Dumnezeu!” Apoi, Isus a spus o parabolă: „Un om a făcut o cină mare și a invitat pe mulți. La ceasul cinei, a trimis pe slujitorul său să spună celor invitați: «Veniți, este gata!» Și toți au început să-și ceară iertare la unison. Primul i-a zis: „Am cumpărat o proprietate și trebuie să mă duc să o văd. Te rog să mă ierți.” Altul a zis: „Am cumpărat cinci perechi de boi și mă duc să-i încerc. Te rog să mă ierți.” Al treilea a zis: „Mi-am luat o nevastă și de aceea nu pot veni.” Când a venit slujitorul, i-a spus stăpânului său lucrul acesta. Stăpânul casei s-a mâniat și i-a zis slujitorului său: „Ieși repede pe ulițele și pe ulițele cetății și adu aici pe săraci, ciungi, orbi și șchiopi.” Slujitorul a zis: „Doamne, s-a făcut ce ai poruncit și mai este loc.” Stăpânul i-a zis slujitorului: „Ieși la drumuri și la periferie și silește oamenii să intre, ca să mi se umple casa. Căci spun că niciunul dintre acei oameni care au fost poftiți nu va gusta cina mea.” [78]

Amintindu-și că nu toți oamenii sunt pregătiți să răspundă chemării, ucenicii lui Hristos trebuie să-și urmeze Învățătorul, Care a acționat ca un fermier care aruncă grâu în pământul arat.

> Iată, un semănător a ieșit să seamăne.
> Și pe când semăna, o parte din semințe a căzut lângă drum;
> și au venit păsările și le-au mâncat.
> O parte a căzut pe stâncă,
> unde nu avea pământ
> și a răsărit îndată, pentru că nu aveau adâncime de pământ.
> Dar când a răsărit soarele, a fost arsă de el
> și, neavând rădăcină, s-a uscat.
> O parte a căzut între spini;
> și spinii au crescut și le-au înăbușit. O
> parte a căzut pe pământ bun și a dat rod:
> o sută,

o
sută de oameni ...

Neghina poate crește în câmpul Evangheliei. Dar acest lucru nu ar trebui să-i tulbure pe adevărații ucenici ai lui Hristos. Ei trebuie doar să rămână treji și vigilenți.

> Păziți-vă de prorocii mincinoși,
> care vin la voi în haine de oi,
> dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori.
> După roadele lor îi veți cunoaște.
> Culeg oamenii struguri din spini
> sau smochine din mărăcini?...
> Nu oricine-Mi zice: «Doamne, Doamne!»
> va intra în Împărăția cerurilor,
> ci cel ce face voia Tatălui Meu
> care este în ceruri. [80]

Neghina se va strecura în Biserică neobservată și, uneori, va fi dificil să o deosebești de adevăratul grâu al lui Dumnezeu. „Împărăția cerurilor este asemenea unui om care a semănat sămânță bună în ogorul său. Dar pe când dormeau oamenii, a venit vrăjmașul lui și a semănat neghină printre grâu și a plecat. Dar când a răsărit firul și a dat rod, atunci a apărut și neghina. Și slujitorii stăpânului casei au venit la el și i-au zis: «Doamne, n-ai semănat sămânță bună în ogorul tău? De unde a venit, așadar, neghina?» El le-a zis: «Un vrăjmaș a făcut lucrul acesta.» Slujitorii i-au zis: «Vrei să mergem să o culegem?» El le-a zis: «Nu, ca nu cumva, strângând neghina, să smulgeți și grâul odată cu ea. Lăsați-o să crească până la seceriș și, la vremea secerișului, voi spune secerătorilor: «Strângeți mai întâi neghina și legați-o în snopi ca să o ardeți, iar grâul strângeți-l în hambarul meu.»” [81]

Numai judecata lui Dumnezeu va face cernerea finală și va separa binele de rău. Judecata, la fel ca Împărăția, a început deja. Conform Evangheliei, ea „constă în aceasta: lumina a venit în lume, dar oamenii au iubit mai mult întunericul decât lumina”. [82] Drept urmare, apare un lanț de crize și catastrofe, cauzate de ciocnirea dintre adevărul lui Dumnezeu și răul uman. Judecata de Apoi va fi o purificare aprinsă a lumii, când minereul istoriei va fi topit pentru Împărăție. Această nouă naștere, dificilă ca orice naștere, va rodi – o creație reînnoită…

> Împărăția cerurilor se aseamănă cu un năvod mare
> , care a fost aruncat în mare și a adunat tot felul de pești.
> Când s-a umplut, l-au tras la țărm. Au
> șezut și i-au adunat pe cei buni în vase,
> iar pe cei rele i-au aruncat.
> Tot așa va fi și la sfârșitul veacului:
> îngerii vor ieși și vor despărți pe cei răi de cei drepți
> și îi vor arunca în cuptorul aprins.
> Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților. [83]

Aceste parabole ne duc la un subiect care a fost mult timp o întrebare sâcâitoare în gândirea creștină: Ce a vrut să spună Isus când a vorbit despre „chinul veșnic”?

Faptul că imaginile „focului”, „Gheenei” și „viermei” sunt preluate din literatura apocaliptică evreiască explică puține lucruri. [84] Totuși, Hristos nu ar fi recurs la ele dacă nu ar fi existat o anumită realitate în spatele lor. Cuvintele despre „exil în întuneric” nu implică, desigur, un spațiu sau un „loc” unde arde focul fizic. Acest simbol, transmițând o atmosferă de respingere, conține doar o aluzie la o stare în afara lui Dumnezeu, în afara luminii și a adevăratei ființe.

Dar principalul lucru este: poate Dumnezeul iubirii, proclamat de Hristos, să pedepsească la nesfârșit pentru păcatele vieții trecătoare? Este puterea răului atât de mare încât va exista întotdeauna, chiar și atunci când Domnul domnește „în toate lucrurile”? Totuși, conceptele noastre actuale despre timp sunt greu de aplicat veșniciei. Nu promite oare Cuvântul lui Dumnezeu că „timpul nu va mai fi”?

Omului nu i s-a dat încă ocazia să pătrundă acest mister. Însă întregul Nou Testament mărturisește împotriva ideii că Gheena este un fel de realitate opusă Împărăției. Este „moartea a doua”, non-existența, plecarea în neant. „Viața” în sensul escatologic al cuvântului este doar „viața veșnică”, Împărăția lui Dumnezeu.

Interpreții au observat de mult timp că parabola lui Hristos despre împărțirea în „oi și capre”, în bine și rău, nu poate fi înțeleasă literal, deoarece linia dintre lumină și întuneric trece cel mai adesea prin inima *aceleiași* persoane. Cu toate acestea, cu cât este mai multă lumină în el, cu atât personalitatea sa va fi păstrată mai pe deplin după ce focul Judecății va arde toată impuritatea. [85]

Măreția omului ca chip și asemănare a Creatorului constă în faptul că el poate deveni participant la crearea Împărăției. Când victoria asupra răului va fi completă, atunci ceea ce milioane de ființe inteligente au visat, au tânjit și au fost apropiate se va împlini. Toate lucrurile cele mai frumoase create de ele vor intra în Împărăția veșnică. Va veni era fiilor lui Dumnezeu, pe care Biblia a descris-o doar în asemănări îndepărtate.

Totuși, chiar și acum, în acest „secol” imperfect, plin de oroare și suferință, puterea și slava Celui ce va veni pot fi găsite. Isus a spus că ucenicii Săi vor vedea Împărăția în această viață. Ea a venit pe pământ în persoana Fiului Omului, în vestea Sa bună, în triumful Său asupra morții și în manifestarea Duhului.

Lumina îmbietoare a Împărăției arde în depărtare, dar în același timp reflexiile ei sunt aproape de noi: în lucrurile simple și evenimentele vieții, în bucurie și tristețe, în altruism și în depășirea ispitelor. Premoniția ei este în stele și flori, în natura primăvară și aurul toamnei, în valurile fierbinți și în averse, într-un curcubeu de culori și muzică, într-un vis îndrăzneț și creativitate, în luptă și cunoaștere, în iubire și rugăciune...

„Dar îți spun…”

Este posibil, este fezabil ca oamenii să facă ceea ce îi cheamă Evanghelia? La urma urmei, chiar și după ce s-a îndrăgostit de un ideal, omul adesea nu găsește puterea să se ridice la el. O altă atracție puternică îl posedă, aplecându-l la pământ; și omul slujește lui Mamona, poartă o piatră a îngrijorării la gât, își petrece zilele prețioase, bălăcindu-se în fleacuri. Vocea celui care l-a ispitit pe Isus în deșert îi este mai auzabilă: este gata să trăiască „numai cu pâine”, cere minuni, este îmbătat de violență. Omul vine la Dumnezeu cu o inimă plină de interes personal și iubire de sine, iar cuvintele „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru care este în ceruri este desăvârșit...” sună ciudat peste lumea noastră neliniștită și pierdută.

Cine poate deschide calea către Împărăție? Cine va conduce o persoană către ea?

În Vechiul Testament, oamenii credeau că numai Cel Atotputernic poate face imposibilul. Când El este printre poporul Său, El îi purifică, dându-le puteri spirituale. Rabinii numeau această Prezență mistică *Șechina* , o revărsare invizibilă a Divinului care vine în lume. „Când doi sau trei se adună să studieze Legea", spuneau înțelepții, „Șechina locuiește printre ei". [86] Acesta a fost misterul la pragul căruia s-au oprit cei mai mari înțelepți ai lui Israel. Căci apropierea lui Dumnezeu este insuportabilă pentru om. Doar iubirea pentru Cel Existent, care învinge toate obstacolele, poate uni incompatibilul.

Dar oamenii aud cuvântul lui Isus din Nazaret: „Unde sunt doi sau trei adunați în Numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor…" [87]

Cine este El, care se pune în locul Șekinei Domnului? El se numește Fiul Omului, așa cum erau adesea numiți muritorii de rând, dar, în același timp, Învățătorul Însuși mărturisește clar că promisiunile profeților s-au împlinit în El:

> Fericiți sunt ochii care văd ceea ce vedeți voi!
> Căci vă spun că
> mulți proroci și regi
> хотели увидеть то, что вы видите,
> и не видели,
> и услышать то, что вы слышали,
> и не услышали. [88]

Deci, Mesia? Mult așteptatul Mângâietor al lui Israel? Dar poate chiar și Mesia ierta păcatele, așa cum o face Isus? Poate fi El „deasupra Templului"? De ce se numește El „Domnul Sabatului" și anulează ceea ce au lăsat moștenire părinții și însuși Moise?

Toată lumea a văzut că Isus predica „ca unul care are autoritate, nu ca scribii și fariseii". În Capernaum, încă din primele zile, locuitorii orașului „au fost uimiți de învățătura Lui, căci cuvântul Lui era cu autoritate". Dar de unde, întrebau ei, venea această autoritate, care depășea autoritatea teologilor recunoscuți și a păzitorilor tradiției bisericești? Cum ar trebui să înțelegem cuvintele Sale: „Dar Eu vă spun..."? Cu ce drept anulează El decretele Torei și se opune acesteia?

Este greu de bănuit că Învățătorul înțelept, blând, smerit și iubitor este posedat de o autoamăgire deșartă. Ce înseamnă atunci pretenția de a fi „Fiul iubit al Tatălui"? Desigur, El îi numește pe toți credincioșii „fii", dar El clarifică faptul că filiația Sa este diferită. Isus nu spune niciodată „Tatăl nostru". El este singurul Fiu și Domn al Împărăției; nu există niciun om care să fie egal cu El. Puterea Sa este exclusivă.

Toate lucrurile Mi-au fost date de Tatăl Meu
și nimeni nu cunoaște pe Fiul decât Tatăl,
și nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât Fiul
și acela căruia Fiul voiește să-l descopere.
Veniți *la Mine* , toți cei trudiți și împovărați,
și Eu vă voi da odihnă.
Luați jugul Meu asupra voastră
și învățați de la Mine,
căci Eu sunt blând și smerit cu inima;
și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre,
căci jugul Meu este bun și sarcina Mea este ușoară. [89]

Isus nu este doar Păstorul, ci El este ușa, poarta prin care intră oile „turmei mici”, Mijlocitorul sau, cum se spunea în vremurile de demult, Avocatul, care leagă cerul de pământ. „Nimeni”, spune El, „nu vine la Tatăl decât prin Mine”. [90]

Mulți evrei credeau că, pe lângă Regele-Mesia, va exista un Mare Preot-Mesia și un Profet-Mesia. Isus îi unește pe toți trei în Sine: El este Văzătorul, Slujitorul și Regele. El este Cel Uns, posedând toată plenitudinea puterii.

Dar de ce acționează atunci El atât de precaut, de ce Își ascunde rangul de oameni, interzicându-le să Se numească Mesia?

Ucenicii au trecut de la nedumerire la anxietate și de la încredere la îndoială. Dar dragostea, afecțiunea umană profundă și încrederea în Învățător au fost mai puternice decât orice. Și au continuat să aștepte cu răbdare evenimentele viitoare…

Partea a doua.

MESIA

Capitolul șase.

„NU PACE, CI O SABIE”

Primăvara 28

„Viața lui Isus”, spune Chesterton, „este rapidă ca fulgerul. Este mai presus de toate o dramă, mai presus de toate o realizare. Lucrarea nu ar fi fost îndeplinită

dacă Isus ar fi rătăcit prin lume și ar fi expus adevărul. Chiar și din exterior nu se poate spune că a rătăcit, că a uitat unde merge... Povestea lui Hristos este povestea unei călătorii, aș spune chiar povestea unei campanii." [1] Și într-adevăr, deși Isus a dus adesea viața unui predicator itinerant, ucenicii nu s-au putut abține să nu simtă că avea un plan, asemenea planului cuprinzător al unui general. El le cerea hotărârea de a persevera până la sfârșit. Evanghelia Sa nu avea nimic în comun cu o mulțumire de sine și o relaxare visătoare.

> Acum este judecata acestei lumi;
> acum stăpânitorul acestei lumi va fi aruncat afară. [2]

Бой с демонскими полчищами, с царством зла будет нелегким. Против Мессии восстанут все безумства, все грехи и предрассудки, укоренившиеся в людях.

> Credeți voi că am venit să aduc pace pe pământ?
> Nu, vă spun, ci sabie și dezbinare.
> Căci de acum înainte, cinci din aceeași casă vor fi dezbinați:
> trei împotriva a doi și doi împotriva a trei. [3]

Uneori, Învățătorul le-a spus celor apropiați cât de mult tânjea sufletul după furtuna Lui, care avea să înceapă să curețe lumea:

> Am venit să aduc foc pe pământ
> și cât de mult tânjesc să se aprindă deja!
> Trebuie să fiu botezat cu un botez
> și cât de mult lâncezesc până se va împlini aceasta! [4]

În aceste cuvinte, ca în vuietul îndepărtat al unei furtuni, se auzea apropierea Golgotei.

Determinarea lui Isus i-a captivat și i-a speriat pe ucenici. Cu toate acestea, ei au interpretat cuvintele Sale în felul lor, crezând că Învățătorul sugera o explozie revoluționară, care avea să fie urmată de încoronarea Sa la Ierusalim. Prin urmare, au presupus că El își va transfera în curând activitățile în capitala Israelului. Și când Isus a mers acolo de Paște, ucenicii s-au gândit că se puteau aștepta multe de la această călătorie, că urma să vină ziua în care Împărăția lui Dumnezeu va fi „luată cu forța".

Ierusalimul a fost la apogeul acțiunii sale în acei ani. Acțiunile lui Pilat, un militar care nu a vrut să țină cont de obiceiurile locale, au provocat furie și indignare în rândul tuturor. Și-a început domnia ordonând ca scuturi cu portretele lui Tiberius să fie aduse în Ierusalim noaptea. Acest lucru le-a amintit încă o dată oamenilor de jugul roman și părea o insultă la adresa Legii lui Moise [*Decalogul interzicea portretele*]. Ordinul lui Pilat a adus capitala în pragul rebeliunii. O mulțime imensă de ierusalimieni s-a mutat la reședința sa, Cezareea, cerând ca scuturile să fie îndepărtate.

Procuratorul a refuzat și, timp de câteva zile, oamenii au stat în fața palatului fără să se miște. Apoi Pilat a ordonat ca oamenii să fie adunați în stadion și a declarat că îi va ucide pe toți cei care nu se supun voinței sale. Dar chiar și după ce un cerc de soldați înarmați s-a strâns în jurul lor, aceștia au repetat că ar prefera să moară decât să se retragă. În cele din urmă, guvernatorul a fost forțat să se predea. Dar de atunci încolo, a folosit fiecare ocazie pentru a se răzbuna pe evrei. Cruzimea, lăcomia și tirania sa nestăpânită au devenit cunoscute peste tot. Chiar și tetrarhul Antipa, un prieten al romanilor, nu-l plăcea. Incidentele cauzate de fărădelegile procuratorului s-au încheiat de mai multe ori cu masacre în masă. Cu toate acestea, mijlocirea slujitorului temporar imperial Sejanus l-a lăsat pe Pilat nepedepsit pentru o lungă perioadă de timp. [5]

În fiecare Paște, conducătorul se aștepta la o revoltă și, prin urmare, încerca să vină la Ierusalim în zilele de sărbătoare, unde putea monitoriza personal ordinea. Temerile lui Pilat erau destul de întemeiate. Avea o mică armată de trei mii de oameni. Iar zeloții și susținătorii lor așteptau doar un lider care să ridice poporul împotriva romanilor.

Se pare că ucenicii lui Isus își doreau în secret ca El să fie acel conducător. Cu toate acestea, așteptările lor nu s-au împlinit. Învățătorul părea să ignore complet problema dominației străine. El era preocupat nu de starea politică, ci de starea spirituală a oamenilor. Toată lumea și-a dat seama de acest lucru când Isus a apărut în piața din jurul Casei lui Dumnezeu.

Templul era centrul religios al tuturor evreilor. Înconjurat de ziduri crenelate, decorat cu coloane și un pieptene de aur, acesta se afla pe Muntele Moriah ca semn al prezenței lui Dumnezeu în inima Israelului, fiind ținta prețuită a milioane de pelerini din Palestina și Diaspora.

Orașul trăia lângă Templu. Slujitorii altarului, vânzătorii de animale de sacrificiu, hangiii colectau un tribut bogat în zilele festivalului. Saducheii, care controlau sanctuarul, erau puțin preocupați de faptul că cultul se transforma uneori într-o întreprindere comercială. Episcopii au încheiat un acord tacit cu negustorii, care au așezat bănci cu mărfuri, mese pentru schimbul de bani și au adus vite sub

copertinele din apropierea Templului. Toată lumea se obișnuise de mult cu faptul că zgomotul pieței nu se potolea în locul sfânt.

Însă Isus din Nazaret apare la poartă, înconjurat de un grup de adepți. Noul Învățător îi pune imediat pe toți în încurcătură. După ce a împletit un bici din frânghii, alungă oile și boii dincolo de gard; cere cu înverșunare să se pună capăt dezordinii din apropierea altarului: „Nu faceți Casa Tatălui Meu într-o casă de negustorie!”.

Nu avea nimic de spus ca răspuns. Oameni pioși se plânseseră deja de dezordinea din Templu. Cu toate acestea, ierarhia era ofensată de faptul că acest galileean necunoscut le conducea patrimoniul ca un domn și chiar pretindea o apropiere specială de Dumnezeu, numindu-L Tatăl său.

„Ce semn ne dai că ai putere să faci așa ceva?”, l-au întrebat ei pe Isus.

„Distrugeți această Casă și o voi ridica în trei zile”, a fost răspunsul.

Cuvintele lui Isus păreau o batjocură.

„Acest Templu a fost zidit în patruzeci și șase de ani”, l-au obiectat ei, „și Tu îl vei ridica în trei zile?”

Nici ucenicii nu puteau descifra cele spuse [6]. Templul nevăzut, care avea să se ridice deasupra lumii în cele trei zile care aveau să treacă de la Cruce până la Înviere, le era încă ascuns.

Și cum l-au tratat fariseii, acei piloni ai evlaviei tradiționale, pe Isus?

Мы уже могли убедиться, что их взгляды не были диаметрально противоположны учению Христа и что Он одобрял главные положения их веры. Кроме того, нравственные понятия многих фарисеев отличались возвышенным характером и были близки к Евангелию. Достаточно привести хотя бы некоторые изречения раввинов, вошедшие в Талмуд, чтобы убедиться в этом: «люби мир и водворяй его повсюду»; «кто подает милостыню тайно, тот выше самого Моисея»; «лучше краткая молитва с благоговением, чем длинная без усердия»; «не будь скор на гнев»; «подражайте свойствам Божиим: как Он милосерд, так и вы будьте милосердны»; «ханжей следует обличать, ибо они оскорбляют имя Божие». [7] Когда читаешь эти строки, становятся понятными слова Христа о фарисеях: «Что они скажут вам, — исполняйте и храните». [8] Евангельское «восполнение» Закона не уничтожало старого; по словам Христовым, «всякий книжник, наученный Царству Небесному, подобен

хозяину дома, который выносит из сокровища своего старое и новое». [9] Беседуя с одним богословом, Иисус сказал, что тот «недалек от Царства Божия». [10]

De ce a apărut atunci un conflict între El și farisei?

Cel mai important motiv al său a fost înțelegerea evlaviei care predomina printre farisei. „Loialitatea lor față de Lege” nu era doar o întreagă filozofie de viață, ci și un plan detaliat, gândit până la ultimul detaliu. Scopul acestui plan - sfințirea fiecărui aspect al vieții de zi cu zi, împlinirea voinței lui Dumnezeu în toate - Hristos nu l-a negat și nu putea nega. Dar în metodele de realizare a acestuia, recunoscute de scribi, exista pericolul osificării religiei. Nu numai că orice reguli ale „bătrânilor” atribuiau fără discriminare autoritate divină, dar regulamentele absorbeau toată atenția oamenilor, uneori emasculând conținutul principal al credinței.

Ideea că exista un fel de „listă de lucruri de făcut” care putea fi completată pentru a atinge dreptatea absolută îi bântuia pe avocați. Aceștia concurau unii cu alții în eforturile lor de a respecta punctual toate obiceiurile consfințite de secole. Și, așa cum s-a întâmplat adesea în istoria religiilor, evlavia s-a transformat într-un grotesc întunecat.

Unii farisei erau porecliți de popor *shikmi* , „cu umeri puternici”, deoarece mergeau întotdeauna gheboși, arătând ce povară uriașă trebuiau să poarte pentru a salva suflete. Când Isus a ajuns la Templu, i-a putut vedea pe farisei croindu-și drum prin piață, lovindu-se din când în când de oamenii pe care îi întâlneau. Le era frică să ridice ochii, ca nu cumva să se uite accidental la o femeie. Erau numiți în glumă *hitsay* , „nu-ți-rupe-fruntea”. [11]

Firește, astfel de oameni erau iritați și speriați de libertatea lui Hristos; o vedeau ca pe o ispită și o amenințare la adresa bunelor moravuri. În acea epocă, așa cum a remarcat un istoric evreu, fariseii șamaiți predicau cu insistență fuga din lume și asceza. De exemplu, era considerat un păcat de moarte să te rupi dintr-o carte teologică și să spui: „Ce frumos este acest copac!”. Fariseii dedicau mult spațiu postului. [12] Isus, deși recunoștea aceste manifestări exterioare ale credinței, nu le-a făcut în centrul vieții religioase.

Când a interpretat Legea în spiritul învățăturilor profeților, scribii L-au acuzat că încearcă să submineze „tradițiile bătrânilor”. Când a spus că mila este mai plăcută lui Dumnezeu decât ritualurile, în ochii fariseilor aceasta a fost o subminare a întregului sistem „legal”.

Mulți ar putea găsi ciudată o astfel de devotament oarb față de literă și formă. Totuși, trebuie ținut cont de faptul că ritualismul este o boală încăpățânată, înrădăcinată în adâncurile psihicului uman. De aceea, atâtea pasiuni au izbucnit în jurul ritualurilor de-a lungul istoriei și s-a vărsat atât de mult sânge din cauza ceremoniilor. O boală similară, asemănătoare nevrozei obsesive, i-a lovit adesea pe creștini, care au uitat că, pentru Hristos, dragostea față de Dumnezeu și oameni este incomparabil mai presus de orice prescripții exterioare.

Adepții literei, ritualului și antichității s-au distins întotdeauna prin aceeași inerție. Drama fariseilor este legată de o manifestare tipică a ceea ce mai târziu a ajuns să fie numit „fariseism". Bătrânii Ierusalimului, asemenea brahmanilor din India sau vechilor credincioși ruși, trăiau în teama constantă de „întinare". Se spunea că erau gata să „curăță chiar soarele". Dar, crezând că evlavia lor va aduce mai aproape vremea lui Mesia, conducătorii lui Israel, fără să-și dea seama, s-au îndepărtat de Cel care le-a adus vestea mântuirii.

Un alt motiv pentru ostilitatea scribilor față de Isus trebuie luat în considerare. Evanghelistul observă cu perspicacitate că aceasta își avea rădăcinile în invidie. [13] Fariseii erau obișnuiți să se considere etalonul ortodoxiei și, dintr-o dată, a apărut un provincial necunoscut care le-a încălcat privilegiile. Activitatea sa nu era aprobată de niciuna dintre autoritățile recunoscute, nu trecuse prin școlile lor, nu studiase teologia și Legea.

Oamenii care au în spate o tradiție seculară au adesea un fel aparte de mândrie. De aceea, chiar și Botezătorul, deși era un ascet, era considerat de farisei un impostor, iar Nazarineanul li se părea și mai obraznic [*vezi Anexa 3*].

Isus a spus că toate acestea I-au amintit de un cântec pentru copii:

> V-am cântat din flaut, dar n-ați dansat;
> v-am cântat cântece triste, dar n-ați bătut în piept.

Într-adevăr: „A venit Ioan, nici mâncând, nici bând, și zic: «Are demon!». A venit Fiul Omului mâncând și bând, și zic: «Iată, un lacom și un băutor de vin, un prieten al vameșilor și al păcătoșilor!»" [14]

Totuși, repetăm, nu toți fariseii erau cărturari mărginiți și îngusti la minte. Și printre ei se aflau mulți oameni cu o credință vie și sinceră, iar printre ei se ridicau voci de protest împotriva bigotismului și ipocriziei. [15] De aceea, prima predică a lui Hristos la Ierusalim a făcut o impresie profundă asupra unor avocați.

În fruntea fariseilor din acea vreme se afla Gamaliel, nepotul lui Hillel. Din Faptele Apostolilor se știe că a dat dovadă de o mare toleranță față de noua învățătură, iar mulți dintre fariseii educați de el s-au alăturat ulterior Bisericii Noului Testament. A existat chiar o legendă conform căreia, la sfârșitul vieții sale, Gamaliel a devenit creștin și a acceptat moartea de martir. Această legendă este cu siguranță ficțiune, dar apariția ei nu este întâmplătoare. [16]

Rabinii aveau o zicală: „Cuvintele unui om în care este frică de Dumnezeu vor fi auzite”. [17] Vindecările făcute de Isus i-au făcut pe cei mai onești dintre farisei să se gândească. În numele lor, *Nicodim* , un membru al Consiliului Bătrânilor, a venit la El pentru o conversație . Dar a preferat să se întâlnească cu Isus noaptea, pentru a nu stârni batjocura fraților săi mai severi. [18]

„Rabi!”, a zis el, intrând în casă. „Știm că ai venit de la Dumnezeu ca Învățător, căci nimeni nu face semnele pe care le faci Tu, dacă nu este Dumnezeu cu el.”

„Adevărat, adevărat îți spun”, a răspuns Isus, „că, dacă un om nu se naște din nou, nu poate vedea Împărăția lui Dumnezeu (adică, nu este suficient să-L recunoști pe Isus; este nevoie de o revoluție spirituală care să schimbe viața).

„Cum se poate naște un om când este bătrân?” Nicodim nu a înțeles. „Poate el să intre a doua oară în pântecele maicii sale și să se nască?”

— Dacă cineva nu se naște din apă și din Duh, nu poate intra în Împărăția lui Dumnezeu. Ce este născut din trup, trup este, și ce este născut din Duh, duh este. Nu te mira că ți-am spus: «Trebuie să vă nașteți din nou». Vântul suflă unde vrea și-i auzi vuietul, dar nu știi de unde vine, nici unde se duce [*cuvântul aramaic ruach și grecescul πνεῦμα înseamnă atât „vânt”, cât și „duh”*]. Tot așa este și cu cel născut din Duh.

„Cum este posibil așa ceva?”, continua bătrânul nedumerit.

- Ești profesor israelian și nu știi asta?...

Nu întâmplător a vorbit Hristos despre vânt. El a comparat impulsul său liber cu libertatea unei persoane care a dobândit adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Pentru cineva care este „născut în Duh”, credința este deja ceva mai mult decât un simplu sistem de ritualuri. El este fiul Domnului, copilul Împărăției Sale.

După această conversație, Nicodim a devenit, se pare, un adept secret al lui Isus. [19] Printre aceștia, Evangheliile îl menționează și pe Iosif din Arimateea, un bătrân distins din Ierusalim, și pe câteva persoane „de frunte” care, cel mai probabil, aparțineau fariseilor. [20] Cu toate acestea, au rămas în minoritate.

Marea majoritate a învățătorilor l-au întâmpinat pe Isus cu suspiciune. Și, pe măsură ce se familiarizau cu învățătura Lui, nemulțumirea și ostilitatea lor creșteau.

Când Isus a părăsit Ierusalimul, ucenicii și-au dat seama că nu numai că nu se apropiase de tronul împărătesc, dar înarmase împotriva Sa partidele influente ale orașului. Țărani simpli, ei erau obișnuiți să trateze clerul și scribii cu respect. Văzând alarma prietenilor, Învățătorul a spus: „Orice plantă pe care n-a sădit-o Tatăl Meu ceresc va fi smulsă din rădăcini. Lăsați-i în pace. Ei sunt călăuzitori oarbi ai orbilor. Dacă un orb călăuzește pe un orb, amândoi vor cădea în groapă.” [21]

De atunci încolo, Isus va vizita Ierusalimul de mai multe ori, dar nu va fi recunoscut acolo. Comunitatea sa va fi alcătuită în principal din galileeni, în timp ce El va rămâne un străin pentru locuitorii din Sud. Este caracteristic faptul că pentru evanghelistul Ioan, cuvântul „evreu” este aproape sinonim cu o persoană ostilă lui Hristos.

На обратном пути в Капернаум Иисус свернул к берегам Иордана. Там Он продолжил Свою проповедь, а ученики крестили народ. Исцеления стали привлекать к Назарянину больше людей, чем к Иоанну, который не совершал чудес. [22] Чувство соперничества невольно овладело учениками Крестителя. Они пошли на западный берег реки, в деревню Энон, где в то время жил пророк, и, найдя его, стали жаловаться: «Равви, Тот, Кто был с тобой по ту сторону Иордана и о Ком ты засвидетельствовал, вот Он крестит, и все идут за Ним».

Totuși, această veste nu l-a putut întrista pe Ioan. La urma urmei, el nu se numea nici profet, nici Mesia. Dacă galileeanul a fost trimis de sus, dacă El este Cel ce vine, atunci ioaniții nu ar trebui să fie geloși, ci să se bucure. Profetul însuși se consideră doar un oaspete la ospățul Altcuiva. „Cine are mireasă este mire”, a spus el, „iar prietenul mirelui, care stă și-l aude, se bucură de bucurie când va vedea glasul mirelui. Această bucurie a mea este deplină. El trebuie să crească, iar eu să mă micșorez.” [23]

Înaintemergătorul lui Hristos părea să-și prevadă soarta iminentă. Foarte curând, activitatea sa a fost întreruptă de violențele autorităților. În ultimele luni, tulburările religioase de pe Iordan au început să-l îngrijoreze pe conducătorul Galileii. Tetrarhul se temea că va fi prea târziu. Irod ar fi putut fi informat despre atacurile lui Ioan împotriva lui personal și despre cuvintele profetului, care promisese poporului „să arate calea spre eliberare de toți conducătorii pământești”. [24]

Pe scurt, au existat suficiente motive pentru arestare.

Isus se afla încă la Iordan când soldații au sosit în Enon. Botezătorul a fost legat cu lanțuri și dus la tetrarh. Antipa a poruncit să fie ținut sub pază în fortăreața Machaer, care se afla lângă mare, la marginea deșertului. [25]

Nu știm de ce guvernatorul nu a ordonat și arestarea lui Isus. Poate că a auzit deja de la farisei că nazarineanul „câștigă și botează mai mulți ucenici decât Ioan". [26] Dar, se pare că Antipa nu l-a considerat pe noul predicator periculos și a decis să nu-L atingă deocamdată.

Când Isus a aflat că Botezătorul fusese prins, El a părăsit regiunea Iordanului.

Ceasul suferinței Sale nu a sunat încă.

Capitolul șapte.

SEMNE ALE REGATULUI

Primăvară - vară 28

Evangheliștii mărturisesc că oamenii erau „uimiți" de învățăturile lui Isus; dar nu mai puțin impresionantă era puterea Sa de a învinge intemperiile și bolile. Despre El se vorbea în primul rând ca despre un Făcător de Minuni. Mai târziu, creștinii erau adesea dispuși să vadă în miracole principala dovadă a naturii supraomenești a lui Isus. Cu toate acestea, El Însuși a respins fără echivoc o astfel de idee:

> Aveți credință în Dumnezeu.
> Adevărat, adevărat vă spun că,
> oricine va zice acestui munte: „Ridică-te și aruncă-l în mare!",
> și nu se va îndoi în inima lui,
> ci va crede că ce zice se va întâmpla,
> i se va face. [1]

Isus a clarificat astfel că puterea asupra naturii face parte din planul lui Dumnezeu pentru om și corespunde chemării sale. Dacă realizează unirea cu Duhul, pentru el „nimic nu este imposibil". [2]

Un miracol, însă, este mult mai mult decât o simplă încălcare a ordinii naturale. El dezvăluie profunzimea lucrurilor, o altă dimensiune în care legile lumii muritoare sunt depășite și domnește libertatea. Când oamenii intră în contact cu această dimensiune, atunci, după cum a spus Hristos, „Împărăția lui Dumnezeu a ajuns la ei”. [3]

Isus își eliberează adevărații ucenici din sclavia „cărnii”.

Acestea sunt semnele care îi vor însoți pe cei ce cred:

> În Numele Meu vor scoate demoni,
> vor vorbi în limbi noi,
> vor lua în mână șerpi;
> și chiar dacă vor bea otravă mortală,
> nu-i va vătăma;
> își vor pune mâinile peste bolnavi
> și se vor însănătoși. [4]

Aceasta este, cum s-ar spune, o sarcină de amploare cosmică, a cărei împlinire a început în viața apostolilor, iar după ei - a marilor sfinți și mistici, deși scopul va fi pe deplin atins abia în Împărăția lui Dumnezeu, când omul va deveni în sfârșit adevărata coroană a creației.

Există comentatori care susțin că cuvintele Scripturii despre miracole nu ar trebui considerate literal, ci „figurativ”. Desigur, au existat cazuri când metaforele biblice au fost luate drept fapte reale. Dar asta nu înseamnă că tot ce se spune în Vechiul și Noul Testament despre miracole este ficțiune sau un „simbol”. Dacă susținătorii materialismului dogmatic cred așa („acest lucru nu poate fi, pentru că nu poate fi niciodată”), nu există niciun motiv de mirare, dar o astfel de opinie sună foarte ciudat venind din partea unor teologi care vor să vadă alegorie în toate miracolele Evangheliei.

Aici, aplecându-se peste un trup fără viață, Isus spune: „talita, kum!” (fată, ridică-te!) sau, atingând urechea surdului, spune: „etfatah” (deschide-te). Înaintea noastră nu se află deloc un simbol, ci cuvintele aramaice autentice ale Domnului, care au fost gravate în memoria martorilor oculari.

Oricine vrea să demonstreze că fenomenele numite miracole sunt de neconceput nu ia în considerare cât de puțin se știe încă despre misterele existenței. Dar de ce chiar și oamenii care sunt înclinați să creadă cele mai uimitoare relatări despre yoghini întâmpină cu scepticism poveștile din Noul Testament? Există un

motiv spiritual pentru aceasta. Acceptarea Evangheliei necesită o decizie interioară, o alegere, o schimbare a tuturor atitudinilor de viață.

Isus a numit minunile sale „semne”, semne ale venirii unei alte ere. Omul Perfect, El învinge legile lumii decăzute, arată calea de a combate imperfecțiunea morală și fizică.

Adesea puterea Lui se manifesta în viața de zi cu zi ca și cum ar fi fost în treacăt, pe neașteptate, provocând frică ucenicilor. Astfel, odată, chiar înainte de chemarea apostolilor, când Petru și prietenii săi pescuiseră fără succes toată noaptea, Isus le-a arătat unde să arunce năvodul; și, spre uimirea tuturor, acesta s-a umplut imediat. În Marea Galileii se găsesc întotdeauna bancuri mari de pești; oamenii care mergeau regulat la pescuit știau despre acest lucru. [5] Dar cum putea Învățătorul să determine locul potrivit prin grosimea apei? Simon a fost atât de uimit încât L-a rugat pe Isus să coboare din barcă. Se simțea ca un păcătos, nevrednic să fie lângă Domnul...

Altă dată, Hristos și ucenicii Săi traversau un lac la apusul soarelui. [6] Au părăsit mulțimea în grabă; Isus, obosit, s-a urcat în barcă „așa cum era”, lăsându-și mantaua pe țărm și, așezându-se la pupa, a adormit imediat. Între timp, s-a stârnit brusc o furtună. Dar nici zgomotul valurilor, nici legănatul bărcii nu l-au putut trezi pe Învățător. Atunci pescarii înspăimântați l-au întrerupt somnul: „Rabi, nu-Ți pasă că pierim?” Isus s-a ridicat și, privind valurile, a spus: „Taci, taci!” Toată lumea a simțit imediat că vântul începea să slăbească.

Când furtuna s-a oprit, Hristos i-a mustrat pe ucenici: „De ce vă temeți așa? Cum se face că nu aveți credință?” Dar acum erau îngroziți de tăcerea care se așternuse: „Cine este acesta, de-L ascultă până și vântul și marea?”

Cel mai adesea însă, puterea lui Isus a fost demonstrată prin influența sa asupra oamenilor. Miracolele sale au fost acte de milă. El a numit afecțiunile fizice și nebunia manifestări ale puterii lui Satan, pe care trebuia să le zdrobească. [7] Omenirea, subjugată răului, este o persoană bolnavă care așteaptă să fie vindecată. A vindeca înseamnă a merge împotriva forțelor diavolului. Și Isus a vrut să-și vadă urmașii ca parteneri în marea bătălie, întinzând mâna către o lume suferindă. „Adevărat, adevărat vă spun că cine crede în Mine va face lucrările pe care le fac Eu și va face lucrări mai mari decât acestea.” Când ucenicii nu au reușit să-l ajute pe omul bolnav, El, profund îndurerat, i-a numit „o generație necredincioasă”. [8]

Isus a subliniat adesea legătura strânsă dintre starea trupului și cea a sufletului. După ce a vindecat un paralitic, l-a avertizat: „Iată, te-ai făcut sănătos; nu mai păcătui, ca să nu ți se întâmple ceva mai rău.” [9]

Pentru Învățător, una dintre principalele condiții pentru recuperare era *credința* pacientului; acesta trebuia să asiste activ procesul de vindecare. Lipsa credinței împiedică victoria asupra bolii. Ucenicii au putut vedea acest lucru clar după ce Isus a vizitat „patria Sa”, Nazaretul. O vreme, El a evitat să vină în orașul „unde a crescut”, dar acum, se pare, a decis că sosise momentul să-i pună la încercare pe nazarineni. [10]

Era sâmbătă și aproape întreaga populație a Nazaretului se adunase la casa de rugăciune. Când, conform obiceiului, a venit timpul pentru citirea Bibliei, Isus s-a dus la amvon și i s-a înmânat un sul cu Scriptură. L-a desfăcut și a citit rânduri din Cartea lui Isaia.

> Duhul Domnului este peste Mine,
> pentru că M-a uns să vestesc săracilor Evanghelia
> ; M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită,
> să vestesc prinșilor de război slobozirea,
> să vestesc orbilor căpătarea vederii,
> să dau drumul celor prinși de război și
> să vestesc vremea binecuvântată a Domnului.

Isaia 61:1-2

Întorcând sulul slujitorului, Isus s-a așezat. În tăcerea care a urmat, ochii tuturor erau ațintiți asupra Lui. Știa că oamenii adunați erau plini de îndoieli, că nici măcar frații Săi care erau acolo nu credeau în misiunea Sa. Cu toate acestea, Isus a vorbit, explicând cuvintele profetului pe care îl citise: „Astăzi s-a împlinit acest pasaj din Scriptură, pe care l-ați auzit…”

Un murmur a străbătut rândurile sătenilor. Când a reușit acest Om, care abia ieri le îndeplinea poruncile, să devină învățător, rabin? Mulți au ridicat din umeri cu dispreț: „Nu este El tâmplarul, fiul Mariei, fratele lui Iacov, al lui Iosia, al lui Iuda și al lui Simon? Nu sunt surorile Lui aici, printre noi?”

Au fost și unii care, dorind să verifice zvonurile venite din Capernaum, l-au sugerat să facă un fel de minune. Au adus chiar și bolnavi. Dar nu a avut loc nicio vindecare. Puterea lui Isus s-a lovit de un zid gol al necredinței. El Însuși a fost lovit de lipsa de compasiune a acestor oameni. „Niciun profet nu este profet în țara lui”, a spus El când a plecat din Nazaret.

Uneori, când vindeca, Isus recurgea la acțiuni exterioare: Își punea mâinile pe locul dureros sau îl ungea cu pământ umed, apoi trimitea pe cineva să-l spele. În

unele cazuri, dorea să fie singur cu persoana vindecată. [11] Dar toate acestea se făceau doar pentru a-i ajuta pe oameni să-și întărească credința. „Credința ta te-a mântuit”, „Nu te teme, crede numai”, spunea Învățătorul.

Uneori, chiar și cea mai mică licărire de credință era suficientă. Astfel, tatăl unui băiat epileptic era chinuit de îndoială, dar voia să o învingă cu toată puterea. „Cred, Doamne”, gemea el, „ajută necredinței mele!” Și strigătul său disperat s-a auzit. Aceasta arată că încrederea celor dragi putea, cum ar spune, să înlocuiască credința bolnavului însuși. Odată ajunși în Capernaum, rudele au adus la Învățător un om lovit de paralizie, dar din cauza mulțimii nu au putut să se înghesuie în casă. Apoi au dărâmat acoperișul plat și au coborât targa chiar la picioarele lui Isus. Și minunea s-a întâmplat, pentru că, așa cum spune evanghelistul Marcu, Domnul „a văzut credința lor”. [12] Și la cererea unui centurion roman și a unuia dintre curtenii lui Antipa, Hristos i-a vindecat pe slujitorii lor fără să-i vadă măcar pe bolnavi în persoană.

Nu trebuie să credem însă că Isus a săvârșit întotdeauna vindecări cu ușurință. El a mers pe calea Sa pământească fără a avea încă „toată puterea în cer și pe pământ”; mai mult, oamenii înșiși, lașitatea și îndoielile lor, au reprezentat un obstacol considerabil. Citim cum El „cu un suspin greu”, întorcându-Și fața spre cer, ca și cum ar fi depășit un obstacol, alungă boala. [13]

Isus putea simți aproape fizic energia emanând din El. Într-o zi, El trecea printr-o mulțime imensă și o femeie care suferea de o hemoragie a atins pe ascuns ciucurii hainei Sale. Isus s-a uitat repede în jur și a întrebat:

-Cine m-a atins?

„Învățătorule”, a rămas Petru surprins, „norodul Te înconjoară și Te îmbulzește.”

„Cineva M-a atins”, a răspuns Isus, „căci am simțit o putere ieșind din Mine.”

Atunci femeia, jenată, a căzut la picioarele Învățătorului și a mărturisit că era ea.

„Fiica mea”, a zis El, „credința ta te-a mântuit; du-te în pace și fii vindecată de boala ta.” [14]

În acea cotitură turbulentă, ca și în zilele noastre, bolile mintale erau răspândite. Dacă Vechiul Testament abia dacă le cunoaște, atunci Evangheliile sugerează un fel de epidemie de boli mintale. Deosebit de teribilă era o formă misterioasă de nebunie - obsesia sau frenezia. [15] O persoană care suferea de aceasta simțea o personalitate dublă dureroasă: părea că cineva străin și ostil intrase în el. Pacientul țipa cu o voce nefirească, vorbea în numele demonilor care trăiau în

el, uneori asigurând că o întreagă armată de demoni trăia în el. Mulți dintre posedați erau supuși crizelor doar ocazional, alții nu-și veneau deloc în fire și fugeau din zonele populate în deșerturi sălbatice. Uneori trăiau în morminte abandonate, iar oamenii înfricoșați le auzeau urletele și râsul noaptea.

Hristos, prin simpla Sa prezență, avea un efect izbitor asupra acestor oameni nefericiți: uneori, era suficient doar unul dintre cuvintele sau atingerile Sale autoritare, iar sufletul era eliberat de forțele întunecate care îl stăpâneau.

Întorcându-i la o viață nouă, Isus a cerut celor vindecați o restructurare interioară completă. Demonii parazitează păcatele. Dacă spiritul noii vieți nu umple o persoană în viitor, posedarea se va întoarce cu forță dublă.

Contemporanii lui Hristos își imaginau demonii într-un mod naturalist, ca niște creaturi malefice care trăiesc în deșert. De aceea, pentru a fi înțeles, Învățătorul Și-a îmbrăcat gândul în următoarea parabolă: „Când duhul necurat iese dintr-un om, rătăcește prin locuri fără apă, căutând odihnă și, negăsind-o, zice: «Mă voi întoarce în casa mea, de unde am ieșit». Și, când vine, o găsește măturată și împodobită. Apoi se duce și ia alte duhuri mai rele decât el, șapte la număr, și, intrând, se așează acolo, iar starea de pe urmă a omului aceluia se face mai rea decât cea dintâi.” [16]

Zvonul vindecărilor din Galileea fusese o sursă de îngrijorare pentru păzitorii Legii din Ierusalim încă de la început. Adunările suspecte de pe Iordan tocmai fuseseră oprite, iar acum trebuiau luate din nou măsuri pentru a proteja credința ortodoxă și a-i lumina pe cei ignoranți. Nu era prima dată când Galileea provoca probleme capitalei. Unii își aminteau bine de partizanii lui Iuda Gaulonitul. Oamenii ignoranți din nord sunt întotdeauna gata să creadă profeți și șarlatani falși.

Totuși, când au ajuns în Capernaum, scribii și-au dat seama că le era greu să conteste realitatea miracolelor săvârșite. Prin urmare, au început să inventeze toate modalitățile posibile în căutarea unei explicații convenabile. La urma urmei, nu puteau crede, precum Nicodim, că Dumnezeu acționa prin intermediul nazarineanului pe care îl disprețuiau. Unii dintre ei au decis că Isus învățase magia în Egipt, în timp ce alții au încercat să-i convingă pe oameni că El alunga demonii încheind o alianță cu „prințul” lor Beelzebub [Beelzebub *(Baal-Zebul, adică Domnul Palatului) era o veche zeitate canaanită. Ulterior, acest nume a început să fie numit capul duhurilor rele*]. [17] Dar Isus i-a derutat imediat pe inventatorii acestor ipoteze ingenioase. El i-a întrebat pe scribi: cum poate un demon să alunge un demon, nu va fi oare acest lucru similar unui război intern, dezastruos pentru întreaga împărăție a demonilor? El i-a acuzat direct pe adversarii Săi de blasfemie împotriva Duhului lui Dumnezeu, prin a cărui putere

se săvârșesc minunate fapte de milostenie. Cum pot ei pretinde că sunt slujitori ai credinței dacă sunt incapabili să deosebească binele de rău?

> Ori numiți pomul bun și rodul lui bun,
> ori numiți pomul rău și rodul lui rău,
> căci pomul se cunoaște după rodul lui.
> Pui de vipere, cum puteți voi, fiind răi, să vorbiți binele?
> Căci din prisosul inimii vorbește gura. [18]

Săgeata și-a lovit ținta. Teologii aroganți au fost rușinați în fața întregului popor. Mânia lor nu a cunoscut limite și, adunându-se în secret, au decis că este necesar să pună capăt ispitei pe care o semăna Isus.

Când Învățătorul a vizitat din nou Ierusalimul pentru sărbătoare, El a provocat o indignare și mai mare cu faptele și cuvintele Sale. De data aceasta El a proclamat deschis că minunile erau un semn al misiunii Sale supreme. Intrând într-un duel cu puterea întunericului, El împlinea voința Tatălui. Viața și binecuvântarea vin de la Dumnezeu, de aceea Cel trimis de El pe pământ este chemat să vindece și să dea viață.

> Tatăl Meu lucrează până acum, și Eu lucrez...
> Adevărat vă spun că
> Fiul nu poate face ce face El,
> ce nu vede pe Tatăl făcând.
> Căci ce face El, face și Fiul la fel...
> Cine nu-L cinstește pe Fiul nu-L cinstește pe Tatăl, care L-a trimis.
> Adevărat vă spun că
> cine ascultă cuvântul Meu
> și crede în Cel ce M-a trimis,
> are viață veșnică. [19]

Credincioșii nu au mai putut suporta acest discurs. Nazarineanul nu numai că a încălcat Legea, dar S-a și numit Fiul lui Dumnezeu. Cărturarii L-au înconjurat și i-au cerut să dea un astfel de „semn din cer” încât să fie convinși, fără îndoială. Dar Isus a respins această cerere. „O generație rea și adulteră cere un semn”, a spus El oftând. „Dar nu i se va da niciun semn decât semnul lui Iona [*un profet*

din Vechiul Testament, un predicator al pocăinței]. Căci, așa cum Iona a fost un semn pentru niniviteni, tot așa va fi și Fiul omului pentru această generație. Regina din sud se va ridica la judecată împreună cu oamenii acestei generații și îi va condamna, pentru că a venit de la marginile pământului să audă înțelepciunea lui Solomon; și iată, mai mare decât Solomon este acesta care este aici." Oamenii din Ninive se vor ridica la vremea judecății împreună cu această generație și o vor condamna, pentru că s-au pocăit la predica lui Iona și - iată, ce este aici este mai mare decât Iona." [20]

L-a respins Fiul Omului pe ispititor în deșert pentru a-Și dovedi puterea prin miracole demonstrative? Dimpotrivă, El a ascuns constant vindecările pe care le-a săvârșit de mulțime. „Nu spune nimănui", îl întreba adesea pe omul căruia îi redase sănătatea. Și, de obicei, numai împotriva voinței Sale, oamenii răspândeau peste tot vestea evenimentelor fără precedent. [21] Cu atât mai mult, Hristos nu voia să facă din miracole un instrument de propagandă și, prin urmare, să-Și forțeze dușmanii să-L asculte. Să-L judece așa cum le spune conștiința lor. Numai celor care credeau în Isus, numai celor care erau vindecați spiritual, li se vor revela miracolele ca semn al intrării lui Dumnezeu în lume. „Semnele Împărăției" nu îi preocupau doar pe teologii învățați. Exista un om al cărui suflet suferea în acele zile, sfâșiat între îndoială și speranță, un om care se gândea la Isus și se întreba: cine este El?

În Machaertes, Botezătorul era ținut într-un fel de închisoare onorabilă. Antipa chiar purta conversații cu Ioan și asculta cu răbdare discursurile sale acuzatoare. Uneori, ucenicii Botezătorului erau lăsați în cetate. Îi aduceau vești din lumea exterioară. De la ei, Ioan afla despre evenimentele din Galileea, despre predica și minunile Omului din Nazaret. Profetul, desigur, își amintea de viziunea de pe Iordan și era sigur că Isus era adevăratul Mesager al lui Dumnezeu. Dar oare trebuia El considerat Mesia? La urma urmei, trecuseră multe luni, iar Nazarineanul încă locuia în Capernaum, înconjurat de pescari și oameni obișnuiți. Unde era măreția și slava Împărăției, al cărei vestitor și prevestitor era Ioan?

Pentru a risipi confuzia, Ioan a trimis doi dintre ucenicii săi din Machaerotes la Isus. „Tu ești Cel ce va veni sau să așteptăm pe altul?", l-a întrebat el. [22]

Mesagerii s-au dus la Capernaum și l-au găsit pe Isus, ca întotdeauna, înconjurat de mulțime. El nu a răspuns direct la întrebare, ci a spus doar: „Duceți-vă și spuneți-i lui Ioan ce ați văzut și auzit: orbii își capătă vederea, șchiopii umblă, leproșii sunt curățiți, surzii aud, săracilor li se propovăduiește Evanghelia și fericit este cel ce nu se va poticni din cauza mea!"

După plecarea ioaniților, Isus s-a întors către oameni și le-a vorbit despre Botezător.

La cine s-au dus evreii în deșert? La profet? Da, Ioan a fost profet, dar a avut și o altă chemare, mai înaltă: să devină Premergătorul lui Mesia. El este mesagerul ales de Cer. „Vă spun că printre cei născuți din femei nu este niciunul mai mare decât el” [*aceste cuvinte nu se referă la Fecioara Maria, deoarece textul original se referă la bărbați (έν γενητοίζ γυναιχων)*]. „Legea și Profeții”, Vechiul Testament, se întinde până la Ioan. De acum înainte, începe un alt timp, când Împărăția este revelată oamenilor. Cu toate acestea, Ioan s-a oprit la granița dintre cele două Testamente, fără a o trece. Prin urmare, „cel mai mic în Împărăția lui Dumnezeu este mai mare decât el”. Se pare că Hristos a vrut să spună că ideile lui Ioan despre Cel Uns nu erau libere de ideile mesianismului pământesc. Și, prin urmare, Isus nu i-a putut răspunde definitiv: „Da, Eu sunt *Cel pe* care L-ați așteptat”. Adevăratul Mesia a venit nu să poruncească, ci să slujească, nu să pedepsească, ci să vindece și să propovăduiască Vestea Bună. El este Mântuitorul, iar lucrările Sale sunt semnele Împărăției.

Capitolul opt.

DOISPREZECE APOSTOLI.

MOARTEA PROFETULUI

Toamna 28 – Primăvara 29

Cu excepția unor scurte călătorii în Iudeea, Isus nu a părăsit regiunea Ghenizaretului timp de un an, predicând în satele situate pe malul nord-vestic al lacului. Nu a apărut în Tiberiada, capitala lui Irod Antipa, unde majoritatea locuitorilor erau păgâni. Lângă Gadara a fost întâmpinat cu ostilitate. Singurul oraș de pe malul estic unde a învățat fără piedici a fost Betsaida. Cu toate acestea, încă de la început, Hristos a început să-i pregătească pe ucenici pentru ideea unei predici mai ample a Evangheliei. „Ridicați-vă ochii”, a spus El, „și priviți ogoarele, cum sunt albe pentru seceriș... Secerișul este mult, dar lucrătorii sunt puțini.” [1] Din ascultători devotați, ucenicii trebuie să se transforme în „pescari de oameni”, în tovarăși activi ai Învățătorului lor.

În acest scop au fost aleși *cei doisprezece* .

În Biserica Vechiului Testament existau „sheluhim”, mesageri sau, în greacă, *apostoli* . Aceștia erau reprezentanți ai comunităților, distribuiau scrisori, rezolvau dispute, strângeau donații, raportau zilele de sărbătoare. Mergeau din oraș în oraș, asigurând comunicarea între centrele împrăștiate ale Israelului. [2]

Biserica Noului Testament se presupunea că avea și ea astfel de apostoli.

În ajunul alegerii lor, Isus s-a rugat toată noaptea, singur pe un munte, iar dimineața și-a adunat ucenicii pentru a-i numi pe cei Doisprezece și a le explica misiunea. El a vorbit despre Împărăția lui Dumnezeu, despre viața nouă pe care o aduce, despre fericirea celor chemați. [3] În această zi s-a pus cu adevărat temelia Bisericii-evanghelist. Ea trebuie să fie răspunsul la speranțele lumii.

Evanghelistul Matei scrie că, cu puțin timp înainte de chemarea celor Doisprezece, Isus, plin de compasiune, a privit mulțimile, „obosite și căzute ca niște oi fără păstor”. [4] Apostolii vor merge la acești oameni suferinzi, aducându-le vindecare spirituală și trupească. Fiecare zi și fiecare pas pe care îl vor face de acum înainte aparține numai lui Dumnezeu și oamenilor. Vor deveni călători liberi și vor trăi ca păsările cerului, fără să-și facă griji pentru nimic. Nu au nevoie să ia cu ei bani, provizii sau haine de schimb. Vor primi adăpost și pâine de la cei care îi primesc pe mesageri, căci „vrednic este lucrătorul de hrana lui”. [5]

Campania misionară a apostolilor trebuie să înceapă cu poporul Domnului. Timpul convertirii lumii abia urmează; între timp, Isus poruncește:

> Nu mergeți pe calea neamurilor
> și nu intrați în cetăți samaritene; ci
> mergeți mai degrabă la oile pierdute
> ale casei lui Israel.

Chiar și pentru Sine Însuși, El stabilește aceste limite. [6] Israeliții au fost primii cărora li s-a dat Legământul prin Moise și profeți și, prin urmare, ei sunt primii care se confruntă cu alegerea: să accepte Evanghelia sau să o respingă?

Ucenicii să nu creadă că li s-a încredințat o sarcină ușoară. Mulți îi vor primi cu bucurie, dar și mai mulți vor apărea împotriva lor.

> Iată, vă trimit ca pe oi în mijlocul lupilor.
> Fiți dar înțelepți ca șerpii
> și nevinovați ca porumbeii.
> Păziți-vă însă de oameni,
> căci vă vor da în mâinile soboarelor, vă vor
> biciui în sinagogile lor
> și vă vor duce înaintea dregătorilor și a împăraților, din pricina Mea,
> ca să le mărturisiți lor și neamurilor.
> Și când vă vor da în mâinile lor,

nu vă îngrijorați cum sau ce veți vorbi;
căci nu voi veți vorbi,
ci Duhul Tatălui vostru va vorbi în voi.
Fratele va vinde pe fratele său la moarte,
și tatăl pe copilul său;
copiii se vor ridica împotriva părinților
și-i vor omorî;
și veți fi urâți de toți oamenii din pricina Numelui Meu.
Dar cine va răbda până la sfârșit,
va fi și acela mântuit...
Și nu vă temeți de cei ce ucid trupul,
dar nu pot ucide sufletul;
ci temeți-vă mai degrabă de Cel ce poate să piardă și sufletul și trupul
în gheenă.
Nu se vând oare două vrăbii pentru un ban?
Și niciuna din ele nu va cădea la pământ
fără voia Tatălui vostru.
Chiar și perii capului vostru sunt toți numărați.
Nu vă temeți.
Voi sunteți mai buni decât multe vrăbii. [7]

Cei care s-au dăruit lui Isus sunt eliberați de robia „aceastei lumi”. Domnul este mereu cu ei, El i-a făcut „prietenii” Săi din momentul în care Îl urmează. Împărăția pe care trebuie să o proclame este Împărăția Fiului Omului. A crede în Dumnezeu înseamnă a crede în Isus.

Pe oricine Mă va mărturisi înaintea oamenilor,
îl voi mărturisi și Eu înaintea Tatălui Meu
care este în ceruri.
Și pe oricine se va lepăda de Mine înaintea oamenilor,
îl voi lepăda și Eu înaintea Tatălui Meu
care este în ceruri.

Proverbul este adesea adevărat: „Vrăjmașii omului sunt cei din casa lui”. Chiar dacă cei mai apropiați oameni îi vor îndepărta pe apostoli de la slujirea lor, trebuie să-și amintească faptul că au găsit o altă rudenie, superioară și, mai

presus de toate, trebuie să-i rămână credincioși. „Cine iubește pe tată sau pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine”. [8]

Aceste cuvinte severe probabil i-au făcut să tremure chiar și pe cei mai curajoși dintre apostoli, dar au fost capabili să le înțeleagă sensul, să înțeleagă că Învățătorul vorbea doar despre cât de completă și definitivă trebuia să devină alegerea lor.

Dacă mesagerii sunt impregnați de spiritul lui Isus, El Însuși va acționa prin ei și în ei. „Cine vă primește pe voi, Mă primește pe Mine, și cine vă ascultă pe voi, Mă ascultă pe Mine.” [9]

Apostolii lui Hristos vor primi puterea de a împăca sufletele cu Dumnezeu.

> „Cum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa
> vă trimit și Eu pe voi…
> Căruia îi iertați păcatele, le sunt iertate;
> căruia îi rețineți păcatele, le sunt reținute…
> Orice veți lega pe pământ va fi legat în ceruri
> și orice veți dezlega va fi dezlegat în ceruri.” [10]

După chipul Fiului Omului, ucenicii Săi vor deveni semănători ai Cuvântului și vindecători. De acum înainte, viața lor este dedicată slujirii, asemenea vieții Învățătorului și Domnului lor. Mai târziu, Apostolul Pavel, deși nu era unul dintre cei Doisprezece, a mărturisit acest mister al „prefacerii în Isus”. „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine”, a spus el. „Urmați-mă pe urma mea, așa cum și eu urmez pe Hristos.” [11] Și acestea nu erau cuvinte de înălțare, ci o chemare la dăruirea de sine lui Dumnezeu și lumii, așa cum s-a dăruit pe sine Isus din Nazaret.

Când cei doisprezece, împărțiți în câte doi, s-au dus în cetățile din jur, Isus a rămas singur. Și curând a fost informat despre tragedia care avusese loc în Machaertes.

Ioan Botezătorul avea un dușman în casa tetrarhului care îi căuta de mult moartea – Irodiada, soția lui Antipa. Prima ei căsătorie a fost cu fratele său, pe care Irod cel Mare îl dezmoștenise. Femeia ambițioasă era împovărată de poziția

sa umilitoare și visa la putere. Când Antipa a vizitat casa fratelui său în anul 26, a reușit să-l farmece pe tetrarh. Acesta avea deja peste cincizeci de ani, dar s-a îndrăgostit de o rudă și a decis să se căsătorească cu ea. Au existat multe obstacole în calea acestui lucru. A trebuit să divorțeze de prima sa soție, fiica unui aliat, regele nabateean Areta al IV-lea. Aflând de planurile lui Antipa, soția sa a fugit la tatăl ei în Nabateea cu ajutorul beduinilor loiali. Acest lucru a dus la o ruptură diplomatică cu Areta. În Iudeea însăși, actul lui Irod a fost condamnat în unanimitate: Irodiada era nepoata sa și soția fratelui său - astfel, tetrarhul încălcase Legea de două ori. [12] Dar nimic nu l-a putut opri pe conducător.

Ioan Botezătorul, încă în libertate, a vorbit deschis împotriva acestei căsătorii incestuoase. Nu a încetat să-l mustre pe Irod nici după ce acesta îl închisese într-o fortăreață. Prin urmare, prizonierul a continuat să fie periculos pentru Irodiada. Ea a căutat un motiv pentru a-l elimina, dar a văzut că soțul ei slab de voință cu greu ar îndrăzni să-l condamne și să-l execute pe Ioan. Mult așteptata ocazie s-a ivit în sfârșit.

Irod își sărbătorea ziua de naștere, iar mulți oaspeți de seamă, lideri militari și bătrâni ai Galileii, se adunaseră în palatul Machairan. Când ospățul era în toi, Salomeea, fiica Irodiadei, a alergat în mijlocul sălii și, spre încântarea indescriptibilă a tuturor, a executat un dans sirian înflăcărat. „Cere-mi orice vrei!”, a strigat tetrarhul beat. I-a chemat pe cei prezenți martori că jură să îndeplinească orice dorință a fetei. Salomeea, după ce s-a consultat cu mama ei, a repetat cuvintele pe care i le sugerase Irodiade: „Dă-mi imediat pe o tavă... capul lui Ioan Botezătorul.”

Fața lui Antipa s-a întunecat. Profetul îi inspirase întotdeauna respect și se temea și de reacția poporului. Iar romanilor nu le plăceau execuțiile extrajudiciare. Totuși, Irod, dorind să-și țină cuvântul dat în fața oaspeților de seamă, a ordonat gărzii sale de corp să coboare în temniță. Curând s-a întors cu capul însângerat al lui Ioan în mâini. Acesta a fost așezat pe o farfurie, iar Salomeea i-a dus teribilul dar mamei sale...

Astfel a pierit „cel mai mare dintre cei născuți din femei”. Avea puțin peste treizeci de ani. A reușit el să primească răspunsul lui Isus? Nu știm. Dar a murit așa cum trăise - un martor de neclintit al adevărului lui Dumnezeu.

Trupul profetului a fost dat ucenicilor. După ce l-au îngropat, aceștia s-au grăbit în Galileea să-i spună lui Isus ce se întâmplase. Ioaniții știau că în zilele din urmă gândurile învățătorului lor se întorceau constant la Omul din Nazaret.

De atunci încolo, Antipa a fost bântuit de frică. Când a auzit despre Isus, i-a asigurat pe cei din jurul său că omul drept pe care îl executase înviase din morți.

Când Areta al IV-lea a pornit război împotriva lui Irod și l-a capturat pe Machaer, oamenii au spus că Dumnezeu l-a pedepsit pe tetrarh pentru uciderea lui Ioan. [13]

Între timp, cei doisprezece se întorseseră la Capernaum. Succesul lor îi inspirase și i-au descris cu entuziasm lui Isus „tot ce făcuseră și învățaseră". Dar bucuria lor a fost umbrită de vești triste. Acum, după execuția lui Ioan, oricare dintre ei era în pericol. Tetrarhul s-ar putea întoarce la acțiuni ostile împotriva noilor predicatori. Învățătorul trebuia să păstreze Biserica care se formase. „Veniți", le-a spus El apostolilor, „separați într-un loc pustiu și odihniți-vă puțin". El însuși s-a urcat într-o barcă și a trecut pe țărmul estic, la granițele teritoriului lui Irod Filip.

Curând, ucenicii L-au urmat.

Capitolul nouă. „PÂINEA VIEȚII"

Primăvară - vară 29

În timp ce mica comunitate se afla pentru prima dată sub o amenințare reală din partea autorităților, predicarea lui Isus a obținut cel mai mare succes. El a fost urmărit constant de locuitorii Galileii și Decapolei, ai Iudeii și ai regiunii Iordanului și chiar ai Feniciei. [1] Faima Lui „s-a răspândit în toată Siria". Niciodată până atunci astfel de mulțimi nu se adunaseră la Învățător. Deși nu se știe câți dintre acești oameni au intrat ulterior în Biserica primară, acea primăvară a adus, fără îndoială, o recoltă îmbelșugată Evangheliei.

Când Isus a dispărut din Capernaum, oamenii au început să-L caute. În ciuda apropierii Paștelui, mulți galileeni, în loc să meargă la Ierusalim, au înconjurat lacul până la Betsaida, sperând să-L întâlnească acolo pe Învățător. Și din nou Isus a văzut „oile casei lui Israel" rătăcind ca o turmă fără păstor. Printre dealurile pustii, li s-a părut un nou Moise, care îi va călăuzi pe calea libertății. „Având milă de ei", Isus a vorbit mult timp cu oamenii și i-a vindecat pe bolnavii care erau aduși la El…

Seara a căzut neobservată, iar în curând noaptea avea să învăluie coasta. Studenții au început să se îngrijoreze:

„Locul acesta este pustiu și ceasul este deja târziu", i-au zis ei lui Isus. „Trimite-i să plece, ca să meargă prin satele și cetățile de dimprejur și să-și cumpere mâncare."

„Dă-le ceva de mâncare", a răspuns El.

„N-ar trebui să ne ducem să cumpărăm pâine în valoare de două sute de denari și să le dăm să mănânce?”, a întrebat unul dintre apostoli. La urma urmei, comunitatea avea propriile economii, iar unii dintre cei care veniseră probabil aduseseră bani cu ei. Filip, însă, și-a exprimat îndoiala că aceasta va fi de ajuns. Atunci Isus a întrebat:

- Câte pâini ai? Du-te și uită-te.

„Este aici un băiat”, a zis Andrei, „care are cinci pâini de orz și doi pești. Dar ce înseamnă acestea pentru atâta mulțime?”

În loc să răspundă, Învățătorul le-a ordonat să-i așeze pe oamenii adunați în rânduri pe iarba verde de primăvară și, luând pâinile, a rostit o rugăciune de mulțumire pentru ele. Cu un gest solemn, le-a frânt și le-a împărțit ucenicilor. Nedumeriți, au început să împartă mâncarea săracă de-a lungul rândurilor, dar curând, spre uimirea lor, s-au convins că era suficient pentru toată lumea...

La prima vedere, ar putea părea că Hristos a cedat în acest caz ispititorului, care odată I-a oferit să transforme pietrele în pâine. Dar, de fapt, nu a existat niciun compromis în ceea ce a făcut. Cuvintele „omul nu trăiește numai cu pâine” au rămas în vigoare. Învățătorul a vrut ca mulțimea să vină la El în primul rând pentru hrană spirituală. Dacă oamenii caută Împărăția lui Dumnezeu, „toate aceste lucruri li se vor adăuga”. Tradiția a păstrat cuvintele semnificative ale lui Hristos: „Cereți lucruri mari, și Dumnezeu vă va da lucruri mici.” [2]

Nu vom ști niciodată exact cum a avut loc înmulțirea pâinilor, dar nu asta este important. Hrănind oamenii, Isus a arătat că o credință vie autentică și unitatea sufletelor în har pot deveni o garanție nu numai a binecuvântării cerești, ci și a celei pământești.

Nu este o coincidență faptul că acest eveniment este descris de toți cei patru evangheliști, iar primii creștini adorau să-l înfățișeze pe pereții catacombelor. [3] Misterul mesei festive a fraților era un preludiu la Euharistie, sacramentul Recunoștinței, pe care Fiul Omului l-a făcut centrul Bisericii Sale.

În acea oră de seară, împrejurimile Betsaidei au fost martorii primilor pași către *recunoașterea* deschisă a Împărăției. Credința, deși pentru scurt timp, triumfase. Profet fals și blasfemiator în ochii teologilor, un periculos scandalagiu al gloatei în ochii politicienilor, Isus a fost întâmpinat cu entuziasm de mii de oameni care au petrecut zilele dinaintea Paștelui cu El și au participat la sfânta frângere a Pâinii.

Când s-a lăsat noaptea și focurile au izbucnit în vale, oamenilor le-a fost greu să doarmă. O bucurie și o entuziasm deplină i-au cuprins pe toți. „Cu adevărat, El este Profetul care vine în lume!”, se auzeau peste tot strigăte. Deși Isus nu a cerut onoruri regale pentru Sine, galileenii erau gata să-L ia *cu forța* și să-L proclame Stăpânul lor. Gândurile lor au luat cursul lor obișnuit. Lumina Împărăției, „semnul” euharistic al comuniunii cu Dumnezeu, a fost din nou întunecată de iluzii reînviate…

Entuziasmul mulțimii se putea transmite ucenicilor, ceea ce era mai periculos decât toate persecuțiile lui Irod. Și din nou era necesar să se ascundă, să fugă. Isus nu ezită niciun minut. Le poruncește celor doisprezece să urce în barca lui Simon și să navigheze de-a lungul țărmului spre Betsaida. Neînțelegând motivul unei asemenea grăbiri, ei se supun în tăcere, iar El, neobservat de nimeni, sub acoperirea nopții, merge singur la munte, de unde, la lumina lunii, vede barca luptându-se cu vântul potrivnic.

Ucenicii se așteptau ca Isus să coboare curând la țărm, dar El nu Și-a părăsit adăpostul. Până la ora trei dimineața ajunseseră în derivă aproape până la mijlocul lacului. Acum nu se mai gândeau decât să nu răstoarne barca. Deodată, apostolii au văzut ceva care i-a făcut să țipe. Chiar printre valuri se mișca silueta unui om care, după cum li se părea, voia să treacă. Pescarii, îngroziți, și-au aruncat vâslele. Toate ororile credinței populare le-au revenit în minte. Oare această fantomă prevestea moartea iminentă? Și în acel moment o voce familiară s-a auzit din întuneric: „Eu sunt, nu vă temeți!”...

Încă nu știau dacă să se bucure sau să se teamă, când nerăbdătorul Petru, privind în întuneric, a strigat: „Doamne, dacă ești Tu, poruncește-mi să vin la Tine pe ape!”

Ce l-a împins? Curiozitatea copilărească? Sau dorința de a-L atinge pe Învățător și de a scăpa de frică? Cel mai probabil, pescarul nu era conștient de motivele sale când, auzind: „Du-te”, a pășit cu îndrăzneală peste bord. Și s-a întâmplat incredibilul. Pentru câteva clipe, puterea credinței l-a ținut cu adevărat pe Petru la suprafață. Dar apoi, simțind valurile sub picioare, și-a dat seama cu frică ce se întâmplă și a început să se înece.

„Doamne, mântuiește-mă!”, a strigat Simon cu disperare.

„Puțin credinciosule, de ce te-ai îndoit?”, i-a zis Isus, întinzându-i mâna.

Ucenicii zăceau pe fundul bărcii, neîndrăznind să se miște. Acum înțeleseseră în sfârșit: soarta îi legase de Cineva de altundeva.

Niciunul dintre ei nu a avut timp să observe cum barca a atins stâncile de pe coastă...

Între timp, dimineața, oamenii, aflând că cei doisprezece plecaseră singuri cu corabia, fără Învățător, erau nedumeriți și nedumeriți: unde oare dispăruse? Grupuri de galileeni mergeau dezorientați de-a lungul țărmului. Unii au ieșit în bărci pe mare și i-au strigat pe pescarii din Tiberiada. În cele din urmă, cineva a sugerat ideea de a merge în „cetatea Lui".

Și într-adevăr l-au găsit pe Nazarinean în Capernaum. [4]

Care au fost motivele care L-au determinat să se întoarcă în tetrarhia lui Antipa? A vrut El să încerce să găsească încă o dată înțelegere acolo și acesta a fost motivul pentru care a ezitat să părăsească Galileea? Aceasta este cea mai probabilă presupunere. Isus părea să-și ascundă viitorul de Sine Însuși. Aceasta a fost tragedia vieții Sale, de neînțeles pentru noi. Deși semințele Evangheliei au căzut adesea pe pământ sterp, Semănătorul a continuat să lucreze „pentru mântuirea multora". După cum spunea cu sinceritate un scriitor rus, Hristos „a trebuit să păstreze scânteia speranței până la sfârșit, până la cruce" [5] .

Între timp, cărturarii din Ierusalim au venit la sinagoga din Capernaum. De data aceasta l-au acuzat pe Isus nu de vrăjitorie, ci de lipsă de respect față de „tradițiile bătrânilor". Cum putea El, care se pretindea a fi un îndrumător, să trateze cu atâta ușurință ritualurile poruncite de părinți? La urma urmei, toată lumea vedea că, atunci când se așezau la masă, ucenicii Săi nu făceau abluțiuni rituale.

Isus nu a încercat să se justifice în fața lor. „Bine a profețit Isaia despre voi, ipocriților", a remarcat El, „după cum este scris:

> „Acest popor Mă onorează cu buzele, dar
> inima lui este departe de Mine.
> În zadar Mă cinstesc ei,
> învățând învățături care sunt porunci omenești.
> După ce ați părăsit porunca lui Dumnezeu, ați ținut datina
> omenească."

Care este valoarea ritualurilor dacă lucrul principal din Lege este uitat? Învățătorul a dat imediat un exemplu de falsă evlavie de acest fel. Adesea, oamenii care își lăsau moștenire proprietățile Templului refuzau să-și ajute

părinții pe această bază. Imaginându-și că au dat dovadă de evlavie, au căzut în păcat împotriva uneia dintre primele porunci ale lui Moise. [6]

Disputa a fost întreruptă de galileeni care sosiseră din împrejurimile Betsaidei. [7] Aceștia l-au înconjurat pe Învățător, entuziasmați și surprinși:

- Rabi, cum ai ajuns aici?

Dar întâlnirea cu ei nu-L mai bucura pe Hristos.

- Adevărat, adevărat vă spun că Mă căutați nu pentru că *ați văzut semnul* , ci pentru că ați mâncat pâini și v-ați săturat. Lucrați nu pentru mâncarea care piere, ci pentru mâncarea care rămâne pentru viața veșnică și pe care o va da Fiul omului, căci El a fost pecetluit de Tatăl, adică de Dumnezeu.

În sufletele lor, „semnul”, miracolul prezenței lui Dumnezeu, revelat la masă, s-a estompat în comparație cu faptul că Isus a putut să-i hrănească într-un loc pustiu. Cu toate acestea, galileenii au încercat în continuare să înțeleagă ce aștepta și ce cerea Învățătorul de la ei.

„Ce să facem”, au întrebat ei, „ca să facem lucrările lui Dumnezeu?”

„Lucrarea lui Dumnezeu este aceasta”, a fost răspunsul, „să credeți în Acel pe care L-a trimis El.”

Dar oare n-au crezut? Nu au vrut ei să-L facă rege pentru că El, asemenea lui Moise, le-a dat mană nouă din cer? [8]

„Nu Moise”, le-a răspuns Isus, „v-a dat pâinea din cer. Căci pâinea lui Dumnezeu este *Cel* ce se coboară din cer și dă viață lumii.”

„Doamne, dă-ne întotdeauna această pâine!”, iarăși nu au înțeles. La fel ca femeia din Samaria, oamenii au luat alegoria literal, deși unii dintre ei știau probabil că scribii numeau Înțelepciunea lui Dumnezeu „pâine”.

Și apoi Isus a rostit cuvinte care i-au lăsat complet nedumeriți pe oamenii adunați:

> Eu sunt pâinea vieții.
> Cine vine la Mine nu va flămânzi niciodată,
> și cine crede în Mine nu va înseta niciodată...
> Părinții voștri au mâncat mană în pustie și au murit.
> Această pâine se pogoară din cer,
> ca omul să mănânce din ea și să nu moară...

Pâinea pe care o voi da Eu este *trupul* Meu ,
pe care îl dau Eu pentru viața lumii...
Cine mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu
rămâne în Mine, și Eu rămân în el.

Pâinea, apa, vinul simbolizează hrana necesară pentru întreținerea vieții trupului. Masa cu Fiul Omului este hrana spiritului. Prin El, o Ființă din carne și sânge, se împlinește *comuniunea cu* ființa divină, se realizează plenitudinea Legământului, unirea Creatorului cu creatura.

În ziua înmulțirii pâinilor, oamenii au fost martori și participanți la acest „semn", dar nu au putut rezista ispitei pământești. Acum, trezirea acelei nopți extraordinare, când au vrut să-l proclame pe Isus rege, trecuse. Poporului li se părea că se trezise din somn și își venise în fire. „Nu este acesta Isus, fiul lui Iosif, ai cărui tată și mamă îi cunoaștem?", întrebau unii cu îndoială. „Cum poate El să zică acum: «M-am coborât din cer»?" Iar alții se considerau înșelați: „Cum poate să ne dea carne să mâncăm?"

Chiar și ucenicii Săi au fost extrem de nedumeriți de ceea ce a spus El. Unii dintre ei au murmurat: „Aspre sunt cuvintele acestea! Cine le poate asculta?" Isus a încercat să le explice că vorbele Sale trebuie înțelese într-un sens spiritual. „Cuvintele pe care vi le-am spus Eu sunt duh și viață. Dar sunt unii dintre voi care nu cred."

Evanghelistul Ioan explică faptul că prin „necredincioși" Domnul se referea la Iuda. [9] Într-adevăr, este foarte posibil ca acest om ambițios, convins fiind că Isus nu voia să devină rege, să fi experimentat chiar în acel moment o dezamăgire în speranțele sale. Și cum a înțeles el ce s-a întâmplat pe lac în noaptea aceea? Îndoiala va găsi întotdeauna un răspuns: un vis, o magie, o născocire a unei imaginații tulburate. Totuși, Iuda nu a fost singurul care și-a răzgândit credința în Isus. Același evanghelist relatează că „din acel moment mulți dintre ucenicii Lui L-au părăsit și nu au mai umblat cu El".

„Vreți și voi să vă duceți?", i-a întrebat Isus pe cei doisprezece.

Toată lumea a tăcut, doar Peter a reușit să exprime sentimentul general.

- Doamne, la cine să ne ducem? Tu ai cuvintele vieții veșnice...

Copleșiți de ceea ce văzuseră și auziseră, ucenicii păreau a fi în mijlocul unei noi nașteri. Erau multe lucruri pe care încă nu le puteau înțelege. Dar, în cele din

urmă, la cine puteau spera decât la Domnul? Și El s-a uitat cu tristețe la urmașii Săi ghemuiți:

— Nu v-am ales Eu pe voi, cei Doisprezece? Și unul dintre voi este diavolul.

Dacă Iuda s-a cutremurat la auzul acestor cuvinte, nu a arătat că se refereau la el; ceilalți au încremenit de groază.

Nu le-a fost ușor, dar a fost și mai dificil pentru Isus Însuși. El a trebuit să recreeze spiritual oameni care împărtășeau multe dintre greșelile mediului lor. Deși au fost aleși ca apostoli ai Împărăției, ei au rămas totuși infinit de departe de Hristos. Auzind avertismentul Său: „Feriți-vă de aluatul fariseilor și de aluatul lui Irod”, au decis că Învățătorul le interzicea, dacă era necesar, să accepte pâine de la dușmanii Săi. „Tot nu înțelegeți?” Isus s-a supărat. [10]

Cu toate acestea, El nu Și-a folosit puterea, nu a vrut să facă violență sufletelor. Iar și iar îi va instrui, va veghea asupra îndoielilor lor, va aștepta cu o răbdare neobosit. Vor trebui să experimenteze o a doua convertire, să-L recunoască din nou pe Mesia în Rabinul Yeshua, dar nu pe Mesia zeloților și al mulțimii vanitoase, ci pe Cel care este hrana spirituală a lumii, Pâinea dată de cer...

Capitolul zece.

MISTERUL FIULUI OMULUI

Vară - toamnă 29

Se pare că, pentru a aștepta până când tulburările populare se vor potoli, Isus a părăsit complet pământul lui Israel. S-a retras în Fenicia vecină, unde a trăit o vreme, încercând să rămână nerecunoscut. Predica Sa a tăcut în acele zile: în jurul Lui erau doar păgâni, al căror ceas nu sosise încă. [1] De acolo a mers spre sud-est, spre Decapole, și abia după aceea S-a întors în sfârșit în tetrarhia lui Filip. Dar la Betsaida o mulțime Îl aștepta deja, deși semnificativ mai puțin răspândită, iar Isus a fost din nou nevoit să se ascundă. De data aceasta S-a dus la Golan, iar apoi mai departe, pe cursul superior al Iordanului.

Calea sa se întindea pe lângă Muntele Hermon acoperit de zăpadă, prin periferia orașului Cezareea, numit de Filip în onoarea lui Cezar August.

Apostolii L-au urmat pe Învățător fără să se plângă, întrebându-se însă de ce nu profita de entuziasmul galileenilor. Totuși, rătăcind pe drumurile Transiordaniei, au avut ocazia să analizeze cu calm evenimentele din ultimele luni și să-și întărească hotărârea de a nu-L părăsi niciodată pe Domnul. Au ghicit că

Învățătorul aștepta o conversație sinceră din partea lor, că sosise momentul să le definească clar atitudinea față de El.

Într-o zi, după o rugăciune privată, Isus s-a întors către cei doisprezece cu o întrebare:

— Cine spun oamenii că sunt?

„Unii zic că e Ioan Botezătorul”, au zis ei, „alții zic că e Ilie, iar alții zic că e Ieremia sau unul dintre proroci.”

- Și cine Mă consideri a fi?

Învățătorul nu le ceruse niciodată apostolilor o mărturisire atât de directă. Dar cuvintele Sale nu i-au mai luat prin surprindere. Simon a răspuns în numele tuturor:

- *Tu ești Mesia, Fiul Dumnezeului celui Viu!*

„Ferice de tine, Simone, fiul lui Iona”, a spus Isus solemn, „căci nu carnea și sângele ți-au descoperit aceasta, ci Tatăl Meu care este în ceruri. Și îți spun: Tu ești Stânca [2] și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui. Îți voi da cheile Împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat în ceruri și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat în ceruri.” [2]

Aceste cuvinte despre Biserică erau ca un răspuns la schimbarea care avusese loc în conștiința lor. Deși unii dintre apostoli îl numiseră anterior pe Învățătorul lor Mesia, ei erau încă captivi unor idei false. Acum era o altă situație. Chiar dacă au ajuns să fie convinși că Isus disprețuise puterea pământească și rătăcea ca un exilat într-o țară străină, au găsit totuși credința și curajul să-L recunoască drept Hristos. Și, deși Simon nu era încă capabil să înțeleagă pe deplin sensul cuvintelor pe care le rostise el însuși, mărturisirea sa avea să devină de atunci încolo simbolul credinței pentru întreaga Biserică a Noului Testament.

Întrebarea lui Isus: „Cine spun oamenii că sunt Eu?” rezonează și astăzi; și astăzi, ca și acum două mii de ani, mulți sunt gata să vadă în El doar un profet sau un învățător de moralitate. Nu pot explica de ce milioane de oameni l-au recunoscut ca fiind „de o ființă cu Tatăl”.

Care a fost atracția unică a lui Hristos? Era vorba doar de doctrina sa morală? La urma urmei, Buddha, Ieremia, Socrate și Seneca au oferit cu toții o etică nobilă. Cum ar putea atunci creștinismul să-și învingă rivalii? Și, în final, cel mai important lucru: Evanghelia nu este deloc ca o simplă predică morală.

Aici intrăm în cea mai misterioasă și decisivă regiune a întregului Nou Testament; aici se deschide brusc prăpastia dintre Fiul Omului și toți filosofii, moraliștii și fondatorii de religii.

Isus poate că a trăit și a acționat ca un profet, dar ceea ce a revelat despre Sine Însuși nu-I permite să fie pus la egalitate cu alți învățători ai lumii. Fiecare dintre ei s-a recunoscut doar *ca un om* care găsise adevărul și era chemat să-l proclame. Au văzut clar distanța care îi despărțea de Cel Etern. [3] Și Isus? Când Filip L-a rugat timid să le descopere ucenicilor pe Tatăl, El a răspuns așa cum nici Moise, nici Confucius, nici Platon nu au putut răspunde: „De atâta timp sunt cu voi și totuși nu Mă cunoști, Filipe? Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl.” Cu o încredere calmă, acest Învățător, străin de falsitate și exaltare, se proclamă singurul Fiu al lui Dumnezeu. El nu mai vorbește ca un profet – în numele Existentului – ci ca Însuși Existentul...

Nu este surprinzător că Hristos pare acum pentru mulți o enigmă insolubilă. Îi putem înțelege chiar și pe cei care au încercat să-L considere un mit, deși aceste încercări au eșuat [*vezi Anexa 1, „Mit sau realitate?”*]. Într-adevăr, este greu de imaginat că a existat un Om în Israel care a îndrăznit să spună: „Eu și Tatăl suntem una”; este mult mai ușor de imaginat cum grecii sau sirienii au țesut o legendă despre Fiul lui Dumnezeu din frânturi de credințe orientale.

Păgânii credeau că zeii se nasc uneori pe pământ și îi vizitează pe muritori, dar Iisus predica într-o societate în care nimeni nu lua în serios astfel de mituri, în care știau că Divinitatea era incomensurabilă cu omul. Biserica Vechiului Testament a plătit un preț prea mare pentru acest adevăr și a luptat prea mult timp împotriva păgânismului pentru a inventa un Profet care să spună: „Eu sunt în Tatăl și Tatăl este în Mine”. Au încercat să explice totul referindu-se la Sfântul Pavel, care se presupune că a creat dogma Întrupării. Dar „Apostolul Neamurilor” era evreu până în măduva oaselor și nu ar fi ajuns niciodată la ideea de Dumnezeu-umanitate de unul singur.

Paradoxul apariției lui Isus este că El este incredibil și, în același timp, este o realitate istorică. Mintea plată „euclidiană” se zbate în zadar pentru enigma Sa. Când faimosul expert în antichitate T. Mommsen a fost întrebat de ce nu-L menționează pe Hristos în operele sale, el a răspuns: „Nu-L pot înțelege și, prin urmare, prefer să tac.” Filosoful Spinoza, deși nu era creștin, a recunoscut că Înțelepciunea divină „s-a manifestat cel mai clar prin Isus Hristos.” [4] Napoleon, care a reflectat mult asupra căilor istoriei în timpul închisorii sale, a spus spre sfârșitul vieții sale: „Hristos vrea iubirea omului - asta înseamnă că El vrea ceea ce poate fi obținut din lume cu cea mai mare dificultate, ceea ce un înțelept cere în zadar de la câțiva prieteni, un tată de la copiii săi, o soție de la soțul ei, un frate de la fratele său, într-un cuvânt, Hristos vrea inima; „El vrea aceasta pentru

Sine și o realizează într-un mod absolut nemărginit... Numai El a reușit să înalțe inima umană la invizibil până la punctul de a sacrifica temporalul și, prin acest mijloc, El a legat cerul de pământ.” [5] „Păgânul” Goethe l-a comparat pe Iisus cu Soarele. „Dacă sunt întrebat”, a spus el, „dacă adorarea respectuoasă a Lui corespunde naturii mele? Voi răspunde: desigur! Mă închin în fața Lui ca în fața revelației divine a celui mai înalt principiu al moralității.” [6] Mahatma Gandhi, hindus, a scris că pentru el Iisus a fost „un martir, întruchiparea sacrificiului, un învățător divin.” [7]

Acestea sunt judecățile unui istoric, filosof, politician, poet, înțelept, care a reflectat asupra personalității lui Hristos. Dar dacă El nu este un mit și nu este doar un reformator, atunci cine este El? Nu ar trebui noi, în căutarea unui răspuns, să-i ascultăm pe cei care au umblat cu El prin orașele și satele Galileii, care l-au fost cei mai apropiați, cu care a împărtășit cele mai intime lucruri? Iar ei, la întrebarea: „Cine ziceți voi că sunt Eu?”, răspund cu cuvintele lui Simon Petru: „Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului celui Viu”...

Pentru a înțelege mai bine esența acestei mărturisiri, trebuie să ne întoarcem încă o dată în trecutul îndepărtat.

Mesia: Rege și Mântuitor

Religia mozaică a apărut odată cu ideea *de mântuire* . Prima poruncă a Decalogului ne amintește că Iahve și-a eliberat poporul, care lâncezea în captivitate. Publicul larg a înțeles cel mai adesea mântuirea destul de concret, ca eliberare de dușmani și dezastre naturale. Profeții au spiritualizat această speranță, investind-o cu conținut escatologic.

Conform Bibliei, lumea se află de mult timp într-o stare de declin și are nevoie de vindecare. Viața umană este scurtă, ca un vis, trece într-o luptă fără rod. Oamenii sunt cufundați în vanitate. „Născuți în păcat”, ei sunt inevitabil atrași spre distrugere. [8] Cât de puțin seamănă această împărăție a întunericului și a suferinței cu împlinirea voinței lui Dumnezeu!..

Mulți filozofi din Occident și Orient au ajuns la concluzii similare. În opinia lor, un muritor este o jucărie a pasiunilor și circumstanțelor oarbe; soarta inexorabilă domină totul, condamnând Universul să lupte într-un cerc vicios.

Conștientizarea imperfecțiunii lumii a dus la dezvoltarea „învățăturilor mântuirii”.

Acestea pot fi reduse la trei tipuri.

Pentru unii (Platon), soluția consta într-o mai bună organizare a societății, pentru alții (Buddha) în contemplarea mistică și evadarea din viață. Ambele soluții, însă, aveau o premisă comună: nici omul, nici Divinitatea nu sunt capabile să facă schimbări radicale structurii lumii. Se poate obține doar o ușurare parțială de suferință sau speranța abolirii existenței în sine [*vezi: „La Porțile Tăcerii” și „Dionis, Logosul, Destinul”*]. Al treilea tip de soteriologie a apărut în Israel și Iran. Numai că exista credința că răul poate fi depășit, că în viitor va exista o transformare, care este cel mai înalt scop al vieții umane. În același timp, perșii credeau că Binele și Răul sunt doi poli egali ai existenței, ca doi Zei rivali, dar profeții biblici au refuzat să accepte această teorie tentantă. Iahve li s-a revelat ca fiind unicul și unicul. El „nu a creat moartea”, voința Lui este să aducă întregul univers la o completitudine armonioasă.

Dar de unde vine imperfecțiunea, care contravine planului divin? Conform învățăturii Vechiului Testament, ea este rezultatul căderii. Puterea lui Dumnezeu nu este ca puterea unui dictator. Dumnezeu lasă creației *libertatea* de a-și alege calea. Lumea este chemată să învețe în propria experiență că adevărata viață este doar cu Cel care o dăruiește; îndepărtarea de El duce la căderea în abisul neexistenței. Numai urmând de bunăvoie chemarea Creatorului, creația va fi demnă de Creator.

Autorii Bibliei, folosind limbajul poeziei sacre a Orientului, au înfățișat spiritul distrugerii, care se opune Înțelepciunii lui Dumnezeu, sub forma unui Șarpe sau Dragon, de neîmblânzit și rebel, asemenea valurilor mării. Și mai târziu, Scriptura a dat acestui curent demonic negru, care a apărut în creație, numele de Satan, adică Adversarul. Prin el *„moartea a intrat în lume* ”. [9]

Natura așa cum o vedem acum nu corespunde pe deplin celui mai înalt plan. Prin urmare, devorarea, lupta, moartea și decăderea sunt omniprezente în ea. În mijlocul unei lumi atât de bifronte și distorsionate s-a găsit omul primordial, pe care Biblia îl personifică în chipul lui Adam [*vezi: „Originile religiei”, „Magism și monoteism”*].

El a devenit o reflectare a lui Dumnezeu în natură, o „asemănare” a Ființei Înseși.

Psalmistul din vechime, uimit de măreția cerului nopții, nu și-a putut ascunde uimirea: Ce este omul, că Te gândești la el? De ce este așezat atât de sus? [10] Cartea Genezei vorbește despre rolul regal al lui Adam, despre „stăpânirea” sa asupra creaturilor. Conform Bibliei, el se afla în „Grădina Edenului”, adică era protejat de apropierea lui Dumnezeu de răul natural. Cu toate acestea, înzestrat cu libertate și putere, Adam a cedat ispitei de a-și pune voința mai presus de voința Creatorului.

Scriptura descrie această catastrofă spirituală în povestea Căderii oamenilor care au ascultat de glasul Șarpelui și au dorit să conducă lumea *independent.*

de la Cel care i-a creat, cu alte cuvinte, „să fie ca zeii”. [11]

Astfel, Legământul original dintre ei și Cel Existent a fost distrus.

Păcatul a distrus sau a slăbit multe dintre darurile omului, s-a răspândit ca o epidemie, și-a pus rădăcinile otrăvitoare peste tot. „Cultivatorul și păzitorul” naturii, Adam a devenit dușmanul și violatorul ei. Elementele întunecate au câștigat putere asupra rasei umane însăși, subjugând-o și transformând pământul în iad...

Și totuși, așa cum Satana nu a putut denatura complet înfățișarea lumii, tot așa sămânța păcatului nu a distrus impulsurile omului către cele superioare și dorul după ceea ce era pierdut.

Mesajul central al Bibliei este că Dumnezeu nu a abandonat lumea decăzută. El i-a chemat pe cei drepți care I-au rămas credincioși în mijlocul întunericului și al nebuniei și, prin ei, a reînnoit Legământul sacru. Ei au fost cei care au dat naștere poporului ales, care a devenit instrumentul pentru atingerea obiectivelor Providenței.

Esența acestor obiective a devenit clară abia treptat în conștiința lui Israel. La început, ei au trebuit pur și simplu să aibă încredere în Domnul, să se predea îndrumării Sale. Din generație în generație, liderii, profeții și înțelepții au întărit credința în viitor, au adâncit înțelegerea Împărăției. Ei știau că va veni ziua în care monstrul Haosului va fi învins, iar bariera care desparte lumea de Dumnezeu va cădea. [12] Revoluția universală va fi precedată de apariția lui Mesia-Hristos. El va fi un descendent al lui David, fiul lui Iese, dar se va naște atunci când casa regală își va pierde gloria pământească.

> O Odraslă va răsări din pomul lui Iese, care a fost tăiat,
> și un Vlăstar va ieși din rădăcinile lui;
> și Duhul Domnului se va odihni peste el,
> Duhul Înțelepciunii și Duhul Priceperii. [13]

În inima lui Dumnezeu, Mesia a locuit „de la începutul timpurilor”, iar în Împărăția Lui viitoare nu va fi sfârșit. [14]

Apariția Sa va restabili armonia dintre oameni și natură, dintre lume și Creator.

Totuși, escatologia profeților nu se limita la așteptarea lui Hristos. „Ziua Domnului”, spuneau ei, va fi ziua celei mai mari Epifanii. [15] Cel de Dincolo va intra în lume, Cel Ascuns va deveni vizibil și aproape de fiii oamenilor.

Dar nu este oare îndrăzneală, nu este oare o nebunie să speri la asta? La urma urmei, Dumnezeu este infinit mai presus de tot ce a fost creat! „Cine L-a văzut nu poate trăi.” Și înțelepții Bisericii Vechiului Testament au răspuns la această întrebare. Conform învățăturii lor, există chipuri ale Celui Inscrutabil, care par a fi întoarse spre natură și om. Folosind concepte-simboluri pământești, acestea pot fi numite Duhul, Înțelepciunea și Cuvântul Domnului. [16] Ele conțin acea măsură a divinității care este corelată cu creația. Ele garantează existența Universului și, prin ele, Cel Fiind se revelează omului.

Însă, când profeții au încercat să descrie manifestarea Cuvântului sau a Duhului, au reprezentat-o ca un cataclism mondial, care zguduia cerul și pământul. În același fel, Mesia a fost înfățișat de majoritatea dintre ei ca un triumfător puternic, înconjurat de puteri cerești. Doar câțiva profeți, de exemplu, Isaia al II-lea, L-au înfățișat fără o aureolă de strălucire exterioară.

> Iată, Robul Meu, pe care l-am ridicat,
> alesul Meu, dorința sufletului Meu!
> I-am dat Duhul Meu,
> ca să facă dreptate neamurilor.
> Nu va striga, nu-Și va înălța glasul
> și nu se va auzi în ulițe;
> trestia zdrobită nu se va frânge
> și flacăra care se aprinde nu o va stinge. [17]

Până în vremurile Evangheliilor, credința în războinicul Mesia vorbea oamenilor mult mai mult decât ideile mesianismului mistic. În epoca romană, spiritul revoluționar militant a prevalat în mod clar. Visul Mântuitorului a devenit o utopie pământească care i-a inspirat pe partizanii Gaulonismului.

De ce nu a condamnat Isus în mod direct această tendință?

Cel mai probabil, motivul pentru aceasta a fost acela că își extragea ideile din cărțile profetice. Oamenii nu erau încă pregătiți *să separe adevărata perspectivă de metaforele tradiționale în care era îmbrăcată. Prin urmare, Hristos, fără a atinge forma* profețiilor, a căutat doar să nuanțeze sensul lor spiritual, să sublinieze principalul lucru conținut în escatologia biblică. Când S-a numit Fiul Omului, când a vorbit despre Sine ca evanghelist al libertății și vindecării, când a

clarificat că se afla într-o altă lume „înainte de Avraam” - toate acestea însemnau că El era Cel care Venea, a cărui venire au prezis-o profeții.

Dar Hristos a revelat și ceea ce *niciunul dintre ei nu prevăzuse* . Epifania s-a împlinit în Sine, în Mesia cel promis. Cel Nemăsurat și Atotcuprinzător a găsit o față și o voce umană în Tâmplarul din Nazaret, „Fiul Dumnezeului celui Viu”.

Fiul lui Dumnezeu

În Biblie întâlnim adesea expresii precum „fiul binecuvântării”, „fiul mâniei”, „fiul profeților”. Acestea denotă calitățile, caracterul și chemarea unei persoane. Prin „fii ai lui Dumnezeu”, israeliții se refereau de obicei la ființe spirituale, îngeri și uneori - la oamenii drepți ai Domnului sau la monarhi unși pe tron. Prin urmare, numele „Fiul lui Dumnezeu” a fost aplicat în mod natural lui Mesia. [18]

Hristos S-a numit în mod constant Fiul Tatălui ceresc. Dar din cuvintele Sale era clar că atitudinea Sa față de Dumnezeu nu era ca atitudinea altora. „Nimeni nu-L cunoaște pe Fiul decât Tatăl și nimeni nu-L cunoaște pe Tatăl decât Fiul.” Când a spus „Tatăl Meu”, El a atins misterul unic al vieții Sale interioare: „Tatăl este în Mine și Eu în Tatăl.” [19] Totuși, aceasta nu este fuziunea frenetică a unui mistic cu Adâncul divin, ci ceva cu totul diferit.

Filiația cu Dumnezeu devine divinitate-umanitate în Hristos …

Cartea Regilor povestește cum profetul Ilie aștepta manifestarea Gloriei Domnului pe Sinai. Focul ardea, uraganul vuia, pământul cutremura totul în jur, dar nu era Dumnezeu în toate acestea. Și abia când un vânt liniștit și răcoros a suflat brusc în deșertul arzător, profetul a simțit în sfârșit prezența Celui Existent. Ceva similar s-a întâmplat și în istoria sacră. Ei așteptau catastrofe și stele căzătoare, dar în schimb un Copil s-a născut pe pământ, slab ca oricare dintre copiii lumii. Ei așteptau un cavaler ceresc care să zdrobească dușmanii, dar a venit Tâmplarul Nazarinean, Care a chemat la Sine „pe toți cei trudiți și împovărați”. Ei așteptau un Mesia puternic și o Epifanie formidabilă, dar pământul L-a văzut pe Dumnezeu-omul, smerit, care a luat „carne și sânge” pământesc...

Vestea despre Hristos i-a nedumerit atât pe evrei, cât și pe greci. Dorind să-L limiteze la standardele lor obișnuite, unii susțineau că Isus era doar un muritor obișnuit asupra căruia coborâse Duhul lui Dumnezeu, în timp ce alții susțineau că avea un trup fantomatic, rămânând în realitate doar o Ființă divină. [20] Între timp, Evanghelia vorbește despre un Om care a mâncat și a băut, s-a bucurat și

a suferit, a cunoscut ispitele și moartea și, în același timp, El Însuși, neștiind de păcat, i-a iartat pe păcătoși așa cum iartă Dumnezeu și nu S-a separat de Tatăl. Prin urmare, Biserica mărturisește în Isus Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul Ființei, Dumnezeu în acțiune, Care, ca să spunem așa, pătrunde în adâncurile creației.

> La început era Cuvântul,
> și Cuvântul era cu Dumnezeu,
> și Dumnezeu era Cuvântul.
> El era la început cu Dumnezeu.
> Toate lucrurile s-au făcut prin Cel
> ce a venit.
> În El era viața,
> și viața era lumina oamenilor.
> Și lumina luminează în întuneric,
> și întunericul n-a cuprins-o...
> Și Cuvântul S-a făcut trup
> și a locuit printre noi;
> și noi am privit slava Lui,
> o slavă ca a singurului născut din Tatăl,
> plin de har și de adevăr...
> Căci Legea a fost dată prin Moise,
> dar harul și adevărul prin Isus Hristos.
> Nimeni n-a văzut vreodată pe Dumnezeu;
> singurul Fiu născut, care este în sânul Tatălui,
> El L-a făcut cunoscut. [21]

Dumnezeirea-umanitatea lui Hristos este o revelație atât a lui Dumnezeu, cât și a omului.

Profeții știau deja că Primul Cauz al tuturor lucrurilor nu este o Putere impersonală sau o Ordine cosmică, indiferentă precum oricare dintre forțele universului, ci *Dumnezeul Viu* , care vorbește oamenilor, dându-le chipul și asemănarea Sa. El caută înțelegerea cu omul, îl cheamă la o viață superioară. Dar dacă în Vechiul Testament planul lui Dumnezeu și fața lui Dumnezeu au rămas ascunse, atunci apariția lui Isus Îl apropie pe Creator de oameni. Prin Mesia, lumea trebuie să știe că Cel Fiind „este iubire”, că El poate deveni Tată pentru toți. Copiii risipitor ai pământului sunt chemați la casa Tatălui pentru a-și găsi acolo filiația pierdută.

Din acest motiv, Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu se nasc în lume, Care în Sine Împacă cerul și pământul. În Noul Testament, ceea ce era doar o vagă speranță în Vechiul Testament a devenit realitate. De acum înainte, unirea spirituală cu

Isus este unirea cu Dumnezeu. „Dumnezeu S-a făcut om pentru ca noi să putem deveni zei” – aceste cuvinte ale Sfântului Atanasie transmit însăși esența misterului Întrupării.

Mântuitor

„Fiul Omului”, spune Hristos, „n-a venit să fie slujit, ci să slujească și să-Și dea viața drept răscumpărare pentru mulți”. [22] Cuvintele „răscumpărare”, „mântuire” erau sinonime cu mântuirea în Biblie, căci însuși conceptul de răscumpărare este asociat cu eliberarea din sclavie și cu „dobândirea pentru sine”. [23] Așa cum Domnul a mântuit odată Israelul Vechiului Testament și l-a făcut „poporul Său”, tot așa Biserica Noului Testament trebuie să devină „partea” Sa. [24]

Răscumpărarea este și ceva mai mult – întoarcerea creației pe căile predestinate de sus. Înrobită de rău, toată ea, după cum spune apostolul Pavel, „gemănă și se chinuie, așteptând descoperirea fiilor lui Dumnezeu”. [25] Omul răscumpărat nu este îndepărtat de restul creației, ci merge înaintea ei către „un cer nou și un pământ nou”.

Flacăra Logosului arde „în întuneric”, pătrunzând treptat universul. În împărăția vrăjmășiei și a descompunerii, Dumnezeu aduce puterea dătătoare de viață a unității, armoniei și iubirii. Și, asemenea unei plante care aspiră la soare, natura ascultă această chemare și se supune Cuvântului.

Cu cât învățăm mai multe astăzi despre procesul de creare a lumii, cu atât devine mai clară imaginea Universului care se ridică în etape. Mai întâi, ordinea structurilor, apoi viața și, în final, omul. Lupta nu încetează nicio clipă. Cu fiecare pas, Șarpele se retrage în întuneric, cu fiecare pas, strălucirea se răspândește mai mult.

Când omul nu a reușit să-și împlinească destinul, Însuși Cuvântul S-a revelat lumii, întrupat în „noul Adam”. „Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, că L-a dat pe singurul Său Fiu…”

Însă dăruirea de sine a lui Isus nu putea decât să devină o tragedie. Cel care se unește cu lumea decăzută se implică inevitabil în suferința ei. De acum înainte, durerea oricărei făpturi este durerea Lui. Golgota Lui. Printre oameni, Isus nu va experimenta triumful, ci chinul și moartea.

Fără păcat, El ia asupra Sa toate consecințele păcatului. De aceea, El cheamă Biserica pe toți cei care Îl urmează: „Să alergăm cu răbdare în cursa care ne stă înainte, privind la Isus, Căpetenia și Desăvârșitorul credinței noastre, care, *pentru bucuria care-I era pusă înainte,* a suferit crucea.” [26]

Premergătorii săi au fost sfinții și discipolii secolelor trecute, care au fost persecutați și omorâți. Chipurile lor s-au contopit într-o singură imagine mesianică, prezentată privirii mistice a lui Isaia al II-lea. Regii și națiunile, bazându-se pe puterea pământească, priveau cu dispreț la adevăratul *Slujitor al Domnului* . Dar trebuiau să fie convinși că tocmai acest Suferind respins îl alesese Dumnezeu.

> Cine va crede lucrurile pe care le-am auzit?
> Și cui i s-a descoperit puterea lui Iahve?
> El a crescut înaintea Lui ca o vlăstă,
> ca o rădăcină dintr-un pământ uscat.
> Nu avea nici formă, nici măreție
> , ca să fim atrași la El,
> nici frumusețe
> , ca să fim captivați.
> El era disprețuit și respins de oameni,
> un om al durerilor, obișnuit cu chinul.
> Și ca un proscris,
> nu L-am băgat în seamă.
> El a luat asupra Sa necazurile noastre
> și a dus necazurile noastre.
> Noi am crezut că este lovit, pedepsit și smerit de Dumnezeu;
> dar El a fost rănit pentru fărădelegile noastre
> și zdrobit pentru nelegiuirile noastre.
> El a luat asupra Sa pedeapsa pentru mântuirea noastră
> și prin rănile Lui am fost vindecați.
> Noi toți am rătăcit ca niște oi,
> fiecare pe calea lui,
> dar Iahve a căzut asupra Lui nelegiuirile noastre. Când
> a fost chinuit, a fost smerit
> și în chinul Lui nu Și-a deschis gura.
> Ca un miel dus la tăiere
> și ca o oaie mută înaintea celor ce o tund,
> așa nu Și-a deschis gura. [27]

Mesia este un suferind!... Părea imposibil de acceptat, de înțeles sau de conținut. Puțini dintre oamenii Vechiului Testament au îndrăznit să vorbească cu voce tare

despre o astfel de posibilitate incredibilă. Părea blasfemie. Dar cuvântul a fost rostit și întipărit în Scriptură, lăsându-i pe oameni confuzi și ispitiți. Comentatorii evrei au evitat acest loc, ca și cum ar fi încercat să-l uite. Isus, dimpotrivă, și-a explicat misiunea, referindu-se la profeția despre Slujitorul Domnului. „Astăzi s-a împlinit această Scriptură înaintea noastră...”

El a umblat pe pământ fără să-i supună pe oameni cu evidenta puterii Sale. El a fost *micșorat* în ochii „acestora veac”, păstrând astfel intactă libertatea umană. Isus nu a căutat sclavi, ci fii, frați care să *se slujească cu altruism.*

Îl vor iubi și Îl vor urma, disprețuiți și respinși. Dacă Mesia ar fi apărut „în glorie”, dacă nimeni nu s-ar fi putut îndepărta de El, ar fi fost constrângere. Dar Hristos a învățat altfel: „Veți cunoaște adevărul, și adevărul vă va face liberi”.

Pentru libertatea omului, El S-a închis în granițele stricăciunilor, a devenit în acele zile „mai mic decât Tatăl”, avea nevoie de hrană și odihnă, Și-a închis viitorul și a experimentat toată durerea lumii asupra Sa.

Meșteșugar dintr-un oraș de provincie, înconjurat de oameni ignoranți și adesea purtând stigmatul viciului, El și-a petrecut zilele printre săraci, vameși, prostituate și leproși. Nu avea nici trupe înarmate, nici aliați influenți. Este acesta Mesia la care oamenii au visat de secole?

O altă piedică a fost faptul că predicarea Nazarineanului nu a fost aprobată de autoritățile bisericești oficiale. Fariseii L-au mustrat pentru că a mărturisit despre „Sine Însuși”. La aceasta, El a răspuns: „Eu mărturisesc despre Mine Însumi și Tatăl, care M-a trimis, mărturisește despre Mine”. [28] Pentru a-L accepta pe Fiul Omului, este nevoie de o ispravă de credință. Numai cei curați cu inima „îl vor vedea pe Dumnezeu”. El li se va revela în Hristos Isus, pe care „conducătorii” L-au condamnat ca fiind un învățător fals.

Învățătorii și ierarhii Bisericii Vechiului Testament au rămas surzi la Evanghelia Sa – și acest lucru nu a fost o întâmplare. S-au trezit captivi unei tradiții care, în opinia lor, fusese dată o dată pentru totdeauna. Nu au permis nicio îndoială cu privire la infailibilitatea lor și, prin urmare, au devenit dușmani ai lucrării lui Dumnezeu. Acest lucru s-a întâmplat nu numai pentru că Ana și Caiafa au fost cei mai răi dintre marii preoți. Însuși faptul sentinței pronunțate asupra lui Hristos de către ierarhie este cea mai mare tragedie din istoria religioasă a lumii, un avertisment etern. Teribilul adevăr răsună în „legenda” lui Dostoievski, unde l-a înfățișat pe Hristos ca venind din nou pe pământ și fiind condamnat din nou de „prinții” propriei Sale Biserici…

El era în lume
și lumea a fost făcută prin El,
dar lumea nu L-a cunoscut.
A venit la ai Săi, și ai Săi nu L-au primit.
Dar tuturor celor ce L-au primit,
le-a dat putere să se facă copii ai lui Dumnezeu, adică celor
ce cred în Numele Lui. [29]

Ucenicii înainte de mister

Dar dacă oamenii bisericii – scribii și teologii – nu L-au recunoscut, cum se face că Isus și-a găsit totuși ucenici? Logica umană, „carnea și sângele" au fost cu adevărat neputincioase aici. Aceasta este taina credinței, sfânta sfintelor, unde sufletul își întâlnește Mântuitorul. Mințile apostolilor erau chinuite de îndoieli, dar dragostea luminată a adus victoria credinței și s-au închinat în fața Rătăcitorului persecutat ca în fața lui Mesia, Fiul Dumnezeului celui Viu.

Răspunsul la mărturisirea lui Petru a fost profeția lui Hristos despre Biserică, care va rezista neclintită chiar dacă toate forțele răului s-ar ridica împotriva ei. [30] Și Isus l-a numit pe Simon însuși „Stânca" pe care va fi zidită. Indiferent cum sunt înțelese aceste cuvinte, este greu de îndoit că Domnul i-a încredințat apostolului un fel de misiune excepțională. Prin urmare, în Biserică, el a fost recunoscut ca „cel suprem". [31] Uneori se obiectează la aceasta, referindu-se la lipsa lui Petru de autoritate absolută în prima comunitate. Într-adevăr, el nu a fost nici dictator, nici „prinț" al Bisericii în sensul *pământesc* al cuvântului. Dar nu a respins oare Hristos Însuși orice pretenții la o astfel de stăpânire? Împărații să domnească peste neamuri, spune Isus, dar „între voi să nu fie așa". Prin urmare, nu unui „lider" ambițios, ci unui pescar umil i s-a spus: „Paște mieii Mei". Numai acțiunea Duhului lui Dumnezeu l-a transformat mai târziu într-un păstor al lui Hristos. În acea vreme, în timpul conversației de la Cezareea lui Filip, Petru nu devenise încă stânca Bisericii. Prin urmare, Isus a dat imediat o altă direcție gândurilor sale. După ce a interzis dezvăluirea secretului mesianic, a început să vorbească despre suferințele și moartea Sa. [32]

Când a auzit Petru aceste cuvinte, s-a întristat. L-a luat deoparte pe Isus și, cu spontaneitatea sa obișnuită, s-a hotărât să-L încurajeze.

- Dumnezeu este milostiv cu tine, Doamne! Nu ți se va întâmpla asta!

Însă cuvintele ucenicului nu puteau decât să-i rănească sufletul lui Isus. Nu ar fi vrut El Însuși ca „paharul să treacă de la El"? Voia El oare ca oamenii să se

dovedească a fi ucigașii lui Mesia? Dar El trebuia să bea de bunăvoie paharul răscumpărării...

„Înapoi de Mine, Satano ” *,* le-a zis El, privind înapoi la ucenici, „tu ești o piatră de poticnire pentru Mine, pentru că nu gândești la lucrurile lui Dumnezeu, ci la cele omenești.”

Confuz, Petru a tăcut, iar Isus a început să vorbească, adresându-se tuturor celor doisprezece. Trebuie să fie pregătiți pentru orice. Se apropie timpul încercării. „Dacă voiește cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze.” Calea către Împărăție trece prin victoria asupra propriei persoane. Mesia va deveni o jertfă, dar și urmașii Săi trebuie să învețe să-L imite. Numai atunci vor putea deveni participanți la triumful mesianic. „Adevărat, adevărat vă spun că sunt unii dintre cei care stau aici, care nu vor gusta moartea până nu vor vedea pe Fiul Omului venind în Împărăția Sa.” [33]

Însemna aceasta că sfârșitul lumii va veni în această generație? Mulți dintre ucenici L-au înțeles pe Isus în acest fel. Totuși, El nu a vorbit atât despre viitor, cât despre ceea ce se întâmpla acum, care începuse în primele zile ale predicii Sale. Sămânța semănată de Hristos crește, grâul devine pom și, între timp, Judecata are deja loc, *noua eră a sosit deja* .

Au trecut câteva zile. Se apropia Sărbătoarea Sucotului, sau a Corturilor, care, conform obiceiului, urma să fie celebrată în corturi făcute din ramuri. Pelerinii se pregăteau să meargă la Ierusalim. Isus a rămas dincolo de Iordan. Și acolo s-a întâmplat un alt fenomen extraordinar. Trei apostoli - Petru, Iacov și Ioan - au avut o privire de moment asupra perdelei trase și au contemplat gloria supraomenească a lui Hristos. [34] Poate că, în ajunul Patimilor, El a vrut să-i întărească spiritual pe cei mai apropiați de El, știind ce încercări îi așteptau.

Într-o zi, luându-i cu Sine, Isus s-a suit pe un munte înalt, în timp ce ceilalți se odihneau jos. În timp ce Se ruga, Petru, Iacov și Ioan, care se așezaseră lângă El, au adormit. Când s-au trezit, au fost uimiți de schimbarea care se avusese asupra Învățătorului. Fața Lui, după rugăciune, strălucea cu o lumină nepământeană; chiar și hainele lui Isus au devenit orbitor de albe. Doi străini vorbeau cu El. Într-un mod de neînțeles, apostolii și-au dat seama că aceștia erau profeții din vechime care veniseră la El dintr-o altă lume. Frica a făcut loc unui sentiment de pace, fericire și apropiere de Dumnezeu... Văzând că cei doi plecau, ucenicii au tremurat, temându-se să nu piardă fericirea inexprimabilă a acestui moment. „Rabi!”, a zis Petru. „Este bine pentru noi să fim aici. Să facem trei corturi: unul pentru Tine, unul pentru Moise și unul pentru Ilie.” Nu știa ce să spună; i se părea că sosise ceasul pentru ritualul Corturilor...

Ce s-a întâmplat apoi, niciunul dintre ucenici nu-și amintea clar. Era însăși Gloria Celui Veșnic, norul luminos al prezenței divine, iar peste toate răsunau cuvintele: „Acesta este Fiul Meu iubit; ascultați-L”.

Și în clipa următoare strălucirea s-a stins; apostolii L-au văzut pe Învățător ca înainte.

El stătea singur pe vârful muntelui.

Petru, Iacov și Ioan abia își puteau veni în fire. Isus, apropiindu-se de ei, le-a zis: „Sculați-vă, nu vă temeți” și a început să coboare. Ca în vis, L-au urmat. Pe drum, Isus a rupt tăcerea și le-a poruncit să păstreze secret ceea ce văzuseră „până când Fiul Omului va învia din morți”.

Neîndrăznind să-I vorbească, ucenicii au șoptit unii către alții: „Ce înseamnă a învia din morți?”

Partea a treia.

SPRE GOLGOTA

Capitolul unsprezece.

MULȚI SUNT CHEMAȚI, PUȚINI SUNT ALEȘI

Septembrie - 29 decembrie

Dacă nici după mărturisirea lui Petru apostolii nu erau pregătiți să perceapă misterul divino-uman, atunci ce au înțeles ei prin cuvântul „Mesia”? Cine era Isus pentru ei în al treilea an al uceniciei lor?

Deși fiecare zi pe care cei Doisprezece au petrecut-o cu El a fost plină de un sentiment al apropierii lui Dumnezeu, adevăratul sens al acestei minuni le-a scăpat. Fără a împărtăși radicalismul politic al zeloților, apostolii au continuat să creadă că Hristos era „Cel care trebuie să mântuiască Israelul”. [1] Ideea unui Mântuitor suferind al lumii nu se potrivea cu conștiința ucenicilor. Ei erau mai apropiați de teribilul Mesia al apocalipselor și sperau că, după ce a întemeiat Împărăția lui Dumnezeu la Ierusalim, Fiul Omului se va arăta națiunilor în puterea indestructibilă a triumfului pământesc. Într-un cuvânt, în acele zile, cei Doisprezece s-au oprit la jumătatea drumului dintre mesianismul credințelor populare și mesianismul Evangheliei.

Hristos însuși nu a negat că venirea sa a fost prezisă în profeții, că în el speranțele Vechiului Testament s-au împlinit; el și-a explicat adesea slujirea cu ajutorul textelor sacre ale Bibliei. Acest lucru i-a ajutat pe adepții săi să mențină o legătură cu tradiția și să-și aprofundeze treptat înțelegerea despre Mesia.

Totuși, uneori reflecțiile lor asupra Scripturilor au dus la ambiguități. Astfel, chiar și în Golan, apostolii i-au pus lui Isus o întrebare despre profetul Ilie. Se credea că acest străvechi luptător pentru credință nu murise, ci se afla în sânul lui Dumnezeu; când va veni ceasul hotărât, el va apărea din nou înaintea lui Israel și le va îndruma către Eliberator. [2]

Ucenicii erau nedumeriți: dacă Isus este Mesia, atunci de ce nu S-a arătat Ilie? „Vă spun”, le-a răspuns Isus, „că Ilie *a venit deja* și nu l-au cunoscut, ci i-au făcut ce au vrut.”

Era clar că acesta era Ioan Botezătorul. Dar ucenicii au fost puși în gardă de cuvintele pe care Învățătorul le-a rostit apoi: „Așadar, Fiul Omului trebuie să sufere din mâna lor.” [3] De ce vorbea El din nou despre asta? Din ce parte era în pericol? Ar îndrăzni Irod să comită o nouă crimă? Dar el provocase deja mânia poporului! Și dacă nu tetrarhul, atunci cine? Cu siguranță păstorii numiți de Dumnezeu? Este adevărat, mulți dintre ei nu aveau încredere în Isus, dar le-ar fi permis Dumnezeu slujitorilor Săi să se întoarcă împotriva lui Mesia? Poate că va trece ceva timp și își vor reveni și vor înțelege că Învățătorul galileean fusese cu adevărat trimis din cer.

Cunoscând aceste nelămuriri, Hristos le-a explicat ucenicilor că de acum înainte „cei dintâi au devenit cei din urmă”, iar păstorii s-au transformat în lupi. Înainte de a crede în Isus ca revelație vie a lui Dumnezeu, ierarhii și învățătorii trebuiau să-L recunoască cel puțin ca Profet. Cu toate acestea, au fost împiedicați să facă acest lucru de opiniile consacrate și de orgoliul de clasă rănit. Singura lor dorință acum era să scape de Nazarinean cât mai repede posibil.

În acest sens, Hristos le-a repovestit ucenicilor parabola celor invitați la ospăț. [4] Un rege sărbătorea nunta fiului său. A trimis slujitori să invite oaspeți nobili la ospăț. Ca răspuns, aceștia i-au insultat pe mesageri și i-au ucis pe unii. Conducătorul mânios i-a pedepsit pe vinovați, dar nu a vrut să anuleze sărbătoarea nunții. Le-a ordonat slujitorilor să invite la palat pe toți cei pe care îi puteau invita, inclusiv trecători și cerșetori, pentru a putea lua loc la ospăț.

Învățații și pastorii nu au acceptat Evanghelia și, în locul lor, „Am-Haaretz”, oamenii săraci din popor, „vameșii și păcătoșii”, se adună la Hristos.

Totuși, nu toți cei care vin la chemare vor fi onorați cu binecuvântarea lui Dumnezeu. Acest lucru este indicat de episodul final al pildei. Când regele a observat că unul dintre oaspeți s-a așezat la masă fără să poarte haine curate, contrar obiceiului, a văzut în aceasta disprețul față de sine și față de moștenitor și a ordonat ca ignorantul să fie expulzat din palat. Prin urmare, Împărăția lui Dumnezeu nu este destinată doar „săracilor”, ci și celor care sunt gata să împlinească legământul lui Hristos. De aceea „mulți sunt chemați, dar puțini sunt aleși”.

La întrebarea: „Este adevărat că puțini sunt mântuiți?”, Isus a răspuns:

> Străduiți-vă să intrați pe ușa cea strâmtă,
> căci mulți, vă spun, se vor strădui să intre
> și nu vor putea.
> Când se va scula stăpânul casei și va închide ușa,
> și voi veți sta afară și veți bate la ușă
> și veți zice: „Doamne, deschide-ne!”,
> iar El vă va răspunde: „Nu vă știu, nici de unde sunteți!”
> , atunci veți începe să ziceți: „Am mâncat și am băut în prezența Ta
> și ai învățat în ulițele noastre.”
> Și El vă va zice: „Nu vă știu, nici de unde sunteți.
> Depărtați-vă de la Mine, voi, lucrătorii fărădelegii!”
> Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților,
> când vor vedea pe Avraam, pe Isaac și pe Iacov
> și pe toți profocii în Împărăția lui Dumnezeu
> și pe ei înșiși vor fi dați afară. [5]

Hristos a cerut de la fiecare isprăvi spirituale și morale, „eforturi”. El nu a fost deloc, așa cum au încercat unii să-l prezinte, un „democrat”, pentru care apartenența la clasele defavorizate este deja un merit. Aceasta explică răceala lui Isus față de manifestările zgomotoase ale entuziasmului popular. Entuziasmul maselor se aprinde ușor și își face prada cu ușurință cei însetați de supunere și caută idoli. Așa nu sunt copiii Împărăției.

Refuzul lui Isus de a ceda pasiunilor mulțimii și de a accepta rolul unui lider popular a contribuit, se pare, la declinul influenței sale în Galileea. Adversarii săi s-au grăbit să profite de acest lucru și și-au atins curând scopul. Când Învățătorul s-a întors din Golan, atmosfera s-a schimbat dramatic. Era clar că mâna cuiva îi conducea pe oameni împotriva lui. Nu i s-a mai permis, ca înainte, să predice liber în sinagogi. Nu a fost supus excomunicării ecleziastice, dar toți adepții săi au fost amenințați cu această pedeapsă.

De atunci înainte, Isus a fost forțat să părăsească Capernaumul pentru totdeauna. Orașele de coastă din vecinătate se temeau să-L primească. Ce s-a întâmplat acolo nu se știe, dar din cuvintele lui Hristos este clar cât de energice au fost mașinațiunile dușmanilor Săi:

> Vai de tine, Horazin! Vai de tine, Betsaida!
> Căci dacă s
> -ar fi făcut minunile care s-au făcut în voi în Tir și Sidon,
> de mult s-ar fi pocăit în sac și cenușă.
> Dar vă spun că va fi mai ușor pentru Tir și Sidon în ziua judecății
> decât pentru voi.
> Și tu, Capernaume, oare vei fi înălțat până la cer?
> Vei fi coborât până în iad [*cf. Isaia 14:13-15*];
> căci dacă s-ar fi făcut minunile
> care s-au făcut în voi în Sodoma,
> ar fi rămas până în ziua aceasta.
> Dar vă spun că va fi mai ușor pentru țara Sodomei în ziua judecății
> decât pentru voi. [6]

Drumul lui Hristos spre Nazaret a fost, de asemenea, închis. Când a încercat să predice acolo a doua oară, aproape a fost ucis [7]. Inelul se strângea rapid. Acum se putea aștepta intervenția tetrarhului, dar precautul Antipa a preferat să rămână deoparte. Irod ar fi putut ști despre dificultățile care L-au abătut de la administratorul său, a cărui soție era o ucenică a lui Isus. A fost un moment când a vrut să-l vadă pe nazarinean, dar apoi a decis că ar fi mai bine să-și părăsească domeniul.

În acest scop, Irod i-a informat pe unii dintre farisei că se pregătește să-L aresteze și să-L execute pe Isus. Aceștia, alergând la Învățător, I-au zis: „Ieși afară și pleacă de aici, pentru că Irod vrea să te omoare.” Isus însă a observat imediat vicleșugul tetrarhului.

> Duceți-vă și spuneți acestei vulpi: „
> Iată, eu scot draci
> și fac vindecări azi și mâine,
> iar a treia zi lucrarea Mea va fi isprăvită...
> Căci nu se poate
> ca un proroc să piară afară din Ierusalim.” [8]

Fariseii și-au dat seama că Isus Însuși intenționa să părăsească Galileea, că scopul Său era cetatea lui David, unde Se pregătea să accepte moartea de martir.

Este dificil să urmărești calea lui Hristos după ce a devenit un rătăcitor persecutat. A găsit refugiu într-un sat după altul, dar nu a stat niciodată mult nicăieri. Când un scrib I-a spus: „Rabi, Te voi urma oriunde vei merge", a auzit răspunsul amar: „Vulpile au vizuini și păsările cerului au cuiburi, dar Fiul Omului n-are unde să-Și pună capul." [9]

Soarta lui Isus a început să-i îngrijoreze familia. Deși frații săi erau sceptici față de activitățile sale, nu-i doreau niciun rău. Probabil că acest lucru îi flata pe ei când era popular. Acum, văzând că Isus eșuase în Galileea, l-au invitat să meargă cu ei la Ierusalim pentru Sărbătoarea Corturilor și să se facă cunoscut acolo.

„Ieși de aici și du-te în Iudeea", au spus frații cu o ironie prost ascunsă, „pentru ca ucenicii tăi să vadă lucrările pe care le faci. Căci nimeni nu face nimic în ascuns, ci voiește să fie văzut. Dacă faci aceasta, arată-te lumii…"

„Nu mă duc încă la sărbătoare", a răspuns Isus, „pentru că nu Mi-a venit încă vremea."

Totuși, după ce frații au plecat, Isus s-a dus la Ierusalim, dar „nu pe față, ci ca și cum ar fi fost în ascuns". [10]

El le-a explicat ucenicilor săi intenția sa de a vizita capitala folosind o parabolă.

„Un om avea un smochin sădit în via sa. A venit să caute rod în el, dar n-a găsit. Apoi a zis lucrătorului viei sale: «Sunt *trei ani* care vin să caut rod în smochinul acesta, și n-am găsit. Taie-l, pentru ce obosește pământul?» El i-a răspuns: «Doamne, lasă-l și anul acesta, până voi sap împrejurul lui și-i voi pune îngrășământ, ca să văd dacă va aduce rod anul viitor; dacă nu, îl vei tăia.»" [11]

Într-un cuvânt, Isus a vrut să testeze Ierusalimul încă o dată înainte de a veni zilele fatale.

Nevrând să atragă atenția, El a ales pentru călătoria Sa un traseu pe care pelerinii îl foloseau rar. Aceștia se temeau de ostilitatea samaritenilor și preferau să meargă de-a lungul malului estic al Iordanului. Isus, însă, nu a mers în jurul Samariei cu ucenicii Săi, ci a trecut direct prin Samaria.

Când s-a făcut seară, El i-a trimis pe apostoli înainte să găsească un loc de cazare peste noapte. Dar în satul samaritean au fost recunoscuți ca evrei care mergeau în pelerinaj și li s-a refuzat intrarea. Ioan și Iacov, obosiți și iritați, i-au spus Învățătorului:

- Doamne, vrei să poruncim să se pogoare foc din cer și să-i distrugă, așa cum a făcut Ilie?

„Nu știți ce fel de duh sunteți", le-a răspuns Isus. „Fiul Omului n-a venit să piardă sufletele, ci să le mântuiască." [12]

În cele din urmă, li s-a oferit adăpost într-un sat. Și câteva zile mai târziu, călătorii, amestecându-se în mulțime, neobservați de nimeni, au intrat pe porțile capitalei.

Sărbătoarea Corturilor durase deja patru zile și era în toi. Muzica răsuna neîncetat, trâmbițele răsunau, înecând vacarmul poporului; nori de fum de jertfă pluteau deasupra Muntelui Moria. Sărbătorind sfârșitul recoltei, oamenii erau veseli și cântau, ospătau și se rugau. Fiecare loc liber din oraș era presărat cu corturi ridicate în grabă din crengi. Cămile, căruțe și catâri stăteau lângă ele. Ierusalimul era ca o tabără nomadă.

Seara, pelerinii se instalau în numeroasele anexe ale Templului pentru a asculta discursurile înțelepților, pentru a se odihni, pentru a împărtăși vești. Și erau o mulțime de știri: ciocniri între evrei și egipteni la Alexandria, execuția lui Sabinus, acuzat de „insultarea maiestății", revolta frizonilor, represaliile lui Pilat împotriva galileenilor. Rabinul din Nazaret a fost, de asemenea, subiectul unor discuții animate. „Este bun", spuneau unii, în timp ce alții ridicau din umeri: „Îi induce în eroare pe oameni". [13] Cu toate acestea, de ceva vreme acest subiect a ajuns să fie considerat periculos în Ierusalim. Oamenii se temeau să nu atragă condamnarea bătrânilor.

Deodată, atenția celor prezenți a fost atrasă de o dispută între cărturari într-unul dintre colțurile galeriei. Toată lumea a fost uimită de Omul necunoscut cu accent galileean. „Cum cunoaște omul acesta Scripturile, nefiind învățat?", au fost surprinși cărturarii. „Învățătura Mea nu este a Mea, ci a Aceluia care M-a trimis", a răspuns el. „Nu este acesta acela pe care caută să-l omoare?", au ghicit ierusalimienii. Dar de ce acționa pe față? Cei cărora le păsa cel mai mult de opiniile celor aflați la putere s-au alarmat: „Știu oare conducătorii cu adevărat că acesta este cu adevărat Cristosul?" Au fost întrerupți de cei care veniseră din Galileea:

- Știm de unde este. Dar când va veni Mesia, nimeni nu va ști de unde este.

„Mă știți și de unde sunt”, le-a zis Învățătorul, întorcându-se către ei, „și Eu n-am venit de la Mine Însumi, ci Cel ce M-a trimis este adevărat, pe care voi nu-L cunoașteți.”

Părerile erau împărțite. Unii au sugerat să fie prins ereticul și dus la episcopi, în timp ce alții, care fuseseră martori la vindecările Sale, l-au apărat pe Nazarinean. El a continuat să vorbească despre o cale necunoscută lor, pe care trebuia să o urmeze, împlinind voia Tatălui.

—Mă veți căuta și nu Mă veți găsi; și unde sunt Eu, voi nu puteți veni.

„Unde se duce?”, au întrebat scribii rânjind. „Oare merge în străinătate ca să-i învețe pe greci?”

S-au grăbit să-l informeze pe Caiafa că Isus a apărut în cetate. El a trimis imediat gărzile templului cu ordin să-L rețină. În cele din urmă, l-a avut pe impostor în mâini! Cu toate acestea, mesagerii s-au întors cu mâinile goale.

„De ce nu L-ați adus?”, au întrebat episcopii cu severitate.

„Niciodată până acum n-a vorbit un om așa cum vorbește Omul acesta”, s-au justificat slujitorii.

- Ați fost și voi rătăciți? A crezut în El vreunul dintre conducători sau dintre farisei? Dar această mulțime, care nu cunoaște Legea, este blestemată.

Fariseul Nicodim a fost martor la conversație.

„Oare Legea noastră judecă pe un om fără să-l asculte mai întâi și să știe ce face?”, a remarcat el.

„Ești și tu galileean?”, l-au răspuns ei. „Cercetează Scripturile și vezi că din Galileea nu poate ieși niciun proroc.”

Dar de data aceasta marele preot Caiafa nu a îndrăznit să mai facă nimic. Isus, când s-a lăsat noaptea, a ieșit pe poarta de răsărit în direcția Muntelui Măslinilor.

Dacă în Ierusalim El era înconjurat de un mediu ciudat și ostil, atunci pe Muntele Măslinilor trebuie să se fi simțit ca în cele mai frumoase zile ale Galileii. Aici, printre livezile de măslini, în sate mici, trăiau prietenii și urmașii Săi. Betania devenise de mult, încă din vremea primei Sale vizite, un fel de centru creștin. Oamenii credincioși lui Isus se adunau aici. În casa lui Lazăr și la Simon Leprosul, El putea să se odihnească printre cei apropiați Lui și cei care Îl iubeau.

Din când în când, Învățătorul venea la Ierusalim, situat la doar trei kilometri distanță. Acolo încerca să păstreze un profil discret, ca și cum s-ar fi pierdut printre alți învățători și rabini. Doar ucenicii și câțiva galileeni erau în apropierea Lui, iar uneori li se alăturau ascultători aleatorii. Autoritățile renunțaseră până atunci să încerce să-l ia pe Isus în custodie. Fie nu găseau o ocazie convenabilă, fie sperau că noua sectă se va dezintegra singură.

Doar o singură dată predicarea lui Isus a dus la un conflict deschis.

Sărbătoarea Corturilor s-a încheiat pe 22 a lunii de toamnă Tișri. În această zi, leviții au aprins pentru ultima dată candelele uriașe, ale căror lumini au iluminat orașul în timpul sărbătorilor. Stând într-unul dintre pridvoare, Hristos a vorbit despre simbolurile sărbătorii - lumina și apa. [14] Ritualul turnării apei a amintit de rătăcirile prin deșert, când Moise a deschis un izvor pentru cei însetați. Apa este un semn al vieții, care este dată de Înțelepciunea Domnului. Dar de acum înainte, Mesia Însuși va da apa vieții veșnice. El cheamă oamenii la Sine, așa cum a chemat odată Înțelepciunea: „Cine însetează, să vină la Mine și să bea”.

Lămpile reprezintă lumina Legii. Dar lumina care vine de la Mesia arde și mai tare. „Eu sunt lumina lumii. Cine mă urmează pe Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții.”

După aceste cuvinte, oamenii pioși, nevrând să participe la conversație, au plecat, plini de indignare. Au rămas doar cei care erau gata să-L asculte pe Învățător. Totuși, nu au rezistat mult.

„Dacă rămâneți în Cuvântul Meu”, a spus Isus, „veți fi cu adevărat ucenicii Mei; veți cunoaște adevărul, și adevărul vă va face liberi.”

Această expresie li s-a părut ciudată și jignitoare.

- Noi suntem urmașii lui Avraam și n-am fost niciodată robi ai nimănui. Cum poți zice: „Veți fi liberi”?

- Adevărat, adevărat vă spun că oricine păcătuiește este rob al păcatului. Și sclavul nu rămâne în casă pentru totdeauna, ci fiul rămâne pentru totdeauna. Așadar, dacă Fiul vă va face liberi, veți fi cu adevărat liberi.

„Părintele nostru Avraam”, repetau cu încăpățânare motto-ul mândru al patrioților, neînțelegând despre ce se discuta. Iritația lor creștea cu fiecare minut care trecea.

„Dacă ați fi fiii lui Avraam, ați face faptele lui Avraam. Dar acum căutați să Mă omorâți, pe Mine, un om care v-a spus adevărul. Și am auzit de la Dumnezeu. Avraam n-a făcut lucrul acesta. Voi faceți faptele tatălui vostru."

Din nou nu au înțeles. Unii au crezut că exagerează pericolul care plana asupra Lui: „Nu ai cumva un demon care caută să te omoare?" Alții au fost profund răniți de cele spuse.

- Nu ne-am născut în curvie. Avem un singur Tată - Dumnezeu.

„Dacă Dumnezeu ar fi Tatăl vostru", le-a răspuns Isus, „Mă ați iubi, pentru că Eu am ieșit și am venit de la Dumnezeu... De ce nu înțelegeți graiul Meu? Pentru că nu puteți supăra cuvântul Meu. Voi sunteți din tatăl vostru, care este diavolul, și vreți să împliniți poftele tatălui vostru. El de la început a fost un ucigaș...

— Nu am zis oare drept că ești samaritean și ai demon în tine?

Erau deja copleșiți de o furie adevărată.

— Eu n-am demon, ci Îl cinstesc pe Tatăl Meu, iar voi Mă necinstiți. Dar Eu nu caut slava Mea. Este Cineva care Îl caută și Îl judecă. Adevărat, adevărat vă spun că, dacă păzește cineva cuvântul Meu, *nu va vedea moartea în veac* .

„Acum știm că ai un demon… Ești tu mai mare decât tatăl nostru Avraam, care a murit? Și profeții au murit. Cine zici că ești?"

— Dacă Eu Mă preaslăvesc pe Mine Însumi, slava Mea nu este nimic; Tatăl Meu este Cel ce Mă preaslăvește, Acela despre Care voi ziceți că este Dumnezeul vostru. Și voi nu-L cunoașteți, dar Eu Îl cunosc... Avraam, tatăl vostru, s-a bucurat pentru că avea să vadă ziua Mea; a văzut-o și s-a bucurat.

— N-ai încă cincizeci de ani și l-ai văzut pe Avraam?

— Adevărat, adevărat vă spun că, mai înainte să se fi născut Avraam, Eu sunt.

EU SUNT… Numai Cel Veșnic putea vorbi așa. Acesta este numele Său secret, pe care marele preot îl rostea în zilele Corturilor, când cuvintele sfinte erau acoperite de sunetul trâmbiței și de strigătele poporului. [15] Și acum sunt pe buzele Nazarineanului! Asemenea vechilor profeți, plin de putere nepământeană,

El stă înaintea poporului. Nu mai este loc de ezitare. Fie este un mincinos și un blasfemiator, fie Dumnezeu Însuși vorbește prin buzele Sale.

Și alegerea a fost făcută. Credincioșii s-au adunat mai mult în jurul lui Isus, în timp ce restul au ridicat pietre cu o amenințare…

Se pare că mulți oameni l-au recunoscut pe nazarinean ca fiind Mesagerul lui Dumnezeu, iar acest lucru a împiedicat un atentat la viața Sa de Sărbătoarea Corturilor. Cu toate acestea, majoritatea erau pelerini care veniseră în oraș pentru sărbători. Evanghelistul Ioan vorbește despre un singur ierusalimean care a fost convertit în acele zile. [16]

Acest lucru s-a întâmplat în circumstanțe neobișnuite.

Într-o zi, s-a răspândit zvonul că Isus redase vederea unui om care se născuse orb. Mulți îl cunoșteau pentru că stătea mereu la porți, cerșind de pomană. La început, au bănuit că fusese o greșeală, dar curând îndoielile s-au risipit. Omul vindecat a fost adus la farisei, iar aceștia au întrebat cum se întâmplase.

— Un om pe nume Isus mi-a pus un amestec pe ochi, mi-am spălat ochii și văd.

„Omul acesta nu este de la Dumnezeu, pentru că nu păzește Sabatul”, i-au explicat ei (minunea se petrecuse în ziua de odihnă). Unii dintre farisei se gândeau: „Cum poate un om păcătos să facă astfel de semne?” După lungi discuții, s-au întors din nou către omul care își căpătase vederea:

- Ce spui despre El? La urma urmei, El ți-a deschis ochii.

- El este un profet.

I-au sunat pe părinții lui.

„Acesta este fiul vostru, despre care spuneți că s-a născut orb? Cum poate să vadă acum?”

„Știm că acesta este fiul nostru”, au răspuns bătrânii înspăimântați, „și că s-a născut orb, dar cum vede acum, nu știm, sau cine i-a deschis ochii, nu știm. Întrebați-l pe el, e adult, vă va povesti despre sine.”

Fariseii care au hotărât să rămână neclintiți au început să-l mustre pe omul vindecat.

- Dați slavă lui Dumnezeu. Știm că omul este păcătos.

— Nu știu dacă este păcătos. Un lucru știu, că era orb și acum văd.

- Ce ți-a făcut? Cum ți-a deschis ochii?

„V-am spus deja”, a răspuns ingeniosul ierusalim, „și n-ați ascultat. De ce vreau să aud din nou? Nu vreți și voi să deveniți ucenicii Lui?”

„Voi sunteți ucenicii Lui, iar noi suntem ucenicii lui Moise!”, au strigat cărturarii, supărați. „Știm că Dumnezeu i-a vorbit lui Moise, dar Acesta nu știm de unde este.”

- Este uimitor că voi nu știți de unde este El, dar El mi-a deschis ochii. Știm că Dumnezeu nu ascultă pe păcătoși, dar dacă cineva se teme de Dumnezeu și face voia Lui, pe acela îl ascultă. De la începuturile veacurilor nu s-a auzit că cineva a deschis ochii unui orb din naștere. Dacă n-ar fi de la Dumnezeu, n-ar putea face nimic.

„Te-ai născut în păcate și ne înveți pe noi!” - fariseii s-au înfuriat în cele din urmă și l-au dat afară. Aflând despre aceasta, Isus l-a găsit pe omul vindecat și l-a întrebat:

— Crezi în Fiul Omului?

— Cine este El, Doamne, ca să cred în El?

- Și L-ați văzut, și Cel ce vă vorbește este El.

„Cred, Doamne!”, a răspuns el, închinându-se înaintea lui Isus.

Acest eveniment, însă, i-a zguduit și pe unii dintre farisei. Nu putea fi o coincidență faptul că străinul Învățător avea o asemenea putere. De unde avea un astfel de dar? Au decis să intre într-o conversație cu Isus și au auzit cuvinte aspre:

— Am venit în lumea aceasta pentru judecată, pentru ca cei ce nu văd să vadă, iar cei ce văd să devină orbi.

„Suntem și noi orbi?”, au întrebat fariseii.

- Dacă ați fi orbi, n-ați avea păcat. Dar acum ziceți: „Vedem!” Păcatul vostru rămâne.

Într-adevăr, ei se considerau păzitori ai Tradiției și Legământului, succesori ai marilor părinți: Simon, Abtalion și Hillel. Ei credeau că Duhul lui Dumnezeu îi

ajuta să dea cea mai exactă interpretare a Torei și că El îi făcuse păstori spirituali ai lui Israel. Dar, îmbătați de sentimentul propriei superiorități, acești oameni nu erau capabili să recunoască Adevărul viu care venea la ei în persoana lui Isus din Nazaret.

Între timp, El a fost trimis poporului lui Dumnezeu ca Păstor ceresc, spre deosebire fie de scribii aroganți, fie de falsul mesia zelot.

> Adevărat, adevărat vă spun că
> Eu sunt ușa oilor.
> Toți cei ce au venit înaintea Mea sunt
> hoți și tâlhari,
> dar oile nu i-au ascultat...
> Eu sunt păstorul cel bun.
> Păstorul cel bun își dă viața pentru oi.
> Cine este plătit și nu este păstor, este
> acela care nu este oaia , care
> vede lupul venind
> și lasă oile și fuge.
> (Și lupul le ia și le risipește.)
> Căci este plătit
> și nu-i pasă de oi.
> Eu sunt păstorul cel bun
> și le cunosc pe ale Mele
> și de ale Mele sunt cunoscut.
> După cum Mă cunoaște pe Mine Tatăl, așa și
> Eu Îl cunosc pe Tatăl.
> Și Eu îmi dau viața pentru oi.
> Și mai am și alte oi,
> care nu sunt din staulul acesta;
> pe acelea trebuie să le aduc
> și ele vor asculta glasul Meu;
> și va fi o turmă și un păstor. [17]

„Din nou”, relatează evanghelistul Ioan, „s-a iscat o dezbinare între iudei din cauza acestor cuvinte. Mulți dintre ei ziceau: «Are demon și este nebun. De ce-L ascultați?» Alții ziceau: «Acestea nu sunt cuvintele unui demonizat. Poate un demon să deschidă ochii orbilor?»”

Până la mijlocul lunii decembrie, Isus a mers nestingherit din Betania spre Templu, înconjurat de o mulțime de ucenici. Locul obișnuit unde se adunau era

Pridvorul lui Solomon, lângă zidul estic. Totuși, în ziua de Hanuka, a avut loc o nouă ciocnire.

Această zi trezea întotdeauna spiritul războinic al oamenilor, amintind de victoriile lui Macabeu asupra păgânilor. Faptele eroice ale eliberatorilor dădeau de gândit, dacă nu la Mesia, atunci cel puțin la un conducător puternic care avea să răstoarne puterea Romei. De aceea, atenția a fost din nou atrasă asupra lui Isus [18]. Au început să-l întrebe insistent:

- Până când ne vei chinui sufletele? Dacă ești Mesia, spune-ne-o deschis.

„V-am spus”, le-a răspuns El, „dar nu credeți. Lucrările pe care le fac Eu în Numele Tatălui Meu mărturisesc despre Mine.”

Totuși, ei așteptau alte „fapte” de la El. Dacă ar fi stârnit o rebeliune precum Isus bar Abba (Baraba), dacă ar fi adunat oameni înarmați și ar fi mărșăluit asupra garnizoanei lui Pilat, L-ar fi urmat. Dar în schimb, El le spune lucruri obscure și dificil de realizat:

> „Nu credeți”, a zis Isus, „
> pentru că nu sunteți din oile Mele…
> Oile Mele ascultă glasul Meu;
> Eu le cunosc și ele Mă urmează;
> și Eu le dau viață veșnică
> și niciodată nu vor pieri și
> nimeni nu le poate smulge din mâna Mea.
> Tatăl Meu, care Mi-a dat darul acesta, este mai mare decât toți;
> și nimeni nu poate smulge din mâna Tatălui.
> Eu și Tatăl suntem una.”

Un murmur de groază a străbătut mulțimea. El Se face Fiul lui Dumnezeu! Trebuie pedepsit imediat pentru blasfemie. În zadar le-a îndreptat Isus atenția către cuvintele Scripturii, unde toți credincioșii sunt numiți „fii ai lui Dumnezeu”. Fanaticii nu au vrut să intre în raționamente. Singurul lor argument erau pietrele. De data aceasta, Isus, scăpând în mod miraculos de la moarte, s-a dus la Muntele Măslinilor.

Adio de la oraș a fost trist:

> Ierusalime, Ierusalime, tu care omori pe proroci
> și ucizi cu pietre pe cei trimiși la tine!
> De câte ori am vrut să-ți adun copiii,

cum își adună găina puii sub aripi,
și n-ați vrut?
Iată, casa ta a rămas pustie.
Vă spun că nu mă veți vedea
până când nu veți zice: „
Binecuvântat este Cel ce vine în Numele Domnului!” [19]

Capitolul doisprezece.

ORA SE APROPIE

29 decembrie – 2 aprilie, 30

Mai erau cam trei luni până la Paște, dar Isus nu mai putea locui în apropierea capitalei. Nevrând să se întoarcă în Galileea, S-a dus în regiunea Transiordaniană pentru ploile de iarnă. Era sub jurisdicția lui Antipa, dar cum Tiberias, reședința sa, era departe, Învățătorul și ucenicii se aflau dincolo de Iordan în relativă siguranță. Ajungând în Betabara, Isus s-a trezit pentru ultima dată în locurile unde Își începuse lucrarea. Abia recent se auzise aici glasul Înaintemergătorului și Duhul lui Dumnezeu îl umbrise pe Fiul Omului; aici începuse El să propovăduiască despre venirea Împărăției. Acum domnea liniștea pe malurile Iordanului, întreruptă doar de sunetul ploii; mulțimile care veniseră să-l asculte pe Botezător dispăruseră...

A patra Evanghelie vorbește foarte rar despre șederea lui Hristos în satul unde, cu aproape trei ani mai devreme, doi pescari se apropiaseră pentru prima dată de El și îl întrebaseră jenați: „Rabi, unde locuiești?”. Pe atunci, Andrei și Ioan nutreau vise măreațe, dar multe se schimbaseră de atunci. Apostolii înșiși se schimbaseră. Fuseseră martori la evenimente fără precedent și învățaseră să privească lucrurile altfel. Dar eșecul din Galileea și Ierusalim era încă neașteptat pentru ei. Scenele de la Sărbătorile Corturilor și Hanuka păreau să indice o înfrângere completă. Desigur, ucenicii erau pregătiți să împărtășească toate greutățile cu Învățătorul lor, dar erau totuși bucuroși că El îi adusese în acest ținut pașnic, departe de orașul neprietenos.

Curând, însă, singurătatea lor a fost ruptă. Localnicii au aflat de venirea lui Hristos, iar Betawara a început să se umple de oameni. Toată lumea a auzit că Învățătorul era în dizgrație, dar acest lucru nu i-a oprit pe cei care căutau Cuvântul lui Dumnezeu. Mulți și-au amintit de soarta Botezătorului, au repetat cuvintele sale despre Isus și au spus că, deși profetul însuși nu a făcut nicio

minune, mărturia sa era adevărată. [1] Un om din Nazaret, care eliberează oamenii de boli și arată semne minunate, nu poate fi trimis decât de Cer.

În primăvară, pe când se afla încă la Iordan, Hristos a ales *șaptezeci de apostoli* , pe lângă cei doisprezece . Aceștia trebuiau să ocolească locurile pe care urma să le viziteze în drum spre Ierusalim. Numărul lor amintea de cei șaptezeci de strămoși ai tuturor popoarelor pământului și servea ca un indiciu al extinderii activităților noii Comunități. Cei trimiși erau înzestrați cu darul vindecării și erau chemați să proclame Împărăția lui Dumnezeu.

Se pare că drumul lor a fost scurt, dar s-au întors „cu bucurie”, inspirați de succes.

- Doamne, chiar și demonii ni se supun în numele Tău.

„L-am văzut pe Satana căzând din cer ca un fulger”, a spus Isus. „Iată, v-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpioni și peste toată puterea vrăjmașului; și nimic nu vă va putea vătăma.”

Slujind Fiului Omului, au devenit luptători ai armatei sacre, înfruntând întunericului. Pentru lume, Învățătorul lor este un Rătăcitor respins și fără adăpost, dar chiar acum a sosit vremea „gloriei” Sale. „Omul Durerilor”, înaintea Căruia ispitele diavolului sunt neputincioase, El în umilința Sa zdrobește puterea vrăjmașului...

Apostolii nu ar trebui să fie mândri de puterea care le-a fost dată. Cel mai mare dar este comuniunea cu lumina Împărăției. „Nu vă bucurați că duhurile vă sunt supuse, ci bucurați-vă că numele voastre sunt scrise în ceruri.” [2]

Chiar când ucenicii începeau să capete încredere și speranță, a venit o nouă încercare. Prietenii din Iudeea au raportat că Lazăr, fratele Martei și al Mariei, era grav bolnav. „Această boală nu este spre moarte”, a spus Isus. Totuși, două zile mai târziu, a anunțat că merge la Betania.

„Rabi!”, s-au supărat ucenicii, „iudeii tocmai căutau să Te lapide și Te duci iar acolo?”

Dar când au înțeles din cuvintele Lui că Lazăr murise și că Învățătorul voia să-i viziteze casa, apostolii s-au smerit. Dacă Domnul era în pericol, nu-L vor abandona.

„Să mergem și noi să murim împreună cu El”, a spus Toma hotărât.

Nu le-a luat mai mult de două zile să ajungă la Betania. Isus nu intrase încă în sat când Marta a alergat să-L întâmpine.

„Doamne”, a spus ea plângând, „dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit…”

„Fratele tău va învia”, a spus Isus.

— Știu că El va învia — la Înviere, în ziua de apoi.

„Eu sunt Învierea și Viața; cine crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi... Crezi tu aceasta?”

- Da, Doamne, am crezut și cred că Tu ești Mesia, Fiul lui Dumnezeu, care vei veni în lume...

Între timp, Maria a rămas acasă, înconjurată de rudele și vecinii ei, care o mângâiau. Sora ei a intrat și i-a șoptit: „Învățătorul este aici și te cheamă”. Maria s-a ridicat și a ieșit în grabă din casă. Prietenele ei au urmat-o, crezând că merg la mormânt. Au găsit-o la picioarele lui Isus; Maria, în lacrimi, a repetat cuvintele surorii sale: „Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n-ar fi murit”. O emoție profundă se reflecta pe chipul Învățătorului. Toată lumea a văzut că plângea. „Vedeți cât de mult Îl iubea”, au spus oamenii din Betania. Și cineva a spus: „Nu putea acesta, care a deschis ochii orbilor, să-l împiedice pe acesta să moară?...” „Unde L-ați îngropat?”, a întrebat Isus. Oamenii L-au dus la mormânt, care era acoperit cu o lespede de piatră, așa cum se obișnuia. Trecuseră deja patru zile de când Lazăr fusese îngropat acolo. „Dați piatra la o parte”, a ordonat Învățătorul. Marta a protestat timid, spunând că trupul era deja atins de putreziciune. „Nu ți-am spus că, dacă vei crede, vei vedea slava lui Dumnezeu?” a răspuns Domnul.

Intrarea în peșteră s-a deschis. Isus Și-a ridicat ochii spre cer și s-a cufundat în rugăciune…

Ce s-a întâmplat în clipa următoare? Ce știm despre misterul vieții și al morții, despre starea spiritului care și-a părăsit carapacea? Știm că trupul are un efect asupra spiritului, dar putem determina corect forța efectului invers al spiritului asupra cărnii? Totuși, pentru Tatăl Consubstanțial nu există bariere sau procese ireversibile... „Lazăre, ieși afară!”, a strigat Isus, iar vocea Lui, ca un tunet, a răsunat în alte lumi.

Când mortul a apărut în pragul peșterii, oamenii s-au retras îngroziți. Și el a rămas acolo ca o fantomă teribilă, înfășurat din cap până în picioare într-un

giulgiu. „Dezlegați-l și lăsați-l să plece”, a spus Hristos în tăcerea care a urmat. [3]

Citind această poveste din Evanghelie, apare inevitabil întrebarea: de ce l-a înviat Domnul pe prietenul Său? La urma urmei, el, ca și alți oameni, era oricum sortit să moară. Există multe încercări de a explica minunea din Betania. Dar, cel mai probabil, au dreptate cei care văd în acest eveniment intenția lui Isus de a le arăta ucenicilor puterea Sa asupra vieții și a morții. Învierea lui Lazăr trebuia să-i pregătească pentru misterul Paștelui.

În Betania, mulți crezuseră anterior în Împărăția lui Dumnezeu. Acum, probabil, aproape întregul sat îl accepta pe Isus ca Mesia. Cu toate acestea, existau oameni acolo care considerau că este de datoria lor să raporteze Sinedriului ce se întâmplase. Membrii acestuia, desigur, credeau că au de-a face cu o înșelăciune, dar au considerat raportul ca un semn al noii creșteri a popularității nazarineanului.

Un conciliu a fost convocat imediat. Fariseii au fost invitați să participe la el, dar acuzațiile lor împotriva lui Isus se refereau la chestiuni pur religioase; între timp, partidul aflat la putere era îngrijorat de altceva: saducheii se temeau că mișcarea galileeană s-ar putea transforma într-o rebeliune și ar provoca o expediție punitivă a romanilor. Iosif Caiafa a declarat că falsul Mesia trebuie eliminat fără ezitare. Mai bine moartea unui singur om decât un dezastru care s-ar abate asupra întregii națiuni. Fariseii, deși erau în dușmănie cu clerul, de data aceasta probabil au fost de acord cu opinia lui Caiafa și s-au bucurat că ierarhia era gata să dea dovadă de fermitate. Acum nu mai era nevoie să-l excomunică pe Isus, deoarece Sinedriul avea să pună capăt problemei prin propriile mijloace.

Nu se știe dacă un detașament a fost trimis imediat la Betania sau dacă autoritățile au amânat problema după ce au aflat că Isus părăsise satul. Dar decizia a fost luată. Toată lumea credea că galileeanul va apărea cu siguranță în Ierusalim de Paște. Prin urmare, marele preot a poruncit ca oricine află unde se află să raporteze autorităților. [4]

Între timp, Isus a plecat din Betania spre zona pustie de lângă deșertul Iudeii. La mijlocul lunii martie a petrecut într-un oraș izolat numit Efraim, apoi s-a întors dincolo de Iordan în Pereea. [5]

După minunea de la Betania, apostolii au fost și mai inspirați. Dacă Domnul putea face așa ceva, atunci toate intrigile adversarilor Săi ar fi fost zadarnice. Ei

au fost doar surprinși că oamenii nu-L puteau crede pe Isus după astfel de semne. El le-a spus o parabolă.

A fost odată ca niciodată un om bogat, nepăsător și indiferent la nenorocirile altora. Ospăta zi și noapte, iar la poarta casei lui stătea cerșetorul Lazăr, care se hrănea cu resturile de la masa bogatului. Amândoi au murit, unul și-a găsit pacea „în sânul lui Avraam", iar celălalt - pedeapsa pentru păcatele sale. În chinul său, bogatul s-a gândit la frații săi și s-a rugat lui Avraam, rugându-l să-l trimită pe Lazăr pe pământ ca să-i avertizeze unde duce calea răului. Dar Avraam a obiectat: „Îi au pe Moise și pe Proroci: să-i asculte." Bogatul a considerat acest lucru insuficient:

- Nu, părinte Avraam, dar dacă vine cineva din morți la ei, se vor pocăi.

„Dacă nu ascultă de Moise și de profeți, *nici dacă ar învia cineva din morți* , nu vor fi convinși." [6]

Prin această parabolă, Hristos a vrut să spună că, dacă necredința se instalează în inimă, nicio minune nu poate converti o persoană.

Cu aproximativ zece zile înainte de Paște, Isus le-a anunțat ucenicilor săi că intenționează să ajungă la Ierusalim înainte de sărbătoare. S-au pregătit repede de călătorie și au mers aproape fără oprire. Era ca și cum Isus s-ar fi grăbit spre moarte. Concentrarea sa severă i-a umplut pe apostoli de frică, dar în timp ce mergeau în urma lui, ei încă credeau că se apropie de victorie.

Drumul șerpuia printre dealurile line. Ici și colo au început să apară oameni, îndreptându-se spre Ierusalim. Printre galileeni se afla și Fecioara Maria, dar ea, ascultătoare, a păstrat distanța față de Fiul ei.

Treptat, Hristos s-a trezit în fruntea unei mari mulțimi de pelerini. Mulți L-au recunoscut și L-au salutat cu bucurie. Alții au venit și au cerut să fie primiți ca ucenici. Dar acum, Isus a început imediat să le vorbească despre sacrificiile care trebuiau făcute pentru Împărăția lui Dumnezeu și că nu mai era timp de ezitare. Un bărbat care dorea să se alăture lui Isus a spus că trebuie mai întâi să-și îngroape tatăl. „Lasă morții să-și îngroape morții", a fost răspunsul. Pe un altul, care dorea să-și ia rămas bun mai întâi de la familia sa, Isus l-a avertizat: „Nimeni, după ce și-a pus mâna pe plug și s-a uitat înapoi, nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu." [7]

Tot mai mulți oameni L-au urmat pe Hristos. Procesiunea s-a transformat într-o adevărată cruciadă mesianică. Au traversat râul la Ierihon. În oraș, locuitorii s-au certat despre cine Îl va primi, dar Isus nu a ales o familie respectabilă, respectată universal, ci casa vameșului Zacheu. Un cerșetor orb care stătea la poartă a strigat: „Isuse, Fiul lui David, ai milă de mine!" L-au oprit, dar Hristos, apropiindu-se de El, a spus: „Capătă-ți vederea! Credința ta te-a mântuit" [8] …

Această minune a aprins entuziasmul oamenilor. Toate amenințările autorităților au fost uitate. El era din nou Mesia lor galilean, Fiul regelui David venind în lume. Peste tot se auzeau strigăte de „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului!".

Apostolii nu se mai îndoiau că „Împărăția lui Dumnezeu trebuie să se arate acum". [9] Apropierea acestui eveniment miraculos a devenit atât de reală pentru ei încât Salomeea, mama lui Ioan și a lui Iacov, L-a rugat pe Domnul să-i așeze pe fiii ei la dreapta și la stânga tronului Său când El va fi „în slavă". Întorcându-se către frați, Isus a întrebat:

—Puteți voi să beți paharul pe care-l beau Eu sau să fiți botezați cu botezul cu care sunt botezat Eu?

„Putem", au răspuns ei simplu.

— Paharul pe care-l beau Eu îl veți bea și voi, și botezul cu care voi fi botezat Eu veți fi botezați. Dar a ședea la dreapta sau la stânga Mea, nu-l dau eu, ci celor pentru care a fost pregătit.

Ceilalți ucenici au început să cârtărească. Toți voiau să ocupe aceste locuri de onoare. Dar Isus i-a oprit:

> Știți că cei
> ce sunt considerați conducători printre neamuri [*ἐθνων — literal „ale neamurilor", dar de obicei acest cuvânt se referea la neamuri*]
> domnesc peste ele,
> iar cei mai mari ai lor le exercită autoritate.
> Dar între voi nu este așa.
> Ci oricine vrea să fie mare între voi
> să fie slujitorul tuturor
> și oricine vrea să fie cel dintâi între voi
> să fie slujitorul tuturor.
> Căci Fiul omului n-a venit
> să fie slujit,

ci să slujească
și să-și dea viața ca răscumpărare pentru mulți. [10]

Totuși, gândurile ucenicilor erau absorbite de triumful care îi aștepta.

În ceasul acela, Isus era mai singur printre ei ca niciodată.

Vineri, 31 martie, călătorii au intrat în Betania, unde se ținea o sărbătoare în cinstea sosirii Învățătorului. Mulți dintre prietenii Săi se adunaseră. Marta servea la masă, iar sora ei, neștiind cum să-și exprime dragostea și recunoștința, a uns picioarele și capul lui Isus cu mir scump. Camera s-a umplut de parfum, iar Iuda a spus nemulțumit: „De ce această risipă? Ar fi mai bine să vindem mirul acesta și să dăm banii săracilor.” Și cel mai uimitor lucru este că ceilalți ucenici l-au susținut. Se pare că au crezut că, în ciuda tuturor minunilor, viitorul monarh ar trebui să aibă grijă de bani pentru a-și arăta generozitatea față de oameni încă de la început…

— Оставьте ее, — сказал Иисус, — что ее смущаете? Доброе дело сделала она Мне… Заранее помазала тело Мое для погребения. [11]

Însă apostolii nu au înțeles tristul sens al acestor cuvinte.

Când s-a terminat Sabatul, Hristos a început să se pregătească să intre în oraș. Nu mai călătorise niciodată călare, dar această zi era excepțională. Totuși, un călăreț ne-ar fi amintit de război, de regii antici care se întorceau din campanii sângeroase, de soldații romani care dansau pe străzile Ierusalimului cucerit; de aceea, Isus a ales un animal care fusese mult timp un simbol al păcii. [12] Ajungând în satul vecin Betfaghe, El i-a trimis pe ucenicii Săi să găsească un măgar tânăr. Stăpânii, aflând că Învățătorul avea nevoie de el, i l-au dat cu bucurie. În loc de șa, au pus haine pe spatele măgarului și, așezându-se pe el, Isus a început să coboare de pe Muntele Măslinilor.

Regele proclamând pacea, a călărit neînarmat, înconjurat de pelerini care strigau: „Osana Fiului lui David! Binecuvântată este împărăția care vine a tatălui nostru David!”

Galileenii și locuitorii din Betania au încercat din răsputeri să decoreze triumful lui Mesia. Au aruncat vlăstari de măslin sub copite, au întins haine; copiii au alergat după Isus, fluturând ramuri de palmier.

Apostolii s-au bucurat. Ziua mult așteptată sosise în sfârșit! L-au lăudat cu voce tare pe Dumnezeu, lăudându-se în fața mulțimii.

De îndată ce a apărut panorama Ierusalimului, scăldat în lumina serii, psalmul mesianic a început să cânte:

> Binecuvântat este Cel ce vine
> Împăratul, întru numele Domnului!
> Pace în cer
> și slavă în locurile de sus!

Alți pelerini au alergat spre ei. Printre ei se aflau farisei. Auzind strigătele „Osana Fiului lui David!", au fost îngroziți. Așadar, într-adevăr, o revoltă putea izbucni în orice moment!

„Rabi!", au strigat ei. „Mustrează-ți ucenicii!"

„Vă spun", a răspuns Isus, „că, dacă aceștia vor tace, pietrele vor striga…"

Totuși, în ciuda bucuriei și entuziasmului din jurul său, chipul lui Isus era trist. Cei care mergeau alături de el au văzut lacrimi în ochii lui. El a plâns pentru Ierusalim, cetatea făgăduinței și cetatea orbilor.

„Dacă ai fi cunoscut în ziua aceasta lucrurile care duc la pace", a spus El. „Dar acum, ele sunt ascunse de ochii tăi. Căci vor veni peste tine zile când vrăjmașii tăi vor zidi o cetate împotriva ta... și te vor doborî la pământ, pe tine și pe copiii tăi în tine și nu vor lăsa în tine piatră pe piatră, pentru că n-ai cunoscut vremea cercetării tale."

Când soarele se apropia deja de apus, procesiunea a ajuns la zidurile orașului.

Capitolul treisprezece.

PODGIA TATĂLUI

2–4 aprilie 30

Zgomotul de la poarta de est a atras curiozitatea multora dintre locuitorii orașului. Văzând un bărbat călare în fruntea unei procesiuni care cânta imnuri, au întrebat surprinși: „Cine este acesta?” Pelerinii le-au explicat cu mândrie: „Acesta este Isus, Prorocul din Nazaretul Galileii...”

Ierarhia era complet derutată. Nu se așteptaseră la o asemenea demonstrație furtunoasă de iubire populară. „Lumea L-a urmat”, își spuneau bătrânii unul altuia, alarmați. [1] Se părea că toate eforturile lor fuseseră în zadar. Deocamdată, nu se putea lua nicio măsură deschisă împotriva nazarineanului. Aceasta ar fi însemnat să-i împingă pe oameni la rebeliune. Sute de mii de evrei se adunaseră la Ierusalim pentru Paște; într-un oraș plin de oameni agitați, orice pas greșit putea duce la o explozie.

Între timp, Isus a călărit prin străzile sărbătorii și, coborând de pe măgar, a intrat în incinta Templului împreună cu ucenicii săi. Aceștia așteptau din partea Lui niște cuvinte și fapte extraordinare, dar El a privit în tăcere în jurul sanctuarului, ca un rege care vrea să-și inspecteze ținuturile și, pe măsură ce se apropia noaptea, a pornit înapoi spre Betania.

Însoțitorii lui Isus au fost probabil oarecum dezamăgiți. Nu se întâmplase nimic, nu existau semne. Cu toate acestea, ei sperau că, după ce au acceptat onorurile regale, Isus își va demonstra în curând puterea mesianică și le va dezvălui intențiile Sale ulterioare.

Luni dimineață, Hristos a venit din nou la Templu. Dar, în loc să-și cheme urmașii să lupte împotriva păgânilor, a făcut același lucru ca acum trei ani: le-a ordonat negustorilor să părăsească incinta Casei lui Dumnezeu. Vânzătorii și cumpărătorii au început să se răzvrătească, dar Isus, fără să-i asculte, a răsturnat mesele schimbătorilor de bani cu bani și băncile cu păsări destinate vânzării. Le-a cerut să înceteze să încalce Legea, care interzicea transportul de mărfuri prin curtea Templului. [2] Se pare că majoritatea celor care se aflau în piață au aprobat un atac atât de decisiv.

Acesta a fost primul act al lui Mesia, care se arătase deschis poporului. Era îndreptat împotriva umilirii credinței și a profanării cultului. La urma urmei, mulți credeau că aducând o jertfă și dând-o preoților, cineva se poate considera curat de păcate. Prin urmare, piața de lângă altar nu i-a tulburat.

Al doilea lucru a fost vindecarea bolnavilor, care îl înconjurau pe Isus din toate părțile. Mântuitorul celor suferinzi, El a venit să vestească viața nouă, mila Tatălui…

Preoții nu știau ce să facă și L-au întrebat doar pe Isus: cine l-a dat dreptul să domnească în Templu?

— Vă voi întreba un lucru: dacă îmi veți spune, vă voi spune și eu cu ce putere fac lucrul acesta. Botezul lui Ioan de unde era: din cer sau de la oameni?

„Nu știm”, a venit răspunsul evaziv. La urma urmei, ei îl numeau pe Ioan posedat, dar acum, în prezența poporului, saducheii nu îndrăzneau să-l hulească pe față pe pustnicul executat.

- Și nu vă voi spune cu ce autoritate fac asta.

Nu întâmplător Isus l-a menționat pe Botezător, în persoana căruia clerul și scribii l-au respins pe mesagerul lui Dumnezeu.

„Ioan a venit la voi pe calea dreptății”, a continuat el, „și voi nu l-ați crezut; vameșii însă și desfrânatele l-au crezut, dar voi, după ce ați văzut, nu v-ați pocăit mai târziu ca să-l credeți.” [3]

Toți profeții s-au confruntat cu opoziție și ură din partea păstorilor falși. Mândria și setea de putere s-au ridicat împotriva aleșilor Duhului. Era și mai greu de așteptat ca bătrânii să-L creadă pe Omul pe care oamenii de rând îl numeau Mesia.

Ca de obicei, Isus și-a explicat gândul printr-o parabolă, a cărei intrigă a fost inspirată de Isaia, căruia îi plăcea să compare Israelul cu o vie și pe Dumnezeu cu proprietarul. [4]

Odată, a spus Isus, stăpânul unei vie mari a plecat, încrezându-se în sârguința lucrătorilor săi. Când a venit vremea secerișului, a trimis niște slujitori „să le ia roadele”. Dar lucrătorii i-au bătut și i-au alungat, iar pe alții i-au ucis. Acest lucru s-a întâmplat de mai multe ori. În cele din urmă, stăpânul l-a trimis pe propriul său moștenitor la ei, spunând: „Le va fi rușine de fiul meu”. Cu toate acestea, viticultorii nu și-au venit în fire. Acum au decis să ia în stăpânire întreaga moșie și, de îndată ce tânărul a venit la ei, l-au târât afară din vie și l-au ucis.

„Așadar”, i-a întrebat Isus pe slujitorii Templului, „ce va face stăpânul viei cu acelea?”

„Îi va da, ca pe niște ticăloși, morții rea pe care o merită, iar via o va da altor viticultori, care îi vor da roadele la vremea lor”, au răspuns ei.

— N-ați citit niciodată în Scriptură:

Piatra pe care au lepădat-o zidarii
a ajuns să fie pusă în capul unghiului:
oare de la Domnul este aceasta lucrarea
și este ea minunată în ochii noștri?

Bătrânii au înțeles că parabola vorbea despre ei, că via poporului lui Dumnezeu le va fi luată. „Și voiau", spune Marcu, „să-L prindă, dar se temeau de popor". Dar Isus a declarat apoi fără alegorie: „Împărăția lui Dumnezeu va fi luată *de la voi* și dată unui popor roditor" [5].

Domnul nu numai că îi privează de putere pe liderii spirituali ai lui Israel, ci îi și face pe toți cei care împlinesc voia Lui copii ai Împărăției, indiferent de originea lor.

Și ca și cum ar fi fost un răspuns la profeție, au sosit vești neașteptate - Filip și Andrei au relatat: niște prozeliți greci care veniseră la Ierusalim în pelerinaj aflaseră despre Hristos și i-au cerut lui Filip să-i aducă împreună cu El. „A venit ceasul ca Fiul Omului să fie glorificat", a spus Isus. Dar, pentru ca ucenicii să nu creadă că vorbește despre gloria pământească, El le-a amintit din nou ce soartă Îl aștepta. „Adevărat, adevărat vă spun că, dacă bobul de grâu nu cade în pământ și nu moare, rămâne singur; dar dacă moare, aduce mult rod." [6] De dragul isprăvii Sale răscumpărătoare, Mesia renunță la tot ce este drag oamenilor din această lume, la viața însăși...

Și prozeliții? A răspuns Hristos la cererea lor? Evangheliile nu spun acest lucru, dar evident a avut loc o conversație și este posibil ca ei să fi devenit primii Săi urmași dintre străini. Acest lucru este confirmat indirect de cuvintele lui Josephus Flavius, care pot fi considerate autentice. El scrie că Isus „a învățat oameni care au acceptat de bunăvoie adevărul, atrăgând mulți la Sine, inclusiv greci". [7]

Însă bucuria lui Hristos și a ucenicilor Săi la apariția acestor „oi noi" a fost umbrită de gândul la conducătorii mulțumiți de sine care luaseră în stăpânire via Tatălui. Ei au refuzat să asculte chemarea Domnului și, din nou, o umbră întunecată a plutit peste poporul lui Dumnezeu. O ruptură apăruse între cele două Testamente.

Hristos nu Și-a ascuns durerea de apostoli: „Acum este tulburat sufletul Meu. Și ce voi zice, Tată, mântuiește-Mă din ceasul acesta? Dar pentru aceasta am venit, pentru ceasul acesta..."

Când a rostit aceste cuvinte, un sunet ca de tunet s-a auzit pe cer. Unii au crezut că se apropie o furtună de primăvară, dar alții au fost cuprinsi de o teroare mistică. Au auzit vocea unui mesager invizibil al lui Dumnezeu. „Tată, slăvește-ți numele!”, s-a rugat Isus. Întorcându-se către oameni, El a vorbit despre Ziua Judecății, despre diavol, care va fi răsturnat de pe tronul său de Fiul Omului. Totuși, Mesia va obține victoria asupra lui doar devenind o Jertfă. „Când voi fi înălțat de pe pământ, îi voi atrage pe toți oamenii la Mine.” [8]

Între timp, în palatul lui Caiafa, se părea că l-au uitat pe Iisus. Îl așteptau pe Pilat cu un detașament numeros să sosească din orice oră. În general, în zilele de Paște, clerul avea multe griji. Dar, de fapt, Sinedriul nu a abandonat ideea de a se ocupa de periculosul Profet. S-a decis doar: pentru a evita tulburările, să se amâne problema până la sfârșitul sărbătorii. [9] Iisus însuși, după ce a îndepărtat piața din Templu, nu s-a arătat în alt mod. Acest lucru i-a calmat pe saduchei, le-a permis să-și ia timpul necesar.

Totuși, un grup de oameni mai ireconciliabili au continuat să țească o pânză în jurul lui Isus. Cel mai convenabil lucru era să-L provoace la vreun pas sau o declarație politică pentru a atrage atenția procuratorului asupra Lui; atunci Pilat însuși s-ar ocupa de galileean, iar autoritățile bisericești ar rămâne nevinovate în ochii poporului.

„Irodienii”, susținători ai partidului care se baza pe romani, s-au angajat să pună în aplicare acest plan. Li s-au alăturat elevii școlilor fariseice, în ciuda faptului că fuseseră întotdeauna în conflict cu „irodienii”. Când veneau la Isus, acești oameni se prefăceau că Îl tratează cu respect și doreau să afle părerea Lui despre taxa plătită împăratului. În sine, un astfel de apel către Învățător părea destul de natural. În Orient, înțelepciunea învățătorilor se măsura prin modul în care rezolvau problemele controversate supuse analizei lor. Dar, în acest caz, se pregătea în mod clar o capcană. Dacă Isus spunea că taxa trebuie plătită, atunci El era un dușman al Israelului; dacă nu, putea fi portretizat înaintea lui Pilat ca unul dintre instigatorii împotriva Romei. [10]

„Învățătorule”, au început mesagerii să vorbească cu lingușire, „știm că ești sincer și că nu te uiți la față, pentru că nu te uiți la fața oamenilor, ci înveți calea lui Dumnezeu cu adevărat. Se poate oare să plătim tribut Cezarului sau nu? Să plătim sau nu?”

„De ce Mă ispitești?”, a zis Isus. „Arată-mi un denar.”

I-au dat o monedă, una dintre cele folosite pentru taxe. Pe ea era profilul împăratului și cuvintele: „Tiberius, Caesar, fiul zeului Augustus”.

— A cui este această imagine și inscripție?

- Cezar.

— Dați deci Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.

Răspunsul i-a uimit. Și-au dat seama că capcana eșuase. Isus îi pusese în încurcătură arătând spre moneda păgână. Întrucât evreii foloseau denarul imperial, nu exista o utilizare mai bună pentru acești bani decât să-i dea necredincioșilor. Și ce aparținea lui Dumnezeu? Acest lucru era clar nu numai din învățăturile lui Isus, ci din toate cărțile Vechiului Testament. Omul trebuie să *se dedice în întregime* lui Dumnezeu .

Ulterior, cuvintele lui Hristos despre a fi ai lui Dumnezeu și ai Cezarului au fost înțelese într-un sens mai larg, raportându-le la problema bisericii și statului. Însă o astfel de interpretare este greu de justificat. [11] Singurul lucru care putea rezulta din răspunsul lui Hristos către „erodieni” era respingerea căii zeloților către libertate. Situația era diferită de cea a Macabeilor. Roma nu s-a amestecat în viața spirituală a poporului. Răscoala nu putea aduce decât noi probleme Israelului. Acest lucru a devenit evident patruzeci de ani mai târziu, când evreii, atrași într-un război fără speranță de către „zeloți”, au pierdut atât Templul, cât și statul.

Cu fiecare zi care trecea, apostolii deveneau din ce în ce mai conștienți că, în ciuda primirii triumfale, Mesia se afla în Ierusalim ca într-o tabără ostilă. Au simțit liniște abia spre seară, când, trecând de Chedron, au urcat pe Muntele Măslinilor.

Noaptea a fost petrecută în locuri diferite: cel mai adesea în Ghetsimani, uneori în casa lui Lazăr sau a prietenilor săi. Dar dimineața, Isus venea din nou în orașul zgomotos, unde ascultătorii Îl așteptau, iar adversarii îl pândeau.

Saducheii considerau că este sub demnitatea lor să vorbească cu galileeanul. Doar o dată, când L-au întâlnit în Templu, acești oameni aroganți au decis să-L pună în încurcătură cu o întrebare dificilă. Știau că Isus, la fel ca fariseii, recunoștea învierea morților, o credință în care pentru ei era o fantezie deșartă. Potrivit saducheilor, credința în înviere contrazicea Scriptura; ei respingeau chiar cărțile Bibliei în care se vorbea despre ea.

Ce se va întâmpla cu o femeie, au întrebat saducheii, dacă va trăi mai mult decât șapte soți, care mor toți unul după altul? A cui soție ar trebui ea considerată în veacul viitor?

Încrezători că îl puseseră în încurcătură pe rabinul țăran, erau cât pe ce să râdă, dar Isus le-a zis: „Nu vă înșelați, pentru că nu cunoașteți nici Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu? Căci, când înviază din morți, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii din cer. Iar cât despre morți, că înviază, n-ați citit în cartea lui Moise, în povestea rugului, cum i-a zis Dumnezeu: «Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov»? El nu este Dumnezeul morților, ci al celor vii. Vă înșelați amarnic.” [12]

Fariseii prezenți nu s-au putut abține să nu se bucure că vechii lor rivali fuseseră reduși la tăcere. Isus li se părea acum un Învățător demn de respect. Fariseii s-au adunat în jurul Lui și au început o conversație cu El. Când Isus le-a spus că temelia Legii era dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele, unii dintre ei erau aproape gata să-L recunoască ca pe o persoană cu aceleași gânduri. [13]

Totuși, cei care nu se grăbeau să-și schimbe părerea despre Profetul galileean au vrut să-L supună unei alte încercări. [14] I-au adus lui Isus o femeie prinsă în adulter cu soțul ei și au întrebat: să fie ucisă cu pietre, așa cum poruncea Legea veche?

Pe vremea aceea, acest obicei era abia respectat; doar saducheii, susținătorii pedepselor penale severe, îl puteau apăra. [15] Fariseii însă voiau să profite de incident. Ei sperau că Isus, predicatorul milei, va vorbi acum clar împotriva Legii.

Învățătorul nu le-a răspuns mult timp și, plecându-și capul gânditor, a desenat ceva în nisip. Dar, pentru că ei continuau să insiste, el a spus: „Cine dintre voi este fără păcat, să arunce întâi cu piatra asupra ei”, apoi a început din nou să scrie niște semne pe pământ. S-a lăsat tăcerea. Când, puțin mai târziu, Isus și-a ridicat ochii a doua oară, a văzut că femeia stătea singură în fața lui. Acuzatorii, condamnați de conștiința lor, au dispărut în liniște.

„Femeie”, a întrebat Isus, „unde sunt ei? Nimeni nu te-a condamnat?”

- Nimeni, domnule.

- Și nu te condamn. Du-te, de acum înainte să nu mai păcătuiești.

Niciunul dintre farisei nu a îndrăznit să-L pună la încercare pe Isus după aceea. Se părea că erau chiar dispuși să se împace cu El. Un singur lucru le-a rămas inacceptabil: cum putea un om din popor să se considere Mesia sau chiar să

permită mulțimii să-L numească așa? Cunoscând aceste nelămuriri, Isus i-a chemat pe farisei la El și i-a întrebat:

- Ce părere ai despre Mesia? Al cui fiu este El?

„Al lui David”, au răspuns ei.

— Cum deci David, în Duhul, Îl numește Domn, zicând:

Domnul i-a zis Domnului meu:

stai la dreapta mea,

până când voi ucide dușmanii tăi

sub picioarele tale?

Dacă David Îl numește Domn, cum este El fiul Lui? [16]

Astfel, chestiunea originii umane a lui Mesia a fost relegată pe plan secund. Misterul mesianic nu constă atât în apartenența la casa regală, cât în faptul că Mântuitorul este la dreapta Tatălui și este Fiul lui Dumnezeu, Domnul lumii.

Fariseii nu au putut obiecta. Cuvintele psalmului erau într-adevăr misterioase. Dar ceea ce a spus Isus le-a fost și mai greu de acceptat.

Capitolul paisprezece.

CURTEA LUI MESIA

5 aprilie, 30

O zi mai târziu, Isus a apărut în interiorul Templului, numită „Curtea Femeilor”, și a șezut sub un baldachin lângă cutiile de colectare. În Duminica Paștelui, oamenii își făceau de obicei donația anuală pentru biserică. Mulți treceau, aruncând pumni de bani, dar atenția lui Isus a fost atrasă de o femeie îmbrăcată sărac, care a aruncat două monede mici în cutia de colectare. Chemându-și ucenicii, El le-a zis: „Adevărat vă spun că această văduvă săracă a pus mai mult decât toți ceice au pus vistieria. Căci toți au pus din prisosul lor, dar ea, din sărăcia ei, a pus tot ce avea, tot ce avea ca să trăiască.” [1] Jertfa femeii sărace a fost singurul lucru care a mulțumit și a atins inima lui Hristos în Ierusalim.

Aflându-se chiar în centrul vieții bisericești, El a văzut bolile acesteia, deghizate de un decor ostentativ. *Avocați aroganți treceau* pe lângă El, răspunzând

condescendent la plecăciuni . „Tefilin”-urile lor, bandaje pe frunți cu texte din Tora și alte atribute ale evlaviei erau izbitoare pentru toată lumea, dar cât de puțin corespundeau stării spirituale a acestor oameni! Isus a văzut cărturari care petreceau ore întregi discutând nuanțele nesemnificative ale statutului; a văzut farisei împiedicându-se în drum peste pietre pentru a-și demonstra detașarea completă de lume. Isus știa cât de ușor pătrund oamenii ambițioși în acest mediu, care apoi se bucură de puterea lor asupra sufletelor. Profetul Ezechiel a spus despre astfel de păstori că „se păstoresc singuri”. Se părea că până și lumina Revelației biblice pălea în această atmosferă mucegăită de mulțumire de sine și ipocrizie.

De ce altfel s-au opus majoritatea scribilor în Galileea lui Isus? La urma urmei, El își ascundea mesianitatea. Iar vestea bună despre Tatăl care caută copiii pierduți trebuia să-i trezească pe toți cei care au rămas credincioși învățăturii profeților. Prin urmare, scribii au pierdut sensul principal al predicii profetice. Deși recunosc în cuvinte că baza Torei este dragostea față de Dumnezeu și om, ei au continuat să înlocuiască spiritul legii lui Dumnezeu cu un sistem de îndatoriri formale și reguli cultice.

Profetul Mica a învățat:

> Ți s-a spus, omule, ce este bine
> și ce cere Domnul de la tine:
> *numai* să faci dreptate,
> să iubești mila
> și să umbli smerit cu Dumnezeul tău. [2]

Между тем фарисеи, особенно ученики Шаммая, с головой погрузились в дебри ритуализма и казуистических толкований. Знатоки канонов, они обратили их в орудие господства над «невеждами». На этой почве возникало множество злоупотреблений, доходивших почти до цинизма.

Hristos a vrut să avertizeze Biserica împotriva acestei ispite, împotriva „aluatului fariseilor” și să arate prin exemplul păstorilor lui Israel *ce pericol o putea amenința* . Adresându-se ucenicilor, El a vorbit:

> Cărturarii și fariseii stau pe scaunul lui Moise.
> De aceea, faceți și păziți tot ce vă spun ei,
> dar nu faceți după faptele lor.
> Căci spun, dar nu fac.
> Leagă poveri grele și anevoios de purtat
> și le pun pe umerii oamenilor;

dar ei nici nu le mișcă cu degetul.
Ci fac toate faptele lor ca să
fie văzuți de oameni.
Își lată tefilla și își măresc ciucurii;
le place locul dintâi la ospăț
și scaunele dintâi în sinagogi
și saluturile în piețe
și să fie numiți de oameni: „Rabi”...
Cei ce mănâncă casele văduvelor și se roagă ca să aibă vreo
înfățișare,
aceștia vor primi o osândă mai aspră...
Nimeni să nu vă numească „Rabi”,
căci unul singur este Învățătorul vostru, iar voi toți sunteți frați.
Și să nu numiți pe nimeni „Tatăl vostru”,
căci unul singur este Tatăl vostru, Cel Ceresc.
Și nimeni să nu se numească învățător al vostru,
căci unul singur este Învățătorul vostru, Cristosul.
Cel mai mare dintre voi va fi slujitorul vostru.
Căci oricine se înalță pe sine va fi smerit,
și oricine se smerește pe sine va fi înălțat. [3]

Renunțând la puterea autoritară asupra oamenilor, Isus le-a lăsat moștenire apostolilor Săi o singură putere - puterea iubirii și a slujirii.

Dar aceasta nu însemna că El era pregătit să facă compromisuri cu duplicitatea și neadevărul. Când Hristos a intrat călare în Ierusalim în mijlocul strigătelor de „Osana”, El S-a arătat ca Regele blând al împăcării; răspunzând la întrebările teologilor, El a acționat ca un Învățător înțelept; acum sosise ceasul când urma să apară ca Profet care mustră.

În discursul Său, El nu a atins subiectul zeloților și al saducheilor, ale căror zile erau deja numărate. Primii își pregăteau propria distrugere aprinzând flăcările războiului, în timp ce cei din urmă erau o mână de clerici bogați care pierdeau sprijinul poporului cu fiecare an care trecea. Adevărații reprezentanți ai Bisericii Vechiului Testament erau scribii, rabinii și interpreții care aparțineau fariseilor. Isus nu le-a negat și nici nu le-a minimalizat meritele; El a spus direct că apostolii au semănat pe pământul arat anterior de învățătorii credinței: „Alții au muncit, iar voi ați intrat în munca lor.” [4] Dar tocmai această chemare a scribilor le-a pus cea mai mare responsabilitate și le-a făcut păcatul de două ori mai grav.

Denunțul lui Hristos a fost adevărata judecată a lui Mesia asupra celor care doreau să-L „cumpere” pe Dumnezeu cu ajutorul ritualurilor și darurilor, care se considerau o castă ce deținea singura cheile mântuirii.

Peste oraș și secole, peste religii și biserici, cuvântul Fiului lui Dumnezeu a răsunat, lovind ca o sabie:

> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnicilor!
> Căci închideți Împărăția cerurilor înaintea oamenilor!
> Nu intrați voi înșivă,
> nici nu lăsați pe cei ce vor să intre…
> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnicilor !
> Căci cutreierați marea și uscatul
> ca să faceți un prozelit;
> și după ce a fost făcut,
> îl faceți
> de două ori mai mare fiu al gheenei decât voi…
> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnicilor!
> Căci plătiți zeciuială *din* mentă, din anason și din chimen
> și neglijați lucrurile mai îngreunate ale Legii:
> dreptatea, mila și credincioșia.
> Acestea să le faceți
> și să nu le lăsați pe celelalte!
> Călăuze orbi!
> Care strecurați țânțarul
> și înghițiți cămila!
> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnicilor!
> Căci curățiți partea de afară a paharului și a blidului,
> dar pe dinăuntru sunt pline de răpăcire și de neînfrânare.
> Fariseu orb!
> Curățiți mai întâi partea dinăuntru a paharului și a blidului,
> ca și cea de afară să fie curată.
> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnicilor!
> Căci sunteți ca niște morminte văruite,
> care pe dinafară se arată frumoase,
> dar pe dinăuntru sunt pline de oase de morți și de necurăție.
> Așadar, pe dinafară vă arătați drepți oamenilor, dar
> pe dinăuntru sunteți plini de fățărnicie și de fărădelege.
> Vai de voi, cărturari și farisei, fățarnici!
> Căci zidiți mormintele proorocilor
> și împodobiți mormintele drepților
> și ziceți:
> „Dacă am fi trăit în zilele părinților noștri,

n-am fi fost părtași cu ei la sângele proorocilor!”
Prin aceasta mărturisiți împotriva voastră înșivă
că sunteți fiii celor ce au ucis pe prooroc.
Umpleți, dar, măsura părinților voștri!
Șerpi, pui de vipere,
cum puteți scăpa de osânda Gheenei?
De aceea, Înțelepciunea lui Dumnezeu a zis:
„Iată, vă trimit prooroc, înțelepți
și cărturari.
Pe unii îi veți ucide și îi veți răstigni, iar
pe alții îi veți biciui în sinagogile voastre
și îi veți prigoni din cetate în cetate,
pentru ca să vină peste voi tot sângele neprihănit
care se varsă pe pământ,
de la sângele lui Abel până la sângele lui Zaharia, fiul lui Barachia,
которого вы убили между храмом и жертвенником».
Истинно говорю вам: все это придет на род этот. [5]

Oamenii lui Isus au trebuit să asculte cu respirația tăiată și cu frică. Lovitura dată măștii a despicat-o, dezvăluind un gol spiritual în spatele ei.

Isus nu a vorbit niciodată despre nimeni cu atâta asprime. El a avut compasiune pentru păcătoși și cei pierduți; mai târziu le va ierta ucenicilor lașitatea lor, iar lui Petru negarea lui. Nu-l va mustra pe Iuda însuși. Chiar și „blasfemia împotriva Fiului Omului”, după Isus, poate fi iertată. Există un singur lucru față de care nu arată milă: caricatura fariseică a evlaviei, care este echivalentă cu blasfemia împotriva Duhului lui Dumnezeu…

Evanghelia nu spune cum au primit ucenicii discursul acuzator al Domnului, dar se pare că i-a umplut de alarmă. Deși apostolii mai auziseră ceva similar de la Învățător, una era să o spună în Capernaum și alta aici, în Ierusalim, unde fariseii erau o parte influentă. Acum era greu să speri la o împăcare chiar și parțială.

Dar oare Mesia ar putea rămâne pentru totdeauna în conflict cu liderii recunoscuți ai poporului? Sau este profeția despre Ierusalim ca și capitală a Celui ce va veni falsă? De ce a venit atunci Isus în acest oraș?

Apostolii voiau atât de mult să creadă că locul sfânt și Casa lui Dumnezeu vor deveni soarta lui Hristos, unde se va instaura Împărăția Sa! La urma urmei, El Însuși a protejat Templul de oamenii sacrilegi și l-a numit „casă de rugăciune”.

Neîndrăznind să-și recunoască îndoielile, au început o conversație cu Isus despre Templu. Unul dintre cei doisprezece spera să-i stârnească admirația la vederea clădirilor grandioase ale sanctuarului.

- Învățătorule, uită-te la aceste pietre și la aceste clădiri!

„Vezi aceste clădiri mari?”, a spus Isus cu severitate. „Nu va rămâne aici piatră peste piatră care să nu fie răsturnată.” [6]

Apostolii au fost uimiți; cel mai puțin se așteptau la un astfel de răspuns. Le-a devenit clar că aceasta era o propoziție și ultima propoziție.

Deprimați, fără să scoată un cuvânt, l-au urmat pe Hristos afară pe poartă. Gânduri întunecate i-au cuprins, iar în sufletul lui Iuda, probabil, a izbucnit o adevărată revoltă. Dacă mai devreme o scânteie de credință în Învățător abia licărise în el, acum se stinsese în sfârșit. Omul care a profețit distrugerea Templului nu putea fi Mesia! Le-a promis ucenicilor Săi triumful, dar, de fapt, nu a făcut decât să-i insulte pe păzitorii Legii și a întors întreaga cetate împotriva Sa. Era fie un nebun, fie un înșelător! Mai devreme sau mai târziu, autoritățile aveau să se ocupe de Nazarinean. Dar ce se va întâmpla cu ei, susținătorii Săi? Nici ei, desigur, nu vor fi cruțați. Era necesar să se protejeze cât mai repede posibil și să-i ajute pe episcopi să-l rețină pe Isus...

Între timp, Hristos a început să urce Muntele Măslinilor. Pe drum, S-a oprit și a șezut pe pantă. Majoritatea ucenicilor, neașteptându-L, au plecat; doar Simon, Andrei și fiii lui Zebedei au rămas cu El.

Isus tăcea, privind orașul adormit care zăcea la picioarele sale. Liniștea serii domnea peste dealuri; strălucirea apusului strălucea pe creasta Templului, aurind turnurile; aerul era plin de mirosul ierbii de primăvară și al frunzelor proaspete.

Ucenicii au ghicit că Isus se gândea la Ierusalim. Erau înfricoșați și triști. Orașul, unde fiecare piatră putea povesti despre magi și profeți, despre execuții și bătălii, despre rugăciuni fierbinți și speranțe – de cât timp Îl așteptase pe Mântuitorul și, după ce așteptase, nu-L recunoscuse!...

În cele din urmă, apostolii au rupt tăcerea. Când avea să se întâmple? Când avea să fie judecat Templul? Poate că după aceea avea să vină Ziua pe care o doriseră cu atâta pasiune: Fiul Omului își va descoperi slava și va ridica Templul Mesianic veșnic peste lume.

Și apoi Hristos a vorbit despre Sfârșit. „Smochinul să vă fie exemplu”, a spus El. „Când ramura lui este deja fragedă și face frunze, știți că vara este aproape.” Așadar, apropierea catastrofei lumii Vechiului Testament va fi indicată printr-un lanț de semne. [7] Vor apărea profeți falși și mesia falși, captivând mulți. „În vremurile viitoare veți auzi de războaie și zvonuri de războaie. Vedeți să nu vă tulburați, căci aceste lucruri trebuie să se întâmple. Dar sfârșitul nu este încă.” Cei credincioși lui Isus vor fi supuși unei persecuții crude. „Și atunci mulți se vor poticni, se vor vinde unii pe alții și se vor urî unii pe alții... Și din cauza înmulțirii fărădelegii, dragostea multora se va răci.”

Și în final va apărea ultimul semn prevestitor: „Unde este un cadavru, acolo se vor aduna vulturii.” Cadavrul este Ierusalimul condamnat, care nu a găsit puterea de a renaște spiritual, iar vulturii sunt steagurile imperiale ale Romei.

Poate că exact în momentul în care Isus vorbea despre ei, trupele lui Pilat, care de obicei soseau în oraș pentru Paște, se adunau deja la zidurile de vest. Printre ei se aflau soldații ale căror mâini aveau să-L pierzi pe Fiul Omului pe cruce, două zile mai târziu, și poate chiar unii dintre cei care, patruzeci de ani mai târziu, aveau să fie destinați să execute cetatea lui David... „Când veți vedea”, a continuat Isus, „Ierusalimul înconjurat de oștiri, atunci să știți că pustiirea lui este aproape. Atunci, cei ce sunt în Iudeea să fugă la munți.” În locul altarului părăsit de Dumnezeu pentru păcatele oamenilor, va apărea „urâciunea pustiirii” despre care se vorbește în cartea lui Daniel: idolatrii vor pune mâna pe sanctuar și îl vor profana [8]. Puterea lor va dura până când se vor sfârși „timpurile neamurilor” [*adică ale neamurilor*].

Prăbușirea citadelei Vechiului Testament va fi văzută de apostolii înșiși și de contemporanii lor. „Adevărat vă spun că neamul acesta [*adică neamul actual*] nu va trece până nu se vor împlini toate aceste lucruri.”

Însă Iudeea nu este singura care experimentează marea răsturnare. „După necazul acelor zile”, întreaga lume va fi cuprinsă de furtuni. Hristos le-a înfățișat în culorile scrierilor apocaliptice. Vor fi vremuri de întuneric de nepătruns, groază și agonie. „Un neam se va ridica împotriva unui neam și o împărăție împotriva unei împărății. Vor fi cutremure mari, ciumă și foamete pe alocuri. Vor fi semne înfricoșătoare din cer... și pe pământ strângere de inimă a neamurilor și vuiet din cauza vuietului mării și a valurilor [*valurile mării sunt un simbol biblic al lui Satan*], când oamenii vor fi fără suflare de frică și de așteptarea a ceea ce va veni peste univers, pentru că puterile cerurilor vor fi clătinate.”

Așa cum distrugerea Ierusalimului este „începutul durerilor nașterii”, tot așa cataclismele globale sunt doar o premergătoare a Judecății finale. Ea vine pe neașteptate. Nimeni, nici măcar îngerii, nu îi cunoaște ziua sau ceasul. Însuși

Fiul lui Dumnezeu, smerindu-se, a refuzat această cunoaștere. Credincioșii nu ar trebui să calculeze „timpurile și soroacele”, ci să stea de veghe, rămânând în rugăciune constantă și gata să dea socoteală Domnului. Pentru ei, venirea lui Isus cel glorificat înseamnă bucuria întâlnirii, unirea finală cu Domnul. „Veți vedea pe Fiul Omului venind pe un nor cu putere și o mare slavă. Și când vor începe să se întâmple aceste lucruri, ridicați-vă și ridicați-vă capetele, căci răscumpărarea voastră este aproape.”

Profeția lui Hristos, rostită pe Muntele Măslinilor, este una dintre cele mai dificile enigme ale Evangheliei. Primii creștini, influențați de apocalipticismul iudaic, au rezolvat-o simplu: la scurt timp după căderea Templului, Hristos va apărea pentru a domni peste lume. Chiar și atunci când erau convinși că cuvintele Sale fuseseră înțelese greșit, mulți credincioși au continuat să trăiască sub semnul sfârșitului iminent al lumii. De nenumărate ori au apărut sectari care au anunțat venirea Judecății de Apoi și chiar au indicat data acesteia. Oamenii și-au abandonat locurile de muncă, casele, s-au dus în păduri și deșerturi, cuprinși de groază mistică. Uneori, sentimentul escatologic a infectat aproape întreaga Biserică. [9] Cu toate acestea, cuvântul lui Hristos despre misterul ceasului de apoi, cunoscut numai de Tatăl, s-a adeverit invariabil.

Ce a dat naștere acestei neînțelegeri vechi de secole?

Unii exegeți cred că profeția sfârșitului nu aparține lui Hristos, ci evangheliștilor, sau mai degrabă surselor din care s-au inspirat; că cuvintele lui Isus despre soarta Templului s-au contopit în mintea primilor creștini cu ideea sfârșitului lumii. Într-adevăr, Evangheliile nu sunt transcrieri, iar în transmiterea discursurilor Domnului, credințele primelor comunități s-ar fi putut reflecta în ele. [10] Dar ce a dat naștere acestor credințe în sine? A fost doar o fantezie populară? Și ar fi putut ele să se mențină atât de ferm dacă Hristos nu le-ar fi dat un temei? Să ne amintim că chiar începutul predicării Sale în Galileea a fost legat de vestea venirii Împărăției lui Dumnezeu. A șterge tema escatologică din învățătura Sa înseamnă a merge prea departe.

Alți teologi, crezând că Iisus Hristos putea greși într-un mod omenesc, sunt înclinați să vadă eroarea în Sine Însuși. „Iisus”, spun ei, „a trăit în așteptarea sfârșitului iminent”. Dar o astfel de viziune este inacceptabilă pentru conștiința creștină și contrazice Evanghelia. Vestea Bună a lui Iisus, *luată în întregime* , implică un timp lung înainte, care precede apariția Împărăției. Acest lucru este evident, așa cum am spus deja, cel puțin din parabolele grâului, ogoarelor, pomului, aluatului. [11] Și discursul Domnului de pe Munții Măslinilor include această perspectivă. „Timpurile neamurilor”, indicate de El, sunt o perioadă complet nedefinită. Distrugerea Ierusalimului și dezastrele mondiale sunt numite de El „începutul durerilor nașterii”. Cuvintele „aproape de uși” ar trebui înțelese

mai degrabă la scara profețiilor, care de obicei înfățișează „o mie de ani ca o zi”. Acestea nu sunt scări pământești, ci divine.

Conform spuselor lui Hristos, El nu se va arăta în glorie până când „această Evanghelie a Împărăției nu va fi propovăduită în toată lumea, ca o mărturie tuturor neamurilor”. [12] Este greu de imaginat că Hristos se gândea doar la câteva decenii în acest caz. Știm că această condiție nu a fost încă îndeplinită nici măcar douăzeci de secole mai târziu. La urma urmei, chiar și țările care par a fi creștinate rămân adesea ignorante în ceea ce privește esența Evangheliei.

Dar dacă Hristos vorbea despre viitorul îndepărtat, de ce i-a chemat pe ucenici să fie pregătiți? Ce legătură avea cu ei ceea ce avea să se întâmple mii de ani mai târziu?

O serie de comentatori moderni autorizați cred că în Evanghelie avem de-a face cu „eshatologie realizată”. [13] Ceea ce Hristos a numit „arătarea Fiului Omului”, judecând lumea, este propria Sa viață, moarte și Înviere. Venirea Fiului lui Dumnezeu a fost cu adevărat o judecată care continuă de-a lungul veacurilor.

Această idee poate fi confirmată, aparent, de multe cuvinte ale lui Isus: „Spre judecată am venit în lumea aceasta”; „ *Acum este* judecata acestei lumi…” [14] Și totuși, cei care citesc cu atenție Evangheliile trebuie să recunoască faptul că Hristos a vorbit despre Judecată nu *doar* în sensul slujirii Sale. Evanghelia Sa este inseparabilă de profețiile Vechiului Testament, care indică calea umanității către plinătatea timpului, către triumful desăvârșit al Împărăției.

De ce este tema sfârșitului Vechiului Testament împletită cu tema Judecății și cu tema sfârșitului istoriei în Evanghelie? Probabil că Hristos le-a adus împreună în mod deliberat, căci există o legătură misterioasă între trei evenimente: Întruparea, distrugerea Templului și criza finală a lumii.

Apariția Mântuitorului a fost începutul „erei mesianice”: Dumnezeu a intrat în viața omenirii, s-a apropiat de ea la fel de direct ca niciodată. Această întâlnire a fost Judecata, care a intrat în vigoare din momentul în care Mesia cel umilit, mesagerul iubirii și al adevărului, i-a pus pe oameni în fața alegerii: să-L accepte sau să-L respingă.

Biserica Vechiului Testament, ca purtătoare a Revelației, fusese deja judecată de Dumnezeu de mai multe ori. Când oamenii au refuzat să asculte cuvântul Său, proclamat prin profeți, au fost lipsiți de acoperământul ceresc și au căzut în sclavia păgânilor. În anul 70, această tragedie era destinată să se întâmple din nou, căci „Ierusalimul nu a cunoscut vremea cercetării sale”. Dar soarta

Ierusalimului este un prototip al Judecății continue a lui Dumnezeu; lumea creștină o experimentează și ea: Roma, Alexandria, Constantinopolul…

Noul popor al lui Dumnezeu, după ce a acceptat Testamentul lui Hristos, poartă aceeași responsabilitate ca și vechiul Israel. Prin urmare, ei vor experimenta în mod constant „zilele judecății" până când lupta dintre bine și rău va atinge punctul său culminant de tensiune, iar atunci va avea loc Judecata de Apoi, un punct de cotitură, o străpungere a istoriei dincolo de limitele sale, o purificare și o transformare a lumii...

Oamenii din antichitate nu-și puteau imagina Epifania altfel decât în aura catastrofelor cosmice. Prin urmare, urmând obiceiul profeților, Isus însuși a vorbit despre soarele care apune și stelele căzătoare. Totuși, simbolismul acestei icoane apocaliptice nu trebuie considerat o descriere exactă a evenimentelor.

În esență, escatologia evanghelică nu se concentrează pe semnele *evidente* ale Judecății. Ea se desfășoară într-un mod „inobservabil". Din momentul în care Dumnezeu a devenit om, fiecare suflet este judecat. Cei nepăsători și leneși sunt luați prin surprindere, așa cum au fost și bătrânii Ierusalimului. Vorbind despre aceasta, Isus nu indică spre viitorul îndepărtat, ci spre ceea ce se întâmplă astăzi și întotdeauna: „Luați seama la voi înșivă, ca nu cumva să vi se îngreuneze inimile cu beție, mâncare și grijile vieții acesteia, și ziua aceea să vină peste voi pe neașteptate, ca o cursă". Apropierea Domnului este revelată doar celor care sunt treji, în timp ce restul rămân orbi și nepregătiți. „Cum în zilele lui Noe, înainte de potop, mâncau și beau, se însurau și se măritau, până în ziua în care Noe a intrat în corabie", așa în fiecare epocă oamenii trăiesc fără să bănuiască apropierea Judecătorului. [15]

Porunca de a fi mereu adunați și gata să ne înfățișăm înaintea Domnului a fost exprimată de Isus în mai multe parabole pe care le-a spus după profeția Sfârșitului. [16] Tema lor principală era venirea sau întoarcerea bruscă a Celui care era absent. Aceasta se referea atât la așteptarea lui Mesia, cât și la Judecata lumii după lucrarea Sa pământească. Hristos, cum ar fi spus, îi pregătea pe ucenici pentru separare, timp în care nu trebuiau să cedeze relaxării și torporii spirituale. „Dacă", a spus El, „stăpânul casei ar fi știut la ce oră *din zi* va veni hoțul, ar fi vegheat și n-ar fi lăsat să i se spargă casa." O persoană ar trebui să fie, de asemenea, ca un slujitor pe care stăpânul l-a lăsat în grija casei. Fericit este cel care îndeplinește voia stăpânului în absența acestuia. „Dar dacă sluga rea zice în inima lui: «Stăpânul meu este încet!» și începe să bată pe alții ca el și să mănânce și să bea cu bețivii, stăpânul slugii acelei va veni în ziua în care nu se așteaptă și la ceasul pe care nu-l știe, îl va tăia în două și- *i* va da partea cu ipocriții; acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților."

Hristos a asemănat Împărăția lui Dumnezeu, care vine pe neașteptate, într-o altă parabolă cu un mire, pe care prietenele miresei îl așteptau odată. Conform obiceiului, trebuiau să-l întâmpine cu lămpi aprinse. Dar din zece fete, doar cinci își făcuseră provizii de untdelemn pentru lămpile lor. Mirele a întârziat pe drum și ele au adormit. La miezul nopții, s-a auzit un strigăt: „Vine mirele!" Cele înțelepte au ieșit în întâmpinarea lui, dar restul lămpilor s-au stins - au rămas fără untdelemn. Când s-au grăbit să-l cumpere și s-au întors, ușa era deja încuiată, iar mirele nu le-a lăsat să intre.

A fi pregătit înseamnă a lucra pentru Domnul. Aceasta este ceea ce ne învață a patra parabolă escatologică. Stăpânul, plecând într-o țară îndepărtată, a lăsat trei slujitori cu sume diferite de talanți [*un talent este o măsură egală cu 26 kg de argint*]. Doi au încercat să mărească ceea ce au primit, iar al treilea a îngropat talantul în pământ. Stăpânul care s-a întors a apreciat munca slujitorilor harnici și l-a pedepsit pe cel neglijent.

În ce constă această lucrare? Răspunsul la această întrebare se găsește în parabola Regelui, Fiul Omului, care desparte răul de bine, așa cum un păstor își desparte oile de caprele sale negre [*în Palestina caprele sunt de obicei negre*].

> Atunci Împăratul va zice celor de la dreapta Lui: „Veniți,
> binecuvântații Tatălui Meu,
> moșteniți Împărăția
> care a fost pregătită pentru voi de la întemeierea lumii.
> Căci Am fost flămând și Mi-ați dat să mănânc;
> Mi-a fost sete și Mi-ați dat să beau;
> Gol am fost și M-ați îmbrăcat;
> Străin am fost și M-ați primit;
> Bolnav am fost și M-ați cercetat;
> În temniță am fost și ați venit la Mine."
> Atunci cei drepți Îi vor răspunde: „Doamne, când Te-am văzut
> flămând și Ți-am dat să mănânci?
> Sau însetat și Ți-am dat să bei?
> Sau când Te-am văzut străin și Te-am primit?
> Sau gol și Te-am îmbrăcat?
> Sau când Te-am văzut bolnav sau în temniță
> și Ai venit la Tine?"
> Și Împăratul le va răspunde: „Adevărat vă spun că,
> ori de câte ori ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, cei mai mici,
> Mie Mi-ați făcut."
> Apoi va zice celor de la stânga: „Duceți-vă de la Mine,
> blestemaților, în focul cel veșnic,
> care a fost pregătit diavolului și îngerilor lui.

Căci am fost flămând și nu Mi-ați dat să mănânc,
Mi-a fost sete și nu Mi-ați dat să beau,
am fost străin și nu M-ați primit,
gol și nu M-ați îmbrăcat,
bolnav și în temniță și nu M-ați cercetat!”
Atunci vor răspunde: „Doamne, când Te-am văzut flămând
sau însetat sau străin sau gol
sau bolnav sau în temniță și nu Ți-am slujit?”
Atunci El le va răspunde: „Adevărat vă spun că,
ori de câte ori n-ați făcut aceste lucruri unuia dintre aceștia cei mai mici,
nici Mie n-ați făcut acestea.”
Și aceștia vor merge în pedeapsa veșnică,
iar cei drepți în viața veșnică.

Așadar, dacă pentru întreaga lume timpul Judecății este ascuns de vălul impenetrabil al viitorului, atunci fiecare om stă deja astăzi în fața Fiului Omului și fiecare este testat de El. Împărăția Lui este aici, „printre noi”. O linie subțire ne desparte de cuptorul lui Dumnezeu. „Nu știți”, le spune Hristos ucenicilor, „când va veni Domnul casei: seara, sau la miezul nopții, sau la cântatul cocoșilor, sau dimineața. Ca nu cumva, venind pe neașteptate, să vă găsească dormind. Și ceea ce vă spun vouă, vă spun tuturor: VEGHEȚI!”

Capitolul cincisprezece.

PAȘTELE NOULUI TESTAMENT

Din seara zilei de 5 aprilie până în noaptea zilei de 7 aprilie

Chiar în momentul în care Hristos le vorbea ucenicilor Săi pe Muntele Măslinilor despre zilele din urmă, Iuda a intrat în secret în palatul lui Caiafa pentru a se întâlni cu autoritățile. El le-a propus saducheilor planul său: să-l prindă pe Isus noaptea în afara orașului, fără a atrage atenția mulțimii. Iuda, desigur, a început să fie întrebat despre planurile Învățătorului și ale urmașilor Săi. Probabil, Iscarioteanul a relatat că Isus, în opinia sa, intenționa să proclame Împărăția lui Dumnezeu în ziua Paștelui. [1]

Temându-se că acesta ar fi un nou act îndrăzneț, precum expulzarea negustorilor din templu, ierarhii au profitat de ocazie pentru a preveni la timp ispita. Deși arestarea a fost inițial amânată până după sărbători, ajutorul lui Iuda a obligat Sinedriul să-și schimbe decizia, mai ales că el însuși s-a oferit voluntar să conducă garda la locul unde se ascundea de obicei Isus.

Odată ce Iscarioteanul pornise pe calea trădării, nu se mai putea opri. Acum intenționa să profite de pe urma trădării sale. „Ce vrei să-mi dai?”, a întrebat el, după care marii preoți l-au plătit imediat pentru ajutorul acordat. [2] După ce a primit banii, Iuda s-a întors la Învățător ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Joi dimineață, Isus le-a spus apostolilor să se pregătească pentru *Seder* , masa de Paște. Conform statutului, aceasta trebuia să înceapă în seara zilei de 14 Nisan, care în acel an cădea vineri; dar Domnul știa despre trădare, știa că mai avea mai puțin de o zi de libertate și, prin urmare, dorea să aibă timp să sărbătorească Paștele în cercul ucenicilor Săi. El a acordat o semnificație specială acestei ultime sărbători din viața Sa pământească. „Cu mare dorință am dorit să mănânc acest Paște [*în acest context, un sinonim pentru mielul de Paște*] cu voi înainte de a pătimi”, a spus Isus, „căci vă spun că nu-l voi mânca până nu se va împlini în Împărăția lui Dumnezeu.” [3] Apostolii au înțeles aceste cuvinte în felul lor. Chiar și atunci când cu o zi înainte a spus: „Știți că în două zile va fi Paștele și Fiul Omului va fi dat ca să fie răstignit”, ei nu au crezut în rezultatul tragic și au continuat să creadă că Sederul actual va fi ajunul sărbătoririi Sale. [4]

„Unde vom pregăti Paștele?”, au întrebat ucenicii. Ar fi fost mai sigur să rămână în Betania, dar Isus i-a trimis în cetate la unul dintre urmașii Săi secreți. [5] Paștele trebuia sărbătorit conform legii – la Ierusalim.

— Идите в город к такому—то, велел Он Петру и Иоанну, и скажите ему: «Учитель говорит: время Мое близко. У тебя Я совершу пасху с учениками Моими».

Păzind aceste ore prețioase, El a luat măsuri de precauție. Numele proprietarului casei a fost dat doar la două persoane. Hristos le-a dat un semn: la poartă vor întâlni un om cu un ulcior, care îi va conduce.

Atmosfera de secret a început să-i îngrijoreze pe studenți: doi dintre ei chiar s-au înarmat în caz de atac surpriză.

Nu se știe dacă era posibil să se cumpere un miel și să se efectueze sacrificiul necesar cu o zi înainte de festival. Este posibil ca obiceiul să fi permis acest lucru, deoarece mii și mii de pelerini doreau să ia parte la rit. [6] În orice caz, prietenul necunoscut al Învățătorului s-a ocupat de toate.

La sfârșitul zilei, Isus și ucenicii Săi au ajuns la Ierusalim.

Pentru prima dată în acea săptămână, El se pregătea să petreacă noaptea acolo. Proprietarul îi aștepta deja. Camera mare de sus fusese măturată și

acoperită cu rogojini. Toate rămășițele de pâine dospită fuseseră distruse, conform obiceiului. Pe masă se aflau doar farfurii de lut cu pâine nedospită, ulcioare cu vin și cupe. Evangheliștii nu menționează mielul sau „paștele” în sine, dar dacă presupunerea noastră este corectă, se servea și acest fel de mâncare tradițional. Fiecare masă, însoțită de rugăciuni, era considerată un fel de ritual printre evrei. La ea participau doar membrii familiilor sau ai micilor frății, „haburot”. Locurile în timpul unor astfel de cine erau ocupate în funcție de vechimea în muncă, ceea ce era respectat cu strictețe. Prin urmare, apostolii, la intrare, au început să se certe: cine va fi mai aproape de Învățător. Totuși, Isus le-a amintit că nu numai în acest moment solemn, ci în orice moment, trebuie să depășească orice ambiție. [7]

Profețiile din Vechiul Testament au descris adesea Împărăția mesianică ca pe o sărbătoare. [8] Judecând după multe dintre parabolele lui Hristos, El a prețuit acest simbol. Pentru El, frații adunați la masa festivă personificau comunitatea mesianică, al cărei Cap era El Însuși.

Conform obiceiului de atunci, toată lumea stătea pe paturi joase: Ioan lângă Domnul, Simon în fața Lui; și Iuda era și el aproape.

Evenimentul sacru al Joii Mari, care urma să trăiască în misterul Liturghiei, să devină centrul Bisericii și care avea să se întipărească în rugăciuni și imnuri, în operele lui Giotto, Dionisie, Leonardo, s-a desfășurat într-o atmosferă de o simplitate fără pretenții. Numai prezența lui Iscariotean, dacă apostolii ar fi știut despre trădare, ar fi putut întuneca cina. Dar ei nu bănuiau încă nimic.

Deși timpul legal pentru Seder nu începea decât a doua zi, Hristos a urmat probabil ritul Paștelui în toate privințele. [9] Aceasta ar fi fost sărbătoarea Lui, „noul Său Paște”, care nu mai marca exodul spre libertate și adoptarea de către Dumnezeu a unui singur popor, ci un dar răscumpărător pentru întreaga lume.

La începutul cinei era obișnuit să se spele mâinile ca semn de reverență. După aceasta, Hristos s-a ridicat brusc și, scoțându-și hainele de pe el, s-a încins cu un prosop. Cei doisprezece au înlemnit de nedumerire. A turnat apă într-un ulcior și s-a pregătit să spele picioarele ucenicilor. În Orient, acest lucru se făcea de către slujitori care întâmpinau oaspeții după o călătorie pe un drum prăfuit; dar în Comunitatea lui Hristos nu existau slujitori și nici nu ar fi trebuit să existe. Îndatoririle unui rob erau îndeplinite de Însuși Domnul.

Este imposibil să descrii confuzia extremă în care Iisus i-a cufundat pe cei prezenți. Chifa, când S-a apropiat de el, a exclamat:

— Îmi speli picioarele?

- Ceea ce fac, nu știi acum, dar vei înțelege mai târziu.

„Niciodată nu-mi vei spăla picioarele!”, a protestat Simon.

- Dacă nu te spăl, nu ai parte cu Mine.

Petru s-a supărat și mai tare:

- Doamne, nu numai picioarele, ci și brațele și capul!

„Cine s-a spălat”, le-a răspuns Isus, „n-are nevoie să fie spălat decât picioarele, pentru că este curat de tot. Și voi sunteți curați. Dar nu toți.” [10]

A fost primul indiciu în ziua aceea al unui trădător prin apropierea lor.

Când S-a întors la locul Său în capul mesei, Isus a zis: „Știți ce v-am făcut? Mă numiți Învățătorul și Domnul și bine ziceți, căci Eu sunt Învățătorul și Domnul. Dacă deci Eu v-am spălat picioarele, Eu, Domnul și Învățătorul, și voi sunteți datori să vă spălați picioarele unii altora, căci v-am dat o pildă…

„Eu sunt în mijlocul vostru ca unul care slujește… Voi sunteți însă aceia care ați rămas cu Mine în încercările Mele. Și vă dau vouă Împărăția, așa cum Mi-a dat-o Mie Mie Tatăl, ca să mâncați și să beți la masa Mea în Împărăția Mea.” [11]

Ca de obicei, vinul era amestecat cu apă, iar fiecare persoană, după ce își umplea paharul, citea peste el o rugăciune de mulțumire: „Binecuvântat ești Tu, Doamne Dumnezeul nostru, Rege al universului, care ai creat rodul viței de vie.” Apoi au ascultat doxologia pascală, povestea Exodului, și au mâncat miel cu ierburi amare.

S-a lăsat noaptea. Lămpile erau aprinse în camera de sus. Toată lumea a observat că Învățătorul era cufundat într-o profundă tristețe. Când a rostit cuvintele psalmului: „Cine mănâncă cu Mine și-a ridicat călcâiul împotriva Mea”, apostolii au înțeles că era amenințat de un pericol necunoscut, dar iminent. În cele din urmă, Isus a spus direct: „Unul dintre voi Mă va trăda. El mănâncă cu Mine.” În tristețe, confuzie și frică, toți au început să se privească unii pe alții. „Sunt eu oare?” - întrebările au început să se revarse. Iuda, sfâșiat de sentimente contradictorii, a îndrăznit și el să întrebe: „Sunt eu oare?”..

Ceea ce i-a răspuns Domnul, nimeni nu a auzit, dar Iuda a înțeles: planul lui fusese descoperit. Isus, întorcându-se către ceilalți, a zis: „Fiul Omului se duce, după cum este scris despre El. Dar vai de omul acela prin care Fiul Omului este vândut! Mai bine ar fi fost pentru omul acela să nu se fi născut”.

Nesiguranța îl chinuia pe Petru. Nemaiputând să o suporte, i-a făcut semn tânărului său prieten, care stătea lângă Învățător, să-l întrebe cine era trădătorul. La întrebarea lui Ioan, Isus a răspuns cu o voce abia auzită: „Cel căruia îi voi da această bucată de pâine după ce o voi înmuia”.

Piesa a fost extinsă până la Iscariotean. Acest gest era considerat un semn de afecțiune și iubire la mese. Domnul voia să mântuiască sufletul care piere pentru ultima dată. Cu toate acestea, Iuda s-a amărât și mai tare. „Satana a intrat în el”, spune Evanghelistul. Acum trădătorul își ura Victima. „Ce faci, fă repede”, a spus Isus ferm, privindu-l pe Iuda. Toți credeau că îl trimite să cumpere cele necesare pentru ospățul de a doua zi. Iuda s-a ridicat și a plecat în tăcere. Întunericul nopții l-a înghițit. Podurile erau arse. Marii preoți își așteptau deja complicele.

Anxietatea nu-i părăsise pe Petru și Ioan din momentul în care ușa se închisese în urma lui Iuda; dar norul întunecat care plutea deasupra ucenicilor se risipise oarecum. Poate că însuși Isus a simțit o ușurare.

Încă o dată, mâinile au fost spălate și vinul a fost turnat. Hristos a rostit o rugăciune deasupra pâinii nedospite care se afla în fața Lui: „Binecuvântat ești Tu, Doamne Dumnezeul nostru, Rege al Universului, care scoți pâine din pământ”. În momentul în care a frânt-o, vântul Galileii părea să sufle asupra apostolilor. Părea că nu se aflau noaptea în Ierusalim, ci pe țărmul mării, unde Isus a hrănit cei cinci mii. Dar ritualul le-a amintit și de altceva. „Aceasta este pâinea suferinței pe care au mâncat-o părinții noștri în țara Egiptului”, a repetat Învățătorul cuvintele tradiționale ale Sederului. De data aceasta, însă, Paștele proclamă suferința Slujitorului Domnului, Mesia. După cum această pâine sacră este frântă, tot așa trupul Lui va fi dat în mâinile călăilor.

„ *Luați trupul Meu, care se frânge pentru voi* ”, a spus Hristos și a adăugat: „Faceți aceasta spre pomenirea Mea…”

Cu neliniște, fiecare și-a luat partea din azimele de Paște. Apoi, stând în picioare, au cântat începutul Halelului:

> Lăudați slujitorii Domnului, lăudați Numele Domnului!
> Binecuvântat fie Numele Domnului
> din veac și în veac!
> De la răsăritul soarelui până
> la apusul lui, Numele Domnului va fi slăvit.
> Sus peste toate neamurile este Domnul,
> mai presus de ceruri este slava Lui…

Însă Hristos a luat în mâinile Sale „paharul comun al mulțumirii”, care se bea de obicei la sfârșitul cinei.

„Să-L binecuvântăm pe Dumnezeul nostru”, a spus El.

„Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul nostru, Dumnezeul lui Israel, Dumnezeul oștirilor, care stă între heruvimi, pentru hrana pe care am primit-o”, au răspuns apostolii conform regulii.

— Să-L binecuvântăm pe Acela al cărui har l-am gustat.

— Binecuvântat ești Tu, al cărui har l-am gustat și prin al cărui har trăim…

La sfârșitul doxologiei, Isus a spus:

— *Acest pahar este legământul cel nou în sângele Meu. Beți din el toți. Acesta este sângele Meu, sângele legământului cel nou, care se varsă pentru mulți, spre iertarea păcatelor… Faceți lucrul acesta totdeauna, spre pomenirea Mea* .

Apostolii au împărțit paharul mai departe...

Astfel s-a împlinit Paștele Legământului încheiat în sângele Mielului.

Nu întâmplător Iisus a păstrat simbolismul sacrificial în rit, căci toate altarele antice erau un apel către cer și semnificau o sete de comuniune cu Cel Suprem; ultima masă a lui Hristos îi unea pe credincioși cu El, cu Fiul întrupat al lui Dumnezeu. [*În limbajul Bibliei, „sânge și carne” erau sinonime cu o ființă vie.*]

Sângele în Biblie era considerat un simbol al vieții, asupra căreia numai Creatorul avea putere. De aceea era interzis să-l consumi. [12] Între timp, acum Însuși Mântuitorul lumii Și-a dat viața, sângele Său oamenilor.

Încă din cele mai vechi timpuri, încheierea Legământului era însoțită de stropirea credincioșilor cu sângele unui animal dedicat lui Dumnezeu. Toți cei peste care cădeau picăturile acestuia dobândeau o nouă înrudire spirituală și o legătură cu Dumnezeu. [13] Aceasta era semnificația junghierii mielului de Paște. Rituri similare erau cunoscute nu numai de Israel, ci și de majoritatea popoarelor antice. Hristos înlocuiește sângele victimei cu sucul viței de vie, vinul mesei, care semnifică jertfa divino-umană, suferința și triumful Mesia-Răscumpărătorului.

Amintirea pascală a Exodului a fost o transferare a trecutului în prezent. Înțelepții lui Israel spuneau că *fiecare* Paște este o eliberare din sclavie, care are loc iar și iar. [14] În același mod, Euharistia Noului Testament semnifică participarea la mântuirea pe care Hristos o aduce oamenilor, prezența Domnului alături de cei

care Îl iubesc. „Ori de câte ori mâncați pâine și beți acest pahar”, avea să spună mai târziu apostolul Pavel, „vestiți moartea Domnului până când va veni El”.

Timpul este învins. Rămâne doar misterul Întrupării, Prezența lui Dumnezeu care a venit în lume…

Numai adânca înrădăcinare a Euharistiei în tradiția cultică a Vechiului Testament le-a permis apostolilor să o trăiască în acea mare noapte ca pe un act sacru, ca pe un sacrament. Deși nu puteau încă să o exprime în cuvinte, plenitudinea unirii cu Domnul și unii cu alții a devenit realitate pentru ei. „Copiii mei”, le-a spus Isus, „nu mai sunt cu voi puțină vreme... Vă dau *o poruncă nouă* : să vă iubiți unii pe alții. Cum v-am iubit Eu, așa și voi unii pe alții. Prin aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii pentru alții.” [15]

Suna ca un rămas bun. Dorul i-a cuprins pe apostoli. Ei ezitaseră mult timp să pună întrebări, dar astăzi, în timpul Sederului, Legea însăși ne poruncește să întrebăm. [16] Petru a fost primul care a îndrăznit.

- Doamne, unde te duci?

— Unde Mă duc Eu, tu nu poți veni după Mine *acum , dar Mă vei veni după Mine mai târziu.*

- Doamne, de ce nu Te pot urma acum?

– Simone, Simone, iată că Satana v-a cernut ca pe grâu; dar Eu M-am rugat pentru tine, ca să nu se piardă credința ta și ca tu, odată întors la Dumnezeu, să-ți întărești frații.

- Doamne, - a strigat Petru cu fervoarea sa caracteristică, - sunt gata să merg cu Tine la închisoare și la moarte! Îmi voi da viața pentru Tine!

„Îți vei da viața pentru Mine?”, i-a răspuns Isus cu tristețe. „Adevărat, adevărat îți spun că nu va cânta cocoșul până nu te vei lepăda de Mine de trei ori.”

Și ceilalți ucenici au pus întrebări. Isus le-a răspuns fiecăruia, încurajându-Și prietenii nedumeriți: „Să nu vi se tulbure inima; credeți în Dumnezeu și credeți și în Mine. În casa Tatălui Meu sunt multe locașuri. Dacă n-ar fi așa, nu v-aș fi spus: «Mă duc să vă pregătesc un loc?» Și după ce Mă duc și vă pregătesc un loc, Mă voi întoarce și vă voi lua la Mine, ca unde sunt Eu, să fiți și voi. Și unde mă duc Eu, știți și calea.”

„Doamne”, a zis Toma, „nu știm unde Te duci și cum putem ști calea?”

— Eu sunt calea, adevărul și viața. Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine. Dacă M-ați cunoaște pe Mine, ați cunoaște și pe Tatăl Meu. Și de acum Îl cunoașteți și L-ați văzut.

„Doamne, arată-ne pe Tatăl și ne va fi de ajuns”, a zis Filip.

— De atâta timp sunt cu voi și totuși nu M-ați cunoscut, Filipe? *Cine M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl* … Credeți-Mă că Eu sunt în Tatăl și Tatăl este în Mine… Dacă Mă iubiți, veți păzi poruncile Mele. Și Eu voi ruga pe Tatăl, și El vă va da un alt Mângâietor, ca să fie cu voi în veac: Duhul Adevărului, pe care lumea nu-L poate primi, pentru că nu-L vede, nici nu-L cunoaște. Dar voi Îl cunoașteți, pentru că El rămâne cu voi și va fi în voi. Nu vă voi lăsa orfani, Mă voi întoarce la voi. Încă puțină vreme și lumea nu Mă va mai vedea; dar voi Mă veți vedea, pentru că Eu trăiesc și voi veți trăi.

Iuda Tadeu a întrebat:

- Doamne, ce anume vrei să Te descoperi nouă și nu lumii?

- Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi. Și vom veni la el și vom locui la el. Cine nu Mă iubește, nu păzește cuvintele Mele. Și cuvântul Meu, pe care-l auziți, nu este al Meu, ci al Tatălui, care M-a trimis. V-am spus aceste lucruri când eram cu voi. Dar Mângâietorul, adică Duhul Sfânt, pe care-L va trimite Tatăl în Numele Meu, Acela vă va învăța toate lucrurile și vă va aduce aminte de tot ce v-am spus Eu.

Într-adevăr, abia mult mai târziu li s-a revelat întreaga profunzime a cuvintelor Învățătorului. El știa că Îl înțelegeau doar cu inima, că mintea lor era în confuzie și voința lor era zdruncinată. Voia să-i pregătească. Vremurile se schimbaseră și existau lupte și ispite în față.

„Când v-am trimis fără pungă, fără traistă și fără încălțăminte”, a întrebat El, „vă lipsea ceva?”

„Nimic”, au recunoscut studenții.

- Acum însă, cine are pungă, s-o ia; la fel și o traistă. Și cine n-are, să-și vândă hainele și să-și cumpere o sabie.

- Dumnezeule, sunt două săbii aici...

„Destul”, i-a întrerupt El, văzând că nu înțelegeau. „Nu voi mai vorbi mult cu voi, căci vine stăpânitorul lumii acesteia și nu are nimic în Mine... Scoaleți-vă, haideți să plecăm de aici.”

Cântând un psalm, au ieșit din casă și au mers prin străzile adormite ale orașului până la porți.

„Toți veți găsi o pricină de poticnire în Mine în noaptea aceasta”, le-a zis Isus pe drum, „căci este scris: «Voi lovi păstorul și oile vor fi risipite.» Dar după ce voi învia, voi merge înaintea voastră în Galileea.”

Petru a continuat să insiste:

- Chiar dacă toți ceilalți vor fi ispitiți, eu nu voi fi niciodată ispitit.

În același fel, alții i-au vorbit Învățătorului despre loialitatea lor.

Capitolul șaisprezece.

NOAPTE ÎN GHETSEMANI

În perioada 6-7 aprilie, 30

Nu era potrivit să ieși din casă în noaptea cinei de Paște, dar Isus a încălcat această regulă, probabil din grija pentru ucenici. Aceștia ar fi putut cu ușurință să fie luați cu El în camera de sus. Este posibil ca Iuda să se fi asigurat mai întâi că locuința era goală și abia apoi să conducă garda în grădina retrasă de dincolo de Chedron, unde Învățătorul se retrăgea adesea cu cei doisprezece.

Pe parcurs, Hristos a continuat să vorbească cu ucenicii. Le-a explicat semnificația sacramentului Paharului, care îi unea pe cei care se împărtășeau într-un singur întreg. „Eu sunt adevărata viță”, a spus Domnul, „și Tatăl Meu este viticultorul. Orice mlădiță care este în Mine nu aduce rod, o ia și orice mlădiță care aduce rod, o curăță, ca să aducă mai mult rod... Așa cum mlădița nu poate aduce rod de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi nu puteți, dacă nu rămâneți în Mine. Eu sunt vița și voi sunteți mlădițele.” [1]

Isus a vorbit despre Duh, Avocatul și Mângâietorul [*παράχλητοζ (ebraică: Goel) — Avocat, Mângâietor*], a cărui putere avea să-i transforme pe apostoli când Fiul Omului nu va mai fi cu ei. „Mai am multe să vă spun, dar acum nu le puteți spune. Când va veni El, Duhul Adevărului, vă va călăuzi în tot adevărul.”

Biserica, asemenea lui Hristos, va trebui să treacă prin botezul întristării și să bea paharul suferinței. Dar despărțirea va fi temporară. Ucenicii nu ar trebui să fie descurajați atunci când se despart de Hristos. El se va întoarce la ei. „Adevărat, adevărat vă spun că voi veți plânge și vă veți tângui, dar lumea se va bucura. Voi veți fi întristați, dar întristarea voastră se va preface în bucurie. Femeia, când naște, se întristează, pentru că i-a venit ceasul. Dar, cum a născut copilul, nu-și mai aduce aminte de întristarea de bucurie, că s-a născut un om în lume. Și voi sunteți întristați acum, dar vă voi vedea din nou și inima voastră se va bucura și nimeni nu vă va lua bucuria voastră. Și în ziua aceea nu Mă veți întreba nimic."

Mesagerii lui Mesia sunt aleși pentru o mare slujbă, iar El îi va aduce în Împărăția Tatălui. „Tatăl Însuși vă iubește, pentru că voi M-ați iubit și ați crezut că Eu am ieșit de la Dumnezeu. De la Tatăl am ieșit și am venit în lume. Iarăși las lumea și Mă duc la Tatăl."

Simțeau că încep să vadă lumina.

„Acum vorbești deschis și nu folosești pilde. Acum știm că știi toate lucrurile și n-ai nevoie să te întrebe nimeni [*adică să te ispitească, cum este ispitit cineva a cărui înțelepciune este pusă la îndoială*]. De aceea credem că ai ieșit de la Dumnezeu."

„Credeți acum?", le-a zis Isus. „Iată, vine ceasul – și a și venit – când veți fi risipiți, fiecare pentru sine, și Mă veți lăsa singur. Totuși, Eu nu sunt singur, pentru că Tatăl este cu Mine."

Nu i-a mustrat pe ucenici, dimpotrivă, a vrut să le insufle tărie. „În lume veți avea necazuri, dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea".

În timp ce treceau pe lângă Templu, Isus s-a oprit. Masa întunecată a fortăreței și a sanctuarului stăteau în tăcere nemișcate. Dimineața, aici urma să se țină o slujbă și mii de oameni urmau să aducă miei de Paște la altar. Dar orașul adormit nu bănuia că în acea noapte, la zidurile casei lui Dumnezeu, înconjurat de unsprezece galileeni timizi, Marele Preot și Mântuitor universal se ruga. El I-a cerut Tatălui să păzească mica Sa turmă în mijlocul unei lumi ostile lor. „Și Mă rog nu numai pentru aceștia", a spus El, ridicând ochii spre cerul înstelat, „ci și pentru cei ce cred în Mine, prin cuvântul lor, ca toți să fie una, așa cum Tu, Tată, ești în Mine și Eu în Tine, ca și ei să fie în noi. Pentru ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis." Templul viitor al Bisericii lui Hristos era luminat de razele Treimii divine…

În Ierusalim, treptele uzate ale unei scări antice de piatră s-au păstrat până în zilele noastre. Poate că de-a lungul acestei scări a coborât Isus, îndreptându-se din oraș spre Muntele Măslinilor. După ce a trecut pârâul Chedron, nu s-a dus la Betania, ci a preferat să rămână în Grădina Ghetsimani. Aceasta era o mică proprietate privată, înconjurată de un zid, unde se afla o livadă de măslini. [2]

Luna plină argintiea frunzele și arunca reflexii pe trunchiurile curbate ale copacilor. Nimic nu tulbura liniștea nopții reci de primăvară. Ucenicii, intrând pe lângă gard, au început să se așeze pentru a se odihni. „Ședeți aici, iar între timp eu mă voi duce acolo să mă rog”, a spus Iisus, arătând spre adâncurile grădinii.

Petru, Iacov și Ioan, pe care i-a luat cu Sine, nu au putut să nu observe schimbarea bruscă a Învățătorului. Până acum fusese plin de putere și pace luminoasă, dar acum întreaga Sa înfățișare exprima un chin nemăsurat. „Sufletul Meu este foarte întristat, până la moarte”, a spus El. „Rămâneți aici și vegheați.” Pentru prima dată, apostolii au simțit că El avea nevoie de sprijin omenesc, dar nu au putut îndeplini cererea lui Isus. Așa cum se întâmplă uneori în momente de anxietate extremă, i-a cuprins o somnolență, asemănătoare torporului. [3]

Hristos S-a dat la o parte și, căzând în genunchi, a început să se roage cu ardoare. Ucenicii erau aproape, așa cum spune Evanghelia, „la o aruncătură de piatră”, iar cuvintele lui Isus i-au ajuns la ei. „Ava, Tată”, au auzit ei într-o stare pe jumătate inconștientă, „toate lucrurile sunt cu putință la Mine! Ia paharul acesta de la Mine. Dar nu ce voiesc Eu, ci ce voiești Tu… Fac-o nu voia Mea, ci a Ta.”

El se ruga. Apostolii dormeau.

Și pașii gărzilor se auzeau deja pe străzile Ierusalimului.

Ce a simțit Fiul Omului când a zăcut pe pământul rece, cuprins de chin? Să fi fost oare doar frica firească de tortură și moarte? Dar fusese copleșit de cei mai slabi. De ce a ezitat El, care urma să fie sprijinul a milioane de oameni?

Nu ne este dat să pătrundem în adâncurile luptei muritoare la care a fost martoră vechea grădină de măslini. Dar cei cărora Hristos li s-a revelat în dragoste și credință știu cel mai important lucru: El a suferit pentru noi, a absorbit în Sine durerea și blestemul veacurilor, întunericul păcatului omenesc, a experimentat toată groaza și iadul abandonului lui Dumnezeu. Noaptea, lipsită de speranță, L-a înconjurat; Hristos a coborât de bunăvoie în abis, pentru ca, coborând în el, să ne poată conduce spre lumina cea neofilită...

Ce i-a trecut prin minte? Imagini ale viitorului? Persecuție, război, violență? Apostazia urmașilor Săi, ingratitudinea și lipsa lor de credință, împietrirea inimii și

fariseismul lor? Aceasta a fost o ispită mai aspră decât cea prin care trecuse în deșert. Niciodată înainte conștiința umană a lui Hristos nu rezistase crucii care Îl aștepta cu atâta forță ca în ceasul rugăciunii din Ghetsimani. De aceea le-a cerut iubiților Săi ucenici să nu-L părăsească. „Simone, dormi?” Isus a încercat să-l trezească pe Petru. „N-ai putut sta treji nici măcar o oră?” S-a ridicat, a văzut fața Învățătorului, epuizată, acoperită de picături de sudoare ca de sânge, dar somnolența l-a biruit din nou. Și alte încercări au fost zadarnice.

Astfel, părăsit de toți, Isus a suferit singur odată cu apropierea. Evanghelistul Luca spune că doar un înger L-a întărit. Aceasta înseamnă că, negăsind sprijin pământesc, l-a găsit în Rai.

În cele din urmă, Isus S-a ridicat. Dragostea pentru Tatăl triumfase și stabilise în El acordul dintre voința umană și cea divină.

Acum El se preocupa doar de apostoli. S-a apropiat de ei și i-a scuturat din somn. „Pentru ce dormiți? Sculați-vă și rugați-vă, ca să nu cădeți în ispită… Să mergem. Iată, cel ce mă trădează este aproape.” Ei s-au sculat și s-au uitat în jur cu uimire.

În acest moment, grădina era luminată de felinare și torțe, se auzeau zgomote și voci. O mulțime de oameni a apărut la intrare. Un tribun roman cu soldați mergea în față, urmați de slujitorii templului înarmați. [4]

Isus a înaintat.

„Pe cine căutați?”, a întrebat el.

- Isus din Nazaret.

„Eu *sunt* ”, a răspuns Hristos cu formula sacră a numelui lui Dumnezeu.

Garda evreică, auzind-o, s-a retras. El a spus:

- Dacă Mă căutați pe Mine, lăsați acestea și le permiteți să plece.

Atunci Iuda a înaintat. A promis că va da un semn pentru ca arestarea în grădina de noapte să nu aibă loc înșelăciune.

„Te salut, Rabi!”, a spus el, sărutându-l pe Învățător.

„Prietene, de aceea ești aici!”, i-a zis Isus. „Cu o sărutare îl trădezi pe Fiul Omului?”

Gărzile l-au înconjurat imediat pe Hristos.

– Doamne, ce-ar fi dacă lovim cu sabia? – a spus Petru și, fără să aștepte răspuns, s-a năpustit asupra unuia dintre cei care începuseră să-l lege pe Învățător. Lovitura a fost stângace. Pescarul i-a tăiat doar urechea slujitorului marelui preot. Desigur, ar fi fost prins imediat, dar toată atenția era îndreptată asupra lui Hristos. „Lăsați, e de ajuns!”, le-a spus apostolilor. „Paharul pe care Mi l-a dat Tatăl, să nu-l beau?” S-a întors către detașament: „Ați ieșit ca după un tâlhar cu săbii și bâte ca să Mă prindeți. În fiecare zi ședeam și învățam în Templu și nu M-ați prins. Dar acesta este ceasul vostru, iar puterea este a întunericului.”

Poate că ucenicii așteptau o minune în acel moment, dar minunea nu s-a întâmplat.

Mâini aspre L-au legat pe Isus cu frânghii...

Iuda, temându-se că gălăgia va atrage martori inutili și că s-ar putea stârni o tulburare, i-a îndemnat pe soldați: „Luați-L și duceți-L sub o pază sigură.” După aceea, au încercat să-i rețină pe ceilalți, dar ei, profitând de întuneric și de învălmășeală, au fugit.

Când Isus a fost scos afară din grădină, totul părea a fi calm. Planul dușmanilor reușise complet. Cu toate acestea, a apărut brusc un tânăr. Mergea în spate, înfășurat într-o pătură. Gărzile, crezând că este unul dintre ucenici, l-au prins, dar el s-a eliberat și, lăsând pătura, a fugit gol. Se pare că tocmai se dase jos din pat. Nu era oare acel tânăr Ioan Marcu însuși, viitorul evanghelist? Doar el menționează acest detaliu.

Conform versiunii slave a lucrării „Războiul evreiesc” de Josephus Flavius, mulți oameni au murit când Isus a fost arestat. [5] Nu erau oare niște galileeni prin apropiere care au încercat să-l salveze pe Învățător? Cu toate acestea, Evangheliile spun fără nicio atenuare că atunci când Isus a fost capturat de dușmani, toți prietenii Săi s-au ascuns. La vederea Învățătorului, care S-a lăsat supus să fie dus, au fost cuprinși de panică și au uitat cum promiseseră că-L vor urma până la moarte. Doar Petru și Ioan, venindu-și în fire după șocul inițial, au îndrăznit să-i urmeze pe gărzi la o distanță sigură.

Partea a patra.

PRIN SUFERINȚĂ ȘI MOARTE PENTRU TRIUMFUL VEȘNIC

Capitolul șaptesprezece.

TRIBUNALUL SADUCEAN

Noaptea și dimineața zilei de 7 aprilie, 30

Trecuseră cincisprezece ani de când marele preot Hanan ben Shet fusese detronat de romani, și totuși el rămăsese la putere în tot acest timp. Guvernul național al Iudeii fusese condus pe rând de fiii și rudele sale. [1] Caiafa, ginerele lui Hanan, devenise o marionetă în mâinile socrului său. Influentul clan al saducheilor era subordonat doar procuratorului.

Hanan nu a câștigat popularitate în rândul oamenilor, episcopii fiind în general antipatizați. La rândul lor, aceștia erau suspicioși față de orice semn de opoziție. Apariția lui Isus în oraș și întâlnirea aranjată pentru El de către pelerini au fost considerate de saduchei ca începutul unor tulburări care trebuiau înăbușite din față.

Cel mai ușor lucru, se părea, ar fi fost să-l informeze pe Pilat despre noua sectă mesianică și să-l lase să se ocupe de galileean. Dar Hanan se temea, se pare, să renunțe la inițiativă și voia să acționeze cu siguranță, pregătind toate dovezile dinainte. Pentru ca arestarea lui Isus să nu pară o acțiune arbitrară, Pilat a fost informat despre aceasta și și-a trimis detașamentul să-i ajute pe slujitorii templului. [2] Aceste precauții au fost cauzate de temerile autorităților că adepții nazarineanului s-ar opune rezistență.

În noaptea aceea, Hanan probabil că nu a dormit niciun moment, așteptând rezultatul acțiunii pe care o organizase. S-a calmat doar când convoiul i-a adus Prizonierul legat.

Până acum, saducheii arătaseră puțin interes față de predicile lui Isus. Auziseră de la farisei că El încălcase anumite obiceiuri religioase, dar nu avea rost să-L aducă la procurator cu astfel de acuzații. Prin urmare, Hanan a început să-l întrebe pe Isus „despre ucenicii Săi și despre învățătura Sa”. [3] Bătrânul preot voia să afle detaliile pentru a putea întocmi rapid un plan de investigație și a-l finaliza înainte de începerea slujbei de Paște.

„Eu am spus totul lumii deschis”, i-a răspuns Isus. „Întotdeauna am învățat pe oameni în sinagogi și în Templu, unde se adună toți iudeii, și n-am spus nimic în ascuns. De ce mă întrebi pe mine? Întreabă-i pe cei ce m-au auzit ce le-am spus; ei știu ce am spus.”

Un slujitor care stătea în apropiere L-a lovit pe Isus peste față:

— Așa îi răspunzi marelui preot?

- Dacă am spus rău, mărturisește că a fost rău. Dacă a fost bine, de ce mă lovești?

Ханан знал, что обычай разрешает только публичный допрос, и отложил дознание до утра, когда можно будет собрать Синедрион во главе с Кайафой.

Restul nopții, Isus a îndurat batjocurile slujitorilor marelui preot. L-au scuipat în față și s-au amuzat bătându-l pe prizonier, închizându-i ochii și apoi întrebând: Prorocește, cine te-a lovit?

Între timp, Petru și Ioan s-au apropiat de casa marelui preot. Un tânăr cunoscut de acolo a cerut să-i fie îngăduit lui Petru să intre în curte. Acolo era un foc de cărat, iar slujitorii ședeau în jurul lui și se încălzeau. Simon, care tremura, li s-a alăturat. Portarul a început să-l privească cu suspiciune în față.

„Și tu erai cu Nazarineanul, cu Isus”, a spus ea brusc.

„Nu știu și nu înțeleg ce spui”, a mormăit Peter și s-a dus în alt loc. [4]

A venit dimineața. Orașul se trezea. Sinedriul Mic, format din douăzeci și trei de persoane, era adunat la Caiafa. [5]

Includea preoți și bătrâni. Reprezentanții partidului fariseic erau, de asemenea, admiși în Marele Sinedriu, dar acum doar saducheii erau judecători. Prin urmare, am căuta în zadar detalii în codurile talmudice care ne-ar ajuta să vedem procesul în detaliu. Despre legea saducheilor se știe un singur lucru: aceasta se distingea prin cruzimea sa inexorabilă. [6]

În prezența fariseilor, Sabatul și interpretarea Torei ar fi fost cu siguranță subiect de discuție; în plus, existau unele ezitări printre ei cu privire la Isus. Un an mai târziu, conducătorul Sinodului Fariseilor, Gamaliel, avea să spună despre apostoli: „Dacă această lucrare sau această faptă este de la oameni, va fi distrusă. Dar dacă este de la Dumnezeu, nu-i veți putea birui. Ca să nu vă dovediți luptători pentru Dumnezeu.” Mai târziu, partidul fariseilor din Sinedriu avea să iasă deschis în apărarea Apostolului Pavel. [7] Dar atmosfera de la ședința de urgență a Sinedriului Mic din dimineața zilei de 7 aprilie 30 era complet diferită. Soarta Nazarineanului fusese decisă dinainte prin unanimitatea completă a întregului consiliu.

Probabil că tribunalul a vrut să mențină aparența legalității și să-l discrediteze pe Isus în ochii evreilor. Dacă ar fi fost găsit vinovat doar în fața autorităților romane, acest lucru ar fi atras simpatia poporului către El.

Procesul a început cu interogatoriul martorilor. Dar aici Sinedriul a suferit un eșec. Aveau nevoie de mărturia unanimă a cel puțin două persoane, dar nu au putut obține imediat acest lucru. Se pare că graba arestării i-a împiedicat totuși să pregătească cu atenție scenariul procesului. O singură acuzație a fost considerată dovedită: Isus a promis că va „distruge templul făcut de mâini”. Dar astfel de cuvinte au fost în mod evident insuficiente pentru o condamnare, cu atât mai puțin pentru o cerere adresată lui Pilat pentru pedeapsa cu moartea. [8]

Caiafa spera că Însuși Acuzatul, apărându-se, va depune involuntar mărturie împotriva Sa. Dar Isus nu a spus niciun cuvânt. Atunci marele preot s-a dus în mijlocul sălii și a întrebat:

- Nu răspunzi nimic? Ce mărturisesc ei împotriva ta?

Isus a continuat să tacă.

Caiafa nu a mai putut aștepta.

„Te conjur pe Dumnezeul Cel Viu”, a strigat el, „spune-ne: Ești tu Mesia, Fiul Celui Binecuvântat?”

„Eu *sunt* ”, a fost răspunsul. „Dar vă spun că de acum încolo veți vedea pe Fiul Omului stând la dreapta Puterii și venind pe norii cerului.” [9]

Aceasta a fost o mărturie fără precedent. Rareori vorbise Isus atât de deschis despre mesia Sa. O ascunsese chiar și în acele zile când poporul era gata să-L încoroneze rege. Dar acum, în acest moment teribil, legat, insultat, victimă a unui tribunal fals, El a proclamat deschis triumful nepământean al Fiului Omului, pe care suferința răscumpărătoare îl va ridica pe tron...

Caiafa, la fel ca toți saducheii, nu credea cu adevărat în profețiile mesianice și, în general, era imposibil să acuzi un om de vina pur și simplu pentru că se declara Mesia. Cu toate acestea, s-a găsit un motiv pentru verdict. Inculpatul a rostit numele secret al Domnului - „Eu sunt”. Dar cine este El? Un om de rând necunoscut, un rebel, un blasfemiator al Templului, răspunzător în fața Legii! Și El pretinde că are putere divină! Nu este aceasta o batjocură la adresa aspirațiilor sfinte ale poporului?

„Deci, Tu ești Fiul lui Dumnezeu?”, a întrebat Caiafa.

- Ai spus.

A-l numi pe Mesia Fiul lui Dumnezeu era perfect acceptabil, dar aceste cuvinte au fost suficiente pentru ca marele preot să-l acuze pe Isus. [10]

Sfâșiindu-și hainele, așa cum se obișnuia să se facă atunci când se auzeau vești triste sau blasfemii, Caiafa a strigat cu o groază ipocrită:

- Ce mai avem nevoie de martori? Ai auzit blasfemia? Ce crezi?

„Vinovat de moarte”, au decis membrii Sinedriului.

Astfel, sentința saducheilor a fost adusă în temeiul paragrafului despre blasfemie. Vinovatul urma să fie ucis cu pietre, dar Consiliul Episcopilor nu avea dreptul să execute pe nimeni. [11] Rămânea ca Isus să fie predat lui Pilat pentru a fi judecat, conform legii romane.

În tot acest timp, Petru nu a ieșit din curte. Dar în zadar a sperat să rămână în umbră; un slujitor care venise la Ghetsimani cu o echipă l-a recunoscut.

— Nu te-am văzut eu pe tine în grădină cu El?

„Ești cu adevărat unul dintre ei”, au confirmat cei care stăteau în preajmă, „căci chiar și vorbirea ta te trădează: nu-i așa că ești galileean?”

O frică nebună l-a cuprins pe Simon. A început să jure că „nu-l cunoștea pe Omul acela”. În acel moment, Isus era condus în sus, în galerie. Ochii lui s-au întâlnit cu ai lui Chifa. Rușinea și durerea l-au străpuns pe apostol. Abia stăpânindu-și suspinele, a ieșit în grabă pe stradă...

Printre oamenii care așteptau la poartă se afla un alt dintre Cei Doisprezece.

Ce a simțit când a văzut lucrarea propriilor mâini? Totul se sfârșise. Amărăciunea rece a renegatului a fost înlocuită de o disperare autentică. Iuda s-ar fi putut lăsa înșelat în așteptările sale, dar oare Isus merita chinul care Îl aștepta, oare merita El moartea?

Poate că Iuda se aștepta în secret ca susținătorii să-l elibereze pe Hristos sau ca El Însuși să scape în mod miraculos de dușmani. Dar nimic de genul acesta nu s-a întâmplat. Fostul ucenic a aflat despre sentință de la slujitori și a putut vedea cum Învățătorul legat a fost condus la reședința procuratorului. Nemaiputând suporta aceasta, Iuda s-a dus la cei care îi dăduseră banii pentru a-i returna.

„Am păcătuit trădând sânge nevinovat”, a declarat el. Dar ca răspuns a auzit cuvinte indiferente:

- Ce treabă avem? Vezi singur.

Iuda, după ce a aruncat banii în Templu, s-a spânzurat.[12]

Capitolul optsprezece.

PARCHETUL

7 aprilie, 30

Pretoriul, reședința temporară a lui Pontius Pilat, era înconjurat de ziduri groase; în interior, fortăreața era mobilată cu luxul potrivit unui palat regal. Existau galerii spațioase, camere și camere de primire bogat mobilate. Ustensile și decorațiuni scumpe se păstraseră încă din vremea lui Irod cel Mare. Josephus Flavius, care a văzut complexul înainte de distrugerea sa, a descris această creație a ultimului tiran al Iudeii în cuvinte entuziaste. [1] Acum, procuratorul a rămas aici când nevoia l-a obligat să părăsească Cezareea.

Vineri dimineață, Pilat a fost informat că Rebelul, care fusese arestat cu consimțământul său în seara precedentă, fusese adus sub pază armată. [2] După ce a ordonat să fie păzit în Pretoriu, Pilat i-a chemat pe acuzatori și pe martori. Aceștia i-au spus însă că nu doreau să intre: a se afla în casa unui păgân în ziua riturilor de Paște era considerat de evrei o profanare. Guvernatorul iritat a fost forțat să iasă el însuși la ei pe platformă deschisă de pe care se adresa de obicei oamenilor.

Platforma era plină de preoți și bătrâni, însoțiți de o mulțime. Deși orașul era ocupat cu pregătirile de Paște, episcopii au reușit să găsească spectatori degeaba care să strige sprijin pentru petiția lor.

— Какое обвинение вы выставляете против этого Человека? — спросил Пилат. Когда же он понял, что Назарянин является в их глазах проповедником ложных теорий, он сказал:

— Ia-L și judecă-L după Legea Ta.

Totuși, Hanan și Caiafa erau deja pregătiți pentru o astfel de întorsătură a evenimentelor. Procuratorului i s-a spus că era o crimă politică, deoarece Isus „interzice plata taxelor către Cezar și se numește Mesia, Regele”. Pilat era precaut. Nu era surprinzător faptul că marii preoți erau îngrijorați de prestigiul guvernului roman. După ce locuise în Iudeea timp de patru ani, știa deja că interesele ierarhiei coincideau cu interesele Romei. Aceasta se temea de propriul popor. Se pare că o judecată serioasă o aștepta într-adevăr.

Pilat s-a întors în pretoriu pentru a-l interoga pe prizonier. Poporul adunat aștepta cu încordare. Minutele au trecut.

Rezultatul interogatoriului a fost neașteptat. Stând pe platformă, Pilat a spus:

- Nu găsesc nicio vină în acest om.

Poate părea ciudat. De ce a dat dovadă procuratorul, cunoscut pentru cruzimea sa, de o clemență atât de neobișnuită astăzi? Ce s-a întâmplat în pretoriu?

Conversația lui Pilat cu Isus nu putea rămâne secretă. A fost martoră la ea slujitori și gardieni. Unul dintre ei a povestit despre detaliile care au fost păstrate cu grijă de prima generație de creștini.

În primul rând, procurorul a pus întrebarea:

- Ești tu Regele Iudeilor?

„De la tine însuți spui asta?”, a întrebat Isus la rândul său. „Sau ți-au spus alții despre Mine?”

„Sunt eu iudeu?”, a remarcat Pilat cu dispreț. „Poporul tău și preoții cei mai de seamă te-au dat în mâinile mele. Ce ai făcut?”

„Împărăția Mea nu este din lumea aceasta”, a spus Isus. „Dacă Împărăția Mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii Mei s-ar lupta ca să nu fiu dat în mâinile iudeilor. Dar Împărăția Mea nu este de aici.”

Procurorul a înțeles un singur lucru din toate acestea: inculpatul chiar revendică un fel de putere.

„Încă ești țar?”, a vrut el să clarifice.

- Spui că eu sunt Regele.

Aceasta era forma obișnuită de răspuns afirmativ în Orient. Dar apoi, pentru a risipi concepția greșită a lui Pilat, Isus a adăugat:

— Pentru aceasta M-am născut și am venit în lume, ca să mărturisesc despre adevăr. Oricine este din adevăr ascultă glasul Meu.

Cuvintele lui Isus i s-au părut lipsite de sens romanului. Ca mulți dintre compatrioții săi, Pilat era un sceptic.

„Ce este adevărul?”, a chicotit el.

Și-a dat seama că avea de-a face cu un Predicator care nu reprezenta deloc un pericol pentru regim. În plus, procuratorul nu voia să se amestece în conflictele religioase, cu atât mai puțin să urmeze exemplul intriganților din Ierusalim. Făcuse destule concesii acestor barbari! Venise ocazia ca ei să vadă singuri ce înseamnă un judecător imperial imparțial. Fusese adesea acuzat de represalii ilegale. Așa că acum avea să fie fără vină și, în același timp, să arate cine era adevăratul stăpân al Ierusalimului...

Totuși, marii preoți nu aveau de gând să-și retragă cererile. Acuzațiile au plouat din nou, au fost aduse noi dovezi. Ei au strigat că Isus „a întărâtat poporul, propovăduind în toată Iudeea, începând din Galileea”.

„Oare este acesta din Galileea?”, a întrebat Pilat. Avea o idee, dacă nu să scape de proces, măcar să-și confirme părerea cu o persoană competentă care cunoștea mai bine obiceiurile locale. A poruncit ca Isus să fie dus la palatul Hasmonean, unde sosise tetrarhul Galileii pentru Paște.

În toți acești ani, relațiile dintre procurator și Antipa au fost tensionate. Amândoi erau subordonați legatului Siriei, dar Antipa dorea să se vadă singurul stăpân al țării. Trimițându-l pe galilean la Irod, conducătorul Iudeii a atins două obiective: s-a împăcat cu un rival ale cărui mașinațiuni erau periculoase pentru el și i-a ușurat sarcina într-o chestiune complicată.

Tetrarhul a fost flatat de gestul romanului. De asemenea, a fost încântat să-l vadă pe nazarinean, ale cărui zvonuri îi stârniseră curiozitatea și neliniștea. Iată-L în sfârșit, misteriosul Profet, despre care se spunea că îl întrecuse pe Ioan însuși! Poate că va arăta vreun semn care să-i însenine zilele plictisitoare lui Irod în Ierusalim? Dar a fost dezamăgit. Isus nu a răspuns la nicio întrebare a sa și nicio minune nu a putut fi obținută de la El. Antipa și-a pierdut imediat interesul pentru El. A ignorat acuzațiile marilor preoți. După ce L-a batjocorit pe Isus împreună cu soldații săi, a ordonat să fie îmbrăcat într-o ținută regală falsă și trimis înapoi la Pilat. Acesta a fost un semn de împăcare între cei doi reprezentanți ai puterii.

Pilat a ajuns la concluzia că clerul se răzbuna pur și simplu pe popularul predicator din invidie și că, conform legii romane, nu exista niciun motiv pentru a-L condamna la moarte. A ieșit din nou pe platformă și, așezându-se pe scaunul judecătorului, a declarat: „Mi l-ați adus pe acest Om ca tulburând poporul. Și acum, după ce am făcut cercetări înaintea voastră, n-am găsit nicio vină în Omul acesta din cele pe care I le aduceți. Dar Irod n-a găsit nicio vină, căci L-a trimis la

noi. Și acum n-a făcut nimic vrednic de moarte. De aceea, după ce L-am pedepsit, Îl voi elibera.”

El considera biciuirea o măsură suficientă de intimidare pentru un Om Care, prin cuvintele Sale, tulburase liniștea publică.

Marii preoți și-au dat seama că planul lor era pe cale să eșueze. Au început să protesteze zgomotos. Pilat, sperând să găsească sprijin în mulțime, a spus că îl va elibera pe Isus cel puțin de dragul sărbătorii. În închisoare, trei rebeli așteptau execuția pe cruce, printre care se afla un anume Isus bar Abba, sau Baraba, un prizonier bine cunoscut în oraș. [3] Acuzatorii au profitat de acest lucru și au început să ceară eliberarea lui. Incitați de ei, mulțimea a început să strige acest nume. Baraba nu era cunoscut doar în Ierusalim, ci era considerat și un erou, dar Isus era un străin al cărui nume însemna puțin pentru locuitorii orașului. Chiar și atunci când Pilat l-a numit pe galileean „Regele iudeilor”, acest lucru nu a afectat mulțimea, care voia să-l cruțe pe Baraba de la execuție.

Pilat, însă, nu se grăbea. Împotriva voinței sale, simțea simpatie pentru Acuzat. Dorința sa de a insista pe cont propriu a fost și mai puternică după ce soția sa i-a trimis un slujitor, întrebându-l de „Cel Drept”. Ea l-a asigurat că primise un avertisment teribil despre El într-un vis, iar romanii, chiar și necredincioșii, acordau o mare importanță viselor. Pe scurt, totul convergea spre faptul că Pilat nu trebuia să-și schimbe sentința.

Din ordinul său, Prizonierul a fost dus în camera de gardă a Pretoriului și predat călăilor. Întreaga cohortă a fost adunată acolo, probabil aceeași care luase parte la arestarea lui Isus. A fost legat de un stâlp și biciuit. Se foloseau biciuri romane cu țepi, care sfâșiau corpul până la sângerare. După o astfel de execuție, o persoană se afla de obicei într-o stare semi-conștientă, dar soldații erau doar amuzați de acest lucru.

Slujitorii lui Pilat erau în mare parte greci, samariteni și sirieni, care urau evreii. [4] Profitând de ocazie, acești oameni și-au vărsat toată mânia asupra celui care suferă. Unul dintre soldați și-a aruncat mantaua roșie peste El, altul I-a înfipt un băț în mâini, astfel încât să semene cu un rege fals. I-au pus pe capul lui Isus o „coroană” improvizată, împletită din spini. În tot acest timp, El nu a scos niciun cuvânt. Soldații s-au închinat până la pământ în fața Lui și au strigat: „Trăiască Regele evreilor!” Unii dintre ei L-au scuipat pe Isus și L-au lovit cu bețe peste față și peste cap.

Pilat a crezut că această pedeapsă va fi suficientă, dar în timp ce biciuirea se desfășura, episcopii nu au pierdut timpul și au înfuriat mulțimea la maximum.

Acum, toată lumea a cerut în unanimitate ca Nazarineanul să fie dat spre a fi răstignit în locul lui Baraba.

De îndată ce Isus a apărut pe platformă, bătut cu cruzime, rănit, într-o mantie însângerată, un strigăt a răsunat în piață: „Pe cruce! Răstignește-L!" - „Iată Omul!" - a exclamat procuratorul, probabil încercând să spună că El era cel care merita să fie eliberat. Dar, ca răspuns, s-au auzit strigăte: „Baraba! Eliberați-l nouă pe Baraba!..."

Pilat nu știa ce să creadă. A poruncit ca Isus să fie luat din nou.

„Ce rău a făcut El? Luați-L și răstigniți-L, căci nu găsesc nicio vină în El", a spus el cu supărare.

„Avem Legea", au răspuns cărturarii, „și, după Lege, El trebuie să moară, pentru că S-a făcut Fiul lui Dumnezeu."

Frica superstițioasă s-a strecurat în sufletul romanului. Acesta a refuzat să înțeleagă ce se întâmplă.

„De unde ești?", l-a întrebat el pe Hristos, întorcându-se în pretoriu.

Isus a rămas tăcut.

- Nu-mi vorbești? Nu știi că am putere să te eliberez și putere să te răstignesc?

„N-ai avea nicio putere asupra Mea", a spus Prizonierul, „dacă nu ți-ar fi fost dată de sus. De aceea, cel ce M-a trădat ție are un păcat mai mare."

Aceste cuvinte i-au făcut plăcere lui Pilat. Nu mai era dispus să negocieze și să-și piardă prestigiul. Totuși, când a ocupat scaunul de judecător pentru ultima dată, l-a așteptat o surpriză neplăcută. Procurorii au prezentat un argument nou, dar extrem de convingător: galileeanul se numea Mesia, numai pentru asta trebuia considerat un rebel. „Dacă îl lași pe acesta să plece, nu ești prieten cu Cezarul", au spus ei. „Oricine se face rege se răzvrătește împotriva Cezarului".

Pilat înțelesese perfect amenințarea și înțelegea că era vorba de propriul său bine. Cunoscând severitatea lui Tiberius, care veghea îndeaproape asupra păcii provinciilor, avea oricum motive să se teamă. Plângerile legate de excesele sale au început să ajungă la Roma din ce în ce mai des. [5] Dușmanii procuratorului puteau folosi acest proces împotriva lui, iar Pilat nu voia să-și piardă poziția profitabilă și răspunderea față de legatul Siriei sau împăratului însuși. Deja ezitând, a făcut o încercare slabă de a influența din nou sentimentele mulțimii.

Isus a fost așezat pe podiumul Gabatta, sau Lithostrot, și, arătând spre El, procuratorul a exclamat:

- Iată-l pe țarul vostru!

„Jos cu el, jos cu el! Răstignește-l!”, a urlat gloata.

— Să-l răstignesc pe regele vostru?

„Nu avem alt rege decât pe Cezar!”, au spus episcopii.

O astfel de declarație loială nu i-a lăsat lui Pilat nicio opțiune. La urma urmei, care era soarta vreunui profet evreu pentru el, când bunăstarea lui, a lui Pilat, era în joc? Dorind să arate că nu acționa conform Legii, ci pentru a satisface cererile, procuratorul a ordonat să se aducă apă și, așa cum cerea obiceiul răsăritean, și-a spălat demonstrativ mâinile: „Nu sunt vinovat de sângele Celui Drept”.

Însă oamenii de pe platformă au continuat să se înfurie, deloc jenați de gestul judecătorului. „Sângele Lui să fie asupra noastră și asupra copiilor noștri”, au strigat ei, arătând clar că totul se făcea la insistențele lor. [6]

Vestea iertării lui Isus Baraba a fost întâmpinată cu aplauze puternice; iar în ea au fost acoperite cuvintele sentinței adresate lui Isus din Nazaret: „Ibis ad crucem”, „Vei fi răstignit”.

Condamnatul a fost predat soldaților.

Capitolul nouăsprezece.

CALVAR

7 aprilie, 30

În Ierusalim încă se arată „Calea Durerilor” (Via Dolorosa), pe care oamenii l-au condus pe Mântuitorul lumii la moarte. Multe s-au schimbat în topografia orașului de la Evanghelie și, prin urmare, este dificil să apărăm autenticitatea tradiției. Este cert, însă, că tocmai pe o stradă atât de îngustă dinspre est a plecat procesiunea din Pretoriu la prânz, în Vinerea Paștelui, 14 Nisan. [1]

Niciuna dintre rudele lui Hristos nu era cu El. El mergea înconjurat de soldați sumbri; doi criminali, probabil complici ai lui Baraba, i-au împărțit drumul spre locul execuției. Fiecare avea un titulum, un semn care indica vinovăția sa. Cel care atârna pe pieptul lui Hristos era scris în trei limbi: ebraică, greacă și latină,

astfel încât toată lumea să-l poată citi. Scria: „Isus din Nazaret, Regele iudeilor”. [2]

Sinedriul a încercat să protesteze împotriva unei astfel de inscripții, văzând în ea o insultă la adresa sentimentelor patriotice ale poporului. Dar Pilat a rămas de data aceasta neclintit. „Ceea ce am scris este ceea ce am scris”, a răspuns el, mulțumit că măcar în acest fel reușea să-i enerveze pe oamenii care îl obligaseră să cedeze.

Conform acestei reguli crude, condamnații purtau ei înșiși patibulul, barele transversale ale crucilor pe care erau răstigniți. Isus mergea încet. Era chinuit de biciuiri și slăbit de o noapte nedormită. Autoritățile, însă, voiau să termine repede problema, înainte de începerea sărbătorilor. Prin urmare, un sutaș l-a reținut pe un anume Simon, un evreu din comunitatea din Cirene, care mergea pe jos de la câmpul său la Ierusalim, și i-a ordonat să ducă crucea Nazarineanului. Mai târziu, fiii acestui om au devenit creștini și probabil au aflat de la el principalele detalii ale tragediei de pe Golgota. [3]

La Poarta lui Efraim, procesiunea a fost înconjurată de oameni. Au auzit plânsul și vaietele femeilor. Isus S-a întors spre ele și a vorbit pentru prima dată după mult timp: „Fiice ale Ierusalimului”, a spus El, „nu plângeți pentru Mine, ci plângeți pentru voi înșivă și pentru copiii voștri. Căci iată, vin zile când se va zice: «Ferice de cele stearpe, de pântecele care n-au născut și de sânii care n-au alăptat!» Atunci vor începe să zică munților: «Cădeți peste noi!» și dealurilor: «Acoperiți-ne!» Căci dacă fac aceste lucruri unui copac verde, ce se va întâmpla cu cel uscat?” În aceste ultime ore, El a continuat să se gândească la soarta care avea să se abate asupra Ierusalimului peste patruzeci de ani…

Părăsind orașul, ne-am îndreptat spre dealul principal abrupt, situat nu departe de ziduri, lângă drum. Datorită formei sale, era numit *Golgota* „Craniu” sau „Locul execuției”. [4]

Cruci trebuiau așezate pe vârful său. Romanii îi răstigniau întotdeauna pe condamnați de-a lungul drumurilor publice, astfel încât apariția lor să-i sperie pe cei neascultători.

Pe deal, celor executați li se oferea o băutură care le amorțea simțurile. Aceasta era preparată de femeile evreice pentru a ușura suferința celor răstigniți. [5] Dar Isus a refuzat băutura, pregătindu-se să îndure totul în deplină conștiință.

Răstignirea nu era considerată doar un sfârșit rușinos, ci era și una dintre cele mai inumane execuții inventate de lumea antică. Ea combina tortura fizică cu umilința morală. Nu este o coincidență faptul că în imperiu toți cei care aveau

cetățenie romană erau cruțați de această formă de moarte „cea mai oribilă și ticăloasă”. Barbarii și sclavii rebeli erau de obicei răstigniți. Execuția împrumutată de romani de la Cartagina era deja utilizată pe scară largă în vremea Republicii. [6]

Condamnatul era legat gol și uneori țintuit în cuie de un stâlp cu o bară transversală și lăsat să moară încet. [7] Sufocarea îl chinuia, soarele îi ardea capul, tot corpul îi amorțea din cauza poziției nefirești, rănile i se inflamau, provocându-i dureri insuportabile. El cerea moartea ca eliberare, dar aceasta nu venea. Au existat cazuri când oamenii atârnau pe cruci mai multe zile; uneori, în timp ce erau încă în viață, păsările le scoteau ochii...

Pentru a-i împiedica pe cei dragi să-l salveze pe cel răstignit, gărzi înarmate au fost plasate la cruci. Și de data aceasta, patru soldați au fost desemnați cu ordinul de a executa sentința și de a rămâne la „Locul Craniului” ca gardă. Convoiul nu mai era comandat de un tribun, ca în Ghetsimani, ci doar de un centurion. Autoritățile și-au dat seama că alarma lor a fost în zadar: procesul nu a provocat nicio tulburare. Susținătorii galileeanului au fugit, iar mulți au aflat probabil despre ce se întâmplase când era prea târziu. Arestarea, procesul și execuția au fost efectuate rapid, așa cum plănuiseră episcopii. Dacă cineva crezuse în mesia lui Isus, acum era paralizat. La urma urmei, crucea însemna un singur lucru: Nazarineanul era un fals mesia. Singura amintire a afirmațiilor Sale era acum inscripția ironică bătută în cuie pe cruce.

O mulțime de femei galileene priveau execuția de departe. Erau: Maria Magdalena, Maria Cleofa, Salome și altele. Printre ele se afla Maica Domnului împreună cu sora ei. Durerea și disperarea lor erau nemărginite. Iată-l, „tronul lui David”, pregătit pentru Mesia! Dintre toate profețiile, doar una se împlinise: „o armă a străpuns sufletul Mariei”. Cum a putut Dumnezeu să permită asta? Isus, Credința întrupată și Iubirea întrupată, stătea fără apărare în fața călăilor Săi. De cât timp în urmă Îi ceruse Salome un loc onorabil pentru fiii ei? Și acum trebuie să moară alături de criminali...

Femeile i-au văzut pe soldați sfâșiind hainele lui Isus, lăsându-L purtând doar o șal; au văzut crucea pregătită și pe Cel Condamnat așezat pe ea. [8] S-a auzit un sunet teribil de ciocane în timp ce cuie uriașe erau înfipte în încheieturi și picioare. Era o oroare incomparabilă. Simon din Cirene, care stătea în apropiere, l-a auzit pe Isus spunând: „Tată, iartă-i, căci nu știu ce fac”. Într-adevăr, nici călăii fără inimă, nici ierarhii care asiguraseră condamnarea lui Isus nu au înțeles ce se întâmpla în acel moment. Pentru unii, execuția a fost pur și simplu o pauză din rutina plictisitoare a cazarmei, în timp ce alții erau siguri că i-au protejat pe oameni de „mesit”, un blasfemiator și seducător periculos. [9]

După ce crucile cu spânzurații au fost ridicate, acestea au fost acoperite cu pietre la picioarele lor. Acum, convoiul trebuia să aștepte ultima suflare a condamnaților. Pentru a-și petrece timpul, soldații făceau glume și jucau zaruri. Conform obiceiului, trebuiau să ia hainele condamnaților. Le-au rupt în bucăți, dar au decis să nu strice tunica dintr-o singură bucată a lui Iisus și au tras la sorți pentru a vedea cine o va primi.

Se spune adesea că moartea lui Hristos a fost un eveniment care a trecut aproape neobservat în lumea acelor vremuri. Acest lucru este întru totul adevărat. Chiar și o sută de ani mai târziu, istoricul roman Tacit i-a dedicat o singură scurtă propoziție: „Hristos a fost executat de procuratorul Pontius Pilat în timpul domniei lui Tiberius.” [10]

Totuși, nici măcar în Ierusalim, răstignirii lui Isus din Nazaret nu i s-a acordat prea multă importanță. Orașul, plin de pelerini, își trăia propria viață. În cei patru ani de domnie ai lui Pilat, poporul se obișnuise cu numeroase execuții.

Oamenii care se grăbeau spre Ierusalim nu erau surprinși să vadă cruci pe deal. În zilele de sărbătoare, execuțiile publice nu erau neobișnuite. [11] Trecătorii se opreau și citeau inscripțiile cu o curiozitate rece. Unii care auziseră de Nazarinean strigau cu răutate: „Hei! Tu, care dărâmi templul și-l zidești în trei zile! Mântuiește-te pe tine însuți, coborând de pe cruce!”

Acei membri ai Sinedriului care nu au putut rezista plăcerii răzbunătoare de a vedea sfârșitul Celui Condamnat au venit și ei la Golgota. „I-a mântuit pe alții”, își spuneau ei râzând unii altora, făcând aluzie la strigătele „Osana!” [*Strigătul „Osana!” înseamnă literalmente „Mântuie-ne”*], „dar El Nu Se poate mântui pe Sine! Să Se coboare acum de pe cruce Regele lui Israel, ca să vedem și să credem. El și-a pus încrederea în Dumnezeu; să-L izbăvească El acum, dacă Îi place. Căci a zis: «Eu sunt Fiul lui Dumnezeu»”.

Între timp, vântul sufla și nori sumbri acopereau cerul. [12] Părea că însuși soarele se ascunsese, ca să nu vadă nebunia oamenilor. Și aceștia continuau să-L batjocorească pe Hristos, îndurând în tăcere chinuri neomenești. Soldații batjocoreau, bătrânii batjocoreau, spectatorii întâmplători batjocoreau. Chiar și unul dintre rebeli, spânzurat lângă El, s-a alăturat corului furios...

Timp de trei ani, umblând pe acest pământ, Isus i-a învățat pe oameni să fie fii ai Tatălui Ceresc, a alinat suferința, a predicat Evanghelia Împărăției. Dar oamenii nu voiau să intre în această Împărăție. Atât păgânii, cât și evreii credeau în împărăția acestei lumi, dar Împărăția lui Hristos a venit din Cer și a condus la Cer.

Dar acum El tace, este învins și nu le va mai cauza niciodată îngrijorare.

Deodată, s-a întâmplat ceva neașteptat. Al doilea condamnat i-a spus tovarășului său, care îl batjocora pe galileean împreună cu mulțimea: „Nu te temi tu de Dumnezeu? Și tu ești condamnat la același lucru. Noi suntem drepți, căci primim ceea ce cuvenim după faptele noastre. Dar el n-a făcut nimic rău.” Poate că acest om îl auzise pe Isus predicând înainte; poate că abia în acel moment a simțit un fel de putere emanând de la Cel Răstignit de lângă el; doar în sufletul său a izbucnit brusc o rază de credință, stoarsă de chinul său de moarte.

„Adu-ți aminte de mine”, a spus el, privind la Hristos, „când vei veni ca Împărat”.

Buzele uscate ale lui Isus s-au desfăcut și El a răspuns:

- Adevărat îți spun că astăzi vei fi cu Mine în rai.

Mulțimea s-a rărit treptat. Femeile care stăteau la distanță au îndrăznit să se apropie, în ciuda soldaților. Crucea era înaltă, dar era posibil să vorbești cu Cel Răstignit. [13] Văzându-Și Mama apropiindu-se cu Ioan, Isus i s-a adresat pentru ultima dată. „Iată Fiul Tău”, a spus El, apoi s-a uitat la ucenicul Său iubit: „Iată Mama Ta”. Și după aceea a tăcut...

Norii se adunau; pe la ora trei după-amiaza se făcuse întuneric ca amurgul. Greutatea incredibilă care începuse să coboare asupra lui Isus în noaptea Ghetsimani își atinsese limita. Mesia așteptase de mult această întâlnire finală cu răul lumii, care acum Îl învăluia ca un giulgiu negru. El cobora cu adevărat într-un iad creat de mâini omenești.

- *Elahi, Elahi, lema shabaktani!* Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce M-ai părăsit?

În acest strigăt al psalmistului, Hristos și-a revărsat toată adâncimea nemărginitei Sale langurosități. Nu și-a terminat rugăciunea…

Cei care stăteau pe Golgota nu au înțeles cuvintele Sale. Soldații au crezut că Cel Răstignit îl chema pe Helios, Soarele, iar evreii, după consonanță, au auzit numele lui Ilie Profetul. [14] „Iată-l cheamă pe Ilie!”, a spus cineva.

Agonia începea. „Șahena!”, „Bea!”, a implorat Isus. Unul dintre soldați, mișcat de milă, a alergat la ulciorul cu „poska”, o băutură acră pe care soldații o purtau întotdeauna cu ei și, înmuind un burete în el, l-a întins Muribundului așezat pe un băț. Cei mai nesimțitori l-au descurajat: „Lasă, să vedem dacă vine Ilie să-L salveze”.

De îndată ce umezeala a atins buzele înroșite ale lui Isus, El a spus: „S-a sfârșit”. Știa că moartea era aproape și a început să se roage din nou, repetând cuvintele pe care Maica Lui Îl învățase să le spună înainte de a adormi: „Tată, în mâinile Tale Îmi încredințez duhul...”

Deodată, Suferindul a scos un țipăt. Apoi capul i-a căzut pe piept. Inima i s-a oprit. Era mort.

Сын Человеческий выпил Свою чашу до дна.

În acel moment, oamenii au simțit cum pământul se cutremură și au văzut crăpături printre pietre. Aerul era sufocant, ca înaintea unei furtuni. Centurionul, care privea mult timp în fața Celui Răstignit, a exclamat: „Cu adevărat, Omul acesta este fiul zeilor!” Ceva misterios i-a fost dezvăluit romanului în ultimele minute ale execuției. [15]

Teribilele fenomene naturale au avut un efect deprimant asupra tuturor. Confuzi și speriați, oamenii s-au întors în oraș. Își băteau piepturile de durere, ghicind că se întâmplase ceva teribil.

Pe fundalul cerului sumbru, se înălțau contururile a trei cruci. Dar ele nu vorbeau doar despre cruzimea și răutatea umană. De acum înainte, acest instrument de execuție avea să devină un simbol al Ispășirii, un simbol al iubirii sacrificiale a lui Dumnezeu pentru omenirea decăzută...

Capitolul douăzeci.

DUPĂ RĂSTINIREA

7-8 aprilie, 30

Golgota era goală. Oamenii s-au întors acasă, unde rudele îi așteptau pentru o masă festivă. Doar soldații mai stăteau lângă deal. Nu aveau dreptul să-și părăsească postul până când ultimul dintre condamnați nu murea.

Romanii lăsau adesea trupurile pe cruci, astfel încât cadavrele să servească drept amintire de lungă durată a pedepsei care îi aștepta pe dușmanii lor. Dar Sinedriul i-a cerut lui Pilat ca cei executați să fie luați înainte de apusul soarelui [*odihna Sabatului începea vineri seara*].

Acest lucru era impus de obiceiul evreiesc și era deosebit de necesar să fie respectat având în vedere seara, care coincidea cu Sederul. [1]

Pilat și-a dat consimțământul.

Doi dintre tâlhari erau încă în viață. Soldații, primind ordinul, le-au rupt picioarele pentru a-și grăbi moartea. Pierzându-și sprijinul, bărbații răstigniți au atârnat de mâini și s-au sufocat după câteva minute. Nu exista nicio îndoială că Isus era mort, dar unul dintre soldați l-a străpuns pieptul cu o suliță pentru a verifica. „Sânge și apă" au apărut în rană – un semn incontestabil că venise sfârșitul. [2] Acum tot ce mai rămăsese era să scoată cuiele, să-i dea jos pe morți și să-i coboare în groapa comună. Așa erau îngropați de obicei criminalii. [3]

Chiar în acea vreme, Iosif din Arimateea, un om bogat și respectat în cetate și membru al Consiliului, s-a prezentat la procurator. Nu luase parte la procesul Sinedriului Mic, deoarece el însuși era un urmaș secret al lui Isus. Asemenea apostolilor, Iosif „aștepta Împărăția lui Dumnezeu", dar acum credea că fusese înșelat. Cu toate acestea, învingându-și frica, a venit să-i ceară lui Pilat trupul celui răposat pentru înmormântare. Iosif nu voia să permită ca Isus să fie lipsit nici măcar de un mormânt separat. [4]

Pilat a fost surprins să afle că Nazarineanul murise atât de devreme. Poate că doar leșinase? Dar centurionul a confirmat că Isus murise într-adevăr la ora trei după-amiaza. Pilat nu avea niciun motiv să-l refuze pe Iosif. Poate că primise chiar o mită de la el, așa cum era obiceiul său. În orice caz, guvernatorul l-a lăsat pe Iosif să facă ce dorea cu trupul.

Rămăsese foarte puțin timp pentru pregătirile necesare. Dacă s-ar fi înserat, înmormântarea ar fi trebuit amânată cu o zi. Dar Iosif reușise să cumpere un giulgiu de in, iar fariseul Nicodim, cel care venise anterior noaptea să vorbească cu Isus, a adus vase mari cu o soluție parfumată de smirnă și aloe, cu care materialul a fost îmbibat.

Cu ajutorul servitorilor, trupul a fost așezat pe o targă și dus într-o grădină vecină. Terenul îi aparținea lui Iosif, care își pregătise recent o criptă aici. [5] Nu exista nicio ocazie să caute un alt mormânt, deoarece fiecare minut era prețios. Dar Iosif era probabil bucuros să-l slujească pe Învățător în acest fel pentru ultima dată.

Decedatul era înfășurat în giulgiuri parfumate, dus în peșteră, se citiau rugăciuni funerare, iar intrarea era blocată cu o lespede rotundă de piatră, pentru care fusese tăiată o canelură specială. După ce și-au îndeplinit trista datorie, amândoi se retrăgeau pentru a îndeplini sederul.

Maria Magdalena și Maria, mama lui Iacov, au fost și ele prezente în grădină la înmormântare. Au stat „în fața mormântului" și au privit ceremonia grăbită cu

lacrimi. Voiau să ungă ele însele trupul Domnului cu mirodenii și să jelească mult timp pierderea ireparabilă. Dar era prea târziu. Adevărat, acum știau locul mormântului și sperau să vină din nou aici după Sabat.

Între timp, preoții cei mai de seamă, auzind că Nazarineanul fusese îngropat în grădina de pe Golgota și nu împreună cu ceilalți executați, s-au alarmat. Ce s-ar fi întâmplat dacă admiratorii săi ar fi început să organizeze pelerinaje la mormântul său sau ar fi furat trupul său și apoi ar fi susținut că este în viață? Era de dorit să fie eradicată însăși amintirea lui. Prin urmare, un grup de bătrâni s-a dus din nou la Pilat cu o cerere ca o pază să fie pusă la peșteră pentru primele zile. „Aveți o pază", le-a răspuns procuratorul nemulțumit, „duceți-vă și păziți-o cât puteți." Nu mai voia să aibă nimic de-a face cu această chestiune neplăcută.

Totuși, de la Pilat se aștepta doar o sancțiune. După ce a primit-o, Hanan a ordonat sigilarea criptei și plasarea unei străjeri în grădină. [6]

Ierarhia putea acum sărbători cu calm sărbătoarea și să se roage lui Dumnezeu. Totul a mers mai bine decât se așteptaseră autoritățile. Și ucenicii? Nu știau nimic despre locul de înmormântare sau despre gărzile de la mormânt. Groaza i-a cuprins. Li se părea că toți susținătorii Învățătorului puteau fi prinși în orice moment. Până acum nu fuseseră atinși. Dar cât timp avea să dureze asta? Dacă nu ar fi fost Sabatul și sărbătoarea, cu siguranță ar fi lăsat totul baltă și s-ar fi grăbit înapoi în Galileea lor natală.

A fost cel mai întunecat Paște din viața lor. „Eu și tovarășii mei", citim în Evanghelia apocrifă a lui Petru, „eram întristați și cu durere în inimă și ne-am ascuns, căci ne căutau ca pe niște ticăloși care voiau să dea foc Templului. Posteam, eram întristați și plângeam ziua și noaptea." [7] Deși acestea nu sunt cuvintele apostolului, ele redau cu acuratețe starea galileenilor după răstignire.

Dar chiar mai mult decât frica de persecuție și reproșurile conștiinței, îi chinuia gândul că Fiul Omului fusese luat de la ei. El, Care umblase cu ei pe dealurile verzi de pe malul lacului, Care era atât de bun și puternic, Care putea vindeca bolile cu un singur cuvânt, Care a mărturisit adevărul și a promis că îi va conduce pe ucenici în Împărăția lui Dumnezeu, zace acum fără viață. Nu vor mai auzi cuvintele familiare: „Adevărat, adevărat vă spun", nici nu vor mai vedea mâinile frângând pâinea...

Ucenicii erau disperați: de ce L-a părăsit Dumnezeu, de ce i-a părăsit pe toți?

Unii rabini spun că Mesia trebuie să fie muritor, ca ceilalți oameni. [8] Dar de ce a murit Isus în floarea vârstei și nu a plecat în pace, „plin de ani"? De ce a reușit să facă atât de puțin? La urma urmei, nu a lăsat table precum Moise, nu a scris

cărți precum profeții, nu a înființat școli precum Hillel. Singura sa moștenire sunt ei înșiși: oameni simpli, slabi, care s-au dovedit nevrednici de Învățător și L-au abandonat la ora decisivă. Marii preoți, când se grăbeau, știau ce făceau. Pomul a fost tăiat înainte să se poată ridica sus deasupra pământului, înainte să poată rodi.

A murit. Dar a murit nu ca Unsul lui Dumnezeu, ci ca un proscris, căci Legea însăși îi consideră pe cei care au suferit o astfel de moarte ca fiind condamnați. [9] A fost condamnat atât de instanțele evreiești, cât și de cele romane.

Nici măcar nu a murit ca un înțelept care trecuse linia sentimentelor umane obișnuite, care învinsese suferința prin puterea spiritului. A suferit ca milioane de oameni, ca fiecare copil sau pasăre rănită, ca orice creatură vie. Nimeni nu L-a ajutat când a sângerat până la moarte pe crucea cumplită. Niciun înger nu l-a alinat agonia. Cei care au spus: „El a salvat pe alții, dar nu se poate salva pe Sine Însuși” au avut dreptate.

Dar atunci Isus nu este cine credeau ei că este? Nu este Mântuitorul lui Israel și al lumii? Și de aceea credința lor în El a fost zadarnică, iar Petru, când a spus: „Tu ești Mesia”, a rostit doar cuvinte goale? Aceasta a fost o prăbușire finală, ireparabilă. Speranțele și visele orbitoare s-au prăbușit. Niciodată până acum oamenii nu mai trăiseră o dezamăgire atât de severă.

Ce puteau face? Să fugă, să fugă repede din acest oraș sinistru! Să se întoarcă în Galileea, la casele și bărcile lor. Să uite de Omul care s-a înșelat pe Sine însuși și i-a indus în eroare pe adepții Săi simpli...

Capitolul douăzeci și unu.

VICTORIE ASUPRA MORTII

9–14 aprilie, 30

La apusul soarelui, pe 8 aprilie, Sabatul s-a încheiat, dar femeile mai trebuiau să cumpere pudre parfumate și alifii din care se prepara amestecul de îmbălsămare. Așa că vizita la mormânt a fost amânată până a doua zi dimineață. Nu știau nimic despre gardian; singura lor grijă era cine le va ajuta să rostogolească piatra grea.

Maria Magdalena a sosit înaintea prietenelor ei. În semiîntunericul dinaintea zorilor, apropiindu-se de criptă, s-a oprit nedumerită: piatra fusese mutată. Ce înseamnă asta? Se putea oare ca, chiar și după moartea Învățătorului, dușmanii Săi să nu se fi potolit?...

Între timp, au sosit Salomeea și Maria lui Cleofa și, privind în peșteră, s-au convins că era goală. Magdalena a alergat plângând la Petru și Ioan și le-a spus trista veste: „L-au luat pe Domnul din mormânt și nu știm unde L-au pus.” Ambii ucenici, părăsind imediat casa în care se ascundeau, s-au grăbit după Maria în grădina lui Iosif.

La început au alergat împreună, dar apoi Simon a rămas în urmă, iar Ioan a ajuns primul la peșteră. Văzând că Maria avea dreptate, a rămas nedumerit: cine ar putea, încălcând Legea, să jignească locul odihnei veșnice? Tânărul s-a aplecat spre deschidere, dar nu avea hotărârea să intre.

Când Petru a apărut în incintă, abia își putea trage respirația. Dar acesta nu era genul de om care să gândească mult timp. Fără să se oprească, Petru a intrat imediat în mormântul întunecat. Acest lucru l-a încurajat pe Ioan și l-a urmat pe Simon. Lângă patul de piatră au văzut un giulgiu și o învelitoare.

Cel îngropat a dispărut.

Ucenicilor le era frică să pună întrebări, să protesteze, să caute trupul. Au rătăcit înapoi în oraș, plini de o nedumerire tristă. Se pare că dușmanii lor hotărâseră să-i batjocorească până la capăt…

Doar Magdalena a rămas la mormânt. Pierdută în durere, nu a observat că celelalte femei plecaseră undeva. Ca și cum nu ar fi crezut nenorocirea, Maria s-a apropiat din nou de deschiderea peșterii și a văzut pe neașteptate acolo două persoane necunoscute în haine albe.

„Femeie, de ce plângi?”, au întrebat ei.

— Pentru că L-au luat pe Domnul meu și nu știu unde L-au pus.

Speranța s-a trezit în ea: poate acești oameni îi vor explica ce se întâmplase? Dar chiar în acel moment Magdalena a simțit că cineva stătea în spatele ei și s-a uitat înapoi.

- Femeie, de ce plângi? Pe cine cauți? - a întrebat Străinul.

Gândindu-se doar la ea însăși, Maria a decis că în fața ei se afla un grădinar care probabil ar trebui să știe unde se afla cadavrul.

„Doamne”, a zis ea implorând, „dacă Tu L-ai luat, spune-mi unde L-ai pus și eu Îl voi lua.”

„Mariam!”, se auzi o voce dureros de familiară. Totul se mișcă în interiorul ei. Nu exista nicio îndoială. Era El...

„Rabuni!”, a strigat Magdalena și a căzut la picioarele Lui.

„Nu te atinge de Mine”, a avertizat-o Isus, „căci nu M-am suit încă la Tatăl Meu; ci du-te la frații Mei și spune-le: «Mă sui la Tatăl Meu și la Tatăl vostru și la Dumnezeul Meu și la Dumnezeul vostru.»”

Înnebunită de bucurie, abia conștientă de ceea ce se întâmplă, Magdalena a ieșit în fugă din grădină.

Ca o mesageră a unui lucru nemaiauzit și fără precedent, a alergat în casa unde domnea jalea, dar niciuna dintre prietenele ei nu i-a luat în serios cuvintele entuziaste. Toată lumea a decis că biata femeie își pierduse mințile de durere. Au gândit același lucru când Ioana, soția lui Huza, Maria, soția lui Cleopa, și Salome au apărut după ea și au început, întrerupându-se una pe alta, să se asigure că Învățătorul este în viață, că Îl văzuseră cu ochii lor. Au povestit cum au coborât în peșteră când Magdalena s-a dus să cheme ucenicii și au găsit acolo un tânăr îmbrăcat în haine albe. „Nu vă înspăimântați!”, le-a spus el. „Voi Îl căutați pe Isus din Nazaret, care a fost răstignit. A înviat; nu este aici. Iată locul unde L-au pus. Ci duceți-vă și spuneți-le ucenicilor Lui și lui Petru că El merge înaintea voastră în Galileea. Acolo Îl veți vedea, așa cum v-a spus.” Femeile au recunoscut că la început le-a fost frică să vorbească despre ceea ce văzuseră, dar apoi Isus Însuși li s-a arătat pe drum și a repetat porunca tuturor să meargă în Galileea.

Apostolii, schimbând priviri, au ascultat povestea. „Aceste cuvinte li s-au părut”, notează Sfântul Luca, „a fi prostii și nu le-au crezut pe femei”. [1] După cele întâmplate, ucenicii erau departe de a spera la o minune și cel mai puțin credeau că Dumnezeu îi va transforma în curând din oameni tremurând, zdrobiți de catastrofă, în vestitori ai unei noi credințe.

Analele istoriei conțin multe lucruri de neînțeles, dar putem spune cu siguranță că cel mai incredibil lucru din ele este viața lui Isus din Nazaret și misterul cu care a fost încununată viața Sa. Se consideră pe bună dreptate că acest mister depășește limitele cunoașterii umane. Există însă și fapte tangibile în câmpul vizual al istoricului. Chiar în momentul în care Biserica, abia apărută, părea să piară pentru totdeauna, când clădirea ridicată de Isus zăcea în ruine, iar ucenicii Săi își pierdeau credința, totul se schimbă brusc radical. Bucuria exultantă înlocuiește disperarea și lipsa de speranță; cei care tocmai L-au abandonat pe Învățător și L-au renegat proclamă cu îndrăzneală victoria Fiului lui Dumnezeu.

S-a întâmplat ceva fără de care creștinismul însuși nu ar fi existat...

Cea mai veche și mai directă mărturie în acest sens aparține unui om a cărui viață a fost complet schimbată de o întâlnire cu Isus. Întâlnirea a avut loc la cinci sau șase ani după Golgota. Acest om, Saul din Tars, mai târziu Pavel, le-a scris creștinilor din Corint: „V-am învățat, înainte de toate, ceea ce am primit și eu: că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; și că a fost îngropat; și că a înviat a treia zi, după Scripturi; și că S-a arătat lui Chifa; apoi celor doisprezece; apoi la peste cinci sute de frați deodată, dintre care cei mai mulți sunt încă în viață, iar unii au adormit; apoi S-a arătat lui Iacov; apoi tuturor apostolilor; și, în cele din urmă, mi S-a arătat mie ca unui prunc. Căci eu sunt cel mai mic dintre apostoli, care nu sunt vrednic să fiu numit apostol, pentru că am prigonit Biserica lui Dumnezeu.” [2]

Această mărturie a lui Pavel, împreună cu narațiunile pascale din Evanghelii, ne conduce la faptul real care i-a înviat spiritual pe ucenici și i-a îndemnat să predice Vestea Bună.

Marii preoți credeau că Mesia galileean era sfârșit, dar acum erau neputincioși să oprească noua mișcare. Povestea gărzilor despre fenomenele extraordinare care au însoțit dispariția trupului putea, desigur, să jeneze Sinedriul. Era nevoie de o versiune oficială. După cum ne spune Evanghelia după Petru, preoții au decis că era mai bine să recurgă la înșelăciune decât „să cadă în mâinile poporului evreu și să fie uciși cu pietre”. [3] S-a anunțat că în timpul nopții, când gărzile moțăiau, ucenicii lui Isus I-au furat trupul și au început să spună că este viu. Secole mai târziu, această acuzație era încă repetată de cei care doreau să explice „rațional” credința pascală a creștinilor. [4] Nu au ținut cont de o dificultate psihologică: dacă apostolii ar fi participat la falsificare sau ar fi știut despre ea, de unde ar fi luat tăria și curajul de a apăra o înșelăciune conștientă chiar și în fața morții? Pentru predicarea Învierii, Petru a fost răstignit, Iacov, fiul lui Zebedei, a fost decapitat, Iacov cel Drept a fost ucis cu pietre; pentru aceasta, mulți alți apostoli au îndurat biciuirea, închisoarea, persecuția din partea autorităților Romei și Iudeii și și-au sacrificat viața.

Dar nu s-ar fi putut întâmpla ca trupul Celui Răstignit să fie luat de altcineva, cu siguranță nu din ordinul lui Pilat sau al Sinedriului - căci atunci ar fi putut ușor demasca înșelăciunea - ci de persoane necunoscute? Adepții acestei opinii uită că ucenicii s-au gândit la același lucru când au văzut mormântul gol și au căzut într-o deznădejde și mai mare.

Schimbarea a venit la ei abia *după ce* au *văzut-o cu propriii ochi.*

Domnilor.

Halucinație? Rodul unei imaginații dezordonate? Să lăsăm această explicație celor care cred că totul în lume poate fi cunoscut doar prin intermediul științei. [5] În realitate, ipoteza care reduce începutul creștinismului la confuzia mentală a câtorva galileeni este greu de crezut. Isus a fost văzut de o mare varietate de oameni. El a apărut în diverse circumstanțe și în multe locuri unor indivizi, grupuri și mulțimi mari. Aceste apariții i-au convins cu deplină certitudine că moartea nu avea nicio putere asupra lui Isus, că „nu-L putea ține”. Dacă acesta era delirul bolnavilor mintali, cum ar fi putut afecta sute de martori oculari atât de diferiți și să producă rezultate atât de durabile? Și, în final, existau premise serioase pentru iluzii de acest fel? La urma urmei, ucenicii, zdrobiți de moartea lui Isus, și-au pierdut credința în mesianitatea Sa. [6] Cuvintele Învățătorului despre Înviere au rămas de neînțeles pentru ei, iar sensul slujirii lui Hristos le-a fost revelat mult mai târziu.

A reduce totul la experiențele subiective ale apostolilor înseamnă a exagera rolul lor în apariția creștinismului. Evangheliile au fost scrise într-un mediu în care autoritatea apostolilor era incontestabilă, dar evangheliștii nu i-au înfățișat în niciun caz pe Petru și pe prietenii săi ca oameni puternici și străluciți, profeți capabili să creeze o religie mondială. Ei își iubeau rabinul - acest lucru este adevărat, însă dragostea singură nu este suficientă pentru o astfel de revoluție. Nici nu este suficient să ne referim la „impresia” pe care personalitatea lui Isus a lăsat-o asupra sufletelor lor. [7] Nimeni nu a spus că Isaia, Buddha sau Confucius au înviat. Și totuși, acești oameni au fost înconjurați și de dragostea adepților lor, după cum o demonstrează sarcofagele de deasupra rămășițelor lor.

Numai despre mormântul Domnului s-a spus: „Nu este aici...”

Unii sceptici au sugerat că Iisus nu a murit pe cruce, ci a fost inconștient și, trezindu-se într-o peșteră, a venit la ucenicii săi. [8] Dar este complet de neînțeles cum un om slăbit de pierderea sângelui și de torturi, care are nevoie de îngrijire, pe jumătate mort, a putut arăta triumfător. Și unde s-a ascuns după aceea? Și oricum, răstignit după ce picioarele i-au fost străpunse cu cuie, nu poate face niciun pas.

Mai mult, cuvintele apostolului Pavel și ale altor surse se referă, fără îndoială, nu doar la o întoarcere la viață, precum miracolul de la Betania, ci la o schimbare completă care a avut loc în Isus. Fața Lui se schimba uneori atât de mult încât mulți nu L-au recunoscut imediat pe Învățător. Apostolul Pavel a văzut doar o lumină orbitoare și a auzit vocea Celui Înviat, care i-a vorbit în aramaică. [9] Hristos a trecut prin uși închise, a apărut brusc și a dispărut brusc; într-un cuvânt, El nu era același Învățător care, ca toți oamenii, era supus legilor lumii pământești. Nu a fost o coincidență că la început unii L-au luat drept o fantomă și El a trebuit să-i convingă pe ucenici că a înviat cu adevărat în trup.

Expresia lui Pavel „trup duhovnicesc” pare a fi cheia înțelegerii misterului pascal. [10]

Înseamnă că în grădina lui Iosif din Arimateea a avut loc o victorie unică a Duhului, care, fără a distruge trupul, i-a dat o formă nouă, superioară de existență. Piatra a fost rostogolită doar pentru ca ucenicii să poată vedea că mormântul era gol, că Cel Înviat nu mai cunoștea nicio barieră. Trecând prin agonie și moarte, El a dobândit o *corporalitate spirituală* diferită într-un mod de neînțeles pentru noi . Apostolul vorbește despre ea ca despre o etapă a existenței care îi așteaptă pe toți oamenii, dar în acel moment Dumnezeu-omul era primul, precedând transformarea generală. Poate de aceea Iisus i-a spus Magdalenei: „Nu mă atinge”. Doar în cazuri excepționale o persoană putea intra în contact direct cu natura Sa iluminată.

Aceasta a fost arătarea Fiului lui Dumnezeu în glorie, pe care Însuși Isus o prezisese la judecata lui Caiafa. Marele preot a văzut blasfemie în cuvintele Sale, iar sfârșitul jalnic al Nazarineanului urma să confirme opinia Sinedriului. Dar pentru apostoli, arătările de Paște au arătat adevărul profeției. Isus li s-a revelat acum nu doar ca Hristos și Învățător, ci ca *Maran* [*Maran este un cuvânt aramaic corespunzător grecescului χΰριοζ — Domnul*], Domnul, ca întrupare a Dumnezeului celui Viu.

Nici membrii tribunalului, nici Pilat nu l-au văzut pe cel înviat. Dacă dovezile incontestabile ale minunii i-ar fi obligat să o recunoască, ar fi fost o violență împotriva spiritului care se opune lui Dumnezeu. Numai cei care L-au iubit pe Hristos, care au fost aleși de El pentru slujire, au putut „vedea slava Lui, o slavă ca a singurului născut din Tatăl, plin de har și de adevăr”.

Pentru apostoli, Învierea nu era doar bucuria regăsirii Învățătorului lor; ea semnifica victoria asupra forțelor întunericului și devenea o garanție a triumfului final al Adevărului lui Dumnezeu, invincibilitatea Binelui, personificat în Isus din Nazaret. „Dacă Hristos n-a înviat”, spune Apostolul Pavel, „zadarnică este propovăduirea noastră și zadarnică este și credința noastră”. [11] Creștinismul va trăi prin acest gând, căci de Paște Biserica nu numai că mărturisește credința în nemurirea sufletului, ci și în biruința asupra morții, întunericului și descreșterii. „Dacă puterea fizică”, spune Vl. Soloviev, „este inevitabil cucerit de moarte, atunci puterea mentală este insuficientă pentru a cuceri moartea; numai infinitatea puterii morale dă vieții plenitudine absolută, exclude orice bifurcație și, în consecință, nu permite dezintegrarea finală a unei persoane vii în două părți separate: spiritul nemuritor și materia în descompunere. Fiul Omului răstignit și Fiul lui Dumnezeu, care s-a simțit abandonat atât de oameni, cât și de Dumnezeu și totuși s-a rugat pentru dușmanii Săi, evident că nu avea limite la puterea Sa spirituală și nicio parte a ființei Sale nu putea rămâne pradă morții...

Adevărul Învierii lui Hristos este un adevăr complet, deplin - nu numai adevărul credinței, ci și adevărul rațiunii. Dacă Hristos nu ar fi înviat, dacă Caiafa ar fi avut dreptate, iar Irod și Pilat ar fi fost înțelepți, lumea ar fi fost o prostie, o împărăție a răului, a înșelăciunii și a morții. Problema nu era sfârșitul vieții cuiva, ci dacă adevărata viață, viața unui om drept desăvârșit, ar înceta. Dacă o astfel de viață nu putea învinge dușmanul, atunci ce speranță mai rămânea în viitor? Dacă Hristos nu ar fi înviat, atunci cine ar fi putut învia?" [12]

Mesia-Răscumpărătorul, El S-a predat de bunăvoie puterii elementelor distructive și a triumfat asupra lor cu puterea Sa divin-umană, deschizând cortina viitorului pentru noi. Din acea zi sacră, vestea bună a libertății și a mântuirii nu a încetat să răsune peste pământ. „Nimeni să nu plângă pentru neînsemnătatea sa, căci Împărăția comună tuturor s-a arătat. Nimeni să nu plângă pentru păcatele sale - iertarea a strălucit din mormânt. Nimeni să nu se teamă de moarte - moartea Mântuitorului ne-a eliberat. Captivat de moarte, El a stins moartea, Cel ce s-a coborât în iad, El a supus iadul.

Moarte, unde este bolda ta,

La naiba, unde ți-e victoria?

Hristos a înviat, iar voi ați fost doborâți; Hristos a înviat, iar demonii au căzut; Hristos a înviat, și îngerii se bucură; Hristos a înviat, și viața domnește" (Sfântul Ioan Gură de Aur).

Nu doar viitorul este luminat de lumina Paștelui. Învierea semnifică realitatea prezenței lui Hristos printre credincioșii Săi. Mulți lideri și profeți au adus oamenilor „învățături" și „idei", dar Isus Însuși rămâne alături de Biserică ca Frate și Interlocutor, ca Prieten și Mântuitor, ca o față mereu prezentă întoarsă către lume...

Relatările evanghelice despre arătările lui Hristos acordă multă atenție modului în care noua experiență le-a dezvăluit ucenicilor sensul profețiilor biblice. Abia acum au înțeles ei de ce umilința și crucea Fiului Omului erau un semn al mesianismului Său. Abia acum puteau citi cu ochi noi rândurile Bibliei despre Patimile răscumpărătoare ale Slujitorului Domnului. Acest proces de înțelegere este cel mai pe deplin descris în relatarea Sfântului Luca despre Cleopa și celălalt apostol, care L-au întâlnit pe Cel Înviat pe drumul spre satul Emaus. [13]

Au pornit la drum în seara aceleiași zile în care femeile aduseseră primele vești despre mormântul gol și despre fenomenele misterioase din grădină. Dar, la fel ca ceilalți, aceștia doi le-au luat cuvintele drept delir. Părăsind Ierusalimul, s-au dus într-un sat unde probabil locuia una dintre ele. Emaus se afla la două ore de

mers pe jos de capitală, iar călătorii au vorbit în tot acest timp despre visele lor neîmplinite. Cleopa și familia sa îi erau sincer devotați lui Isus. [14] Dar acum nu puteau decât să jelească greșeala fatală care L-a distrus pe Învățător și a ruinat viața familiei lor.

Soarele se apropia deja de apus când li s-a alăturat Însoțitorul, venind și el din oraș. El a întrebat ce durere îi apasă.

„Tu ești singurul din Ierusalim care nu știe ce s-a întâmplat acolo în zilele acestea!”, a rămas Cleopa surprins.

- Despre ce?

— Despre ce s-a întâmplat cu Isus din Nazaret, care a fost un prooroc puternic în cuvânt și faptă înaintea lui Dumnezeu și a întregului popor; cum preoții cei mai de seamă și mai-marii noștri L-au dat în mâinile oamenilor ca să fie osândit la moarte și L-au răstignit. Dar noi am crezut că El este Cel ce va mântui pe Israel. Și iată că aceasta este a treia zi de când s-au întâmplat aceste lucruri. Și unele dintre femeile noastre ne-au uimit, căci, venind dis-de-dimineață la mormânt și n-au găsit niciun trup, ci s-au întors, zicând: „Au avut și o vedenie de îngeri care vesteau că El este viu.” Și unii dintre cei ce erau cu noi s-au dus la mormânt și au găsit exact așa cum spuseseră femeile; dar pe El nu-L văzuseră.

Circumstanțele ciudate ale dispariției cadavrului nu le-au provocat nicio bucurie. Cine ar fi putut crede astfel de lucruri de neconceput? O dezamăgire completă a fost rezultatul acestor ani.

Reacția Străinului a fost neașteptată.

„O, neînțelepților și înceti cu inima în a crede tot ce au spus profeții!”, i-a mustrat El. „Nu trebuia oare Cristos să sufere aceasta și să intre în slava Sa?”

Și pas cu pas, acest Om misterios a început să le explice pasajele mesianice ale Bibliei. Despre ce vorbea? Poate despre simbolul Mielului și al sângelui Său, despre Piatra pe care au respins-o constructorii, despre durerea Celui Drept și mântuirea Sa, despre Noul Testament promis de Dumnezeu, dar mai ales, probabil, despre profeția din Cartea lui Isaia, care îl înfățișa pe Slujitorul Celui care există, care a trecut prin chinuri pentru a vindeca rănile lumii și a deveni „lumina neamurilor”. [15] Încetul cu încetul, un văl a căzut de pe ochii lui Cleopa și ai prietenului său. Evenimentele tragice din acele zile erau pline de semnificație. Dacă este așa, atunci moartea lui Isus nu înseamnă sfârșitul...

Cu aceste gânduri s-au apropiat de Emaus. Însoțitorul lor părea gata să-și ia rămas bun de la ei. Dar apostolii nu voiau să-L lase pe Omul care aproape le redase speranța: „Rămâi cu noi, căci se însoară deja.” Străinul a fost de acord. Toți trei au intrat în casă și s-au așezat la masă. Ucenicii l-au recunoscut involuntar pe Însoțitorul lor ca fiind cel mai în vârstă și l-au rugat să citească rugăciunea prescrisă. El a rostit cuvinte de mulțumire și a frânt pâinea. Un gest memorabil! O voce auzită de atâtea ori! Chiar în acel moment au înțeles *Cine* era la aceeași masă cu ei. Uimiți, nu au avut timp să rostească un cuvânt, deoarece El „s-a făcut nevăzut pentru ei”...

Venindu-și la realitate, apostolii au început să discute cu aprigătate despre minunata întâlnire: „Nu ardea oare inima noastră în noi când ne vorbea pe drum și ne deschidea Scripturile?”? Era oare posibil să rămână acum în Emaus? Să se întoarcă repede la Ierusalim, pentru a împărtăși cu ceilalți bucuria incredibilă! Deși era deja întuneric, prietenii s-au grăbit să intre în oraș. Din păcate, au fost întâmpinați la fel ca și femeile. Nimeni nu voia să-i creadă. [16] Dar apoi au venit vești noi: Domnul i s-a arătat lui Petru. [17] Oare cel mai bătrân dintre apostoli fusese înșelat? Unii aproape că au crezut, alții încă se îndoiau. Discuția și dezbaterile aprinse au durat până târziu în noapte. Deodată, toată lumea a auzit un salut familiar: „Shalom!” - Pace vouă! - Ucenicii L-au văzut pe Isus...

Groaza i-a cuprins. O fantomă! Și S-a uitat la „frații” Săi tremurând, așteptând să-și vină în fire. De ce erau confuzi și ezitau? Printre ei nu era o fantomă fără trup, ci Învățătorul lor. Să-L atingă, să abandoneze gândul unei viziuni. Și calm, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, a întrebat: „Aveți ceva de mâncare aici?”

Încă o dată, ca și înainte, El a putut împărți o masă cu ei.

Cu greu le venea să-și creadă ochilor.

După ce a rostit o rugăciune de mulțumire, Isus a vorbit. Alte vremuri veneau pentru apostoli, sosise ceasul slujirii lor. „Cum M-a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi.” Salvatorul avea să acționeze prin mesagerii Săi, pe care îi avea să-i transforme prin puterea Duhului Său. „Primiți Duhul Sfânt”, a spus El. „Celor ce iertați păcatele, le sunt iertate; celor ce le păstrați, le sunt ținute.”

În aceste zile luminoase, apostolii au fost în sfârșit întăriți în credința lor. Dintre cei doisprezece, doar Toma nu L-a văzut pe Domnul. [18]

Când a ascultat cuvintele entuziaste ale fraților, i-a fost greu să le împărtășească sentimentele. Vestea îmbucurătoare era prea improbabilă! Să fi fost oare o greșeală? Poate că era umbra Învățătorului, care venise din viața de apoi să-i

consoleze? „Dacă nu văd semnul cuielor pe mâinile Lui și dacă nu-mi pun degetul în coasta Lui, nu voi crede”, a repetat Toma.

Zilele sărbătorii se apropiau de sfârșit. [19] Ucenicii erau pe cale să se întoarcă în Galileea, unde Domnul promisese că va veni la ei. Probabil că s-au adunat pentru ultima dată la casa Mariei, mama lui Ioan Marcu. Ușa era bine încuiată: teama de persecuție nu se potolise încă. Și din nou, ca în prima zi, toată lumea L-a văzut brusc pe Isus stând printre ei. S-a întors către Toma: vino, întinde mâna, verifică! „Domnul meu și Dumnezeul meu!” a fost tot ce a putut spune apostolul. Nu se mai gândea la dovezi... „Ai crezut”, a spus Hristos, „pentru că M-ai văzut. Fericiți sunt cei ce n-au văzut și totuși au crezut.” Fenomenele vizibile trebuiau doar să-i ajute pe ucenici să iasă din starea de întuneric și deznădejde, să le arate că moartea este neputincioasă asupra lui Mesia. Dar în curând prezența Domnului va deveni diferită, accesibilă tuturor celor care se apropie deschis de El.

Capitolul douăzeci și doi.

"VĂ TRIMIT..."

14 aprilie – 18 mai, 30

Ca pe aripi, cei unsprezece s-au întors la Capernaum. [1] Până atunci, mulți auziseră despre execuție de la pelerini. Cu toate acestea, toată lumea era nedumerită de ucenicii Nazarineanului. Nu erau deloc deprimați, dimpotrivă, exista în ei o bucurie luminată, aproape extaz. Ce i-ar fi putut afecta atât de mult pe Simon și prietenii lui? Oamenii care îi cunoșteau se întrebau de această ghicitoare. Atunci, poate, apostolii au înțeles de ce Învățătorul le poruncise să părăsească Ierusalimul. Acolo, pericolul îi pândea zilnic, iar acasă, departe de dușmanii lor, puteau să-i adune din nou pe urmașii împrăștiați ai Domnului și să le povestească despre evenimentul miraculos: „A înviat!”...

Treptat, viața apostolilor a revenit la cursul ei anterior. Pescarii și-au reluat munca obișnuită; dar gândurile lor erau mereu pline de Isus. Fiecare cărare, fiecare colț pustiu al țărmului le amintea de El. Aici i-a învățat în pilde, stând pe un deal, acolo a vorbit mulțimii, pe această stradă a satului de pescari a vindecat un bolnav. Apostolii păreau să retrăiască miracolul acelor trei ani care le-au deschis Raiul. Totuși, Domnul Însuși nu Se arătase încă. [2] Ucenicii au așteptat, crezând în promisiunea Lui.

Într-o seară, Petru, fiii lui Zebedei, Toma și Natanael au ieșit cu o barcă pe lac. Pescuitul nu a avut succes, iar spre dimineață au fost nevoiți să-și arunce mrejele goale pe fund. Pescarii se aflau deja la aproximativ o sută de metri de

țărm, când au văzut în ceața albastră dinaintea zorilor un Om stând lângă apă. El le-a strigat tare: „Prieteni, aveți ceva de luat cu pâinea?” Nu era nimic neobișnuit în această întrebare: locuitorii locali cumpărau adesea pește direct din bărci. Când Omul a aflat că nu prinseseră nimic, le-a sugerat să arunce mrejele în partea dreaptă și, de îndată ce au urmat sfatul Lui, mrejele s-au umplut imediat.

Un sentiment ciudat i-a cuprins pe toți. La urma urmei, ceva similar se mai întâmplase și înainte: era un mal, o plasă goală și o captură neașteptată... Ioan, încercând să-L distingă pe Cel care Stătea în Stând, i-a șoptit brusc lui Simon: „Este Domnul.” După cum era obiceiul pescarilor din Galileea, Petru s-a așezat gol în barcă. Fără să spună un cuvânt, s-a încins imediat cu o șal, a sărit în apă și a înotat spre țărm. Ceilalți, sprijinindu-se în vâsle, s-au grăbit după el.

Străinul părea să-i aștepte. Printre pietre era aprins un foc, iar peștii se coceau pe cărbuni. Pescarii s-au oprit nedumeriți. Cine ar fi putut ghici că acești oameni bronzați și pe jumătate goi vor fi viitorii cuceritori ai lumii, ale căror plase vor deveni un simbol al pescuitului spiritual? „Aduceți peștele pe care l-ați prins adineaori”, a spus străinul. S-au dus la plase și în curând masa a fost gata. Au mâncat în tăcere. Soarele răsărea peste lac. În tăcere, se auzeau glasuri de păsări și se auzea plescăitul valurilor. Mirosul focului se amesteca cu mirosul apei, al peștelui și al ierburilor. Nimeni nu îndrăznea să întrebe: „Cine sunteți?”, dar o bucurie nepământeană le cânta în suflete. Fiecare știa cu o certitudine incontestabilă că era Isus cel care frângea pâinea cu ei, deși înfățișarea Lui era diferită.

După ce au terminat, toată lumea s-a ridicat în picioare. Domnul L-a chemat pe Petru și l-a luat deoparte.

„Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu mai mult decât aceștia?”, a întrebat El solemn, așa cum făcuse și în Cezareea lui Filip, numindu-l pe ucenicul pe numele său întreg.

„Da, Doamne”, a răspuns el, „Tu știi că Te iubesc.”

„Paște mieii Mei”, a spus Isus, apoi a repetat întrebarea din nou, încercând-o:

- Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?
- Da, Doamne. Tu știi că Te iubesc.
- Vei fi numit păstorul oilor Mele.

Acesta nu era sfârșitul încercării. Pentru a treia oară, Hristos a întrebat:

- Simone, fiul lui Iona, Mă iubești?

Apostolul a simțit amărăciune. Probabil că tripla întrebare i-a amintit cum, într-un acces de frică, îl lepădase de trei ori pe Învățător.

„Doamne”, a spus Simon cu tristețe, „Tu știi totul, Tu știi că Te iubesc.”

- Hrănește-mi oile.

Și pentru ca Petru să înțeleagă că acesta nu era un privilegiu, ci o chemare la calea crucii, Hristos a adăugat:

– Adevărat, adevărat îți spun că, atunci când erai tânăr, te încingeai singur și mergeai unde voiai; dar când vei îmbătrâni, îți vei întinde mâinile și altul te va încinge și te va duce unde nu voiești.

John a venit din spate.

„Doamne, ce se întâmplă cu el?”, a întrebat Petru.

„Dacă vreau să rămână până vin eu, ce te privește pe tine? *Vino după mine* .” [3]

Mai târziu, reflectând asupra acestor cuvinte, primii creștini au decis că Ioan nu va muri până la următoarea arătare a lui Hristos, dar, așa cum explică Evanghelia, Isus a subliniat doar diferența dintre soarta apostolilor. Ucenicul iubit era destinat să predice cuvântul Domnului până la bătrânețe, iar Petru urma să fie răstignit pentru mărturia sa de credință. Crucii răscumpărătoare a Regelui Iudeilor i s-a adăugat crucea omului pe care Hristos l-a numit Stânca și Păstorul și care era destinat „să-și întoarcă și să-i întărească pe frații săi” [4].

Dimineața se ivea peste ținutul Ghenizaretului. În fiecare zi creștea afluxul credincioșilor. Nimeni nu-i împiedica în Galileea. Uneori, sute dintre ei mergeau în locuri pustii să se roage, așteptând să-L întâlnească pe Domnul.

Familia nazarineană, în special Maria, Maica Mântuitorului, era înconjurată de o venerație evlavioasă. Curând, chiar și acele rude ale lui Isus care până atunci Îl evitaseră s-au alăturat comunității. Iacov, cel mai mare dintre frații vitregi (sau verii) ai lui Hristos, un om de o evlavie devotată, s-a convertit și el. [5] S-a păstrat o tradiție străveche conform căreia el a jurat să postească complet până când îl va vedea pe Cel Înviat cu ochii săi. Și atunci Isus i-a apărut în față, a binecuvântat pâinea și i-a dat-o lui Iacov: „Fratele meu, mănâncă din această pâine, căci Fiul Omului a înviat”.

Detaliile poveștii sunt greu de crezut. [6] Dar este foarte posibil ca viitorul conducător al Bisericii din Ierusalim să fi auzit despre fenomene și să fi vrut, la fel ca Toma, să verifice el însuși realitatea lor.

Cât timp a rămas prima comunitate în Galileea? Luca vorbește despre patruzeci de zile de apariții, după care apostolii s-au adunat din nou la Ierusalim și au celebrat sărbătoarea Shavuot, sau Rusaliile. Unii comentatori cred că această perioadă este doar un simbol al unei anumite perioade pregătitoare [*cf. cei patruzeci de ani de ședere a lui Israel în deșert, cele patruzeci de zile de rugăciune a lui Moise pe Sinai și cele patruzeci de zile de post al lui Hristos în deșert*]. În opinia lor, Biserica nu ar fi putut ajunge la câteva sute de oameni într-o lună și, prin urmare, Luca avea în vedere Rusaliile din anul 31. Deși această întrebare nu pare esențială, data tradițională pare mai probabilă. Puterea predicatorilor inspirați putea aduce foarte repede roade abundente. Mai mult, este greu de imaginat că apostolii, chemați de Domnul să evanghelizeze, ar fi întârziat.

Viziunea lui Saul la Damasc l-a transformat nu doar într-un ucenic al lui Isus, ci într-un misionar al noii Apocalipse. [7] Același lucru s-a întâmplat și cu cei unsprezece.

Probabil că pe la mijlocul lunii mai, credincioșii au urcat pe unul dintre munții din Galileea, unde le spusese Isus să meargă. Acolo L-au văzut stând pe vârf. Erau adunați cam cinci sute de oameni. Toți au căzut în genunchi, deși unii încă nu puteau crede că El era cu adevărat viu. [8] Atunci, cuvintele care se auzeau de secole au răsunat în mulțime: „Toată puterea Mi-a fost dată în cer și pe pământ. De aceea, duceți-vă și faceți ucenici din toate neamurile, botezând în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și învățați-i să păzească tot ce v-am poruncit. Și iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului.”

Calea mesianică a Fiului Omului fusese încheiată, dar mesagerii Săi, pe care i-a trimis „să predice Evanghelia la orice făptură”, mai aveau un drum lung înainte.

Cu opt secole înainte de aceste zile măreațe, Israelul, presat din toate părțile de dușmani puternici, a auzit o profeție care era atunci greu de crezut:

> Muntele Casei Domnului va fi întemeiat pe vârful munților
> și va fi înălțat deasupra dealurilor.
> Toate neamurile se vor aduna la el
> și vor veni multe popoare...
> Căci învățătura va ieși din Sion
> și cuvântul Domnului din Ierusalim. [9]

Acum, ceea ce fusese prezis se împlinea. Temelia Bisericii trebuia pusă în cetatea profeților, unde Mesia se jertfise.

Au pornit spre Ierusalim la mijlocul lunii mai. Cei șaptezeci de apostoli s-au alăturat celor unsprezece. În total, împreună cu femeile și ceilalți ucenici, erau aproximativ o sută douăzeci de persoane. [10] Din exterior, această primă armată a lui Hristos arăta ca o caravană obișnuită de pelerini care mergeau la sărbătoarea Shavuot.

Au intrat în cetate fără teamă, știind că Cel Înviat nu-i va abandona. Când s-au adunat în casa unde sărbătoriseră recent Paștele Noului Testament, unde trăiseră groaza catastrofei și bucuria renașterii, Mântuitorul S-a arătat din nou pentru a sfinți masa fraților. Le-a explicat încă o dată sensul profețiilor: „Așa este scris că Mesia trebuie să pătimească și să învie din morți a treia zi și să se propovăduiască pocăința, spre iertarea păcatelor, în Numele Lui, la toate neamurile, începând de la Ierusalim. Voi sunteți martori ai acestor lucruri. Și iată, trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu. Dar rămâneți în cetatea aceasta până vă veți îmbrăca cu putere de sus.”

Apoi, Isus, așa cum scrie Sfântul Luca, „i-a dus afară la Betania”. Fie că a mers cu ucenicii nevăzut de alții, fie că le-a poruncit doar să meargă în satul pe care îl iubise dintotdeauna, nu știm. Când s-au urcat pe Muntele Măslinilor, mulți, la vederea Lui, și-au trezit pentru o clipă iluziile de odinioară: li se părea că ziua arătării universale a lui Mesia în Glorie sosise deja.

- Doamne, nu este oare în acest timp când așezi din nou Împărăția lui Israel?

— Nu este treaba voastră să cunoașteți vremurile și soroacele, pe care Tatăl le-a rânduit cu puterea Sa. Ci veți primi o putere, când Duhul Sfânt Se va pogorî peste voi, și Îmi veți fi martori în Ierusalim, în toată Iudeea și Samaria și până la marginile pământului.

Cel Înviat Și-a ridicat mâinile, binecuvântându-i pe mesagerii Săi și, treptat, „a început să Se îndepărteze de ei”.

Totuși, apostolii nu s-au simțit triști. Nu mai erau cei trei aleși, ca pe Muntele Schimbării la Față, ci toți cei adunați, umbriți de lumina cerească, „norul Gloriei Domnului”. Biruitorul morții se înalță „la dreapta Tatălui” [11].

De acum înainte, prezența Lui nu va mai avea granițe. El este peste tot: în locurile secrete ale sufletului, în imensitatea pământului și a cerului și în infinitatea lumilor înstelate. El va locui în Biserică, în apostolii Săi, cărora le-a spus: „Vă trimit…”

Omul umblă pe pământ. Traversează deșerturi, râuri, mări, lanțuri muntoase. Foamea și setea de putere, lăcomia și curiozitatea îl trag tot mai departe. El cară cu el bunuri scumpe și suluri de cărți; aduce sclavie și înțelepciune, descoperiri și distrugere. Dar acum, la aceste nenumărate caravane se adaugă noi călători. Ei sunt conduși de iubire și credință, de voința lui Hristos și de Duhul lui Dumnezeu; ei aduc oamenilor vestea bucuroasă a Fiului Omului.

Și atâta timp cât lumea dăinuie, calea apostolică va continua.

APLICAȚII

1. MIT SAU REALITATE?

A existat Iisus Hristos ca figură istorică?

Această întrebare în sine poate părea ciudată pentru mulți astăzi. Cu toate acestea, trebuie discutată, deoarece propaganda ateistă continuă să apere așa-numita *teorie mitologică* a originii creștinismului. Timp de decenii, aceasta a fost singura care a fost permisă în lucrările noastre științifice și în literatura populară și, din păcate, până în ziua de azi, primul lucru pe care sute de mii de studenți îl află despre Hristos este că El se presupune că „nu a existat niciodată”.

Nu este întâmplător că ateismul se agață de teoria mitologică. La urma urmei, el amenință însăși existența creștinismului.

Desigur, dacă am vorbi despre una dintre ipotezele științifice naturale, problema nu ar fi atât de acută. Oamenii de știință au propus întotdeauna noi teorii, înlocuindu-le unele pe altele, și doar o neînțelegere a limitelor cunoașterii științifice și ale credinței a provocat conflicte între știință și religie în trecut. Într-adevăr, Universul ar fi putut fi creat și aranjat în orice fel, iar *esența* religiei nu se schimbă în funcție de care dintre ele este considerată mai probabilă. Cu toate acestea, situația este complet diferită odată cu apariția Bisericii. Aici, pentru creștini, concluziile științei nu mai sunt la fel de indiferente ca teoriile cosmologice, căci Evanghelia este inseparabilă de persoana lui Iisus Hristos.

Să se demonstreze, de exemplu, că Platon este un mit și că cărțile sale au fost scrise de altcineva; acest lucru nu ar dăuna platonismului ca doctrină. Dar când, în numele științei, se spune că Iisus din Nazaret este o imagine fictivă, prin aceasta se încearcă distrugerea întregului edificiu al Bisericii.

Avem, așadar, în fața noastră cel mai grav dintre toate atacurile la adresa creștinismului care au fost comise sub steagul cunoașterii istorice.

Însă tocmai pentru că întrebarea privește fapte concrete, ea ar trebui examinată doar pe baza științei. Se poate crede sau nu se poate crede că Dumnezeu s-a revelat lumii în Hristos - aici arheologia și monumentele scrise nu decid nimic - realitatea istorică a lui Iisus Hristos este un subiect destul de accesibil studiului științific.

În eseul propus, sunt propuse principalele argumente ale mitologismului [*pentru concizie, așa vom numi ipoteza naturii mitice a lui Iisus Hristos*] și este testată validitatea lor. Autorul nu și-a propus să acopere problema în toate detaliile, ci a încercat, pe cât posibil, să nu omită niciunul dintre aspectele sale principale.

Școală mitologică

Teoria mitologică nu își datorează originile istoricilor profesioniști. A fost lansată pentru prima dată de publiciștii din secolul al XVIII-lea care au luptat cu înverșunare împotriva creștinismului. La început, aceștia au încercat să-l prezinte pe Hristos ca pe un om obișnuit, oarecare, dar apoi au început să observe că până și imaginea lui Hristos, demontată și redusă la un simplu învățător moral, își păstra atractivitatea. Și apoi au găsit o nouă modalitate de a-L combate: s-a declarat *că Iisus Hristos nu a existat niciodată* .

„Părintele mitologismului” poate fi considerat astronomul și avocatul Charles Dupuis (1742-1807), o figură importantă a Revoluției Franceze. Dupuis nu a fost un ateu dogmatic, dar, urând profund creștinismul, el, în calitate de membru al Convenției, a participat activ la persecuția Bisericii. În cartea sa „Originea tuturor cultelor”, Dupuis a susținut că Hristos este o zeitate solară și că toate evenimentele din viața sa ar trebui înțelese ca alegorii astrale. [1]

Cam în aceeași perioadă, a fost publicat un eseu al medicului Constantine F. Volney (1757–1820), care exprima opinii similare. Chiar admițând că Isus *ar fi putut* exista, Volney a respins fiabilitatea *tuturor* dovezilor despre El, considerându-le falsuri fabricate în epoca Conciliului de la Niceea. [2] Trebuie spus că în secolul al XVIII-lea, istoriografia nu se îndepărtase încă prea mult de metodele lui Herodot și, prin urmare, era ușor să se propună cele mai nefondate ipoteze. Când valul anticreștin a început să se potolească, Volney și Dupuis au fost uitați.

La mijlocul secolului al XIX-lea, filosoful hegelian german Bruno Bauer (1809–1882) a încercat să reînvie mitologismul. Contestând istoricitatea lui Isus, el a susținut că creștinismul nu a apărut deloc în Iudeea, ci la Roma sau Alexandria. Chiar și Engels, despre care nu se putea bănui că simpatiza cu creștinismul, a

recunoscut că Bauer „mersese prea departe”. „Bauer”, a scris el, „a trebuit să plaseze apariția noii religii cincizeci de ani mai târziu, să respingă rapoartele istoricilor romani care nu erau de acord cu acest lucru și, în general, să-și permită mari libertăți în prezentarea istoriei. Drept urmare, Bauer pierde și orice bază istorică pentru poveștile din Noul Testament despre Isus și discipolii săi; aceste povești se transformă în legende.” [3]

Ideea lui Bauer nu a avut succes, dar la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, când metoda comparativă în studiul religiilor a devenit populară, mitologismul părea să fi găsit un „al doilea suflu”. Cu toate acestea, reprezentanții săi *nu erau din nou istorici* . John Robertson a fost economist și literat, William Smith a fost matematician, Andrei Nemoevsky a fost jurnalist, Georg Brandes a fost critic literar, Edouard Dujardin a fost poet, redactor al organului parizian al simboliștilor, Paul Couchoud a fost medic. [4] Și, în cele din urmă, cel mai activ propagandist al teoriei mitului, Arthur Drews (1865-1936), nici el nu a fost specialist în istorie, dar a predat filozofie la Karlsruhe. A fost un admirator al lui Nietzsche și al învățăturilor pesimiste ale lui Hartmann și în ultimii ani ai vieții sale s-a apropiat de ideologii fascismului. [5] Lucrarea principală a lui Drews, Religia ca conștiință de sine a zeității (1906), este dedicată „religiei panteiste a viitorului”.

În 1910, filosoful a întreprins un turneu de conferințe în Germania, al cărui scop era să convingă masele largi de ascultători de natura mitică a lui Hristos. În același timp, Drews, cu entuziasm apostolic, a proclamat prăbușirea iminentă a creștinismului tradițional. [6]

Filosoful a rezumat toate argumentele împotriva istoricității lui Isus în cartea sa, Mitul lui Hristos, dar a afirmat deschis că făcea acest lucru în primul rând în interesul consolidării noii religii panteiste. Esența acestei doctrine este că Divinitatea, ca Suflet al Universului, caută în om o cale de ieșire din cercul suferinței și imperfecțiunii. „Scopul direct al religiei”, a scris Drews, „este eliberarea omului de subordonarea față de lume, precum și de dependența și convenționalitatea existenței temporare. Prin urmare, orice fapt istoric, cum ar fi viața și moartea omului Isus, nu poate fi în niciun sens ridicat la nivelul unui simbol fundamental al credinței... Religia viitorului va fi fie o credință în natura divină a esenței umane, fie nu va exista deloc. Dar dacă nu există altă mântuire pentru om decât mântuirea prin sine însuși, prin proprietatea divină spirituală a esenței sale, atunci nu este nevoie de niciun Hristos pentru aceasta... Credința în realitatea istorică a lui Isus este principalul obstacol în calea progresului religios.” [7]

Pentru a câștiga mai mulți susținători, Drews a susținut că vrea să „salveze” cel mai valoros lucru din creștinism – esența sa, adică „simbolul lui Hristos” să aibă o

anumită semnificație chiar și după ce creștinismul s-ar fi contopit definitiv cu panteismul. P. Couchoud, susținătorul lui Drews, a menționat chiar și data acestui eveniment, și anume 1940…

Între timp, în Occident, cercetătorii Noului Testament precum Adolf Julicher, Johann Weiss, Hermann von Soden și alții, iar în Rusia, profesorii D. Khvolson, S. Bulgakov și S. Zarin au supus mitologismul unor critici devastatoare. [8] Niciun istoric important al secolului al XX-lea nu l-a susținut pe Drews.

Filosoful s-a apărat cu disperare. A publicat o serie întreagă de pamflete, dar în cele din urmă a trebuit să fie martor la înfrângerea aproape completă a teoriilor sale. Paginile propagandei noastre ateiste au rămas mult timp singura lor „rezervă", ai cărei reprezentanți, după propria lor recunoaștere, au „încheiat de bunăvoie o alianță" cu idealiștii Drew.

Este semnificativ faptul că, numai în primii cincisprezece ani de după Octombrie, au fost publicate în masă peste o sută de lucrări (fără a număra publicațiile din ziare) îndreptate împotriva istoricității lui Hristos. Cât despre Occident, trebuie să le acordăm credit autorilor sovietici antireligioși: aceștia nu ascund faptul că în literatura străină, inclusiv în literatura marxistă, teoria mitologică a fost acum complet abandonată. [9]

Adepții lui Drews, în comparație cu el, nu au propus nimic nou. Cărțile, broșurile, conferințele lor sunt izbitoare prin monotonia uimitoare a argumentelor, pe care le copiază constant unii de la alții. Rumyantsev, Ranovich, Vipper, Kovalev, Lenzman, Kryvelev îl expun practic pe același Drews, doar variindu-l și reelaborându-l pentru a-l adapta la materialismul istoric. [10] Tezele lor se încadrează în întregime în următoarele cinci puncte:

1. Chipul lui Hristos a fost creat treptat, prin umanizarea divinității Yeshua (Isus).

2. Mitul lui Hristos este o variantă a miturilor antice și orientale, precum și un ecou al legendelor precreștine.

3. Isus nu este menționat de scriitorii contemporani necreștini.

4. Evangheliile conțin contradicții și erori și, prin urmare, nu pot fi considerate de încredere.

5. Evangheliile au apărut cu aproape un secol și jumătate mai târziu decât evenimentele pe care le descriu și, prin urmare, nu pot fi surse istorice.

Așa arată arsenalul, cu ajutorul căruia vor să demonstreze că Fondatorul creștinismului este un mit. Să analizăm acum cât de bine întemeiate sunt aceste argumente.

A fost vreodată venerat „Dumnezeu Isus”?

Dacă Iisus Hristos nu a existat, atunci în cine au crezut creștinii și cred ei? Mitologii au un răspuns clar la această întrebare. În spatele imaginii înfățișate în Evanghelie stă zeitatea orientală arhaică *Yeshua* , sau Isus. El a fost „umanizat” abia în secolul al II-lea, după cum o dovedește însăși literatura Noului Testament. În cea mai veche lucrare a sa, Apocalipsa, găsim doar un Hristos mistic, lipsit de trăsături pământești; în Epistolele Apostolului Pavel, care au apărut la sfârșitul secolului I și începutul secolului al II-lea, există indicii despre biografia Sa pământească și, în final, Evangheliile, scrise la mijlocul secolului al II-lea, descriu viața și învățăturile lui Hristos în cadrul unui mediu pseudo-istoric. [11] Apocalipsa reflectă prima etapă, când creștinismul nu se desprinsese încă de rădăcinile sale evreiești, Epistolele sunt un monument al schismei cu iudaismul, iar Evangheliile sunt deja creștinismul „final” cu Hristosul „istoric”.

La prima vedere, o astfel de construcție nu este lipsită de forță persuasivă. Se pune însă întrebarea pe ce bază se stabilește această datare a cărților Noului Testament? Ni se spune că tocmai pe baza caracteristicilor menționate mai sus, adică a gradelor variate de „umanizare” a zeului Iisus. Dar, în acest caz, avem de-a face cu *un cerc vicios* : mitologii vor să demonstreze o ipoteză construită pe o datare, care, la rândul ei, se bazează tocmai pe această ipoteză.

De fapt, Apocalipsa, Epistolele și Evangheliile nu reflectă atât fazele dezvoltării creștinismului, cât diferențele dintre genurile predicării, diferențele dintre scopurile și obiectivele autorilor și particularitățile anumitor comunități bisericești. Vom reveni mai jos la problema cronologiei cărților Noului Testament, dar deocamdată vom observa că datarea mitologilor a fost mult timp respinsă de știință. Epistolele sunt recunoscute ca fiind cele mai vechi, majoritatea fiind scrise între anii '50 și '60; Evangheliile au apărut între anii '60 și '90, iar Apocalipsa este una dintre cele mai recente lucrări ale Noului Testament. În forma sa finală, a fost scrisă sub Domițian - în jurul anului 90. Legătura sa strânsă cu apocalipsele evreiești înseamnă doar că autorul cărții a gândit în imaginile acestei literaturi escatologice. [12]

Dar poate că mitologii au alte argumente decât cronologia extrem de discutabilă a cărților pe care ei înșiși au propus-o? Aceste argumente există. Iată cum le-a formulat celebrul bizantolog sovietic A. Kazhdan: „Cu multe secole înainte de

domnia împăratului Tiberius, cu multe secole înainte de formarea Imperiului Roman și poate chiar înainte ca orașul Roma să se ridice pe cele șapte coline de lângă Tibru, evreii antici aveau deja un cult al lui Iisus, fiul peștelui, un cult care era combinat în mod ciudat cu un alt cult antic, cultul mielului." [13]

Dacă acest cult este într-adevăr cunoscut în istoria religiei, mitologia se bucură de un sprijin puternic. Dar ce dovezi vorbesc în favoarea faptului că în Palestina antică se venera cândva „zeul Iisus"?

Drews susține că urme ale cultului său sunt conținute în legenda biblică a lui Jesus Navin. [14] Cu toate acestea, această legendă nu vorbește deloc despre un zeu, ci despre un lider tribal al triburilor transjordaniene din Israel. În jurul anului 1200 î.Hr., el i-a condus spre vest și a cucerit o serie de orașe canaanite. Biblia nu îl prezintă ca o ființă supranaturală, ci ca un om complet pământean, un lider militar și strateg, a cărui viață a fost petrecută în bătălii neobosite. [15]

Săpăturile din locurile unde Iisus Navin a purtat bătălii sângeroase cu dușmanii confirmă tradiția Vechiului Testament. Urme de incendii și bătălii au fost dezvăluite ochilor arheologilor atunci când aceștia au studiat rămășițele fortărețelor canaanite din secolul al XIII-lea î.Hr. În același timp, nu numai că nu existau indicii ale unui cult religios al zeului Iisus, dar a devenit clar că soldații israeliți înșiși au distrus templele zeilor și au distrus idolii. [16]

Este adevărat, numele Isus, Iosua sau în aramaică Yeshua (prescurtat Yeshu) înseamnă „Cel care este este mântuirea lui", dar nu înseamnă deloc că comandantul biblic era considerat un „salvator". Dacă cineva ar căuta un astfel de nume în Vechiul Testament, atunci cel mai probabil l-ar numi pe Moise, care și-a eliberat poporul din sclavia din Egipt. De altfel, numele Isus era foarte comun în timpurile străvechi. Era purtat de conducători, mari preoți, scribi și multe persoane particulare. [17]

Al treilea argument în favoarea „zeului Iisus" este considerat de mitologi a fi faptul că, în rugăciunile pentru bolnavi, primii creștini invocau adesea numele lui Iisus. [18] Dar acest lucru nu indică o presupusă zeitate palestiniană, ci către Iisus cel istoric, care le-a poruncit ucenicilor săi să vindece bolile. [19]

Este și mai lipsit de sens să folosim, așa cum face Drews, textul din cartea profetului Zaharia. Iosua menționează că nu există o zeitate, ci un mare preot din vremea lui Zaharia (520 î.Hr.). Profetul spune că Dumnezeu va înlătura păcatele acestui ierarh și îi poruncește să nu-Și încalce legămintele în viitor. [20]

R. Wipper face referire la o rugăciune din Didache, sau Învățătura celor Doisprezece Apostoli, un monument scris în jurul anului 100, crezând că vorbește despre „zeul Iisus”. [21] Iată rugăciunea:

> Îți mulțumim, Părintele nostru,
> pentru sfânta viță a lui David, robului Tău,
> pe care ne-ai făcut-o cunoscută
> prin Isus, robul Tău.
> Ție fie slava în veci de veci.

Didache, IX.

Este evident că această rugăciune dovedește contrariul a ceea ce ar vrea mitologii să demonstreze. Hristos este numit „Slujitorul” sau „Slujitorul” Domnului, alături de regele David și, prin urmare, El era venerat nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om, asemenea lui David.

Arta creștină timpurie este citată și ca argument împotriva ideii că Iisus a fost o persoană pământeană reală. „Arheologia”, scrie unul dintre mitologi, „nu a găsit nicio imagine reală a lui Iisus... Acest lucru indică, fără îndoială, că nu a existat niciun prototip, că nu a existat o personalitate individuală istorică specifică pe care artiștii și credincioșii creștini să o poată înfățișa, în primul rând, figurativ pe pereții locurilor lor de întâlnire religioase, ca fondator și conducător al sectei lor.” [22]

Este corectă această concluzie, trasă din absența imaginilor cu Hristos datând din secolul I?

Nu avem portrete fiabile ale multor oameni remarcabili din antichitate. Nu se știe, de exemplu, cum arătau Pliniu, Tacitus, Suetonius și o serie de alte figuri istorice din secolele I-II.

De asemenea, este necesar să se țină cont de faptul că creștinismul s-a răspândit inițial în mediul evreiesc, unde, de regulă, toate imaginile erau interzise, cu excepția celor decorative și alegorice. [23] Este caracteristic faptul că hașmoneii și liderul evreilor răzvrătiți, Bar Kokhba, care s-a autoproclamat Mesia, au bătut monede nu cu propriile portrete, așa cum făceau romanii și grecii, ci cu un crin, o harpă sau o viță de vie.

În catacombele creștine din primele secole găsim, de asemenea, imagini predominant *simbolice* ale lui Hristos. Este vorba fie de un păstor cu o oaie pe umeri, fie de o viță de vie, fie de un miel.

Mitologii compară de obicei Păstorul cu sculpturile lui Hermes, iar Drews a reușit să conecteze cuvântul „miel" cu cuvântul indian „Agni" și pe această bază derivă cultul „zeului Iisus" din cultul păgân al focului. [24] Între timp, este evident că simbolismul catacombelor a apărut *mai târziu decât* cărțile Noului Testament și este el însuși bazat pe acestea. Astfel, imaginea Mielului ilustrează învățătura despre Hristos ca Mielul lui Dumnezeu, un ciorchine de struguri - cuvintele lui Isus din Evanghelia după Ioan, iar un păstor cu o oaie amintește de pildele în care Hristos se compară cu „bunul păstor". [25] Asemănarea statuilor Bunului Păstor cu statuile lui Hermes nu se explică prin faptul că creștinismul s-a născut din cultul acestei zeități antice. În primul rând, multe națiuni au folosit exact această metodă pentru ca păstorii să poarte miei pe umeri și, în al doilea rând, nu avem de-a face cu altceva decât cu împrumuturi ale artiștilor creștini de la vechii maeștri. Nimeni nu a negat vreodată că arta bisericească timpurie a crescut din pământ antic. Dar putem trage o concluzie despre împrumuturile religioase din aceasta? Ar fi ca și cum am încerca să-i atribuim, de exemplu, pe Ludovic al XIV-lea sau pe Suvorov mitologiei antice doar pe baza faptului că erau adesea înfățișați în armuri grecești și romane.

Când au apărut primele imagini „portretice", non-simbolice ale lui Hristos? Este greu de stabilit încă acest lucru. La urma urmei, în timpul persecuțiilor, casele de rugăciune creștine au fost distruse în mod repetat, atât de multe fresce și statui pur și simplu nu au ajuns la noi. Se știe doar că imaginea lui Hristos care a devenit general acceptată în iconografie [*S-a sugerat că această imagine a avut ca prototip chipul de pe Giulgiul din Torino. Pentru mai multe informații, vezi Anexa 2 de mai jos*] a apărut în jurul secolelor III-IV sau ceva mai devreme. [26] Dar chiar dacă arheologii nu descoperă imagini mai vechi de acest tip, acestea nu pot servi drept dovadă a existenței cultului „zeului Iisus".

Am încerca în zadar să găsim o mențiune a acestei zeități în vreo carte de referință despre mitologie. Și acest lucru este destul de ușor de înțeles. Nici textele antice, nici monumentele arheologice *nu spun nimic despre zeul Iisus* , care se presupune că era venerat în lumea precreștină.

Ceva despre „prototipurile" lui Hristos în mituri, legende și istorie

Întrucât inventarea unui nou zeu eșuase, mitologii au continuat să caute literalmente în întreaga lume alte „prototipuri" ale lui Hristos din Evanghelie. În

primul rând, au folosit în acest scop mituri antice despre *zeii suferinzi* , nepierzând nicio ocazie de a se referi la totemuri primitive, fetișuri și șamani. Ușurința cu care se făceau astfel de analogii era cu adevărat uimitoare. Ne amintim faimoasa scenă de pe lazurile Patriarhului din Maestrul și Margareta, unde Berlioz, încrezător în sine, îl „ilumineaza” pe Ivan. „Nu există o singură religie orientală”, spune Berlioz, „în care, de regulă, o fecioară imaculată să nu nască un zeu. Și creștinii, fără a inventa nimic nou, l-au creat în același fel pe Iisusul lor, care, de fapt, nu a trăit niciodată. Asupra acestui lucru trebuie să ne concentrăm... Poetul a aflat lucruri din ce în ce mai interesante și utile despre Osiris cel egiptean, zeul binevoitor și fiul Cerului și al Pământului, și despre zeul fenician Hammuz și despre Marduk.”

Pe vremea când Bulgakov își scria romanul, o întreagă armată de astfel de Berliozi - atât educați, cât și semi-analfabeti - îi spălau creierele cu sârguință pe naivul Ivanușka. Rezultatele muncii lor au fost prezentate într-o diagramă-imagine mare, care a fost expusă mult timp la Muzeul de Istorie a Religiei și Ateismului din Leningrad al Academiei de Științe a URSS. [27] În centrul diagramei se află o imagine a lui Hristos pe un fundal amenințător de săbii încrucișate; fire din figurile zeilor și eroilor mitologici din Grecia, Asia Mică, Egipt, Persia și chiar India se întind până la El. Un vizitator al muzeului putea urmări cum s-a „format” mitul lui Hristos din resturi de păgânism. Aici se află nașterea lui Buddha, zborul lui Isis cu pruncul Horus, răstignirea lui Mithra și Marsyas, doliul lui Adonis și Attis, Învierea lui Osiris. Aproape toate episoadele principale ale poveștii evanghelice! Ceva la care să te gândești...

Dar este suficient să învățăm măcar pe scurt conținutul miturilor despre toate aceste creaturi născute, răstignite și înviate și va deveni clar că avem de-a face cu o falsificare „Berlioz”, calculată pe ignoranța publicului larg.

Ce ne spune, de fapt, mitologia?

Încă din secolul al VI-lea î.Hr., poetesa greacă Sappho a menționat cultul lui *Adonis* , care era răspândit în Siria. Sub numele de Dummuzi, Tammuz și Adon, el era cunoscut de mult timp de locuitorii Orientului antic. Adonis este un zeu care personifica vegetația care se ofilește toamna și reînvie primăvara. Mitul spune următoarele despre el: Adonis era iubitul zeiței Afrodita. A murit din cauza unei răni fatale provocate în munți de un mistreț uriaș. Afrodita l-a jelit pe tânăr mult timp, iar durerea ei l-a mișcat pe Zeus. La ordinul său, Hades, regele lumii subterane, a promis că îl va elibera pe decedat din temnițele sale pentru o perioadă în fiecare an.

Păstorul frigian *Attis* , eroul unui alt mit, a căzut victimă geloziei zeiței Cibela. Înfuriată, ea l-a înnebunit pe Attis, iar într-un acces de furie, el s-a castrat și a

murit sângerând. În memoria acestui fapt, doar eunucii puteau fi preoți ai Cibelei și ai lui Attis. Acest cult din Asia Mică era însoțit de dansuri și orgii. În 204 î.Hr., a fost adoptat oficial la Roma.

Se pune întrebarea: cum se aseamănă miturile despre Adonis și Attis cu povestea din Evanghelie?

Lucrurile nu stau mai bine cu presupusul „răstignit” *Marsyas* . Conform mitului, satirul Marsyas, un talentat flautist, a însoțit-o pe Cybele când aceasta l-a jelit pe Attis. Marsyas a murit din cauza ambiției sale. A riscat să-l provoace pe Apollo însuși la un concurs muzical și, după ce a pierdut, a experimentat furia zeului implacabil. Apollo l-a legat pe învins de un pin și, după ce l-a mutilat, i-a smuls pielea. [28]

Adepții zeului persan *Mithra* credeau cu adevărat că acesta a venit odată pe pământ, dar „biografia” sa are puține puncte de contact cu Evanghelia. Mithra s-a născut dintr-o stâncă, a salvat oameni de o inundație mondială, foc și secetă, a ucis un taur uriaș, care întruchipa forțele naturii. Din cadavrul monstrului, a creat primele semințe de plante agricole. După aceasta, Mithra a fost dus la cer într-un car tras de cai albi și, de atunci, a purtat război împotriva spiritelor rele. [29]

În mitul egiptean al lui *Osiris și Isis* găsim și motivele renașterii naturii în primăvară, tipice celor mai vechi credințe. De altfel, egiptenii spuneau că Isis a fugit cu pruncul Horus călare pe un măgar, scăpând de zeul ostil Seth. S-au făcut încercări de a deriva povestea fugii în Egipt de aici. Rareori o carte antireligioasă se descurcă fără o imagine care o înfățișează pe zeiță pe un măgar și, alături, o scenă evanghelică similară. Dar, în primul rând, Evangheliile în sine nu menționează măgarul și, în al doilea rând, dacă arta egipteană a sugerat această intrigă artiștilor creștini timpurii, atunci nu se poate concluziona că povestea în sine a fost împrumutată. În al treilea rând, în Orient, măgarul era foarte des folosit ca animal de călărie.

Criticii subliniază adesea analogiile dintre riturile păgâne și cele creștine. Însă oricine este familiarizat cu istoria națiunilor creștine știe că, chiar și după botez, acestea au păstrat unele tradiții vechi. Acest fenomen este destul de natural, dar nu vorbește în favoarea mitologilor. Dacă în Rusia, de exemplu, există astfel de rămășițe ale credințelor precreștine precum Maslenitsa, putem spune că ortodoxia este un produs al cultului lui Perun?

În plus, au existat și împrumuturi deliberate. Imnurile egiptene sublimele și poetice în cinstea lui Osiris au fost transformate în unele creștine. Simbolul antic al vieții veșnice ☥ a fost identificat cu crucea lui Hristos, care în realitate avea forma literei T. [30] 25 decembrie era venerată în multe țări ca „ziua de naștere

a Soarelui”. Pentru a înlocui conținutul păgân al acestei sărbători, Biserica a început să sărbătorească Crăciunul pe 25 decembrie începând cu secolul al IV-lea. Cu toate acestea, majoritatea acestor împrumuturi au fost făcute după apariția cărților Noului Testament.

Chiar și mulți istorici marxiști recunosc că povestea Evangheliei este foarte departe de mitologie. Astfel, celebrul orientalist, academician N. Nikolsky a scris: „Osiris, Adonis, Attis, Tamuz pier din cauza unor zei ostili sau a unor elemente ostile; nu există nimic uman, natural, similar realității istorice. Isus moare într-o luptă inegală cu sferele evreiești conducătoare. Este persecutat pentru că a devenit un erou național, pentru că sunt gata să-l proclame «Rege al evreilor», așa cum au fost proclamați mulți lideri ai revoltelor populare în acea epocă. Este dus la procuratorul roman, care era cel care avea jurisdicție asupra cazurilor de rebeliune. Este condamnat la moarte prin răstignire, execuția obișnuită folosită de romani asupra sclavilor rebeli. Nu este nimic incongruent aici; dimpotrivă, totul se încadrează extrem de armonios în cadrul vieții evreiești de atunci furtunoase și, în același timp, corespunde pe deplin ordinii care a fost stabilită de romani.” [31]

Simțind puterea convingătoare a acestei concluzii, mitologii încearcă să găsească „prototipuri” ale lui Hristos în legendele despre personaje istorice. În special, ei indică spre *Buddha* , în a cărui biografie găsesc asemănări cu narațiunea Evangheliei. [32]

Este semnificativ faptul că, deși primele biografii ale fondatorului budismului au fost create la mai bine de patru secole după moartea sa, literatura ateistă consideră că este posibil să vedem în el o persoană reală, iar în poveștile despre el – una dintre sursele primare ale Evangheliei. [33]

Nu vom discuta problema modului în care s-a putut întâmpla ca ideile îndepărtatei Indii să aibă un asemenea impact asupra religiei Mediteranei. Contactele Orientului Apropiat cu această țară în epoca romană au fost slabe și accidentale. Totuși, să presupunem că budiștii au reușit să influențeze formarea creștinismului. Cum se poate dovedi acest lucru? Prin asemănări în poveștile fondatorilor religiilor? Dar acesta este un argument dubios. Ambii au fost predicatori itineranți și, prin urmare, ar putea exista momente similare în viața lor. Acest lucru se întâmplă chiar și atunci când oamenii sunt separați de milenii. Există multe asemănări în biografiile sfinților și înțelepților, ale liderilor militari și ale artiștilor, dar asta nu înseamnă că, de exemplu, povestea lui Napoleon este o variantă a poveștii lui Alexandru cel Mare. [34]

Mai mult, legendele despre Buddha seamănă puțin cu Evangheliile. Buddha a fost fiul unui raja bogat, comunitatea sa a fost creată ca ordin monahal, a

predicat fără piedici și a murit de boală la bătrânețe. Diferența enormă dintre învățăturile lui Buddha și cele ale lui Hristos este incontestabilă. Și, în general, aroma pur palestiniană a Evangheliilor exclude participarea budismului la formarea Bisericii. Astfel, statuia lui Buddha din sala creștină a Muzeului Ateismului nu face decât să mărturisească neglijarea istoriei în scopuri de propagandă.

Să ne oprim asupra unui alt „prototip" al lui Isus, care a fost pus în circulație de mitologi relativ recent. Vorbim despre *Învățătorul Dreptății de* la Qumran .

În 1947, o colecție de manuscrise antice din piele a fost găsită pe țărmurile Mării Moarte, în zona Khirbet Qumran. Această descoperire a marcat începutul unei serii de descoperiri, în urma cărora oamenii de știință au primit sute de suluri aparținând unei vechi comunități semi-monastice. Aceasta a fost identificată cu *esenienii* , un ordin cunoscut anterior doar din relatările scriitorilor antici. [35] Membrii frăției din Qumran se autointitulau „Fiii Luminii", „Aleșii", „Oamenii Noului Testament". Documentele lor menționează un anumit lider sau reformator, pe care îl numeau de obicei Învățătorul Dreptății [*Inițial, cuvintele „Învățător al Dreptății" au fost traduse incorect ca „Învățător al Dreptății"* .] Se spunea că a proclamat voința lui Dumnezeu oamenilor și că a suferit persecuții din partea „preotului rău".

Până când datarea manuscriselor nu a fost stabilită cel puțin aproximativ, unii cercetători au decis că vorbesc despre Hristos. Acest lucru i-a alarmat pe mitologi și, pentru a-și asigura pozițiile, au recurs la cea mai simplă, dar nicidecum convingătoare măsură: în cărțile dedicate originilor creștinismului, descoperirile de la Qumran au fost complet *mușamalizate* . Chiar și Vipper, care a scris în detaliu despre esenieni, nu a spus un cuvânt despre documentele de la Marea Moartă. Și abia la nouă ani (!) după descoperiri, când a devenit evident că aceste texte erau precreștine, li s-a permis publicarea primelor relatări despre ele. Mai mult, descoperirile de la Qumran au fost imediat folosite în interesul teoriei mitului. La urma urmei, este mult mai convenabil să declari un învățător evreu executat de preoți drept „prototip" al lui Hristos decât să vorbești despre „zeul Iisus" sau să faci paralele cu miturile grecești antice! În curând, revista „Știință și Viață" a publicat un desen care înfățișează o cruce cu Învățătorul Dreptății răstignit, din care cade o umbră, formând silueta lui Hristos răstignit. Iată-le, mult așteptatele „surse" ale poveștii Evangheliei! În sfârșit, „Hristos înainte de Hristos" a fost găsit...

Mitologii au fost inspirați în special de cuvintele savantului francez A. Dupont-Sommer, unul dintre primii cercetători ai Qumranului: „Învățătorul galileean, așa cum este prezentat în Noul Testament, este în multe privințe o reîncarnare izbitoare a Învățătorului dreptății." [36]

Totuși, mitologii au sărbătorit prea devreme de data aceasta. O analiză ulterioară a descoperirilor a arătat că concluzia lui Dupont-Sommer ar trebui considerată cel puțin o exagerare.

Ce știm astăzi despre Învățătorul din Qumran? A fost el într-adevăr o „dublură" a lui Hristos? Așa părea doar la început, dar cu cât textele erau examinate mai atent, cu atât contrastul dintre acest om și Hristos devenea mai evident. Spre deosebire de El, Învățătorul era preot și interpret al Legii; ordinul pe care îl conducea era guvernat de cler. Hristos a vizitat Templul și se afla la Ierusalim de sărbători, în timp ce esenienii nu recunoșteau Templul și respectau propriul calendar bisericesc.

Atacurile sectarilor împotriva regelui-marele preot hasmonean au dus la un conflict în jurul anului 150 î.Hr. Învățătorul a fost aruncat în închisoare și apoi trimis în exil. Dar chiar și acolo, „preotul cel rău" nu l-a lăsat în pace. Când „Fiii Luminii" au sărbătorit Ziua Judecății, au fost atacați de oameni trimiși de rege. Dar acest lucru nu a dus la dezintegrarea sectei. În jurul anului 140 î.Hr., Învățătorul și-a condus adepții pe țărmurile Mării Moarte, unde a fost fondată prima așezare din Qumran. Învățătorul a murit în jurul anului 110 î.Hr.; moartea sa este descrisă în texte în tonuri calme, epice. [37] Nu există nicio indicație directă nicăieri că a fost răstignit sau executat în vreun alt mod. Este adevărat, în interpretarea de la Qumran a cărții profetului Habacuc se presupune că există un indiciu în acest sens: se spune că Învățătorul a fost „mustrat", ceea ce este uneori tradus prin „pedepsit". Dar aceasta se referă mai mult la închisoare decât la execuție. [38]

Dacă este dificil să găsești un „prototip" al Evangheliei în evenimentele din viața Învățătorului Dreptății, atunci nu există o asemănare între învățăturile lui Hristos și esenism?

În primul rând, este izbitor faptul că qumraniții se autointitulau comunitatea Noului Testament. Totuși, trebuie ținut minte că acest termen în sine nu a fost introdus de creștini. Încă din secolul al VI-lea î.Hr., profetul Ieremia a anunțat că Dumnezeu va face într-o zi un Nou Legământ cu credincioșii (capitolul 31). Esenienii credeau că această profeție s-a împlinit în ei. Hristos, stabilind Noul Legământ la Cina cea de Taină, a făcut-o complet independent de sectanții care trăiau în deșert.

Esenienii le cereau membrilor sectei lor să „credă" în Învățător, dar în acest caz vorbim doar despre atitudinea față de misiunea sa profetică. În „Imnurile" care sunt de obicei atribuite Învățătorului, acesta apare ca un om complet devotat lui Dumnezeu, dar conștient de păcătoșenia și slăbiciunea sa. Vorbește constant despre dușmanii comunității, despre oamenii ambițioși care i-au contestat

puterea, despre viitorul triumf asupra adversarilor săi. Dreptatea pe care o propovăduia era strict legalistă. Qumraniții aveau chiar mai multe rituri și reguli decât fariseii. Ei respectau cu strictețe Sabatul și, spre deosebire de Hristos, considerau că în această zi chiar și scoaterea unui animal dintr-o groapă era un mare păcat. [39]

Isus a mers la toți cei defavorizați și disprețuiți. A fost acuzat că „mănâncă și bea cu vameșii și păcătoșii". El a îndemnat la iubire pentru fiecare persoană, chiar și pentru un necredincios, un samaritean. Vedem ceva diferit în Qumran. Carta comunității învăța „ura veșnică față de oamenii pierzării", așa cum îi numeau pe toți cei care nu aparțineau sectei. [40] Persoanele cu dizabilități fizice nu aveau voie să intre [41]; era interzis să aibă orice contact cu cei din afară.

Celibatul, disciplina ierarhică strictă, izolaționismul, studiul constant al Legii – acestea sunt caracteristicile vieții din Qumran. „Cei aleși" erau convinși că atunci când va veni Judecata lui Dumnezeu, numai ei vor fi mântuiți. Mai mult, sperau să ia parte la războiul împotriva „fiilor întunericului" și își planificau acțiunile dinainte în ziua bătăliei apocaliptice. De aceea, esenismul și Biserica lui Hristos, după cum spune celebrul savant modern Joachim Jeremias, sunt „două lumi care s-au întâlnit față în față". [42] Dacă expresii și imagini similare se găsesc în Noul Testament și în manuscrisele de la Qumran, acest lucru indică doar atmosfera generală a epocii. De asemenea, este posibil ca unii esenieni, după ce au părăsit secta, să se fi alăturat Bisericii și să fi adus în ea obiceiurile și conceptele lor. Prin urmare, trăsături individuale inerente atât comunităților eseniene, cât și celor creștine timpurii.

Descoperirile din deșert ne-au lărgit înțelegerea asupra gamei de idei și aspirații ale societății în care a trăit Isus. Devine clar cât de multă noutate exista în mesajul său și cât de ușor ar fi putut provoca opoziție.

„Tăcerea secolului"

Mitologii au considerat întotdeauna „tăcerea secolului" drept principalul lor atu. Într-adevăr, dacă Hristos a existat, de ce scriitorii și istoricii acelei epoci nu L-au menționat? La urma urmei, era faimoasă pentru nume precum Seneca, Pliniu cel Bătrân, Juvenal, Martial, Philo, Josephus Flavius, Justus din Tiberias și alții.

Înainte de a răspunde la această întrebare, trebuie să facem două rezerve foarte importante. În primul rând, absența tipăriturii a limitat numărul manuscriselor, ceea ce a facilitat *dispariția completă a* unei mase uriașe de manuscrise. Este suficient să subliniem următoarele cifre: din cele 142 de cărți ale „Istoriei" lui

Titus Livy, doar 35 au supraviețuit; din cele 40 de cărți ale lui Diodor Siculus, doar 10 au ajuns la noi; din cele 20 de cărți ale „Arheologiei” lui Dionisie din Halicarnas au rămas doar 9. Operele lui Nicolae din Damasc au ajuns la noi în fragmente nesemnificative, „Istoria” lui Pompeius Trogus, lucrările istorice ale lui Strabon, Pliniu cel Bătrân, Justus din Tiberias au dispărut complet. Nici măcar faimoasele „Anale” ale lui Tacit nu au ajuns în întregime în zilele noastre. [43] Într-o astfel de stare de fapt, este imposibil să afirmăm categoric că nu a existat nicio mențiune despre cineva în literatură.

În al doilea rând, este ciudat să ceri autorilor antici informații despre un fapt atât de nesemnificativ în ochii lor, precum activitatea pe termen scurt a unui anumit Învățător într-o provincie îndepărtată din est. [44] În acea vreme, diverși predicatori rătăceau peste tot, iar Hristos, din punctul de vedere al păgânilor, nu era diferit de ei.

Prin urmare, scriitorii romani și greci trebuie să-L fi menționat doar atunci când creștinismul și-a făcut apariția ca mișcare de masă. Știm că la Roma acest lucru s-a întâmplat la doar treizeci de ani după Răstignire, în legătură cu persecuția creștinilor din anul 64. Înainte de aceasta, să zicem, filosoful Seneca cu greu ar fi putut auzi ceva de încredere despre ei. Dar chiar dacă ar fi auzit despre creștini, tăcerea sa este destul de de înțeles. În anul 65 a fost implicat într-o conspirație antiguvernamentală și și-a tăiat venele la ordinul lui Nero. [45]] Вполне понятно также молчание Марциала, Диона Хризостома и Ювенала, тем более что ни один из них историком не был и не касался политических дел. А Тит Ливий и Николай Дамасский умерли еще до начала общественного выступления Иисуса Христа.

Și ce se întâmplă cu alți autori antici? Chiar nu spun nimic despre Hristos și creștini? Se pare că acest lucru este departe de a fi adevărat.

Deși opera lui Pliniu cel Bătrân nu a ajuns până la noi, s-au păstrat scrisori de la nepotul său, *Pliniu cel Tânăr* (61–113), în care acesta îi menționează pe creștini. Între anii 111 și 113, Pliniu cel Tânăr a guvernat provincia Bitinia din Asia Mică și, în cadrul funcției sale, a trebuit să persecute creștinii. Fără îndoială, autoritățile le acordaseră deja atenție înainte. Într-un raport către împăratul Traian, Pliniu descrie viața creștinilor, întâlnirile, rugăciunile și obiceiurile lor. Este important de menționat că, în timpul interogatoriilor, unii dintre ei au recunoscut că se alăturaseră comunității cu 20 de ani mai devreme, adică în jurul anului 90. [46] Vorbind despre rugăciunile creștinilor, Pliniu folosește expresia: „se rugau lui Hristos ca lui Dumnezeu” (quasi Deo). Aceasta înseamnă că Pliniu auzise despre existența lui Hristos ca om; altfel, ar fi vorbit pur și simplu despre „zeul Hristos”.

Cel mai mare istoric roman *Cornelius Tacitus* (55-120), vorbind despre incendiul din Roma din vara anului 64, spune că Nero a învinovățit „oamenii urâți pentru urâciunile lor, pe care gloata îi numea *creștini* (quos vulgus chrestianos apellabat). Hristos, de la care provine acest nume, a fost executat sub Tiberius de către procuratorul Pontius Pilat, dar superstiția pernicioasă (superstitio exitiabilis), înăbușită pentru o vreme, a izbucnit din nou și s-a răspândit nu numai în Iudeea, de unde își avea originea acest rău, ci și în Roma, unde toate urâciunile și nerușinarea s-au adunat din toate părțile și s-au declarat tare." [47]

Niciun cercetător serios nu poate ignora o dovadă atât de importantă. Drews, și după el alți mitologi, au încercat în toate felurile să le diminueze valoarea și să o declare o inserție creștină ulterioară. [48] Între timp, falsurile reale (cum ar fi „Faptele lui Pilat" sau „Scrisoarea lui Lentulus") nu au avut niciodată cu adevărat succes. Un istoric găsește cu ușurință erori care dezvăluie un fals. Pasajul despre Hristos din Tacit, unde noua învățătură este vorbită în termeni grosolani, plini de ură, nu poate fi o inserție, măcar pentru că niciun creștin nu ar fi ridicat mâna pentru a scrie despre credința sa într-un astfel de spirit. Prin urmare, mărturia lui Tacit este acum recunoscută ca autentică de majoritatea savanților sovietici. [49]

Un alt istoric roman, *Suetonius* (70–140), vorbind despre măsurile benefice ale lui Nero, include printre acestea persecuția „creștinilor, oameni care mărturiseau o superstiție nouă și dăunătoare". [50] În biografia lui Claudius (41–54), el relatează, de asemenea, despre confuzia care a apărut printre evreii romani „din cauza unui anumit *Chrestus* ". [51] Și din Faptele Apostolilor știm că chiar în această perioadă aveau loc dispute aprinse în sinagogi între cei care se convertiseră la creștinism și susținătorii vechii Legi. Există motive să credem că Suetonius, la fel ca mulți romani, redă cuvântul „Hristos" ca „Chrestos"; de altfel, Tacit îi numește și pe creștini „chreștiani". [52]

Mai mult, potrivit mitologiștilor, „nici Celsus, nici Lucian nu spun nimic despre predicatorul Iisus Hristos". [53] Este oare adevărat acest lucru? Satiristul și publicistul *Lucian* a scris despre creștini în jurul anului 150. „Primul lor legiuitor le-a insuflat convingerea că sunt frați unul cu celălalt, după ce au renunțat la zeii eleni și au început să-l venereze pe înțeleptul lor răstignit și să trăiască conform legilor sale". [54] Celsus, însă, în cartea sa polemică, Cuvântul Adevărat, îndreptată împotriva creștinismului, vorbește despre Iisus ca despre o figură istorică. Printre altele, îl numește „liderul executat al rebeliunii" și îi mustră pe acei evrei care s-au răzvrătit împotriva guvernului lor și l-au urmat pe Iisus. Potrivit lui, creștinii se închină unui om „prins și executat". Celsus știe că creștinismul este o religie nouă, că Iisus „predicase recent această învățătură". [55]

După ce am enumerat aproape toți scriitorii antici ai acelei vremuri, vedem că mulți dintre ei relatează în mod conștiincios informațiile pe care le dețin despre Hristos și creștini.

Un alt document a fost publicat în secolul trecut, care este direct legat de subiectul nostru. Autorul său este înțeleptul sirian *Mara ben Serapion* . Într-o scrisoare către fiul său, pe care majoritatea istoricilor o datează în anul 75 d.Hr., Mara își expune opiniile despre viață și vicisitudinile destinului uman. Textul conține următoarele rânduri:

„Ce vom spune, așadar, dacă înțelepții sunt supuși violenței tiranilor? Ei înșiși, cei iluminați, sunt tratați cu dispreț și nu se pot apăra. Căci ce beneficiu au obținut atenienii omorându-l pe Socrate, din moment ce foametea și ciuma erau pedeapsa lor pentru aceasta; sau samienii arzându-l pe Pitagora, din moment ce într-o clipă întreaga lor țară a fost acoperită de nisip; sau evreii omorându-l pe înțeleptul lor rege, din moment ce din acel moment le-a fost luat Împărăția? Căci Dumnezeu i-a răsplătit pe bună dreptate pe acești trei înțelepți: atenienii au murit de ciumă, samienii au fost inundați de ape, evreii au fost zdrobiți și alungați din Împărăția lor și trăiesc dispersați. Dar Socrate nu a murit datorită lui Platon, Pitagora datorită lui Herostrat și înțeleptul rege datorită noilor legi pe care le-a dat." [56]

Când vorbea despre Regele înțelept și Legea Sa, Mara, desigur, nu se putea gândi la Irod. Niciunul dintre ei nu a căzut din mâinile concetățenilor săi și, cu siguranță, niciunul dintre Irod nu poate fi inclus printre înțelepții precum Pitagora și Socrate. Prin urmare, este foarte probabil ca în acest caz să vorbim despre „Regele evreilor" executat - Iisus din Nazaret, care le-a dat oamenilor o nouă Lege.

Să ne îndreptăm acum atenția către autorii evrei.

Filon din Alexandria (d. 45 d.Hr.) s-a născut în Egipt și și-a trăit întreaga viață în această țară. El a putut face cunoștință cu creștinismul doar după ce acesta se răspândise. Dar, la momentul morții sale, existau doar câțiva creștini în Alexandria, așa că abia dacă știa despre Isus. Cu toate acestea, este imposibil să se tragă o concluzie finală în acest caz, deoarece multe dintre cărțile lui Filon s-au pierdut.

Nicio lucrare nu s-a păstrat de la *Justus din Tiberias* , un scriitor de la sfârșitul secolului I. Savantul bizantin, Patriarhul Fotie (secolul al IX-lea), a citit Cronica regilor Iudeii și nu a găsit nicio mențiune despre Hristos acolo. Însă Hristos a predicat când Iudeea nu era sub stăpânirea regilor, ci era guvernată de procuratori romani. Nu există dovezi despre conținutul Istoriei lui Justus.

Iosif Flavius (37 – cca. 100), ale cărui opere reprezintă principala sursă pentru istoria Iudeii în secolul I, a fost preot, cărturar și politician. În tinerețe, a condus unitățile de luptă galileene în războiul împotriva Romei. Dar, după ce a fost capturat, și-a schimbat atitudinea față de revoltă. În cărțile Războiul evreiesc și Arheologie, adresate unui public occidental, Flavius a încercat să se adapteze la înțelegerea cititorilor săi. Astfel, i-a stilizat pe farisei ca fiind școala stoică, iar pe esenieni ca fiind pitagoreici. El a promovat cu insistență ideea că revolta a fost opera unei mâini de aventurieri care au dus poporul în rătăcire. Iosif Flavius ar fi putut păstra tăcerea despre creștinism, așa cum a păstrat tăcerea despre alte mișcări mesianice. Cu toate acestea, istoricul oferă unele informații, deși succinte, despre evenimentele din Evanghelii.

În primul rând, el îl menționează pe Ioan Botezătorul.

„Unii evrei ”, scrie el, „ *au văzut în distrugerea armatei lui Irod o pedeapsă complet dreaptă din partea Domnului Dumnezeu pentru uciderea lui Ioan. Irod l-a ucis pe acest om drept, care i-a convins pe evrei să ducă o viață dreaptă, să fie corecți unii cu alții, să aibă sentimente pioase pentru Cel Veșnic și să se adune pentru abluțiuni. În astfel de condiții, învăța Ioan, abluțiunile sunt plăcute lui Dumnezeu, deoarece vor recurge la acest mijloc nu pentru ispășirea diferitelor păcate, ci pentru sfințirea trupului, mai ales că sufletele lor reușiseră să fie purificate în prealabil. Întrucât mulți se înghesuiau la predicatorul, a cărui învățătură le înălța sufletele, Irod a început să se teamă că influența sa enormă asupra maselor, care i se supuseseră complet, nu va duce la unele complicații. Prin urmare, tetrarhul a preferat să prevină acest lucru, prinzându-l și executându-l înainte ca acesta să fie nevoit să se pocăiască, când era prea târziu. Din cauza suspiciunii lui Irod, Ioan a fost trimis în lanțuri la Machaer și executat acolo* .” [57]

Această relatare a lui Flavius este acum recunoscută ca autentică chiar și în literatura ateistă. [58] Nu mai îndrăznesc să respingă cealaltă mărturie a sa. Flavius scrie că în anul 62, marele preot Canaan al II-lea, profitând de absența procuratorului, „l-a condamnat pe Iacov, fratele lui Isus, așa-numitul Hristos, la uciderea cu pietre, precum și pe alții, acuzându-i că au încălcat legea”. [59] Cine era acest Iacov, știm din cărțile Noului Testament. El a fost într-adevăr numit „Fratele Domnului”, deoarece era unul dintre apostolii care aparțineau familiei lui Isus. [60]

Există, în sfârșit, în Arheologie un paragraf dedicat în mod special lui Hristos, care a provocat întotdeauna nedumerire și controverse:

„În vremea aceea a ieșit Isus, un om de mare înțelepciune, dacă se poate numi om. El a făcut lucruri minunate și a fost un învățător de oameni care au primit

adevărul cu bucurie, atrăgând mulți la Sine, inclusiv greci. El era Hristosul. Pilat L-a răstignit la denunțul bătrânilor noștri. Dar cei ce-L iubeau nu L-au părăsit, căci a treia zi li S-a arătat din nou viu, așa cum fusese prezis de profeții inspirați de Dumnezeu, care au prezis și multe lucruri minunate despre El. Și până în ziua de azi există oameni care sunt numiți creștini după Numele Lui ." [61]

Multe expresii din acest pasaj par creștine. Între timp, Origen a scris în secolul al III-lea că Flavius, deși recunoștea dreptatea lui Iacov, fratele lui Isus, nu credea în El ca Mesia. [62] Aceasta înseamnă că a citit textul Arheologiei într-o versiune ușor diferită. În secolul al IV-lea, istoricul bisericesc Eusebiu din Cezareea citează deja pasajul despre Isus în forma în care a ajuns până la noi. [63] Cel mai probabil, undeva între secolele al III-lea și al IV-lea, un copist necunoscut a făcut modificări la carte. Se poate doar ghici cum arăta textul inițial, dar, desigur, cuvintele „El era Hristosul", adică Mesia, nu erau acolo. [64]

În 1912, savantul rus A. Vasiliev a publicat textul arab al cărții scrise de istoricul egiptean din secolul al X-lea, Agapius, iar recent, cercetătorul israelian Sh. Pines a atras atenția asupra citatului lui Agapius din Flavius, care se abate de la versiunea general acceptată:

„Pe vremea aceea trăia un om înțelept numit Isus. Ducea o viață vrednică și era vestit pentru virtutea sa. Mulți iudei și neamuri i-au devenit ucenici. Pilat l-a condamnat la răstignire și la moarte. Dar cei care au devenit ucenici nu i-au lepădat învățătura. Au spus că li s-a arătat la trei zile după răstignire și că era viu. Ei credeau că el era Mesia, despre care profeții au prezis minuni ." [65]

Pines a sugerat că așa ar fi putut arăta textul original al mărturiei lui Flavius. Acest lucru este foarte posibil. În orice caz, Josephus trebuie să fi scris exact în acești termeni.

Așadar, în „Arheologie" Isus este menționat o dată sau chiar de două ori. Și în „Războiul evreiesc"? La urma urmei, se referă și la istoria Palestinei în secolul I. În forma în care există acum „Războiul evreiesc", nu spune nimic despre Hristos. Există însă presupunerea că Iosif Flaviu vorbește despre El într-o altă versiune a operei sale, scrisă în aramaică. [66] Este posibil ca ecouri ale acestei versiuni să poată fi găsite în traducerea rusă veche a „Războiului evreiesc". Acest punct de vedere a fost prezentat pentru prima dată de savanții germani Berends și Eisler. Cert este că versiunea slavă diferă în multe privințe de cea greacă. Academicianul V. Istrin credea că ar fi putut fi împrumutată dintr-un text al lui Iosif Flaviu însuși, care nu a ajuns până la noi. [67] Cartea conține și un pasaj despre Iisus Hristos:

„Atunci s-a arătat un om oarecare, dacă i se poate spune om (firea și forma lui erau omenești, dar înfățișarea lui era supraomenească, iar faptele lui erau divine), și a săvârșit minuni minunate și puternice. Cu atât mai puțin l-aș putea numi om, dar privind la firea lui, nu-l vor numi înger. Tot ce făcea, le făcea printr-o putere nevăzută, prin cuvânt și poruncă. Unii spuneau despre el că primul nostru legiuitor a înviat din morți și a arătat multe vindecări și înțelepciune. Alții credeau că a fost trimis de Dumnezeu. El era în multe privințe împotriva Legii și nu a ținut Sabatul după obiceiul părinților săi, dar nu a făcut nimic necurat sau necurat. Nu făcea totul cu mâinile sale, ci cu cuvântul, și mulți din popor îl urmau, ascultând învățătura lui, și mulți mergeau, crezând că prin el semințiile evreilor vor fi eliberate din mâinile romanilor. Avea obiceiul cel mai adesea să fie în fața cetății, pe Muntele Măslinilor. Și acolo vindeca oameni. Și s-au adunat la el 150 de adepți („slujitori"), și mulți din popor, văzând puterea lui, că A făcut tot ce a vrut cu un cuvânt, cerând ca, după ce a intrat în cetate și a învins armata romană și pe Pilat, să domnească peste ei. Dar el a respins această decizie. După aceea, vestea despre el a ajuns la autoritățile iudee. Și, adunându-se la marii preoți, aceștia au zis: „Suntem slabi și nu putem rezista romanilor. Dar, fiindcă arcul este deja încordat, haideți să-i spunem lui Pilat ce am auzit și vom avea pace. „Altfel, va auzi de la alții și ne vor lipsi de averea noastră și ne vor distruge împreună cu copiii noștri." Și s-au dus și au dat de știre lui Pilat. Și a trimis și a bătut mulți din popor și a adus pe acel făcător de minuni. După ce l-a pus la încercare, Pilat a înțeles că era virtuos și nu ticălos, nu răzvrătit și nu căutător al împărăției. Și l-a trimis, pentru că își vindecase soția pe moarte. Și s-a dus la locul lui de dinainte și a început să-și facă faptele de dinainte și s-au adunat și mai mulți oameni în jurul lui. Și a devenit mai faimos pentru faptele sale decât oricine altcineva. Învățătorii au devenit și mai invidioși pe el și au dat lui Pilat 30 de talanți ca să-l omoare. Și el, luându-i, le-a dat libertate să-și împlinească singuri dorința. Și au căutat un moment potrivit să-l omoare... L-au răstignit împotriva obiceiului țării lor și l-au batjocorit mult ." [68]

Desigur, cuvintele despre apariția divină a Făcătorului de Minuni sunt cel mai ușor de atribuit unui scrib creștin, deși Iosif nu era străin de astfel de expresii. [69] Un alt lucru este interesant. Conform versiunii slave, Iisus a fost arestat *de două ori* , iar în momentul arestării sale, soldații lui Pilat, mituit de el, au comis o bătaie asupra poporului. Și în multe alte privințe, povestea deviază foarte mult de la Evanghelie. Un scrib creștin cu greu ar fi îndrăznit să intre într-o contradicție atât de accentuată cu Scriptura; în special, nu ar fi povestit despre dubla arestare a lui Iisus. Este legitim să presupunem că Iosif, știind despre evenimente de la altcineva, nu le-a transmis în întregime cu exactitate. Toate acestea, desigur, nu exclud posibilitatea unor modificări ulterioare ale textului.

Dar să presupunem că pasajul despre Hristos din versiunea slavă este în întregime apocrif, să presupunem că mărturia din capitolul XVIII al „Arheologiei” a fost adăugată ulterior, vom rămâne cu mesajul despre execuția lui Iacov, „fratele lui Isus, așa-numitul Hristos”. În cele din urmă, chiar dacă, adoptând un punct de vedere extrem de sceptic, respingem acest text, vom avea dreptul să-l suspectăm pe Iosif Flaviu de *tăcere* deliberată . La urma urmei, dintr-un anumit motiv, el nu a spus niciun cuvânt despre o astfel de persoană precum Hillel, deși acesta din urmă a fost cel mai remarcabil învățător al Iudeii în epoca celui de-al Doilea Templu.

Pe lângă Flavius, Talmudul conține și materiale despre istoria Palestinei în epoca Noului Testament . Această vastă colecție de statute, legi, precepte morale și legende bisericești evreiești a fost compilată în cursul secolelor II-V d.Hr., dar începuturile sale datează din secolul I î.Hr. Conține și referințe la Hristos, dar acestea sunt oferite sub formă de indicii criptate și obscure. Cel mai adesea, Talmudul îl numește pe Isus „Nazarineanul” sau „omul acela”. Se spune că El „a practicat vrăjitoria și l-a rătăcit pe Israel”, că „a învățat magia în Egipt” și că a fost „spânzurat în ajunul Paștelui”. [70] Talmudul menționează un învățător pe nume Eleazar, care a trăit la sfârșitul secolului I și a fost acuzat că simpatizează cu creștinii. El a recunoscut că auzise de la un anume Iacov din Secania cuvintele lui Isus, care i-au plăcut. [71]

Deși toate aceste relatări sunt scurte și neclare, compilatorii Talmudului nu se îndoiesc de realitatea lui Isus. Și dacă ar putea apărea astfel de îndoieli, adversarii creștinilor nu ar ezita să profite de ele. Înțelegând acest lucru, mitologii sunt gata chiar să comită falsuri deliberate. Astfel, A. Ranovich citează cuvintele rabinului Trifon din cartea Sfântului Iustin, un scriitor din secolul al II-lea: „Urmezi zvonuri deșarte, îl inventezi pe Hristos pentru tine... Dacă S-a născut și există undeva, El este în orice caz necunoscut nimănui.” Din această frază se trage concluzia că unii evrei îl considerau pe Isus o ficțiune. [72] Dar această concluzie se bazează pe un citat trunchiat și distorsionat. Cuvintele omise ale lui Trifon sunt următoarele: „Cât despre Cel Uns (Hristos), dacă S-a născut și există undeva, atunci El este necunoscut altora și *nu se cunoaște pe Sine Însuși* și nu are nicio putere până când vine Ilie, Îl unge și Îl arată tuturor.” [73] Este evident că Trifon, vorbind despre „Cel Uns”, nu se referea la Isus din Nazaret, în a cărui mesia nu credea, ci la Mesia cel așteptat și la apariția Sa în fața oamenilor, conform ideilor tradiționale evreiești. [74] Și când Trifon a spus: „Vă inventați un Hristos”, el, desigur, nu se referea la Isus istoric, ci la recunoașterea Lui ca Mesia.

Marxistul englez Archibald Robertson a remarcat că, în acest caz, mitologii „cad unul după altul în cea mai simplă capcană pentru naivi”. El este nevoit să

observe că, din păcate, mulți autori „folosesc astfel de trucuri pentru a-și demonstra afirmația”. [75]

„Interogarea martorilor” noastră se apropie de sfârșit. Până acum am vorbit doar despre scriitori necreștini. În concluzie, vom evidenția și cele mai vechi documente *neevanghelice* care provin din mediul creștin.

Cele mai vechi lucrări ale literaturii Noului Testament sunt Epistolele *Apostolului Pavel* . Realitatea sa ca figură istorică nu a fost pusă la îndoială nici măcar de majoritatea mitologilor. „Dacă a existat vreodată o «mare personalitate» care a dat viață unei noi religii”, a scris Drews, „aceasta nu a fost pseudo-istoricul Isus, ci Pavel, care, în adâncurile speculațiilor sale sublime și ale creativității sale etice, a dobândit acele puteri care au adus creștinismului victoria asupra celorlalte religii care i-au concurat. Fără Isus, apariția creștinismului este pe deplin explicabilă; fără Pavel, nu poate fi explicată.” [76]

Dar, în acest caz, apostolul Pavel trebuia să fie unul dintre cei care au creat „mitul lui Hristos” și, prin urmare, să fi trăit semnificativ mai târziu decât epoca Evangheliei. Între timp, Pavel era un contemporan mai tânăr al lui Isus.

S-a născut cu 10-15 ani mai târziu decât El;

a ajuns la Ierusalim pentru prima dată în jurul anului 30 d.Hr., unde a studiat la școala lui Gamaliel;

a devenit creștin în jurul anului 36 d.Hr., adică în timpul lui Pilat (26–37), în timpul domniei regelui nabateean Areta al IV-lea (8 î.Hr. – 40 d.Hr.);

a predicat sub împăratul Claudius (41-54)

sub procuratorul Achaiei Gallion (52)

sub procuratorii Iudeii Felix (52–60) și P. Festus (60–62)

sub marele preot Anania (49-50)

sub regele Agripa al II-lea (48–66).

Toate aceste persoane, cunoscute din numeroase documente istorice, apar în Faptele Apostolilor și în Epistole [77] .

Epistolele Apostolului Pavel au fost scrise în anii '50 și '60. În orice caz, niciuna dintre ele nu ar fi putut apărea după căderea Ierusalimului (70). Distrugerea Templului i-ar fi oferit lui Pavel un argument decisiv împotriva apologeților Legii

Vechi, iar el nu ar fi omis să-l folosească. În Epistole, nu există nici cea mai mică aluzie la acest eveniment. Prin urmare, încercările de a le data în secolul al II-lea sunt absolut inacceptabile.

Drews spera să iasă din situație declarând că „Pavel nu știa nimic despre Isus”. [78] Între timp, epistolele apostolilor vorbesc despre nașterea lui Hristos și predicarea Sa, despre cei doisprezece apostoli ai Săi, Cina cea de Taină, moartea Sa pe cruce și Înviere. Pavel relatează despre întâlniri cu oameni care L-au cunoscut personal pe Isus - Petru, Iacov și Ioan - precum și cu „mulți” alți martori ai Învierii. [79] Este clar că, nefiind un ucenic direct al lui Isus, apostolul a vorbit puțin despre detaliile vieții Sale, lăsând acest privilegiu martorilor oculari. Cu toate acestea, chiar și pentru cititorul neinițiat este clar că, mărturisind despre Hristos, Pavel nu avea în minte o ființă mitică, ci pe Isus din Nazaret.

Dar de ce se spune atât de puțin despre viața pământească a lui Hristos în *Apocalipsa lui Ioan* ? Acest lucru se datorează naturii mistice și simbolice generale a Apocalipsei. Se știe că alte cărți creștine timpurii scrise în spirit apocaliptic, de exemplu „Păstorul” lui Hermas, trec în tăcere peste drumul pământesc al lui Isus. Și totuși, din Apocalipsa lui Ioan aflăm că Isus Hristos a venit din semința lui Iuda, a fost răstignit și a înviat, că a avut ucenici și a vestit Vestea Bună tuturor neamurilor. [80]

Rămâne de rezumat.

Să presupunem că Evangheliile nu ar fi ajuns până la noi. Cu toate acestea, am fi aflat din alte surse că în timpul domniei împăratului Tiberius și a procuratorului Pilat, în Iudeea trăia un predicator pe nume Isus din Nazaret. Învățătura sa a atras mulți adepți, dar a stârnit suspiciunile autorităților. Păzitorii Legii L-au predat lui Pilat, care l-a executat pe Isus ca „Rege al evreilor”, periculos pentru Roma. După moartea nazarineanului, fenomene misterioase i-au convins pe ucenici că El a înviat, că El era adevăratul Mântuitor promis de profeți. Așa s-a născut creștinismul, care a început să se răspândească rapid în tot imperiul.

Acum să ne imaginăm că, dintr-un motiv sau altul, toate mărturiile extraevanghelice despre Hristos s-au pierdut. Nici acest lucru nu le-ar dovedi dreptate mitologilor. La urma urmei, nicio mișcare spirituală amplă – fie că este vorba de confucianism, stoicism sau islam – nu a apărut fără liderii săi fondatori. De ce să excludem Biserica de la această regulă, descriind începutul ei ca o „generație spontană”?

Evenimentele consemnate în Evanghelii au avut loc cu doar câteva decenii înainte de a fi descrise. Între timp, miturile au nevoie de secole pentru a se forma.

„Cineva a existat...”

Convinși de fragilitatea structurii pe care o ridicaseră atât de mult timp și cu atâta migală, mitologii au început să se pregătească pentru retragere. Încă din 1902, John Robertson afirma că, în opinia sa, Iisus ar fi putut exista ca un „învățător inovator” și poate că El pretindea că este Mesia, dar aici se termină informațiile de încredere despre El. [81] În același timp, Robertson, urmând Talmudul și Celsus, l-a numit pe Iisus „fiul lui Pantheros”. În acest fel, el a repetat vechea eroare lingvistică în care cuvântul *Parthenos* , Fecioara, era confundat cu numele Pantheros.

În literatura marxistă, Archibald Robertson a fost unul dintre primii care au cedat. În cartea sa Originile creștinismului, publicată în 1953, el a recunoscut că relatarea din Evanghelie conține „elemente de istorie”. [82] Exemplul său a fost urmat de istoricul comunist italian Ambrogio Donini. El a scris: „Curenții avansați ai științei istorice, conștienți de pericolul acelor tendințe care nu iau în considerare procesul istorico-social de formare a tradițiilor creștine, simt nevoia să reevalueze conceptul de miticitate”. Cât despre viața lui Isus, Donini credea că se poate „încerca doar să se stabilească câteva trăsături generale ale acesteia”. [83]

În cele din urmă, mitologii noștri au fost nevoiți să fie de acord cu acest punct de vedere, deși l-au acceptat cu cea mai mare reticență. Astfel, S. Kovalev, spunând că „multe personaje ale literaturii creștine timpurii sunt, fără îndoială, figuri istorice”, a extins această concesie doar la Ioan Botezătorul, Apostolul Pavel și Apostolul Iacov, dar a continuat să nege realitatea lui Hristos. [84] Cu toate acestea, era deja o mare realizare faptul că Kovalev a încetat să mai considere mărturiile necreștine despre Isus drept un fals.

Un alt istoric sovietic, A. Kazhdan, al cărui raționament despre „zeul Iisus” l-am citat mai sus, scria în 1966: „Istoria tradiției evanghelice nu contrazice faptul că compilatorii Evangheliilor au putut transmite câteva elemente slabe ale istoriei reale a lui Mesia, omul care purta numele «Iisus». [85] M. Kublanov vorbește în același spirit, potrivit căruia „creștinismul emergent s-ar putea grupa în jurul personalității unui anumit predicator, unul dintre numeroșii «profeți» și «făcători de minuni» ai epocii”. [86] Dar ce se întâmplă cu notoria „tăcere a secolului”? La aceasta, istoricul răspunde: „Teza despre «tăcerea secolului», presupusa tăcere unanimă a autorilor necreștini, și-a pierdut semnificația care i se atribuia, precum și diversele concluzii care au fost trase pe această bază”. [87] Pare dificil să ne exprimăm mai clar.

Însă, după ce au recunoscut istoricitatea lui Hristos, susținătorii criticii moderate încearcă acum să diminueze importanța Sa ca Fondator al Creștinismului. Înșăși „problema lui Isus” este declarată neimportantă. „Pentru știința marxistă”, scrie unul dintre acești autori, „întrebarea dacă un om pe nume Isus, care a fost executat sub procuratorul Pontius Pilat și ulterior divinizat de adepții săi superstițioși, a trăit sau nu în Iudeea în timpul domniei lui Augustus și Tiberius nu are o importanță fundamentală. Religia creștină, ca toate mișcările religioase semnificative, a fost creată treptat de masele de credincioși.” [88]

Dar dacă această întrebare chiar nu contează, atunci care este rostul de a-i dedica atât de mult spațiu în propaganda ateistă? De ce s-au străduit atât de mult și din greu să demonstreze că Hristos „nu a existat” dacă existența Lui este un fapt secundar?

În plus, „masele de credincioși” anonime în rolul de creatori ai creștinismului sunt derutante. Orice epocă arată că „masele”, de regulă, erau fie un mediu conservator care păstra vechile credințe, fie material combustibil care izbucnea din flacăra adusă lor. Impulsul creativ către noi perspective și idei provenea întotdeauna de la *indivizi* . Ei erau cei care adunau în ei înșiși, ca într-un focar, experiența secolelor și aspirațiile generațiilor. „Dacă există o zonă”, subliniază pe bună dreptate S. Bulgakov, „în care rolul excepțional al individualității creative este cel mai incontestabil și evident, atunci aceasta este cea în care operează inspirația, iluminând o persoană într-un mod necunoscut, cu adevărat magic; o astfel de zonă este religia și arta. Încercați să înțelegeți originea Islamului, fără de care întreaga istorie a lumii ar fi diferită, dacă Mahomed ar fi înlăturat din ea.” [89]

Ar fi la fel de absurd să-i eliminăm pe Rafael, Shakespeare sau Beethoven din istoria artei. La urma urmei, istoria picturii este în mare măsură istoria artiștilor, iar istoria filosofiei nu este în esență nimic altceva decât istoria filosofilor. Chiar și într-o sferă precum viața politică, săracă în valori spirituale, descoperim influența puternică a voinței personale asupra cursului evenimentelor. Este suficient să ne amintim că numai secolul al XX-lea a cunoscut mai multe figuri care au determinat direcția epocii. A lăsa deoparte problema personalității înseamnă a rata unul dintre cele mai importante aspecte ale procesului istoric.

Este adevărat că, în trecutul îndepărtat, când predomina conștiința clanică, tribală și națională, individul părea să se retragă în fundal în fața unității întregului. Totuși, nu rezultă din aceasta că „masele” însele creau. Pur și simplu, poeții, sculptorii și artiștii lumii antice rămâneau adesea anonimi. Ei erau încă strâns legați de tradiție și nu îndrăzneau să i se opună. Tocmai în astfel de epoci au apărut legendele, epopeiile și miturile.

Însă, cu câteva secole înainte de Hristos, odată cu apariția marilor gânditori, lideri spirituali și reformatori – creatorii religiilor lumii – a început eliberarea individului din cătușele tradiției. La început, „masele” au acceptat cu mare dificultate lucrurile noi pe care le-au adus profeții și învățătorii. Ieremia, Confucius, Zarathustra, Anaxagora, Socrate și Aristotel – acestea sunt doar câteva nume din martirologiul celor care au fost întâmpinați cu neînțelegeri, persecutați și uciși. Liderii spirituali-reformatori au fost forțați să se angajeze într-o luptă dublă cu inerția legendelor, tradițiilor și ritualurilor. Moștenirea lor poartă încă amprenta indelebilă a personalității lor, a aspectului lor unic; lumea lor interioară influențează încă credința a milioane de oameni. Acest lucru singur face ca afirmația că problema Fondatorului Creștinismului este ceva „indiferent” pentru istoric să fie discutabilă.

O serie de exemple arată cât de departe pot merge cei care nu doresc să ia în considerare realitatea istorică a lui Hristos. Henri Barbusse, în special, L-a descris fără nicio bază ca pe un revoluționar și aproape un ateu. [90] Iar savantul Narodnaya Volya, Nikolai Morozov, l-a identificat pe Hristos simultan cu Moise, Mahomed, Ramses al II-lea și Vasile cel Mare. [91] Astfel de fantezii ciudate sunt uneori rezultatul unor ipoteze care se limitează la afirmația: „Cineva a existat, dar nu știm nimic despre el...”

„O încurcătură de contradicții și erori”

Autorii atei moderni sunt deja pregătiți, așa cum am văzut, să fie de acord că Evangheliile „relată o serie de fapte despre viața reală a predicatorului Isus”. [92] Însă acești autori au o serie de argumente în rezervă cu care speră să submineze *fiabilitatea* cărților Noului Testament. „În memoria oamenilor”, spun ei, „în memoria istorică de aproape două mii de ani, însăși imaginea lui Hristos s-a dezvoltat ca ceva multifațetat și contradictoriu”. [93] Ca dovadă, ei citează diverse interpretări ale personalității Sale din trecut și din prezent. Unii Îl consideră profet sau moralist, alții susținător al non-violenței, alții rebel. Este posibil, ni se cere, într-un astfel de caz să ne formăm o idee corectă despre o persoană atât de contradictorie?

Însă tocmai natura multifațetată a lui Isus vorbește despre măreția personalității Sale, despre faptul că El nu se încadrează în tipare și caracteristici lipsite de ambiguitate. De altfel, acest lucru este valabil și pentru mulți oameni remarcabili din toate timpurile. Cu cât un profet, filosof sau scriitor este mai semnificativ, cu atât sunt mai mari șansele apariției unor opinii noi, uneori neașteptate, despre el. Astfel, Mahomed a fost văzut ca un aventurier politic, un înșelător, un contemplator inspirat, iar Spinoza a fost înfățișat ca un ateu, un mistic.

Criticii au un alt argument împotriva credibilității Evangheliilor. Ei indică contradicții care se presupune că reduc valoarea istorică a Noului Testament. Chiar și vechii mitologi au prezentat acest argument ca fiind „artileria grea” a atacurilor lor.

De obicei, sunt evidențiate contradicții de două feluri: în descrierea faptelor și în prezentarea doctrinei. Să ne oprim mai întâi asupra „contradicțiilor” din relatările evangheliștilor despre evenimentele din viața lui Hristos.

Multă vreme s-a pus la îndoială dacă Iosif ar fi putut decide să meargă cu Maria și Pruncul la Ierusalim, așa cum spune Luca, dacă, potrivit lui Matei, ar fi aflat de planurile ostile ale lui Irod. [94] Găsim răspunsul în Matei. Irod a aflat despre Isus când avea aproximativ doi ani, iar Pruncul a fost adus la templu la vârsta de o lună, așa cum cerea Legea. [95]

„Matei și Marcu povestesc în detaliu cum a fost botezat Isus de Ioan Botezătorul; Luca, însă, afirmă clar că Ioan era în închisoare la acea vreme, iar Isus a fost botezat fără el.” [96] Totuși, merită să citim și să comparăm cu atenție textele pentru a vedea absurditatea acestei presupuse „contradicții”. Luca, vorbind despre arestarea lui Ioan, arată clar că acesta a fost arestat după botezul lui Isus.

„Unde Și-a petrecut Isus viața? Primele trei Evanghelii spun că a fost în Galileea, iar Evanghelia după Ioan afirmă că a fost în Ierusalim.” Dar Ioan cunoaște și perioada galileeană a vieții lui Hristos, așa cum și ceilalți evangheliști relatează despre predicarea din Iudeea. [97]

„Fiecare copil din Ierusalim ar fi trebuit să-L cunoască pe Isus din vedere! Și iată că se dovedește brusc că absolut nimeni nu-L cunoaște și nu L-ar fi recunoscut dacă nu ar fi fost Iuda.” Dar Isus a fost în Ierusalim doar pentru scurt timp, doar câteva zile; și chiar înainte de asta El a apărut în capitală pentru scurt timp, iar în timpul sărbătorilor sute de mii de oameni s-au adunat acolo. Gărzile care au fost trimise să-L prindă pe Isus s-ar putea să nu-L fi cunoscut deloc din vedere. Mai mult, incidentul a avut loc noaptea și a necesitat grabă.

„Doar cu o zi înainte, tot poporul venise la templu să-L asculte pe Hristos, marii preoți și cărturarii împreună cu Iuda căutau o ocazie să-L prindă în liniște, «nu în fața poporului». Și apoi, dintr-o dată, se dovedește că «tot poporul» este împotriva lui Hristos și cere executarea Lui.” În primul rând, expresia «tot poporul» nu se referă la populația numeroasă a Ierusalimului, ci la un mic grup de oameni incitați de marii preoți. În al doilea rând, aceasta nu este o «contradicție a evangheliei», ci o dovadă a inconstanței extreme a mulțimii, din

care găsim multe exemple în istorie. Adesea, poporul își atacă recentul erou cu o ferocitate mai mare, cu cât îl preamărea mai entuziasmat înainte...

Alte „contradicții” sunt de aceeași natură superficială. Cel mai adesea sunt inventate de critici tendențioși pentru a provoca neîncredere în Evanghelii.

Desigur, există discrepanțe reale între texte. De exemplu, cele două genealogii ale lui Isus. Care este autentică? Și de unde provin? Se știe că evreii își păstrau cu atenție înregistrările genealogice. Evangheliștii le-ar fi putut folosi, mai ales că rudele lui Isus locuiau încă în orașe diferite până în secolul al IV-lea. [98] Se pare că genealogia lui Luca este cea mai exactă, deoarece cea a lui Matei este în mod clar schematică și simbolică. Enumerand strămoșii lui Isus, Matei a vrut doar să descrie clar originea Sa regală.

Și dezacordurile în sine nu vorbesc împotriva evangheliștilor. Atunci când aceleași fapte sunt descrise de persoane diferite în mod independent, contradicțiile și variațiile sunt inevitabile, legate de particularitățile naratorului și de alte motive particulare. Și, bineînțeles, nu este surprinzător dacă o persoană relatează ceva ce o alta nu cunoaște. Este posibil să nu fi știut acest fapt, să nu i-a acordat importanță sau să l-a omis din motive necunoscute nouă. Exact asta găsim în Evanghelii. Ioan și Marcu, de exemplu, nu vorbesc despre copilăria lui Isus, Matei relatează doar câteva detalii despre ea, iar Luca vorbește chiar și despre evenimente care au avut loc înainte de Crăciun.

„Contradicțiile” din *învățătură* au fost colectate cu meticulozitate și prezentate sub forma unui tabel de către A. Nemoevsky în cartea sa „Dumnezeu Isus”. [99] Principalul defect al listei sale este lipsa de dorință de a lua în considerare cuvintele lui Isus în context. El smulge fără rușine fraze din discursul coerent și astfel face ca comparația să fie lipsită de sens. Iată câteva exemple:

1) „Fericiți sunt făcătorii de pace.”

2) „N-am venit să aduc pace, ci sabie.”

Dar nu este oare clar că în primul caz este vorba despre porunca păcii, iar în al doilea, Hristos prevede lupta care se va izbucni în jurul învățăturii Sale?

1) „Să nu credeți că am venit să stric Legea.”

2) „Vinul nou se toarnă în burdufuri noi.”

Esența Legii, conform învățăturii lui Hristos, sunt două porunci: despre dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele. El considera numeroasele ritualuri ale iudaismului târziu, așa-numitele „tradiții ale bătrânilor", ca fiind secundare și uneori chiar obscurând spiritul Legii.

1) „Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni."

2) „Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu."

Prima poruncă condamnă deșertăciunea și dezbinarea spirituală, căci inima omului trebuie să aparțină numai lui Dumnezeu. A doua frază se referă la o anumită întrebare care îi frământa pe evrei: dacă să plătească taxe guvernului roman.

1) „Nu judecați, ca să nu fiți judecați."

2) „Veți ședea pe douăsprezece tronuri și veți judeca pe cele douăsprezece seminții ale lui Israel."

Predica de pe Munte vorbește despre păcatul condamnării. În al doilea caz, „a judeca" înseamnă „a conduce". „A judeca" în Orientul semitic (în Fenicia, Cartagina, Israel) este sinonim cu conducător. [100] Apostolii au fost aleși ca fondatori ai noului popor al lui Dumnezeu, asemenea celor doisprezece patriarhi din vechime, strămoșii lui Israel.

Se pare că aceste exemple sunt suficiente pentru ca cititorul să se convingă de prețul „contradicțiilor în învățătură". Cu această abordare, se pot găsi oricâte contradicții se dorește în orice lucrare a lumii antice și moderne.

Evangheliștii sunt acuzați și de *erori* privind geografia și istoria.

Se aud adesea remarci ironice despre faptul că autorii Evangheliilor nu sunt foarte familiarizați cu Palestina, că povestesc, de exemplu, despre o furtună pe Lacul Ghenizaret. [101] Între timp, navigarea cu barca pe un lac lung de 20 km și lățime de 9 km nu este atât de sigură pe cât cred mitologii. Se știe că și acum pescarii din Ghenizaret sunt prinși în uragane care zboară brusc din munții din jur. [102]

Mai departe. „Spunându-ne că Hristos a venit din cetatea Tirului până la Marea Ghenizaretului, evangheliștii Îl fac să treacă prin Decapole. Și aceasta este aproximativ același lucru ca și cum cititorul, dorind să ajungă de la Moscova la Leningrad, ar trece prin Ucraina." [103] Autorul acestor rânduri ignoră complet *scopul* călătoriei. Nimic nu dovedește că Iisus Hristos a ales întotdeauna

cel mai scurt drum, trecând prin mica sa țară; dimpotrivă, dacă acest lucru ar fi corespuns intențiilor Sale, ar fi putut foarte bine să facă un ocol lung.

Aceștia subliniază că evangheliștii nu cunosc fauna palestiniană. [104] Însă toate animalele enumerate în Evanghelii: oi, capre, măgari, boi, cămile, lupi, porumbei, vrăbii, șerpi - erau tocmai locuitorii originari ai Palestinei și au fost menționate în mod repetat în Vechiul Testament. [105] Având în vedere vulpile menționate în Evanghelie, Moutier-Rousset notează cu îndoială: „Nu știu dacă vulpea, atât de des întâlnită în Italia, se găsește și în Palestina.” [106] Dar nu a avut nevoie decât să consulte orice manual de zoogeografie pentru a se convinge de acest lucru. Vulpea fennec este răspândită în tot Orientul Mijlociu și încă trăiește în Israel.

„Cei mai comuni copaci pentru Palestina, precum și pentru întreaga Mediterană, cum ar fi măslinul, portocalul, lămâiul, rodia, migdalul... nu sunt numiți în Evanghelii”, scrie în continuare Moutier-Rousset. „Dar ceea ce este absolut de neconceput este că s-ar putea face vin sub cerul încins al Palestinei.” [107] Desigur, Noul Testament nu enumeră *toți* reprezentanții florei Israelului. Dar este Evanghelia o schiță geografică a naturii Orientului Mijlociu? Cât despre podgorii și vin, este rar ca o carte din Vechiul Testament să nu le menționeze. Flavius vorbește și el despre podgorii, iar arheologii au descoperit multe dispozitive antice pentru vinificație în Palestina. [108]

Parabola „boabelor de muștar” a devenit o țintă constantă a atacurilor. Criticii o consideră absurdă, uitând că *nu știm* ce cuvânt a folosit Hristos în aramaică. La urma urmei, acum putem reconcilia denumirile plantelor între diferite popoare doar cu ajutorul nomenclaturii latine comune introduse în secolul al XVIII-lea de Linnaeus. Ce este surprinzător dacă traducătorul grec a folosit (poate din greșeală) cuvântul „sinapse” în loc de altul? Unii cred că Hristos se gândea la un copac ale cărui semințe erau folosite, precum muștarul, ca și condiment. Alți autori cred că în acest caz era vorba de muștar sălbatic negru. Uneori ajunge la mai mult de trei metri înălțime. [109] În orice caz, nu trebuie să ne surprindă cuvintele lui Hristos, care numea bobul de „muștar” cea mai mică dintre semințe. Discursurile sale erau adesea caracterizate de întorsături de frază hiperbolice (de exemplu, sintagma despre cămilă și urechea acului sau expresia: „a strecura un țânțar și a înghiți o cămilă”). Acest mod de a vorbi a fost uneori adoptat de apostoli. Astfel, Ioan notează că, dacă tot ce s-ar întâmpla cu Hristos ar fi scris, lumea nu ar conține cărți despre El.

Să trecem acum la „erorile istorice”. Criticii au negat în unanimitate existența orașului *Nazaret* în secolul I , deoarece acesta nu este menționat în Vechiul Testament, nici în Josephus, nici în Talmud. [110] Cu toate acestea, în primul rând, Nazaret a fost una dintre așezările nesemnificative ale Galileii (Josephus numără peste 200), iar în al doilea rând, o inscripție evreiască descoperită recent numește Nazaretul printre orașele în care au locuit preoții după distrugerea Templului în anul 70. Datorită săpăturilor lui P. Bagatti din Nazaret, s-a stabilit că acest oraș a existat nu numai în zilele lui Isus, ci și mai devreme. [111]

Relatarea recensământului făcut de Sfântul Luca, care a coincis cu Nașterea Domnului, a fost adesea considerată nedemnă de încredere. Într-adevăr: de ce „porunca” pentru aceasta nu a venit de la Irod, ci de la Augustus? De ce nu este menționată în alte surse? Și, în final, de ce, potrivit lui Luca, a fost îndeplinită într-un mod atât de ciudat („fiecare s-a dus să se înregistreze în cetatea lui”)?

Cunoaștem mai multe recensăminte pe care Augustus le-a făcut în țările aliate cu câțiva ani înainte de era noastră. Josephus menționează numărul de persoane care au refuzat să jure credință lui Augustus în zilele lui Irod. Prin urmare, Irod, ca monarh semi-dependent, a efectuat un fel de recensământ [*Recensământ - recensământ al populației*] în țara sa. Metoda prin care se efectua recensământul, deși la prima vedere pare neobișnuită, era cunoscută în Orient și era folosită de romani. Într-un text egiptean (cca. 104 d.Hr.) citim: „Gaius Vibius Maximus poruncește: având în vedere faptul că sunt pe cale să fac un recensământ, toți cei care, din orice motiv, au părăsit casa să se întoarcă pentru a fi supuși recensământului în modul prescris.” [112]

Luca datează recensământul pe care îl menționează în timpul domniei lui Quirinius în Siria. Scepticii se bucură: „În perioada în care Biserica datează nașterea lui Hristos «în zilele lui Irod», Quirinius nu guverna Siria.” [113] Dar, potrivit unor cercetători competenți, Quirinius a guvernat Siria de două ori, iar prima dată – cu câțiva ani înainte de era noastră. [114]

Irod a murit în anul 4 î.Hr. - înseamnă asta că indicațiile cronologice ale lui Matei și Luca sunt greșite? Acest lucru dovedește doar că data Nașterii Domnului, calculată în secolul al IV-lea de către călugărul Dionisie, nu este foarte precisă. Conform tuturor datelor, Isus s-a născut în anul 7 sau 6 î.Hr. [115]

Se crede că evangheliștii s-au înșelat numindu-l rege pe Antipa, fiul lui Irod cel Mare, deși acesta a fost numit doar conducător al uneia dintre cele patru regiuni ale Palestinei. Însă în Evanghelii, Irod este numit „tetrarh”, „cvadrarh”, așa cum îl numește și Flavius. [116]

S-a sugerat că în Iudeea secolului I titlul „didaskalos”, care este dat în Evanghelii ca echivalent cu cuvântul „rabin”, învățător, nu exista. Dar în 1930, arheologul israelian E. Sukenik a descoperit un mormânt din acea vreme unde era înmormântat un om numit „didaskalos”. [117]

Evanghelia după Ioan vorbește despre „mari preoți”, ceea ce este considerat o greșeală, deoarece urma să existe un singur mare preot. [118] Cu toate acestea, din cărțile lui Josephus Flavius aflăm că în acei ani marele preot Hanan (Ana), înlăturat de romani, nu și-a pierdut influența. Succesorul lui Hanan a fost ginerele său, Iosif Caiafa. [119] De fapt, au împărțit puterea și amândoi au luat parte la procesul lui Isus.

Evangheliștii menționează o turmă de porci care păștea în „țara gadarenilor”. Referindu-se la interdicția din Vechiul Testament privind consumul de carne de porc, criticii „prind” evangheliștii în ignoranța lor cu privire la obiceiurile locale. [120] Între timp, se știe că gadarenii aparțineau Decapolei, o zonă locuită în principal de păgâni care nu respectau Legea lui Moise. Prin urmare, nu este nimic incredibil în faptul că acești oameni creșteau porci. [121]

Autenticitatea relatărilor despre Patimi este, de asemenea, pusă sub semnul întrebării. În special, se spune că tribunalul marilor preoți a încălcat multe puncte ale legii evreiești. [122] Cu toate acestea, istoria cunoaște multe exemple de procese ilegale, așa că de ce să ne așteptăm la scrupulozitate juridică din partea membrilor Sinedriului când sentința era deja predeterminată? Mai mult, în epoca evanghelică, procedurile judiciare se aflau în mâinile partidului saduceu, care urma propriul cod penal. Tot ce se știe despre acesta este că era extrem de sever. [123]

Se observă că comportamentul lui Pilat este descris în Evanghelii într-un mod neverosimil, deoarece era cunoscut ca un om crud care ura evreii. [124] Dar nu s-ar fi putut opune procuratorul Sinedriului tocmai pentru a-l deranja? În același timp, consimțământul său pentru execuția Inocențiului îl arată pe Pilat exact așa cum îl descriu contemporanii săi.

Și este complet neclar pe ce bază neagă prezența trupelor romane în Ierusalim. [125] Josephus Flavius relatează direct despre prezența soldaților lui Pilat în capitala Iudeii. [126]

Criticii susțin de obicei că Evangheliile nu ar fi putut fi scrise înainte de anul 70 î.Hr., deoarece conțin o profeție a lui Hristos despre distrugerea Ierusalimului. Această concluzie se bazează pe credința că nu există profeții adevărate. Cu toate acestea, numeroase fapte vorbesc împotriva scepticilor. Profetul Isaia, de exemplu, a vorbit despre viitoarea cucerire a Iudeii încă din 734 î.Hr., dar acest

eveniment a avut loc abia în 587. Ei vor spune: această profeție este o „inserție” ulterioară. Există însă suficiente exemple din alte epoci, unde cronologia nu este pusă la îndoială. Astfel, la sfârșitul secolului al XIX-lea, Vl. Soloviov a scris despre amenințarea chineză. Înseamnă aceasta că cărțile sale ar trebui datate în epoca Mao? Întâlnim adesea previziuni ale războaielor, revoluțiilor și altor cataclisme sociale în operele sfinților, gânditorilor și poeților. Acest fapt nu mai poate fi atribuit „inserțiilor”. Iar recunoașterea lui privează argumentul împotriva profețiilor Evangheliei de forță.

Există un alt motiv pentru a declara Evangheliile nedemne de încredere - acestea sunt relatări despre *miracole* . Dar iată-ne în afara sferei criticii științifice. [127] Dacă istoricul aderă la opinii care limitează orizontul la limitele lumii senzoriale, atunci nicio relatare despre fenomene miraculoase nu va fi acceptată de el. Le va nega cu orice preț și le va explica în felul său. Hristos a spus despre astfel de oameni: „Chiar dacă morții ar învia, ei nu vor crede”.

Nu vom vorbi despre latura fundamentală, filosofică a problemei, vom observa doar că în cronicile și lucrările istorice ale acelei epoci există numeroase dovezi ale unor fenomene extraordinare. Flavius, Tacitus și Plutarh relatează despre ele, dar nimănui nu-i trece prin minte să declare cărțile lor ficțiune.

Cine a scris Evangheliile și când?

În anii 1820, teologul Christian Bauer de la Universitatea din Tübingen a propus ideea că Evangheliile au fost scrise la sfârșitul secolului al II-lea. Această idee a fost preluată cu nerăbdare de mitologi; este susținută și de mulți care cred în „nucleul istoric” al Evangheliilor. Aceștia susțin că, din acest motiv, scrierile Noului Testament nu pot oferi informații fiabile despre viața lui Hristos. [128] Este acest lucru adevărat? Și ce se știe astăzi despre originea Evangheliilor?

Originalele Evangheliilor nu s-au păstrat, dar prin aceasta nu fac excepție printre majoritatea operelor autorilor antici. Originalele cărților lui Seneca, Flavius, Tacitus și ale altor scriitori din secolele I-II s-au pierdut. Prin urmare, există două modalități de a data astfel de opere:

1) din cele mai vechi manuscrise disponibile;

2) de la cele mai vechi referințe la aceste opere în scrierile autorilor ale căror vieți sunt datate mai precis.

În ceea ce privește manuscrisele, Evangheliile se disting de restul literaturii antice. Dacă există, de exemplu, 11 manuscrise ale operelor lui Platon, 50 ale lui Eschil, 2 ale lui Euripide, 10 ale lui Virgil (toate acestea sunt, desigur, copii, nu originale), atunci scrierea Noului Testament este reprezentată de manuscrise grecești într-o cantitate care depășește 2.500 de exemplare.

Însă avantajul Evangheliei va fi deosebit de revelator dacă luăm în considerare perioada de timp care a trecut de la momentul scrierii cărții până la cel mai vechi manuscris care a supraviețuit. Originalele lui Virgil sunt separate de cele mai vechi copii ale operelor sale cu 400 de ani, Horațiu cu 700 de ani, Iulius Cezar cu 900 de ani, Platon cu 1300 de ani, Sofocle cu 1400 de ani, Eschil cu 1500 de ani, Euripide cu 1600 de ani, în timp ce manuscrisele Evangheliilor sunt separate de original printr-un decalaj de doar *câteva decenii* .

Se știe, în special, că cea mai recentă a fost Evanghelia după Ioan (momentul scrierii sale datează din anii '90), iar cel mai vechi fragment al acestei Evanghelii, găsit în Egipt, datează din anii 120-125. A fost descoperit și un fragment din narațiunea Evangheliei, al cărui compilator cunoștea deja toate cele patru Evanghelii canonice. Aceasta datează de la sfârșitul secolului I sau începutul secolului al II-lea. Un papirus publicat în 1955, care include jumătate din Evanghelia după Ioan, datează din anul 200. [129]

Dacă ne uităm la referințele la Evanghelii la scriitorii din secolele I-II, vom găsi destule. Iată câteva dintre ele. [130]:

Sfântul *Clement al Romei* a scris o scrisoare în jurul anului 95, în care cita cuvinte din Evangheliile după Matei și Marcu. [131]

Sfântul *Ignațiu al Antiohiei* , executat în 107, citează Evanghelia după Matei. Se pare că dintr-un cerc apropiat de Ignațiu a provenit Didahe, sau Învățătura celor Doisprezece Apostoli (cca. 100). Aceasta conține fraze din Matei și Luca, iar într-un loc se face o referire directă la „Vestea Bună”, adică Evanghelie. [132]

Св. *Поликарп Смирнский*, ученик апостола Иоанна, когда в 156 году его осудили на смерть, сказал, что он служит Христу 86 лет. Следовательно, он застал еще Иудейскую войну 66–70 годов. В своем послании Поликарп цитирует Евангелия от Матфея и Луки и 1 Послание Иоанна. [133]

Discipol al apostolului Ioan și prieten al lui Policarp, *Papias din Hierapolis* (cca. 70–150) oferă o relatare detaliată a modului în care au fost scrise Evangheliile după Matei și Marcu. El și-a extras informațiile de la oameni care i-au cunoscut personal pe creștinii din prima generație. În special, le cunoștea pe fiicele lui

Filip, unul dintre cei Doisprezece. În jurul anului 130, Papias a compilat o carte, „Interpretarea cuvintelor Domnului”, în care a scris:

„Spre deosebire de mulți, nu am avut încredere în cei verboși, ci în cei care transmit nu gândurile altora, ci poruncile date credincioșilor de către Domnul și care izvorăsc din Adevărul Însuși. Dacă, de exemplu, întâlneam o persoană care era ucenicul bătrânilor, întrebam despre conversațiile bătrânilor înșiși: ce au spus Andrei, sau Petru, sau Filip, sau Toma, sau Iacov, sau Ioan, sau Matei, sau oricare alți ucenici ai Domnului, ce au spus Aristion și Preotul Ioan, ucenici ai Domnului .” [134]

Scriitorul creștin *Aristide,* în Apologia sa (cca. 120), numește deja Evangheliile Sfânta Scriptură. [135]

Sfântul *Iustin Filosoful* , originar din Palestina, care a acceptat creștinismul în jurul anului 130 și a fost executat pentru mărturisirea sa în 163, citează fragmente din trei Evanghelii, numindu-le „amintiri ale apostolilor”, precum și unele lucrări necunoscute, apropiate de Evangheliile canonice. [136]

În jurul anului 170, sirianul Tațian a întocmit o compilație *a tuturor celor patru Evanghelii* , demonstrând astfel că le considera general acceptate și canonice. În 1935, au fost găsite fragmente din opera sa care datează din anul 200. [137]

Contemporanul lui Tațian, Sfântul *Irineu de Lyon* (120–200), nu numai că vorbește despre cele patru Evanghelii, dar numește și autorii lor. Mărturia lui Irineu este deosebit de valoroasă, deoarece l- a cunoscut *personal* pe Policarp de Smirna în tinerețe.

„Îmi amintesc mai clar lucrurile din acea vreme decât cele din vremurile recente ”, i-a scris el prietenului său din tinerețe, Florin, „ *căci ceea ce am învățat în copilărie se întărește odată cu sufletul și prinde rădăcini în el. Astfel, aș putea chiar descrie locul unde fericitul Policarp ședea și vorbea; pot să-i înfățișez mersul, felul de viață și înfățișarea; conversațiile sale cu oamenii, cum vorbea despre comunicarea sa cu Ioan* [*Este vorba despre apostolul Ioan*] *și cu alții care L-au văzut pe Domnul, cum și-a amintit cuvintele lor și a povestit ce a auzit de la ei despre Domnul* . ”

Și, potrivit lui Irineu, tot ce a spus Policarp era în conformitate cu Evanghelia. [138]

Lista cărților Noului Testament, descoperită în 1740 de către savantul italian Muratori și numită în onoarea sa „Canonul Muratorian”, datează din epoca lui Irineu.

Chiar și din aceste puține exemple rezultă că încă de la începutul secolului al II-lea Evangheliile, și în principal cele canonice, erau larg cunoscute.

Ce informații există despre autorii Evangheliilor?

În vremurile străvechi, exista obiceiul de a atribui cărți marilor înțelepți și, astfel, de a consolida autoritatea textului. Au apărut multe lucrări care se presupune că au aparținut lui Enoh, Moise, Solomon etc. Criticii Evangheliilor au încercat să folosească acest fapt pentru a pune la îndoială valoarea lor istorică. Dar se pune întrebarea: de ce autorii Evangheliilor noastre nu sunt apostolii cei mai apropiați de Hristos - Petru, Iacov, Andrei, ci figuri aparent secundare precum Marcu sau Luca? Și Matei nu a fost o persoană care să fi jucat un rol remarcabil printre apostoli.

Titlurile Evangheliilor nu conțin pur și simplu numele autorilor lor, ci sunt numite „Evanghelia după (χατά) Matei", „după Marcu", „după Luca", „după Ioan". Cuvântul χατά înseamnă, în acest caz, că respectiva carte a fost scrisă „după cutare autor" sau „după cutare autor". Unii critici văd acest lucru ca o dovadă a nesinceritățiі Evangheliilor. Cu toate acestea, în literatura greacă, cuvântul χατά este adesea folosit pentru a desemna autorul direct. [139] În plus, utilizarea cuvântului χατά are și un anumit sens teologic. Evanghelia este învățătura lui Hristos Însuși, iar evangheliștii oferă doar o expunere a acesteia. Prin urmare, a spune, de exemplu, „Vestea Bună a lui Luca" ar fi în esență incorect. În realitate, este „Vestea Bună a lui Isus Hristos" după Luca, după Marcu etc.

Se spune că Evangheliile, opere de înaltă măiestrie literară, nu ar fi putut fi scrise de „pescari analfabeți". Dar, pe de o parte, cunoaștem numeroase exemple de opere remarcabile provenite din condeiul unor oameni care nu au primit o educație vastă; astfel, Jacob Boehme, marele gânditor al secolului al XVII-lea, a fost cizmar. Pe de altă parte, este greșit să-i numim pe evangheliști „pescari analfabeți": Matei a fost vameș, Marcu provenea dintr-o familie de preot, Luca a fost medic, Ioan era apropiat de cele mai înalte cercuri ale societății ierusalimului.

Tradiția creștină timpurie asociază în unanimitate Evangheliile cu persoanele ale căror nume apar în titlurile lor. Să începem cu Evanghelia după *Marcu* , deoarece este considerată cea mai veche.

Ioan Marcu provenea dintr-o familie creștină care locuia în Ierusalim și era apropiată de Apostolul Petru. Era rudă cu Iosif Barnaba, un prieten al Apostolului Petru. La un moment dat, Marcu l-a însoțit pe „Apostolul Neamurilor" în călătoriile sale misionare, dar mai târziu s-au despărțit, iar tânărul a devenit tovarășul lui

Petru, care l-a numit „fiul său”. Apostolul galileean avea nevoie de un traducător, deoarece stăpânea greaca slab, cu atât mai puțin latina. La începutul anilor '60, Marcu l-a întâlnit din nou pe Apostolul Pavel, dar la Roma. Potrivit lui Irineu din Lyon, Marcu și-a scris Evanghelia la scurt timp după moartea Apostolului Petru, care a fost răstignit în jurul anului 64. [140] Un ucenic al Apostolului Ioan, Papias din Hierapolis, citează mărturia unui ucenic al lui Hristos, Preotul Ioan:

„Marcu, tălmăcitorul [*literal - ἑρμηνευτής, traducător, interpret*] *lui Petru, a notat cu exactitate tot ce și-a amintit, deși nu a respectat ordinea cuvintelor și faptelor lui Hristos, pentru că el însuși nu L-a ascultat pe Domnul și nu L-a însoțit. Ulterior, este adevărat, a fost, așa cum s-a spus, cu Petru, dar Petru a expus învățătura pentru a satisface nevoile ascultătorilor și nu pentru a transmite conversațiile Domnului în ordine* .” [141]

Este semnificativ faptul că Sfântul Iustin, citând un pasaj din Evanghelia după Marcu, își numește sursa „Memoriile lui Petru”. [142]

Aceste informații sunt în bună concordanță cu caracterul Evangheliei după Marcu. Se pare că este o colecție de episoade, vag legate între ele și plasate fără o schiță cronologică strictă (cu excepția începutului și a descrierii Patimilor lui Hristos). Acest lucru poate fi explicat, aparent, prin faptul că evanghelistul a scris mai întâi povești separate din cele ale lui Petru, iar mai târziu le-a combinat.

În narațiunea simplă a lui Marcu, există un ecou al stilului semitic. Scriitorul este caracterizat de laconicism, expresii comune și impetuozitate. Scenele se succed rapid. Trecând de la un eveniment la altul, Marcu repetă cuvântul „imediat” de multe ori. Vocabularul său este sărac, dar surprinzător de specific. Cercetătorii au numărat în cartea sa unsprezece termeni care denotă părți ale unei case, zece - părți ale îmbrăcămintei, nouă - tipuri de alimente. [143]

Marcu menționează nu doar detalii pe care Petru, un martor ocular, i le-ar fi putut spune, ci și pe cele care, aparent, erau cunoscute personal de evanghelist. De exemplu, numai el povestește despre un anumit tânăr care a fost martor la arestarea lui Isus. Potrivit majorității comentatorilor, a fost vorba de Marcu însuși. Când evanghelistul scrie despre Simon din Cirene, care a dus crucea lui Hristos la Golgota, el notează fără nicio explicație că acesta era „tatăl lui Alexandru și al lui Ruf”. Evident, autorul credea că aceste persoane erau bine cunoscute cititorilor săi. În Epistola Apostolului Pavel către Romani, este într-adevăr menționat un anume Ruf, membru al comunității creștine timpurii. [144]

Conform tradiției păstrate de Clement din Alexandria, Ieronim și Eusebiu, Marcu a scris Evanghelia la Roma. Acest lucru este confirmat de unele latinisme din carte. [145] În orice caz, este sigur că el se gândea la cititori care locuiau în

afara Palestinei. Marcu explică sensul cuvintelor aramaice pe care le citează aproape peste tot. [146]

Evanghelia nu sugerează în mod direct că Ierusalimul fusese deja distrus. Prin urmare, a fost scrisă nu mai târziu de anii '60 ai secolului I.

Dacă a doua Evanghelie narează în principal *evenimentele din* viața Mântuitorului, atunci prima, numită *Matei* , dedică mult spațiu *cuvintelor* lui Hristos. Deja menționatul Papias din Hierapolis mărturisește: „Matei a scris cuvintele Domnului (Logia Kiriaka) în ebraică și le-a tradus (sau interpretat) cât de bine a putut.” [147] Aceasta înseamnă că Evanghelia noastră după Matei, scrisă în greacă, nu este „Logia” textului original. Cu toate acestea, chiar și în forma sa actuală, ea dezvăluie un autor strâns legat de tradiția iudeo-creștină. Matei face frecvente referințe la Vechiul Testament, folosește cuvântul „scrib” într-un sens pozitiv, acordă o mare importanță comunității credincioșilor, Bisericii, păstrează expresiile palestiniene, nu explică sensul obiceiurilor evreiești și sensul unui număr de cuvinte aramaice. [148]

Partea narativă a Evangheliei după Matei este împrumutată în mare parte de la Marcu, al cărui text se încadrează aproape în întregime în Matei și Luca. Prin urmare, partea cea mai originală a cărții ar trebui considerată cuvintele lui Isus. [149]

Se pare că Logia, sau Cuvintele Domnului, nu au fost complet încorporate în Evanghelia greacă după Matei. Este posibil să fi existat ca o colecție de zicători, similare cu cele răspândite în perioada creștină timpurie. [150] Totuși, trebuie ținut minte că dvarim, echivalentul ebraic al cuvântului logia, însemna atât cuvinte, cât și fapte.

Logia lui Matei a fost probabil scrisă înainte de Războiul Iudeu, adică în anii '40 sau '50, iar versiunea greacă în anii '70. „Unii cercetători”, notează Karl Adam, „merg chiar mai departe și cred că Sursa Discursurilor, adică textul de bază al lui Matei scris în aramaică, a fost compusă în timpul vieții lui Isus, deoarece se pare că nu menționa încă povestea suferințelor Domnului și deoarece totul sugerează că Pavel cunoștea și folosea deja această sursă. Întrucât E. Littman a stabilit că textul aramaic original al Rugăciunii Domnești este construit în versete tetrametrice și rime finale, pare foarte probabil ca această formă ritmică să fi fost dezvoltată de Isus Însuși și că în textul aramaic al rugăciunii avem „însuși cuvintele Domnului în sunetul lor original”. [151]

Autorul celei de-a treia Evanghelii, *Luca* , spre deosebire de Marcu, nu este un povestitor simplu, ci un scriitor care avusese deja în fața ochilor „multe” încercări de a prezenta viața și învățăturile lui Hristos. [152] Se pare că nu era evreu;

există puține semitisme în cartea sa. El folosește pe larg Evanghelia după Marcu, dar are la dispoziție și alte surse. Unele dintre ele au apărut printre creștinii evrei și chiar printre discipolii Botezătorului.

O tradiție străveche atribuie compunerea Faptelor Apostolilor Sfântului Luca, medic și tovarăș al Apostolului Pavel. [153] Într-adevăr, atunci când această carte vorbește despre călătoria comună a lui Pavel și Luca, autorul povestește la persoana întâi. [154] Faptele Apostolilor sunt o continuare a celei de-a treia Evanghelii, așa cum se afirmă clar în prefață. Prin urmare, această Evanghelie trebuie să aparțină și lui Luca. [155] Este caracteristic faptul că a treia Evanghelie, la fel ca Epistolele lui Pavel, subliniază misiunea universală a creștinismului.

Un document, scris în jurul anului 170, spune următoarele despre Luca:

„Luca, sirian, originar din Antiohia, medic, ucenic al apostolilor; l-a urmat mai târziu pe Pavel până la martiriul său. Slujind Domnului cu desăvârșire, nu a avut soție și copii. A murit în Beotia, plin de Duhul Sfânt, la vârsta de optzeci și patru de ani. Întrucât Evangheliile fuseseră deja scrise în Iudeea de Matei, în Italia de Marcu, Luca, inspirat de Duhul Sfânt, a scris Evanghelia în regiunea Ahaia ."
[156]

Chiar dacă nu toate detaliile prezentate în acest text sunt demne de încredere, Luca a fost, fără îndoială, primul istoric al creștinismului, deși cartea sa nu coincide ca gen cu operele istorice ale autorilor antici. Potrivit majorității cercetătorilor moderni, Luca a scris în anii Războiului Evreiesc sau chiar mai devreme, adică între anii '60 și '70. [157]

Primele trei Evanghelii prezintă o mare asemănare în compoziție și au, de asemenea, multe coincidențe literale. Acest lucru a devenit evident după ce au fost publicate în secolul al XVIII-lea ca *Sinopsis* , adică în coloane paralele. De aici și denumirea lor general acceptată - Evanghelii Sinoptice.

O analiză comparativă a textelor a scos la iveală și interdependența dintre evangheliști. În termeni generali, acestea pot fi prezentate după cum urmează: Marcu a furnizat material pentru versiunea greacă a Evangheliei după Matei și Luca; compilatorul versiunii grecești a Evangheliei după Matei, pe lângă Logia și Marcu, a avut la dispoziție o altă sursă scrisă sau orală. Aceeași sursă a fost folosită de Luca, care s-a inspirat și el din Logia [158].

SCHEMA ORIGINII EVANGHELIILOR SINOPTICE

Evangheliile sinoptice nu numai că au texte comune și similare, dar au și o trăsătură importantă în comun: discursurile lui Isus din ele diferă puternic ca stil de cuvintele evangheliștilor înșiși. Evident, aceste discursuri au fost bine păstrate în memoria primilor ucenici.

A patra Evanghelie poartă numele lui Ioan. Conform tradiției, acesta nu era altul decât Ioan, fiul lui Zebedeu. Aparținând ucenicilor Botezătorului, a fost unul dintre primii care L-au urmat pe Hristos împreună cu fratele și mama sa. Pentru ardoarea sa, Ioan a primit de la Învățător porecla „Fiul Furtunii” sau „Fiul Tunetului”. A patra Evanghelie îl numește pe Ioan „ucenicul pe care îl iubea Isus”. De asemenea, se spune că el a fost singurul dintre cei doisprezece care a fost la Golgota și, după moartea Domnului, a luat-o la sine pe Maica Sa. Pe atunci, avea doar optsprezece sau douăzeci de ani.

La începutul anilor '30 ai secolului I, Ioan, împreună cu Petru, a predicat printre evrei și samariteni, a supraviețuit arestării și, după execuția fratelui său Iacov în anul 44, probabil a părăsit Iudeea. La sfârșitul secolului, a condus comunități din Asia Mică și a locuit în orașul Efes. Din Efes, Ioan a fost exilat de autoritățile romane pe insula Patmos și s-a întors acolo. A murit în jurul anului 100, la o vârstă înaintată. [159] Conform tradiției Asiei Mici, apostolul și-a scris Evanghelia în anii '90.

S-a pus la îndoială faptul că Ioan ar fi putut realiza o operă atât de perfectă la o vârstă atât de înaintată. [160] Dar dacă ne amintim că Sofocle și-a terminat Oedip la Colonos la vârsta de 89 de ani, Titian a lucrat la pictura Coborârea de pe Cruce la vârsta de 97 de ani, iar Goethe a scris cele mai bune scene din a doua parte a lui Faust la vârsta de 83 de ani, atunci această obiecție dispare.

Evanghelia după Ioan diferă ca stil de cea a sinopticilor. Imaginea lui Hristos din ea este oarecum diferită de cea a lui Matei, Marcu și Luca. Acest lucru, însă, nu diminuează autenticitatea cărții, ci doar indică calitățile personale ale autorului. La urma urmei, Socrate nu arată la fel în Xenofon ca în Platon.

Ioan subliniază mai mult decât sinopticii că Hristos este Fiul lui Dumnezeu venit din Cer, dar, în același timp, Ioan este cel care, poate mai des decât ceilalți evangheliști, subliniază natura Sa umană, vorbind despre smerenia lui Isus înaintea Tatălui, despre sentimentele Sale de prietenie, despre oboseală, tristețe și lacrimi.

Evangheliile sinoptice relatează doar despre lucrarea lui Hristos în Galileea, apoi trec imediat la ultima Sa călătorie la Ierusalim. Ioan, pe de altă parte, vorbește despre vizitele repetate ale lui Isus în Iudeea înainte de Săptămâna Mare. Anterior, istoricii aveau tendința de a favoriza cronologia primilor trei evangheliști;

cu toate acestea, în zilele noastre, credibilitatea mărturiei lui Ioan a crescut. Sinopticii nu și-au propus sarcina de a oferi o imagine secvențială a evenimentelor, în timp ce Ioan avea evident acest obiectiv. Este greu de imaginat că Isus, care mergea la Ierusalim de sărbători încă din copilărie, a abandonat acest obicei în timpul lucrării Sale. În plus, Luca oferă două mărturii indirecte care îl confirmă pe Ioan. Evanghelistul spune că Hristos „a propovăduit în sinagogile Iudeii” (Luca 4:44) și descrie, de asemenea, vizita Domnului la casa Martei, care se afla la câțiva kilometri de capitală.

Ioan se oprește mai des decât autorii sinoptici asupra mărturiei lui Isus despre Sine. În legătură cu El, evanghelistul folosește cuvântul *Logos* , bine cunoscut în filosofia antică. Această caracteristică a Evangheliei a patra le-a dat criticilor motive să creadă că autorul său a fost un scriitor grec apropiat de ideile gnosticismului. Cu toate acestea, ulterior, legătura dintre doctrina Logosului și conceptul evreiesc al Cuvântului ca formă de teofanie a devenit evidentă. [161]

Filologii au stabilit că Evanghelia după Ioan este opera unui om care, dacă nu a scris, cel puțin a gândit în aramaică. Pe alocuri pare a fi pur și simplu o traducere din această limbă. Spre deosebire de sinoptici, Ioan nu citează Vechiul Testament din Septuaginta, ci oferă o traducere din Targumurile ebraică și aramaică. [162]

Descoperirile de la Qumran au arătat că a patra Evanghelie este strâns legată de ideile și frazeologia eseniene. [163] „De acum înainte”, spune cercetătorul de la Qumran J. Allegro, un autor foarte departe de creștinism, „Ioan nu poate fi considerat cel mai elenic dintre evangheliști; «gnosticismul» său și întreaga sa gamă de idei decurg din sectarismul evreiesc înrădăcinat în pământ palestinian, iar materialul său trebuie recunoscut ca fiind bazat pe straturile timpurii ale tradiției evanghelice. [164]

Charles Dodd, specialist în Evanghelia a IV-a, notează că această carte se bazează pe „o tradiție străveche, independentă de celelalte Evanghelii, și merită o atenție serioasă, deoarece îmbogățește cunoștințele noastre despre faptele istorice referitoare la Isus Hristos”. [165]

Mai mult, dacă sinopticii sunt compilatori care folosesc diverse materiale, atunci în Evanghelia după Ioan mâna unui singur autor este vizibilă peste tot. El este un maestru al dialogului și al imaginilor dramatice, din care pe alocuri plutesc amintirile vii ale unui martor ocular.

Totuși, o caracteristică a Evangheliei a patra contestă apartenența sa la fiul lui Zebedei. Ioan este menționat acolo pe un ton atât de respectuos, dragostea pe

care Isus a arătat-o față de el este atât de accentuată, încât este dificil să identifici autorul cu apostolul însuși.

Și icoanele antice ale Apostolului Ioan dau naștere la reflecție. Spre deosebire de sinoptici, el este înfățișat peste tot dictând, nu scriind.

Recent, Raymond Brown a propus că a patra Evanghelie este o înregistrare a poveștilor și predicilor apostolului. De atunci, aceasta a trecut prin mai multe etape de prelucrare, păstrând în același timp intact nucleul tradiției ioanine. [166]

Este imposibil de stabilit cine a făcut aceste notițe și a editat textul. Cu toate acestea, este posibil ca acestea să fi fost completate de un anume Ioan, care locuia în Efes la acea vreme. El era numit *presbiter* , bătrân. Poate că Epistolele lui Ioan, al căror autor se autointitulează și „presbiter”, au fost scrise de acest om. Ipoteza despre „presbiter” nu este contrazisă de cuvintele Epistolei, care indică participarea directă a autorului la evenimentele Evangheliei. La urma urmei, potrivit lui Papias, Prezbiterul Ioan a fost unul dintre ucenicii care „L-au văzut pe Domnul”, deși nu făcea parte dintre Cei Doisprezece. [167]

Este semnificativ faptul că în Efes erau venerate mormintele ambilor Ioan, al apostolului și al prezbiterului.

Indiferent dacă a scris-o Ioan însuși sau dacă a fost compilată din cuvintele sale, Evanghelia a patra abundă în detalii istorice și geografice precise, care ar fi fost de neconceput pentru un autor grec din secolul al II-lea. Indicațiile din Evanghelia a patra au condus, așa cum vom vedea mai jos, la rezultatele de succes ale săpăturilor din Palestina. [168]

Și, în final, descoperirea unui fragment din Evanghelia după Ioan în Egipt confirmă pe deplin data tradițională - anii '90. Papirusul a fost găsit printre lucrurile unui soldat care deținea deja Evanghelia a IV-a în jurul anului 120. Trebuie să fi trecut destul de mult timp de la scrierea cărții la Efes până în acest moment.

Astfel, cele patru Evanghelii canonice au fost create în a doua jumătate a primului secol, când mulți oameni care îl cunoșteau personal pe Iisus Hristos încă trăiau, adică în timpul *erei apostolice* . Cu toate acestea, Evangheliile au apărut la câteva decenii după evenimentele descrise în ele și, prin urmare, este important să stabilim *sursele originale* ale evangheliștilor. Am numit deja una dintre ele - acestea sunt consemnările discursurilor lui Hristos, în special „Logia” lui Matei. Putem spune ceva despre alte surse?

Evangheliile apocrife cu greu pot fi considerate astfel de surse . Acestea au fost respinse de Biserică deoarece proveneau din rândul ereticilor, lucru confirmat pe deplin prin studii suplimentare ale acestor monumente. În plus, nu se cunoaște nicio apocrifă care să fi apărut înainte de anul 100. Încercarea scriitorului și criticului rus D. S. Merezhkovsky de a găsi urme ale tradiției originale în apocrife cu greu poate fi numită încununată de succes. [169]

Potrivit a doi experți cunoscuți, „a apus vremea când oamenii încercau să vadă sursa textelor noastre canonice în opere apocrife. Mai mult, este greu de imaginat cum ar fi putut apărea și crește această buruiană în domeniul literaturii inspirate divin. A fost pur și simplu o consecință a curiozității populare, înclinate spre neobișnuit și lacome de detalii, și a dorinței eterne de basm.” [170]

Există anumite cuvinte ale lui Hristos care nu sunt incluse în Evanghelii, așa-numitele *agrafe* , care pot fi considerate parțial autentice. Însă, potrivit lui Joachim Jeremias, care le-a studiat cu atenție, acestea oferă doar o completare la cele patru Evanghelii și nimic mai mult. „Adevărata semnificație a tradiției extraevanghelice”, scrie el, „constă în faptul că dezvăluie clar valoarea celor patru Evanghelii ale noastre.” [171]

Se pare că, la început, relatările orale despre Isus, care aveau o formă ritmică, s-au răspândit și printre creștini. După cum s-a mai spus, acest lucru se observă mai ales în transmiterea discursurilor Domnului. Evreii aveau de mult timp obiceiul de a memora texte mari și coerente. Exista chiar și o clasă specială de „masoreți”, păstrători ai Scripturilor, care memorau Biblia și corectau copiștii. Ceva similar s-a întâmplat, se pare, și în Biserica primară. *Prima Evanghelie orală* a fost consolidată în diverse colecții. Și abia la mijlocul primului secol au început să o scrie. Astfel, încă de la început, Evanghelia a fost un catehism legat de practica liturgică. „Principalul lucru în recitativ”, scrie L. Gillet, „era un nucleu neschimbat, protejat de abateri de cadrul ritmic. Este posibil, prin urmare, ca textele evanghelice să reproducă în toată puritatea sa autentică tradiția primei comunități. Mai mult, este posibil - cât de indignați ar fi fost exegeții de acum doar un sfert de secol o astfel de afirmație! - să ne aflăm în fața cuvintelor lui Hristos înșuși.” [172]

Înrădăcinarea textului canonic în tradiția palestiniană creează o punte puternică între martorii oculari ai vieții lui Hristos și Evanghelie.

Este dificil de stabilit în această perioadă când a început să fie scrisă Tradiția apostolică orală. Acest lucru va fi clarificat doar prin descoperiri ulterioare de manuscrise. Un singur lucru este sigur: Tradiția, care datează din vremea celor Doisprezece, este sursa principală a Evangheliilor noastre. Vorbind despre domnia lui Traian (97-117), istoricul Eusebiu scrie: „Mulți dintre ucenici erau plini

de râvnă pentru cuvântul divin și, urmând învățăturile Mântuitorului, au început să-și împartă averea săracilor și, părăsindu-și țara, au dus la bun sfârșit lucrarea evangheliștilor, străduindu-se să predice învățătura credinței celor cărora aceasta le era încă necunoscută și le-au transmis și *textul scris* al divinelor Evanghelii." [173] Prin urmare, la cumpăna dintre secolele I și II, Evangheliile fuseseră deja scrise. Biserica a respins cărțile care se abateau de la Tradiție.

Istoria Evangheliei și Credința

Oricine a urmărit dezvoltarea criticii Noului Testament în ultimii ani nu poate să nu observe că aceasta s-a închis și, după o perioadă de scepticism extrem, s-a apropiat din nou de concepțiile tradiționale. Până în 1900, puțini cercetători au îndrăznit să dateze Evangheliile la sfârșitul secolului al II-lea. Se recunoștea că acestea au apărut în adâncul comunității originare.

Dar cum să explicăm atunci apariția școlii mitologice? S-ar părea că totul vorbea împotriva conceptelor sale. Pentru a înțelege acest lucru, trebuie să ne întoarcem din nou, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În același timp în care Charles Dupuis a exprimat pentru prima dată ideea că Hristos era o zeitate solară, în Germania și Elveția au fost scrise două cărți care încercau să interpreteze Evanghelia în spiritul moralismului rațional. Prima a fost scrisă de filosoful de șaptezeci de ani din Königsberg, Immanuel Kant (1724–1804), iar titlul său în sine suna ca un program: „Religia în limitele rațiunii singure". Spre deosebire de enciclopediști și „iluminiști", Kant, după un studiu amănunțit al legilor „rațiunii pure", a ajuns la concluzia despre limitele sale naturale. Cu toate acestea, a lăsat loc „rațiunii practice", care pentru el era legată de voința morală a omului. Prin urmare, chiar cu riscul de a-și contrazice propria viziune asupra limitelor cunoașterii, Kant a căutat să aducă religia în conformitate cu datele rațiunii umane. Tot ceea ce nu se încadra în acest pat procustian ar trebui, în opinia lui Kant, exclus din religie. El s-a străduit să creeze un „creștinism natural" care să se reducă doar la un sistem de *porunci morale* . [174]

O altă carte a fost scrisă în 1795 de tânărul filosof de atunci, G. F. Hegel (1770–1831), care a fost puternic influențat de Kant. Se poate spune că Hegel, în opera sa, a aplicat în mod specific ideea lui Kant în expunerea vieții lui Iisus Hristos. Filosoful L-a descris ca un om care a dat lumii „adevărata moralitate", care este „slujirea pură adusă lui Dumnezeu". [175] Nu vom găsi în „Viața lui Iisus" a lui Hegel nicio minune, niciun mister pascal sau mărturia lui Hristos despre Sine Însuși. În ea, rațiunea, recunoscându-se ca judecător suprem, își dictează legile

Evangheliei și o remodelează conform propriilor standarde. Drept urmare, apare fantoma unei doctrine fără vărsare de sânge, care cu greu ar putea cuceri lumea.

Reconstrucția vieții lui Isus de către Hegel a fost dogmatică, fără a explica principiile după care s-a ghidat. Această lacună a fost umplut de elevul său David Friedrich Strauss (1808–1873). Opera sa monumentală, Viața lui Isus, publicată la Tübingen în 1835–1836, s-a bazat pe o analiză critică meticuloasă a Noului Testament. Premisa acestei lucrări a fost filosofia raționalistă a lui Hegel.

Strauss a separat sistematic din Evanghelie tot ceea ce considera istoric și a relegat restul în domeniul *mitologiei* . Aceasta includea, desigur, toate miracolele și împlinirile profețiilor. Potrivit lui Strauss, acestea sunt pur și simplu „o colecție de idei mesianice ale acelei vremuri, exprimate doar cu o certitudine mai mare prin impresia personalității, învățăturilor și destinului lui Hristos”. [176] În ciuda formei sale greoaie, cartea lui Strauss a făcut o mare impresie și a stârnit controverse aprinse. De altfel, opiniile sale l-au influențat pe artistul rus Alexander Ivanov, autorul tabloului „Apariția lui Hristos oamenilor”. Acesta a venit personal la Strauss pentru o conversație și apoi și-a întruchipat ideile într-o serie de schițe biblice. Dar nici Strauss, nici, mai ales, cititorii săi nu au acordat atenție unei dificultăți serioase. Aproape tot ceea ce filosoful hegelian a declarat a fi „idei mesianice” ale Vechiului Testament lipsește din literatura evreiască.

De exemplu, potrivit lui Strauss, oamenii credeau că Mesia a trebuit să treacă prin ispite, așa cum trecuse prin ele Israel în deșert. Cu toate acestea, nu există nici cea mai mică aluzie la acest lucru nici în Biblie, nici în apocrife. Sau un alt exemplu: Strauss consideră că povestea despre ucenicii lui Isus a fost inspirată de Cartea Regilor, care povestește despre Elisei, ucenicul profetului Ilie. Dar nu există nicio dovadă că Mesia, conform credințelor evreiești, a trebuit să aibă ucenici. [177] Pe scurt, în Viața lui Isus a lui Strauss avem propria sa versiune de mesiologie, nesusținută de surse.

Filosofia lui Hegel a fost înlocuită de un alt moștenitor al kantismului - pozitivismul. Pe de o parte, a reînviat cultul științei, iar pe de altă parte, a susținut că aceasta se ocupă doar de latura vizibilă a realității. În afara științei rămâne sfera Necunoscutului, pe care omul nu o va pătrunde niciodată. Spiritul pozitivismului a pătruns senzaționala carte a lui Ernest Renan (1823-1892) „Viața lui Iisus” (1863).

Absolvent al unui seminar teologic, Renan a refuzat să fie hirotonit preot după absolvire și a părăsit Biserica. Cu toate acestea, încetând să mai fie creștin, și-a păstrat interesul pentru temele religioase, cărora le-a dedicat strălucitul său talent literar. Religia a rămas pentru Renan un fel de viziune poetică asupra lumii și o bază pentru evoluția morală. Dar el credea că, atunci când vine vorba de

adevăr, ultimul cuvânt ar trebui lăsat doar științei. Potrivit scriitorului, ceea ce în Evanghelie nu se pretează analizei științifice ar trebui respins ca fantezie populară, iar din materialul rămas este necesar să se recreeze o imagine vie a lui Isus ca o mare figură istorică.

Această tendință i-a influențat și pe teologii creștini, în special pe așa-numiții *protestanți liberali* [*„Liberalismul" lor consta în faptul că se considerau liberi de metafizica teologică*]. Și-au stabilit scopul de a păstra Evanghelia ca un cod de „credință și etică pură", „eliberând-o de acumulări legendare". În 1900, faimosul istoric bisericesc german Adolf Harnack (1850–1930) a oferit o expunere clasică a acestei opinii în prelegerile sale „Esența creștinismului". Prelegerile lui Harnack, publicate ca o carte separată, au devenit manifestul teologiei liberale. Crezul său se apropia de doctrina lui Lev Tolstoi: Isus a existat, El a întruchipat în Sine idealul credinței perfecte și a fost un învățător al înaltei moralități. Cei care au împărtășit experiența și învățătura Sa erau adevărați creștini, dar trebuiau să renunțe la ideea de Dumnezeu-umanitate și la alte „filosofii dogmatice".

Harnack și școala sa se deosebeau de Tolstoi prin faptul că teologii liberali îl considerau pe Isus singurul de felul său, o Persoană unică care aducea oamenii la Dumnezeu, în timp ce Tolstoi Îl plasa la egalitate cu alți învățători. În plus, Harnack este mai moderat în atitudinea sa față de supranatural decât Tolstoi sau vechii raționaliști. „Miracolele, desigur, nu se întâmplă", scria el, „dar există multe lucruri miraculoase și inexplicabile. De când știm acum acest lucru, am devenit mai precauți și mai rezervați în judecățile noastre despre miracolele relatate din antichitate." [178] Acest punct de vedere este mai aproape de formula Fericitului Augustin: „miracolele nu contrazic natura, ci natura *cunoscută* nouă", decât de scepticismul filosofilor secolului al XVIII-lea.

Totuși, în general, Harnack a rămas pe poziția lui Kant, Hegel și Strauss. El considera că era posibil să se separe „Isus istoric" de „Hristosul legendar" folosind mijloacele unui singur studiu științific. De fapt, deși Harnack a fost un istoric de primă clasă, în căutarea sa pentru „Isus istoric", el nu a fost ghidat de știință ca atare, ci de principiile propriei sale filozofii. Acest lucru a devenit evident foarte repede. Teologii liberali au vrut să identifice vestea bună a lui Hristos cu conceptul lor de „religie pură"; între timp, studiul aprofundat al Evangheliilor a arătat că „Isus istoric" este inseparabil de Cel care S-a revelat în experiența primilor creștini ca Dumnezeu-Om și Mântuitor.

Această concluzie a fost formulată clar pentru prima dată de Albert Schweitzer (1875–1965), un teolog german care a devenit faimos pentru munca sa medicală în rândul africanilor. În cartea sa Istoria căutării vieții lui Isus (1906), Schweitzer

s-a pronunțat împotriva „modernizării” tendențioase a lui Hristos. „Îl cunoaștem doar pe Hristosul credinței” a fost teza principală a lui Schweitzer.

Totuși, după ce a respins opiniile teologiei liberale despre Isus, el nu a putut recunoaște în El Epifania întrupată. Acest lucru a fost împiedicat de filosofia panteistă a lui Schweitzer, cu cultul său al „forței vitale”. Drept urmare, a fost forțat să pună la îndoială întreaga tradiție evanghelică, argumentând că adevăratul Isus ne este ascuns pentru totdeauna de vălul legendei. „Creștinismul modern”, a scris Schweitzer, „trebuie să ia în considerare în prealabil posibilitatea de a-l respinge pe Isus istoric”. [179]

Astfel, calea a fost deschisă pentru renașterea teoriei mitului .

Gânditorii ruși Părintele Serghie Bulgakov (1871–1944) și Nikolai Berdiaev (1874–1948) au subliniat pe bună dreptate că succesul mitologismului a fost rezultatul crizei protestantismului liberal, această „religie profesorală” care a coborât involuntar Evanghelia la nivelul burghez mediu al unui european de la începutul secolului nostru. Creștinismul este în esență mistic și de aici, potrivit lui Berdiaev, „neputința științei istorice în rezolvarea «enigmei lui Isus»”. [180] Mitologismul, indiferent de dorințele creatorilor săi, a mărturisit despre Hristos Dumnezeu-Omul, așa cum cei posedați de demoni au fost odată primii care L-au recunoscut ca Fiu al lui Dumnezeu.

Planul de a-l transforma pe Hristos într-o „idee”, așa cum am văzut, a eșuat. A fost distrus de însăși știința istorică, iar până la sfârșitul anilor 1920 mitologia dispăruse complet în Occident. Istoricii și teologii, după ce au abandonat iluziile „liberalismului”, se întorc acum din nou la Hristosul pe care îl proclamă Evanghelia.

Zeci de lucrări serioase și talentate, publicate în diferite țări, au arătat că deplina cunoaștere a lui Isus se realizează tocmai prin sinteza dintre știință și credință. [181] El apare atunci în fața noastră nu ca un mit vag și nu ca unul dintre învățătorii moralității, ci ca Cel Care este Însuși cea mai înaltă Revelație a lui Dumnezeu.

Cu toate acestea, raționalismul continuă să exercite o influență asupra exegezei moderne. Acest lucru este remarcabil în special în lucrările dedicate surselor primare ale Evangheliei.

Începând cu 1919, savantul protestant Martin Dibelius (1883–1947) a dezvoltat conceptul de „istorie a formelor” (Formgeschichte), care se concentra asupra *mediului* care îi înconjura pe evangheliști. În Noul Testament, Dibelius nu-l căuta pe Hristos însuși, ci Biserica primară, ideile și opiniile sale. Conform

ipotezei lui Dibelius, diferitele genuri reflectate în Evanghelii indică cercuri creștine cu tradiții diferite. În unele cazuri, scopul era de a predica despre Isus ca Mesia, în altele, de a apăra creștinismul, în altele, de a păstra cuvintele Domnului care se referă la viața de zi cu zi a credincioșilor etc. Analiza „istoriei formelor” semăna cu munca unui restaurator care restaurează picturi ale unor maeștri vechi: „Mai întâi patina, apoi modificările și adăugirile pictorilor ulteriori, în final pânza originală și chiar schițele succesive ale picturii, până la primul desen.” [182]

Cercetările de acest fel au dat numeroase rezultate, așa că metoda lui Dibelius este încă populară și astăzi. Cu toate acestea, trebuie abordată cu prudență. Valoarea sa este redusă de subiectivitatea criteriilor folosite pentru a evalua o anumită secțiune a Evangheliei. Aici intrăm pe terenul șubred al presupunerilor, conjecturilor și concluziilor foarte problematice. Și cel mai important, școala „istoriei formelor” a exagerat în mod evident rolul creativ al comunităților creștine timpurii. De fapt, tot ceea ce avem în Evanghelie le este atribuit. Aceasta este o poziție extrem de controversată, mai ales că știm puține despre cele mai vechi comunități. Se pare că o necunoscută este căutată prin alta. În plus, majoritatea textelor ar putea fi încadrate într-un „gen pur” doar recurgând la întindere (de exemplu, parabola talanților are atât un sens edificator, cât și escatologic).

Teologul și exegetul protestant Rudolf Bultmann (1884–1976), care a avut o mare influență asupra erudiției moderne a Noului Testament, a aparținut aceleiași școli de gândire ca și Dibelius.

Când în Germania unii voiau să-l prezinte pe Hristos ca pe un mit, iar alții ca pe un „arian”, Bultmann a efectuat un studiu profund al contextului evenimentelor evanghelice. El a fost de acord că creștinismul fusese puternic influențat de ideile elenistice, dar credea că credința autentică nu putea fi zdruncinată de recunoașterea acestui fapt. [183]

Bultmann a subliniat pe bună dreptate că Evangheliile nu sunt „biografii” compilate de istorici imparțiali pentru cititori curioși, ci *mărturii de credință* . Această idee, care a fost exprimată de mult timp de mulți exegeți, își găsește confirmarea chiar în Noul Testament. „Dar acestea au fost scrise pentru ca voi să credeți că Isus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu și, crezând, să aveți viață în Numele Lui” - aceste cuvinte ale lui Ioan ar putea fi folosite ca epigraf la toate cele patru Evanghelii. Nu sunt menite să fie o cronică sau o lucrare istorică, ci vestea bună a Mântuitorului lumii. Prin urmare, critica literară nu poate minimaliza puterea dătătoare de viață a Revelației Evanghelice. Chiar dacă unele detalii ale tradiției sunt recunoscute ca legendare, cunoașterea lui Dumnezeu prin Isus Hristos nu depinde de soluționarea acestor probleme pur științifice, istorice. Credința trăiește pe un plan diferit față de știință.

По мнению Бультмана, задача толкователя Евангелия состоит в том, чтобы перевести религиозный опыт первохристиан на язык современного человека. [184] В Писании следует вычленять самую суть, а не искать в нем только факты.

Această abordare, pe care Bultmann nu a numit-o chiar cu succes *demitologizare* , a fost folosită de exegeții bisericești încă din primele secole ale creștinismului. [*Termenul „demitologizare” este regretabil, fie și numai pentru că „mitul”, în sensul filosofic al cuvântului, este o formă inevitabilă de exprimare a adevărurilor suprarațională. Fiecare viziune asupra lumii implică anumite axiome sau postulate care sunt „mitice” și, în consecință, este imposibil să se demitizeze cu adevărat conștiința umană.*] Bultmann însuși s-a autointitulat un continuator al Părinților Bisericii, în special al celor care au urmat metoda *alegorică* de interpretare a Bibliei. [185] Această metodă este aplicată cu cel mai mare succes Vechiului Testament, deoarece se bazează pe un anumit sistem de metafore, simboluri și alegorii. Acest lucru este valabil mai ales pentru primele capitole ale Cărții Genezei, în interpretarea cărora este important, în primul rând, să se formuleze învățătura predată de autorul sacru sub formă de legende.

Evangheliile vorbesc adesea și despre mistere care nu se pretează unei descrieri pur exterioare, istorice (de exemplu, povestea Bunavestirii după Luca). [186] În astfel de cazuri, metoda lui Bultmann este parțial aplicabilă. Cu toate acestea, omul de știință însuși merge mult mai departe. Ca adept al filosofiei existențiale, el consideră că pentru un suflet îndreptat către Dumnezeu, „istoricul” joacă *un rol secundar* . Pe această bază, el nu numai că șterge tot ce este miraculos din povestea Evangheliei, ci consideră, de fapt, aproape fiecare eveniment din ea ca o „imagine ideală”, adică o ficțiune creată pentru a explica sau justifica un gând sau altul.

Bultmann pune, în esență, la îndoială credibilitatea *a tot ceea* ce știm despre viața pământească a lui Hristos. La fel ca Schweitzer și Dibelius, el își justifică punctul de vedere prin faptul că „Isus istoric” nu poate fi separat de evanghelia primilor creștini.

Într-o oarecare măsură, acest lucru este adevărat: Evangheliile au apărut atunci când Biserica trăise, luptase, suferise și mărturisese despre Domnul timp de peste treizeci de ani. Ea a fost cea care a adus lumii credința în Cel Răstignit și Înviat. Dar înseamnă aceasta că Evanghelia este doar un lanț de alegorii, mituri și simboluri?

Desigur, dacă se spune despre Hristos că „S-a înălțat la cer”, nu ar trebui să înțelegem aceste cuvinte în sensul că S-a mutat în spațiul lumii. „Înălțarea” este

o imagine concretă care indică trecerea Dumnezeului-om pe un alt plan al existenței, până la sfârșitul slujirii Sale pământești. Dar de ce ar trebui să considerăm vizita lui Isus la Marte și Maria, vameșul Zacheu, fariseul Simon sau disputele Sale cu cărturarii evrei „simbolice”? Ce dovezi există că botezul în Iordan sau intrarea în Ierusalim sunt simple alegorii? Da, Evanghelia este o carte a credinței, dar acest lucru nu ne dă dreptul să o privim doar ca pe o expunere figurativă a teologiei creștine timpurii.

Celebrul nostru teolog radical de stânga, preotul Sergii Jeludkov, numește pe bună dreptate Evangheliile „icoane ale lui Hristos”. [187] Totuși, această comparație nu poate fi considerată exhaustivă. Icoana este în întregime simbolică, limbajul său convențional fiind menit doar să transmită realitatea invizibilă. Este „mitologică” în sensul înalt al cuvântului, dacă numim „mit” un limbaj concret, figurativ, care indică lumea cerească. În icoane, evenimentele Evangheliei au loc ca și cum ar fi în afara timpului istoric și a spațiului geografic, ceea ce le subliniază natura durabilă.

Evangheliile nu sunt așa. Când vorbesc despre cele atemporale, evangheliștii aproape niciodată nu părăsesc pământul pământesc, iar poveștile lor sunt înscrise organic în imaginea vie a epocii. După cum au arătat istoricii israelieni Joseph Klausner și David Flusser, viața lui Hristos descrisă în Evanghelii nu reflectă opiniile ulterioare ale creștinilor, ci lumea evreiască din primul secol. [188] De ce vorbesc despre orașe atât de nesemnificative precum Capernaum, Horazin, Betsaida, Magdala, Cana? Niciun „simbol” nu poate explica acest lucru. De ce ating dispute despre Lege, jertfe și Templu, care și-au pierdut interesul pentru creștinii din a doua generație? Doar pentru că erau purtate constant de oamenii care îl înconjurau pe Hristos. Din același motiv, Evangheliile menționează vameșii, taxele plătite Romei, curați și necurați, drepturile legale ale Sinedriului etc.

Toate relatările din Noul Testament despre Irod Antipa și Pilat, marii preoți și procuratori, partide și secte, situația politică și religioasă din Palestina, sunt în deplină concordanță cu datele istoriei. Cel mai mare arheolog al secolului nostru, William Albright, a arătat cât de puțin probabil este ca niște comunități separate de evenimente de mulți ani să fi putut contura o imagine atât de precisă. „Datele arheologice”, scrie el, „infirmă în mod concludent opiniile criticilor radicali ai școlii «istoriei formelor»”. [189]

Descoperirile de la Qumran au confirmat aceste cuvinte. Manuscrisele de la Marea Moartă conțin multe expresii caracteristice Noului Testament („săraci în duh”, „Belial”, „fii ai luminii”, „calea dreptății”, „puterea întunericului”, „fă adevărul” etc.). Și dacă ne amintim că secta de la Qumran s-a dezintegrat după anul 70,

atunci această asemănare de vocabular dovedește legătura strânsă dintre tradiția evanghelică și mediul palestinian din secolul I. [190]

S-a subliniat că nume evanghelice precum Marta, Elisabeta, Lazăr etc. nu sunt menționate în Vechiul Testament și, prin urmare, puteau fi folosite doar de oameni care locuiau departe de Palestina. Cu toate acestea, în timpul săpăturilor din Ierusalim pe pereții sarcofagelor din acele vremuri, au fost găsite chiar aceste nume, aparent foarte comune în Iudeea. [191]

Evanghelia după Ioan a fost considerată mult timp de critici cea mai „teologică" și, prin urmare, cea mai puțin fiabilă; cu toate acestea, în ea găsim detalii care puteau fi cunoscute doar unei persoane care a trăit în Palestina înainte de anul 70. De exemplu, Ioan spune că Isus s-a oprit la fântâna lui Iacov, lângă orașul Sihem (sau Sihar); între timp, orașul Nablus, despre care se crede că a fost construit de romani pe locul său în anul 70, este situat departe de acest rezervor. Când Ernst Sellin a săpat în această zonă, a fost convins că vechiul Sihem nu se afla sub Nablusul roman, ci sub Dealul Balata, de trei ori mai aproape de fântână. [192]

Ce fel de conjecturi nu s-au creat despre scăldătoarea Bezet sau Betesda! De exemplu, se credea că „cele cinci pridvoare" unde Iisus a vindecat paraliticul semnificau cele cinci cărți ale Torei mozaice. Dar s-a dovedit că acesta nu era deloc un „simbol". În timpul săpăturilor, au fost descoperite ruinele unei scăldări, care avea într-adevăr camere speciale pentru bolnavi. Izvorul era cunoscut ca izvor vindecător chiar și după Războiul Iudeu, când păgânii s-au stabilit la Ierusalim, după cum o demonstrează inscripțiile de recunoștință ale celor vindecați. [193]

Acum șaizeci de ani, Andrei Nemoevsky susținea că Pilat nu era altceva decât homo pilatus, un om care ținea un „pilum", o suliță, adică personificarea constelației Orion. [194] Dar ce ar fi spus el în 1961, când o inscripție din secolul I a fost găsită printre ruinele Cezareei: „Ponțiu Pilat, prefectul Iudeii"? Inscripția nu numai că a confirmat datele Evangheliilor și ale lui Flavius, dar a arătat și că Pilat avea puteri mai mari decât un simplu procurator. [195]

S-a subliniat adesea că Noul Testament descrie incorect răstignirea, deoarece condamnații nu erau pironiți pe cruce, ci legați. [196] Se credea că evangheliștii au căutat să susțină dogma sângelui ispășitor al lui Hristos în acest fel. Dar în 1968, în Givat Ha-Mivtar, o suburbie nordică a Ierusalimului, a fost găsită o confirmare teribilă a corectitudinii evangheliștilor. Era mormântul unui evreu răstignit din epoca romană. Cuie enorme erau atât de ferm înfipte în oasele sale încât nu au putut fi îndepărtate nici măcar atunci când trupul a fost îngropat. [197]

Există descoperiri care datează din anii post-evanghelici, dar sunt de mare importanță pentru problema originilor creștinismului. Vorbim despre săpături din Roma și Nazaret. [198] Mormântul apostolului-artaș a fost găsit sub altarul Catedralei Sfântul Petru. Inscripțiile indică faptul că în secolul al II-lea numeroși pelerini au venit la mormântul Sfântului Petru. Acest lucru confirmă legenda despre predicarea și moartea apostolului la Roma. În Nazaret, arheologii au găsit rămășițele bisericilor creștine din secolul al II-lea și au umplut astfel golul istoric care separa epoca evanghelică de primele secole ale Bisericii.

Așadar, repetăm, Evanghelia este o carte a credinței, dar aceasta nu o împiedică să fie în același timp *o* mărturie istorică despre Hristos. Evangheliștii vorbesc despre El mai bine decât oricine altcineva, pentru că asupra lor a căzut reflexia personalității Sale extraordinare. Nu apostolii, nu primii creștini au creat imaginea lui Isus, ci El Însuși a făcut posibilă apariția Evangheliilor. Se simte că uneori autorii lor povestesc despre ceva ce depășește propriul lor nivel; acești oameni fac față sarcinii cu cea mai mare dificultate. Ei au scris în acei ani în care martorii apariției lui Hristos pe pământ erau încă în viață, care puteau evalua ceea ce era scris. Și dacă cele patru Evanghelii ale noastre au fost alese dintre toate, înseamnă că ele transmit cel mai exact cuvintele și faptele lui Isus.

Jean-Jacques Rousseau, care nu era creștin ortodox, a scris: „Dacă viața și moartea lui Socrate sunt demne de un înțelept, atunci viața și moartea lui Isus sunt viața și moartea lui Dumnezeu. Ar trebui să spunem atunci că povestea Evangheliei este inventată în mod arbitrar? Prietene, invențiile nu sunt așa, iar faptele lui Socrate, de care nimeni nu se îndoiește, sunt mai puțin atestate decât cele ale lui Isus Hristos. De fapt, aceasta ar însemna transferarea dificultății în alt loc, în loc să o eliminăm; ar fi și mai de neînțeles să presupunem că mai multe persoane au fabricat împreună această carte, al cărei subiect a fost furnizat de o singură persoană. Scriitorii evrei nu ar fi inventat niciodată nici acest ton, nici această morală; Evanghelia conține trăsături de adevăr atât de izbitoare, atât de inimitabile, încât inventatorul ar fi și mai uimitor decât eroul însuși.” [199]

Într-adevăr, luați doar discursurile lui Hristos cu intonațiile lor vii și turnurile de fraze aramaice: toate poartă amprenta unei autenticități incontestabile. Ce „comunități” ar fi putut compune aceste parabole, întipărite pentru totdeauna în memorie, aceste predici pline de expresivitate și foc? Cine dintre primii creștini ar fi putut fi autorul lor? Epistolele Apostolului Pavel dovedesc că nici măcar el, cel mai remarcabil învățător al epocii, nu s-a ridicat la nivelul Evangheliilor. Secretul lor constă în faptul că nu transmit pur și simplu experiența Bisericii, ci, mai presus de toate, însăși spiritul, înfățișarea și voința Întemeietorului ei. „Se spune că stilul este omul”, scrie Charles Dodd. „Care este atunci stilul învățăturilor lui Isus, dacă le judecăm după Evanghelii? Majoritatea lor sunt prezentate sub forma unor afirmații scurte, energice, ascuțite și uneori alegorice, chiar

enigmatice, pline de ironie și paradox. Întregul corp de ziceri care au ajuns la noi prin diverse canale ale tradiției are trăsături inconfundabile. Ar fi destul de incredibil să presupunem că aceste discursuri sunt produsul muncii artificiale a primilor învățători creștini... Unele pasaje mai lungi dezvăluie clar o structură ritmică care se simte încă după dubla traducere (din aramaică în greacă și din greacă în engleză). Uneori se pare că versiunea greacă este doar o deghizare subțire pentru original, care trece constant la ritmurile poeziei ebraice și aramaice antice." [200]

Această concluzie excepțional de importantă a fost rezultatul multor ani de cercetare, o analiză amănunțită a Evangheliilor în lumina științei istorice moderne, a arheologiei și a lingvisticii. Speranțele celor care credeau că știința va demonta Noul Testament nu au fost justificate. Lucrările oamenilor de știință moderni au confirmat încă o dată că Evangheliile sunt documente autentice și de încredere.

2. ICONOGRAFIA LUI HRISTOS ȘI MISTERUL GIULGIULUI DE LA TORINO

În zilele noastre, este din ce în ce mai frecvent să vedem imagini cu Iisus Hristos cu pielea neagră sau așezat în poziția lotus indiană. Arta creștină a apărut în rândul popoarelor din Africa, Asia și Oceania, ceea ce este neobișnuit pentru ochiul european, dar care corespunde stilului „tinerelor biserici" din lumea a treia (vezi: *Lehmann A.* Afroasitische Christliche kunst. Berlin. 1966). Aceasta este o dovadă clară a apariției unei noi ere, când creștinismul încetează să mai fie o „religie albă", când spiritul universal al Evangheliei este întruchipat în culturile naționale afro-asiatice.

Desigur, dacă un artist japonez sau indonezian îi dă Mântuitorului trăsăturile tribului său, nu crede deloc că Hristos arăta de fapt așa. Însă tehnica folosită de maestru este pe deplin justificată și își are originea în arta Bizanțului, a Occidentului medieval și a Rusiei antice. La urma urmei, un chip pe un mozaic, o frescă sau o icoană este doar un semn care indică realitatea lui Hristos, prezent veșnic în lume. Și acest semn trebuie să corespundă caracteristicilor fiecărei națiuni. Absența unui portret fiabil al lui Isus a oferit întotdeauna posibilitatea unor astfel de modificări.

Totuși, mulți creștini ar dori, în mod firesc, să știe cum arăta Fiul Omului în anii în care a trăit pe pământ.

Dar se poate face o idee despre aceasta dacă evangheliștii nu spun niciun cuvânt despre apariția Lui?

Aceasta este întrebarea pe care vom încerca să o analizăm.

Să începem cu ceea ce se știe cel puțin aproximativ: natura îmbrăcămintei lui Hristos. Pentru a face acest lucru, trebuie să lăsăm deoparte ideile inspirate de pictorii occidentali. Aproape toți, cu rare excepții, i-au înfățișat pe Isus și pe apostoli cu capul gol și fără încălțăminte. Cu toate acestea, pe drumurile stâncoase ale Palestinei, oamenii purtau de obicei pantofi sau sandale (cf. Marcu 1:7) și, prin obicei și din cauza climei, își scoteau rareori podoaba capului. Aceasta din urmă se prezenta sub trei forme: o pălărie joasă, precum boneta frigiană (cea mai veche formă, adoptată în epoca regilor), un turban și un sudhar - un voal care era adesea legat pe cap cu un șnur de lână (keffiyeh-ul arab modern).

Îmbrăcămintea israeliților din epoca romană se distingea prin uniformitatea croielii (vezi: *Troitsky I.*

Arheologie biblică, p. 112 și următoarele). Pentru bărbați, acesta era în primul rând *ketonetul* sau chitonul, o tunică spațioasă cu o centură lată, care cădea aproape până la pământ (*Flavius I.*

Arh. III, 7,2). Conform lui Ioan 19, 23, Isus avea un ketonet „nu cusut, ci țesut în întregime de sus”. O astfel de îmbrăcăminte era valoroasă; prin urmare, călăii lui Hristos au tras la sorți pentru a vedea cine îl va primi. Ketonetul era albastru, maro sau dungat; unii exegeți văd în Marcu 9, 3 o tentă de alb (vezi: *Miller M.*

și *J.* Enciclopedia vieții biblice. Londra, 1967, p. 60-61).

Peste tunică purtau *o simla* , o mantie făcută din lână aspră. De obicei, servea drept pat pentru noapte; în legătură cu aceasta, Legea poruncea ca mantia unei persoane să fie returnată înainte de apusul soarelui, chiar dacă aceasta o dăduse ca zălog (Exod 11:26). La răstignire, soldații au tăiat veșmântul lui Hristos în bucăți (Ioan 19:23).

Oamenii pioși, urmând prescripția (Numeri 15:38-40), își coaseau ciucuri albaștri, kanafas sau χράσπεδα, pe marginile mantalelor lor. Din Evanghelii știm că aceștia se aflau și pe hainele Mântuitorului (Matei 9:20; Luca 8:44).

În timpul rugăciunii, Isus, conform obiceiului evreiesc, purta pe umeri *un talit* (tallith) - o pânză specială alungită cu dungi. Uneori, capetele erau aruncate la spate (*Talmud* , Shabbat, 147a, Menachot, 41a). Fără îndoială, Hristos a purtat un talit în timpul Cinei celei de Taină.

Deși, în general, ne putem imagina îmbrăcămintea lui Isus, nu există informații despre fața, constituția sau înălțimea Lui. Acest lucru se explică nu doar prin faptul că imaginile erau interzise în Iudeea. Scriptura însăși aproape niciodată nu se oprește asupra trăsăturilor exterioare ale oamenilor. Este adevărat, se menționează în treacăt că David era „roșcat [*în traducerea sinodală, «blond»*], cu ochi frumoși și o față plăcută” (1 Samuel 16:12), dar aceasta este o excepție rară.

Autorii Noului Testament urmează tradiția literară a Vechiului Testament și, prin urmare, nu vom găsi în ei nicio descriere a apariției lui Isus. Doar creștinii din lumea greco-romană au început să se gândească la asta, dar pe atunci nu mai existau amintiri care să le fi putut oferi artiștilor un ghid (vezi: *Golubtsov A.* Isus Hristos prin apariție. - PBE. Vol. IV, Sankt Petersburg, 1905, pp. 665-675).

Unii scriitori bisericești timpurii, referindu-se la profeția despre Slujitorul Domnului (Isaia 53), credeau că umilința lui Hristos se aplica și înfățișării Sale. Sfântul Iustin, Clement Alexandrinul și Tertulian au susținut că Isus avea o înfățișare inestetică (*Iustin.* Dialog cu Trifon Iudeul, 88; *Clement.* Pedagogus, III, 1; *Tertulian.* Despre Întrupare, IX). Această opinie a fost folosită în polemicile sale de Celsus (cca. 170). „Întrucât Duhul lui Dumnezeu era în trupul lui Hristos”, a scris el, „trebuie să se fi distins puternic de ceilalți prin înălțimea, frumusețea, puterea, vocea, capacitatea de a uimi și convinge... Între timp, nu se deosebea în niciun fel de ceilalți și, după cum se spune, nu se distingea prin înălțime, frumusețe sau grație” (citat din: *Origen.* Împotriva lui Celsus, VI, 75).

Din secolul al III-lea și mai ales din secolul al IV-lea, probabil sub influența conceptelor antice despre frumusețe, punctul de vedere opus s-a răspândit. „Însăși strălucirea și măreția Divinității ascunse”, spunea Fericitul Ieronim despre Hristos, „la prima vedere a Lui puteau atrage pe cei care se uitau la El” (*Ieronim.* Despre Matei, IX, 9). Totuși, aceste cuvinte par mai degrabă o presupunere decât o cunoaștere a unei tradiții solide. Cam în aceeași perioadă, Fericitul Augustin nega existența unei astfel de tradiții (Despre Treime, VIII, 5). Totuși, încă din jurul anului 180, Sfântul Irineu de Lyon a fost nevoit să admită fără ezitare că „imaginea trupească a lui Iisus *este necunoscută* ” (Împotriva ereziilor, I, 25).

Dintre cele două presupuneri, a doua pare mai plauzibilă. Dacă Hristos ar fi avut defecte fizice, acestea ar fi devenit subiect de batjocură pentru dușmanii săi. Din Evanghelii, putem concluziona că Isus a inspirat afecțiune oamenilor de la prima vedere. „Strict vorbind”, notează Albert Reville, „o înfățișare neatrăgătoare poate servi drept obstacol în calea acestui sentiment, cu excepția cazului în care un suflet frumos te face să uiți de trăsăturile faciale neatrăgătoare și grosolane. Dar în astfel de cazuri, este nevoie de ceva timp pentru a depăși prima impresie; în

cazul lui Isus, acest lucru nu a fost aparent necesar” (*Reville A.* Isus din Nazaret. Vol. I, p. 309).

Opinia că Hristos a fost fragil și slab din fire este complet nefondată. El a petrecut mulți ani muncind fizic, călătorind mult și postind timp de patruzeci de zile. „Sub razele arzătoare ale soarelui”, scrie Karl Adam, „pe cărări deloc umbrite, printr-o grămadă sălbatică de pietre, a trebuit să urce peste 1000 de metri într-un mers de șase ore. Și cel mai uimitor lucru este că Isus nu a obosit. În aceeași seară, a luat parte la ospățul pregătit pentru El de Lazăr și surorile sale (Ioan 12:2). O parte semnificativă a slujirii publice a lui Isus nu a avut loc deloc în confortul casei, ci în mediul rural deschis, expus tuturor vicisitudinilor vremii... Nu există nicio îndoială că Isus a petrecut sute de nopți în aer liber și, parțial, din acest motiv, cunoștea atât de intim crinii de pe câmp și păsările de pe cer. Doar un corp fundamental sănătos putea îndeplini toate aceste cerințe. Mai mult, această viață de rătăcitor era plină de munci și stresuri neobișnuite” (*K. Adam).*

Isus Hristos, p. 94).

Am menționat deja ce trăsături umane ale lui Hristos apar în Evanghelii. Cu toate acestea, nu există o caracterizare completă a personalității Sale acolo. Apostolii au simțit, fără îndoială, distanța care îi despărțea de Învățător. „Evangheliile”, scrie exegetul modern John L. Mackenzie, „sunt narațiuni obiective; ne spun ceea ce se putea vedea și auzi. Nu există monologuri interioare în ele, nu există motivații psihologice atât de îndrăgite de romancierii moderni... Personalitatea Sa este atinsă doar în măsura în care s-a manifestat în exterior. Isus nu a fost excesiv de sincer. Nu a fost un extrovertit care să-și deschidă adâncurile inimii celui care vine primul... Și această rezervă era combinată cu cea mai mare accesibilitate și prietenie. Cu toate acestea, cei care L-au cunoscut îndeaproape au simțit că exista întotdeauna ceva nerostit în El. Avea sentimente umane, nu le ascundea, dar ucenicii au văzut că sentimentele Sale, spre deosebire de ale lor, rămâneau întotdeauna sub control. Poseda o demnitate și o autoritate rare. Dar, în ciuda reținerii Sale, cuvintele și comportamentul Său erau întotdeauna sincere; nu avea nevoie nici de trucuri, nici de diplomație” (*McKenzie J. L.* Mastering the Meaning of the Bible, 1960, p. 75).

Deci, este evident că tradiția apostolică a putut păstra amintirea arătării spirituale a lui Hristos, deși era mult mai dificil să facă acest lucru decât să-și amintească chipul Său.

În Evul Mediu, mulți creștini refuzau să creadă că trăsăturile Dumnezeului-om fuseseră uitate și sperau să umple golul cu ajutorul apocrifelor care descriu înfățișarea Sa. Una dintre aceste apocrife a fost dată în secolul al VIII-lea de

Sfântul Ioan Damaschin, o alta de Nichifor Calist în secolul al XIV-lea. Deosebit de populară a fost așa-numita „Scrisoare a lui Lentul”, un om care se presupune că a condus Iudeea în vremurile Evanghelice (vezi: *Khitrov M.* Adevărata față a Mântuitorului. Moscova, 1894, p. 18 și următoarele). Dar, așa cum a stabilit Lorenzo Valla (secolul al XV-lea), această apocrifă nu este mai veche decât secolul al XII-lea.

S-a sugerat de mai multe ori că aceste apocrife se bazează pe imagini antice care nu au ajuns până la noi.

Au existat astfel de imagini?

Conform lui Lampridius (Vita Alex. Sev., 29), împăratul Alexandru Sever (222–235) a așezat una dintre ele în altarul său, lângă statuile marilor înțelepți. Dar nu știm cum arăta și este și mai puțin probabil să fi fost un portret.

В IV веке историк Евсевий видел в Кесарии Филипповой памятник, который, как утверждали, поставила женщина, исцеленная Иисусом (Мф. 9, 20 сл.). Это была бронзовая скульптурная группа, состоявшая из двух фигур: самой женщины и «красиво облеченного в двойную мантию» человека, простирающего к ней руку (*Евсевий.*

(Istoria Bisericii, VII, 18). Dar dacă monumentul ar fi fost cunoscut înainte de secolul al IV-lea, ar fi fost menționat de creștini, în special de Sfântul Iustin, care, la fel ca Eusebiu, era originar din Palestina. Între timp, informațiile despre această statuie nu sunt mai vechi decât relatarea lui Eusebiu. Prin urmare, istoricii cred că a fost ridicată fie în onoarea împăratului [*încă din vremea lui Augustus, împărații erau adesea numiți „Soter”, Mântuitorul*], fie în semn de recunoștință față de Esculap, zeul vindecător.

Cele mai vechi imagini romane ale Mântuitorului care au supraviețuit până în zilele noastre nu fac decât să confirme cuvintele Sfântului Irineu, care spunea că „imaginea în carne și oase a lui Iisus este necunoscută”. Peste tot El este reprezentat ca un tânăr fără barbă sau ca figuri alegorice, precum Orfeu, Păstorul, Mielul.

În contrast puternic cu aceasta se află fresca din Catacombele Sfântului Calixt, descoperită și copiată în secolul al XVII-lea de către primul cercetător al antichităților creștine, Antonio Bosio (*Bosio A.* Roma Sotteranea, 1632, lib III, p. 253). Pe tavan, într-un medalion, se poate vedea chipul unui bărbat cu părul lung și o barbă subțire. Bosio a atribuit fresca începutului secolului al II-lea. Din păcate, aceasta este acum distrusă, iar întrebarea dacă l-a înfățișat cu adevărat pe Iisus rămâne nerezolvată.

Cel mai misterios lucru din iconografia lui Iisus Hristos este *trecerea neașteptată de la imaginile simbolice, convenționale, la imaginea care de atunci a devenit ferm înrădăcinată în tradiție* . Este numită „orientală” sau „istorică”, iar la Roma a devenit cunoscută deja în secolul al III-lea (vezi: *Grabar A.* Le premier art chrétien. Paris, 1966, p. 192, 212).

Indiferent cât de diverse sunt chipurile lui Hristos în istoria artei - de la mozaicurile Bizanțului și maeștrii Renașterii până la operele timpurilor moderne - toate dezvăluie o dependență de acest prototip (vezi: *Pokrovsky N.* Iisus Hristos în iconografie. - PBE. Vol. VI, pp. 676-679).

Ar fi tentant să presupunem că se bazează pe o imagine antică. În căutarea acestui original, cercetătorii au apelat la legende edessane bine-cunoscute.

Edessa este un stat mic din Mesopotamia de Nord, unde creștinismul a pătruns nu mai târziu de anul 180. La începutul secolului al III-lea, acesta era deja mărturisit deschis de regele edessan Abgar al IX-lea (vezi: *V. Bolotov.* Prelegeri despre istoria Bisericii Antice. Vol. 2, Sankt Petersburg, 1910, Vol. 2, p. 256). Legendele din secolul al IV-lea spun că Abgar al V-lea cel Mare (13-50) a scris o scrisoare către Iisus Hristos în Iudeea și a primit un răspuns de la El (*Eusebiu.* Istoria Bisericii, I, 13). Această legendă nu este de încredere, la fel ca și povestea că Hristos i-a trimis lui Abgar cel Mare imaginea Sa, imprimată pe pânză de in. Există însă dovezi că în Edessa au păstrat de fapt o imagine ca relicvă, care era considerată *a nu fi făcută de mâini omenești* (vezi: *Katansky A.* Povești despre imaginea Mântuitorului nefăcută de mâini, estică și occidentală. - HC. Vol. III, p. 471 și urm.). După cucerirea Edessei de către arabi, imaginea a fost transferată la Constantinopol. Primul istoric care a menționat această relicvă a fost Evagrie, care a trăit în secolul al VI-lea (*Evagrie.* Istoria Bisericii, IV, 27).

Pot relatările despre „chipul nefăcut de mâini” să arunce măcar puțină lumină asupra problemei adevăratei fețe a Mântuitorului?

În toamna anului 1977, istoricul englez J. Wilson a vorbit la un simpozion internațional de la Londra cu o ipoteză conform căreia „imaginea nefăcută de mâini” nu era altceva decât giulgiul funerar al lui Hristos; acesta ar fi putut fi depozitat pliat astfel încât doar fața să fie vizibilă, iar ulterior materialul textil să fie complet desfășurat.

Conform unei cronici, când cruciații au jefuit Bizanțul în 1204, relicva a „dispărut” din Constantinopol. Wilson a stabilit că un cavaler francez, de Charny, a luat parte la campania împotriva bizantinilor. Acest detaliu este destul de semnificativ, deoarece în 1353 un anumit conte de Charny (probabil un descendent al

cruciaților) a construit o biserică unde a așezat pânza, susținând că era Giulgiul Domnului autentic.

De atunci, soarta relicvei a fost urmărită continuu până în zilele noastre. În 1452, Marguerite de Charny a dăruit-o Ducelui de Savoia, ai cărui descendenți au devenit mai târziu regi italieni. Giulgiul se află în prezent în mâinile acestei familii. Din 1578, este păstrat într-o chivotă specială în Catedrala Sfântul Ioan din orașul italian Torino și, prin urmare, este cunoscut sub numele de *Giulgiul din Torino* .

La început, autoritățile bisericești au tratat giulgiul cu reținere. Încă din secolul al XIV-lea, episcopul de Troyes credea că nu era amprenta unui corp păstrată pe el, ci o pictură a unui artist. De asemenea, nu a atras atenția istoricilor, care împărtășeau în mare măsură opinia episcopului. Giulgiul nu avea nicio valoare artistică. Pe o bucată de pânză cu dimensiunile de 4,1 pe 1,1 m, erau vizibile doar pete întunecate, indicând vag trăsăturile unei fețe și silueta unui corp.

Însă, din 1898, datorită descoperirii fotografului Secondo Pia, atitudinea față de relicva din Torino a început să se schimbe. Pia a fotografiat pânza și, privind placa negativă, a fost profund șocată. Pe ea a apărut o imagine pozitivă, amintind uimitor de icoanele „istorice” ale Mântuitorului (vezi: *Pakharnaev A.* Cercetări privind autenticitatea imaginii Feței și Trupului Mântuitorului Hristos de pe Giulgiul din Torino. Sankt Petersburg, 1903).

Analize ulterioare au arătat că giulgiul nu era o operă de artă, ci o amprentă naturală, formată într-un mod necunoscut ca un negativ. Nu s-a găsit nici cea mai mică urmă de vopsea pe el. În special, vopseaua ar fi reacționat la efectele focului. Între timp, incendiul care a deteriorat pânza în decembrie 1532 nu a afectat în niciun fel imaginea.

În anii 1930, după ce au fost realizate noi fotografii ale țesăturii, biologul francez Paul Vignon a scris: „Întrucât imaginile nu sunt desenate, întrucât nu ar fi putut fi obținute prin alte mijloace artificiale, rămâne de investigat: sunt ele rezultatul unui proces natural? Analizând primele fotografii și efectuând experimente în laboratorul de la Sorbona, am ajuns la concluzia că imaginile nu sunt o amprentă directă a corpului uman. A fost imediat evident că nu au fost obținute pur și simplu prin contact, deoarece contactul țesutului moale cu suprafața neregulată a corpului uman ar duce la distorsiuni semnificative ale imaginii, dar în aceste imagini nu există aproape nicio distorsiune și sunt nesemnificative. Ele ar fi putut fi obținute doar prin acțiunea evaporărilor emise de suprafața corpului” (*Vignon P.* Le Saint Suaire de Turin. Paris, 1938).

Conform lui P. Vignon și altor oameni de știință, amprentele au fost cauzate de substanțe (smirnă și aloe) găsite pe corp și folosite în timpul îmbălsămării (cf.

Ioan 19:39). Singura excepție o reprezintă urmele care, potrivit medicului P. Barbet, „au fost reproduse prin contact direct cu cheagurile de sânge” (*Barbet H.* A Doctor at Calvary. New York, 1963, p. 18).

Cercetările lui A. Lagrand au arătat că structura materialului este în întregime în concordanță cu tehnicile de țesut cunoscute din săpăturile din Pompei și Siria (vezi: *Gavrilov M.*

Giulgiul din Torino. Bruxelles, 1961, p. 17).

Toate aceste descoperiri au sporit interesul oamenilor de știință față de relicvă. Papa Paul al VI-lea a declarat public, în 1973, că aceasta este „demnă de un studiu special”.

La un simpozion din 1977, maeștrii fotografiei spațiale în relief J. Jackson și E. Jasper au demonstrat fotografii ale giulgiului, care au dovedit în cele din urmă că amprentele de pe acesta nu au fost obținute dintr-o imagine plană, ci dintr-un corp tridimensional.

Ce putem vedea acum pe pânza din Torino dacă ne uităm la fotografia sa negativă?

Înfățișează o figură armonios proporționată a unui bărbat gol, care a fost biciuit brutal și răstignit. Fața este impregnată de măreție și pace, în ciuda faptului că prezintă urme de lovituri și vânătăi. Decedatul avea părul ondulat, o față relativ îngustă, un nas subțire și o barbă scurtă și bifurcată. După moarte, i se puneau monede pe ochi, a căror dimensiune corespundea cu cele aflate în circulație în Palestina în secolul I. Pe capul său sunt vizibile urmele unei coroane spinoase, țesute nu ca un cerc (așa cum este de obicei reprezentat în picturile Patimilor), ci sub formă de bonetă.

Brațele și picioarele sunt străpunse cu vârfuri, iar mâinile sunt străpunse nu la palme, ci la încheieturi. Aceasta se potrivește exact cu metoda răstignirii, ale cărei detalii au fost stabilite datorită unei descoperiri lângă Ierusalim (vezi mai sus). Partea dreaptă este străpunsă (cf. Ioan 19:34), corpul este sfâșiat cu lovituri. Giulio Ricci, care a studiat giulgiul timp de peste douăzeci de ani, scrie în lucrarea sa monumentală că loviturile au fost aplicate tocmai de un bici roman cu țepi de plumb, a cărui formă era necunoscută în Evul Mediu (*Ricci G.*

La Sindone Santa. Roma, 1976, p. 26). La înmormântare, fața era înfășurată peste giulgiu cu o pânză (cf. Ioan 20:7).

Într-un cuvânt, imaginea de pe giulgiu este în deplină concordanță cu relatările evanghelice despre Patimi.

Analize recente au descoperit semne ale unui anumit tip de *radiații* pe Giulgiul Național .

Este posibil ca acestea să fie urme ale transformării trupului lui Hristos care a avut loc în momentul Învierii Sale…

Chestiunea datării giulgiului este crucială. Din păcate, proprietarii acestuia nu permit ca bucata de pânză să fie tăiată pentru examinare folosind cele mai noi metode științifice. Argumentul lor se reduce la faptul că marea relicvă (de a cărei autenticitate nu o îndoiesc) nu ar trebui deteriorată pentru a-i mulțumi pe sceptici. Prin urmare, oamenii de știință folosesc în continuare metode indirecte de datare.

În acest scop, faimosul criminolog elvețian Max Schulzer a examinat polenul florilor de pe giulgiu la microscop electronic. Polenul este incredibil de stabil și permite determinarea momentului și locului în care au crescut florile din care a căzut. Rezultatele au fost uimitoare. Giulgiul conținea polen de la plante endemice [*adică găsite doar în această zonă*] din Palestina secolului I, precum și plante din Siria, Bizanț, Franța și epoci ulterioare, respectiv...

Nu este nimic supranatural în faptul că materialul a fost conservat atât de mult timp. Țesăturile îmbibate în substanțe de îmbălsămare pot rămâne intacte timp de mii de ani. Este suficient să ne amintim de giulgiurile înmormântărilor egiptene. Multe resturi de in din secolul I au fost găsite în peșterile din Deșertul Iudeii.

Evanghelia după Ioan (20:5) spune că atunci când femeile, Petru și Ioan, au vizitat mormântul, au găsit acolo giulgiul lui Hristos. În ochii evreilor, toate obiectele găsite lângă cadavru erau considerate „necurate”. Dar pentru ucenici, din „prima zi după Sabat”, Mântuitorul nu mai era mort. Prin urmare, când au plecat în Galileea, au putut lua giulgiul cu ei și să-l păstreze ca pe o relicvă sacră.

Mai târziu, când creștinii au început să părăsească Palestina în secolul I, în anii '30, unii dintre ei s-au stabilit la Damasc, în Siria (Faptele Apostolilor 9:2). Se pare că au dus giulgiul acolo. Din Siria, în secolul al II-lea sau al III-lea, acesta ar fi putut ajunge la Edessa, unde creștinismul triumfase și unde era înconjurat de venerație ca o „imagine nefăcută de mâini”.

Merită să luăm în considerare faptul că din *această perioadă* a apărut în iconografie imaginea „istorică” a lui Hristos.

În anii 1970 și 1980, echipe internaționale de specialiști au studiat în mod repetat giulgiul. Aproape toate datele obținute susțin autenticitatea sa. Este adevărat că analiza radiocarbon a unui mic fragment din material a arătat o datare medievală. Dar, după cum se crede, materialul care a fost expus la foc nu poate fi datat folosind această metodă. În plus, problema modului în care s-ar fi putut realiza amprenta rămâne nerezolvată. Pe scurt, oamenii de știință nu și-au spus încă ultimul cuvânt despre fenomenul de la Torino. Dacă autenticitatea giulgiului va fi confirmată în mod incontestabil, vom putea afirma cu încredere că trăsăturile Domnului „în trup” dragi tuturor creștinilor nu mai sunt un secret.

3. EVANGHELIA, LEGEA ȘI FARISEUL

Acceptând Vechiul Testament ca Sfântă Scriptură, Biserica lui Hristos urmează voința Întemeietorului său, care a spus: „Să nu credeți că am venit să stric Legea sau Prorocii” (Matei 5:17). Cuvintele oamenilor din vechime ai Bisericii Vechiului Testament se aud și astăzi în bisericile creștine, în special Psalmul 118, acest imn inspirat adus Legii (vezi slujba utreniei înmormântării).

În timpul vieții pământești a lui Iisus Hristos, canonul biblic nu era încă pe deplin stabilit; acesta includea doar Legea și Profeții, iar a treia parte (Scripturile) a fost adăugată Bibliei abia la sfârșitul primului secol. Cu toate acestea, Biserica Noului Testament a inclus această secțiune ulterioară în canonul său. Astfel, alcătuirea Vechiului Testament în creștinism și iudaism s-a dovedit a fi comună.

Se pune însă întrebarea: de ce a spus Apostolul Pavel (Galateni 3:23-25) că, după arătarea lui Hristos în lume, „păzitorul Legii” își pierde semnificația de odinioară? Unii teologi au căutat să demonstreze că „apostolul neamurilor”, având în vedere obiectivele sale misionare, a introdus în religia revelată un spirit și idei străine acesteia. O analiză a surselor gândirii lui Pavel nu a confirmat această opinie. Apostolul nu avea intenția de a rupe tradiția Vechiului Testament sau de a pune la îndoială valoarea Bibliei, ci, fiind un discipol al lui Gamaliel, el împărtășea credința rabinilor în „veacul viitor”, care odată cu venirea lui Mesia avea să înlocuiască „acest veac” (vezi: *Arhipreotul Smirnov A.* Așteptări și credințe mesianice ale evreilor în timpul lui Isus Hristos. Kazan, 1899, p. 214; *Ringgren H.*

Religia israelită. Londra, 1966, p. 335).

Conform Apostolului Pavel, vechea Lege Sinai a fost dată ca un sistem de porunci și interdicții, deoarece era în primul rând un instrument educațional, un

„învățător care să ne aducă la Hristos” (Galateni 3:24). Legea nu a făcut decât să pună o „barieră” în calea păcatului, împiedicând puterea interioară de a învinge răul și de a se apropia de Dumnezeu. Când a venit Noul Testament prezis de Ieremia (Capitolul 31), Dumnezeu le-a acordat oamenilor har mântuitor prin Isus Hristos. Hristos a deschis calea către filiația cu Dumnezeu, pe care omul nu o putea realiza doar prin împlinirea poruncilor.

În deplină conformitate cu Vechiul Testament, Pavel a subliniat că temeiul dreptății nu se află în Lege, ci în credință, în *încrederea* necondiționată în Creator. Această credință l-a făcut pe Avraam strămoșul poporului lui Dumnezeu (Galateni 3:6-7). În Noul Testament, această credință este îndreptată spre Fiul întrupat al lui Dumnezeu.

Același Apostol Pavel a afirmat că credința fără iubire este „aramă fără zgomot” (1 Corinteni 13), în timp ce esența poruncilor morale ale Legii constă tocmai în iubirea omului pentru om.

Creștinii care se grupau în jurul Apostolului Iacov, Fratele Domnului, credeau că numai cei care acceptaseră formal iudaismul și respectaseră toate regulile acestuia puteau fi admiși la botez. Dar, procedând astfel, s-au dovedit a fi mai stricți decât fariseii, care nu cereau acest lucru prozeliților (era suficient ca aceștia să respecte doar „poruncile lui Noah”, Avod-Zarah, 64 c; cf. Gen. 9:4). Conciliul Apostolic din Ierusalim a respins cererea conservatorilor (Faptele Apostolilor 15:1-29) adresată străinilor. „Cât despre creștinii evrei, se presupunea că vor continua să împlinească legea lui Moise” (*Posnov M.* Istoria Bisericii Creștine. Bruxelles, 1964, p. 67) [*Este semnificativ faptul că, în cazurile în care riturile păgâne și cele evreiești coincideau, comunitățile creștine au păstrat tradițiile Vechiului Testament. În special, circumcizia era un obicei străvechi al Egiptului și, prin urmare, nu a fost abolită în vechile biserici orientale (copți, etiopieni, iacobiți).*]

Apostolul Pavel a urmat decizia conciliului. El a vorbit împotriva celor care voiau să impună toate obiceiurile Vechiului Testament păgânilor nou convertiți, dar nu a eliminat aceste obiceiuri în sine (deși a încercat să le spiritualizeze).

Când Hristos a spus că a venit *să împlinească* Legea, nu s-a referit pur și simplu *la îndeplinirea* poruncilor. Cuvântul πληρωσαι folosit în Evanghelie (ca și echivalentul său aramaic, care provine din cuvântul „mela”) are un sens mai cuprinzător: „a umple”, „a completa”, „a da plenitudine”.

Legea Vechiului Testament este dată în perspectiva Promisiunii. După ce a fost împlinită, Legea nu este desființată, ci își primește plenitudinea finală prin Mesia. În special, acest lucru se reflectă în mutarea centrului de greutate către sensul

etic al prescripțiilor, deși prescripțiile în sine nu sunt desființate pentru israeliți. „Oricine”, spune Hristos, „va strica *una din cele mai mici din aceste porunci* și va învăța pe oameni așa, va fi chemat cel mai mic în Împărăția cerurilor; dar oricine le va împlini și le va învăța pe ele, va fi chemat mare în Împărăția cerurilor” (Matei 5, 19).

Însă, repetăm, Hristos a acordat atenție în primul rând nu laturii exterioare a poruncilor, ci conținutului lor intern și naturii lor morale (vezi Matei 15, 1-9). După cum spunea Sfântul Grigorie Teologul, El „i-a îndemnat să ne ridicăm de la literă și să urmam duhul” (Cuvântul, 37). Acest lucru este clar în special din răspunsul lui Hristos la întrebarea despre porunca principală a Legii și din învățătura Sa către tânărul bogat (Matei 22, 34-40; Marcu 10, 19).

Deși iudaismul celui de-al Doilea Templu era dominat de credința în valoarea absolută a statutelor rituale ale Torei, interpretarea lui Hristos asupra acesteia nu era complet străină tradiției scribilor. Este suficient să ne amintim aforismul lui Hillel: „Nu face altora ceea ce nu-ți dorești ție însuți – aceasta este întreaga Lege, restul sunt doar comentarii” (Șabat 31a). Un alt învățător a spus: „Nu contează dacă cineva face mult sau puțin – este suficient dacă inima lui este întoarsă către Dumnezeu” (Menachot 110a). În Tractatul Makot (24) se spune că David a redus cele 613 porunci ale Legii la unsprezece, Isaia la șase, Mica la trei și Habacuc la una: „Cel drept va trăi prin credință”.

Această abordare „selectivă” a Torei sugerează că nu tot ce se află în litera Legii ar trebui considerat etern. Însă nici rabinii, nici majoritatea teologilor creștini timpurii nu au îndrăznit să tragă această ultimă concluzie. Între timp, cuvintele lui Hristos (Matei 19:8) despre Moise, care a dat regula divorțului, cedând „împietririi inimii” oamenilor, arată că El a sugerat participarea unor considerații temporare, private, la compilarea Torei. Cu alte cuvinte, Biblia, la originea sa, are o dublă natură *divino-umană.* характер. Высший божественный Закон (любовь к Богу и человеку) и «комментарий к нему», порожденный обстоятельствами времени, далеко не равноценны.

Conform Evangheliei, Apostolul Pavel nu vorbește atât de mult despre „anulare” poruncilor anterioare, cât despre trecerea istoriei sacre la *un nou nivel* . Mai mult, această trecere a păstrat intactă țesătura unică a credinței și Tradiției, calea unică a Legământului care a început cu Avraam. În fiecare etapă a devenit din ce în ce mai clar că fidelitatea față de Lege nu este doar respectarea regulilor cultului, ci o expresie a iubirii față de Dumnezeu și om.

„Noul Testament”, spunea Fericitul Augustin, „este ascuns în cel Vechi, Vechiul este revelat în Noul” (1 Corinteni 6). Religia Bibliei, spre deosebire de majoritatea credințelor lumii antice, are caracterul *unei învățături dinamice* . Vectorul său

central este îndreptat spre viitor. Totul este în mișcare, în speranță, în așteptarea venirii Testamentului deplin și desăvârșit cu Dumnezeu. Această religie nu se încadrează în granițele unui singur popor, ale unei singure culturi. Născută într-o vatră izolată de păgâni, mai devreme sau mai târziu a trebuit să-și depășească granițele, în ciuda tuturor eforturilor conservatorilor. „Te voi face lumină a neamurilor, ca mântuirea Mea să ajungă până la marginile pământului”, spune Domnul către Robul Său (Isaia 49:6).

Dar dacă Evanghelia era o „completitudine” organică și o desăvârșire a credinței biblice, de ce nu au vrut liderii spirituali ai evreilor să o accepte? Cine dintre ei și de ce a căutat să separe Vechiul Testament de Noul?

Din Evanghelii se poate desprinde impresia că cei mai activi adversari ai lui Hristos au fost *fariseii* . Acest lucru a provocat adesea nedumerire; la urma urmei, chiar și istoricii evrei, de la A. Geiger (1857) la D. Flusser (1968), au recunoscut că fariseii erau cei mai apropiați de învățătura lui Hristos decât alte grupuri religioase: saducheii, zeloții, esenienii.

În analizarea acestei întrebări, pe de o parte, trebuie să luăm în considerare circumstanțele în care au fost scrise Evangheliile. În acei ani, după războiul cu Roma, saducheii, zeloții și esenienii au dispărut de pe scena istorică. Singurii reprezentanți ai iudaismului în momentul în care creștinismul a început să se separe de acesta au fost fariseii. De aici și schimbarea naturală de accentuare, care i-a plasat pe primul loc printre dușmanii lui Hristos.

Pe de altă parte, Noul Testament prezintă o imagine mai complexă decât pare la prima vedere.

Aflăm că Isus a fost oaspete în casele fariseilor de mai multe ori (Luca 7:36; 11:37; 14:1) și a purtat adesea conversații cu ei despre credință (Matei 22:34-45; Marcu 12:28-34; Luca 11:37), ceea ce ar fi fost imposibil în cazul unei confruntări ireconciliabile. Dintre zeloții care s-au alăturat ucenicilor lui Hristos, este numit doar Simon (unul dintre cei Doisprezece) și nu se spune niciun cuvânt despre adepții esenismului și saducheii care L-ar fi urmat. Dar știm că Nicodim a fost fariseu și poate și Iosif din Arimateea, iar Faptele Apostolilor menționează direct *creștini dintre farisei* (15:5).

Când apostolul Pavel a ajuns la Ierusalim în anul 58, i s-a spus: „Vezi, frate, ce mulțime de iudei au crezut și toți sunt plini de râvnă pentru Lege” (Faptele Apostolilor 21:20). Se pare că aceasta se referea și la fariseii convertiți.

Spre deosebire de ierarhia saducheilor, conducătorul fariseilor, Gamaliel, a recomandat toleranța față de noua învățătură (Faptele Apostolilor 5:34 și

următoarele). Acest lucru s-a întâmplat în anii 30 sau 31. S-a dezvoltat o legendă conform căreia Gamaliel a devenit mai târziu creștin.

Apostolul Pavel însuși a aparținut în trecut fariseilor, iar aceștia l-au apărat pe apostol atunci când zeloții au jurat că îl vor ucide (Faptele Apostolilor 23:6-10). Toate acestea se explică prin faptul că „în ceea ce privește natura evlaviei lor, primii creștini erau apropiați de farisei" (Episcopul Cassian. Hristos și prima generație creștină. Paris, 1950, p. 140).

Din Evanghelii, Flavius și Talmud rezultă că președintele Sinedriului era marele preot și că saducheii îl dominau (Matei 26:57; Marcu 14:53; Luca 22:66; Ioan 18:13-14; Flavius. Împotriva lui Apion, II:23; cf. Faptele Apostolilor 5:17). Prin urmare, povestea Patimilor nu vorbește despre Sinedriul condus de Gamaliel (au existat multe colegii cu acest nume în Iudeea - vezi: *Flavius.* Arh. XIV:5,4). Talmudul vorbește și despre un astfel de Sinedriu, a cărui conducere aparținea teologilor. În timpul vieții pământești a lui Hristos, conducătorii acestuia au fost Hillel, fiul său Simon (uneori identificat cu dreptul Simeon din Evanghelie) și nepotul său Gamaliel (Hagiga, II, 2). Acesta din urmă a fost „nasi" („prințul") Sinedriului în anul 30. Dar dacă el ar fi fost cel care a pronunțat sentința la moarte asupra lui Hristos, Apostolul Pavel nu ar fi vorbit cu respect despre Gamaliel ca despre învățătorul său (Faptele Apostolilor 22, 3).

Pe baza tuturor acestor date, profesorul D. Khvolson de la Academia Teologică din Moscova a ajuns la concluzia încă din secolul trecut: „Sinedriul care l-a condamnat la moarte pe Iisus Hristos nu era fariseic, ci era format din saduchei; cel puțin, aceștia din urmă erau atunci persoanele care dădeau tonul în Sinedriu, de care depindea decizia" (Khvolson D. Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos și data morții sale. - KhCh, vol. II, 1875, pp. 51-52). Această opinie este confirmată indirect de faptul că în povestea Patimilor de după Ghetsimani, fariseii nu mai apar; toată inițiativa este în mâinile marelui preot și ale partidului său.

Totuși, este incontestabil faptul că fariseii s-au opus vehement lui Hristos chiar și în Galileea, iar mulți dintre ei au dorit moartea Lui. Și mai târziu au adâncit conflictul dintre creștinism și iudaism. După cum notează pe bună dreptate un cercetător, „dacă nu ar fi fost fariseii, Biserica ar fi întâmpinat puțină sau deloc opoziție" (*Herford R. T.* The Pharisees, 1924, p. 213).

În căutarea contextului acestei ostilități, trebuie să atingem măcar pe scurt istoria și doctrina fariseilor.

După cum s-a mai spus, uniunea fariseică (*khaburot* , fraternitate) a fost fondată de gardienii evlaviei, care s-au opus influenței elenistice care pătrunsese în Iudeea. La acea vreme, ea a provocat alarmă în multe țări. Printre romani, lupta

împotriva elenismului a fost condusă de Cato, iar în Palestina de hasidimi [*adică campionii evlaviei*]. „Întăriți gardul din jurul Legilor” era motto-ul hasidimilor (Avot, 1, 1). „Cu toate acestea”, notează istoricul ortodox M. Posnov, „«gardul» era atât de înalt încât acoperea Legea; datorită ei, Legea era, ca și cum ar fi, sub o obrăznicie. Această tendință seamănă parțial cu slavofilismul nostru, cu disprețul său pentru «Occidentul putred»” (*Posnov M.* Judeystvo. Kiev, 1906, p. 167).

După victoria hasmoneenilor, politica lor seculară a provocat nemulțumire în rândul hasidimilor și, în curând (circa 130), unii dintre ei s-au separat într-o comunitate separată, pe care oamenii au început să o numească farisei (aramaică: *perushaya* - separat). În 88 î.Hr., regele Yannai a înăbușit brutal o revoltă condusă de farisei, dar sub regina Alexandra (78-69 î.Hr.), fariseii au obținut recunoaștere și au ocupat poziții importante la curte. În timpul domniei lui Irod cel Mare, au fost forțați să se retragă din nou în umbră. Au oferit rezistență pasivă regelui, au refuzat să jure credință lui Augustus și au profețit sfârșitul dinastiei lui Irod, numindu-l „sclavul hasmoneenilor”.

Prima jumătate a secolului I d.Hr. a fost o perioadă de dominație externă a saducheilor (vezi: *Arfaskadov F.* Jerusalem Sanhedrin. Kazan, 1903, p. 111). Cu toate acestea, influența fariseilor a continuat să crească și, după războiul cu Roma, aceștia au preluat în cele din urmă controlul asupra vieții spirituale a oamenilor.

Nu există nicio lucrare care să fi supraviețuit și care să poată fi atribuită cu certitudine unui autor fariseu. Mulți cercetători asociază 2 Macabei, Psalmii lui Solomon și 3 Ezra cu mediul fariseic. În orice caz, acestea reflectă opinii care sunt de obicei atribuite fariseilor (vezi: *Cazelles H.*

Naissance de l'Eglise. Paris, 1968, p.56).

„Fariseii ”, scrie Josephus Flavius, „ *sunt considerați cei mai exacți interpreți ai Legii... Ei fac totul să depindă de Dumnezeu și de soartă și învață că, deși omului i se dă libertatea de a alege între acțiuni oneste și necinstite, totuși și în aceasta ia parte predestinarea sorții. Sufletele, în opinia lor, sunt nemuritoare, dar numai sufletele celor buni migrează după moartea lor în alte trupuri, în timp ce sufletele celor răi sunt condamnate la chinuri veșnice... Fariseii sunt foarte devotați unii altora și, acționând cu forțe unite, se străduiesc pentru binele comun”* (Jude War, II, 8). *„Fariseii duc un mod de viață strict și renunță la toate plăcerile. Tot ceea ce rațiunea recunoaște ca fiind bun, ei urmează, considerând rațiunea cel mai bun gardian în toate dorințele. Se disting prin atitudinea lor respectuoasă față de* ***persoanele în vârstă*** [*se referă la „bătrâni” sau „tați” - vezi mai jos*]; *și nu îndrăznesc să le contrazică planurile… Fariseii cred în nemurirea sufletului și că*

dincolo de mormânt îi așteaptă pe oameni Judecata și răsplata pentru virtute și pedeapsa pentru crimele din timpul vieții; păcătoșii sunt supuși închisorii veșnice, iar oamenii virtuoși au posibilitatea ***de a învia*** *. Datorită acestui fapt, ei au o influență extraordinară asupra oamenilor, iar toate ritualurile sacre legate de rugăciuni și oferirea de jertfe au loc numai cu permisiunea lor. Astfel, comunitățile individuale au mărturisit virtutea lor, deoarece toată lumea era convinsă că fariseii, prin fapte și cuvinte, tind spre cele mai înalte sfere"* (Arh. XVIII, 1, 3). *„Fariseii au impus oamenilor multe legi din tradițiile bătrânilor, care nu sunt scrise în Legea lui Moise"* (Arh. XIII, 10, 6).

Chiar și saducheii, conform lui Iosefus, când erau la putere, „au aderat, deși cu reticență și sub constrângere, la ceea ce spuneau fariseii, căci altfel poporul nu i-ar fi tolerat" (Arhe. XVIII, 1, 4); fariseii „aveau dreptul la favoarea specială a Celui Preaînalt. Femeile erau complet supuse acestei secte" (Arhe. XVII, 2, 4). Iosefus estimează numărul fariseilor la 6.000 (Ibid.).

Când se evaluează caracteristicile lui Flavius, trebuie ținut cont de faptul că istoricul însuși a fost fariseu și că și-a încadrat asociații într-una dintre școlile filozofice grecești. Noul Testament vorbește despre opiniile fariseilor pe scurt, dar mai obiectiv decât Flavius. Se spune că aceștia credeau în învierea morților, în pedeapsa postumă, în îngeri și în autoritatea „bătrânilor" (Matei 15:1 și următoarele; Faptele Apostolilor 23:8).

Talmudul, creat de rabinii tannaim, conține date despre fariseism care, în general, coincid pe deplin cu dovezile oferite de Flavius și Noul Testament (vezi: *Posnov M.* Judeystvo, p. 137). Mai mult, mesajele talmudiștilor conțin adesea observații critice adresate acelor farisei pe care îi numesc „pictați". De exemplu, în tratatul Sotah (secolul al II-lea) sunt citate cuvintele regelui: „Temeți-vă de cei care arată ca fariseii, care sunt pioși ca fariseii, dar acționează nelegiuit".

Câteva informații puține despre farisei sunt disponibile de la primii scriitori creștini, în special de la Sfântul Epifanie. El subliniază exercițiile ascetice adoptate de farisei și înclinația multora dintre ei spre astrologie (*Epifanie.* Panarion, I, pp. 73-78 (traducere în rusă); vezi și: *Finkelstein A.* Fariseii, v. 1-2, 1961).

Din sursele de mai sus nu este clar de ce fariseii au adoptat o poziție ostilă față de predicarea lui Isus Hristos. Acest fapt a fost explicat în moduri diferite.

1. Unii istorici cred că motivul a fost refuzul Său de a se angaja în lupta armată împotriva păgânilor. Dar este bine cunoscut faptul că fariseii înșiși au fost adversari ai rebeliunii (*Flavius Il.* Războiul iudaic, II, 17, 3). Dacă creștinii,

imediat ce a izbucnit războiul, s-au retras la Pella, dincolo de Iordan, atunci fariseii au părăsit la rândul lor Ierusalimul și în curând și-au format propriul centru religios în Jamnia.

2. Ar putea fi chestiunea națională cauza antagonismului? Improbabil. Hillel și alți farisei au considerat necesar să atragă prozeliți la credință. Ei au predicat dincolo de granițele țării, așa cum vorbește Însuși Hristos (Matei 23:15).

3. Fiind asceți, fariseii au condamnat modul de viață al lui Isus. Dar acesta cu greu putea fi motivul principal al rupturii. La urma urmei, nici Ioan Botezătorul, în ciuda ascetismului său, nu a fost recunoscut de farisei.

4. Adevărurile dogmatice recunoscute de farisei (monoteismul, credința în Revelația biblică, în Înviere, Judecată, Mesia și existența lumii spirituale) au fost recunoscute și în creștinism. Cât despre doctrina destinului, aceasta a fost cel mai probabil atribuită fariseilor de către Flavius, care i-a apropiat de stoici. Punctul de vedere al fariseilor a fost exprimat de Rabinul Akiba (Avot, III, 12), spunând: „Totul este prevăzut de Dumnezeu, dar omului i se dă libertatea." Acest concept nu poate fi considerat străin creștinismului (vezi: *Skardanitsky G.*

Fariseii și saducheii ca exponenți ai stării vieții religioase a iudaismului înainte de apariția lui Hristos. Kiev, 1905, p. 83).

5. Părerile morale ale fariseilor, judecând după textele Talmudului, erau în general apropiate de Evanghelie [*opinia pe care autorii Talmudului au inspirat-o din Evanghelie pare extrem de improbabilă, având în vedere că scrierile talmudice au apărut în epoca unei rupturi bruște cu creștinismul*]. Revoluția pe care Hristos a adus-o în relația dintre Dumnezeu și om a fost pregătită de întreaga dezvoltare a religiei Vechiului Testament. De aceea, Isus le spune apostolilor: „Eu v-am trimis să secerați ce voi nu v-ați ostenit: *alții* au ostenit și voi ați intrat în osteneala lor" (Ioan 4:38).

6. Ar fi greu de crezut că fariseii erau înarmați împotriva lui Isus doar pentru că El se proclama Mesia. În primul rând, El nu a făcut acest lucru imediat și, în al doilea rând, această afirmație în sine nu a fost considerată o infracțiune (vezi: *Herford R. T.* Iudaismul în perioada Noului Testament, p. 214).

Astfel, rabinul Akiba îl considera pe liderul rebeliunii, Bar Kokhba, drept Mesia, dar nimeni nu l-a ținut responsabil pentru aceasta. Refuzul fariseilor de a-l vedea pe nazarinean drept Mesia cel promis a provenit din respingerea Lui ca Învățător.

Este semnificativ faptul că în timpul procesului lui Hristos a fost atât de dificil să se găsească dovezi împotriva Lui, încât acuzatorii au fost nevoiți să-I denatureze

cuvintele (Matei 26:59-61; cf. Ioan 2:19). Când au spus: „Avem o Lege și, după Lege, El trebuie să moară, pentru că S-a făcut Fiul lui Dumnezeu”, ei mințeau. Legea nu prevedea un astfel de caz. Se obișnuia ca Israelul, regele său și Mesia să fie numiți Fiul lui Dumnezeu (vezi: Osea 11:1; 2 Samuel 7:14; Psalmul 2:7; 89:27; 3 Ezra 7:29).

Prin urmare, sentința nu a fost legală, ci a fost predeterminată dinainte.

Taina Întrupării și a Dumnezeirii-umanității a fost revelată pentru prima dată de Hristos doar ucenicilor Săi cei mai apropiați, dar nici măcar ei nu au putut să o înțeleagă mult timp. În ochii celor care credeau în El, Isus a fost mai întâi „sfântul lui Dumnezeu”, Profetul, Mesia, eliberatorul lui Israel.

Ascunzându-și mesiania de învățători, Isus le-a ușurat să-L vadă cel puțin ca profet. Și și-au făcut alegerea *deja în această primă perioadă a predicării Sale* . Fariseii nu au vrut să se împace cu ideea că un galileean necunoscut ar putea fi Mesagerul lui Dumnezeu. Dar acest refuz tot nu le-a dat dreptul să-l considere pe Isus vrednic de moarte.

7. Evangheliștii menționează trei reproșuri principale pe care fariseii le-au aruncat lui Isus: comunicarea cu păcătoșii, încălcarea Sabatului și viziunea Sa liberă asupra „tradițiilor bătrânilor”.

Hristos a respins prima acuzație, referindu-se la cuvintele profetului Osea: „Milă voiesc, nu jertfă”. Cât despre Sabat, nu există niciun motiv să credem că Mântuitorul a intenționat să-l nege ca atare. El a subliniat doar că a-ți ajuta aproapele este o faptă sfântă, pe care nici măcar odihna Sabatului nu o poate interfera. Întrucât nu toți rabinii au respectat un rigorism extrem în această chestiune, ar fi riscant să exagerăm rolul său în divergența dintre creștinism și iudaism. Mai mult, însuși principiul dedicării unei zile a săptămânii lui Dumnezeu a fost păstrat în Biserică.

Cea mai aprinsă controversă a fost cauzată de cuvintele lui Hristos, rostite despre „tradițiile bătrânilor”. Fariseii credeau în Tora orală, dată odată lui Moise și păstrată de învățători de-a lungul secolelor (Avot, 1, 1). Saducheii erau antipozii lor în această privință: ei luau în considerare doar litera Bibliei, în primul rând Tora.

Esența învățăturii fariseice despre Tradiție era că, pe lângă Carte, Duhul lui Dumnezeu continuă să acționeze în Biserică, manifestându-se prin învățători sau „părinți”. Continuitatea vie dintre ei ne permite să simțim relevanța Cuvântului lui Dumnezeu în orice moment (vezi: *Herford R. T.* Fariseii, p. 66).

A negat Hristos această viziune? A susținut el viziunea saduceilor în opoziție cu aceasta? Răspunsul este dat de un singur exemplu, dar foarte ilustrativ. În cărțile sacre canonizate până atunci nu exista o învățătură clar exprimată despre învierea morților. Cartea lui Daniel, unde a fost proclamată această învățătură, nu era încă inclusă în canon. Prin urmare, vorbind despre înviere, Hristos a recunoscut doctrina conținută în Tradiția Bisericii. Principiul Tradiției a fost ulterior adoptat de creștinism. Conform justei observații a teologului catolic L. Bouyer, așa cum Noul Testament „nu poate fi înțeles izolat de cel Vechi, tot așa Tradiția Noului Testament nu poate fi separată de Tradiția Vechiului Testament... Izvorul cunoașterii Cuvântului lui Dumnezeu, ca și cum ar fi cufundat în însăși viața poporului lui Dumnezeu, izvorul care este Tradiția, a început să curgă nu numai după venirea lui Hristos, ci și cealaltă sursă, care sunt textele inspirate divin, întrucât acestea din urmă izvorăsc din Tradiție și, în același timp, au început să se acumuleze cu mult înainte de Hristos” (*Bouyer L.*

Despre Biblie și Evanghelie. Traducere din franceză. Bruxelles, 1965, p. 214).

Iisus Hristos nu numai că a recunoscut cerințele Legii, dar a aprobat în general formele de evlavie stabilite de Tradiție [*(la p. 420) Să observăm, în special, câteva dintre elementele practicii creștine care au provenit din iudaism: o zi dedicată lui Dumnezeu; un ciclu de sărbători „mobile”; cultul, inclusiv predica, litanii și psalmodie; rugăciunile de dimineață și de seară, rugăciunile după naștere și „închinarea la biserică” (dedicarea lui Dumnezeu) a pruncilor; căsătoria, bazată pe Geneza 2:23-24; venerarea sfinților (în Vechiul Testament - Moise și Ilie); un sistem complex de cult și ritualuri (cf. Typicon, Kormchuya etc.); donațiile pentru nevoile bisericii, excomunicarea, binecuvântarea oamenilor, fructele, mesele; consacrarea diferitelor obiecte, gesturile rituale (ridicarea mâinilor, lovirea pieptului, care sunt acceptate în practica bisericească occidentală); jurămintele sacre, posturile, zilele de pocăință, rugăciunile de curățire etc. Toate aceste aspecte ale vieții religioase se bazează nu numai pe Scriptură, ci și pe Tradiția Vechiului (și apoi a Noului) Testament.* „Dacă neprihănirea voastră”, le-a spus El ucenicilor, „nu va fi mai mare decât neprihănirea cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în Împărăția lui Dumnezeu” (Matei 5:20).

Dacă Hristos și-a exprimat opinii cu privire la anumite aspecte ale „halacha” care diferă de conceptele majorității rabinilor, El a urmat propria lor regulă. Întregul Talmud este plin de *judecăți contradictorii ale înțelepților pe multe subiecte de credință și ritual* . Disputele dintre ei au ajuns la punctul de ciocniri violente. Însă susținătorii unor opinii opuse erau în egală măsură respectați de tot poporul.

8. În cele din urmă, ultimul lucru. Hristos putea să atragă asupra Sa (și chiar a atras asupra Sa) ura fariseilor prin denunțările Sale (Matei 23; Marcu 12:38-40;

Luca 11:38-52). Cu toate acestea, astfel de denunțări erau considerate acceptabile în Israel. Un exemplu în acest sens este predicarea profeților. Și mai târziu, în iudaism, găsim atacuri împotriva oamenilor ipocriți care purtau masca ipocrită a evlaviei. Rabinul Iosua ben Hanania a spus: „Ipocritul nechibzuit, omul viclean și rău, femeia fariseică și loviturile fariseilor distrug lumea" (Sotah, III, 4). „Ipocriții, potrivit unui alt învățător, merită denunțare, deoarece insultă numele lui Dumnezeu" (Yoma, 5). Prin urmare, oamenii puteau înțelege discursurile lui Hristos ca fiind îndreptate împotriva reprezentanților răi ai fariseismului. Să observăm că El *nu a condamnat învățătura fariseilor, ci păcatele lor : „ Faceți și păziți* ce vă spun ei , dar nu faceți cum fac ei" (Matei 23:3).

Așadar, având în vedere bunăvoința fariseilor, existau suficiente motive pentru a-L accepta pe Isus Hristos sau cel puțin pentru a fi înțelegători cu învățătura sa. După cum am văzut, acest lucru s-a și întâmplat într-o oarecare măsură. Cu toate acestea, marea majoritate a fariseilor au devenit dușmanii săi.

Care este motivul?

Rămâne să presupunem că însuși spiritul libertății lui Hristos era insuportabil pentru oamenii care cultivau canoane, ritualuri și statute. În plus, fariseii se considerau gardieni infailibili ai credinței ortodoxe. În persoana lui Isus, vedeau un rival care, în opinia lor, nu avea dreptul să învețe. Singura persoană autoritară pentru avocați era cea care provenea din școlile lor, care primea sancțiunea învățătorilor bisericii. Isus vorbea doar în propria Sa persoană, vorbea „cu autoritate"; nu era un discipol al „bătrânilor" și interpreta Tora fără a se referi la „sfinții părinți" ai iudaismului. Acest lucru a stârnit imediat suspiciuni, care s-au transformat rapid în ostilitate.

Mulțimile de ascultători care Îl înconjurau pe Hristos au stârnit invidia fariseilor (Matei 27:18; cf. Faptele Apostolilor 5:17). De aceea, L-au urmărit cu gelozie, încercând să găsească în acțiunile Sale una sau alta încălcare a Legii. Au construit morminte pentru profeți, dar când un adevărat Profet a apărut printre ei în trup, nu L-au crezut și cu atât mai mult nu au vrut să-L recunoască ca Mesia.

După Rusaliile din anul 30, creștinismul a început să se dezvolte rapid în Ierusalim. Fariseii au fost alarmați să vadă că „nazarinenii" îi depășiseră deja ca număr de adepți (Faptele Apostolilor 2:41 și 4:4 enumeră 8.000 de creștini în Palestina, în timp ce fariseii, potrivit lui Iosefus, numărau doar 6.000). Mulți farisei au ezitat, iar unii chiar s-au alăturat noii învățături. Exemplul lor a fost urmat de un număr semnificativ de preoți evrei (Faptele Apostolilor 6:7) [*Unii istorici sugerează că printre acești preoți s-au numărat și reprezentanți ai esenienilor*]. Doar saducheii și irodienii au continuat să folosească măsuri represive împotriva creștinismului (Faptele Apostolilor 4:5 și următoarele; 12:1 și următoarele). Când

marele preot Hanan (fiul celui care l-a condamnat pe Hristos) l-a condamnat la moarte pe Iacov, Fratele Domnului, în anul 62, potrivit lui Flavius, „toți cei mai zeloși și mai buni avocați ai noștri care erau în oraș (adică fariseii - A.M.) au tratat acest decret cu ostilitate. Au trimis în secret la rege o cerere de a-i interzice lui Hanan astfel de evenimente în viitor și au subliniat că acum și el a acționat incorect” (*Flavius II* . Arh. XIX, 9, 1). Drept urmare, Hanan a fost înlăturat din funcție.

Însă, odată cu izbucnirea războiului împotriva Romei, situația s-a schimbat radical. Aproape toți saducheii au căzut victime ale revoltei populare. Qumraniții s-au dispersat. Fariseii și creștinii au părăsit Ierusalimul. În anul 70, distrugerea Templului și ocuparea țării de către armata lui Tit au adus iudaismul în pragul dezastrului total. În fața acestuia, fariseii din Jamnia și-au asumat responsabilitatea pentru conservarea națiunii și a religiei. Au renunțat la prozelitism și și-au dublat eforturile de a ridica un „gard” în jurul Legii. Ei vedeau izolarea - religioasă, culturală și cotidiană - ca fiind singura cale spre mântuire.

Lupta pentru unitate excludea posibilitatea oricăror curente în cadrul iudaismului. Acest lucru a determinat în cele din urmă atitudinea fariseilor față de creștini. La sfârșitul secolului, Gamaliel al II-lea a declarat că „Isus l-a rătăcit pe Israel” (Sotah, 47a). Adepții Nazarineanului au început să fie numiți nimic mai puțin decât eretici [*Acesta este aproximativ sensul termenului „minim”, pe care Talmudul îl folosește pentru a-i desemna pe creștini. Durerea acestei rupturi cu iudaismul este resimțită acut în Evanghelia după Ioan, scrisă la acea vreme*]. Între timp, Biserica creștină a lui Israel, împlinind profețiile, adusese deja Vestea Bună și, odată cu ea, Biblia, lumii păgâne. Acei evrei care s-au supus centrului de la Jamnia au respins creștinismul și au rămas izolați de restul lumii.

Ca tot ce s-a întâmplat în istoria sacră, tragedia care a avut loc acum două mii de ani din vina conducătorilor bisericești ai Israelului are o semnificație universală.

Citind astăzi discursurile amenințătoare ale lui Isus, îndreptate împotriva fariseilor și scribilor, mulți creștini își liniștesc conștiința, crezând că acestea se aplică doar vârfului societății evreiești din primul secol. Dar atunci aceste discursuri ar avea doar un sens istoric, trecător. Între timp, fiecare dintre cuvintele lor este pe deplin aplicabil reprezentanților nedemni ai oricărei religii sau biserici, complacerii, ipocriziei, conservatorismului, ritualismului lor. Avocații și clericii de toate felurile se transformă ușor în persecutori. Să ne amintim cel puțin de soarta lui Atanasie cel Mare și a lui Hrisostom, a lui Savonarola și Hus, a mitropolitului Filip și a multor altora care și-au parcurs calea crucii după voia „fraților falși”. Perversiunea credinței, mândria, spiritul formalismului cultic, calculele de a-L „împăca” pe Dumnezeu prin îndeplinirea statutelor exterioare sunt tenace, ca toate păcatele

omenești. Fariseii din vechime nu mai există, dar „fariseismul” în sine nu este nicidecum mort.

NOTE

De la autor

1 *Pușkin A.S.* Opere complete. Vol. VII, M.-L., 1949, p. 443.

2 *Pressanse E.* Isus Hristos și timpul său. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1869, p. 11.

3 Celebrul teolog rus M. Muretov a acordat o apreciere înaltă măiestriei lui Renan la începutul secolului nostru, deși a supus ideile principale ale cărții sale unei critici aspre și juste. „Cu o vioiciune uimitoare”, spunea el, „Renan înfățișează cadrul istoric și geografic al evenimentelor evanghelice. Cu nu mai puțină măiestrie, el reproduce în acest cadru, deși fictive și false, dar vii, pline de expresivitate și mișcare, marile imagini ale istoriei sacre” (*Muretov M.* Ernest Renan și „Viața lui Iisus”. Sankt Petersburg, 1907, p. 13).

4 *Harnack A.* Esența creștinismului. M., 1907, p. 40.

5 Lipsa datelor biografice despre Buddha, Spartacus, Rublev sau Shakespeare nu a exclus încercările de a le descrie viața în contextul epocii corespunzătoare.

6 Principala noastră sursă o reprezintă, desigur, cărțile Noului Testament, în special Evangheliile. Traducerile în limba rusă ale agrafelor și textelor apocrife ale Noului Testament sunt enumerate în bibliografie. Principalele apocrife din Vechiul Testament au fost publicate în limba rusă de protopopul A. Smirnov (Cartea lui Enoh. Kazan, 1888; Cartea Jubileelor. Kazan, 1895; Psalmii lui Solomon. Kazan, 1896; Testamentele celor Doisprezece Patriarhi. Kazan, 1911). O colecție completă a acestor apocrife a fost publicată în limba engleză de R. H. Charles (*Charles R. H.* The Apocrypha and the Pseudepigrapha of the Old Testament, v. II, Oxford, 1973). Operele istoricului evreu Josephus Flavius sunt neprețuite pentru recrearea erei Evangheliei (traducerile lor în limba rusă: Despre antichitatea poporului evreu. Traducere din greacă. Sankt Petersburg, 1895; Războiul evreiesc. Traducere din greacă. Sankt Petersburg, 1900; Antichități evreiești. Traducere din greacă. Vol. 1-2, Sankt Petersburg, 1900). Talmudul, deși scris între secolele al II-lea și al IV-lea d.Hr., aruncă lumină asupra iudaismului din perioada celui de-al Doilea Templu. Nu a fost publicat integral în limba rusă, dar cele mai importante părți ale sale au fost traduse (*Talmud* . Mișna și Tosefta. Traducere de N. Pereferkovich. Vol. 1-6, Sankt Petersburg, 1900-1904; Talmud babilonian. Vilna, 1861, 1902, 1903, 1911, 1912; Talmud de

la Ierusalim. Berlin, 1925). O serie de materiale valoroase sunt adunate în carte: *Ranovich A.* Surse primare privind istoria creștinismului timpuriu. Moscova, 1933. Operele scriitorilor creștini din primele secole au fost publicate în traducere rusă de către protopopul P. Preobrajenski (Scrierile bărbaților apostolici. Sankt Petersburg, 1895; Operele apologeților creștini antici. Sankt Petersburg, 1895). Unele date despre perioada Noului Testament sunt conținute în *Tacit* (Operări în două volume. Traduse din latină. L., 1969) și *Suetonius* (Viețile celor doisprezece cezari. Traduse din latină. M., 1964). Comentariile patristice și ulterioare la Evanghelie sunt enumerate în bibliografie.

7 Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos. O nouă traducere din originalul grecesc, cu pasaje paralele. Londra, 1970. Episcopul Cassian (Besobrazov), care conducea comisia de traducere, era la acea vreme rectorul Institutului Teologic Ortodox din Paris. Din păcate, această traducere este departe de a fi perfectă, dar avantajul său constă în faptul că ia în considerare realizările criticii textuale moderne. Atunci când se citează unele dintre discursurile Mântuitorului din această traducere, textul este aranjat în conformitate cu regulile poeziei biblice sacre.

Prolog

1 Gen 17:1; 12:3.

2 Începând cu secolul al IV-lea î.Hr., numele *Yahweh* a fost interzis să fie pronunțat din respect (cu excepția unor cazuri excepționale). Acesta a fost înlocuit cu cuvântul *Adonai* , Domnul. Pentru a ne aminti de acest lucru, vocala cuvântului Adonai a fost plasată sub literele numelui lui Dumnezeu. De aici și numele distorsionat „Iehova”, care a fost folosit în studiile biblice pentru o perioadă destul de lungă de timp.

3 Heruvimii simbolizau forțele naturii subordonate lui Dumnezeu. Aspectul figurilor lor era apropiat de imaginile leilor și taurilor înaripați din arta orientală antică. „Heruvimi” sau „heruvimi” este pluralul cuvântului „heruvim”. În arta postrenascentistă, heruvimii erau reprezentați ca niște prunci înaripați, urmând exemplul cupidelor antice.

4 „Mi-ați adus voi jertfe și daruri de mâncare în timpul celor patruzeci de ani petrecuți în pustie, casă a lui Israel?”, întreabă Dumnezeu prin gura Proverbului Amos (Amos 5:25), iar prin Proverbul Ieremia El spune: „Când am scos pe părinții voștri din Egipt, nu le-am vorbit și nu le-am poruncit nimic despre arderi de tot și jertfe, ci le-am poruncit: «Ascultați de glasul Meu și Eu voi fi Dumnezeul

vostru, iar voi veți fi poporul Meu și umblați pe toată calea pe care v-o poruncesc Eu și atunci vă va fi bine." Se pare că aceste cuvinte sunt greu de reconciliat cu ritualurile Pentateuhului. Însă opinia tradițională, conform căreia Moise a scris *întregul* Pentateuh, a fost criticată încă din secolul al XVII-lea și, în prezent, nu este susținută de niciun biblist serios (vezi: *Kartashev A.* Old Testament Biblical Criticism. Paris, 1947, p. 46 și următoarele; Harrington WJ Key to the Bible, v. 2, New York, 1976, p. 13 și următoarele, precum și anexele speciale la carte: Men A. Magism and Monotheism).

5 Exod 20:2-17; Deut. 5, 6-21; 6, 4-9.

6 2 Regi 7:1-16.

7 Despre profeți și epoca lor, vezi cartea: Bărbați A. Mesageri ai Împărăției lui Dumnezeu.

8 *Dawson Ch.* Progres și religie. New York, 1960, p. 125.

9 *Pascal B.* Gânduri despre religie. Traducere din franceză. Moscova, 1902, p. 126.

10 Amos 9:7. De aici înainte, citatele din Vechiul Testament sunt prezentate în traducerea autorului.

11 Osea 6:6.

12 Cartea profetului Isaia 1, 11 și următoarele.

13 *Ibidem* , cap. 9 și 11.

14 Ieremia 31:31-32.

15 Isaia al II-lea sau Deutero-Isaia este numele dat unui profet anonim care a trăit în secolul al VI-lea î.Hr., în timpul captivității babiloniene. Scrierile sale sunt incluse în Cartea profetului Isaia (capitolele 40-55 și alte câteva secțiuni).

16 Pentru ultimele trei secole din istoria Vechiului Testament, vezi cartea: *Men A.* On the Threshold of the New Testament.

17 Cartea lui Daniel 7, 13. Studiile biblice au arătat că Cartea lui Daniel nu a fost scrisă în secolul al VI-lea î.Hr., așa cum se credea anterior, ci în secolul al II-lea î.Hr., deși includea și materiale anterioare. Cartea lui Enoh, scrisă aproape simultan cu Cartea lui Daniel, vorbește mult despre Mesia.

18 Talmud babilonian, Șabat, 31a. Despre farisei, vezi Anexa 3.

19 Nicio lucrare provenită din cercurile saduceene nu s-a păstrat. Informații despre acestea sunt furnizate de Flavius, Talmud, Noul Testament și alte surse. Aceste materiale sunt colectate și analizate în cartea: *Skardanitsky G.* Fariseii și saducheii ca exponenți ai stării vieții religioase a iudaismului înainte de apariția lui Hristos. Kiev, 1905. Cea mai completă colecție de date se poate vedea: *Le Moine J.* Les sadducéns. Paris, 1972.

20 Esenienii s-au prăbușit după războiul dintre Iudeea și Roma (66-70 d.Hr.), dar memoria lor a fost păstrată prin mărturiile scriitorilor antici. Primele manuscrise autentice ale esenienilor au fost descoperite abia în 1947 la Qumran, lângă Marea Moartă. De atunci, arheologii au găsit sute de manuscrise noi. Vezi Anexa 1, precum și cartea „La pragul Noului Testament”.

21 Colecția completă a operelor lui Filon care s-au păstrat, în originalul grecesc (cu traducere și comentarii în franceză), este publicată de Cerf. Les oeuvres de Philon d'Alexandrie, v.1-35. Filon a exercitat o mare influență asupra Părinților și Doctorilor Bisericii, în special asupra lui Clement al Alexandriei, Origen, Sfântului Vasile cel Mare, Sfântului Grigore de Nyssa. Vezi: *Ivanitsky V.* Filon al Alexandriei. Kiev, 1911, p. 588 și următoarele.

22 *Tacit.* Anale, 1,2.

23 Luca 1:68.

Capitolul unu

1 Matei 2:1 și următoarele. Există următoarele opinii cu privire la „steaua magilor”: 1) a fost un fenomen supranatural, 2) o cometă, 3) așa-numita stea „supernovă”, a cărei apariție a fost raportată de astronomii chinezi în acei ani; 4) magii au văzut un semn profetic în convergența planetelor „regale” Jupiter și Saturn, care a avut loc cu 7 ani î.Hr. Ultima ipoteză, lansată pentru prima dată în secolul al XVII-lea de astronomul I. Kepler, rămâne cea mai populară până în zilele noastre. Unii exegeți consideră întreaga poveste despre magi ca fiind o alegorie menită să arate participarea păgânilor la evenimentele de Crăciun. Cu toate acestea, susținătorii acestei opinii nu au argumente incontestabile. În textul grecesc al Evangheliei, magii sunt numiți magi (μάγοι). Acesta era numele preoților cultului iranian. În timpul domniei lui Irod au existat contacte frecvente între Iudeea și Partia, care la acea vreme conducea Iranul. Vezi: *Flavius I.* Arh. XVII, 2, 1.

2 Vezi: *Tacitus.* Istorie, V, 13; *Suetonius.* Vespasian, 4; *Flavius I.* Războiul evreiesc, VI, 5, 4.

3 Principalele date despre viața lui Irod sunt conținute în cartea: *Flavius I.* Arh. XIV-XVII și Războiul Iudaic, cartea 1.

4 Luca 21:2. Iosif Flaviu indică 6.000 de farisei care au refuzat să jure credință lui Augustus în ultimii ani ai domniei lui Irod (Arhe. XVII:2,3). Prin urmare, un fel de recensământ al populației a fost efectuat la acea vreme sub controlul romanilor. La asta s-ar fi putut gândi Sfântul Luca. În ceea ce privește metoda recensământului indicată de el, vezi mai sus. Sfântul Luca spune că Nașterea Domnului a coincis cu domnia lui Quirinius în Siria. Quirinius a fost legatul Siriei în primii ani ai erei comice; cu toate acestea, inscripțiile din Tivoli și Antiohia din Pisidia mărturisesc că el a controlat și Siria cu câțiva ani înainte de era comică. Din cauza absenței unui calendar comun în lumea antică, data exactă a Nașterii Domnului nu era cunoscută. În secolul al VI-lea, călugărul Dionysius Exiguus a făcut calcule conform cărora Nașterea Domnului a fost anul 754 de la întemeierea Romei. Această dată a fost adoptată pentru a stabili „noua eră”. Cu toate acestea, cercetări ulterioare au arătat că Dionysius s-a înșelat cu câțiva ani. Conform lui Matei 2:1; Luca 1:5, Isus s-a născut cu puțin timp înainte de moartea lui Irod cel Mare. Între timp, calculele astronomice au arătat că eclipsa de lună care a avut loc înainte de moartea acestui rege a avut loc în martie 4 î.Hr. În Ioan 2:20, adversarii lui Isus Îi spun că Templul a fost construit timp de 46 de ani. Începutul reconstrucției sale datează din anul 20 î.Hr. Prin urmare, aceste cuvinte nu ar fi putut fi rostite mai devreme de 26-27 d.Hr. Luca (3:23) spune că în această perioadă Isus avea „aproximativ treizeci de ani”, iar împăratul Tiberius domnea deja de 15 ani (3:1). Conform calculelor răsăritene, al 15-lea an al lui Tiberius a căzut între toamna anului 27 și toamna anului 28. Conform lui Luca 3:2, în al 15-lea an al lui Tiberius, Lisania era tetrarhul Avilei sau Abilenei. Strauss și alți critici l-au confundat pe acest conducător cu un alt Lisania, un contemporan al lui Irod cel Mare. Luca, însă, îl are în vedere pe Lisanias, care a domnit sub Tiberius (vezi: Flavius II. Arh. XIX, 5, 1). O inscripție găsită de R. Pocock mărturisește că a fost tetrarh între anii 14 și 29. Toate aceste date indirecte îi conduc pe istorici la concluzia că Isus s-a născut în jurul anilor 7-6 î.Hr.

5 Luca 2:22 și următoarele. Cuvintele „a cădea și a se ridica” se referă la cei care îl vor accepta sau îl vor respinge pe Mesia. „Un semn care este rostit împotriva” înseamnă o minune, un fenomen care va cauza dispute și controverse.

6 *Flavius I.* Arh. XVII, 7-13.

Capitolul doi

1 *Farrar F.* Viața lui Isus Hristos, p. 120.

2 Aceste legende sunt pline de anacronisme și erori istorice care dezvăluie imediat falsul; ele descriu minuni absurde și uneori crude despre care se presupune că ar fi fost săvârșite de Pruncul Iisus.

3 Cartea lui Iosif Dulgherul, XIV.

4 Iustin Gnosticul. — În Sfântul Hipolit. Despre speculațiile filosofice, XV, 26.

5 Câteva rugăciuni din sinagogă sunt prezentate în Vol. 1 al traducerii rusești a Mișnei, p. 39 și următoarele; vezi și: *Geikie K.* Viața și învățătura lui Hristos. Traducere din engleză. Vol. 1, 224 și următoarele și *Aron R.* Les années obscures de Jésus. Paris, 1960.

6 *Flavius I.* Războiul Iudaic, III, 3,2; despre zeloți vezi: *Flavius I.* Arh. XIV, 9,2; XVIII,1,1; Războiul Iudaic, I,10,5; II,8,1.

7 Luca 2:41-52. Explicând cuvintele „creștea în înțelepciune și în statură”, Sfântul Iustin spune că Isus „creștea precum cresc toți oamenii, dând respectul cuvenit fiecărei epoci” (*Sfântul Iustin.* Dialog cu Trifon Iudeul, 88).

8 Marcu 6, 6.

9 Însuși faptul că, înainte de moartea Sa, Isus a încredințat-o pe Mama Sa ucenicului (Ioan 19:25-27) mărturisește că El era singurul Ei fiu (vezi: *Hillarii,* In Matt., IX, 92). Rămâne neclar cine erau Iacov, Iose, Simon și Iuda, numiți în Evanghelie „frații” lui Isus (Marcu 6:3) – fiii surorii Fecioarei Maria (Ioan 19:25) sau copiii lui Iosif din prima sa căsătorie, așa cum afirmă apocrifele (de exemplu, Cartea lui Iosif Dulgherul, II). Poate că amândoi erau numiți „frații Săi”. În greacă și ebraică, cuvântul „frate” poate denota diferite grade de rudenie.

10 Aceste cuvinte au fost păstrate în apocrifa „Faptele lui Petru” (capitolul X). Potrivit proeminentului specialist modern în Noul Testament, I. Jeremias, acestea sunt cel mai probabil autentice.

11 *Mauriac F.* La vie de Jésus. Paris, 1962, p.33.

12 *Strauss D.* Viața lui Isus. Vol. I, p. 195. Despre Strauss, vezi anexa „Mit sau realitate?”

Capitolul trei

1 Isaia 40:3.

2 Vezi: Carta de la Qumran, VIII, 12-14.

3 Cartea Secretelor, 8-11.

4 Mt 3:4; Mc 1:6; *Sfântul Iustin.* Dialog cu Trifon Iudeul, 88; *Sfântul Epifanie.* Panarion, 30. Vezi și versiunea slavonă a „Războiului evreiesc" de Flavius Iosephus, II:2. În vremurile străvechi, nazarenii sau nazireii erau oameni care se dedicau lui Dumnezeu și făceau jurământul de a se abține de la vin și de a nu-și tunde părul. (Vezi Numeri 6:1-21; Judecata 13.) Cuvântul „nazaren" (nazireu) nu are nimic în comun cu numele orașului Nazaret (ebr. Nozerat).

5 *Flavius I.* Războiul evreiesc, II, 8. Despre legătura lui Ioan cu esenienii, vezi: *Episcopul Michael (Chub).* Ioan Botezătorul și comunitatea Qumran. — JMP, 1958, nr. 8; *Daniélou J.* Jean-Baptiste, témoin de l'Agneau. Paris, 1964, p. 42.

6 Mișna, Pesachim, VIII, 8.

7 Matei 3:7-9. Iată un joc de cuvinte cu „banaya" și „abnaya" – fii și pietre.

8 Matei 3:6.

9 Matei 3:8, 10.

10 Flavius I. Arh. XVIII, 5, 2.

11 Luca 3:10 și următoarele.

12 Vezi versiunea slavă a „Războiului evreiesc" de Flavius, II.2. Prezența unui esenian la Conciliu era pe deplin posibilă. Unii dintre ei locuiau în orașe și se bucurau de influență. Irod i-a patronat. L-a numit chiar și pe unul dintre esenieni, Menachem, conducător al Conciliului Rabbinic (*Flavius II* . Arh. XV. 10.5; Mishna, Hagigah, II. 2).

13 Numele Betabara (Bethabara, cf. Judecători 7:24) înseamnă „Locul Trecerii", iar Betania (Bethany), așa cum este numit acest sat în cele mai vechi manuscrise ale lui Ioan, înseamnă „Locul Corăbiei" (sau al Bărcii) - Ioan 1:28. A nu se confunda cu Betania (Bethany), care era situată lângă Ierusalim: numele său, se pare, înseamnă „Casa Săracilor".

14 Vezi: Ioan 18:15. Se pare că Botezătorul i-a ales pe Andrei și Ioan dintre ucenicii săi; vezi: Ioan 1:38.

15 Vezi: Deut 18:15. Despre acest aspect al escatologiei iudaice, vezi: *Trubetskoy S.* Învățătura despre Logos în istoria sa. Moscova, 1906, pp. 282-284.

16 *Flavius I.* Arh. XVIII, 5, 2.

17 Ioan 1:19 și următoarele; Luca 3:16-17; Matei 3:11-12.

18 Matei 8:14-15. Conform lui Luca, mama lui Ioan era o rudă cu Fecioara Maria, din care s-ar putea presupune că Înaintemergătorul L-a cunoscut pe Hristos din copilărie. Dar acest lucru este contrazis de cuvintele profetului: „Nu-L cunoșteam” (Ioan 1:31). Se pare că părinții lui Ioan au murit devreme și, maturizându-se în deșert, el nu-L cunoștea pe Fiul Mariei. În orice caz, cuvintele „Nu-L cunoșteam” arată că profetul, chiar dacă auzise despre Isus, nu a fost inițiat în secretul Său mesianic.

19 Ioan 1:32-34.

20 Marcu 1:12-13; Luca 4:1-13; cf. Matei 4:1-11.

21 Ioan 1:29 și urm. Din contextul general al lui Ioan este clar că această mărturie a Înaintemergătorului a fost rostită înainte de plecarea lui Isus în Galileea și, prin urmare, după șederea Sa în deșert. De fapt, a patra Evanghelie începe povestea cu evenimentele care au avut loc după botezul lui Hristos și ispitirea Sa de către diavol.

22 Ioan 1:35 și următoarele.

Capitolul patru

1 Matei 3, 2; Miercuri Matei 4:17; Ioan 3:26.

2 Matei 14:23; Marcu 1:35; Luca 5:16.

3 Marcu 4:38; Ioan 4:6.

4 2 Corinteni 5:16.

5 Vezi: *Remezov A.* Viața lui Hristos așa cum este interpretată de un artist rus modern. Serg. Posad, 1915.

6 Luca 7:34.

7 *Eckermann I.* Conversații cu Goethe. Traducere din germană. Moscova, 1934, p. 847.

8 Matei 5:15.

9 Vezi, de exemplu, paskha, mammon, effatah (effah), tallitha kum (talitha cumi), Abba, korvan, bar, rakka. Strigătul lui Hristos pe moarte este versiunea aramaică a versului din Psalmul 22. Necesitatea de a preda credința în aramaică era deja recunoscută de scribii care au creat traduceri aramaice ale Bibliei (targums). Se spune despre Hillel că „explică în limba oamenilor de rând" (Talmud, Baba Metzia, 104a). Totuși, toate acestea nu înseamnă că ebraica a fost uitată. A fost predată de toți cei care au primit o educație și au citit Biblia. Cărțile au continuat să fie scrise și rugăciuni compuse în ea.

10 *Flavius I.* Războiul evreiesc, III,10.

11 Ioan 2:1. Din Cana, Maria și-a urmat Fiul până la Capernaum (Ioan 2:12), dar probabil nu a rămas mult timp acolo. Ultima dată când L-a văzut pe Isus înainte de lunga ei despărțire a fost, cel mai probabil, în Cana (Ioan 4:46). Ea nu s-a numărat printre femeile care L-au însoțit pe Hristos în timpul predicii Sale.

12 Ioan 2:1-11.

13 Ioan 10:10.

14 Vezi: Matei 20:20; Luca 8:3; Marcu 14:5; 15:40, 41. Prosperitatea familiei lui Ioan, a cărui mamă ajuta comunitatea, este evidențiată cel puțin de faptul că Zebedei (Zabdias sau Zebedei) angajase lucrători (Marcu 1:20). Există toate motivele să credem că comunitatea de bunuri a primei Biserici din Ierusalim (Faptele Apostolilor 2:44-45) a fost stabilită pe modelul frăției apostolice. Numele „nazarenieni" (ebraică notsrim) ca denumire pentru creștini apare pentru prima dată în Faptele Apostolilor 24:5. Probabil provine din cuvântul Hanozri (nazarinean). Observația din Matei 2:23 este explicată, probabil, prin consonanța cuvintelor Hanozri și Netzer (ramură); cf. Isaia 11:1.

15 Aceasta este transcrierea aramaică a cuvântului „Boanerges" (Marcu 3:17). Motivul poreclei poate fi explicat prin episoade precum cel relatat în Luca 9:51-56. Luca îl numește pe Ioan „un simplu om neinstruit" (Faptele Apostolilor 4:13).

Toate scrierile care îi poartă numele indică familiaritatea apostolului cu cercul ideilor eseniene.

16 Matei 9:9; Marcu 2:13-15; Luca 5:27-29. Marcu îl numește pe vameș Levi (Levi), fiul lui Alfeu (Calpai), iar pe Luca pur și simplu Levi. Din aceasta putem concluziona că Matei (Mattai, adică darul Domnului) era porecla lui. Despre Matei ca evanghelist, vezi Anexa 1.

17 Matei 10:2-4; Marcu 3:16-19; Luca 6:14-16; Faptele Apostolilor 1:13. În Matei, Petru este numit mai întâi πρωτοζ, vezi mai jos. Unele diferențe între aceste liste se datorează faptului că evreii aveau adesea mai multe nume; uneori, în loc de nume, se folosea un „patronimic" (de exemplu, Bartolomeu sau Bartolomeu înseamnă „fiul lui Tolomaus"). Porecla lui Iuda Simon, Iscarioteanul (Iș-Keriot), se pare că înseamnă „om din Cheriot".

18 Matei 11:25.

19 Întrebarea poate apărea inevitabil: dacă apostolii nu au înțeles atât de mult timp multe aspecte ale învățăturii lui Hristos, cum au reușit să o transmită următoarei generații de credincioși? Există două răspunsuri complementare: 1) oamenii din Orient s-au distins mult timp printr-o memorie antrenată și au putut păstra tradiția orală timp de secole, 2) este foarte posibil ca unul dintre ucenici (în special Matei) să fi scris cuvintele lui Hristos și din aceste înregistrări s-au format primele Logia, colecții ale spuselor Sale. În aceste două condiții, este pe deplin posibil să se păstreze Evanghelia autentică a lui Isus.

Capitolul cinci

1 Luca 15:1-10.

2 Luca 15:11-32. Cititorul acestei pilde trebuie să ia în considerare faptul că ascultătorii lui Hristos trăiau într-un sistem patriarhal, în care dorința unui fiu de a părăsi casa tatălui său era considerată un păcat împotriva poruncii a patra.

3 Matei 18:1-4; 19:13-15; Marcu 9:33-37; Luca 9:46-48.

4 Galateni 4:6-7; cf. Romani 8:15. Din aceste cuvinte este clar că filiația cu Dumnezeu este ceva ce se dobândește. Este semnificativ faptul că în literatura religioasă evreiască cuvântul „Abba" nu este folosit atunci când I se adresează lui Dumnezeu. (Vezi: *Guillet J.* The Consciousness of Jesus. New York, 1972, p. 206).

5 Matei 16:26; Marcu 8:36.

6 Matei 6:31-32.

7 Matei 7:7; Luca 11:9.

8 Matei 7:9; Luca 11:11.

9 Matei 5:23-24. Din povestea didrahmei (Matei 17:24-27) este clar că Hristos a adus jertfa bănească necesară Templului; totuși, El nu a considerat aceasta o obligație obligatorie, ci o jertfă gratuită.

10 Matei 6:5-6.

11 Matei 6:9-13; Luca 11:2-4. Această rugăciune era răspândită printre creștini cu mult înainte de apariția textului evanghelic. Variațiile care o disting în Matei și Luca (în traducerea sinodală sunt netezite) erau probabil deja stabilite atunci. Chestiunea care formă este cea mai veche rămâne deschisă, deși mulți exegeți preferă Luca. Rugăciunea are o serie de paralele în textele evreiești.

12 Ioan 12:31; 14, 30; 16, 11.

13 Matei 7:25; Luca 6:47-49.

14 Matei 7:12.

15 „Nu-ți judeca aproapele”, a spus Hillel, „până nu ajungi în locul lui” (Avot, II, 4).

16 Matei 7:1-3; Marcu 4:24; Luca 6:37-38; 41-42.

17 Avot, II, 6.

18 Matei 9:12-13.

19 Luca 18:9-14.

20 Matei 21:28-31.

21 Luca 19:1-10. Din cuvintele lui Zacheu putem trage concluzia că, chiar înainte de a asculta mustrările conștiinței, el se ocupa de caritate. Promisiunea sa se referă la abuzurile asociate cu profesia sa de vameș.

22 Luca 7:36-50. Povestea femeii care a uns picioarele lui Isus cu mirodenii este relatată în Evanghelii în mai multe versiuni (Matei 26:6-13; Marcu 14:3-9; Ioan 12:1-8). Unii exegeți cred că, în acest caz, tradiția povestește diferit despre același eveniment. Dar este mai probabil să fi existat două „ungeri" - una în casa fariseului Simon și cealaltă în Betania.

23 Talmud, Makot, 24.

24 Matei 22:35-40; Marcu 12:28-33; Luca 10:25-28.

25 Matei 5, 17 și următoarele, cf. Luca 16, 17.

26 Luca 5:39. Reticența lui Isus Hristos de a ispiti oamenii cu o respingere vehementă a tradițiilor este evidențiată de cuvintele Sale din Matei 17:27.

27 Matei 5:21-37. Trebuie menționat că Hristos a numit nouă doar porunca iubirii altruiste, în sensul strict al cuvântului (Ioan 13:34). Aceiași comentatori care cred că în afara Evangheliei era vorba doar de acțiunile unei persoane, și nu de motivele sale interioare, ignoră datele surselor (cf., de exemplu, Gen 4:5-7). Chiar și un cod atât de scurt precum Decalogul vorbește despre păcatul inimii (invidia). Talmudul spune: „Patimia este la început ca un străin, apoi ca un oaspete și în cele din urmă ca stăpânul casei" (Sukkah, 52). De asemenea, trebuie să observăm că viziunea evanghelică asupra jurământului coincide cu cea a esenienilor (vezi: *Flavius II.* Războiul iudaic, II, 8, 6).

28 Matei 5:44-48. Cuvintele lui Hristos despre nerezistența la rău au fost uneori interpretate (de exemplu, de L. Tolstoi) în sensul unei pasivități complete. Între timp, vedem că Hristos Însuși nu a manifestat o astfel de pasivitate. El i-a alungat pe schimbătorii de bani din Templu cu un bici; El a protestat când slujitorul marelui preot L-a lovit peste față; El a vorbit despre marea dragoste a celor care „își dau viața" pentru aproapele lor (Ioan 15:13). Prin urmare, cuvintele Sale despre îndurarea insultei ar trebui înțelese ca un apel la învingerea răului cu binele; cf. Romani 12-21. În această privință, Evanghelia este de acord cu învățătura celor mai buni dintre învățătorii legii: „Imitați calitățile lui Dumnezeu: după cum El este milostiv, fiți și voi milostivi" (Sotah: 14), „răsplătiți răul cu binele" (Shemot Rabbah: 22).

29 Luca 10:25-37.

30 Ioan 12:20; Matei 8:5-13; Luca 7:1-10.

31 Yoma, 85a, 1; Mak 2, 32-41.

32 Vezi textul de la Qumran numit „Documentul de la Damasc”, X-XI. Ulterior, învățătorii iudaismului au încercat să ofere o justificare teologică interdicțiilor Sabatului în sensul că omul, respectând odihna de sărbătoare, renunță la orice acțiuni legate de puterea sa asupra naturii. În acest fel, el își mărturisește dependența de Creator. Cu toate acestea, nimic nu indică existența unei astfel de idei în epoca Evangheliei.

33 Matei 12:1-6; Marcu 2:23-28; Luca 6:1-5.

34 Luca 13:15; 14:5; Matei 12:11. Rabinii învățau că circumcizia se face în ciuda Sabatului (Tosefta to Shabbat, 15).

35 Marcu 3:1-6. „Irodienii” au acționat în acest caz ca reprezentanți ai puterii seculare (Irod Antipa).

36 Compară cu: Amos 7, 10-15.

37 Sanhedrin, XI, 3; Tosefta to it 14, 13. Evreii din acea epocă abandonaseră deja, în mod efectiv, respectarea multor paragrafe din codul penal conținute în Pentateuh. Aceste legi reflectau nivelul conștiinței juridice orientale antice și, în epocile ulterioare, au încetat să mai corespundă nevoilor vremii. Cu greu se poate considera că codul de legi al Pentateuhului este, în toate detaliile sale, rodul Revelației divine (vezi Anexa 3 de mai sus). O serie de principii penale ale Torei sunt împrumutate din codurile de legi mesopotamiene și din alte coduri de legi. Vezi, în special, paralelele dintre codul regelui babilonian Hammurabi (secolul al XVIII-lea î.Hr.) și legile citate în capitolele 20-23 din Exod, indicate în cartea: *Volkov I.* Legile regelui babilonian Hammurabi. Moscova, 1914, p. 70 și următoarele.

38 Ca exemplu, putem cita interdicția „de a fierbe iedul în laptele mamei sale” (Ex. 34:26). Unii asociază originea sa cu faptul că acest fel de mâncare era preparat în timpul unui ritual al păstorilor păgâni (vezi: *Frazer, J.* Folklore in the Old Testament. Traducere din engleză. Moscova, 1931, p. 341 și urm.). În tradiția rabinică, interdicția a început să se aplice oricărei amestecări de carne și lapte. Nu numai că nu puteau fi gătite împreună, dar era interzis și așezarea pe masă una lângă alta a ustensilelor folosite pentru lapte și carne.

39 Matei 15, 10-11; 19-20; cf. Romani 14, 14.

40 Faptele Apostolilor 10:9-15.

41 Matei 9:14-15; Marcu 2:18-20.

42 Matei 9:16-17; Marcu 2:21-22.

43 Matei 19:3-12; Marcu 10:2-12.

44 Ioan 4:4-34.

45 Marcu 16:9; Luca 8:2-3; Ioan 19:25; Matei 20:20.

46 Luca 10:38-42. Acest episod, apropo, arată că și sinopticii știu despre vizita lui Isus în Iudeea înainte de Săptămâna Mare, deși doar Ioan vorbește direct despre aceasta (vezi Anexa 1).

47 *Mauriac F.* La vie de Jésus, p.41.

48 Col 3, 11.

49 Vezi: *Men A.* Dionysos, Logos, Destin, cap. XX.

50 Vezi: Deut. 32:22; Ps. 87:6-13; Iov 10:21-22; 26:5; 30:23-24; 38:17.

51 Ps 72; Isaia 25:8; 26:14-19. Aceste părți ale cărții au fost scrise, conform majorității cercetătorilor biblici, în secolele IV-III î.Hr. În Cartea lui Daniel (12:2 și următoarele) și în a 2-a Carte a Macabeilor (7:9), credința în Înviere este deja proclamată ca fiind ceva acceptat de mult timp. Cf.: Luca 14:14; Ioan 11:24; Mișna, Sinedriul, 10:1. Exista un concept de două etape ale Învierii: mai întâi „se ridică" cei drepți, iar apoi întreaga omenire. Această viziune a fost acceptată și în Biserica primară (cf. Apocalipsa 20:6). (Vezi: *Men A.* La pragul Noului Testament, cap. XIII-XVI).

52 Luca 12:16-21.

53 Luca 6, 24 și următoarele; Matei 6:19-21.

54 Ioan 8:32, Este imposibil să se dea un răspuns clar la întrebarea dacă Evanghelia este o învățătură ascetică care neagă lumea sau dacă acceptă lumea. „Acceptarea creștină a lumii", spune Episcopul Cassian, „rezultă din ideea lui Dumnezeu ca Creator și Purtător de Cuvânt (cf. Faptele Apostolilor 16:15-17; 17:24-28). Apostolul Pavel învăța că Dumnezeu este cunoscut prin contemplarea creației (Romani 1:20). El a pus în contrast practica ascetică a ereticilor dualiști cu propoziția: «orice creație a lui Dumnezeu este bună» (1 Timotei 4:4) și, prin urmare, este bună pentru că este a lui Dumnezeu. Fără această premisă despre bunătatea lumii create de Dumnezeu, atât slujirea pământească a lui Hristos, cât și învățătura Sa, surprinse în Evanghelie, încetează să mai fie de înțeles. Dacă lumea este rea, ce sens ar avea minunile Sale: hrănirea celor flămânzi,

vindecarea celor bolnavi? Hristos a iubit lumea... Dar acceptarea lumii în creștinism lasă loc pentru respingerea ei. Dacă renunț la lume pentru slujirea completă a lui Dumnezeu, aceasta înseamnă că sacrific o valoare inferioară uneia superioare. Nu este vorba despre condamnarea lumii, ci despre o ierarhie a valorilor. Valoarea inferioară, căreia o prefer pe cea superioară, nu încetează să mai fie o...” valoare. Experiența ascetică a Bisericii își primește adevăratul sens doar în condiția unei evaluări pozitive a lumii” (Episcopul Cassian. Împărăția lui Cezar în fața Curții Noului Testament. Paris, 1949, pp. 6, 8).

55 Vezi: *Bărbați A.* Mesageri ai Împărăției lui Dumnezeu, cap. IV.

56 Mt 19:16-22; Mc 10:17-31; Lc 18:18-30. Ultima frază a lui Isus lipsește din Evangheliile canonice. Este preluată din vechea Evanghelie a Nazarinenilor. Ieremia o clasifică drept o agrafă de încredere (vezi: *Jeremias J.* Les paroles inconnues de Jésus. Paris, 1970, pp. 47-50).

57 Faptele Apostolilor 20:35.

58 Matei 25:31-46.

59 Iacov 5:1-6. Vezi: *Zeipel I.* Părerile economice și etice ale Părinților Bisericii. Traducere din germană. Moscova, 1913; *Bulgakov S.* Eseuri despre istoria doctrinelor economice. Moscova, 1918, p. 122 și următoarele.

60 Luca 12, 14.

61 1 Enoh 84, 2; 90, 30; 92, 4; 103, 1; Înălțarea lui Moise, 10, 1-10.
Vezi: *Arhipreotul Smirnov A.* Așteptări și credințe mesianice ale evreilor în timpul lui Isus Hristos, p. 418 și următoarele.

62 Matei 5:3-12. După cum s-a mai spus, ideea de „sărăcie spirituală” datează din Vechiul Testament, unde cuvintele anavim și ebionim (săraci) erau adesea sinonime pentru cei drepți, care își puneau toată nădejdea în Dumnezeu. Expresia „sărac în duh” apare pentru prima dată în textele de la Qumran (War Scroll, 14:7). Vezi: *Gelin F.* Les pauvres de Yahvй. Paris, 1953, pp. 92-97.

63 Și cine a venit în Împărăția lui Dumnezeu și cine a venit în Împărăția lui Dumnezeu a venit în Împărăția lui Dumnezeu. Luca 17:20-21. O altă traducere este „printre voi”. În învățătura profeților despre Împărăția lui Dumnezeu există, de asemenea, două aspecte. Pe de o parte, este așteptată în viitor (Țefania 3:15; Mica 4:1-4; Isaia 2:1-4), iar pe de altă parte, a existat din veșnicie (Isaia 6:5; Ezechiel 8:19; Psalmul 92:1; 95:10).

64 Această latură a învățăturii Evangheliei a fost examinată cu atenție de exegetul englez Charles Dodd. Vezi lucrarea sa „Parabolele Împărăției” (Londra, 1965).

65 Marcu 4:26-32; Matei 13:31-33; Luca 13:18-21.

66 Matei 11:12.

67 Matei 7, 13-14; Luca 13:23-24.

68 Evanghelia după Toma, 86.

69 Matei 5:30; Marcu 9:43-47.

70 Matei 13:44-46.

71 Isa 4, 3-4; 10, 20, cf.: Rom 9, 27; Gal 6, 16.

72 Matei 19:28; Luca 22:30; cf. Iacov 1:1. Se pare că cei 24 de bătrâni care stau la tronul lui Dumnezeu (Apocalipsa 4:4) din Apocalipsa lui Ioan îi desemnează pe fondatorii Bisericii Vechiului și Noului Testament. Cf. Apocalipsa 21:14, unde se vorbește despre „cei doisprezece apostoli ai Mielului”. În Epistola lui Barnaba se spune despre apostoli: „ei erau doisprezece ca mărturie a semințiilor lui Israel, care erau și ele doisprezece” (8).

73 Luca 10:1 și următoarele. În timpul Sărbătorii Corturilor, s-au adus în templu 70 de jertfe, după numărul națiunilor lumii.

74 Luca 12:32.

75 Matei 5:13 și următoarele.

76 Marcu 9:40; Luca 9:50.

77 Pentru textul din papirusul Oxyringa, vezi: *Jeremias J.* Op.cit., p.95; Marcu 9:38-40; Luca 9:49-50.

78 Luca 14:15-24.

79 Matei 13:3-9; Marcu 4:1-20; Luca 8:4-15.

80 Matei 7, 15 și următoarele; Luca 6:43-46.

81 Matei 13:24-30.

82 Ioan 3:19.

83 Matei 13:47-50.

84 Gheena, sau Gennom, este o râpă de lângă zidurile Ierusalimului, unde odinioară se aduceau jertfe păgâne. Mai târziu, acest loc a fost transformat într-o groapă de gunoi unde un foc era menținut în permanență aprins. Gheena a devenit un simbol al impurității distruse de Dumnezeu (1 Enoh 27:2, 3; Înălțarea lui Moise, 10:10).

85 Dificultatea în înțelegerea cuvintelor lui Hristos despre „chinul veșnic” este legată de faptul că cuvântul „veșnicie” (olam) în ebraică are mai multe înțelesuri. Opinia unui număr de teologi, conform căreia în viitor chiar și răul va fi transformat și mântuit, a dat naștere la obiecții legitime (vezi: *Arhipreotul Bulgakov S.* Mireasa Mielului. Paris, 1945, p. 493 și următoarele). Din Scriptură putem concluziona că răul, odată cu venirea plinătății Împărăției, este distrus, trece în neexistență, ceea ce în Apocalipsa este numit „a doua” și ultima moarte (20:14). Nu poate fi considerat un tip de existență, căci adevărata „viață” rămâne numai în Dumnezeu.

86 Avot, III,2.

87 Matei 18:20.

88 Matei 13:17; Luca 10:24.

89 Matei 11:27-30. În acest context, cuvântul „jug” poate însemna muncă și ispravă spirituală. Dar, în același timp, trebuie menționat că în limba ebraică acest cuvânt corespundea adesea conceptului de „învățătură”, „vestire”.

90 Ioan 10:9; 14:6.

Capitolul șase

1 *Chesterton GK* Omul veșnic. Londra, 1927, p. 238.

2 Ioan 12:31.

3 Luca 12, 51-52; Matei 10:34-36.

4 Luca 12:49-50.

5 *Flavius I.* Arh. XVIII, 8-9; Războiul Evreiesc, II, 9,2; *Philo.* Legatio ad Caium, 38; Luca 13,1.

6 Ioan 2:13-22. Când vorbeau despre cei 46 de ani, preoții aveau în minte lucrările de reconstrucție a Templului, începute de Irod cel Mare cu 20 de ani înainte de Hristos. Evangheliile sinoptice datează curățirea Templului de negustori în Săptămâna Mare, iar pe Ioan la începutul lucrării lui Hristos. Unii istorici cred că primii trei evanghelişti sunt mai exacți, în timp ce alții preferă tradiția lui Ioan. Cu toate acestea, este foarte posibil ca Hristos, apărând sanctuarul, să-i fi alungat pe negustori de două ori.

7 Talmud, Avot, 1, 12; Hagigah, 1; Șabat, 10; Bava Kamma, 8, 7; Sotah, 14; Yoma, 72. Vezi: *Vl. Soloviev.* Talmudul și cea mai nouă literatură polemică despre acesta. În cartea: *Vl. Soloviev.* Operele. Vol. VI, p. 11 și următoarele.

8 Matei 23:3.

9 Matei 13:52.

10 Marcu 12:34.

11 Talmud, Sotah, III, 2; V, 7; Berakhot, 9.

12 *Graetz T.* Istoria poporului evreu. Vol. 4, p. 197; Avot, III, 7 (8). Potrivit lui Josephus Flavius, fariseii „renunțau la plăcerile vieții și prețuiau confortul ca pe nimic” (Arch. XVIII, 1,3).

13 Matei 27:18.

14 Matei 11, 16-19; Luca 7:31-34.

15 În Talmud, care este în mare măsură un produs al creativității „tannaimilor”, moștenitorii școlilor fariseice, există atacuri dure împotriva ipocriziei fariseilor, de exemplu, Sotah, III,4.

16 Faptele Apostolilor 5:34 și următoarele; 15:5; cf. Faptele Apostolilor 21:20, unde, se pare, se vorbește și despre creștini din rândul fariseilor. Episoadele din Faptele Apostolilor 5:34-39; 23:6-9 arată că, în epoca apostolică, fariseii îi tratau pe creștini cu destulă toleranță. Pentru legenda despre Gamaliel ca și creștin, vezi Viețile Sfinților (Cartea a 5-a. Moscova, 1904, p. 172).

17 Berakhot, 6b.

18 Ioan 3:1-10.

19 Nicodim a luat parte mai târziu la înmormântarea lui Isus (Ioan 19:39). În Talmud (Sanhedrin 43a) un anumit Niki sau Nakai este numit printre urmașii lui Isus. Acest nume este probabil o prescurtare a lui Nikdimon (Nicodim).

20 Mt 27:57; Marcu 15:43,45; Luca 23:50; Ioan 12:42; 19:38.

21 Matei 15, 13-14; Luca 6:39.

22 Ioan 10:41.

23 Ioan 3:22-30.

24 Versiunea slavă a „Războiului evreiesc" de Flavius, II, 7,14-15.

25 *Flavius I.* Arh. XVIII, 5.2.

26 Ioan 4:1.

Capitolul șapte

1 Matei 21:21-22; Marcu 11:22-23.

2 Matei 9:23; cf. Ioan 14:12; Gen. 1:26; Ps. 8.

3 Luca 11:20.

4 Marcu 16:17-18

5 Luca 5:3-11. Aceste acumulări de pești se explică prin faptul că gazul se ridică de pe fundul lacului și îi împinge la suprafață.

6 Matei 8:23-27; Marcu 4:35-41; Luca 8:22-25.

7 Luca 13:16.

8 Matei 17:14-17; Marcu 9:14-29; Luca 9:37-42; Ioan 14:12.

9 Ioan 5:14.

10 Relatările din Matei 13:54-58 și Marcu 6:1-6 afirmă doar că nazarinenii nu l-au crezut pe Isus; Luca (4:16-30) relatează despre atentatul lor la viața Lui. În plus, Matei și Marcu plasează vizita la Nazaret în mijlocul activității publice a lui

Hristos, în timp ce Luca o plasează la început. Exegeții au opinii diferite cu privire la această discrepanță. Autorul acestei cărți pornește de la posibilitatea a două vizite la Nazaret. Mai mult, este mai probabil ca a doua întâlnire să fi fost cea mai ostilă, când Isus fusese deja persecutat peste tot.

11 Marcu 7:33; Ioan 9:6-7.

12 Marcu 2:1-12.

13 Marcu 7, 34.

14 Matei 9:20-22; Marcu 5:25-34; Luca 8:43-48.

15 Este dificil să se definească clar granița care separă boala mintală obișnuită de posedarea demonică. Totuși, atunci când oamenii cred că toți oamenii „posedați" vindecați de Hristos erau pur și simplu bolnavi mintal, ei trec cu vederea faptul că esența majorității patologiilor mintale rămâne un mister în multe privințe. Acestea dezvăluie cel mai adesea o exagerare a păcatului (iubirea de sine, mândria, egocentrismul), iar vindecarea este strâns legată de viața spirituală și morală a pacientului, așa cum a remarcat inventatorul tratamentului cu insulină, J. Ferguson. De asemenea, este important să ne amintim că în Evanghelie, fiecare boală era considerată o manifestare a forțelor distructive ale universului (vezi: Luca 13:11-16).

16 Matei 12:43-45; Luca 11:24-26.

17 Matei 9:34; Marcu 3, 22-30; Luca 11:15-19. Talmud, Baraita, Șabat, 104; Celsus - în Origen, Împotriva lui Celsus, 1, 6.

18 Mt 12:33-35. Cât despre „blasfemia împotriva Duhului Sfânt" de neiertat, nu este vorba despre o greșeală sau o amăgire a minții, ci despre o rezistență conștientă față de Dumnezeu. (Vezi: *Sfântul Atanasie cel Mare.* Din Omiliile la Evanghelia după Matei, Cap. 12).

19 Ioan 5:17 și următoarele.

20 Matei 12, 38-42; Luca 11:29-32.

21 Matei 9:30-31; Marcu 7:36-37.

22 Matei 11:2-14; Luca 7:18-29. Conform mai multor comentatori antici, Ioan a vrut să-și convingă doar ucenicii de mesianismul lui Isus; vezi interpretările date în carte: *Preotul S. Vișneakov,* Sfântul Ioan, Marele Profet, Înaintemergător și Botezător al Domnului. Moscova, 1879, p. 316 și următoarele. Cu toate acestea,

au existat și unii (de exemplu, Tertulian) care credeau că însuși Botezătorul avea îndoieli. „Textul Evangheliei”, spune Pr. S. Bulgakov, „dacă nu contrazice direct, atunci nu oferă nicio bază pozitivă pentru a adresa întrebarea Înaintemergătorului doar ucenicilor săi și nu lui însuși” (*S. Bulgakov,* Prietenul Mirelui. Paris, YMCA, 1927, p. 128; vezi și: *M. Posnov,* Judeystvo. Kiev, 1906, p. 253). O confirmare indirectă a acestei opinii este faptul că ioaniții nu s-au alăturat Bisericii lui Hristos, ci au rămas o comunitate izolată. Unii dintre ei s-au mutat mai târziu în Mesopotamia, unde s-au alăturat sectei gnostice a mandeenilor. (Vezi: *Bolotov V.* Prelegeri despre istoria Bisericii Antice. Vol. 2, Sankt Petersburg, 1910, p. 230 și următoarele; *Steinmann J.* St. Jean-Baptiste et la spiritualité du désert. „Maôtres spirituels” III, Paris, Seuil, 1956, p. 125 și următoarele).

Capitolul opt

1 Ioan 4:35; Matei 9:37-38; Luca 10:2.

2 Berakhot, V, 5; Pesachim, 86; Avot Rabbi Nathan, VIII; Epifanie. Panarion, I, 128.

3 Din Luca 6:12 și următoarele reiese că „Predica de pe Munte” a fost rostită înainte de începerea misiunii celor Doisprezece Apostoli.

4 Matei 9:36.

5 Matei 10:7-10; Marcu 6:7-13; Luca 1-6; 10:4-11; cf. Matei 19:28; Luca 22:30. După cum notează Episcopul Cassian, „alegerea celor Doisprezece a fost începutul organizației” (Episcopul Cassian. Hristos și prima generație creștină, Paris, YMCA, 1950, p. 31).

6 Matei 10:5-6; cf. Matei 15:24. În Epistola către Romani, scrisă în anul 57, apostolul Pavel spune că mesajul evanghelic este adresat „tuturor”, dar, conform planului istoriei sacre, evreii trebuie să-l audă mai întâi și abia apoi grecii (Romani 1:16).

7 Matei 10, 16 și următoarele; Marcu 13, 9 și următoarele; Luca 10:3; 12, 11; 21, 12-19.

8 Matei 10, 32 și următoarele; Marcu 8, 38; Luca 12:8-9; 14, 26-27.

9 Matei 10:40; Luca 10:16.

10 Ioan 20, 21, 23; Matei 18, 18.

11 1 Corinteni 11:1; Galateni 2, 20.

12 Vezi Levitic 18:6,16.

13 *Flavius I.* Arh. XVIII, 7, 1 și următoarele; Matei 14:1-2; Marcu 6, 14-16.

Capitolul nouă

1 Matei 4:24-25; Luca 6:17-19.

2 Aceste cuvinte au fost păstrate într-o Evanghelie antică necunoscută (vezi: *Clement din Alexandria.* Stromata, I, 24; *Origen.* Despre Psalmi, 4, 4; *Ambrozie din Milano.* Epistole, I, 36).

3 Matei 14:13-21; Marcu 6:30-44; Luca 9:10-17; Ioan 6:1-13. Conform lui Matei și Marcu, înmulțirea pâinilor a avut loc de două ori (a doua oară după întoarcerea lui Hristos din Fenicia). Aceasta, potrivit unor comentatori, indică faptul că Masa sacră a fost introdusă de Hristos chiar înainte de Cina cea de Taină ca un rit permanent, ca un „semn" al Bisericii. Cuvintele εὔχαριστήσαζ și χατέχλασεν „a mulțumi" și „a frânt" au o conotație euharistică. Conform lui Luca 24:30-31,35, „frângerea pâinii" a fost un gest sacru prin care ucenicii L-au recunoscut pe Domnul. Ioan nu vorbește despre Euharistie la Cina cea de Taină. Exegeții cred că acest lucru a fost posibil doar pentru că fusese deja săvârșit de mai multe ori înainte. Este semnificativ faptul că înmulțirea pâinilor, la fel ca Cina cea de Taină, a avut loc în zilele dinaintea Paștelui (Ioan 6:4).

4 Matei 14:22-36; Marcu 6, 45-56; Ioan 6:14-21.

5 Merezhkovsky D. Isus cel Necunoscut. T.2, partea I, p.167.

6 Matei 15:1-9; Marcu 7:1-13; Luca 11:38. Vorbind despre jertfa de la Templu, Hristos a folosit cuvântul „corban". În literatura evreiască ulterioară, acesta a căpătat un sens diferit, iar pe această bază criticii s-au îndoit de exactitatea Evangheliei. Însă o inscripție găsită în 1955 lângă Ierusalim a arătat că în secolul I „corban" denota tocmai o jertfă dedicată lui Dumnezeu. (Vezi articolul lui *Fitzmyer J.* în „Journal of Biblical Literature", 1959, nr. 78, pp. 60-65).

7 Ioan 6:22 și următoarele.

„Mana” era numele dat hranei asemănătoare cerealelor pe care israeliții o adunau în timpul rătăcirilor lor prin deșert sub conducerea lui Moise (Numeri 11:7). A devenit un simbol al proviziei miraculoase înfăptuite de Dumnezeu; cf. Apocalipsa 2:17.

9 Pesikta, secolul al VIII-lea.

10 Marcu 8:15-21.

Capitolul zece

1 Matei 15:21-28; Marcu 7:24-30. Lângă Tir, Hristos a vindecat fiica unei femei feniciene, deși la început i-a refuzat cererea. Acest episod a provocat adesea nedumerire. Într-adevăr, de ce a dat dovadă Hristos de o asemenea severitate în acest caz, care l-a vindecat fără ezitare pe slujitorul unui centurion roman și nu a respins cererile grecilor de a vorbi cu El? Într-o oarecare măsură, răspunsul este dat de ceea ce se știe despre religia sirofenicienilor. Aceasta a fost cea mai fanatică formă de păgânism, care a dobândit o reputație întunecată pentru crime rituale în masă, sacrificii de copii și ritualuri senzuale nestăvilite. Pentru Israel, ca cel mai apropiat vecin al fenicienilor, religia lor era sinonimă cu cea mai mare impietate. Poate acesta este motivul pentru care Hristos a rostit cuvinte atât de dure, arătând că nu poate exista o atitudine egală față de mărturisitorii singurului Dumnezeu și față de adepții acestei religii demonice. Și numai atunci când femeia a fost cu umilință de acord cu El, dar a continuat să se roage la El, El a săvârșit vindecarea de dragul marii ei încrederi în El.

2 Matei 16:13-20; Marcu 8:27-30; Luca 9:18-21. Adresa „bar-Iona” (fiul lui Iona) a fost păstrată în textul grecesc al Evangheliei din tradiția aramaică.

3 Dacă înțelepții Indiei vorbeau uneori despre contopirea lor cu Divinul, atunci acest lucru provenea din teologia lor, care îl considera pe Dumnezeu drept baza interioară a tot ceea ce există (vezi: *Men A.* La porțile tăcerii).

4. Corespondență *Spinoza B.* Scrisoarea 73.

5 Citat din: *Schaff F.* Iisus Hristos - miracolul istoriei. Traducere din germană. Moscova, 1906, p. 252.

6 *Eckermann I.* Conversații cu Goethe, p. 847.

7 *Gandhi M.* Viața mea. Traducere din engleză. Moscova, 1959, p. 143.

8 Vezi, de exemplu, Iov 14:1-6.

9 Vezi: Înțelepciunea 2:24. Imaginea monstrului Haos (Leviatan, Rahab, Dragon) apare în scrierile biblice înaintea imaginii lui Satan. Vezi: Isaia 51:9-10; Psalmul 73:13-14; 88:11; Iov 9:13 (în acest verset traducerea sinodală înlocuiește numele dragonului „Rahab” cu cuvântul „mândrie”) (cf. Apocalipsa 12:9; 20:2; Ioan 8:44; 1 Ioan 3:8); vezi Magism și Monoteism, Anexa 8.

10 Psalmul 8.

11 Gen 3.

12 Isaia 27:1; cf. Ioan 12:31.

13 Isaia 11:1 versetul.

14 Acest lucru este menționat în Cartea lui Enoh (48, 3, 6, 7; 70, 1, 4).

15 A se vedea, de exemplu, Avvakum 3.

16 În literatura rusă, acest aspect al teologiei biblice a fost examinat cel mai amănunțit de S. Trubețkoi în cartea sa „Învățătura despre Logos”.

17 Isaia 42:1-3.

18 Deuteronom 32:8; Isaia 28:1; Iov 1, 6; 2 Regi 7, 14; Isaia 2:7.

19 Ioan 10:38; 14:11. O parte semnificativă a acestor cuvinte ale lui Hristos sunt conținute în Ioan. Acest lucru se explică prin faptul că: a) aceste cuvinte sunt adresate liderilor spirituali ai lui Israel, în timp ce sinopticii citează cuvinte adresate poporului; b) interesele teologice ale lui Ioan sunt concentrate asupra misterului Întrupării; c) însăși Evanghelia a patra se adresează unui public mai pregătit decât destinatarul sinopticilor. Cu toate acestea, în primele trei Evanghelii există suficiente mărturii despre Hristos despre Sine, apropiate ca formă și spirit de Ioan (de exemplu, Matei 10:32, 37; 11:27-30; 24:35; 28:18). Opinia conform căreia autorul Evangheliei a patra a fost un teolog grec care s-a desprins de tradiția palestiniană poate fi considerată acum infirmată. Rădăcinile aramaice ale textului, legătura lui Ioan cu Vechiul Testament și tradiția rabinică, precum și cu Qumran, au fost dezvăluite. Toate acestea dovedesc că autorul provenea din mediul evreiesc al primei jumătăți a secolului I (vezi: RFIB, II, pp. 658-661; *Dodd Ch* . The Interpretation of the Fourth Gospel. Cambridge. 1972, p. 74 și următoarele; *Brown R.* The Gospel According to John. New York, 1966, pp.

LXII-LXIV). Pentru săpăturile care au confirmat autenticitatea relatărilor lui Ioan, vezi anexa „Mit sau realitate?”.

20 Vezi: *Sfântul Irineu de Lyon.* Împotriva ereziilor, I, 7, 25, 26; *Clement al Alexandriei.* Stromata, VII, 17.

21 Ioan 1:1 și următoarele. Ultima frază amintește de aliterația aramaică: „ubba” (pântece) și „Abba” (tată).

22 Matei 20:28; Marcu 10:45.

23 Vezi: Exod 19:5; Isaia 63:9.

24 1 Petru 2, 9-10; cf. Galateni 1, 4; Tit 2, 14.

25 Romani 8:19 și următoarele.

26 Evrei 12:1-2.

27 Isaia 53:1-7.

28 Ioan 8:13-18. Vorbind despre mărturia a doi oameni, Isus a făcut probabil aluzie la vechiul principiu al legii iudaice, care cerea minimum doi martori în judecarea unui caz (vezi: Deut. 19:15; Talmud, Pesachim, 11c).

29 Ioan 1:10-12.

30 „Porțile iadului” (Matei 16:18) semnifică puterea răului. În limbile semitice, cuvântul „poartă” era sinonim cu putere. Această imagine a fost preluată din terminologia construcțiilor; porțile puternice erau considerate o garanție a inexpugnabilității unui oraș.

31 Nu este locul acesta să discutăm chestiunea „primatului” Apostolului Petru; vom observa doar că în acest sens mulți Părinți ai Bisericii i-au înțeles rolul. De exemplu, Sfântul Isidor de Pelusium (Fier, Scrisoare, 142) îl numește „cel dintâi dintre apostoli”. „Domnul l-a ales pe Petru să fie conducătorul ucenicilor Săi” (Epifanie. Panarion, 51). Petru este „capul oștirii apostolice” (*Sfântul Ioan Gură de Aur.* Opere. Vol. VII, p. 553). „Petru a devenit succesorul lui Moise când i-au fost încredințate noua Biserică a lui Hristos și adevărata preoție” (*Sfântul Macarie al Egiptului* . Omilia 26). „Unul dintre cei Doisprezece este ales pentru a numi un conducător și a distruge pretextul schismei” (Fericitul Ieronim. Împotriva lui Iovinian. Cartea 1).

32 Matei 16:21-23.

33 Matei 15:24-28; Marcu 8:34-38; 9:1; Luca 9:23-27. Unii comentatori sugerează că Hristos nu a spus de fapt „cruce”, ci „jug”. Cu toate acestea, crucea, ca simbol al suferinței, era deja bine cunoscută evreilor din acea epocă. Atât autoritățile locale, cât și cele romane practicau acest tip de execuție de multe ori (vezi: *Flavius II* . Arh. XVII, 10; Războiul iudeuesc, II, 5).

34 Mt 17:1-13; Mc 9:2-13; Lc 9:28-36. Tradiția orientală considera Taborul Muntele Schimbării la Față. Vechea „Evanghelie a Evreilor” spunea că Isus a fost mutat pe acest munte de către Duhul Sfânt (*Origen.* Despre Ioan, II, 6). Cu toate acestea, exegeții moderni pun la îndoială această tradiție. Taborul nu este nicidecum un munte „înalt” (aproximativ 300 m). În timpurile Evanghelice, exista acolo o așezare fortificată și, prin urmare, Taborul nu era un loc potrivit pentru singurătate (*Flavius II.* Războiul Iudaic, IV,1,8). În plus, muntele este situat în Galileea și nu în regiunea lui Filip. Se crede că evangheliștii aveau în minte unul dintre pintenii Hermonului.

Capitolul unsprezece

1 Vezi Luca 24:21.

2 Malachi 4:5-6; Mișna, Eduyot, I:5; VIII:7; *Sfântul Iustin* . Dialog cu Trifon Evreul, 8:49.

3 Matei 17:10-13; Marcu 9, 11-13; Miercuri Matei 11:14.

4 Matei 22:1-14.

5 Luca 13:23-28.

6 Matei 11:21-24; Luca 10:13-15. Sodoma și Tirul, în acest context, înseamnă limita răutății.

7 Vezi capitolul 7, nota 10.

8 Luca 13:31-33. Conform unor interpretări, cele trei zile despre care a vorbit Hristos sunt un simbol apocaliptic al perioadei de încercări. Cf. Dan 7:25, care vorbește despre trei etape ale acestei perioade.

9 Matei 8, 19-20; Luca 9:57-58.

10 Ioan 7:1-10.

11 Luca 13:6-9.

12 Luca 9:51-56. Luca leagă acest episod de ultima călătorie a Domnului la Ierusalim. Totuși, El venea din Transiordania (prin Ierihon). Ruta directă din Galileea trecea prin Samaria. Cuvintele „Nu știți de ce duh sunteți” și așa mai departe lipsesc din cele mai vechi manuscrise, dar sensul lor este în deplină armonie cu învățătura și stilul discursurilor lui Isus.

13 Vizita lui Hristos la Ierusalim de Sărbătoarea Corturilor este descrisă în Ioan 7-8. Mai mulți comentatori au sugerat că dialogurile citate acolo sunt doar ilustrări ale învățăturii lui Ioan despre Dumnezeu Cuvântul. Cu toate acestea, în aceste capitole, mai mult decât în alte locuri din Evanghelie, este subliniată natura umană a lui Hristos (de exemplu, 8:42-55).

14 Despre simbolismul Sărbătorii Corturilor, vezi: Mișna, Sukkah IV, 9; *Troitsky I.* Arheologie Biblică. Sankt Petersburg, 1913, p. 457 și următoarele.

15 Expresia „Eu sunt” (în greacă έγω είμί, în ebraică „ani-hu”) se găsește în Vechiul Testament ca echivalent al cuvântului „Eu sunt” (de exemplu, Isaia 48:12; 43:10). Rabinul Yehuda ben Eli (secolul al II-lea) spune că numele Ani-hu era pronunțat în timpul slujbei Sărbătorii Corturilor (vezi: Dodd *Ch.* Interpretarea Evangheliei a patra, p. 94-95). În Ioan, Isus aplică acest cuvânt Sieși de multe ori (6:35; 8:12; 10:7, 9, 11, 14; 11:25; 14:6; 5:1, 5). Cu toate acestea, expresii similare se găsesc și în sinoptici. (Vezi: *Brown R.* Evanghelia după Ioan, v.III, p. 533 și următoarele).

16 Ioan 9:1-41.

17 Ioan 10:11 și următoarele.

18 Ioan 10:22 și următoarele.

19 Luca 13:34-35.

Capitolul doisprezece

1 Ioan 10:40-42.

2 Luca 10:1-16. Luca, singurul care povestește alegerea celor Șaptezeci, o leagă de ultima perioadă a lucrării lui Hristos, fără a oferi însă indicații mai precise. Întrucât, după întoarcerea lui Hristos din Golan în Galileea, predicarea Sa a întâmpinat opoziție, se poate presupune că cei Șaptezeci au fost aleși în timpul

ședерii Domnului în Pereea. Expresia „scris în cer” provine din simbolismul biblic. Așa cum în orașele antice existau liste de locuitori, tot așa „Ierusalimul ceresc” are „cartea vieții” (cf. Apocalipsa 13:8), în care sunt înscrise numele credincioșilor (vezi: Ieremia 22:30; Malachia 3:16; Ps. 86:6).

3 Ioan 11:1-45. Exegeții s-au întrebat mult timp de ce sinopticii nu menționează învierea lui Lazăr. Totuși, acum, când studiile Noului Testament au ajuns la concluzia că Evangheliile nu erau „memorii”, ci erau construite pe o serie de surse, problema și-a pierdut urgența. Sinopticii aveau la dispoziție un număr limitat de texte și tradiții orale, iar relatarea evenimentului de la Betania ar fi putut lipsi din materialele lor. Marcu, de exemplu, nu a inclus în Evanghelia sa textul Rugăciunii Domnești și alte secțiuni importante găsite la ceilalți evangheliști.

4 Ioan 11:46-53; cf. Matei 26:5; Marcu 14:2.

5 Ioan 11:54; Matei 19:1.

6 Luca 16:19-31. Legătura pildei cu învierea din Betania este probabil indicată de numele lui Lazăr.

7 Luca 9:59-62.

8 Matei 20:29-34; Marcu 10:46-52; Luca 18:35-43; Matei vorbește despre doi orbi.

9 Luca 19:11.

10 Matei 20:20-28; Marcu 10:35-45.

11 Matei 26:6-16; Marcu 14:3-9; Ioan 12:1-8. Sinopticii atribuie acest episod chiar Săptămânii Mari, dar există motive să prefere cronologia lui Ioan.

12 Matei 21:1-11; Marcu 11:1-10; Luca 19:29-38; Ioan 12:12-18. Măgarul, ca simbol al venirii pașnice, a fost menționat pentru prima dată de Zaharia (9:9).

Capitolul treisprezece

1 Ioan 12:19.

2 Matei 21:12-13; Marcu 11:15-17; Luca 19:45-46; vezi cap. 6, nota 6; despre interdicția de a purta orice lucru prin curtea Templului, vezi: *Flavius I.* Împotriva lui Apion, II,7; Mișna, Berakhot, VII,19; IX,8,5.

3 Matei 21:23-27,32; Marcu 11:27-33; Luca 20:1-8.

4 Miercuri: Isaia 3:14; 5, 1 cuvânt.

5 Mt 21:33-46; Mc 12:1-12; Lc 20:9-19. O parabolă similară, dar sub forma unei „acțiuni simbolice” acceptate de profeți (cf., de exemplu, Is 8:1-4; Ier 19:1-15; Ez 4:4-8), a fost blestemul smochinului sterp - simbol al celor care nu aduceau „rodul pocăinței” (Mt 21:18 și următoarele; Mc 11:12 și următoarele; cf. Lc 13:6-9).

6 Ioan 12:20-24.

7 *Flavius I.* Arh. XVIII, 3.

8 Ioan 12:27 și următoarele.

9 Matei 26:4-5; Marcu 14:1-2. Mai târziu, după cum vom vedea, și-au schimbat intenția.

10 Matei 22:15-22; Marcu 12:13-17; Luca 20:20-26.

11 „Această interpretare obișnuită”, notează Episcopul Cassian, „liniștește mintea noastră leneșă și chiar conștiința noastră creștină atunci când se confruntă cu cerințele puterii de stat, care este în cea mai mare parte indiferentă și uneori chiar de-a dreptul ostilă Bisericii. Suntem înclinați să ne consolăm cu faptul că Cezarul despre care vorbește Domnul era un păgân și conducea un stat păgân... Cuvântul lui Hristos... se referă la o anumită întrebare și îi răspunde într-o formă generală... Dar dacă Domnul recunoaște obligațiile celor care Îl întreabă în raport cu statul, El vorbește despre stat ca despre o forță străină... Domnul face distincția între ceea ce este al lui Dumnezeu și ceea ce este al Cezarului” (*Episcopul Cassian (Bezobrazov)* . Împărăția Cezarului în fața Curții Noului Testament. Paris, 1949, p. 10 și următoarele. Vezi și: *Askoldov S.* Creștinismul și politica. Kiev, 1906, p. 15 și următoarele).

12 Matei 22:23-33; Marcu 12:18-27; Luca 20:27-40.

13 Marcu 12:28-34.

14 Ioan 8:1-11. Acest episod lipsește din cele mai vechi manuscrise ale Evangheliei a patra. Se pare că pasajul a fost împrumutat dintr-un text antic pierdut. Prin natura sa, corespunde mai mult primelor zile ale Săptămânii Mari decât circumstanțelor Sărbătorii Corturilor, de care este atașat în manuscrisele ulterioare.

15 Vezi: *Flavius I.* Arh. XX, 9,1.

16 Matei 22:41-45; Marcu 12:35-37; Luca 20:41-44.

Capitolul paisprezece

1 Marcu 12:41-44; Luca 21:1-4. Referitor la jertfa de la Templu, vezi: Exodul 30:12; 2 Cronici 24:4-10; Neemia 10:32; Mișna, Șekalim, 1 verset.

2 Mica 6:8.

3 Matei 23:1-12; Marcu 12:38-40; Luca 20:45-47. Porunca directă care interzicea titlul de „părinte” a rămas, se pare, necunoscută în majoritatea bisericilor din epoca evangheliei orale. În jurul anului 57 d.Hr., apostolul Pavel scrie: „Chiar dacă aveți zece mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mai mulți părinți, căci eu v-am născut în Hristos Isus prin Evanghelie” (1 Corinteni 4:15). Ulterior, s-a stabilit acest obicei de a-i numi pe conducătorii Bisericii „părinți”, în ciuda cuvântului Domnului. Fericitul Ieronim încearcă să explice o astfel de contradicție în felul următor: „Așa cum, prin fire, un Dumnezeu și un Fiu nu împiedică pe alții să fie numiți dumnezei și fii, și un Tată și Învățător nu împiedică pe alții să fie numiți cu nume care nu le sunt proprii” (Fericit Ieronim. Comentariu la Matei, IV).

4 Ioan 4:38.

5 Matei 23:13-36; Luca 11:42-52. „Zeciuiala” se aplica la tot felul de alimente, inclusiv la condimente (Maasrot, 141). „Înțelepciunea lui Dumnezeu” este probabil titlul unei cărți apocaliptice care nu a ajuns până la noi; cf. 3 Ezra 1:32. Abel și Zaharia sunt primii și ultimii oameni drepți care au căzut victime ale ucigașilor care apar în Biblie.

6 Matei 24:1-2; Marcu 13:1-2; Luca 21:5-6. Faptul că denunțările lui Hristos nu au însemnat o respingere a evlaviei Vechiului Testament ca atare este demonstrat de proteste similare împotriva ipocriziei din rândul scribilor înșiși. De exemplu, în tratatul Pesikto Rabbah, 22, se spune: „Sunt oameni care pun tefillin și se îmbracă cu talit și totuși păcătuiesc”.

7 Discursul escatologic al lui Hristos se găsește în Matei 24:3-42; Marcu 13:3-32; Luca 21:7-36. Potrivit multor exegeți moderni, acesta a fost inclus într-o colecție separată („Mica Apocalipsă”), din care evangheliștii au extras informații.

8 Să ne amintim că în Cartea lui Daniel (12:11), altarul păgân ridicat în Templul din Ierusalim de regele Antioh al IV-lea este numit „urâciunea pustiirii”. Cf. 1 Mac 1:54.

9 Vezi: 1 Tesaloniceni 5:1-6. În primele secole ale creștinismului au existat numeroase mișcări escatologice (de exemplu, montaniști). În Evul Mediu, sfârșitul lumii era așteptat în anii 1000, 1033, 1260. Multe dezastre (epidemii, conflicte civile) au fost percepute ca semne ale Sfârșitului. Anabaptismul, credincioșii ruși, adventismul, Martorii lui Iehova etc. au fost escatologici la origine. Datele celei de-a Doua Veniri au fost „stabilite” de mai multe ori în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

10 Vezi: *Episcopul Cassian.* Hristos și prima generație creștină, p. 85.

11 „Cu cât aprofundăm pildele, cu atât simțim mai clar că Hristos nu le-ar fi putut rosti dacă ar fi fost încrezător că sfârșitul lumii va veni în timpul contemporanilor Săi” (*Oldham, G.* Învățătura lui Isus Hristos. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1912, p. 189).

12 Matei 24:14.

13 Această idee a fost formulată clar pentru prima dată de Charles Dodd. „Ziua Fiului Omului”, spune el, „înseamnă un fapt atemporal. Este legată de istorie, deoarece este înrădăcinată în criza istorică a venirii lui Isus” (*Dodd, Cap.* Parabolele Împărăției, p. 81).

14 Ioan 9:39; 12, 31; Miercuri 3, 19.

15 Matei 24, 37-42; Luca 17:26-30.

347 Matei 24:43-51; 25:1-46; Marcu 13:32-37; Luca 12:35-48; 19:12-27; 21:34-36. Parabola minelor din Luca este evident doar o versiune a parabolei talanților.

Capitolul cincisprezece

1 Hristos le vorbise de multe ori ucenicilor săi despre suferințele și slava care îl așteptau la Ierusalim de Paște. Apostolii, așa cum reiese din cererea Salomeei, așteptau doar triumful său. Iuda ar fi putut să-i informeze pe membrii Sinedriului că Învățătorul voia să „proclame Împărăția lui Dumnezeu” tocmai în ziua sărbătorii. Aceasta explică probabil schimbarea bruscă a planurilor lor cu privire la Isus.

2 Matei 26:3-5; 14-16; Marcu 14:1-2; 10-11; Luca 22:1-6. Conform Matei, prețul plătit lui Iuda a fost de treizeci de arginți. În timpurile precreștine, acesta era considerat costul unui sclav (Exod 21:32). Potrivit unor comentatori, marii preoți stabileau un astfel de preț ca semn de dispreț față de Isus; după alții, este o figură simbolică care semnifică apostazia religioasă (cf. Zaharia 11:12-13). (Vezi: *Arhipreotul Bulgakov S.* Iuda Iscarioteanul, Apostol și Trădător. — Calea, 1932, nr. 26, pp. 30-31.)

3 Matei 26:29; Luca 22:15, 16. Επιθυμία έπεθῦμησα, „a dorit cu poftă", este o figură de stil evreiască care exprimă cel mai înalt grad de dorință. Conform primilor trei evangheliști, Cina cea de Taină a coincis cu Paștele și a fost un seder, adică o masă festivă. Dar din a patra Evanghelie, a cărei cronologie este aparent mai precisă, este clar că Cina a avut loc pe 13 Nisan, cu o zi înainte de Paște. Cu toate acestea, chiar și sinopticii au indicii indirecte că joi seara nu a fost Paște. Vineri dimineața, Simon din Cirene se plimba de la câmp, unde cu greu ar fi putut fi în noaptea de Paște (Marcu 15:21). În Iudeea, conform Talmudului, toată munca a încetat în seara dinaintea Sederului (Mishnah, Pesachim, IV, 5). Este complet improbabil ca Sinedriul să ordone o arestare în seara Sederului. În ziua de Paște (înainte de apusul soarelui), Iosif din Arimateea nu ar fi putut face cumpărături pentru înmormântare. Profesorul Academiei Teologice din Sankt Petersburg, D. Khvolson, a sugerat că coincidența zilei de Paște cu ajunul odihnei Sabatului a obligat Sinedriul să transfere ritul sacrificării mieilor în ziua de joi (*Khvolson D.* Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos în ziua morții sale. - HC, III-IV, 1878, p. 352 și următoarele). Dar, cu câteva decenii înainte de era noastră, Hillel a declarat că riturile Paștelui nu sunt transferate de dragul Sabatului (Tosefta, Pesachim, IV, 1a). Încercările de a nega caracterul pascal al Cinei Cea de Taină duc la negarea tuturor dovezilor sinoptice. A. Jaubert a sugerat că Hristos a folosit vechiul calendar, conform căruia Paștele cădea miercurea (*Jaubert A.* Data Cinei Cea de Taină. New York, 1965). Acest calendar a fost folosit de esenieni și grupurile înrudite. Dar știm că în alte cazuri, Hristos nu a respins niciodată calendarul bisericesc general acceptat. Mai mult, nu există niciun motiv să-L asociem cu esenienii (vezi mai sus, p. sl.). Deocamdată, cea mai probabilă opinie rămâne aceea că Hristos a sărbătorit în mod deliberat Paștele înainte de sosirea acestuia, știind că în curând va fi arestat. (Vezi: *Hrisostom I.* Conversații despre Matei, 81.1).

4 Matei 26:2.

5 Matei 26:17-19; Marcu 14:12-16; Luca 22:7-13. Este posibil ca locuința unde a avut loc Cina cea de Taină să fi aparținut părinților lui Ioan Marcu (vezi: Faptele Apostolilor 12:12).

6 Conform lui Josephus Flavius (Războiul evreiesc, VI, 9, 3), odată, în anii '60 ai secolului I, au fost sacrificați 256.500 de miei de Paște. Deși ritualul era îndeplinit chiar de pelerini, era dificil din punct de vedere tehnic de îndeplinit, cu excepția cazului în care se acorda permisiunea de a-l începe în prealabil. Acest argument în favoarea faptului că mielul ar fi putut fi pregătit încă din 13 Nisan a fost inițiat pentru prima dată de Filaret (Gumilevski), arhiepiscop de Cernigov (vezi cartea sa: Conversații despre suferințele Domnului nostru Iisus Hristos. Partea I, pp. 10-11).

7 Luca 22:24-30; cf. ordinea strict ierarhică a celor care stăteau la masă în Qumran (Regula Comunității, VI).

8 Isaia 25:6; 55, 1; Proverbe 9:1-6; Carta de la Qumran, II, 11-21; Apocalipsa Baruh, 29:29; Matei 8:11.

9 Acest lucru este evident din întreaga tradiție sinoptică. Riturile mesei rituale și ale Paștelui sunt prezentate în tratatele talmudice Berakhot și Pesachim (Vol. 1-2, traducere rusă a Talmudului). Compararea lor cu Cina cea de Taină confirmă caracterul său pascal. „Hristos”, scrie L. Bouyer, „nu inventează, ci doar aplică un rit care există deja și trebuie să continue” (*L. Bouyer.* Despre Biblie și Evanghelie, p. 225). Vezi analiza primei Euharistii în lumina obiceiurilor evreiești din cartea: *Uspensky N.* Anaphora. - BT. V.13, M., 1975, p. 42 și următoarele.

10 Ioan 13:1-11. Cuvântul λελουμένοζ, „curat”, în acest context se referă atât la spălarea rituală, cât și la starea sufletului. Ioan vorbește doar despre spălarea picioarelor la Cina cea de Taină, fără a menționa Euharistia. Evident, în perioada în care a fost scrisă Evanghelia a patra (anii '90), Euharistia ca parte a Cinei celei de Taină era implicită. Motivul ezoterismului nu poate fi exclus în tăcerea lui Ioan. Ioan vorbește despre semnificația sacramentului în alt loc (vezi mai sus: cap. 10, precum și *Brown R.* New Testament Essays. New York, 1968, p. 108 și următoarele și articolul lui *J. Giblet* în Concilium, nr. 40, decembrie 1968).

11 Ioan 13:12 și următoarele; Luca 22:27-30. Narațiunea ulterioară a Cinei Cea de Taină se bazează pe Matei 26:20-29; Marcu 14:22-25; Luca 22:15-20; Ioan 13:18-38; 1 Corinteni 11:23-25 și dovezi talmudice despre Sederul de Paște. Chestiunea participării lui Iuda la Euharistie nu a fost încă rezolvată. Cu toate acestea, multe date indirecte susțin faptul că a părăsit Cina înainte de aceasta. Vezi prezentarea diferitelor opinii în cartea: *Arhipreotul Alfeyev A.* Iuda Trădătorul. Riazan, 1915, p. 52 și următoarele.

12 Lev 3, 17; 17, 10, 12-14; Deut. 12, 16.

13 Exod 24:3-8; Zaharia 9:11; cf. Evrei 9:16-21.

14 Pesachim, X, 5.

15 Discursul de rămas bun al lui Hristos cu ucenicii la Cină și după aceasta este conținut în Ioan 13:31-38; 14:1-31; și în Matei 26:30-35; Marcu 14:26-31; Luca 22:31-38. Cea mai veche mărturie despre Euharistie este dată în 1 Corinteni (cca. 57). Variațiile „cuvintele instituirii" arată că primii creștini acordau mai multă importanță spiritului sacramentului decât preciziei formulelor verbale.

16 Pesachim, X, 4.

Capitolul șaisprezece

1 Conversația lui Hristos cu ucenicii pe drumul spre Ghetsimani este prezentată în capitolele 15-17 din Ioan. Sinopticii nu o au. Tradiția lui Ioan a reflectat acele aspecte ale învățăturii lui Hristos care nu au fost păstrate în sinoptic. Pentru motivele acestui lucru, vezi p.

2 Cuvântul „Ghetsimani" (ebraică: Gat-șemanim) înseamnă „presă de ulei". Probabil că în grădină exista un dispozitiv pentru presarea uleiului de măsline.

3 Matei 26:36-46; Marcu 14:32-42; Luca 22:40-46; Ioan 18:1-2.

4 Matei 26:47-56; Marcu 14:43-50; Luca 22:47-53; Ioan 18:3-11.

5 *Flavius I.* Războiul evreiesc (traducere în rusă veche), IX,3.

Capitolul șaptesprezece

1 *Flavius I.* Arhitecții XX, 9,1.

2 Conform lui Ioan 18:12, o cohortă sub comanda unui tribun a fost trimisă la Ghetsimani. Prin urmare, arestarea a fost convenită cu Pilat.

3 Hristos a fost dus mai întâi la Ana (Hanan), lucru evident din Ioan; totuși, în alte Evanghelii există și indicii despre două interogatorii, dintre care al doilea a avut loc dimineața în clădirea Sinedriului (Matei 26:57-68; 27:1-2; Marcu 14:53, 55-65; 15:1; Luca 22:54, 63-71; 23:1; Ioan 18:12-14; 19-24).

4 Povestea lepădării lui Petru se găsește la toți cei patru evangheliști. Din ea putem concluziona că interogatoriul lui Caiafa și procesul Sinedriului au avut loc

în același palat (Matei 26:69-75; Marcu 14:66-72; Luca 22:54-62; Ioan 18:15-18, 25-27).

5 Marele Sinedriu era format din 70 de membri. În epoca romană, acesta se afla în întregime sub controlul saducheilor (*Flavius II.* Arh.XX, 2, 1). Micul Sinedriu era convocat în cazuri de urgență. Era format din 23 de persoane (vezi Sinedriu, 1, 1-6).

6 *Flavius I.* Arh.XX, 9,1. Megillat Taanit, 10. Să ne reamintim că Talmudul reflectă în principal principiul legii fariseice.

7 Faptele Apostolilor 5:34-39; 23:1-10. Este demn de remarcat faptul că, din momentul în care a început ancheta, fariseii nu mai sunt menționați în Evanghelii. Ultima dată când sunt menționați este în Ioan 18:3: „Atunci Iuda a luat o cohortă și dintre preoții cei mai de seamă și farisei, ofițeri.” Aceasta ar putea însemna că nu numai gărzile templului au fost implicate în arestare, ci și cei care supravegheau ordinea în școlile din Ierusalim. Este posibil să fi existat mai mulți farisei în Sinedriul Mic, dar cel mai probabil au fost absenți, deoarece acuzațiile nu includeau ceea ce fariseii îl acuzau de obicei pe Isus: iertarea păcatelor, încălcarea Sabatului, vrăjitorie (vezi, de exemplu, Luca 5:21; Ioan 9:16; Matei 12:24).

8 Distrugerea Templului a fost prezisă de mulți profeți. În anul 64 d.Hr., un anume Isus ben Hanan umbla prin Ierusalim, prezicând distrugerea orașului și a Templului. Procuratorul l-a interogat și l-a eliberat (*Flavius II.* Războiul iudaic, VI, 5, 2). Esenienii credeau, de asemenea, că Dumnezeu va ridica un nou Templu pe locul celui vechi (vezi așa-numitul „Sul al Templului” - Textele de la Qumran. Vol. I, p. 393).

9 Evident, cuvintele lui Hristos nu se referă la a Doua Venire, ci la arătarea lui Mesia înaintea lumii, conform profeției lui Daniel (7:13).

10 Niciunul dintre falșii mesia din acea epocă nu a fost adus în fața evreilor, iar Bar Kokhba (cca. 130) a fost recunoscut ca Mesia de un rabin atât de remarcabil precum Akiba. În acest sens, se pune întrebarea: pe ce bază a fost pronunțată sentința împotriva lui Isus Hristos? Din Evanghelie, putem concluziona că crima care I-a fost imputată nu a fost pur și simplu proclamarea Sa ca Mesia, ci afirmarea că El era Fiul lui Dumnezeu (Ioan 19:7). Evreii puteau interpreta acest titlu în două moduri: ca unul regal și ca indicând natura supraomenească a lui Mesia (pe baza conceptului biblic al Fiului lui Dumnezeu, vezi mai sus, p. sl.). Prima interpretare nu era încă considerată criminală, dar în ochii Sinedriului, un învățător fals nu putea revendica rolul de Mesia. A doua interpretare putea fi ușor portretizată ca o crimă religioasă. Deși nu existau astfel de precedente în legea

evreiască, Caiafa a bazat întreaga acuzație pe cuvintele lui Isus, care se recunoștea ca Fiul lui Dumnezeu. Într-un mediu ostil, acest lucru era suficient. Trebuie reamintit că soarta Acuzatului a fost decisă dinainte și că în dimineața zilei de 14 Nisan nu a avut loc un proces obiectiv, ci o adevărată crimă legală.

11 *Flavius I.* Arh. XX, 9, 1; Șabat 15a.

12 Informațiile conținute în Matei 27:3-9 și Faptele Apostolilor 1:16-20 sunt încă destul de greu de reconciliat. Probabil, Noul Testament conține doar zvonul despre sfârșitul lui Iuda care făcea împrejurimile Ierusalimului.

Capitolul optsprezece

1 *Flavius I.* Războiul evreiesc, V. Reședința temporară a lui Pilat fusese anterior palatul lui Irod; alți procuratori locuiseră acolo în timpul șederii lor la Ierusalim (vezi, de exemplu, *Flavius I.* Războiul evreiesc, XVII, 14.8; *Filon.* Ambasada către Caius, 39). Unii istorici, urmând o veche tradiție, cred însă că pretoriul se afla în fortăreața Antonia. În orice caz, ambele reședințe erau înconjurate de ziduri și mobilate luxos în interior. Vezi discuția despre această problemă în BTS, 1974, nr. 159.

2 Procesul lui Pilat este descris în general în același mod de toți cei patru evangheliști: Matei 27:11-31; Marcu 15:2-15; Luca 23:2-25; Ioan 18:28-40; 19:1-16.

3 Baraba purta și numele Isus, așa cum este atestat de manuscrisele antice ale lui Matei și, așa cum a remarcat Origen (Despre Matei 131). Ioan (18:40) îl numește pe Baraba pur și simplu ληστής, „tâlhar” sau (ca în unele manuscrise) αρχιληστής, conducătorul tâlharilor. Cu toate acestea, Matei și Marcu specifică faptul că acest om a fost condamnat „împreună cu răsculații care au comis crimă în timpul răscoalei” (Marcu 15:7), iar Matei (27:16) notează că în cetate Baraba era „un prizonier notoriu” (δέσμιον έπισημον). Toate acestea ne dau dreptul să-l clasificăm pe Baraba drept un partizan zelotic și să înțelegem de ce mulțimea a cerut cu atâta pasiune iertarea lui. Obiceiul de a elibera o persoană condamnată într-o zi de sărbătoare era probabil roman. Cf. *Livius.* Istorie, V, 13.

4 Vezi: *Flavius I.* Arh. XX, 8,7; Războiul Iudaic, II, 12, 5.

5 „Se temea”, scrie Filon, „că ambasada va dezvălui la Roma toate crimele sale, venalitatea și lăcomia sa, ruina unor familii întregi, toată josnicia de care era vinovat, executând mulți oameni care nici măcar nu fuseseră supuși vreunui

proces și alte orori care depășeau orice limite” (*Filon.* Ambasada către Caius, 38).

6 Mișna subliniază faptul că, dacă mărturia unui martor duce la execuția acuzatului, acesta „ia asupra sa sângele acelui om” (Sanhedrin, IV, 5).

Capitolul nouăsprezece

1 Ioan spune că sentința a fost pronunțată asupra lui Hristos „în jurul ceasului al șaselea” (19:14). Conform calculelor noastre temporale, aceasta este ora unu după-amiaza (în Răsărit, ziua era numărată de seară). Majoritatea cercetătorilor biblici consideră indicația lui Ioan mai exactă decât cea a lui Marcu (15:25), unde răstignirea este atribuită celei de-a treia ore (Luca 23:44, se pare, repetă cronologia lui Marcu). În favoarea lui Ioan se pune faptul că trebuie să fi trecut cel puțin câteva ore între sesiunea de dimineață a Sinedriului și verdict (vezi: *Sobolevsky S.* Procesul lui Hristos și Răstignirea Sa din Punctul de Vedere al Istoriei și Arheologiei. — St., 1906, nr. 3, p. 411 și următoarele; *Rozanov N.* Evanghelia după Ioan, — TB, Sankt Petersburg, 1912, p. 487; *Benoit P.* Patimile și Învierea lui Isus Hristos. New York, 1970, p. 175).

2 Evangheliștii dau inscripția de pe cruce cu mici variații. Este posibil ca acest lucru să se datoreze diferențelor dintre cele trei rânduri scrise în ebraică, greacă și latină.

3 Faptul că Marcu vorbește despre Simon ca fiind „tatăl lui Alexandru și al lui Ruf”, fără a explica cine sunt acești oameni (15:21), indică faptul că cititorii săi îi cunoșteau. Se pare că Ruf este persoana menționată de Apostol. Pavel ca membru al uneia dintre primele comunități creștine („Salutare lui Ruf, ales în Domnul, și mamei lui și a mea” - Romani 16:13). Conform mărturiei lui Matei, Marcu și Luca, Simon era din orașul egiptean Cirene. Cei repatriați de acolo aveau propria sinagogă în Ierusalim (Faptele Apostolilor 6:9). Simon și alți martori ai răstignirii au păstrat, fără îndoială, amintiri despre aceasta, care au fost incluse ulterior în Evanghelii. Este caracteristic faptul că aceste narațiuni sunt compuse în tonuri stricte, reținute și diferă puternic de acele legende populare în care se jelește moartea eroului. Ca stil, sunt aproape o cronică (Matei 27:31-56; Marcu 15:20-41; Luca 23:26-49; Ioan 19:16-30).

4 Amplasarea Golgotei este acum aproape fără îndoială. Era situată în spatele vechiului zid de la Poarta lui Efraim. Se pare că acolo exista o carieră abandonată pentru extragerea pietrei. Golgota a devenit devreme un loc de venerație pentru creștini. Locația sa nu a fost uitată nici după ce împăratul

Hadrian a ridicat acolo clădiri noi în anii 30 ai secolului al II-lea. Sfântul Mormânt se afla, de asemenea, în apropiere, peste care a fost construită Biserica Învierii în secolul al IV-lea (vezi: *Benoît A.* Le Calvaire et le Sépulcre. - BTS, 1963, nr. 53).

5 Sinedriu, 43a.

6 Vezi: *Polybius.* I, 86; *Cicero.* De officio, III, 27; In verr., I, 5; *Appian.* Războaie civile, I, 120; V, 132.

7 Probabil, crucea lui Hristos a fost crux commissia romană, adică avea forma literei T, așa cum reiese din mai multe surse antice (*Pseudo-Barnaba.* Epistola, IX; *Tertulian.* Împotriva lui Marcion, III, 22). Inscripția „deasupra capului" era probabil atașată de o tijă specială, de unde și ideea unei cruci în formă de † (vezi: *Irineu* . II, 24). Ulterior, simbolismul creștin a identificat crucea în formă de † cu emblema antică a vieții veșnice (în special, la egipteni).

8 Condamnații erau de obicei găsiți goi pe cruce. Cu toate acestea, în Iudeea era obiceiul să-și lase șalul pe ei (Sanhedrin, VI, 3; Tosefta către Sanh., IX. 6). Conform Evangheliilor, Hristos nu a fost legat, ci țintuit pe cruce (Ioan 20, 25). Unii critici au pus la îndoială acest fapt, dar o descoperire arheologică din apropierea Ierusalimului a dovedit că acest tip de execuție era cunoscut în Iudeea.

9 Cf. Faptele Apostolilor 3:17.

10 *Tacitus.* Anale, XV, 44.

11 Sinedriul, XI, 4.

12 „Întunericul" descris în Evanghelie nu putea fi o eclipsă solară, întrucât Paștele cădea la prima lună plină de primăvară. Acest lucru a fost deja subliniat de Sfântul Ioan Gură de Aur (Omilii despre Matei, 88). Se pare că norii se adunaseră deasupra Ierusalimului sau aerul se întunecase, așa cum se întâmplă când se ridică vântul khamsin.

13 Cel mai adesea, crucile erau înalte cât un om. Dar, din moment ce soldatul trebuia să pună un burete umed pe un baston pentru a-l înmâna lui Hristos, putem presupune că crucea Lui era înaltă, de aproximativ 3 m.

14 Psalmul 21. Textul ebraic al acestui rând al psalmului este: „Eli, Eli, lama azabtani!" Hristos, însă, a rostit rugăciunea în aramaică (judecând după transcrierea greacă a cuvintelor din Matei și Marcu). Faptul că Hristos a rostit

această rugăciune în limba pe care o folosea în viața de zi cu zi indică experiența Sa profund personală a cuvintelor psalmistului. Numele profetului Ilie era pronunțat „Eliyahu”, ceea ce explică greșeala celor de la cruce. Unele manuscrise antice spun: „Soarele cheamă”. Pentru păgâni, această asociere cu cuvântul „Elios” (Helios) este mai naturală.

15 Mt 27:54. În gura unui roman păgân, expresia „fiul zeilor” este mai probabilă. Din textul din Marcu 15:39 rezultă că centurionul a fost impresionat de arătarea și cuvintele lui Isus înainte de moartea sa. Mt (27:51-53) vorbește despre semnele care au însoțit moartea lui Isus (cortina ruptă din Templu, cutremurul, apariția morților). Vechea Evanghelie a Nazarinenilor explică faptul că un cutremur a deteriorat grinda ușilor templului (vezi Ieronim . Scrisoarea 120 către Ebidius). Unii exegeți consideră aceste mesaje pur și simplu ca un simbol al sfârșitului Vechiului Testament. Cu toate acestea, este foarte posibil ca un cutremur să se fi produs într-adevăr în ziua aceea. Fenomenele tectonice nu erau neobișnuite în Iudeea.

Capitolul douăzeci

1 „Conform obiceiului evreiesc”, scrie Flavius, „cei condamnați la răstignire sunt dați jos și îngropați înainte de apusul soarelui” (*Flavius II.* Războiul evreiesc, IV, 5,2; vezi și: Sinedriul, IV,4-5). Instrumentele de execuție trebuiau îngropate (Tosefta, 9, 8 către Sinedriul, VI). Aceasta confirmă indirect povestea descoperirii crucii de către regina Elena.

2 Ioan 19:34. Potrivit medicilor, această „apă” este un lichid care se acumulează în zona inimii ca urmare a unei rupturi a septurilor cardiace. Această ruptură este cauzată de necroza cardiacă. În acest tip de moarte, oamenii scot un țipăt involuntar. Cf.: Matei 27:50; Marcu 15:37.

3 Vezi: Sinedriul, VI, 5-6.

4 Coborârea de pe cruce și îngroparea Mântuitorului sunt descrise în același mod de toți cei patru evangheliști: Matei 27:57-66; Marcu 15:42-47; Luca 23:50-56; Ioan 19:38-42.

5 Matei 27:59-60. Vezi nota 4 de la capitolul 19.

6 Matei 27:62-66. Conform Evangheliei după Petru (secolul al II-lea), garda era romană (IX:45), dar cel mai probabil era formată din gărzi angajate pe care procuratorul le ținea la Templu (cf. expresia din Matei 27:65). Soldații romani nu

puteau invoca faptul că au adormit; conform regulamentelor lor militare, acest lucru se pedepsea cu moartea. În Matei 27:62 se spune că marii preoți au venit la Pilat cu cererea lor sâmbătă. Ar fi putut face asta, uitând de odihna Sabatului? Întrebarea este înlăturată dacă luăm în considerare că perioada de odihnă expiră sâmbătă seara (la o oră după apusul soarelui).

7 Evanghelia după Petru, VII, 26-27.

8 Vezi: 3 Ezdra 7:29.

9 Deuteronom 21, 23; cf. Galateni 3:13.

Capitolul douăzeci și unu

1 Există o serie de discrepanțe în relatările evanghelice despre aparițiile Celui Înviat, care sunt firești atunci când nu vorbim despre un eveniment fictiv, ci despre mărturia multor martori oculari. Este greu de reconciliat în toate detaliile. Doar cursul principal al evenimentelor este clar: 1) Maria Magdalena și celelalte femei sunt primele care merg la mormânt în zori (Matei 28:1; Marcu 16:1-3; Luca 24:1); 2) Magdalena le ia înainte, sosind cât era încă întuneric. Ea găsește mormântul gol și îi cheamă pe Petru și pe Ioan (Ioan 20:1-10); 3) în absența ei, femeile se uită în peșteră și văd un tânăr, iar mai târziu Isus li se arată pe drum (Matei 28:5-10; Marcu 16:4-8; Luca 24:2-12); 4) Magdalena, întorcându-se la mormânt, îl vede pe Isus și le povestește apostolilor despre aceasta (Marcu 16:9-11; Ioan 20:11-18); 5) Isus, în aceeași zi, li se arată celor doi ucenici care mergeau la Emaus (Marcu 16:12-13; Luca 24:13-33), lui Petru (Luca 24:34; 1 Corinteni 15:5) și celor unsprezece (Marcu 16:14; Luca 24:36-43; Ioan 20:19-25; 1 Corinteni 15:5); 6) la sfârșitul săptămânii festive a avut loc o a doua apariție a celor unsprezece împreună cu Toma (Ioan 20:26-29). Despre aparițiile din Galileea, vezi capitolul următor.

2 1 Corinteni 15:3-9; Convertirea lui Pavel a avut loc în jurul anului 36. El a scris epistola în anii '50, după ce aflase detaliile evenimentelor pascale de la Petru, Ioan și Iacov. Pavel nu o menționează pe Maria Magdalena sau pe alte femei dintr-un motiv foarte evident. Mărturia femeilor nu era considerată demnă de atenție în acea epocă. În secolul al II-lea, Celsus a scris cu dispreț despre o „femeie pe jumătate nebună” care „a visat” că L-a văzut pe Cel Înviat.
Vezi: *Origen.* Împotriva lui Celsus, II, 55.

3 Evanghelia după Petru, XI, 49. Evanghelistul Matei, singurul autor al Evangheliilor canonice, menționează garda de la mormânt. El spune, de

asemenea, că în momentul Învierii, gardienii s-au speriat de cutremurul pământului și de apariția unui înger orbitor de strălucitor. „Au devenit ca morți”, adică și-au pierdut cunoștința. Potrivit lui Matei, piatra de la intrare a fost rostogolită de un înger ca un fulger (28, 2-4).

4 Matei, vorbind despre mituirea gărzilor și despre versiunea furtului trupului, afirmă că „acest cuvânt s-a răspândit printre evrei până în ziua de azi” (28,15). Cf. Sfântul *Iustin.* Dialog cu Trifon Evreul, 108. În secolul al XVIII-lea, deistul german G. Reimarus a încercat să reînvie această teorie.

5 Ipoteza halucinației a fost utilizată de E. Renan și, după acesta, de mulți alți critici raționaliști.

6 Vezi Luca 24:19.

7 Aceasta este opinia majorității reprezentanților „teologiei liberale”.

8 Această opinie a fost apărată de criticul german G. Paulus (1828).

9 Faptele Apostolilor 26:13-18.

10 1 Corinteni 15:35-44; Fil 3:21. Sinonimul pentru „corp spiritual” (σομα πνευματιχον) în Pavel este „corp ceresc”.

11 1 Corinteni 15:14.

12 *Soloviev, volumul VII.* Opere complete. Vol. 10, pp. 36-47.

13 Luca 24:13-35. Locația satului Emaus nu a fost stabilită cu precizie până în ziua de azi. Se pare că era un sat mic, ale cărui urme au dispărut.

14 Printre cei mai apropiați ucenici ai lui Hristos, sora Fecioarei Maria, Maria, soția lui Cleopa, este menționată în Evanghelie (Ioan 19:25). Ea ar fi putut fi fie fiica, fie soția lui Cleopa. Unii comentatori cred că Iacov, fiul lui Alfeu (Matei 10:3; Marcu 3:18; Luca 6:15), a fost fiul Mariei și al Cleopa, deoarece numele aramaic Halpai (Alfeu) putea fi pronunțat în greacă Cleopa (Klopas).

15 O listă a textelor relevante este prezentată în cartea: *Arhipreotul I. Soloviev.* Promisiuni și profeții despre Iisus Hristos și Sfânta Sa Biserică în cărțile Vechiului Testament. Moscova, 1913.

16 Vezi Marcu 16:13.

17 Luca 24:34; 1 Corinteni 15:5.

18 Spunem „Doisprezece”, așa cum era uneori obișnuit în Noul Testament (1 Corinteni 15:5), deși după căderea apostolului Iuda au rămas unsprezece. Dar numărul sacru a rămas neschimbat și a fost curând completat (Faptele Apostolilor 1:15-26).

19 Ioan 20:26. Evanghelia după Petru, XIV:58, mărturisește, de asemenea, unanimitatea tradiției conform căreia ucenicii nu au părăsit orașul până la sfârșitul săptămânii Paștelui.

Capitolul douăzeci și doi

1 Conform tradiției, prima apariție a lui Hristos ucenicilor din Galileea a avut loc nu departe de Capernaum. Aceasta este o localizare foarte probabilă. Este puțin probabil ca ucenicii să fi putut găsi un alt loc mai convenabil pentru ei decât Capernaum.

2 Din Luca 24:33-53 putem concluziona că Înălțarea a avut loc chiar în prima zi după arătarea Celui Înviat. Dar mai târziu, evanghelistul însuși a făcut o corecție, indicând „patruzeci de zile” (Faptele Apostolilor 1:3). Matei și Ioan vorbesc despre fenomenele galileene. După cum s-a spus deja, este dificil să se stabilească cronologia lor exactă. „Ai impresia”, notează C. Dodd, „că incidentele descrise nu au fost de genul celor care s-ar putea încadra într-o narațiune consistentă. Au fost sporadice, evazive, trecătoare și totuși au lăsat în mintea celor cărora li s-au întâmplat o convingere de nezdruncinat că au fost într-adevăr pentru o scurtă perioadă în prezența imediată a Domnului viu” (*Dodd Ch* . The Founder of Christianity, p. 169).

3 Ioan 21:1-22. Acest capitol a fost probabil adăugat la Evanghelie după moartea lui Ioan de către unul dintre ucenicii săi. Dar narațiunea sa amintește de martorii oculari. Interpretările bazate pe variații ale cuvântului „dragoste” (άγαπάζ ψιλείζ) sunt greu de justificat, deoarece nu există sinonime corespunzătoare pentru cuvântul „dragoste” în aramaică.

4 Luca 22:32; Ioan 21:23. Despre moartea lui Ioan și a lui Petru, vezi: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, II:23-25; *Tertulian.* Împotriva lui Marcion, IV:5; *Lactanțiu.* Despre moartea persecutorilor, 2; *Ieronim.* Despre oameni faimoși, 1; *Irineu* II:22:5; III:3:4.

5 Iacov iese în evidență printre creștinii din Ierusalim abia după Rusalii. Pe lângă Noul Testament, informații despre el se găsesc și în mai mulți autori antici (vezi: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, II, 23).

6 Această tradiție a fost păstrată în vechea „Evanghelie a Evreilor”, citată de Fericitul Ieronim (Despre oamenii faimoși, 2). Se pare că aceasta descrie apariția lui Iacov în Templu (conform lui Hegesip, Iacov este mereu acolo; vezi: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, II, 23). Mergând la Iacov, Hristos „își dă haina slujitorului preotului”. Dar din 1 Corinteni 15, 7 se poate concluziona mai degrabă că apariția lui Iacov a avut loc în Galileea.

7 Vezi: Faptele Apostolilor 9:20; 22:15; în special 26:15-18.

8 Matei 28:16-20. Se spune acolo că „unii s-au îndoit”. Aceasta dă motive să credem că, pe lângă cei doisprezece, și alții au fost prezenți la apariție, văzându-L pe Cel Înviat pentru prima dată. Majoritatea exegeților identifică această apariție cu cea menționată în 1 Corinteni 15:6.

9 Isa 2, 2 urm.; Mich 4, 1 sill.

10 Faptele Apostolilor 1:15.

11 Luca 24, 44-53; Faptele Apostolilor 1:4-11.

APLICAȚII

1. Mit sau realitate?

1 *Dupuis C.—F.* Originea tuturor cultelor sau Religia. Paris, 1974. Despre Dupuis, vezi: *Voronițân I.* Istoria ateismului. Moscova, 1930, p. 333 și următoarele.

2 Tratatul lui Volney „Ruine sau reflecții asupra revoluțiilor imperiilor”, într-o traducere prescurtată în limba rusă, a fost publicat de „Atheist” (Moscova, 1930).

3 *Engels F.* Despre creștinismul primitiv. Moscova, 1962, pp. 28-29.

4 Despre J. Robertson, Smith, Couchoud, Nemoevsky și alți mitologi, vezi: *Drews A.* Negarea istoricității lui Isus în trecut și prezent. Traducere din germană. Moscova, 1930, p. 54 și următoarele. Traduceri: *Robertson J.* Mituri evanghelice. Moscova, 1923; *Nemoevsky A.* Dumnezeu Isus. Moscova, 1920; Filosofia vieții lui Isus. Moscova, 1923; *Couchoud P.* Enigma lui Isus. Moscova, 1929; *Brandes G.* Legenda lui Hristos. Moscova, 1929; *Dujardin E.* Un om al oamenilor. Traducere din franceză — Ateu, 1930, nr. 48; Despre Dujardin, vezi: *Gourmont R. de.* Cartea măștilor. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1903, p. 141.

5 Drews a fost tradus cu sârguință de noi. Pe lângă cartea sa principală, Mitul lui Hristos, publicată în mai multe ediții, au fost traduse următoarele: A trăit apostolul Petru? (Moscova, 1924); A trăit Hristos? (Moscova, 1928); Mitul Fecioarei Maria (Moscova, 1926); Originea creștinismului din gnosticism (Moscova, 1930) etc. Despre Drews, vezi: *Kublanov, M.* Noul Testament. Căutări și descoperiri. Moscova, 1968, p. 202 și urm.

6 Despre reacția la discursurile lui Drews, polemicile, prelegerile, întâlnirile și literatura asociată acestora, vezi: *Pisarevsky P.* Social Life in the Protestant West. — St., 1915, nr. 2, p. 207 și următoarele.

7 *Drews A.* Die Christusmythe. Iena, 1911, Bd.II, p.413-416. Aceasta și alte afirmații similare ale lui Drews sunt omise în traducerile sovietice ale cărții sale.

8 *Khvolson D.* Obiecție la opinia falsă că Iisus Hristos nu a trăit de fapt. Sankt Petersburg, 1911; Teoria mitologică și analiza sa a lui *Zarin S. Drews. Sankt Petersburg, 1911; Bulgakov S.* Arianismul modern. În cartea: *Bulgakov S.* Gânduri liniștite. Moscova, 1918; Jülicher A. Cine a venit Hristos la mine? Marburg, 1910; *Weiss J.* Iisus din Nazaret. Mythus or Geschichte? Tübingen, 1910; *Soden H. von.* Cine a venit Isus la mine? Berlin, 1910; *Goguel M.* Iisus din Nazaret. Mythe ou Réalité? Paris, 1925.

9 „În prezent nu există continuatori ai școlii mitologice în Occident", se plânge susținătorul acesteia, Ia. Lenzman (Originea creștinismului. Moscova, 1958, p. 18).

10 Vezi: *Vipper R.* Originea creștinismului. Moscova, 1918; *Ditto.* Roma și creștinismul timpuriu. Moscova, 1954; *Rumyantsev N.* A trăit Iisus Hristos? Moscova, 1937; *Ranovich A.* Despre creștinismul timpuriu. Moscova, 1959; *Kovalev S.* Întrebări fundamentale despre originea creștinismului. Moscova, 1961; *Kryvelev I.* Povestiri evanghelice și semnificația lor. Moscova, 1957; *Ditto.* Ce știe istoria despre Iisus Hristos? Moscova, 1969.

11 Vezi: *Kovalev S.* Principalele probleme... p. 58.

12 Despre datarea modernă a cărților Noului Testament, vezi: *Harrington WJ,* Apocalipsa Sfântului Ioan. Londra, 1965, p. 6; *Lion—Dufour X,* Evangheliile și Isus istoriei. New York, 1968, p. 180; *Harrington W. J.* Cheia Bibliei. New York, 1976, v. 3, p. 110 și următoarele.

13 *Kazhdan A.* De la Hristos la Constantin. Moscova, 1965, p. 178. Vezi și: *Drews A.* Istoricizarea Dumnezeului Iisus. — În cartea: Din istoria cultului

creștin. Moscova, 1927, pp. 4-16; *Prussak M.* Yeshu din ramura galileeană. — Ateu, 1929, nr. 41, pp. 54-86.

14 Vezi: *Drews A.* Mitul lui Hristos. Traducere din germană. T.I, M., 1924, p. 22.

15 Vezi: Num 27:18-23; Is Nav 1:1 și alte texte care mărturisesc faptul că Isus Navin nu a fost considerat o zeitate. Despre rolul său în istoria Israelului, vezi: *Kittel R.* Istoria poporului evreu. Traducere din germană. Vol. I, Moscova, 1917, p. 178 și următoarele; *Men A.* Magism și monoteism, p. 352 și următoarele; *Ricciotti G.* Histoire d'Israлl, vI, Paris, 1947, p. 273 și următoarele.

16 Pentru rezultatele săpăturilor legate de campaniile militare ale lui Iosua, vezi: *Kenyon KM,* Digging up Jericho. Londra, 1957; *Wright GE,* Biblical Archaeology. Philadelphia, 1957, p. 65 și următoarele.

17 1 Samuel 6:14; Sir 1:1; Zah. 3:1; Coloseni 4:11; *Flavius I.* Războiul iudeu, III, 450; Arh. VII,12,1; XXVII,13,1; XX,9,4; Autobiografie, 20. Șase mari preoți evrei au purtat numele Isus.

18 Vezi: *Vipper R.* Roma și creștinismul timpuriu, p. 93.

19 Matei 10:8.

20 Vezi: *Drews A.* Mitul lui Hristos. Vol. I, p. 22. Despre marele preot Isus vezi: Zaharia 3:6; 1 Ezra 2:2. Epoca în care a trăit Isus este examinată în cartea: *Men' A.* Mesageri ai Împărăției lui Dumnezeu, cap. XXI.

21 *Wipper R.* Roma și creștinismul timpuriu, p. 94.

22 *Dmitriev A.* Chestiunea istoricității lui Hristos în lumina arheologiei. Moscova, 1930, pp. 5–8; vezi și: *Nikolsky V.* Atlasul istoriei religiilor, 1930, p. 35.

23 Această interdicție datează din vremea lui Moise (Exod 20:4). A început să fie încălcată în mediul evreiesc abia în secolul al III-lea d.Hr., când au apărut sinagogi cu fresce și mozaicuri (în Palestina și Mesopotamia). Vezi: BTS, 1967, nr. 88, pp. 6-14.

24 Vezi: *Drews A.* Mitul lui Hristos. T.I., p. 78, 81.

25 Ioan 1, 29; 10, 11 rânduri; 15, 1.

26 Vezi: *Khitrov M.* Adevărata față a Mântuitorului. Moscova, 1894; BTS, 1972, nr. 142-143.

27 Vezi: „Originea creștinismului.” Ghidul Muzeului de Istorie a Religiei și Ateismului al Academiei de Științe a URSS. Leningrad, 1955, p. 70.

28 Vezi: *Catullus,* 43; *Ovidiu* . Metamorfoze, X; *Lucian.* Despre zeița siriană; *Apollodor.* Biblioteca mitologică, 1, 4, 2. Pentru un rezumat al miturilor, vezi: *Brickner, M.* Zeul suferind în religiile lumii antice. Traducere din germană, Moscova, 1909; *Frazer, J.* Creanga de aur. Moscova, 1928, p. 3; *Kuhn, N.* Predecesorii creștinismului (Cultele orientale în Imperiul Roman). Moscova, 1929; Larousse Mitologia lumii. Ed. de P. Grimal. New York, 1965; Noua enciclopedie Larousse de mitologie. Londra — New York, 1975.

29 Vezi: *Reville J.* Religia la Roma sub Severi. Traducere din franceză. Moscova, 1898, p. 82 și următoarele; *Halsbergen SH.* Cultul lui Sol Invictus. Leiden, 1972.

30 Vezi nota 7 la capitolul 19. Venerarea crucii precreștină a fost menționată și în literatura bisericească populară (vezi: *Gulyaev L.* Istoria Crucii. - Pelerinul Rus, 1909, nr. 9, p. 143).

31 *Nikolsky N.* Isus și comunitățile creștine timpurii. Moscova, 1918, p. 38.

32 Vezi: *Nemoevsky A.* Dumnezeu Isus, p. 86.

33 Vezi: *Kochetov A.* Budismul. Moscova, 1968, p. 22; *Kryvelev I.* Istoria religiilor. Vol. 2, Moscova, 1976, p. 297. Viața și învățăturile lui Buddha sunt examinate în cartea *lui A. Menya* „La porțile tăcerii”. În limba rusă, cea mai completă analiză a surselor despre biografia lui Buddha poate fi găsită în: *Kozhevnikov V.* Budismul în comparație cu creștinismul. Vol. 1-2, Sankt Petersburg, 1916.

34 Ca o parodie a metodelor mitologiștilor, un scriitor le-a aplicat personalității lui Napoleon și a „dovedit” că împăratul francez era personificarea primăverii, iar Kutuzov, a iernii (vezi: *Perez J.* De ce Napoleon nu a existat niciodată? Moscova, 1912).

35 Vezi: *Amusin I.* Manuscrisele de la Marea Moartă. Moscova, 1960; *Ditto.* Descoperiri în deșertul Iudeii. Moscova, 1964; traducerea rusă a documentelor de la Qumran este inclusă în Colecția Palestina, 1959, nr. 4 (67) și 1960, nr. 5 (68), în Reader on the History of Ancient Greece, Moscova, 1964 și în colecția „Texte de la Qumran”. Editat și cu o prefață de I. Amusin. Vol. 1, Moscova, 1971 (o bibliografie a numărului este prezentată și acolo); The Dead Sea Scriptus in English Translation de Th. H. Gaster, New York, 1956; *Daniŭlou J. Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du christianisme. Paris,*

1958; Milic JT Ten Years of Discovery in the Wilderness of Judaea . Londra, 1959; *Gross FM* Biblioteca Antică din Qumran. New York, 1961.

36 *Dupont–Sommer A.* Aperçus préliminaires sur les manuscrits de la Mer Morte. Paris, 1950, p.121.

37 Istoria comunității din Qumran este prezentată în cartea: *Men A.* On the Threshold of the New Testament. Dintre studiile sovietice despre Învățătorul Dreptății, cele mai complete sunt: *Amusin I.* „Învățătorul Dreptății" al comunității din Qumran. — Anuarul Muzeului de Istorie a Religiei și Ateismului. T. VII, L., 1964, p. 255 și următoarele; *Starkova K.* Monumente literare ale comunității din Qumran. L., 1975, p. 43 și următoarele. Vezi și: *Carmignac J.* Hristos și Învățătorul Dreptății. Baltimore, 1962.

38 A se vedea: *Starkova K.* Op. cit., p. 54 și urm.

39 Documentul de la Damasc, XI, 14.

Carta 40, IX, 24.

41 Carta celor Două Coloane, II, 3-9.

42 *Jeremias J.* Le message central du Nouveau Testament. Paris, 1965, p.120.

43 Vezi: *Mashkin N.* Istoria Romei Antice. M., 1949, p. 21 și următoarele.

44 Măsura în care autorii antici erau slab informați despre viața Orientului este demonstrată elocvent de faptul că Plutarh a identificat religia iudaică cu cultul lui Bachus (Simpozion, VI), iar Tacit considera că evreii erau „un popor cufundat în superstiții, dar ignorant în materie de religie" (Istorie, V, 13) (vezi: *Reinach Th.* Textes d'auteurs grecs et romains relatifs au Judaisme. Paris, 1895).

45 Multe dintre scrierile și scrisorile lui Seneca nu au ajuns până la noi. Legenda despre cunoștința filosofului cu creștinii este examinată în lucrarea: *Boissier G.* Religia romană de la Augustus la Antonini. Traducere din franceză. Moscova, 1914, p. 415 și următoarele.

46 *Pliniu cel Tânăr.* Scrisori, X, 96.

47 *Tacitus.* Anale, XV, 44.

48 *Drews A.* Mărturii non-evanghelice despre Isus. - Atheist, 1930, nr. 54, pp. 72-84; *Lenzman J.* Originea creștinismului, p. 59.

49 Vezi, de exemplu: *Kovalev S.* Întrebări de bază… p.34; *Kublanov M.* Isus Hristos – Dumnezeu, Om, Mit? Moscova, 1964, p.134; *Idem.* Apariția creștinismului. Moscova, 1974, p.62.

50 *Suetonius.* Viețile celor doisprezece Cezari. Nero, 16.

51 *Ibidem.* Claudius, 25.

52 Vezi: Faptele Apostolilor 18:2, unde se spune că printre evreii expulzați de Claudius se aflau și creștini. Cuvintele „Hristos" și „creștini" erau adesea distorsionate în textele latine; vezi, de exemplu: *Tertulian.* Apologetică, III, 3. Motivele pentru aceasta sunt discutate în articolul lui I. Tronsky din cartea: Antichitate și modernitate. Moscova, 1972, p. 34 și următoarele.

53 *Stuchevsky I.* Rădăcinile orientale ale mitului lui Hristos. M., 1958, p. 14.

54 *Lucian.* La moartea lui Peregrinus, 13.

55 Citat din: *Origen.* Împotriva lui Celsus, I, 26; III, 7, 34; VIII, 14.

56 Citat. de: *Barnicol E.* Das Leben Jesu. VII, § 72, Halle, 1958.

57 *Flavius I.* Arh. XVIII, 5,2. Despre relația acestui loc cu narațiunea evangheliei, vezi: La pragul Noului Testament, cap.XXXIII.

58 *Kublanov M.* Apariția creștinismului, pp. 59-60.

59 *Flavius I.* Arh.XX, 9, 1. „Acest loc dă impresia de a fi autentic" (*Sventsitskaya I.* Profeți, Mântuitori, Mesia. - Știință și Religie, 1969, nr. 2, p. 58). Faptul că Flavius vorbește aici despre Hristos ca și cum ar fi în treacăt nu ar trebui să ne surprindă. El vorbește și mai vag despre Învățătorul Esenian al Dreptății (vezi: *Flavius I.* Războiul Iudaic, II, 8, 9, unde Învățătorul este numit „legislatorul" esenienilor).

60 Faptele Apostolilor 15:13; 1 Corinteni 15:7; Galateni 1:19. Conform unor tradiții, Iacov era fratele vitreg al lui Isus, fiul lui Iosif din prima sa căsătorie; după altele, era fiul surorii Fecioarei Maria.

61 *Flavius I.* Arh. XVIII, 3.

62 *Origen.* Împotriva lui Celsus, I, 47; În Matei XIII.

63 *Eusebiu.* Istoria ecleziastică, I, 11.

64 Încă din secolul al XIX-lea, E. Renan considera textul lui Flavius autentic și doar ușor modificat (vezi: *Renan E.* Viața lui Isus. Traducere din franceză. Moscova, 1907, p. 35). Această opinie a fost împărtășită de T. Reinach, A. Harnack și alți cercetători. Istoricul sovietic Kublanov subliniază că textul nu ar fi putut fi scris în întregime în secolul al IV-lea. „Este puțin probabil", spune el, „să se fi vorbit atunci despre creștini ca despre o sectă «încă» existentă. Dar o astfel de sintagmă este destul de potrivită pentru a doua jumătate a secolului I d.Hr., perioada în care Josephus Flavius a scris „Antichități evreiești" (*Kublanov M.* Isus Hristos: Dumnezeu, omul, mit? p. 133).

65 Citat din: *Amusin I.* Despre o publicație uitată a profesorului din Tartu, Alexander Vasiliev. — Σημειωτιχή Vezi original: Lucrări despre sistemele de semne. Numărul 7, Tartu, 1975, p. 299; *Pines S.* O versiune arabă a Testimonium Flavianum și implicațiile sale. Londra, 1971, pp. 8–10.

66 În prefața la textul grecesc al „Războiului Evreiesc", Josephus spune: „Compusesem anterior o descriere similară a războiului pentru barbarii din Asia interioară, în limba noastră." Această versiune nu s-a păstrat.

67 Vezi: *Meshchersky N.* Istoria „războiului evreiesc" de Josephus Flavius în traducerea rusă veche. M.-L., 1958, p. 14; *Berendts A.* Flavius Josephus vom Jьdischen Kriege. 1924-1927, voi. 1-4; *R. Eisler.* Ιησοΰζ βασιλεΰζ οΰ βασιλεΰσαζ. 1929-1930, voi. 1-2.

68 *Flavius I.* Războiul evreiesc, II, 9.1. (*Meshchersky N.,* op. cit., pp. 257-258).

69 Astfel, Flavius scrie despre Moise că acesta „era considerat un om extraordinar și divin" (Împotriva lui Apion, I, 30). Vezi: *Dubarle AM* Jésus d'aprīs Flavius Joseph. — BTS, 1973, nr. 154, p. 23.

70 Talmud, Sinedriul, 43a; 107v; Sota 47a și altele. Pentru o colecție a acestor texte, vezi: *Muretov D.* Renan și „Viața lui Isus". Sankt Petersburg, 1907, p. 409; *Ranovich A.* Surse primare privind istoria creștinismului timpuriu, pp. 171-175. Pentru o descriere a referințelor la Hristos în Talmud, vezi: *Nikolsky N.* Tradiția talmudică despre Isus. - Proceedings of BSU, Minsk, 1925, nr. 7, pp. 138-161.

71 Avod-Zara, 16b-17a.

72 Vezi: *Ranovich A.* Despre creștinismul timpuriu, p. 241.

73 *Sfântul Iustin.* Dialog cu Trifon Evreul, 8.17.

74 Vezi: *Smirnov A.* Așteptările și credințele mesianice ale evreilor din timpul lui Isus Hristos. Kazan, 1899, p. 277 și următoarele.

75 *Robertson A.* Originea creștinismului. Traducere din engleză. Moscova, 1959, p. 133.

76 *Drews A.* Mitul lui Hristos. Vol. I, p. VII. Este caracteristic faptul că realitatea Apostolului Pavel este recunoscută chiar și de un mitolog atât de „incorigibil" precum Kryvelev (Kryvelev I. Istoria religiilor. Vol. I, p. 154).

77 Faptele Apostolilor 5:34; 2 Corinteni 11:32; Faptele Apostolilor 18:2; 12-17; 23:2, 24-26; 24:1, 27; 25:13. Regele Areta a primit orașul Damasc de la Caligula în anul 37 și a murit în anul 40. Prin urmare, persecuția lui Pavel de către Areta a avut loc nu mai târziu de această dată. Dar, din moment ce guvernatorul lui Areta din Damasc a început să-l persecute pe apostol la trei ani după convertirea sa, convertirea sa însăși poate fi datată în anii 35-36.

78 *Drews A.* Mitul lui Hristos. T.I., p. 125.

79 1 Corinteni 9:5; 11, 23; 15, 3-9; Gal 1, 18-19; 2, 9-14; Rom 5, 6, 15.

80 Apocalipsa 22:16; 1:5; 2:8; 5:9.

81 *Robertson J.* Creștinismul timpuriu, p. 27. Mitologul J. Orier aderă și el la această ipoteză (vezi: *Orier J.* De la Dumnezeu la om. Traducere din franceză - Știință și religie, 1966, nr. 3, p. 56).

82 *Robertson A.* Originea creștinismului, p. 116.

83 *Donini A.* Oameni, idoli și zei. Eseu despre istoria religiilor. Traducere din italiană. Moscova, 1962, pp. 267, 469.

84 *Kovalev S.* Principalele întrebări... pp.164-169.

85 *Kazhdan A.* Șamfâia istorică a legendei despre Iisus Hristos. - Știință și Religie, 1966, nr. 2, p. 13.

86 *Kublanov M.* Isus Hristos... p. 158; vezi: Ibid. Aspecte sociale și psihologice ale apariției creștinismului. - Asia și Africa astăzi, 1977, nr. 6, p. 59; *Kosidovsky Z.* Povești despre evangheliști. Traducere din poloneză. Moscova, 1977, pp. 234-235.

87 *Kublanov M.* Apariția creștinismului, p.62.

88 *Sventsitskaia I.* Evanghelii interzise. Moscova, 1965, p. 46.

89 *Bulgakov S.* Două orașe. V.2, M., 1911, p.25. „Marile mișcări religioase”, scria istoricul și etnograful englez J. Frazer, „care au stârnit adâncurile întregii umanități și au schimbat credințele popoarelor nu pot decât să provină din eforturile conștiente și meditate ale unor minți care se ridică deasupra nivelului general. O încercare de a explica istoria fără influența unor mari oameni flatează vanitatea oamenilor obișnuiți, dar nu va găsi niciodată simpatia istoricului-filosof” (*Frazer J.* Creanga de aur, v.IV, p.312).

90 Vezi: *Barbusse A.* Isus împotriva lui Hristos. Traducere din franceză. Moscova, 1928. O dispută binecunoscută între A. V. Lunacharsky și Mitropolitul A. Vvedensky a avut loc cu privire la conceptul lui Barbusse. Transcrierea acesteia a fost publicată ca o publicație separată (*Lunacharsky A.* Personalitatea lui Hristos în știința și literatura modernă. Moscova, 1928).

91 În lucrarea sa în șapte volume „Hristos”, N. Morozov a încercat să demonstreze că Iisus a trăit în secolul al IV-lea și că legendele despre Moise, Mahomed, Ramses al II-lea și Vasile cel Mare sunt doar ecouri ale poveștilor care au apărut în jurul persoanei lui Iisus. Morozov considera istoria lumii antice ca fiind fictivă și considera toate monumentele orientale și antice drept opere ale Evului Mediu. Despre N. Morozov, vezi: *Kublanov M.* Noul Testament... p. 184 și următoarele; *Livshits G.* Eseuri despre istoriografia Bibliei și a creștinismului timpuriu. Minsk, 1970, p. 206 și următoarele.

92 *Sventsitskaya I.* Profeți, Mântuitori, Mesia, p. 61. Cf. *Tokarev S.* Religia în istoria popoarelor lumii, pp. 479-480.

93 *Kryvelev I.* Ce știe istoria despre Iisus Hristos? p. 4 și următoarele. „Omul Iisus din Nazaret”, afirmă istoricul vest-german Tseren, „nu este Iisus Hristosul descris în Evanghelii” (vezi: *Tseren E.* Zeul Lunii. Traducere din germană. Moscova, 1976, p. 50). Z. Kosidovsky, care recunoaște totuși realitatea istorică a Fondatorului creștinismului, vorbește despre Hristos în termeni aproape identici (*Kosidovsky Z.* Iisus din Nazaret. Vol. I, p. 277).

Matei 2:13.

95 Matei 2:16; cf. Luca 2:22; Levitic 12:2-8.

96 Vezi: *Moutier-Rousse E.* A existat Iisus Hristos? Traducere din franceză. Moscova, 1929, p. 32 și următoarele; *Kryvelev I.* Povestiri evanghelice și semnificația lor. Moscova, 1957. Majoritatea „contradicțiilor” sunt preluate din această carte.

97 Cf. Ioan 2:1; 4:3. Luca vorbește despre vizita lui Isus la Martea și Maria, care locuiau în suburbiile Ierusalimului, și plasează acest lucru înainte de Săptămâna Mare.

98 Despre genealogiile evreiești, vezi: *Flavius I.* Împotriva lui Apion, I, 7. Despre rudele lui Isus după trup, vezi: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 12, 20. Începând cu Iulius Africanul (secolul al II-lea), primii scriitori creștini au început să încline spre ideea că o genealogie a lui Hristos era „de sânge", iar cealaltă „legală", întrucât strămoșii lui Iosif urmau legea „vicarietății" (adică fratele defunctului se căsătorea cu văduva sa și îi adopta copiii); vezi: *Eusebiu.* Op. cit., I, 7; Augustin. Despre Acordul Evangheliștilor, III. Unii credeau că genealogia lui Matei aparține lui Iosif, iar cea a lui Luca Fecioarei Maria. Pentru mai multe detalii, vezi: *Men', A.* Despre pragul Noului Testament.

99 *Nemoevsky A.* Dumnezeu Isus, p. 23 și urm.

100 Vezi: Dicționarul Bibliei *McKenzie JL . Londra, 1966, p. 465.*

101 *Moutier-Rousse E.* Istorie și geografie în Evanghelii. - Atheist, 1926, nr. 12, pp. 26-27; *Lenzman J.* Originea creștinismului, p. 189.

102 Vezi descrierea unei astfel de furtuni în cartea: *Geiki K.* Țara Sfântă și Biblia. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1894, p. 920.

103 *Kryvelev I.* Povestiri din Evanghelii… p. 27. Unii mitologi au mers până acolo încât au încercat să reducă toate indicațiile geografice din Evanghelii la un simplu joc de cuvinte. Vezi: *Raschke G.* Locuri și cărări ale lui Isus conform Evangheliei după Marcu. — Atheist, 1930, nr. 59, pp. 156-162.

104 *Kryvelev I.* Decret op.

105 Lev 12, 6; Ex 3, 1; 20, 17; 22, 4; Proverbe 26:2; 27, 27; Deut. 14, 7; 1 Samuel 27:9; Cântarea Cântărilor 2, 14; Isaia 11:6.

106 *Moutier-Rousse E.* A trăit Isus Hristos? p.66.

107 *Ibidem* , pp. 66-67.

108 Vezi: Numeri 16:14; Exod 22:5; Isaia 5:11; Ezechiel 31:5; Ezechiel 28:26 etc.; *Flavius I.* Războiul Iudaic, III, 10:8; Enciclopedia Arheologică a Țării Sfinte. Ierusalim. 1972, p. 340.

109 Vezi: *Miller M.* și J. Enciclopedia vieții biblice. Londra, 1967, p. 203.

110 Vezi: *Sventsitskaya I.* Op. cit., pp. 61–62.

111 Vezi: *Gruntfest J.* Un nou document privind relațiile yemenito-palestiniene în perioada preislamică. - Colecția Palestina, 1974, nr. 25 (88), pp. 105-114. *Bagatti P.* Săpături în Nazaret. Ierusalim. 1969. În autobiografia sa (Vita, 45) Flavius vorbește despre orașele și satele Galileii.

112 Vezi: Papirusurile grecești 204 *de la Kenyon FG* și *Bell HI,* în British Museum. Londra, v.III, 1907, p.125.

113 *Kryvelev I.* Povestiri din Evanghelie... p.20.

114 Vezi: *Mashkin N.* Principatul lui Augustus. Moscova, 1949, p. 528, 545.

115 Vezi capitolul 1, nota 4.

116 *Flavius I.* Războiul iudeilor, I, 33.8; Luca 3.1.

117 Vezi: *Albright WF* , Arheologia Palestinei. Londra, 1949, p. 244.

118 *Kryvelev I.* Povestiri din Evanghelie... p.21.

119 *Flavius I.* Arh. XX, 9,1.

120 *Lenzman Ya.* Op.cit., p.189.

121 Vezi: *Flavius I.* Arh. XIV, 4,4. Despre populația greacă care locuia lângă Genezaret, vezi: *Strabon.* Geografie, 16,2,35.

122 *Kryvelev I.* Ceea ce știe istoria... p.124.

123 Vezi mai sus, cap. 17, p.

124 *Kryvelev I.* Ceea ce știe istoria... p.125.

125 *Kryvelev I.* Povestiri din Evanghelie... p.24.

126 *Flavius I.* Arh. XVII, 2.2; 4.3; XVIII, 2,3; XX, 9.1.

127 Critica istorică se poate extinde doar la forma sau genul relatărilor despre miracole din Evanghelie. O examinare cuprinzătoare a acestei probleme este prezentată în colecția de articole „Les miracles de Jésus”, sub conducerea generală a lui C. Leon-Dufour (Paris, 1977).

128 Acest concept a fost folosit ca o figură de stil literar de M. Bulgakov în romanul său „Maestrul și Margareta”.

129 Vezi: *Bell HY* Fragmente dintr-o Evanghelie necunoscută și alte papirusuri creștine timpurii, 1935; *Roberts CH* Un fragment nepublicat din a patra Evanghelie în Biblioteca I. Rylands. Manchester, 1935; *Ivanov A.* Monumente textuale ale Sfintelor Scripturi ale Noului Testament. - BT, M., 1960, p. 66; *Episcopul Mihail (Chub).* Monumente ale literaturii creștine antice. - ZhMP, 1955, nr. 12, p. 56.

130 Aceste referințe sunt date în original, în cartea: *Muretov M.* Renan și „Viața lui Isus”. Sankt Petersburg, 1907, p. 345 și următoarele; vezi și: *Aland K.* Synopsis Quattuor Evangeliorum. Stuttgart, 1973.

131 *Sfântul Clement.* 1 Corinteni, 13, 15, 16, 18, 24.

132 *Sfântul Ignațiu Purtătorul de Dumnezeu.* Epistole către Efeseni, XIV; către Smirneeni, IV, I; către Policarp, II, I; Didahe, I, VII, VIII, XI, XV, XVI.

133 *Sfântul Policarp.* Epistola către Filipeni, 2:7. Despre epoca lui Policarp, vezi Enciclica despre Martiriul lui Policarp (traducere în rusă, Moscova, 1835, p. 15).

134 *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 39.

135 Vezi: *Beze G.* Fiabilitatea Evangheliilor noastre, pp. 116-117; *Quasten J.* Patrology. Utrecht, vil, p. 191 și urm.

136 *Sfântul Iustin.* Dialog cu Trifon Iudeul, 5, 17, 49, 51, 76, 78, 100, 102 etc. În plus, scriitorul creștin de la începutul secolului I și al II-lea, Quadratus, mărturisește că știe despre unii oameni care au fost vindecați de Hristos (vezi: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, IV, 3).

137 *Eusebiu.* Ibid., 1.13. Despre descoperire, vezi: *Kublanov* M. Op. op., p. 24.

138 *Sfântul Irineu de Lyon.* Împotriva ereziilor, II, 17, 8, 22; III, 11, 7-9.

139 *Reville A.* Isus din Nazaret. T.1, p.209.

140 *Sfântul Irineu.* Împotriva ereziilor, III, 1,1. Despre Marcu vezi: Faptele Apostolilor 12:12; 13:5, 13; 15:37-39; Coloseni 4:10; Filipeni 24:2; Timotei 4:11; 1 Petru 5:13; este posibil ca Marcu, la fel ca Barnaba, să fi fost de origine levitică; vezi: *M. Thebes,* Evanghelia după Marcu. — TB. T.IX, pp.1-11; *Nineham DE* Saint Mark. Londra, 1967, pp.38-43.

141 *Papias.* — În cartea: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 39.

142 *Sfântul Iustin.* Dialog cu Trifon Evreul, 108.

143 Vezi: *Lion–Dufour X.* Les Évangiles synoptiques. - RFIB, v.II, p.198.

144 Marcu 15:21; cf. Romani 16:13, 14, 51-52. În legătură cu aceste date, poate, merită să luăm în considerare descoperirea făcută de arheologii israelieni în Valea Chedronului. Acolo a fost descoperită o criptă familială a evreilor care se repatriaseră din Egipt. Printre aceștia, a fost înmormântat un anume „Alexandru, fiul lui Simon", originar din Cirene (vezi: *Barag DP* Témoignages archéologiques sur l'histoire de Jésus. — Les dossiers de l'archéologie, 1975, nr. 10, p. 12).

145 Vezi: *Lion-Dufour X.* Evangheliile și Iisusul istoriei, p. 110.

146 Mc 3, 17; 5, 41; 7, 11; 34; 14, 36; 15, 34.

147 *Papias.* — În cartea: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 239. Este destul de evident că este vorba despre vameșul Levi, fiul lui Alfeu, supranumit Matei; vezi Matei 9:9-10; Marcu 2:13-15; Luca 5:27-29.

148 Vezi: *Léon–Dufour H.* Les évangiles synoptiques, p. 192. Matei citează Biblia nu din original, ci din Septuaginta, traducerea greacă comună printre evreii care locuiesc în afara Palestinei.

Cercetătorii consideră că acestea pot fi împărțite în mai multe cicluri. În special, conform lui A. Reville, există șapte astfel de cicluri: 1) Noul Testament, 2) instrucțiunea către apostoli, 3) adversarii, 4) Împărăția lui Dumnezeu, 5) relațiile dintre credincioși, 6) acuzațiile, 7) manifestarea Împărăției lui Dumnezeu. K. Leon-Dufour sugerează împărțirea în cinci părți: 1) Predica de pe Munte (capitolele 5-7), 2) instrucțiunea către ucenici (capitolul 10), 3) cuvântul în parabole (capitolul 13), 4) relațiile dintre credincioși (capitolul 18), 5) escatologia (capitolele 24-25).

150 Un exemplu de acest gen este „Evanghelia după Toma", recent descoperită, unde fiecare paragraf începe cu cuvintele: „Isus a spus". Traducerea textului din cartea: Antichitate și modernitate. Moscova, 1972, p. 365 și urm.

151 *Adam K.* Isus Hristos. Traducere din germană. Bruxelles, 1961, p. 66.

152 Vezi: Luca 1:1-4.

153 Fragment muratorian; *Irineu.* Împotriva ereziilor, III,1,1; *Tertulian* . Împotriva lui Marcion, IV,5; *Clement.* Stromata, I,21,145; *Origen.* Despre Matei, 1. Date din

Noul Testament despre Luca: Coloseni 4,14; 2 Timotei 4,10; Filipeni 23; Romani 16,21.

154 Faptele Apostolilor 16, 10-17; 20, 5—21, 18; 27, 1-44; 28, 1-16.

155 Această teză a fost susținută cu atenție în lucrarea: *Harnack A.* Zu den Schriften des Lukas. Leipzig, 1906-1908. Vezi și: *Stuhlmuller C.* Evanghelia după Luca. — JBC, t.II, p.115 și următoarele.

156 Anti-Marcion Prolog. Citat din: *Léon–Dufour H.* Les Evangiles synoptiques, p.253.

157 *Lion–Dufour X.* Idem, p. 256.

158 Dintre cele 661 de versete din Marcu, doar 30 nu au fost incluse în Mt și Lc. Mt și Lc au 200 de locuri comune, împrumutate nu din Marcu (vezi: *Merezhkovsky D.* Jesus the Unknown. Belgrad. Vol. 1, 1932, p. 54 și următoarele; *Hieromonk Leo (Gilles).* Jesus of Nazareth According to Historical Data. Paris, YMCA, 1934, p. 48 și următoarele). Mulți exegeți moderni cred că Evangheliile după Mt, Mc și Lc au fost precedate de colecții de texte bazate pe materiale anterioare, care au format baza Evangheliilor sinoptice actuale (vezi, de exemplu: *Benoit P., Boismard ME* Synopse des Quatre Vangiles. Paris, 1972, p. 15 și următoarele). Totuși, cea mai incontestabilă teorie rămâne aceea că Marcu și Logia au fost principalele surse pentru sinoptice (vezi: *Gast F.* Synoptic Problem. - JBC, I, p.1-6).

159 Matei 20:20; Marcu 1:19-20; 9:38-40; Luca 9:54; Faptele Apostolilor 3:1; 8:14-25; Galateni 2:9… *Irineu.* Împotriva ereziilor, III; Prolog anti-Marcion; *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III:23. Mărturia lui Irineu este deosebit de importantă, deoarece l-a cunoscut personal pe Policarp, un discipol al lui Ioan. Influența celei de-a patra Evanghelii este remarcabilă în Odele lui Solomon, o carte creștină scrisă în jurul anului 110 (vezi: *Vavter B.* Evanghelia după Ioan. - JBC, II, p.413-415).

160 Vezi: *Kosidovsky Z.* Povestiri despre evangheliști, p. 72.

161 Vezi: *Trubetskoy S.* Doctrina Logosului. Moscova, 1906, p. 225; *Bouyer L.* Despre Biblie și Evanghelie. Traducere din franceză. Bruxelles, 1965, p. 28 și urm.; *Brown RE.* Evanghelia după Ioan, vil, New York, 1966, p. LXI.

162 Vezi: *Torrey CC* , Cele patru Evanghelii, 1933; *M. Black* , O abordare aramaică a Evangheliilor și Faptelor Apostolilor. Oxford, 1969.

163 Vezi: *Danielou* J. Les manuscrits de la Mer Morte…, p. 113 și următoarele; *Brown RE,* Eseuri despre Noul Testament. New York, 1965, p. 138 și următoarele; *Dodd Ch* ., Interpretarea Evangheliei a patra. Cambridge, 1953, p. 74 și următoarele.

164 *Allegro J.* Manuscrisele de la Marea Moartă și originile creștinismului. New York, 1958, p. 128.

165 *Dodd Ch.* Tradiția istorică în a patra Evanghelie. New York, 1963, p. 423.

166 Vezi: *Brown RE* Evanghelia după Ioan, viI, p. XXIV și f.

167 1 Ioan 1:1; *Papias.* — În cartea: *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 39.

168 Vezi mai sus, p.

169 Vezi: *Merezhkovsky D.* Jesus the Unknown. Vol. 1, p. 91 și următoarele. Sunt cunoscute aproximativ 25 de apocrife evanghelice, dintre care unele au supraviețuit integral. Recenzii generale ale apocrifelor: *Nikolaev Yu. (Danzas).* In Search of the Divine. Sankt Petersburg, 1913, p. 437 și următoarele; *Zhebelev S.* Canonical and Apocryphal Gospels. Pg., 1919, p. 73 și următoarele; *Decriox V.* Apocryphes du Nouveau Testament. — BTS, 1973, nr. 154, pp. 7–11.

170 *Bonsirven J., Bigari C.* Apocryphes du Nouveau Testament. - RFIB, II, p.745.

171 *Jeremias J.* Les paroles inconnues de Jésus. Paris, 1970, p.119.

172 *Ieromonahul Leo (Gilles).* În căutarea tradiției evanghelice originale. — Calea, Paris, YMCA, 1932, nr. 36, p. 87.

173 *Eusebiu.* Istoria Bisericii, III, 37.2.

174 Vezi: *Kant I.* Religia în limitele rațiunii. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1908, p. 179.

175 *Hegel G.* Viața lui Isus. — În cartea: *Hegel G.* Filosofia religiei. Traducere din germană. Vol. 1, Moscova, 1975, p. 35. În timpul vieții lui Hegel, cartea sa nu a fost publicată.

176 *Strauss D.* Viața lui Isus. Traducere din germană. Vol. 1, Moscova, 1907, p. 32.

177 *Ibid.* Vol. 2, pp. 67 și următoarele, 83 și următoarele. Vezi și lucrarea sa „Miracolele lui Hristos” (traducere în rusă, Sankt Petersburg, 1907), unde este dezvoltat un punct de vedere similar. Despre mesiologia autentică a Vechiului Testament, vezi: *Arhipreotul Smirnov A.* Așteptări și credințe mesianice ale evreilor în timpul lui Isus Hristos. Kazan, 1899; Klausner J. Ideea mesianică în Israel. Londra, 1956.

178 *Harnack A.* Esența creștinismului. — În cartea: Istoria generală a culturii europene. Traducere din germană. Vol. 5, Sankt Petersburg, 1910, p. 49.

179 *Schweitzer F.* Geschichte der Leben—Jesu Forschung. 1918, p.512.

180 *Berdiaev N.* Știința religiei și apologetica creștină. — Calea, Paris, YMCA, 1927, nr. 6, p. 63. Vezi și: *Bulgakov S.* Arianismul modern, pp. 162-163; *Gillet L.* În căutarea tradiției evanghelice originale, pp. 81-82.

181 Vezi: *Episcopul Michael (Chub).* Problema cristologică în teologia occidentală. — BT. V.4, 1968, p. 281 și următoarele; *Refoule F.* Isus — Cel care vine dintr-o altă lume. — Logos, Paris-Bruxelles, 1973, nr. 11-12, p. 85 și următoarele. Principalele lucrări moderne despre viața lui Hristos sunt indicate acolo.

182 *Lion–Dufour H.* Les Évangiles synoptiques, p.297.

183 *Bultmann R.* Creștinismul primitiv în contextul contemporan. Londra, 1964, p. 12.

184 *Bultmann R.* Foi et comprension, vl, p.234.

185 *Bultmann R.* Iisus Hristos și mitologia. New York, 1958, p. 11.

186 Vezi: *Guibert P.* Evangheliile: Credință și istorie. - Logos, 1972, nr. 6, p. 9 și următoarele.

187 *Jeludkov S.* De ce sunt creștin. Frankfurt, 1973, p.106 urm.

188 *Klausner J.* Isus din Nazaret, 1926; Flusser D. Isus. Hamburg, 1968.

189 *Albright WF* Arheologia Palestinei, p. 90.

190 Vezi: *Amusin I.* Manuscrisele de la Marea Moartă, p. 245.

191 *Albright WF* . Arheologia Palestinei, p. 249.

192 *Idem* , p. 247.

193 Vezi: *Uspensky N.* Locuri sfinte din Ierusalim astăzi. — JMP, 1961, nr. 6, p. 11; BTS, 1966, nr. 86, p. 49.

194 *Nemoevsky A.* Dumnezeu Isus, p. 228.

195 Vezi: *Lvov L.* Inscripția lui Pontius Pilat din Caesarea Palestinei. - Questions of History, 1965, nr. 7, pp. 134-135. Procuratorul era responsabil în principal de colectarea taxelor, în timp ce titlul de prefect îi extindea drepturile de guvernator al țării. Acesta este motivul pentru care în Evanghelie Pilat este numit ήγεμον - conducător (vezi: *Calderini M. A.* L'inscription de Ponce Pilate a Césaree. - BTS, 1963, nr. 17, p. 8).

196 Această „eroare" a fost întotdeauna subliniată de mitologi (vezi: *Neihardt A.* Originea crucii. Moscova, 1956, p. 35).

637 Vezi: Jurnalul de Explorare a Israelului. Ierusalim, 1970, v. 20, nr. 1-2, p. 38-59.

198 Vezi: *Wright GE* Biblical Archaeology, p.268; J.Briand. L'Eglise Judéo—chrétienne de Nazareth. Ierusalim, 1975, p.5.

199 *Rousseau J.J.* Emile sau Despre educație. IV, § 347.

200 *Dodd Ch.* Fondatorul creștinismului. Londra, 1971, p. 37.

BIBLIOGRAFIE

I. Viața lui Isus Hristos.

II. Interpretări ale Evangheliilor.

III. Persoana și învățătura lui Hristos.

IV. Un aspect privat al istoriei Evangheliilor.

V. Evangheliile: Origine și autenticitate istorică.

VI. Dicționare și cărți de referință.

VII. Povestirea Evangheliei în ficțiune.

Abrevieri acceptate

BV

Vestitor teologic

Bvs

Vestitor frățesc

BT

Lucrări teologice

VDI

Vestitor al istoriei antice

VR

Credință și rațiune

HF

Citirea de duminică

DC

Lectură care salvează sufletul

JMP

Jurnalul Patriarhiei Moscovei

I. Flavius, Arh.

Josephus Flavius. Arheologie sau despre antichitățile evreiești

NES

Noul dicționar enciclopedic, publicat de Brockhaus și Efron

PBE

Enciclopedia Teologică Ortodoxă

P.M

Gândirea ortodoxă

DE

Revista Ortodoxă

P.S.

Interlocutor ortodox

Priză de putere

Adăugare la lucrările Sfântului Părinte

Tuberculoză

Biblia explicativă

Sf

Rătăcitor

TKDA

Lucrările Academiei Teologice din Kiev

HC

Lectura creștină

CHOLDP

Lecturi în Societatea Iubitorilor de Iluminare Spirituală

BTS

Biblia și Țara Sfântă

JBC

Comentariul biblic al lui Ieronim. Ed. R. Brown, JAFitzmyer, REMurphy, vI-II, Londra, 1968.

RFIB

Robert A., Feuillet A. Introduction a la Bible, vI-II, Tournai, 1959.

I. Viața lui Isus Hristos: Operele generale, sursele

* *Cărțile marcate cu un asterisc sunt recomandate celor care încep să studieze Evanghelia. Pentru o listă de literatură dedicată contextului istoric al Evangheliilor și religiei biblice din ultimele secole î.Hr., consultați cartea: Men A. On the Threshold of the New Testament.*

*1. Biblia cu anexe. - Bruxelles, Viața cu Dumnezeu, 1973-1977.

2. Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos. - M., Patriarhia Moscovei, 1976.

3. Noul Testament cu anexe. Bruxelles, Viața cu Dumnezeu, 1965; ediție fototipică. Bruxelles, Viața cu Dumnezeu, 1967; a 2-a ediție fototipică, 1970.

*4. Noul Testament. - Roma, 1944 și 1946.

5. Noul Testament. O nouă traducere din originalul grecesc cu pasaje paralele. Londra, 1970.

6. Aland K. Sinopsis Quattuor Evangeliorum. Stuttgart, 1973.

7. Benoit P., Boismard M. Synopse des quatre évangiles, tI-II, Paris, 1972.

8. Novum Testamentum graece cum aparat critico curavit, Eberhard Nestle. Stuttgart, 1963.

*9. Gladkov B. I. Istoria Evangheliei. Sankt Petersburg, 1913.

*10. Cuvântul Vieții Veșnice. Narațiune evanghelică. Compilată de preotul John Kornevsky pe baza textelor Noului Testament. Bruxelles, Viața cu Dumnezeu, 1959.

11. Feofan (Govorov), Episcop. Povestea evanghelică a lui Dumnezeu Fiul, întrupat pentru mântuirea noastră, prezentată în ordine secvențială în cuvintele sfinților evangheliști. Moscova, 1918.

12. Bobrinsky A. Din epoca nașterii creștinismului: 1. Mărturii ale scriitorilor necreștini din secolele I și II despre Domnul nostru Iisus Hristos. Paris, 1929.

13. Vega (V. V. Geiman). Povestiri apocrife despre Hristos: Cartea lui Nicodim. Sankt Petersburg, 1912.

14. Idem: Cartea Fecioarei Maria. Sankt Petersburg, 1912.

15. Idem: Cartea lui Joseph Plotnik. Sankt Petersburg, 1914.

16. Lopukhin A.P. Cuvinte ale lui Hristos Mântuitorul neconsemnate în Evanghelie și cuvinte nou descoperite despre El. Sankt Petersburg, 1898.

17. Monumente ale literaturii creștine antice în traducere rusă: 1. Povestiri apocrife despre viața Domnului nostru Iisus Hristos și a Preacuratei Sale Maici. Moscova, 1860.

18. Pivovarov B. Agrafy. - JMP, 1974, nr. 8.

19. Porfiriev I. Ya. Povestiri apocrife despre personaje și evenimente din Noul Testament conform manuscriselor Bibliotecii Solovețki. Sankt Petersburg, 1890.

20. Ranovich A. Surse primare despre istoria creștinismului timpuriu. Moscova, 1933.

21. Rozhdestvensky V.G. Fragment recent descoperit din Evanghelia apocrifă a lui Petru. Sankt Petersburg, 1895.

22. Taube M. L. Agrafa în Părinții Bisericii. Varșovia, 1937.

23. Idem. Agrafa în apocrifele creștine antice. Paris, 1947.

24. Idem. Agrafa în scrierile evreiești și musulmane. Paris, 1951.

25. Trofimova M.K. Din manuscrisele lui Nag-Hamadi. - În cartea: Antichitate și modernitate. Moscova, 1972 (traducere a apocrifei „Evanghelia după Toma”).

26. Noul Testament apocrif. Ed. M. J. James, Oxford, 1975.

27. Jeremias J. Les paroles inconnues de Jésus, Paris, 1970.

Literatură

1. Autori creștini

28. Butkevich T., Arhipreot. Viața Domnului nostru Iisus Hristos. Harkov, 1887.

*29. Geikie K. Viața și învățătura lui Hristos. Traducere din engleză. Numerele 1-2, Moscova, 1893.

*30. Gladkov B. I. Istoria Sacră a Noului Testament. Sankt Petersburg, 1906.

*31. Gorski A., Arhipreot. Istoria Evangheliei și a Bisericii Apostolice. Moscova, 1902.

32. Greciulevici V. (mai târziu episcop Vitali). Expoziție de istorie evanghelică. Sankt Petersburg, 1861.

*33. Dido A. Isus Hristos. Traducere din franceză. Vol. 1-2, Sankt Petersburg, 1891.

34. Viața pământească a lui Iisus Hristos în literatura, pictura și sculptura de calitate. Sankt Petersburg, 1912.

*35. Kassian (Bezobrazov), Episcop. Hristos și prima generație creștină. Paris, YMCA, 1950.

*36. Leo (Gilles), Ieromonah. Isus din Nazaret conform istoriei. Traducere din franceză. Paris, YMCA, 1934.

*37. Lopukhin A.P. Istoria biblică în lumina celor mai recente cercetări și descoperiri: Noul Testament. Sankt Petersburg, 1895.

38. Matveevsky P. Povestea Evangheliei despre Dumnezeu Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos. Sankt Petersburg, 1912.

39. Merezhkovsky D.S. Iisus cel Necunoscut. Vol. 1-2. Partea 1-2. Belgrad, 1932.

40. Horde H. M. (mai târziu Episcop Irineu). Viața pământească a Domnului nostru Iisus Hristos. Kiev, 1882.

41. Preobrajenski A.S. Istoria vieții pământești a Domnului nostru Iisus Hristos. Sankt Petersburg, 1873.

42. Calea lui Hristos. Culegere de articole. Sankt Petersburg, 1903.

*43. Farrar F. Viața lui Isus Hristos. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1904.

44. Filip, Episcop. Istoria Evangheliei. Cernigov, 1914.

45. Toma de Kempis. Reflecții asupra vieții, patimilor și învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Traducere din latină. Sankt Petersburg, 1899.

*46. Schneller A. Pe urmele Evangheliei: Imagini din viața pământească a lui Hristos Mântuitorul. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1898.

*47. Edersheim A. Viața și timpul lui Isus Mesia. Traducere din germană Vol. 1, Sankt Petersburg, 1900, Vol. 2 — BP, 1901-1904; ultima ediție în engleză: Edersheim A. Viața și timpul lui Isus Mesia. 1962.

48. Amiot F. Vie de notre Seigneur Iisus Hristos. Paris, 1958.

*49. Daniel—Rops H. Isus în vremea Sa. Londra, 1956.

*50. Dodd C. H. Fondatorul creștinismului. Londra, 1971.

51. De Grandmaison L. Jйsus—Christ, t.1—2, Paris, 1929.

52. Guillet J. Conștiința lui Isus. New York, 1972.

53. Hunter A. Parabolele de atunci și de acum. Londra, 1971.

*54. Mauriac F. La vie de Jésus. Paris, 1962.

*55. Nisin A. Histoire de Jusus. Paris, 1961.

*56. Rax WE Pe urmele lui Isus. Ierusalim, 1970.

57. Ricciotti G. Vita di Gesu Christo. Roma, 1941.

58. Taylor V. Viața și lucrarea lui Isus. New York, 1955.

59. Trocme E. Isus așa cum a fost văzut de contemporanii săi. Philadelphia, 1973.

2. Autori necreștini și reprezentanți ai teologiei liberale

60. Hegel G. F. Viața lui Isus. Traducere din germană. — În cartea: Hegel G. Filosofia religiei. Vol. 1, Moscova, 1975.

61. Gretz G. Iisus Hristos și originea creștinismului. Traducere din germană. — În cartea: Gretz G. Istoria poporului evreu. Vol. 4, Sankt Petersburg, 1906.

62. Meyer E. Isus din Nazaret. Traducere din germană cu o postfață de S. A. Zhebelev. Pg., 1923.

63. Nikolsky, N. M. Isus și comunitățile creștine timpurii. Moscova, 1922.

64. Reville A. Isus din Nazaret. Autor: din franceză T.1-2, Sankt Petersburg, 1909.

65. Renan E. Viața lui Isus. Traducere din franceză. Moscova, 1907.

66. Strauss D. F. Viața lui Isus. Traducere din germană. Vol. 1-2, Moscova, 1907.

67. Schure E. Marea Dedicație. Traducere din franceză. Kaluga, 1914.

68. Jülicher A. Religia lui Isus și începuturile creștinismului înainte de Conciliul de la Niceea. Traducere din germană. — În cartea: Istoria generală a culturii europene. T.V., Sankt Petersburg, [1].

69. Ben-Chorin Sch. Iisuse, Iisuse Bruder. Munchen, 1967.

70. Flusser D. Isus. Hamburg, 1968.

71. Klausner J. Isus din Nazaret. 1926.

II. Interpretări ale Evangheliilor

1. Comentarii patristice

72. Augustin. Despre Acordul Evangheliștilor. În cartea: Operele Fericitului Augustin, Episcopul Hipponei. Partea a 10-a. Kiev, 1906.

73. Atanasie cel Mare. Din Conversații despre Evanghelia după Matei. Din Conversații despre Evanghelia după Luca. — În cartea: Operele Sfântului Atanasie cel Mare. Traducere din greacă. Vol. 4. Serg. Posad, 1903.

74. Grigore Dvoeslov. Conversații despre Evanghelii. Traducere din latină. Sankt Petersburg, 1860.

75. Efrem Sirianul. Comentarii la cele patru Evanghelii. Traducere de A. Spassky. Sankt Petersburg, 1896.

76. Ieronim de Stridon. Comentariu la Evanghelia după Matei. În cartea: Operele Fericitului Ieronim. Traducere din latină. Vol. 16. Kiev, 1901.

77. Ioan Gură de Aur. Conversații despre Evanghelistul Matei. Traducere din greacă. Partea 1-3. Moscova, 1899.

78. Conversații despre Evanghelistul Ioan. Traducere din greacă. Sankt Petersburg, 1862.

79. Chiril al Alexandriei. Comentariu la Evangheliile după Matei, Marcu, Luca și Ioan. Traducere din greacă. — În cartea: Operele Sfântului Chiril al Alexandriei. Moscova, 1910.

80. Teofilact al Bulgariei. Evanghelistul sau Tălmăcirea Evangheliilor. Sankt Petersburg, 1910.

81. Enervant. In evangelium Matthaei commentarius. - Migne, Patrologia Latina, t.IX, p.917-1078.

82. Origine. În Matthaeum. — Migne, Patrologia Graece, t.XIII.

2. Comentarii ulterioare

83. Albovsky M. Explicația unor pasaje alese din Sfânta Evanghelie. Kiev, 1914.

84. Barsov M. Colecție de articole despre lectura interpretativă și edificatoare a celor Patru Evanghelii cu index bibliografic. Vol. 1-2. Simbirsk, 1890.

85. Bogdașevski D. I. Evanghelia după Matei: studiu critic și exegetic. Kiev, 1915.

86. Bogolepov D. P. Îndrumare pentru lectura explicativă a celor patru Evanghelii. Moscova, 1910.

87. Bossuet J.B. Reflecții asupra Evangheliilor. Traducere din franceză. Pg., 1916.

88. Buharev I., preot. Interpretarea Evangheliei după Matei. Moscova, 1899.

89. Interpretarea Evangheliilor după Marcu și Luca. Moscova, 1903.

90. Interpretarea Evangheliei după Ioan. Moscova, 1915.

91. Vlastov G. Experiența studierii Evangheliei Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul. Vol. 1-2. Sankt Petersburg, 1887.

*92. Gladkov B. I. Interpretarea Evangheliilor. Sankt Petersburg, 1906.

93. Grechulevich V. (Episcopul Vitali). Recenzie comparativă detaliată a celor Patru Evanghelii. Partea 1-3. Sankt Petersburg, 1859-1866.

94. Grigore (Lebedev), Episcop. Imagini din Evanghelie. — BT. Numărul 16, 1976; Numărul 17, 1977.

95. Dyachenko G., Arhipreotul. Explicația Evangheliilor de duminică și de sărbătoare ale întregului an. Partea 1-2. Moscova, 1899.

96. E. M. Evanghelia după Luca. — Bvs.

97. Zigaben E. Interpretarea Evangheliei după Matei. Traducere din greacă. Kiev, 1886.

98. I. I. (Mitropolitul Isidor Nikolsky). Explicație morală și filologică a textului din Luca XVI, 9-26, XXIII, 58. — XIII. T. XXIII, 1826.

99. Ivanov A. Cele patru Evanghelii și Faptele Apostolilor. Sankt Petersburg, 1893.

100. Cassian (Bezobrazov), episcop. Evanghelia după Matei și Marcu. Paris, 1931.

101. Evanghelia după Luca. Paris, 1932.

102. Evanghelia după Ioan. Paris, 1932.

103. Idem. Despre Rugăciunea Domnească. — PM. Numărul VII. Paris, YMCA, 1949.

104. Idem. Despre construirea Rugăciunii Domnești. — PM. Numărul VIII. Paris, YMCA, 1951.

105. Kokhomsky S. Explicația celor mai importante pasaje din Cele Patru Evanghelii. Vladimir, 1904.

*106. Liutov P., Arhipreot. Conversații despre Evanghelia după Marcu. Paris, 1931.

*107. Marcinkowski V. Manual pentru studierea Evangheliei după Ioan. Lodz, 1937.

108. Mihail (Gribanovski), Episcop. Deasupra Evangheliei. Sankt Petersburg, 1908.

109. Mihail (Luzin), Episcop. Evanghelia explicativă. Vol. 1-3. Kazan, 1903-1905.

110. Nekrasov A. A. Note la Evanghelii. - PS, 1884-1886.

111. Nikanor (Kamenski), Episcop. Explicația Evangheliei după Ioan. Moscova, 1906.

112. Idem. Rezumatul lecturii comparative a celor Patru Evanghelii. Moscova, 1905.

*113. Polotebnov A., Arhipreot. Îndrumare pentru interpretarea și citirea consecventă a Evangheliei. Partea 1. Evanghelia după Matei. Moscova, 1905.

*114. Ghid pentru citirea Evangheliei după Marcu. Pag., publicat de Cercul Studențesc Creștin, 1919.

*115. Rozanov N. Evanghelia după Marcu, Evanghelia după Luca, Evanghelia după Ioan. - TB. V.9. Sankt Petersburg, 1912.

*116. Fivesky I., preot. Evanghelia după Matei. - TB. T. 8. Sankt Petersburg, 1911.

117. Brown, R. E., Evanghelia după Ioan. New York, 1966.

118. Caird G. Evanghelia după Luca. Londra, 1964.

119. Cranfield C. E. Evanghelia după Sfântul Marcu. Cambridge, 1959.

120. Crezul lui J.M. Evanghelia după Sfântul Luca. Londra, 1953.

121. Dodd C. H. Interpretarea celei de-a patra Evanghelii. Cambridge, 1953.

122. Ellis P. Matthew - Mintea și mesajul său. Collegeville, 1974.

123. Fenton J. C. Evanghelia după Matei. Baltimore, 1963.

124. Filson FV, Comentariu la Evanghelia după Matei. Londra, 1963.

125. Hunter A. Conform lui John. Londra, 1968.

126. Johnson S. E. Comentariu la Evanghelia după Marcu. Londra, 1960.

127. Lagrange M. J. Evangile selon St. Marc. Paris, 1929.

128. Leaney A. R. C. Comentariu la Evanghelia după Luca. New York, 1958.

*129. Ghid de citire a Noului Testament. Ed. de B. M. Ahern, R. Sullivan, W. G. Hedit, nr. 1, 2, 3, 4, 13.

III. Persoana și învățătura lui Hristos. Parabole

1. Autori creștini

*130. Adam K. Isus Hristos. Traducere din germană. Bruxelles. Viața cu Dumnezeu, 1961.

131. Alexandru (Svetlakov), episcop. Iisus Hristos conform Evangheliilor. T.1-4. M., 1891-1894.

132. Александров Б. М. Единство Образа Христа по Апокалипсису, Посланиям св.апостола Павла и Евангелиям. Париж, 1964.

133. Anthony (Khrapovitsky), Episcop. Fiul Omului: O experiență de interpretare. — BV, 1903, nr. 11.

134. Idem. Împotriva celor care susțin că Iisus Hristos a fost un revoluționar. Moscova, 1909.

135. Idem. Despre răscumpărare. Moscova, 1917.

136. Askoldov S. Creștinism și politică. Sankt Petersburg, 1907.

137. Berdiaev N. Filosofia spiritului liber: Problematică și tipologie a creștinismului. Paris, YMCA, 1927-1928.

138. Ditto. Creștinismul și lupta de clasă, 1931.
139. Ditto. Creștinismul și activitatea umană, 1933.
140. Bogdașevski D. P. Parabolele lui Hristos. Sankt Petersburg, 1902.
141. Ditto. Hristos Mântuitorul ca făcător de minuni. — TKDA, 1911, nr. 10.

142. Idem. Parabole ale Mântuitorului Hristos despre Împărăția Cerurilor. — TKDA, 1912, nr. 10.

143. Bogolyubov N. Imaginea lui Iisus Hristos în „Viața lui Iisus” de E. Renan și D. Strauss, 1912.

144. Bogoslovsky M. I. Pilda sămânței bune și a neghinei. — PO, 1876, nr. 12.

145. Ditto. Ideea Împărăției lui Dumnezeu în Vechiul și Noul Testament. Kazan, 1887.

146. Borkov I. V. Despre semnele celei de-a doua veniri a Domnului Iisus Hristos conform Evangheliilor și Epistolelor Sfinților Apostoli. Sankt Petersburg, 1906.

147. Bronzov A. Iisus Hristos ca model de moralitate. — PBE. T.XI. Sankt Petersburg, 1905.

*148. Bouyer L. Despre Biblie și Evanghelie. Traducere din franceză. Bruxelles, Viața cu Dumnezeu, 1965.

149. Bulgakov S., Arhipreotul. Mielul lui Dumnezeu. Paris, YMCA, 1933.

150. Butkevich T., Arhipreot. Predica de pe Munte: O încercare de a explica învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, cu o respingere a obiecțiilor ridicate de critica negativă. Partea 1. Harkov, 1893.

151. V. A. P. Chestiunea originii creștinismului în sistemul materialismului istoric. — St., 1906, nr. 1,2.

152. Veltistov V. Pilda nunții fiului țarului. — Buletinul bisericesc, 1889.

153. Verzhbitsky T. I. Legea lui Moise și Legea Evangheliei. - Art., 1898.

154. Werner I. Profesorul Harnack despre esența creștinismului. — Întrebări despre viață, 1905, nr. 4, 5, 6.

155. Vinogradov V. P. Iisus Hristos în înțelegerea lui Renan și Harnack. Serg. Posad, 1908.

156. Vinogradov, N. I. Învățătura Sfintei Evanghelii și Apostolul despre învierea morților. Moscova, 1882.

157. Idem. Anticreștinismul și Anticristul conform învățăturilor lui Hristos și ale Apostolilor. Nijni Novgorod, 1883.

158. Idem. Parabolele Domnului nostru Iisus Hristos. Numerele 1-3. Moscova, 1892.

159. Idem. Predica de pe Munte a Mântuitorului. Numerele 1–2. Moscova, 1894.

160. Rugăciunea Domnească, paralelă cu Matei 6:9-13 și Luca 11:1-14. Moscova, 1894.

161. Vorontsov E. Isprava plină de rugăciune a Mântuitorului în zilele trupului Său. — VR, 1906, nr. 14.

162. Vîșeslavțev, B. P. Creștinismul și problema socială. Varșovia, 1929.

163. Guizot F. P. G. Reflecții asupra esenței creștinismului. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1865.

164. Gladkov B. I. Predica de pe Munte și Împărăția lui Dumnezeu. Sankt Petersburg, 1907.

165. Idem. Pilda administratorului necredincios. Sankt Petersburg, 1912.

166. Glubokovsky, N. N. Evangheliile și Vestea Bună despre Hristos Mântuitorul și Lucrarea Sa Răscumpărătoare. Sofia, 1932.

167. Idem. Divorțul pentru adulter și consecințele sale conform învățăturilor lui Hristos Mântuitorul. — ХЧ, 1885, nr. 1.

168. Idem. Despre problema divorțului pentru adulter și consecințele acestuia conform învățăturilor lui Hristos Mântuitorul. — ХС, 1895, nr. 3.

169. Dumnezeu este Cuvântul Lui: Exegeză la Prologul Evangheliei după Ioan. — PM. Numărul 1. Paris, 1928.

170. Același lucru. Umilința lui Hristos și mântuirea noastră. Sofia, 1932.

171. Govorov, Povestea lui A. M. Renan despre Iisus în seria „Întrebări ale modernității". Kazan, 1906.

172. Golubtsov A. P. Iisus Hristos prin înfățișare. - PBE. V.6. Sankt Petersburg, 1905.

173. Homerov V. Dezvăluirea conceptului evanghelic despre Împărăția lui Dumnezeu. Kiev, 1906.

174. Grigoriev K. G. Esența creștinismului după Harnack. - VR, 1903, nr. 1-7.

175. Idem. Conștiința divină a Mântuitorului conform primilor trei evangheliști. Harkov, 1911.

176. Idem. Mărturia lui Hristos despre divinitatea Sa conform primelor două Evanghelii. Kazan, 1912.

177. Greciulevici V. (Episcopul Vitalie). Predica de pe Munte a Mântuitorului. Esența doctrinei creștine. Sedelets, 1889.

178. Parabolele lui Hristos. Sankt Petersburg, 1901.

179. Gusev A. Sfaturile evanghelice și relația lor cu cerințele pozitive ale Evangheliei. — ХЧ, 1870, nr. 9.

180. Idem. Relația dintre învățătura morală a Evangheliei și Legea lui Moise și învățătura cărturarilor și fariseilor conform Predicii de pe Munte a lui Isus Hristos. Harkov, 1895.

181. Derzhavin D. Chipul Domnului nostru Iisus Hristos în monumentele bisericii antice. — TKDA, 1866, nr. 7.

182. Dido A. Dovezi ale divinității lui Iisus Hristos. Traducere din franceză. Moscova, 1899.

183. Dmitrievsky F. G. Conversație a Domnului Iisus Hristos despre Fericire. Sankt Petersburg, 1892.

184. Dobromyslov D. Porunca evanghelică despre „fericiri” ca învățătură despre cele mai înalte grade ale moralității creștine în comparație cu legea Vechiului Testament. — VZ, 1899, nr. 11.

185. Jeludkov S., preot. De ce sunt creștin. Frankfurt, 1973.

186. Zarin S. M. Legea Evangheliei conform învățăturii Domnului din Evanghelia după Matei. Pg., 1915.

187. Preafericirile Sale. Pag., 1915.

188. Znamensky D. Învățătura Sfântului Apostol Ioan Teologul din Evanghelia a patra despre persoana lui Iisus Hristos. Sankt Petersburg, 1907.

189. Ivanov A. Învățătura Noului Testament despre Împărăția lui Dumnezeu. — PS, 1900.

190. Ioan (Șakhovskoi), Arhiepiscop. Pilda bogăției nedrepte. Paris, 1932.

191. Karev A. Predica de pe Munte. - Bvs, 1967, nr. 4.5.

192. Idem. Chipul lui Hristos în Noul Testament. — Bvs, 1969, nr. 1.

193. Kassian (Bezobrazov), Episcop. Împărăția lui Cezar în fața Curții Noului Testament. Paris, 1949.

194. Idem. Despre problema interpretării Rugăciunii Domnești. — PM. Numărul VIII, 1951.

195. Idem. Despre Rugăciunea Domnească. — PM. Numărul VII, 1949.

196. Kowalnicki A., Arhipreot. Iisus Hristos este Dumnezeu. Varșovia, 1901.

197. Coulan F. Fiul Omului: Conversații despre umanitatea lui Isus Hristos. Traducere din franceză. 1868.

198. Kulyukin S. L. Esența creștinismului de Prof. Adolf Harnack. Pg., 1902.

199. Lebedev A. Manifestarea vizuală a divinității lui Hristos Mântuitorul în viața Sa pământească. — VR, 1914, nr. 9.

200. Lebedev A. P. Esența creștinismului așa cum este descrisă de istoricul bisericesc Adolf Harnack. — BV, 1901, nr. 10-12.

201. Idem. Trăsături generale și particulare ale diferenței formale dintre învățătura lui Iisus Hristos rostită în propria Sa gură și dintre învățătura Sa rostită în gura apostolilor. — KhCh, 1875, nr. 2.

202. Leighton I. Isus Hristos și civilizația modernă. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1909.

203. Personalitatea lui Hristos în știința și literatura modernă (despre „Isus" de Henri Barbusse): Transcrierea disputei dintre A.V. Lunacharsky și Mitropolitul Al. Vvedensky. M., 1928.

204. Malinovsky N. P. Despre Dumnezeu Mântuitorul. Kamenets-Podolsk, 1906.

205. Matthews Sh. Învățătura socială a lui Hristos. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1911.

206. Melioransky B. Creștinism. - Dicționar enciclopedic Brockhaus și Efron. Vol. 37. Sankt Petersburg, 1903.

*207. Hristosul Său. - Dicționar enciclopedic Brockhaus și Efron. Vol. 37. Sankt Petersburg, 1903.

*208. Mihail (Semenov), Episcop. În căutarea feței lui Hristos. Sankt Petersburg, 1905.

209. Idem. Biserica și chipurile Evangheliei. Sankt Petersburg, 1905.

210. Michael (Chub), Episcop. Probleme cristologice în teologia occidentală. — BT. Numărul 4, 1968.

211. Moravsky M. Seri religioase și filozofice. Traducere din germană. Moscova, 1907.

212. Muretov M.D. Hristos ca purtător al neputințelor și bolilor umane: Matei 8:1-17. - VR, 1900, nr. 3.

213. Myshtsyn V. Ce scop poate fi deslușit al lui Hristos Mântuitorul în învățăturile Sale adresate oamenilor în parabole. — BV, 1900, nr. 3.

*214. Naville E. Christ: Lecturi publice. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1901.

215. Evanghelia Sa. Traducere din franceză. — CHOLDP, 1862, nr. 3, 4.

216. Ditto. Mărturia lui Hristos și unitatea lumii creștine. Traducere din franceză.

217. Tatăl Său Ceresc. Traducere din franceză. 1868.

*218. Nikolai P. Poate o persoană educată modernă să creadă în divinitatea lui Isus Hristos? Paris, YMCA, 1923.

*219. Oldham G. H. Învățătura lui Isus Hristos. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1912.

220. Ostroumov S., prot. Lege și Evanghelie. - BP, 1878, Nr. 8.

221. Perov I. Pilda Domnului nostru Iisus Hristos despre Fiul Risipitor. — VR, 1898, nr. 10.

222. Idem. „Împărăția lui Dumnezeu suferă violență, iar prizonierii o iau cu forța.” — VR, 1894, nr. 1.

223. Peschansky S. Mărturia lui Iisus Hristos despre Divinitatea Sa conform primelor trei Evanghelii. Kazan, 1912.

224. Petrov G., preot. Evanghelia ca temelie a vieții. Sankt Petersburg, 1904.

225. Petropavlovsky N., preot. Presupuneri necesare despre Persoana, învățătura și faptele lui Iisus Hristos, având în vedere două fapte incontestabile 1) Iisus Hristos a fost răstignit și 2) a fondat biserica: Împotriva teoriei conținutului mitic al Evangheliei. - CHOLDP, 1877, nr. 1, 2.

226. Peabody F. G. Isus Hristos și problema socială. Traducere din germană. Moscova, 1907.

227. Pokrovsky N. Iisus Hristos în iconografie. - PBE. T. 6. Sankt Petersburg, 1905.

*228. Posnov M. Personalitatea fondatorului Bisericii Creștine. Kiev, 1910.

229. Idem. Evanghelia lui Isus Hristos și Evanghelia Apostolilor despre Hristos. — TKDA, 1911, nr. 3.

230. Poten J. Noi abordări ale problemei lui Isus din Nazaret. Traducere din franceză - Logos, Paris-Bruxelles, 1972, nr. 8.

*231. Pfennigsdorf E. Iisus Hristos în cultura modernă. Traducere din germană. Harkov, 1907.

*232. Refoulé F. Isus - Cel care vine din altă lume. Traducere din franceză - Logos, Paris-Bruxelles, 1973, nr. 11-12.

233. Rydomelsky F. Eșecul concepției unor marxiști asupra creștinismului ca teorie în primul rând economică. — St., 1915, nr. 4.

234. [2]. „Ecce Homo”: Recenzie a vieții și operei lui Iisus Hristos. Traducere din engleză. Partea 1-2. Sankt Petersburg, 1877-1878.

235. Сильвестр, архиеп. Приточник евангельский. СПб., 1894.

236. Skubichevsky F., preot. Învățătura evanghelică despre iubirea aproapelui. — VR, 1901, nr. 9, 10.

237. Smirnov A. Relația dintre învățătura morală a Evangheliei și Legea lui Moise. Kazan, 1894.

238. Ditto. Viitorul creștinismului. Kazan, 1909.

239. Snegirev V. Învățătura despre persoana Domnului Iisus Hristos în primele trei secole ale creștinismului. Kazan, 1870.

240. Sobolev M., Arhipreot. O scurtă trecere în revistă a celor mai recente opinii negative despre persoana și lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos și o expunere a adevăratei perspective asupra slujirii Sale. Moscova, 1905.

241. Sokolov A. Despre apariția lui Iisus Hristos. - St., 1911, nr. 1, 2.

242. Sokolov D., Sfântul Mântuitor al rasei umane, Domnul Iisus Hristos. Eseu istoric. Sankt Petersburg, 1863.

243. Sokolov S., preot. De ce ar trebui să credem în Isus Hristos ca Dumnezeu? Sankt Petersburg, 1910.

244. Sokolsky P. Iisus Hristos - fondatorul pastoratului. - PBE. T.6. Sankt Petersburg, 1905.

245. Sollertinsky S. Păstorirea lui Hristos Mântuitorul. Moscova, 1889.

*246. Soloviev Vl. Lecturi despre divinitatea-umanitate. Fundamente spirituale ale vieții. — În cartea: Operele lui Vl. Solovieva. Vol. 3. Sankt Petersburg, 1914.

247. Idem. Istoria și viitorul teocrației. — În cartea: Operele lui Vl. Soloviov. Vol. 6.

248. Strujențev M. Despre grija pastorală a lui Hristos Mântuitorul. Moscova, 1899.

249. Tareev M. Fundamentele creștinismului. Vol. 1-3. Serg. Posad, 1908.

250. Titlinov B. Împărăția lui Dumnezeu după Evanghelie. - St., 1902, nr. 4.

251. Idem. „Creștinismul" de contele L. N. Tolstoi și creștinismul Evangheliei. Sankt Petersburg, 1907.

252. Toma A. Iisus Hristos și Apostolii. Traducere din germană. Serg. Posad, 1913.

253. Trench J., Arhiepiscop. Interpretarea pildelor Domnului nostru Iisus Hristos. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1888.

254. Troitsky F. I. Predica de pe Muntele lui Isus Hristos (Matei V-VII). Kazan, 1889.

*255. Trubețkoi S. Doctrina Logosului în dezvoltarea sa istorică. Moscova, 1906.

*256. Turchaninov P., Arhipreotul. Conversații despre personalitatea lui Iisus Hristos. Harkov, 1914.

257. Ulgorn G. Noua poruncă a lui Hristos despre iubire și caritate creștină în Biserica antică. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1900.

258. Favorov N.A. Prelegeri publice despre credința în Iisus Hristos, împotriva raționalismului. Kiev, 1865.

259. Fedotov G.P. Semnificația socială a creștinismului. Paris, 1933.

260. Fritz F. Isus Hristos. Traducere din franceză. Tula, 1889.

*261. Hitrov M. Adevărata față a Mântuitorului. M., 1894.

*262. Schaff F. Iisus Hristos - miracolul istoriei. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1906.

263. Schikopp J. Conversații apologetice despre persoana lui Iisus Hristos. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1870.

*264. Șiltov B., doctor în medicină. Gânduri despre Dumnezeu-Om. Harkov, 1904.

265. Șkanovsky A. Spre clarificarea învățăturii despre smerenia de sine a Domnului nostru Iisus Hristos. Kiev, 1910.

266. Steide I. Hristos și creștinismul în recenziile necreștinilor, necredincioșilor și semicredincioșilor. — St, 1903, nr. 11,12.

267. Șchegolev N. De ce se numește Iisus Hristos Fiul Omului? - VCh, 1881.

268. Ekzemplyarsky V. I. Evanghelia lui Isus Hristos în fața curții lui Friedrich Nietzsche. Kiev, 1915.

269. Yastremsky I. Iisus Hristos ca Păstor și Învățător al îngrijirii pastorale. — VR, 1913.

270. Bruce F. Mesajul Noului Testament. Grand Rapids, 1973.

271. Chalendar X. de. Mort sous Ponce Pilat. Paris, 1971.

272. Chalendar X. de. Le message centrale du Nouveau Testament. Paris, 1966.

273. Chesterton G. K. Omul veșnic. Londra, 1927.

274. Cullman O. Cristologia Noului Testament. Londra, 1959.

*275. Danielou J. Approches du Christ. Paris, 1960.

276. Dodd CH, Parabolele Împărăției. Londra, 1965.

277. Dosar Jésus. Ouvrage collectif. Paris, 1977.

278. Dupont J., Georges A., Lessage S., Rigaux B., Seidenstiker Ph. La pauvreté evangelique. Paris, 1971.

*279. Guitton J. Isus. Paris, 1956.

280. Guardini R. Der Herr. 1980.

*281. Hunter A. Introducere în teologia Noului Testament. Londra, 1957.

282. Jeremias J. Teologia Noului Testament, vol. 1. Londra, 1971.

283. Jeremias J. Parabolele lui Isus. Londra, 1972.

284. Jeremias J. Abba. Jésus et fiul Père. Paris, 1972.

285. Manson TW Învățătura lui Isus. Cambridge, 1950.

*286. McKenzie J. L. Puterea și înțelepciunea. New York, 1965.

287. Pepperin N. Redescoperind învățătura lui Isus. New York, 1965.

288. Sabourin L. Numele și titlurile lui Isus. New York, 1967.

2. Autori necreștini și reprezentanți ai teologiei liberale

289. Walter W. Ascensiunea creștinismului și răspândirea sa în Orient. Traducere din germană. — În cartea: Istoria umanității. Ed. G. Gelmont. Vol. 4. Sankt Petersburg, 1903.

290. Weitling V. Evanghelia păcătosului sărac. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1907.

291. Harnack A. Esența creștinismului. Traducere din germană cu o prefață de Vl. Erna. Moscova, 1907; o altă traducere în cartea: Istoria generală a culturii europene. Vol. 5. Sankt Petersburg, 1910.

292. Ditto. Istoria dogmelor. Traducere din germană. — În cartea: Istoria generală a culturii europene. Vol. 6. Sankt Petersburg, 1910.

293. Hegel G. Spiritul creștinismului și soarta sa. - În cartea: Hegel G.V.F. Filosofia religiei. Traducere din germană. Vol. 1. Moscova, 1975.

294. Johnson H. Creștinii și comunismul. Traducere din engleză. Moscova, 1957.

295. Eliashevich S. Două Testamente. M., 1912.

296. Knopf Z. Originea și dezvoltarea credințelor în viața de apoi. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1908.

297. Kornil K., Shterk V., von-Dobschitz E., Troeltsch E., Herman V. Creștinismul așa cum este văzut de teologii protestanți. Culegere de articole. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1914.

298. Nikolsky, N. M. Revoluția mondială și socială conform concepțiilor creștinismului timpuriu. Moscova, 1922.

299. Pigulevskaya N. V. Din istoria mișcărilor sociale și religioase din Palestina în epoca romană. - În cartea: Pigulevskaya N. V. Orientul Mijlociu: Bizanțul. Slavii. L., 1976.

300. Pfleiderer O. Originea creștinismului. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1910.

301. Ditto. De la iudaism la creștinism. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1910.

302. Idem. Imaginea lui Hristos din credința creștină antică în iluminarea istorică-religioasă. Traducere din germană. Sankt Petersburg, 1910.

303. Renan E. Istoricii - Critici ai lui Isus. - În cartea: Renan E. Eseuri despre istoria religiei. Cartea întâi. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, nr.

304. Tolstoi L. N. Învățătura creștină. - În cartea: Operele complete ale lui L. N. Tolstoi. Vol. 15. Sankt Petersburg, 1913.

305. Trollch E. Despre posibilitățile creștinismului în viitor. Traducere din germană — Logos. Cartea a 2-a. Moscova, 1910.

306. Steiner Z. Misterele antichității și creștinismului. Traducere din germană. Moscova, 1912.

307. Bultmann R. Teologia Noului Testament, vol. 1-2. Londra, 1955.

308. Bultmann R. Creștinismul primitiv în contextul său contemporan. Londra, 1964.

309. Schweitzer F. Geschichte der Leben—Jesu Forschung. Tübingen, 1913.

310. Teologia secolului al XX-lea în devenire, VI Teme ale teologiei biblice. Ed. J. Pelikan. Londra, 1969.

IV. Aspecte private ale istoriei Evangheliilor

311. Ains T. Procesul lui Isus Hristos. Traducere din engleză. — XC, 1878, nr. 9, 10.

312. Akvilonov N., Arhipreotul. La cumpăna a două testamente. Sankt Petersburg, 1888.

313. Al Său. Discursul Domnului nostru Iisus Hristos despre adevărata Pâine a Vieții. — Sf., 1894-1895.

314. Alexie, Arhimandrit. Timpul nașterii Mântuitorului și Steaua din Betleem. — St., 1914, nr. 12.

315. Alfeev P., Arhipreotul. Recensământul lui Quirinius ca document istoric de neșters al veridicității irefutabile a evenimentelor evanghelice de la Nașterea Domnului. Riazan, 1915.

316. Idem. De la Ghetsimani la Golgota. Numerele 1-2. Riazan, 1915.

317. Idem. Iuda Trădătorul. Riazan, 1915.

318. Andreev A. Frații Domnului. - NES. T.7.

319. Antonie (Radonejski), Episcop. Iisus Hristos pe Golgota. Moscova, 1914.

320. Antonie, Arhimandrit. Armonizarea narațiunilor evanghelice despre Învierea lui Hristos. — VR, 1914, nr. 18.

321. Benckendorff M. Ispita Domnului în deșert. Traducere din engleză. — PO, 1887, nr. 3-4.

322. De exemplu. Intrarea Domnului în Ierusalim. — JMP, 1962, nr. 3.

323. Blank R. Iuda Iscarioteanul în lumina istoriei. Berlin, 1923.

324. Bogdanov M., preot. A mâncat Iisus Hristos Paștele din Vechiul Testament la Cina cea de Taină împreună cu ucenicii Săi? — Ghid pentru pastorii rurali, 1861.

325. Bogdașevski M. Intrarea Domnului în Ierusalim. — TKDA, 1910, nr. 5.

326. Idem. Atitudinea scribilor și fariseilor față de Hristos Mântuitorul. — TKDA, 1912, nr. 5.

327. Idem. Hristos Mântuitorul în districtul Betsaida Iulia. — TKDA, 1913, nr. 1.

328. Același lucru. Hristos Mântuitorul în ținutul Ghenizaretului, în hotarele Tirului și Sidonului și în Decapole. — TKDA, 1913, nr. 3.

329. Idem. Hristos Mântuitorul în Ghetsimani. — TKDA, 1913, nr. 4.

330. Același lucru. Hristos Mântuitorul în regiunea Magdala, în Betsaida și în împrejurimile Cezareei lui Filip. — TKDA, 1913, nr. 7,8.

331. Idem. Ultima ședere a Mântuitorului Hristos în Galileea. — TKDA, 1913, nr. 10.

332. Idem. Ultima călătorie a Mântuitorului Hristos la Ierusalim. — TKDA, 1914, nr. 3.

333. Idem. Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos. Kiev, 1906.

*334. Bogolyubov N., preot. Despre chestiunea originii creștinismului. — Christian Thought, Kiev, 1916, nr. 2-5.

335. Bogoslovsky M. Copilăria Domnului nostru Iisus Hristos și a Înaintemergătorului Său. Kazan, 1893.

336. Același lucru. Domnul în Capernaum și Ierusalim la sărbătoarea Primului Paște. — PS, 1903, nr. 4.

337. Același lucru. Ioan Botezătorul. — PBE. T.6. Sankt Petersburg, 1905.

338. Conversația Sa dintre Iisus Hristos și Nicodim. — PS, 1906, nr. 4.5.

339. Același lucru. Slujba publică a Domnului nostru Iisus Hristos, sfinții evangheliști. Vol. I. Kazan, 1908.

340. Borovkov I. V. Despre semnele celei de-a doua veniri a Domnului nostru Iisus Hristos, conform Evangheliei și Epistolelor Sfinților Apostoli. Moscova, 1906.

341. Bryancev D. Apariția femeilor mironosițe în ziua Învierii. — VR, 1912, nr. 6,7.

342. Bulatov S. A. Starea meșterilor evrei în timpul vieții pământești a Domnului nostru Iisus Hristos. — TKDA, 1883, nr. 8, 9.

343. Bulgakov S., Arhipreot. Sf. Petru și Ioan, Doi Apostoli Principali. Paris, YMCA, 1926.

344. Idem. Prietenul mirelui: Despre venerația ortodoxă a Înaintemergătorului. Paris, YMCA, 1927.

345. Același lucru. Iuda Iscarioteanul - Apostol-trădător. - Calea, Paris, 1931, nr. 26,27.

346. Idem. Despre miracolele Evangheliei. Paris, YMCA, 1932.

346a. Același lucru. Doi aleși. Ioan și Iuda, „preaiubitul” și „fiul pierzării”. — Buletinul Mișcării Creștine Ruse, 1977, nr. 123.

347. Bukhard. Primii vestitori ai învierii lui Hristos. Traducere din germană. — St., 1906, nr. 4.

348. Același lucru. Primele arătări ale Domnului Hristos cel înviat. — St., 1906, nr. 5.

*349. Буткевич Т., прот. Язычество и иудейство во времена земной жизни Господа нашего Иисуса Христа. Харьков, 1888.

350. Idem. Ipoteze raționaliste despre învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Harkov, 1910.

351. Vvedensky S. Semnificația mesianică a ispitelor Domnului de către diavol în deșert. Sankt Petersburg, 1899.

352. Vertelevskii A., preot. Fiabilitatea Învierii lui Hristos. — VR, 1909, nr. 6.

353. Vetelev A., protopop. Cina Emaus. — JMP, 1967, nr. 4.5; 1968, nr. 5.

354. Rugăciunea Mântuitorului în Ghetsimani. — JMP, 1962, nr. 3.

355. Vinogradov V. Vindecări miraculoase ale bolnavilor de către Iisus Hristos. - BV, 1913, nr. 1,2.

356. Vipper Yu. Ierusalimul și împrejurimile sale în timpul lui Iisus Hristos. Moscova, 1886.

357. Vișneakov S., Preot. Sfântul Mare Profet, Înaintemergător și Botezător al Domnului Ioan. M., 1893.

358. Idem. Prima călătorie a lui Isus Hristos la Ierusalim de sărbătoarea Paștelui. — DC, 1869, nr. 6.

359. Vozdvizhensky M.M. Miracol pe Marea Galileii. — PO, 1881, nr. 10.

360. Voroneț A. Adevărul Învierii lui Hristos. - St., 1907, nr. 4.

361. Voronov L., Arhipreot. Învierea lui Hristos. — JMP, 1974, nr. 6, 7.

362. Învierea lui Hristos ca cea mai mare și mai de încredere minune: Un eseu apologetic. Sankt Petersburg, 1903.

363. Gann V. Ultima zi a Patimilor Domnului. Traducere din germană. Cernigov, 1886.

364. G. E. (Episcopul George). Boli demonice (eseu teologic). - KhCh, 1912, nr. 7,8.

365. Gladkiy A. Învierea lui Hristos. - VR, 1911, nr. 7.

366. Gladkov B. I. Da, Hristos a înviat cu adevărat. Sankt Petersburg, 1906.

367. Glebov I. Autenticitatea istorică a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Harkov, 1904.

368. Același lucru. Învierea Domnului Isus și arătarea Sa ucenicilor după înviere. Harkov, 1900.

369. Glubokovsky N. N. Despre problema cinei de Paște a lui Hristos și atitudinea evreimii contemporane față de Domnul. — KhCh, 1893, nr. 7.

370. Idem. Despre problema Cinei Paștelui lui Hristos. — KhCh, 1897.

371. Ditto. Schimbarea la față a Domnului: eseu critic și exegetic. — PO, 1888, nr. 8.

372. Idem. I-a fost permis lui Iuda trădătorul să participe la sacramentul Euharistiei când acesta a fost instituit de Domnul Mântuitor la Cina cea de Taină? — ХЧ, 1897.

373. Idem. Despre recensământul quirinian în legătură cu Nașterea lui Hristos. Kiev, 1913.

374. Gnedich P., Arhipreot. Începuturile predicării creștine (Predicarea lui Isus Hristos și a apostolilor). — JMP, 1954, nr. 7.

375. Gollman G. Religia evreilor în epoca lui Isus. Traducere din germană. Moscova, 1908.

376. Golubinsky D. F. Profeția dreptului Simeon. Moscova, 1898 (retipărire din DC).

377. Hoppelt L. Botezul și viața nouă conform Evangheliei după Ioan, capitolul 3, și Epistolei către Romani, capitolul 6. — BT. M., 1973, colecția 10.

378. Gorsky A., Arhipreot. A celebrat Domnul Iisus Hristos Paștele evreiesc la Cina Sa cea de Taină cu ucenicii Săi? — PTO, 1853, nr. 12.

379. Hofstetter I. Misterul Nopții Ghetsimani. — Calea, Paris, 1936-1937, nr. 52.

380. Greciulevici V. (Episcopul Vitalie). Despre timpul adorării magilor în ordinea evenimentelor evanghelice. - St., 1869, nr. 12.

381. Același lucru. Iisus Hristos la procesul lui Caiafa și Pilat. — St., 1861, nr. 4.

382. Idem. Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos și ziua morții Sale: un experiment de cercetare critică. Sankt Petersburg, 1877.

383. Guder E. Conversație despre Învierea lui Isus Hristos. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1869.

384. Gurevici I. Cine este de vină pentru răstignirea lui Iisus Hristos? Sankt Petersburg, 1906.

385. Gurney T. A. Arătarea Mântuitorului Înviat. Traducere din engleză. — St., 1912, nr. 7.

386. Dmitrievski I., preot. Reflecții asupra Evangheliei. — VR, 1916, nr. 10,12; 1917, nr. 1-3.

387. Dobrovolski I. Două genealogii ale Mântuitorului: O încercare de cercetare exegetică. Kazan, 1897.

388. Dyachenko G., Arhipreot. Despre realitatea Înălțării Domnului. — CHOLDP, 1878, nr. 2.

389. Eleonsky N. Discursul profetic al lui Iisus Hristos despre distrugerea Ierusalimului și sfârșitul lumii. — CHOLDP, 1873, nr. 12.

390. Jebelev A.S. Hristos Dulgherul. — Orientul Creștin. Vol. 6, Numărul 3. Pag., 1922.

391. Steaua Magilor. - HF. T.2. 1877.

392. Semnificația Învierii lui Hristos în planul mântuirii noastre. — St., 1904, nr. 4.5.

393. Ivanov N. Iubitul ucenicol al lui Iisus Hristos, Apostolul-Evanghelistul Ioan Teologul. - ZhMP, 1964, nr. 9.

*394. Inochentie (Borisov), Arhiepiscop. Ultimele zile ale vieții pământești a lui Iisus Hristos. În cartea: Inochentie din Herson. Opere. Vol. 1. Sankt Petersburg, 1907.

*395. Lectura sa din relatările Evangheliei despre împrejurările vieții pământești a lui Iisus Hristos. - În cartea: Inocențiu din Herson. Op.

396. Același lucru. Despre prietenia lui Iisus Hristos cu Sfântul Ioan. — XC, 1828, nr. 23.

397. Ioan, Episcop. Despre persoana lui Isus Hristos: Isus Hristos la doisprezece ani. — XC, 1876, nr. 1.

398. Kamenev V. Societatea evreiască în epoca lui Iisus Hristos. - St., 1910, nr. 3.

*399. Carpenter J., Episcop. Fiul Omului printre Fiii Oamenilor. Traducere din engleză. Sankt Petersburg, 1913.

400. Kassian (Bezobrazov), Episcop. Învierea lui Lazăr și Învierea lui Hristos. — Calea, 1929, nr. 16.

401. Același lucru. Moartea unui păstor (Spre înțelegerea lui Ioan XXI.18-19). — PM. Numărul 11, 1957.

402. Quandt L. Ordinea determinării timpului în Evanghelii. - CHOLDP, 1874, nr. 2.

403. Kedrov V. Asemănări și deosebiri dintre botezul lui Ioan Botezătorul și botezul lui Iisus Hristos. - VR, 1912, nr. 1.

404. K. I. Sfântul Profet și Baptist Ioan: O experiență de caracterizare. — PO, 1885.

405. Kibardin N. Botezul lui Isus Hristos. — PO, 1885, nr. 12.

406. Kudryavtsev A., preot. Coordonarea narațiunilor evanghelice despre evenimentele suferinței și îngropării Domnului nostru Iisus Hristos. - KhCh, 1867, nr. 6.

407. Idem. Coordonarea narațiunilor evanghelice despre învierea Domnului nostru Iisus Hristos. — XC, 1867, nr. 7.

408. Lavrsky V., Arhipreot. Arătarea lui Hristos Înviat. — Missionary Review, 1904, nr. 7, 10, 11.

409. Lashkarev A. Sfântul Ioan Botezătorul ca predicator la curtea lui Irod. - St., 1868, nr. 1.

410. Lebedev A. Frații Domnului. M., 1905.

411. Liperovsky L., Arhipreotul. Minuni și pilde ale lui Hristos. Paris, 1962.

412. Lovyaghin E. Genealogia Domnului nostru Iisus Hristos. — XC. T.3, 1864.

413. Lopukhin A. P. Procesul lui Iisus Hristos, considerat din punct de vedere juridic. - În cartea: Lopukhin A. P. Legislația lui Moise. Sankt Petersburg, 1882.

414. Luca (Voino-Iasenetsky), Arhiepiscop. Psihologia evreilor – contemporani ai lui Iisus Hristos. 1949 (dactilografiat).

415. Luchitsky K.I. În ce an s-a născut Iisus Hristos? - KhCh. Numărul 4, 1838.

416. Liubimov S. Istoria suferințelor Domnului nostru Iisus Hristos. Sankt Petersburg, 1882.

417. Opinia lui M. A. Harnack despre Învierea lui Hristos. - St., 1903, nr. 4.

418. Makkaveisky N.K. Arheologia istoriei suferințelor Domnului nostru Iisus Hristos. Kiev, 1890.

419. Melioransky B. M. Iudaismul în epoca lui Hristos și predicarea Evangheliei. — St., 1909, nr. 6.

420. Melihov V. Despre momentul nașterii lui Iisus Hristos. - VR, 1913, nr. 18.

421. Bărbați A. Nazaret - leagănul creștinismului. - JMP, 1959, nr. 9.

422. Idem. Taborul și Golgota. — JMP, 1960, nr. 7.

423. Idem. Sunt de acord cu tine. — JMP, 1960, nr. 7.

424. Crucea Sa — JMP, 1960, nr. 9.

425. Idem. Mântuirea lumii. — JMP, 1961, nr. 2.

426. Idem. Victorie asupra morții. — JMP, 1961, nr. 4.

427. Idem. Personalități ale creștinismului timpuriu. — JMP, 1961, nr. 7.

428. Idem. Ultimele zile și martiriul lui Ioan Botezătorul. — JMP, 1961, nr. 11.

429. Al Lui. „Domnul meu și Dumnezeul meu!" - JMP, 1962, nr. 4.

430. Idem. Secretul magilor. — JMP, 1962, nr. 1.

431. Idem. „Fiul tunetului." - JMP, 1962, nr. 5.

432. Merzlyukin A.S. Genealogia Sfintei Fecioare Maria și originea fraților Domnului. Paris, 1955.

433. Mitiakin A. Hristos judecat în fața lui Pilat. — ХЧ, 1893, nr. 3.

434. Idem. Hristos și societatea timpului său. — ХС, 1893, nr. 8.

435. Semnele Sale care au avut loc în ceasul morții lui Isus Hristos pe cruce. — St., 1894, nr. 3.

436. Același lucru. Autenticitatea Învierii lui Hristos, confirmată de îndoiala Apostolului Toma. — St., 1901, nr. 4.

437. Mihail, Arhimandrit. Discurs al Domnului Iisus Hristos cu ocazia dorinței grecilor de a-L vedea. — St., 1873, Nr. 11.

438. Mihail (Bogdanov), Arhimandrit. Schimbarea la Față a Domnului Iisus Hristos. Prezicerea morții și învierii Sale și învățătura dată ucenicilor din Capernaum. Kazan, 1906.

439. Mihail (Mudiughin), episcop. Euharistia ca jertfă a Noului Testament. — BT. Sâmbătă, 11, 1973.

440. Mihail (Chub), Episcop. Ioan Botezătorul și comunitatea Qumran. — JMP, 1958, nr. 8.

441. Mozolevsky G. Discursul acuzator al Domnului nostru Iisus Hristos împotriva cărturarilor și fariseilor. Varșovia, 1900.

442. Muretov, doctor în medicină. Realitatea morții lui Isus Hristos. — PO, 1881, nr. 4.

443. Același lucru. Autenticitatea conversațiilor și discursurilor Domnului nostru Iisus Hristos. — PO, 1881, nr. 9, 10.

444. Idem. Întrebarea Baptistului și răspunsul Domnului. — PO, 1883, nr. 11.

445. Idem. Steaua Magilor. — PO, 1884, nr. 5,6.

446. Idem. Recensământul din epoca nașterii lui Hristos. — PTO, 1884, nr. 36.

447. La fel. În ce an s-a născut Domnul nostru Iisus Hristos? — PTO, 1885, nr. 35.

448. Același lucru. A fost Domnul Isus Hristos aruncat din stâncă de către nazarineni? — BV, 1897, nr. 4.

449. Idem. Genealogia lui Hristos. Moscova, 1904.

450. Același lucru. Iuda trădătorul. — BV, 1906-1907.

451. Nekrasov A. A. Anul nașterii și suferinței pe cruce a Domnului nostru Iisus Hristos. — PS, 1888, nr. 3.

452. Nikitin A. Fariseii și saducheii și atitudinea lor față de creștinii epocii apostolice. — DC, 1890, nr. 5.

453. Nikolsky N.M. Iudeea în secolul I d.Hr. - Cuvântul științific. Cartea 4, 1903.

454. Despre realitatea ascensiunii, împotriva lui Bunsen. — CHOLDP, 1878, nr. 2.

455. Obiceiuri și moravuri în viața lui Hristos. — Bvs, 1955, nr. 2.

456. Panchiovsky I. G. Hillel și Hristos. — Aniversarea unui an la Academia Spirituală. T.9. Sofia, 1960.

457. Пахарнаев А. События ночи Христова Воскресения по Четвероевангелию. — Ст, 1909, № 3.

458. Pevnițki V. Strigătele poporului evreu înaintea procesului lui Pilat. — TKDA, 1862, nr. 6.

459. Același lucru. Sfântul Ioan Botezătorul ca predicator al pocăinței. — TKDA, 1868, nr. 1.

460. Idem. Tinerețea Omului-Dumnezeu. — VCh, 1881.

461. Perov I. Mărturisirea Sfântului Apostol Petru. - VR, 1894, Nr. 1.

462. Același lucru. Răspunsul Domnului nostru Iisus Hristos la întrebarea ispititoare a fariseilor despre tributul către Cezar. — VR, 1895, nr. 1.

463. Același lucru. Răspunsul Domnului nostru Iisus Hristos la întrebarea saducheilor despre învierea morților. — VR, 1896, nr. 1.

464. Același lucru. Răspunsul Domnului nostru Iisus Hristos la întrebarea fariseilor despre porunca mai mare din Lege și întrebarea Sa reciprocă despre demnitatea lui Mesia. — VR, 1897, nr. 2.

465. Același lucru. Laudă Domnului nostru Iisus Hristos văduvei care a donat doi bănuți templului. — VR, 1898, nr. 14.

466. Același lucru. Epistola Domnului nostru Iisus Hristos către cei doisprezece apostoli pentru predicare. — VR, 1900, nr. 5-7.

467. Același lucru. Răspunsul Domnului nostru Iisus Hristos către cărturarul care L-a ispitit cu parabola bunului samaritean. — VR, 1902, nr. 8.

468. Vindecarea unui orb din naștere de către Iisus Hristos. — VR, 1906, nr. 13.

469. Petropavlovsky N. Învierea lui Iisus Hristos. — CHOLDP, 1873, nr. 9, 11, 12.

470. Sătean (Pogozhev) E. Maica Domnului. Sankt Petersburg, 1908.

471. Potocki N. Motive speciale pentru necredința saducheilor în Isus Hristos ca Mesia. — VR, 1900, nr. 24.

472. Conducătorii Palestinei în secolul I. — Bvs, 1948, nr. 6.

473. Preobrajenski V. (mai târziu episcop). Minunile Domnului nostru Iisus Hristos. Moscova, 1901.

474. Pressanse E. Isus Hristos și timpul său. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1869.

475. Același lucru. Ioan Botezătorul. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, 1870.

476. Prozorovsky D.M. Despre problema celebrării Cinei celei de Taină a lui Iisus Hristos. - St., 1881, nr. 6.

477. Protopopov P. Magii din Egipt, Babilon și Betleem. — VR, 1902, nr. 23.

478. Pyaskovsky N. Ya., Dr. O încercare de a reconcilia unele diferențe din narațiunea evangheliștilor despre prima zi a Învierii lui Hristos și note critice asupra teoriei vizionarului și halucinației lui Strauss, Renan și alții din punctul de vedere al unui psihiatru modern. — KhCh, 1891, nr. 2.

478a. Piatnițki. Procesul lui Iisus Hristos de către marii preoți evrei. — Știri diecezane din Minsk, 1888, nr. 3, 4, 5, 8, 9.

479. Rain A. P. Învierea lui Lazăr. - St., 1903, Nr. 4.

480. Idem. Învierea lui Hristos. — St., 1903, nr. 5.

481. Idem. Cum au fost numărate orele în Evanghelii. — St., 1904, nr. 3.

482. Richko I.I. Slavă lui Dumnezeu în locurile de sus și pace pe pământ față de oameni, bunăvoință. — JMP, 1969, nr. 12.

483. R. L. (Roman Levitsky). Trupul lui Hristos Mântuitorul cel înviat. — PO, 1880, nr. 8.

484. Rojdestvenski V. G. Conversația lui Iisus Hristos cu Nicodim. - St., 1872, nr. 1.

485. Nașterea lui Hristos după înfățișarea sfinților noștri faimoși - Inochentie și Dimitrie, arhiepiscopi de Herson, și episcopul Teofan, pustnicul de Vîșenski. Moscova, 1903.

486. Savinsky S. V. Conversație escatologică a lui Iisus Hristos: O experiență de cercetare isagogico-exegetică. Kiev, 1906.

487. Sensoreva S. Viața pământească a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu. Sankt Petersburg, 1910.

488. Silchenkov K. Conversație de rămas bun a Mântuitorului cu ucenicii. Harkov, 1895.

489. Idem. Miracol pe țărmul Gadarenilor de la Marea Galileii. — VR, 1896, nr. 7.

490. Același lucru. Pruncul Iisus în vârstă de doisprezece ani în Templu. — VR, 1896.

491. Skaballanovich M. Despre Steaua Magilor. Kiev, 1912 (retipărire după TKDA).

492. Skardanitsky G. Fariseii și saducheii ca exponenți ai stării vieții religioase a iudaismului înainte de apariția lui Hristos. Kiev, 1906.

493. Smirnov F. Prima minune a lui Iisus Hristos în Cana Galileii. - VCh, 1882, nr. 1.

494. Smith D. Nașterea din fecioară a lui Isus Hristos. Traducere din engleză. — St, 1913, nr. 6.

495. Sobolev M., Arhipreot. Realitatea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. M., 1874.

496. Sobolevsky S. Procesul lui Iisus Hristos și răstignirea Sa din punctul de vedere al arheologiei. - St., 1906, nr. 2, 3.

497. Sollertinsky S., Arhipreot. Despre Martiriul Sfântului Ioan Botezătorul. — XC, 1886, nr. 2.

498. Spassky I. Discursul acuzator al Domnului împotriva scribilor și fariseilor. — DC, 1889, nr. 2.

499. Speransky M., Arhipreot. Supremii Apostoli Petru și Pavel. — JMP, 1967, nr. 7.

500. Tareev M. Învierea lui Hristos și semnificația ei morală. — BV, 1903, nr. 5, 6.

501. Trench J. Minunile Domnului nostru Iisus Hristos. Traducere din engleză. Moscova, 1884.

502. Troitsky N. I. Profetul Ioan Botezătorul despre întâietatea existenței și slujirii lui Mesia. — CHOLDP, 1883.

503. Troitsky F. I. Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos după sinoptici și Ioan. Kazan, 1889.

504. Troțki P. Sfântul Apostol Andrei cel Întâi Chemat. - VCh, 1880, nr. 48.

505. Truhmanov M. Simon Petru, Apostolul Domnului. Harkov, 1883.

506. Tuberovski A. Învierea lui Hristos. Serg. Posad, 1916.

507. Ulgorn G. Învierea lui Isus Hristos. Traducere din germană. — PO, 1870, nr. 4.

508. Urzhumtsev P. „Tu ești cel care vine sau așteptăm pe altcineva?” — JMP, 1962, nr. 5.

509. Uspenski N. D. Locuri sfinte din Ierusalim astăzi. — JMP, 1961, nr. 5, 6, 7.

510. Farrar F. Fiabilitatea miracolelor. Traducere din engleză. — PO, 1876, nr. 6.

511. Filaret (Gumilevski), Arhiepiscop. Conversații despre suferințele Domnului nostru Iisus Hristos. Sankt Petersburg, 1884.

512. Fichte cel Tânăr. Despre învierea și aparițiile lui Hristos. — VR, 1884, nr. 9-10.

513. Fomenko I. Locul și timpul botezului Domnului. - VCh, 1881, nr. 1.

514. Frey I. A. Țara unde a trăit Iisus Hristos. - Bvs, 1953, nr. 2, 3.

515. Khvolson D. A. Cina cea de Taină a lui Iisus Hristos și data morții Sale. — KhCh, 1875-1878.

516. Țarevsky A.S. Magii de la Răsărit și Steaua din Betleem. Kiev, 1891.

517. Idem. Învierea lui Isus Hristos. Kiev, 1892.

518. Idem. Sinedriul evreiesc și procuratorii romani din Iudeea în timpul lui Isus Hristos. Iuriev, 1900.

519. Cernîșov K. Realitatea Înălțării lui Iisus Hristos la Cer. — KhCh, 1883, nr. 7-8.

520. Schmidt. Despre învierea lui Hristos și semnificația ei pentru persoana și opera Sa (împotriva lui Keim). — PO, 1874, nr. 3.

521. Iakovlev F. Inscripție pe Crucea Domnului nostru Iisus Hristos. Moscova, 1860.

522. Ianușov N. Chestiunea timpului și circumstanțelor Nașterii lui Hristos. — VR, 1911, nr. 24.

523. Aron R. Les annés obscures de Jésus. Paris, 1960.

524. Aron R. Ainsi priait Jesus enfant. Paris, 1968.

525. Bammel E. Procesul lui Isus. Londra, 1976.

526. Benoit P. Patimile și învierea lui Isus Hristos. New York, 1969.

527. Best S. Ispita și patima. Cambridge, 1965.

528. Episcopul J. Ziua în care Hristos a murit. New York, 1957.

529. Blinzler J. Procesul lui Isus. Londra, 1959.

530. Bonsirven J. Iudaismul palestinian în timpul lui Isus Hristos. New York, 1964.

531. Brown, P. E., Concepția virginală și învierea trupească a lui Isus. New York, 1973.

532. Daniélou J. Les Évangiles de l'Enfance. Paris, 1967.

533. Daniélou J. Jean-Baptiste, Témoin de l'Agneau. Paris, 1964.

534. Daniélou J. Les miracles de Jésus. Paris, 1977.

535. Darwell F.X. La Rйsurrection de Jйsus. Paris, 1969.

536. Freyne S. Cei Doisprezece: Ucenici și Apostoli. Londra, 1968.

537. Fuller RH Interpretarea miracolelor. Londra, 1966.

538. Fuller RH, Formarea narațiunilor învierii. Londra, 1972.

539. Galot J. Marie dans l'Évangile. Paris, 1958.

540. Godier A. Patimile și moartea Domnului nostru Iisus Hristos. New York, 1962.

541. Instinsky H. Das Jahr der Geburt Christi. Munchin, 1957.

542. Jeremias J. Jerusalem zur Zeit Jesu. Göttingen, 1969.

543. Lebmann J. Dosar Jésus. Paris, 1972.

544. Morison F. Cine a mutat piatra? Londra, 1969.

545. Paul F. L'Évangile de l'Enfance selon Matthieu. Paris, 1968.

546. Perrin N. Învierea după Matei, Marcu și Luca, 1977.

547. Richardson A. Povestirile miraculoase din Evanghelii. Londra, 1941.

*548. Steinmann J. Saint Jean—Baptiste et la spiritualité du désert. Burges, 1955.

549. Winandy J. Autour de la naissance de Jésus. Paris, 1970.

V. Evangheliile: Origine și autenticitate istorică

1. Autori creștini

550. Albov M. Despre originea apostolică a Evangheliilor. — XC, 1871, nr. 1.

551. Anthony (Khrapovitsky), Episcop. Despre cartea lui Renan dintr-un nou punct de vedere. Harkov, 1917.

552. Bazenov I. V. Caracteristicile Evangheliei a patra din punct de vedere al conținutului și limbajului în legătură cu problema originii evangheliilor. Kiev, 1907.

553. Buckham D. L-a creat teologia pe Hristos? Traducere din engleză. - St, 1909, nr. 2.

*554. Blze G. Fiabilitatea Evangheliilor noastre. Traducere din germană. Moscova, 1899.

555. Bergon, J. Autenticitatea ultimelor douăsprezece versete din Evanghelia după Marcu. — CHOLDP, 1874, nr. 6.

556. Bogdașevski, D. I. Despre Evanghelii și istoria Evangheliilor (împotriva raționalismului modern). Kiev, 1902.

557. Bogolepov D. P. O nouă metodă de demonstrare a credibilității Evangheliilor bazată pe semne interne. — PO, 1878, nr. 1.

558. Bogolyubov N. Ernest Renan și „Viața lui Iisus” (O experiență de critică psihologică). Harkov, 1908.

559. Bogoslovsky M. I. Caracterul distinctiv al Evangheliei Sfântului Ioan Teologul. Moscova, 1872.

*560. Bulgakov S. Arianismul modern. — În cartea: Bulgakov S. Gânduri liniștite. Moscova, 1918.

561. Butkevich T., Arhipreotul E. Renan și lucrarea sa „Viața lui Iisus”. M., 1904.

562. Idem. Opiniile lui Renan despre izvoarele vieții Domnului nostru Iisus Hristos. Moscova, 1904.

563. Idem. Opinia lui Renan asupra miracolelor și contradicțiilor istoriei evanghelice. Harkov, 1904.

*564. I. A. Chestiunea originii creștinismului în sistemul materialismului istoric. — St., 1906, nr. 1,2.

*565. Varlaam (Riașentsev), Episcopul Renan și „Viața lui Iisus” a sa. Poltava, 1908.

566. Werner I. I. Evanghelia și critica liberă germană. — Novy Put, 1904, nr. 4-5.

567. Vetvenitsky N. Despre relația dintre Evanghelia după Ioan și primele trei Evanghelii. - St., 1873.

568. Vinogradov N. Școala Nouă din Tübingen. — TKDA, 1863, nr. 5, 6.

569. Guericke G. E. F. Introducere la cărțile Noului Testament. Traducere din germană de Episcopul Michael. Moscova, 1888.

570. Guibert P. Evanghelia: Credință și istorie. — Logos, Paris — Bruxelles, 1972, nr. 6.

571. Glubokovsky, N. N. Prelegeri despre Noul Testament. Sankt Petersburg, 1907.

572. Evanghelia și Evangheliile Sale. Harkov, 1896.

573. Prelegerile sale despre Sfintele Scripturi ale Noului Testament. Pg., 1916.

574. Părintele Părinte Apostol Luca. Sofia, 1932.

575. Gorsky A., Arhipreot. Formarea Canonului Sfintelor Cărți ale Noului Testament. — PTO. Partea a 2-a, 1871.

576. Idem. Despre creștinismul primitiv în legătură cu problema originii canonului Noului Testament, împotriva lui Baur. — CHOLDP, 1877, nr. 1.

577. Grigorov A. Negarea critică științifică în studiile despre Evanghelie și creștinism în Occident în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. - CHOLDP, 1874, nr. 9.

578. Gatte vs. Ernest Renan în fața Curții de Știință. Traducere din franceză. Moscova, 1880.

579. Evdokim (Meșcerski), Episcop al Sfântului Apostol Ioan Teologul. Serg. Posad, 1898.

580. Eleonsky N.A. Analiza opiniei lui F.H. Baur despre originea și caracterul Evangheliei după Marcu. — CHOLDP, 1873, nr. 3, 6, 12.

581. Epifanie al Ciprului. Despre originea celor patru Evanghelii. Traducere din greacă. — VCh, 1882, nr. 10.

582. Zarin S. M. Teoria mitologică a lui Drew și analiza acesteia. Sankt Petersburg, 1911.

583. Idem. Descoperiri moderne în domeniul papirusurilor și inscripțiilor în relația lor cu Noul Testament. Pg., 1914.

584. Zverinsky S. „Hristoșii” mitici și adevăratul Hristos (din engleză). - St., 1912, nr. 10.

585. Ivanov A. Despre problema restaurării textului grecesc original al Noului Testament. — JMP, 1954, nr. 3.

586. Idem. Monumente textuale ale scrierilor sacre ale Noului Testament. — BT. Numărul 1, 1960.

587. Idem. Noua Evanghelie apocrifă după Toma. — JMP, 1959, nr. 9.

588. Ivanov N. P. A trăit Hristos? Moscova, 1957 (dactilografiat).

589. Cassian (Bezobrazov). Noul Testament și timpul nostru (istorie și teologie). — Calea, Paris, 1938, nr. 55.

590. Idem. Despre textul Noului Testament. — Buletinul Mișcării Creștine Ruse, Paris, 1955, nr. 38.

591. Idem. Evangheliștii ca istorici. — PM, 1928, nr. 1.

592. Ditto. Tradiția bisericească și știința Noului Testament. — PM. Numărul 2, 1931.

593. Kerensky P.A. Școala de teologie Richliană în luteranism. Kazan, 1903.

594. Knizhnikov A. S. Despre istoricitatea personalității lui Hristos. Paris, 1963.

595. Leo (Gilles), Ieromonah. În căutarea tradiției evanghelice originale. — Calea, Paris, 1932, nr. 36.

596. Lupersolsky M., preot. Originea apostolică a celor Patru Evanghelii. - VR, 1914, nr. 19.

597. Markov V., Arhipreot. Despre Evanghelia după Matei. Moscova, 1873.

598. Melioransky B. M. Descoperită recent ca sursă istorică. — Jurnalul Ministerului Educației Publice, 1892, nr. 12.

599. Idem. Chestiunea antichității evangheliilor canonice. — Jurnalul Ministerului Educației Publice, 1898, nr. 9.

600. Miloslavsky P. A. Referitor la ediția populară a lucrării „Das Leben Jesu” de Strauss în Germania și Franța. — PS, 1876, nr. 1.

601. Mihail (Luzin), Episcop. Despre Evanghelii și istoria Evangheliilor. Referitor la cartea „Viața lui Isus” de Renan. Moscova, 1870.

602. Mihail (Chub), Episcop. Agrafa în operele sfântului mucenic Metodie.

603. Idem. Monumente ale literaturii creștine antice. — JMP, 1955, nr. 12.

604. Molchanov N. Asemănări dintre Evangheliile după Matei, Marcu și Luca în raport cu originea lor din tradiția apostolică orală. — ХЧ, 1879, nr. 10.

605. Același lucru. Scriitorul celei de-a patra Evanghelii, conform Evangheliei însăși. — ХЧ, 1880, nr. 8.

606. Molchanov N. (Arhimandritul Nichifor). Autenticitatea celei de-a patra Evanghelii și relația ei cu primii trei evangheliști. Sankt Petersburg, 1883.

607. Moroshkin M., Preotul Ulgorn despre Evanghelia după Ioan. — PO, 1866, nr. 11; 1867, nr. 23.

608. Muretov M. Eseuri despre istoria modernă a exegezei. — BV, 1892, nr. 6-9.

609. Ditto. Despre originea și relațiile reciproce ale Evangheliilor Sinoptice. — PTO. V.27, 1881.

610. Idem. Eichhorn și interpretarea sa a miracolelor din Noul Testament. — PTO. V.23, 1884.

611. Idem. Noul Testament ca subiect de studiu teologic ortodox. — Colecție în memoria centenarului Academiei Teologice din Moscova. Serg. Posad, 1915.

612. Evanghelia după Matei. — BV, 1899, nr. 4.

613. Idem. Despre critica mărturiei lui Josephus Flavius despre Hristos. — BV, 1903, nr. 9.

614. Idem. Ernest Renan și „Viața lui Isus”. Moscova, 1907.

615. N. M. Asemănări între Evangheliile după Matei, Marcu și Luca. — XC, 1879, nr. 5.

616. Osinin I. Despre cartea lui Renan. — PO, 1864, nr. 16.

617. Pogorelsky F. Originea creștinismului conform învățăturilor materialismului istoric. — VR, 1907.

618. Polotebnov M. Sfânta Evanghelie după Luca: Cercetări istorice și exegetice ortodoxe împotriva lui F.H. Baur. Moscova, 1873.

619. Rozhdestvensky V. G. Recenzie istorică a cărților sacre ale Noului Testament. Numărul 1. Sankt Petersburg, 1878.

620. Idem. Istoria canonului Noului Testament. — XC, 1872-1873.

621. Ditto. Critică și apologetică a Noului Testament asupra chestiunii Evangheliilor și a istoriei Evangheliilor. Sankt Petersburg, 1881.

622. Idem. Lecturi despre autenticitatea istorică a narațiunii evanghelice. Sankt Petersburg, 1884.

623. Rozov N. Celsus și dovezile sale în favoarea autenticității și fiabilității evangheliilor canonice. - CHOLDP, 1874, nr. 8, 11, 12.

624. Smirnov S., Arhipreotul. Despre particularitățile limbii grecești a Noului Testament. Moscova, 1885.

625. Sf. A. Sfântul Evanghelist Marcu. — JMP, 1963, nr. 5.

626. Solsky S. M. Din lecturile despre Noul Testament. — TKDA, 1878, nr. 7.

627. Speransky M. L., Arhipreotul. Sfântul Apostol și Evanghelist Matei (eseu istoric și exegetic). - BT. Numărul 3, 1964.

628. Tischendorf K. Când au fost scrise Evangheliile noastre. Traducere din germană. Moscova, 1865.

629. Troitsky N. I. Despre originea primelor trei evanghelii canonice: O încercare de a analiza ipoteza lui G. Ewald și Yu. Kostroma, 1878.

630. Troitsky S. Fragment nou descoperit din Evanghelie. — St., 1908, nr. 7, 8.

631. Uspenski I.I. Sfântul Apostol Ioan – scriitorul Evangheliei a patra și al Apocalipsei. – ХЧ, 1880, nr. 1.

632. Faminsky K. N. Un fragment nou descoperit al unei evanghelii necanonic. — XC, 1908, nr. 4.

633. Farrar F. Dovezi istorice despre Isus Hristos. Traducere din engleză. Moscova, 1879.

634. Fioletova N. Yu. Surse despre istoria creștinismului timpuriu. Partea 1-2. Moscova, 1957 (dactilografiată).

635. Florovsky G. V. A trăit Hristos? Paris, 1929.

636. Khvolson D. A. Obiecție la opinia falsă că Iisus Hristos nu a trăit cu adevărat. Sankt Petersburg, 1911.

637. Hergozersky F. N. Isagogie sau Introducere în cărțile Sfintei Scripturi ale Noului Testament. Sankt Petersburg, 1860.

638. Shtoks G. Limba greacă a Noului Testament în lumina lingvisticii moderne. Pg., 1915.

639. Black M. O abordare aramaică a Evangheliei și Faptele Apostolilor. Oxford, 1954.

*640. Brown, R. E., Eseuri despre Noul Testament. New York, 1968.

641. Burkill T. A. Formarea Evangheliei după Marcu. Londra, 1972.

642. Butler B. C. Originalitatea Sfântului Matei. Cambridge, 1951.

643. Buttier M. Du Christ de l'histoire au Jésus des évangiles. Paris, 1969.

644. Davidson R., Leaney ARC, Critică biblică. Londra, 1972.

645. Dodd C. H. Istoria și Evangheliile. Londra, 1969.

646. Feuillet A. L'Évangile et les Épotres Johanniques. - RFIB, v.2, 1957.

647. Leon-Dufour X. Les Evangiles Synoptiques. - RFIB, v.2.

648. Leon—Dufour X. Evanghelia și Iisusul istoriei. Londra, 1970.

649. Perrin N. Ce este critica de redactare? Philadelphia, 1970.

650. Robinson JAT Redactarea Noului Testament. Westminster Press, 1976.

651. Robinson, J. M., O nouă căutare a lui Iisus istoric. 1959.

652. Solage B., de. Critique des йvangiles et mйthodes historiques. Paris, 1972.

653. Taylor V. Formarea tradiției evanghelice. New York, 1933.

654. Trilling W. Jésus devant l'histoire. Paris, 1968.

2. Autori necreștini și teologi liberali

655. Amusin I. D. Despre o publicație uitată a profesorului Alexander Vasiliev din Tartu. — Lucrări despre sistemele de semne. Numărul 7. Tartu, 1975.

656. Andreev A. Evanghelii. - NES. T.17.

657. Van den Berg, Van Eysinga, G. A., Literatură creștină primitivă. Traducere din franceză. Moscova, 1929.

658. Volynsky A. L. Cele Patru Evanghelii. Pg., 1923.

659. Vrede V. Originea cărților Noului Testament. Traducere din limba rusă. Moscova, 1925.

660. Zhebelev A.S. Evanghelii canonice și apocrife. Pg., 1919.

661. Kosidovsky Z. Povestiri despre evangheliști. Traducere din poloneză. Moscova, 1977.

662. Kublanov M. M. Noul Testament. Căutări și descoperiri. Moscova, 1968.

663. Ditto. Originea creștinismului. Moscova, 1974.

664. Nikolsky N. M. Tradiția talmudică despre Isus. — Lucrările Universității de Stat din Belarus. Minsk, 1925, nr. 7.

665. Renan E. Istorici - Critici ai lui Isus. - În cartea: Renan E. Eseuri despre istoria religiilor. Traducere din franceză. Partea 1, nr.

666. Robertson A. Originea creștinismului. Traducere din engleză. Moscova, 1959.

667. Sorel J. Ernest Renan: Studiu critic. Traducere din franceză. Sankt Petersburg, nr.

668. Bultmann R. Istoria tradiției sinoptice. New York, 1963.

669. Dibelius M. De la Tradiție la Evanghelie, 1972.

VI. Dicționare și cărți de referință

1. Hildebrandt P.A. Dicționar de referință și explicativ al Noului Testament. Vol. 1-6. Sankt Petersburg, 1882-1885.

2. Dicționar grecesc al Evangheliei după Matei. Moscova, 1870.

3. Grechulevich Z. Index alfabetic al obiectelor conținute în cele patru sfinte Evanghelii, nr.

4. Deasupra Evangheliei. Dicționar de fraze și expresii evanghelice. Belaya Tserkov, nr.

5. Index pe teme pentru Sfintele Patru Evanghelii. Moscova, 1899.

6. Leon—Dufour X. Dictionnaire du Nouveau Testament. Paris, 1975.

VII. Povestea Evangheliei în ficțiune

Pe lângă lista de lucrări ale istoricilor, exegeților și teologilor, oferim o scurtă trecere în revistă a încercărilor de a recrea evenimentele vieții pământești a lui Hristos prin intermediul ficțiunii.

Aceste încercări au început cu mult timp în urmă, în timpuri străvechi; ele includ aproape toate apocrifele, ale căror autori au căutat să completeze și să zugrăvească narațiunea celor patru evangheliști. Mai ales, apocrifele timpurii dedică spațiu acelor persoane despre care se spune puțin în Scriptură: Fecioara Maria, Iosif, Magii, Nicodim, Baraba, Pilat [4]. De regulă, acestea sunt povești naive, infinit inferioare stilului strict al Evangheliilor canonice. Cu toate acestea, oamenii le citesc de bunăvoie, după cum o demonstrează ecourile apocrifelor în cultul religios și arta templară (vezi: Barsov E. Despre impactul apocrifelor asupra ritualului și picturii. - ZhMP, 1985, nr. 12; BTS, 1973, nr. 154, pp. 12-21).

Apocrifele au continuat să apară în Evul Mediu, în Bizanț, Europa și Rusia, dobândind din ce în ce mai mult un caracter pur folcloric. Din literatura medievală de acest gen, merită remarcate dramele (acțiunile) miraculoase, poemul „Hristosul pătimitor”, care este atribuit Sfântului Grigore Teologul, precum și celebrul imn Stabat Mater (despre Fecioara Maria stând la cruce).

În secolul al XVII-lea, John Milton a scris o poezie despre ispita lui Hristos (Paradisul recâștigat, traducere rusă 1899). În secolul al XVIII-lea, povestea evangheliei a servit drept temă pentru poemul epic al scriitorului german F. G. Klopstock, Mesia (traducere rusă 1785-1787).

În secolul al XIX-lea, numeroase poezii, versuri și drame au fost dedicate unor momente individuale din viața lui Hristos, în special „Păcătosul” de A. Tolstoi, „Regele evreilor” de K. Romanov (K.R.), „Samariteana” de E. Rostand, „Salomeea” de O. Wilde, „Maria Magdalena” de M. Maeterlinck și alții.

Charles Dickens a scris o versiune pentru copii a povestirii Evangheliei, care nu a fost tradusă în rusă.

De la publicarea cărții lui Renan „Viața lui Isus”, a apărut nevoia de a dezvolta aspectul istoric al subiectului. Începutul a fost pus de povestirea lui G. Flaubert „Irodiada” (1877, traducere rusă 1947). Aceasta descrie conflictele de la curtea lui Irod Antipa, care au dus la moartea Botezătorului. În continuare, ar trebui să menționăm nuvela lui A. France „Procuratorul Iudeii”, care povestește despre Pilat.

Scena răstignirii se găsește în povestirea „Să-L urmăm” de G. Sienkiewicz, care i-a înfățișat și pe apostolii Petru și Pavel în romanul său „Quo Vadis?” (1896, Premiul Nobel 1905, existând mai multe traduceri în limba rusă). Situația din Iudeea din anii dinaintea nașterii lui Hristos a fost descrisă de romancierul rus D. Mordovtsev („Irod”, Sankt Petersburg, 1914). Două romane, deși foarte mediocre, s-au bucurat de o oarecare popularitate la acea vreme: „Baraba” de M. Corelli și „Ben-Hur” de L. Wallace (ambele sunt disponibile în traduceri în limba rusă). Acesta din urmă a fost filmat și a avut un mare succes. Wallace povestește soarta unui contemporan al lui Hristos, un ofițer evreu care a devenit creștin. Scriitorul portughez Eça de Queiroz, în romanul său Relicva (1887, traducere în limba rusă 1922), a dat temei Evangheliei o tonă puternic anticeurelică.

La începutul secolului al XX-lea, scriitorul creștin suedez S. Lagerlf a reînviat genul apocrifelor (Legendele lui Hristos, 1904, traducere în rusă 1911). Scriitorul german G. Fransen a inclus o biografie ficționalizată a lui Hristos în romanul Hellingenlei (1905, traducerea în rusă a acestei părți a cărții a fost publicată sub titlul Manuscris în 1907). Autorul a căutat să-l prezinte pe Hristos ca pe un predicator al moralității pure, al eliberării sociale și al unei vagi religii panteiste. În 1907, a fost publicată povestirea lui L. Andreev, Iuda Iscarioteanul și alții, care conținea o încercare de reabilitare a lui Iuda [5]. Povestea trădătorului este reconstituită mai obiectiv în cartea Iuda de suedezul T. Hedberg (Hedberg) (există o traducere în rusă).

I. A. Bunin, care a călătorit mult prin Orient, a compilat o serie de eseuri despre Galileea și Iudeea, care sunt un fel de ilustrare a narațiunii Evangheliei (Bunin I. A. Templul Soarelui, p., 1917).

În anii 1920 și 1930, scriitorul ceh K. Čapek a publicat o serie de povestiri scurte care au fost ulterior incluse în colecția sa Apocrife (traducere în rusă, 1977). Povestirile modernizează relatarea Evangheliei pentru a evidenția probleme morale și sociale contemporane. În aceiași ani, M. A. Bulgakov a scris celebrul său roman Maestrul și Margareta (terminat în 1940). Povestirea inserată de Bulgakov despre Pilat, la fel ca cea a lui Čapek, este o apocrifă foarte departe de Evanghelie. Scopul principal al scriitorului a fost să înfățișeze un om care „se spală pe mâini de ea”, trădându-se astfel. Un alt scriitor rus, D. S. Merezhkovsky,

a creat o carte originală în exil, Iisus cel Necunoscut (Belgrad, 1932), combinând genul cercetării istorice cu genurile eseului teologic și literar. Cartea conține o serie de capitole fictive, pe care autorul însuși le-a numit „apocrife”.

Temele evanghelice ocupă un loc semnificativ în poezia secolului al XX-lea. Să menționăm cel puțin poeziile lui I. A. Bunin, M. A. Voloșin, R. M. Rilke, O. Mandelștam și în special ciclul de poezii al lui B. L. Pasternak din romanul său Doctor Jivago.

În 1943, a fost publicat romanul „Omul din Nazaret” al scriitorului israelian Sholem Asch, în care Hristos este înfățișat prin ochii unui evreu ortodox, deși cu mare simpatie. De asemenea, trebuie menționată cartea romancierului suedez P. F. Lagerkvist Baraba (1950), pentru care a primit Premiul Nobel în 1951. În ultimii ani, romanul „Scrisorile lui Nicodim” (1971) al scriitorului polonez J. Dobrazynski, tradus în multe limbi, a devenit foarte cunoscut. Cadrul în care s-au desfășurat evenimentele Evangheliei este descris cu mare autenticitate în biografia ficționalizată a lui Hristos de poetul polonez R. Brandstaetter Isus din Nazaret (Brandstaetter R. Jesus z Nazarethu, vol. 1-4. Varșovia, 1972).

GLOSAR DE TERMENI

AVUT, sau PIRKI AVOT (în ebraică: „Zicătoarele Părinților”), este o colecție de aforisme aparținând înțelepților evrei din perioada celui de-al Doilea Templu (vezi) și din epoca adiacentă acesteia. Cea mai veche parte a Talmudului (vezi).

AGRBPHY (greacă) - spuse ale lui Hristos care nu sunt consemnate în Evanghelii.

AM-HABRETZ (ebraică: „oameni ai țării”) - în epoca Evangheliei, o poreclă disprețuitoare care însemna un nemernic de la țară, ignorant în ceea ce privește Legea.

APOCALIPTIC (din grecescul apocalipsă, „revelație”) - cărți scrise sub forma dezvăluirii secretelor istoriei. Perioada de glorie a lui A. a fost în secolele II-I î.Hr. Unele cărți ale profeților (sau părți ale acestora) aparțin genului A. Apocalipsa creștină este Apocalipsa lui Ioan.

APOCRIFELE (greacă: „ascuns”) - lucrări care pretindeau o autoritate egală cu Sfintele Scripturi, dar nu erau incluse în canonul (vezi) Bibliei. Începând cu Evul Mediu, A. a început să fie numită variațiuni literare libere pe teme biblice.

ARAMAICA este limba arameilor, un popor care a trăit în Siria și Mesopotamia. În ultimele secole î.Hr., aramaica era vorbită printre evreii din Palestina.

EPISCOP (greacă) - termenul înseamnă: a) mare preot, b) reprezentant al celui mai înalt cler din Iudeea, c) episcop al Bisericilor Greacă și Rusă.

BIBLIA (greacă: „cărți") este o colecție de scripturi sacre ale iudaismului și creștinismului. Partea precreștină a Bibliei este formată din trei colecții: Legea, sau Pentateuhul (vezi Tora), Profeții și Scrierile (sau cărțile de învățătură). Creștinii numesc această secțiune a Bibliei Vechiul Testament (vezi Testament). Partea creștină a Bibliei, sau Noul Testament, este formată din cele patru Evanghelii, Faptele Apostolilor, Epistole și Apocalipsa lui Ioan. Biblia a fost creată din secolul al XII-lea î.Hr. până în secolul al I d.Hr. (vezi Canon).

VOLKHVY - vezi magicieni.

A DOUA ERA A TEMPLELOR - perioada cuprinsă între 516 î.Hr. și 70 d.Hr., când a existat al Doilea Templu din Ierusalim. Primul a fost distrus în 587 î.Hr.

HALAKHAH (ebraică) - norme legale și bisericești-canonice ale iudaismului.

Gheena (ebraică Gennom) este o vale la sud-vest de Ierusalim. În timpul domniei regilor, acolo se comiteau crime rituale în onoarea zeilor păgâni. Mai târziu, Gheena a fost transformată într-o groapă de gunoi, unde un foc era menținut aprins în permanență. Începând cu secolul al II-lea î.Hr., Gheena a devenit un simbol al pedepsei pentru păcate în viața de apoi.

Ghenizaret (ebraică Kinneret) este unul dintre numele Mării Galileii (Marea Tiberiadei) și al regiunii de la vest de aceasta („țara Ghenizaretului").

DECALOG (greacă: „Zece cuvinte") – Cele Zece Porunci ale lui Moise (Exod 20:2-17; Deut. 5:6-21).

DECAPOLIS (greacă: „Decapolis") - o unire a orașelor transiordaniene: Pella, Dion, Canatha, Raphana, Scythopolis (Beth-Shana), Hippos, Gadara, Gerasa (Gergesa), Damasc, Philadelphia (Rabbat-Ammon, actualul Aman). D. a fost populat în principal de păgâni.

DIBSPORA (greacă: „dispersie") este un termen care desemnează comunitățile evreiești care trăiesc în afara Palestinei.

ESENII, sau ESENII (din aramaic hasaya, „pios"), sunt membri ai unui ordin semi-monastic care a apărut în iudaism în jurul anului 150 î.Hr. Autodenumirile E. erau: „Fii ai Luminii", „Năpâni", „Aleșii" etc. Majoritatea E. trăiau în colonii izolate în deșerturi (vezi Qumran), dar unii s-au stabilit și în orașe.

LEGĂMÂNT (slav.) — o alianță sau un contract între Dumnezeu și Comunitatea oamenilor credincioși Lui, conform căruia Comunitatea se angajează să respecte poruncile Domnului, iar Dumnezeu promite (vezi Promisiunea) să nu o abandoneze. Cuvântul Z. denotă, de asemenea, unitatea Creatorului cu omul în religia divin revelată.

LEGEA este un sinonim pentru primele cinci cărți ale Bibliei (Pentateuh). Vezi Tora.

Zeloți (greacă) sau canaeni (aramaică), „zeloți" - un partid de mesianiști militanți care negau orice autoritate asupra poporului lui Dumnezeu, cu excepția autorității lui Dumnezeu Însuși. Z. a cerut lupta armată împotriva Imperiului Roman. Partidul Z. a apărut în primii ani ai erei noastre. Susținătorii aripii sale radicale - Sicarii (purtătorii de pumnal) - au ales calea acțiunilor teroriste.

Edomiții, sau idumeenii, erau un trib înrudit cu israeliții. Edomiții trăiau pe țărmurile sudice ale Mării Moarte. În perioada regilor, edomiții au luptat cu Israelul. În epoca evanghelică, ei fuseseră deja convertiți la iudaism.

RĂSCUMPĂRARE (slav.) - răscumpărare din sclavie, acordarea libertății. Acest termen din Biblie denotă adesea mântuirea de către Dumnezeu de rău.

CANON (greacă „regulă") - cuvântul K. desemnează cărțile Sfintei Scripturi (vezi Biblia), acceptate de Biserică. Vechiul Testament K. a fost stabilit la sfârșitul secolului I d.Hr. Noul Testament - a fost practic definit până la sfârșitul secolului al II-lea și în final abia la începutul secolului al V-lea. În sensul larg al cuvântului K. înseamnă și hrisovul sau regula bisericească.

CAESAR, sau CAESAR (latină), este titlul împăraților romani, provenind din numele lui G. Iulius Caesar. În unele cazuri, cuvântul C. este folosit ca sinonim pentru puterea de stat în general.

SCRIPTURAL (ebraică: sofer) este un termen care înseamnă: a) un copist al Bibliei, b) un cronicar, c) un interpret al Scripturii, d) un păstrător al Tradiției (vezi). Printre scribi se aflau saduchei (vezi), farisei (vezi) și persoane care nu aparțineau niciunui grup.

QUMRAN, sau KHIRBET-QUMRAN, este o localitate de pe coasta de nord-vest a Mării Moarte, unde se afla una dintre principalele așezări ale esenienilor (vezi). Numele Q. provine probabil de la numele orașului Gomora, care se afla odinioară în această zonă.

Sărbătoarea Corturilor (ebr. Sukkot) este o sărbătoare evreiască asociată cu amintirile rătăcirilor lui Israel prin deșert. În epoca post-Moise, era considerată și o sărbătoare a recoltei. Era sărbătorită între 15 și 22 ale lunii Tișri (septembrie-octombrie). În zilele Corturilor, pelerinii locuiau în colibe (sukkah) făcute din crengi.

LEVIT - o persoană descendentă din tribul israelian al lui Levi (Levi). În timpul celui de-al Doilea Templu, leviții erau slujitori mai mici în cadrul acestuia.

MAGII (iranieni) - preoți ai religiei persane (magdeism). Într-un sens mai larg al cuvântului M. - experți în vrăji, rituri secrete și astrologie. Traducerea sinodală redă cuvântul M. din Matei 2:1 și următoarele cu cuvântul slav „magi”.

MESIT (aramaic) - seducător, învățător fals, înșelător.

MESIA - vezi Hristos.

MITZVUT (ebraică) - poruncile Torei (vezi) și Tradiției (vezi).

MISHNB - vezi Talmud.

COLECTOR PUBLIC (ebraică: gabai) - un colector de taxe imperiale în Palestina.

PREDICA DE PE MUNTE este o colecție de cuvinte ale lui Hristos care se găsesc în capitolele 5-7 din Matei. Este numită așa deoarece evanghelistul a legat aceste cuvinte de predica lui Isus de pe unul dintre munții Galileii (5:1). Există paralele cu predica de pe munte din Luca. Predica de pe munte este de obicei considerată cea mai completă expresie a fundamentelor religioase și morale ale Evangheliei.

NISBN, sau AVIV, este luna de primăvară a calendarului evreiesc. Corespunde perioadei martie-aprilie. În antichitate era prima lună a anului.

PROMISIUNEA (slavă „promisiune”) este una sau alta profeție biblică care conține vești despre darurile viitoare ale lui Dumnezeu.

OCULTISM (latină) — doctrine despre căile de cunoaștere a lumilor spirituale secrete. Învățăturile oculte ale antichității includ: orfismul, pitagorismul, gnosticismul. În timpurile moderne, tradițiile lui O. sunt continuate de teosofie, antroposofie etc.

OPRENOK (slav.) - pâine nedospită (matzah), coaptă sub formă de lipii subțiri. Sărbătoarea păstorilor a pâinii nedospite exista înainte de Moise, iar din secolul

al XIII-lea î.Hr. a început să fie asociată cu sărbătoarea Paștelui (vezi). Se sărbătoarea se făcea între 15 și 21 Nisan.

OSANA (ebraică: Hoshiana, „mântuiește-ne”) este un strigăt cu care erau întâmpinați regii în Iudeea.

PAȘTE (aramaică) sau PESAH (ebraică), literalmente „trecere”. Numele principalei sărbători din Vechiul Testament. Stabilită de Moise în timpul exodului din Egipt în memoria acestui eveniment. PAȘTE era sărbătorită la prima lună plină de primăvară, din seara zilei de 14 până în seara zilei de 15 Nisan. În Biserica Creștină, PAȘTE este sărbătoarea Învierii lui Hristos.

CARNE (slav.) este un cuvânt care în Biblie denotă: a) omul, b) natura sa psihofizică.

TRADIȚIE - în iudaism și creștinism, o învățătură religioasă transmisă oral de la învățător la învățător. Cuvântul P. denotă, de asemenea, spiritul și esența doctrinei în sine, păstrată în Comunitatea Bisericii.

PRAETORIA (latină) - reședința conducătorului militar roman.

PREFECT (latină) - Guvernator roman al unui oraș sau al unei regiuni, precum și lider militar. Titlul de P. Iudeea era deținut de procurator (vezi) Pontius Pilat.

PROZELIT (grec) - străin care a acceptat religia iudaică.

PROCURATOR (latină) - funcționar roman responsabil cu colectarea taxelor în provincii.

RUSALIILE (ebraică: Shavuot, „săptămâni”) este o sărbătoare celebrată la 7 săptămâni după Paștele din Vechiul Testament (vezi). Dedicată amintirii binecuvântărilor lui Dumnezeu, în special dăruirii Legii pe Sinai. În Biserica Creștină, RUSALIILE este sărbătoarea pogorârii Duhului lui Dumnezeu asupra apostolilor.

RABBI (ebraică: rabbi) sau RABBONI (aramaică: rabboni), „învățătorul meu”, este o adresare respectuoasă adresată unui învățător al credinței printre evrei. Ioan Botezătorul și Iisus Hristos au fost numiți R.

SADUCEI (ebraică: tzatokim) — un strat religios și politic format din aristocrați evrei și clerici de rang înalt. S. negau Tradiția orală (vezi), credința în Învierea morților, îngeri și Judecata de Apoi. S. respectau litera Bibliei, în principal Tora (vezi). În timpurile evanghelice, S. constituiau majoritatea în Sinedriu (vezi).

SAMARIENI - locuitori ai regiunii palestiniene Samaria (Shomron). Aceștia sunt descendenți din amestecul israeliților cu coloniști din Siria și Mesopotamia. Religia sa este bazată pe Tora (vezi). În secolul al IV-lea î.Hr., samarinenii s-au separat complet de evrei. În prezent, mai există doar câteva sute de samarineni. Centrul lor religios se află pe Muntele Garizim, unde se afla odinioară templul samaritean.

SEPTUAGINTA (greacă) — așa-numita „traducere a celor șaptezeci”. Prima traducere a Bibliei în greacă, efectuată la Alexandria în secolele III-I î.Hr. Conform legendei, traducerea a fost realizată de 70 de interpreți din Ierusalim. Traducerea lui S. a fost acceptată pentru utilizare de Biserica Creștină încă din primii ani ai existenței sale.

SINAGOGA (greacă „comunitate”) sau BET-HAKNESET (ebraică „casă de adunare”) este o casă de rugăciune în religia iudaică. S. a apărut în jurul secolelor VI-V î.Hr.

SINEDRION (ebr. Sanhedrin sau Beth-din, adică „casa judecății”). - În epoca celui de-al Doilea Templu, Sinedriul era numit: a) consilii ale bătrânilor din orașele Iudeii, b) Consiliul central al teologilor condus de „nasi”, președintele-rabin, c) tribunalul religios-politic din Ierusalim sau Marele Sinedriu. Acesta din urmă includea 72 de persoane. În cazuri de urgență, se întruna Sinedriul Mic (23 de persoane). Conducătorul tribunalului era marele preot. Înainte de războiul din 66-70, atât gruparea saducheilor, cât și cea fariseică erau reprezentate în acest Sinedriu.

SINOPTICIENI - primii trei evangheliști: Matei, Marcu, Luca.

SLAVA - în Biblie - este sinonimă cu Epifania.

SOTERIOLOGIE (greacă) - doctrina mântuirii.

SUKKOT - vezi Sărbătoarea Corturilor.

FIUL OMULUI (aramaic: Bar-nasha) - în Biblie și apocrife (vezi): a) sinonim pentru om, muritor, b) unul dintre titlurile lui Mesia.

TALMUD (în ebraică „învățătură”) este o colecție de documente despre dreptul civil și bisericesc evreiesc, reglementări liturgice, norme etice, aforisme, parabole și legende. Talmudul a fost creat de rabinii tannaim (vezi), succesori ai fariseilor (vezi), în primele secole d.Hr. Talmudul este împărțit în Mișna („repetiție”), Tosefta (comentariu la Mișna) și două Gemara („completare”) - Ierusalim și Babilon. Tratatele incluse în Mișna și Gemara au aceleași titluri. Când se citează

capitole din Mișna, acestea sunt indicate prin cifre latine, iar secțiunile din Gemara - prin cifre arabe.

TANNAI (din cuvântul aramaic „umbră”, „învățător”) - savanți juridici ai iudaismului din secolele I-III d.Hr.

TETRARH (greacă: „cu patru conducători”) - conducătorul uneia dintre cele patru regiuni ale țării. În epoca predicării lui Hristos, tetrarhii Palestinei erau fiii lui Lisania și Irod: Antipa și Filip. A patra regiune era condusă de procuratorul roman.

TEPHILIN (din ebraică tefillah, „rugăciune”), sau DEPOZITĂRI, sunt texte mici din Tora (vezi), care se atașează la frunte cu curele. Sunt considerate o parte integrantă a îmbrăcămintei liturgice în iudaism.

TORB (ebraică „instrucțiune”) este unul dintre numele Pentateuhului (vezi Biblia) sau Legii. Conform credințelor iudaismului târziu, pe lângă T. scris, lui Moise i s-a dat un T. oral de către Dumnezeu (vezi Tradiția).

TOSEFTAH - vezi Talmud.

TRIBUN (latină) - unul dintre cele mai înalte grade ale corpului ofițeresc roman.

FARISEI (ebraică perushim, arameean perushaya - „separați”) - un partid sau grup religios (ebraică haburot, din haber, „tovarăș”) care a apărut în Iudeea în secolul al II-lea î.Hr. Fariseii erau interpreți și executori zeloși ai Legii (vezi), credeau în Învierea morților, în îngeri, în venirea iminentă a lui Mesia și în Judecata de Apoi. Fariseii erau împărțiți în conservatori (ucenicii lui Shammai) și mai liberali (ucenicii lui Hillel).

ALELU (ebraică) - rugăciuni evreiești de Paște, constând din psalmi cu refrenul „Aleluia” (Aleluia).

HANUKB este o sărbătoare evreiască a Sfințirii Templului sau Sărbătoarea Luminilor. A fost instituită în anul 164 î.Hr. în onoarea eliberării templului de păgâni. Sărbătoarea era celebrată timp de 8 nopți, începând cu 25 Kislev (noiembrie-decembrie).

HASMONEI (ebraică: Hashmonim, „descendenții lui Hashmon”) - o dinastie de regi și mari preoți ai Ierusalimului, fondată de frații lui Iuda Maccabeul. A domnit între 140 și 63 î.Hr.

HRISTOS (greacă) sau MESIA (ebraică: Mashi'ah, aramaică: mashiha) — cel uns. O persoană dedicată de Dumnezeu să-I slujească: un profet sau, cel mai adesea, un rege. În sensul restrâns al cuvântului, C. este Mântuitorul promis în Vechiul Testament. Creștinismul mărturisește credința că Isus din Nazaret este C. — Mântuitorul.

ȘAVUOT - vezi Rusalii.

SHEKHINB (aramaică: „a fi aproape”) este un termen teologic care înseamnă prezența lui Dumnezeu în lume. Conceptul de SH. a apărut în iudaism în jurul secolului I d.Hr.

EXEGETICĂ (greacă) - studiul și interpretarea textului biblic.

ESCATOLOGIA (greacă: „doctrina sfârșitului”) este un sistem de idei despre soarta finală a lumii și soarta postumă a omului.

CRONOLOGIE

Anii î.Hr.

Evenimente și persoane

Circa 1900-1600

Avraam și patriarhii

Aprox. 1250

Moise. Exodul din Egipt

Ок. 1200

Iosua. Invazia Canaanului de către Israel

Aproximativ 1000

Domnia lui David

966

Construcția Primului Templu (al lui Solomon)

931

Împărțirea regatului evreu în Israel și Iudeea

Aproximativ 850

Profetul Ilie

Secolele VIII-VI

Epoca Profeților-Scriitori

721

Căderea Regatului lui Israel

587

Căderea Regatului lui Iuda. Captivitatea babiloniană

538

Întoarcerea evreilor din Babilon. Reconstrucția Ierusalimului

516

Construcția celui de-al Doilea Templu

170-160

Persecuția lui Antioh al IV-lea Epifan și Revolta Macabeilor

142-63

Dinastia Hasmoneană

Aprox. 140

Întemeierea Ordinului Esenian

63

Pompei anexează Iudeea la Imperiul Roman

37

Irod cel Mare devine rege al Regatului autonom al Iudeii

7-6

CRĂCIUN

Anii d.Hr.

4

Moartea lui Irod cel Mare. Revoltă în Iudeea. Arhelau, Antipa și Filip domnesc în Palestina.

6

Detronarea lui Arhelau. Iudeea este din nou transformată într-o provincie romană.

Revolta zeloților. Isus, în vârstă de doisprezece ani, în Templu

6-15

Marele Preot Hanan (Ana)

14

Moartea lui Augustus. Urcarea pe tron a lui Tiberius.

18 ani

Iosif Caiafa numit mare preot

26

Pilat este numit procurator al Iudeii

27

Predica lui Ioan Botezătorul. Botezul lui Isus. Începutul slujirii Sale. Primii ucenici. Isus în Capernaum.

Primăvara 28

A doua vizită a lui Isus la Ierusalim

Toamna 28

Alegerea celor doisprezece. Moartea Botezătorului

Primăvara 29

Înmulțirea pâinilor lângă Betsaida. Ei vor să-l proclame pe Isus Rege. Isus în Fenicia, Decapole și în tetrarhia lui Filip

Vara 29

Mărturisirea lui Petru și Schimbarea la Față

Toamna 29

Isus la Sărbătoarea Corturilor. Lupta cărturarilor împotriva Lui

29 decembrie

Isus la sărbătoarea Hanuka. Șederea Sa dincolo de Iordan

Primăvara 30

Învierea lui Lazăr. Ultima călătorie din Transiordania la Ierusalim

sâmbătă

1 aprilie 30

Isus în Betania

duminică

2 aprilie

Intrarea triumfală a lui Hristos în Ierusalim

miercuri

5 aprilie

Profeția sfârșitului. Trădarea lui Iuda

joi

6 aprilie

Cina cea de Taină. Luarea lui Hristos în custodie. Interogatoriu de către Hanan

vineri

7 aprilie

Verdictul Sinedriului. Procesul și verdictul lui Pilat.

RĂSTINIREA LUI ISUS HRISTOS

duminică

9 aprilie

ÎNVIEREA LUI HRISTOS

14 aprilie

Ucenicii au pornit spre Galileea

18 mai

Întoarcerea apostolilor la Ierusalim. Ultima apariție a lui Isus față de ei (Înălțarea la cer)

Polenov V.D.

Articol din „Dicționarul bibliografic al părintelui Alexander Men”

Vasili Dmitrievici POLENOV (1844-1927), pictor rus. S-a născut la Sankt Petersburg într-o familie nobilă. În 1871, a absolvit Universitatea (Facultatea de Drept) și Academia de Arte din Sankt Petersburg. Prima lucrare majoră a lui Polenov, pentru care a fost decorat cu o medalie de aur, a fost pe tema evanghelică („Învierea fiicei lui Iair”). După ce a primit o bursă pentru a călători în străinătate, Polenov a vizitat Italia, Germania și Franța. În această perioadă, peisajele au ocupat locul principal în opera sa. De la începutul anilor 1880, artistul a început o serie de picturi din viața lui Hristos. În acest scop, a călătorit prin Palestina, Siria și Egipt, realizând acolo numeroase schițe. Unele dintre ele

(în principal peisaje) au servit drept material pentru picturile evanghelice ale lui Polenov. Artistul era convins că în Orient, nu numai natura, ci și „clădirile și îmbrăcămintea oamenilor de rând erau apropiate de cele de astăzi”. Prima din serie a fost pictura de mari dimensiuni Hristos și adulterina (1886-87) pe tema Ioan 8:1-11. Pânza a combinat arhitectura strictă a academismului cu realismul de gen al „Rătăcitorilor”. În interpretarea imaginii lui Hristos, Polenov s-a îndepărtat decisiv de interpretările tradiționale. Fiind o persoană non-bisericească, a căutat să găsească propria soluție la temă. „Hristos”, a scris el, „este o persoană reală vie, sau fiul omului, așa cum S-a numit El însuși în mod constant, și în măreția duhului Fiul lui Dumnezeu, așa cum L-au numit alții, prin urmare, ideea este de a da în artă această imagine vie, așa cum era El în realitate.” Polenov l-a prezentat pe Hristos ca un rătăcitor curajos, bronzat, cufundat în gândire. Dinamismul evanghelic reflectat în picturile lui Alexandr Ivanov și Nikolai Ge a fost înlocuit de o contemplare liniștită la Polenov. Peisajul care îl înconjoară pe Hristos joacă un rol imens. Toate efectele teatrale care erau caracteristice picturilor multor altor artiști care au pictat pe teme biblice au fost eliminate. Evenimentele au loc într-un cadru cotidian. Doar natura orientală maiestuoasă accentuează sensul spiritual al ceea ce se întâmplă. După pictura „Hristos și păcătosul” au urmat picturile „Pe lacul Genisareta” (1888), „Printre învățători” (1896), „Pe munte” și un ciclu de picturi-schițe mici care ilustrează Evanghelia (peste 70 de picturi). Acest ciclu a fost expus de două ori la Sankt Petersburg și Moscova (1909, 1915), iar pe baza lui au fost publicate două albume (cu ilustrații alb-negru și color). Majoritatea criticilor au recunoscut că principalul succes al lui Polenov a fost recrearea istorică a mediului și peisajului evanghelic, în timp ce imaginea lui Hristos a rămas inexpresivă. Polenov a lucrat la ciclu până în ultimii ani ai vieții sale, pe care i-a petrecut pe râul Oka, în moșia sa Borki (acum Polenovo).

Lit.: Lyaskovskaya O. A. V. D. Polenov. M., 1946; Remezov A. Viața lui Hristos în interpretarea unui artist rus modern. Serg. Pos., 1915; Sakharova E. V. D. Polenov. Jurnale. Amintiri. M., L., 1950; V. D. Polenov, E. D. Polenova. Cronica unei familii de artiști. M., 1964; Yurova T. Vasily Dmitrievich Polenov. M., 1965.